

International Science Group

ISG-KONF.COM

|

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE**

**"THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND
PRACTICE"**

**Boston, USA
January 11-14, 2021**

ISBN 978-1-68564-515-1

DOI 10.46299/ISG.2022.I.I

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference

Boston, USA
January 11 – 14, 2022

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

UDC 01.1

The I International Scientific and Practical Conference «The latest problems of modern science and practice», January 11 – 14, 2022, Boston, USA. 487p.

ISBN - 978-1-68564-515-1

DOI - 10.46299/ISG.2022.I.I

EDITORIAL BOARD

<u>Pluzhnik Elena</u>	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
<u>Liubchych Anna</u>	Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, Scientific secretary of Institute
<u>Liudmyla Polyvana</u>	Department of Accounting and Auditing Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
<u>Mushenyk Iryna</u>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines, Informatics and Modeling. Podolsk State Agrarian Technical University
<u>Oleksandra Kovalevska</u>	Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs Dnipro, Ukraine
<u>Prudka Liudmyla</u>	Odessa State University of Internal Affairs, Associate Professor of Criminology and Psychology Department
<u>Slabkyi Hennadii</u>	Doctor of Medical Sciences, Head of the Department of Health Sciences, Uzhhorod National University.
<u>Marchenko Dmytro</u>	Ph.D. in Machine Friction and Wear (Tribology), Associate Professor of Department of Tractors and Agricultural Machines, Maintenance and Servicing, Lecturer, Deputy dean on academic affairs of Engineering and Energy Faculty of Mykolayiv National Agrarian University (MNAU), Mykolayiv, Ukraine
<u>Harchenko Roman</u>	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.
<u>Belei Svitlana</u>	Ph.D. (Economics), specialty: 08.00.04 "Economics and management of enterprises (by type of economic activity)"
<u>Lidiya Parashchuk</u>	PhD in specialty 05.17.11 "Technology of refractory non-metallic materials"
<u>Kanyovska Lyudmila Volodymyrivna</u>	Associate Professor of the Department of Internal Medicine

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Dudar I., Ohorodnyk N., Pavkovych S., Bahay T., Korpita H. YIELD OF SPRING RAPE DEPENDING ON THE VARIETY	16
2.	Кецкало В.В., Кецкало С.В. ЕКОНОМІЧНО ОБҐРУНТОВАНА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ПЕТРУШКИ ЛИСТКОВОЇ У ВІДКРИТОМУ ҐРУНТІ	19
3.	Клименко М.О., Долженчук В.І., Варжель О.В., Клименко В.О., Цінівський І.О. ДИНАМІКА БАЛАНСУ ГУМУСУ В ОРНИХ ЗЕМЛЯХ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	22
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
4.	Bezushko D., Oleinik V. ANALYSIS OF SLOPE STABILITY FROM CONSTRUCTION TO ADMINISTRATIVE BUILDING	26
5.	Konovalyuk V., Franchuk Y., Konovalyuk O. FEATURES OF RECONSTRUCTION OF GAS DISTRIBUTION NETWORKS	29
6.	Нікуліна Д., Семироз Н. СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ДИЗАЙНУ ІНТЕР'ЄРУ ДИТЯЧИХ ЛІКАРЕНЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ	34
7.	Саньков П.М., Кравченко Д.Р., Ткач Н.О. ВПЛИВ БУДІВНИЦТВА НОВОБУДОВ НА ТЕРИТОРІЇ ДНІПРА НА ІНСОЛЯЦІЙНУ КАРТИНУ ІСНУЮЧОЇ ЗАБУДОВИ МІСТА	38
8.	Янко В.В., Григор Є.О.Є., Расцветаев В.О. ДО ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ ОБЛАСТІ ЗАСТОСУВАННЯ БУРОІН'ЄКЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ҐРУНТІВ ПІД ЧАС ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ СПОРУД	43
ART HISTORY		
9.	Голіус В.А. ТИПОЛОГІЯ РОЗРОБЛЕННЯ БРЕНДУ	47

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

10.	Гудаму А., Коновалова І.Ю. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ВНУТРІШНЬОЇ МОНГОЛІЇ КНР	52
11.	Коломиец В.А. ОТЛИЧИЕ РАСТРОВОЙ ГРАФИКИ ОТ ВЕКТОРНОЙ	54
12.	Коломиец В.А. ПРИНЦИПЫ ФОРМООБРАЗОВАНИЯ ПОЛИЦЕЙСКИХ АВТОМОБИЛЕЙ КЛАССА PPV	59
BIOLOGICAL SCIENCES		
13.	Kazimli L. STUDY OF MORPHO-CULTURAL FEATURES DURING THE EFFECT OF STRESS ON YEASTS	63
14.	Moistsrapishvili K. ON THE STABILITY OF THE BALANCE OF AN UPRIGHT MEN AND WOMEN IN VARIOUS ANTROPOMETRICS	65
15.	Алпатова О.М., Кузьменко В.Я. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПЕРЕВАГ СФАГНОБІОНТНИХ ЧЕРЕПАШКОВИХ АМЕБ	73
16.	Луньова Н.Ю., Риженко Н.О. ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ЯКОСТІ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ МІСТА КИЄВА	76
17.	Приймачук С.І., Риженко Н.О. ОЦІНКА ВПЛИВУ РЕКРЕАЦІЙНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА ПРИРОДНІ КОМПЛЕКСИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СВЯТІ ГОРИ»	81
CHEMICAL SCIENCES		
18.	Imanov H. INVESTIGATION OF THE CONDITIONS FOR OBTAINING A TRIPLE THIO-COMPOUND FROM THE $Pb(CH_3COO)_2-As_2S_5-$ H ₂ O SYSTEM	84

CULTUROLOGY		
19.	Krus O. FOLKLORE OF VOLYN POLISSYA AS A HISTORY-CULTURAL FOUNDATION OF NATIONAL BRINGING UP AND TRAINING OF PEDAGOGUES-MUSICIANS	88
20.	Amangeldi Z., Tursun G. THE KAZAKH FOLK CULTURE: LINGUOCULTURAL ASPECTS OF SHAMANIZM	94
ECONOMIC SCIENCES		
21.	Khalina V., Butskyi V. ADAPTIVE MECHANISM OF RESOURCE SAVING THROUGH THE PROVIDED CIRCULAR PUBLIC PROCUREMENT	99
22.	Klymchuk M., Ilina T., Lapina S. FORMATION OF MODERN METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF INVESTMENT MANAGEMENT IN THE DIGITAL ECONOMY	105
23.	Omelyanenko V., Omelianenko O. TECHNOLOGY TRANSFER AT THE REGIONAL LEVEL: RESEARCH FRAMEWORK	110
24.	Radchenko O., Malik L., Stasevich I., Leontovich S., Kiryan S. STATE REGULATION OF DEVELOPMENT ENTERPRISES IN UKRAINE	113
25.	Адамчук О.Ф., Жарлінська Р.Г., Килівник В.С., Міщук А.А., Гладкий О.В. МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ЯКІСТЮ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ТА ЗАДОВОЛЕНІСТЮ І ЛОЯЛЬНІСТЮ ПАЦІЄНТІВ	119
26.	Аліпова Д.О., Довгопол О.Ю., Шершенюк О.М. МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	127
27.	Бойко І.А., Супруненко С.А. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ	131

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

28.	Бойко Н.Р., Кривов'язюк І.В. ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ	134
29.	Вітер С.А., Ярмолюк О.Ф. ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	137
30.	Кирчата І.М., Сафронова Д.В. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАБУТТЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТА РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ	143
31.	Кирчата І.М., Ананенко А. ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ	148
32.	Луценко І.С., Труньюк К.Ю. ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	153
33.	Максимович І.В. МОНІТОРИНГ АКТИВІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ	156
34.	Фалдина В.В., Русин-Гриник Р.Р., Рипська Є. СИСТЕМА РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ СТРУКТУРИ НА ОСНОВІ ТЕХНОЛОГІЙ Е-КОМЕРЦІЇ	161
35.	Фролова Ю.С., Кирчата І.М. ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПОШТОВХ В СФЕРІ ТУРИЗМУ	164
GEOGRAPHICAL SCIENCE		
36.	Патійчук В.О., Тарасюк Н.А., Ціпошук С.А. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ ІТАЛІЇ	171
HISTORICAL SCIENCES		
37.	Візитів Ю.М., Северова О.В. ЕДЬЮТЕЙНМЕНТ ЯК ПРОВІДНИЙ КОНЦЕПТ РОБОТИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО ГУРТКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	181

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

38.	Нікітенко К.В. ПАКТ МОЛОТОВА-РІББЕНТРОПА ЯК ТОЧКА БІФУРКАЦІЇ СВІТОВОЇ ІСТОРІЇ	185
LEGAL SCIENCES		
39.	Bezdolny M. ON LEGALITY OF FINISHING OF MATERIALS ON ADMINISTRATIVE OFFENSES BY NATIONAL POLICE BODIES (EXCEPT OFFENSES IN THE FIELD OF TRAFFIC SAFETY) RETURNED BY COURTS	193
40.	Guyvan P. TEMPORARY PROBLEMS OF PROTECTION OF THE RIGHT BY INVALIDATION OF THE TRANSACTION.	196
41.	Васильківська Ю. ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЯКІ МАЮТЬ БУТИ ПРИСУТНІМИ ПРИ ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ВІДНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ	205
42.	Гримак Е.Т. ПРАВОВА РІЗНИЦЯ МІЖ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ ТА ЧАСТКАМИ У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ	208
43.	Гільов Д. ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ	211
44.	Картогузов Д. ДОПУСК ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ	216
45.	Лозовий А., Волошина М. СУЧАСНИЙ СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ	219
46.	Осіпова Я.С., Бухтіярова І.Г. ОСОБЛИВОСТІ СУМІЩЕННЯ ТА СМІСНИЦТВА ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ	223

47.	Сасова А.А., Романова Е.А. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ АНТИКОРРУПЦИОННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА	226
48.	Стариков І. ВИПАДКИ ВІДМОВИ У НАДАННІ ДОПУСКУ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	229
49.	Стрельченко О.Г., Братков С.І., Басс В.О., Капітонова Н.В., Мартиненко Д.Б. ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	232
50.	Шнайдер А.О. ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	236
MANAGEMENT, MARKETING		
51.	Красовська О.Ю., Безбатько Н.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА	239
52.	Кривов'язюк І.В., Реферда Я.В. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ЗАСАДАХ КОМЕРЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ	244
53.	Савчук О.В. ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	248
54.	Сагачко Ю.Н. ОРГАНИЗАЦИОННАЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ	253
55.	Старко І.Є., Добрусь М.З. КОНЦЕПЦІЇ ТА ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА	256

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

56.	Яковенко Р.В., Олійник І.В., Глух В.М., Глущенко В.А. ЗАГАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ	260
MEDICAL SCIENCES		
57.	Dudko O., Shayko-Shaykovskiy O. REGENERATION OF BONE FRACTURES AFTER PLATE OSTEOSYNTHESIS WITH LOCKING HEARD SCREWS AND NON-LOCKING HEARD SCREWS	269
58.	Korobchanskyi V., Sarkis-Ivanova V. DONOSOLOGICAL PSYCHODIAGNOSIS AND OVERCOMING THE RISK OF DETERIORATION OF YOUTH WITH PATHOLOGY OF THE SENSORY SYSTEM	272
59.	Kostenko V., Barkovska A. ASPECTS OF DENTOPHOBIA IN MODERN DENTAL PRACTICE	274
60.	Pankiv I. PREVALENCE OF SUBCLINICAL HYPOTHYROIDISM IN FEMALE POPULATION DURING FIRST TRIMESTER OF PREGNANCY	277
61.	Volynets L. «THE RESISTANCE TO PSYCHO-EMOTIONAL STRESS IN STUDENTS»	279
62.	Бамбуляк А.В., Лопушняк Л.Я. ЕФЕКТИВНІСТЬ ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ КЛІТИННИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПАЦІЄНТІВ ГРУП ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕД ПРОВЕДЕННЯМ ДЕНТАЛЬНОЇ ІМПЛАНТАЦІЇ	283
63.	Иванов В.С., Иванова В.В. КОРРЕКЦИЯ ЯНТАРНОЙ КИСЛОТОЙ МЕТАБОЛИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ СОСТОЯНИЯ ТКАНЕЙ РОТОВОЙ ПОЛОСТИ КРЫС В УСЛОВИЯХ ДЕЙСТВИЯ ВНУТРИУТРОБНОЙ ГИПОКСИИ И КАРИЕСОГЕННОГО РАЦИОНА	285

64.	Кобцева О.А., Кобцева Д.Д. ЕПІДЕМІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АНОМАЛІЙ ЗУБНИХ РЯДІВ ТА ОКРЕМИХ ЗУБІВ У ДІТЕЙ 7-15 РОКІВ	294
65.	Кулик Д.Є., Демочко Г.Л. ВАЛЯШКО МИКОЛА АВКСЕНТІЙОВИЧ: НАУКОВИЙ ДОРОБОК ВЧЕНОГО	296
66.	Курділь Н.В., Шейман Б.С., Іващенко О.В. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІКОВОЇ СТРУКТУРИ ПАЦІЄНТІВ З ОТРУЄННЯМИ НАРКОТИКАМИ ЗА ДАНИМИ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ТОКСИКОЛОГІЧНИХ ВІДДІЛЕНЬ М. КИЄВА	299
67.	Лихота К.М., Кабанчук С.В., Черніков І.М., Волошина В.Л. КЛІНІКО ЛАБОРАТОРНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АНОМАЛІЙ І ДЕФОРМАЦІЙ ПРИКУСУ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМ СТАНОМ ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВОЇ ДІЛЯНКИ	304
68.	Оборонова Т.С., Потебенько М.В. ОБГРУНТУВАННЯ РЕГУЛЯТОРНИХ ПІДХОДІВ ДО ЗНИЖЕННЯ ТОКСИЧНОСТІ ПОЛІМЕРНИХ МАТЕРІАЛІВ ЯК ДЖЕРЕЛА ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ ЖИТЛОВИХ ПРИМІЩЕНЬ	310
69.	Пахаренко Л.В., Басюга І.О., Жураківський В.М., Ласитчук О.М., Моцюк Ю.Б. ОЦІНКА РІВНЮ ВІТАМІНУ D У ЖІНОК З ЛЕЙОМІОМОЮ МАТКИ	315
70.	Слабкий Г.О., Погоріляк Ю.І. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБИ ПРОМЕНЕВОЇ ДІАГНОСТИКИ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ ЛІКАРСЬКИМИ КАДРАМИ	317
71.	Сушецька А.С., Рзаєва А.А.К., Ахмаїді М. ФІЗІОРЕАБІЛІТАЦІЯ ПІСЛЯ МАСТЕКТОПІЇ	323

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

72.	Тереник С.А., Троценко О.В. ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ У ПРОФЕСІЙНИЙ МЕДИЧНИЙ ПРОСТІР В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ	325
73.	Ціколія Н.З., Ганжа А.О., Бачинський Р.О. МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ ВІТАМІНУ D НА СИНТЕЗ ДНК	332
PEDAGOGICAL SCIENCES		
74.	Derkachova O. INCLUSIVE LITERATURE AS A PART OF FORMATION OF INCLUSIVE CULTURE IN PRIMARY SCHOOL	336
75.	Koval S., Uskova L., Ihnatyeva O., Dernova T., Riabtseva I. ESP: DISTANCE LEARNING EXPERIENCE	338
76.	Lehan V. TO THE METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING: IMPROVING COMMUNICATION SKILLS THROUGH DISCUSSION	342
77.	Melnyk V., Koromysel M. DEVELOPMENT OF WRITTEN EXPRESSION IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS	346
78.	Mukhambedyarova A., Smirnova Y. ON THE PROBLEM OF SHAPING THE VALUES OF YOUNG PEOPLE AT THE UNIVERSITY OF MODERN KAZAKHSTAN	349
79.	Simkova I., Sydorko N., Grey V. THE ROLE OF INCLUSIVE EDUCATION IN ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES TEACHING	354
80.	Войналович Л.П. ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ ФОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	357
81.	Кисельов М.Р. СПЕЦИФІЧНІ УМОВИ ВЗАЄМВІДНОСИН АРБІТРА З УЧАСНИКАМИ ФУТБОЛЬНОГО МАТЧУ	360

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

82.	Коваленко В.Є., Міщенко О.А. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	363
83.	Ковязина М.Г., Алексеев Г.В. ВОЗМОЖНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ	367
84.	Міська Н.М., Гукливська Т.В. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РОЗВ'ЯЗУВАННЮ АРИФМЕТИЧНИХ ЗАДАЧ	372
85.	Овсієнко Л.М. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЖУРНАЛІСТА	376
86.	Писклинець У.М. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	378
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
87.	Баліцька О.П., Григорук Ю.М., Гайдай О.Д., Злагода В.С. АНАЛІЗ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ ПАРАЦЕТАМОЛУ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ГОСТРИХ РЕСПІРАТОРНИХ ІНФЕКЦІЙ В УКРАЇНІ	385
88.	Бородіна Н.В., Толмаченко Г.Ю., Горбач Б.О., Лашгуер Н., Ель Я.А. ФЕНОЛЬНІ СПОЛУКИ SALIX REPENS 'ARGENTEA'	387
PHILOLOGICAL SCIENCES		
89.	Semenova O. RÔLE SPÉCIFIQUE DES INTERJECTIONS DANS UN TEXTE CRÉOLISÉ	386

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

90.	Бекмамбетова З., Есмағамбетова С. КОММУНИКАТИВТІ ӘДІСТЕМЕ НЕГІЗІНДЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРДЫҢ ҚОЛДАНЫСЫ	389
91.	Білякович Л.Г. ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ ЯК ЖАНРУ	395
92.	Киселевич І.В. ДЕЯКІ ПРИЙОМИ СЕМАНТИЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ СЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ	398
93.	Ковальчук І.В. ПОТЕНЦІАЛ СИНГРАФЕМІКИ В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ	402
94.	Пилипенко І.О. СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ ЕМФАЗИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ	405
95.	Хмара В.В. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПАРЕМІЙ З КОМПОНЕНТОМ WOMAN)	407
96.	Ясинецька О.А. ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА УМОТИВОВАНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ	410
97.	Ужва В.О. СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРІВ В КИЄВОРУСЬКУ ДОБУ	414
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
98.	Nesterenko A., Nesterenko N., Sakhno V. CALCULATION AND ANALYTICAL EVALUATION OF THE KINETICS OF THE MOTION OF THE INTERFACE BOUNDARIES DURING NON-ISOTHERMAL DIFFUSION	418
POLITICAL SCIENCE		
99.	Bondarchuk O., Khvorostianko N. DIPLOMATIC NEGOTIATIONS AS A MEANS OF COMMUNICATION BETWEEN COUNTRIES	426

PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
100.	Berezhna D., Koromysel M. CYBERBULLYING AS A FORM OF PSYCHOLOGICAL VIOLENCE	428
TECHNICAL SCIENCES		
101.	Filat O., Tonkoshkur I. NETWORK TRAFFIC ANALYSIS USING CLUSTERING ALGORITHMS	430
102.	Chitaishvili G., Nozadze N. ANALYSIS AND SYNTHESIS OF HIGH-CLASS PLANAR AND SPATIAL (SPHERICAL) LEVER MECHANISM BY AUTODESK SOFTWARE	435
103.	Stukalska N., Berladyn P. RESEARCH OF THE INFLUENCE OF THE DOSE OF PREBIOTIC SUBSTANCES ON THE QUALITY OF SOUR MILK PRODUCTS	441
104.	Матківський С.В., Хайдарова Л.І. ВПЛИВ КУТА ВІДХИЛЕННЯ ПЕРФОРАЦІЙНОГО КАНАЛУ ВІД ВЕРТИКАЛЬНОЇ ОСІ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ГАЗОВИХ СВЕРДЛОВИН	445
105.	Онищенко С.П., Марков В.В., Павлова Н.Л. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВАНТАЖІВ В КОНТЕЙНЕРАХ	448
106.	Пиріг Я., Галкін А., Роман П. КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ БІТУМНИХ В'ЯЖУЧИХ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В УКРАЇНІ	452
107.	Рамш В.Ю., Потапенко М.В., Процик Ю.В. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОПРИВОДУ ПОДРІБНЮВАЧА-ЗМІШУВАЧА БІОГАЗОВИХ УСТАНОВОК	456
108.	Синьковская Е.В. АНАЛИЗ РОЗВИТКУ КОНСТРУКТИВНИХ РІШЕНЬ ПРОМІЖНИХ МОСТОВИХ ОПОР	460

TOURISM		
109.	Громоздова Л.В., Ілляшенко І.О., Шевчук О.В., Медвідь Г.С., Царук В.В. ПОДІЄВИЙ ТУРИЗМ В СИСТЕМІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ ТА КУОРТОРІВ УКРАЇНИ	467
110.	Журавльова С.М., Дрьоміна Я.Є. «CONVENTION БЮРО» ЯК ФОРМА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РИНКОМ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ	471
111.	Підгірна В.Н., Хникіна М.В. ЕФЕКТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ - ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	477
VETERINARY SCIENCES		
112.	Антіпов А.А., Гончаренко В.П., Селих І.П., Ткаченко С.М., Ткаченко І.С. ПОРІВНЯЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ЗА ЕЙМЕРІОЗУ ТЕЛЯТ	480

YIELD OF SPRING RAPE DEPENDING ON THE VARIETY

Dudar Ivan

Candidate of Agricultural Sciences, docent

Ohorodnyk Natalia

Doctor of Veterinary sciences, Senior Research Fellow

Pavkovych Serhiy

Candidate of Agricultural Sciences, docent

Bahay Taras

Candidate of Agricultural Sciences, docent

Korpita Hanna

Candidate of Agricultural Sciences, docent,
Lviv National Agrarian University, Ukraine

Rape is a promising cabbage plant. It has a decisive place in the export potential of Ukraine's agro-industrial complex. Rapeseed oil is unique in biological and chemical properties. It is used not only in human nutrition, but also in other industries.

Over the last decade, the oil has significantly strengthened its competitive position in the world market, reaching a fairly high market price. Under such conditions, rapeseed has great prospects.

Scientific research convincingly confirms that there is no zone in Ukraine where rapeseed cannot be grown due to climatic conditions.

The productivity of spring rape depends on many elements of technology [1-6]. Quite important among them is the selection of varieties that are best suited for growing in different soil and climatic conditions.

Therefore, the study of spring rape varieties, the study of their plasticity and stability, which assess the potential for adaptability, is relevant.

Field experiments were conducted on podzolic chernozems. The content of humus is 4.2%, nitrogen - 110, mobile forms of phosphorus - 96, potassium - 210 mg / kg of soil, pH of salt extract -7.0.

Схема досліду включала такі сорти: Обрій (контроль), Сіріус, Доктрін, Ахат. Obrii. Created at the Institute of Oilseeds UAAS.

The height of the plant is average. Yield and oil content are high, the weight of 1000 seeds is average. Plants are resistant to lodging, shedding, drought. Relatively resistant to disease. The degree of damage by cruciferous fleas, rape blossom beetle is not high.

The variety is recommended for cultivation in the Forest-Steppe and Polissia zones. Sirius. Grade oil, low-handed, low-glucosinolate.

AGRICULTURAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

It has high germination energy. Resistant to lodging (8.8 points), shedding (8.5 points), drought (8.8 points).

Applicant: Rapsoil LLC; National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Yield and oil content are high, the weight of 1000 seeds is average. The content of glucosinolates is less than 12 microns. mol / g The content of erucic acid is less than 0.1%. Year of registration: 2006.

Doctrin. Variety of the German selection of the Lembke firm.

Moderately resistant to drought (7 points), highly resistant to lodging (9 points), moderately resistant to shedding (6.6-8.8 points), highly resistant to disease (9 points).

Year of registration - 2016.

Applicant, owner, proprietor, supporter: Norddeutsche Pflanzenzucht Hans-Georg Lembke KG.

Ahat. Variety of the German selection of the Lembke firm.

Direction of use: oil, low-handed, low-glucosinolate.

Recommended growing area: Forest-steppe, Polissia.

Drought resistance: 6-8.8 points (average). Resistance to lodging: 8.8-9 points (high). Resistance to shedding: 7-7.6 points (average). Resistance to diseases: 8.4-9 points (high).

Year of registration - 2014.

Applicant: Norddeutsche Pflanzenzucht Hans-Georg Lembke KG. Growing techniques are common for the area.

As a result of our research, it was found that the yield of spring rape depends on the variety (Table 1).

Table 1

Yield of spring rape varieties, c / ha (average for 2020-2021)

Variety	Yield, c / ha	Yield growth to control	
		c / ha	%
Obrii	18,0	-	-
Sirius	25,2	7,2	40,0
Doctrin	27,6	9,6	53,3
Ahat	18,5	0,5	2,8
LSD ₀₅	0,9	-	

Thus, new varieties of spring rapeseed provided a higher yield compared to the control. The variety Doctrin with a yield of 27.6 c / ha significantly exceeded the old district variety Obrii in terms of seed yield by 9.6 c / ha. Sirius also had a high yield of 25.2 c / ha.

The yield of the Ahat variety (18.5 c / ha) was higher than that of the Obrii variety, but the difference to the control (0.5 c / ha) was not mathematically proved (LSD₀₅ - 0.9 c / ha).

AGRICULTURAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

The components of rapeseed yield are the number of plants before harvest, the number of pods per plant, the number of seeds per pod and the weight of 1000 seeds.

In order to substantiate the yield indicators, the structure of the harvest was analyzed, which directly depended on the cultivars grown.

The highest indicators of the structure of the crop were in the variety Doctrin: the number of pods on the plant was 45.6 pieces, the number of seeds in the pod increased to 22.3 pieces, the weight of 1000 seeds was 3.12 g.

The use of the Doctrin variety provides the highest oil yield - 11.23 c / ha, which is 3.96 c / ha higher than in the control (Obrii variety).

The lowest cost of seeds (420 UAH / c), the highest net profit (14896 UAH / ha), with a level of profitability of 128.0% was observed in the variant of the experiment, where the variety Doctrin was sown.

Based on the obtained data, we propose to grow the Doctrin variety on podzolic chernozems, which allows to obtain the lowest cost of 1 quintal of production, the highest net profit and high profitability of production.

References

1. Garbar L.A. Formation and productivity of the assimilation apparatus of spring rapeseed crops. *Bulletin of Bila Tserkva State Agrarian University: Coll. Science. work. Bila Tserkva*, 2008. Issue. 52. P. 48-52.
2. Khmelyanchishin Yu.V. Optimal combination of variety, method of sowing and fertilizer in energy-saving technology of spring rapeseed cultivation in the south-western part of the Forest-Steppe of Ukraine: author's ref. dis. for science. degree of Cand. s.-g. Science: special. 06.01.09 "Crop production". Kamyanyets-Podilsky, 2005. 27 p.
3. Kolomiets N. Rape: a place in crop rotation. *Propozytsiya. K.* : 2001. № 3. S. 35.
4. Likhochvor V.V., Prot R.R. Rapeseed. Lviv: Scientific and Production Enterprise "Ukrainian Technologies", 2005. 88 p.
5. Melnik A.V., Polezhay O.G. Determining the influence of meteorological conditions of the year and sowing dates on the yield of spring rape in the conditions of the North-Eastern Forest-Steppe of Ukraine. *Bulletin of Bila Tserkva State Agrarian University: Coll. Science. work. Bila Tserkva*, 2008. Issue. 52. P. 137-140.
6. Nosenko V.G., Kalenskaya S.M. Productivity of spring rape varieties depending on fertilizer in the conditions of the right-bank Forest-Steppe on typical chernozem. *Bulletin of Bila Tserkva State Agrarian University: Coll. Science. work. Bila Tserkva*, 2008. Issue. 52. P. 141-144.

ЕКОНОМІЧНО ОБГРУНТОВАНА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ПЕТРУШКИ ЛИСТКОВОЇ У ВІДКРИТОМУ ҐРУНТІ

Кецкало Вікторія Валеріївна,

к. с.-г. н., доцент
Уманський національний університет садівництва

Кецкало Світлана Віталіївна,

студентка
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Петрушка городня (листова) є досить популярною пряно-смаковою овочевою культурою не лише в Україні, а й в інших країнах світу. Це стало можливим завдяки її унікальним смаковим, поживним, дієтичним та лікувальним властивостям. Станом на 2021 рік сортів петрушки городньої в Україні зареєстровано 28 найменувань. Над створенням сортів цієї культури працюють вчені Інституту овочівництва і баштанництва НААН України, дослідної станції "Маяк" Інституту овочівництва і баштанництва НААН України, ПП "Агросвіт", ТОВ "Свितязь", Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України. Частка їх сортименту на ринку України становить 35 %. Відчутними конкурентами вітчизняним селекціонерам є закордонні компанії. Частка їх сортименту на ринку України біля 65 % [1, 2].

Підвищення ефективності виробництва овочів можливо декількома шляхами. Одним із них є збільшення врожайності овочевих культур, в тому числі і петрушки листової, використовуючи високопродуктивні сорти і гібриди [3]. Економічна ефективність – це співвідношення отриманих результатів виробництва та затрат праці і засобів виробництва. Економічну доцільність вирощування петрушки листової визначали, опираючись на фактичні дані та нормативні й довідкові матеріали.

Економічний ефект визначається як різниця між грошовим доходом та грошовими витратами. Витрати – це ресурси у грошовому визначенні, які витрачаються на діяльність. Собівартість продукції – витрати в грошовому значенні, що здійснюються на збут продукції. Від неї залежить прибуток і рентабельність, яка відображує дохідність, прибутковість того чи іншого технологічного процесу. Виражається рентабельність у процентному відношенні прибутку до витрат на вирощування продукції. Прибуток характеризує заключні економічні показники, які містять дані сфери виробництва та реалізації [4].

За період вегетації урожай петрушки збирали тричі або чотири рази, залежно від сорту. Вперше – коли довжина листків досягає 15–20 см і більше, вдруге і втретє – через 35–40 діб. Зрізують листки на висоті 1–2 см від поверхні ґрунту так, щоб не пошкодити центральної бруньки. Зібрану сировину сортували згідно з вимогами ДСТУ 6010:2008 "Петрушка молода свіжа. Технічні умови" [5].

AGRICULTURAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Розробник даного ДСТУ – Інститут овочівництва і баштанництва Української академії аграрних наук (ІОБ УААН). Товарну продукцію зважували.

Визначення показника рентабельності вирощування петрушки листової дає змогу визначити доцільність або недоцільність її вирощування в умовах правобережного Лісостепу України (табл. 1). Основою для розрахунку економічної ефективності вирощування петрушки листової стала технологічна карта.

Таблиця 1.
Економічна ефективність вирощування петрушки листової (2019–2021 рр.)

Показник	Сорти					
	Ароматна (контроль)	Аргон	Вега	Орфео	Піоне	Фест
Урожайність зеленої маси, кг/м ²	9,09	7,80	5,01	6,40	10,20	10,10
– в т.ч. додаткова	0	- 1,28	- 3,98	- 2,68	+ 1,12	+ 1,02
Усереднена ціна 1 кг зеленої маси, грн.	60	60	60	60	60	60
Загальна вартість зеленої маси в цінах реалізації, грн./м ²	545,4	468,0	300,6	384,0	612,0	606,0
Витрати на виробництво, грн./м ²	209,92	199,42	121,66	231,9	219,10	218,28
– в т.ч. додаткової	+ 0	- 10,5	- 16,76	- 21,98	+ 9,18	+ 8,36
Собівартість 1 кг, грн.	23,12	25,57	24,28	36,23	21,48	21,61
Умовно чистий прибуток з 1 м ² , грн.	335,48	268,58	178,94	152,10	392,9	387,72
Рівень рентабельності, %	160	135	147	66	179	178

Згідно таблиці 1 урожайність зеленої маси петрушки становила за період вегетації 5,01–10,2 кг/м². Менший показник мали у сорту Вега, а більший – у сорту Піоне. У сортів Фест та Піоне отримали додаткову продукцію, порівняно з контролем, масою 1,02 та 1,12 кг/м² відповідно.

Усереднена ціна 1 кг зеленої маси становила 60 грн/кг. Звідси, загальна вартість зеленої маси в цінах реалізації по досліді становила 300,6–612,0 грн./м². Витрати на виробництво становили 121,66–231,9 грн./м² і, звичайно, значнішими були за вищої врожайності петрушки в зв'язку з потребою збирання додаткової продукції.

Згідно табл. 1 собівартість 1 кг продукції петрушки листової становила по досліді 21,48–36,23 грн/кг. Умовно чистий прибуток з 1 м² коливався від 152,1 грн. до 392,9 грн. Вищі показники отримали в сортів Фест та Піоне.

Як свідчать розрахунки, вирощування петрушки листової є досить

прибутковим навіть у сезонний період. Отже, за результатами проведеної роботи щодо дослідження сортів петрушки листової закордонної селекції до вирощування в правобережному Лісостепу України, рівень рентабельності вирощування досліджуваних сортів становив 66–178%. Менш прибутковим проявив себе сорт Орфео. Інші сорти забезпечили економічну ефективність понад 100 %, а саме – Аргон забезпечив 135 % рентабельності, Вега – 147 %, сорт Ароматна (контроль) – 160 %, а сорти Фест та Піоне, відповідно, 178 % та 179 %. Отже, можна зробити висновок, що вирощування петрушки листової у відкритому ґрунті є прибутковим.

Список літератури:

1. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2021 рік / Київ, 2021. 523 с. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. Електронний ресурс. Режим доступу: URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/file-storage/reyestr-sortiv-roslin-ukrayini>
2. Кецкало В.В., Тернавський А.Г., Поліщук Т.В. Значення сорту в агротехнології петрушки городньої // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань : редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2021. Вип. 99. Ч. 1 : Сільськогосподарські та технічні науки. С. 47–58.
3. Абрамова В.С. Окремі аспекти розвитку галузі овочівництва в Україні на сучасному етапі // Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ (вип. 2/2019). С 167–170.
4. Визначення економічної ефективності технологій, нової техніки, винаходів та завершених наукових розробок в рослинництві. Метод. рекомендації. / [М. В. Роїк, В. Л. Курило, В. М. Сінченко і ін.]. К.: ІБКіЦБ НААН України, Нілан–ЛТД, 2013. 90 с.
5. ДСТУ 6010:2008 "Петрушка молода свіжа. Технічні умови". Електронний ресурс. Режим доступу: http://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page?id_doc=84082

ДИНАМІКА БАЛАНСУ ГУМУСУ В ОРНИХ ЗЕМЛЯХ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Клименко Микола Олександрович

доктор с.-г. наук, професор
Національний університет водного господарства
та природокористування

Долженчук Віктор Іванович

кандидат с.-г. наук
Рівненська філія ДУ «Інститут охорони ґрунтів України»

Варжель Ольга Валентинівна

здобувач третього рівня вищої освіти
Національний університет водного господарства
та природокористування

Клименко Владислав Олександрович

здобувач третього рівня вищої освіти
Національний університет водного господарства
та природокористування

Цінівський Ілля Олександрович

здобувач третього рівня вищої освіти
Національний університет водного господарства
та природокористування

Постановка проблеми. Сталий розвиток агроєкосистем, який відповідає основним принципам державної політики забезпечення охорони земель як основного багатства українського народу, передбачає реалізацію трьох цілей, а саме: досягнення рівноваги (за умов, коли в ґрунтах зрівноважуються процеси деструкції та відтворення гумусу); сприйняття обмежень (коли обмеження антропогенного впливу відіграють роль встановлених порогів цих впливів на агроєкосистеми); наявності мети розвитку (коли функціонування агроєкосистем забезпечує збереження на попередньому рівні або розширене відтворення родючості ґрунтів за рахунок збільшення вмісту гумусу) [1].

Аналіз чисельних досліджень засвідчує, що ґрунтовий покрив України втрачає родючість внаслідок проявів та посилення деградаційних процесів, а саме: дегуміфікації, декальцинації та фізико-хімічної, агрофізичної, ерозійної, радіаційної деградації. Одночасно зі зростанням антропогенного навантаження на ґрунтовий покрив (надмірне розорювання) спостерігається забруднення орних земель важкими металами, пестицидами, внаслідок чого погіршується їхній санітарно-гігієнічний стан [2, 3].

Найбільшу загрозу для екобезпечного використання ґрунтового покриву зон Полісся і Лісостепу України становлять процеси втрат гумусу в орних землях і, як наслідок, формування в орних землях від'ємного балансу гумусу, який характеризує процес ґрунтоутворення з однієї сторони, а з іншої – результат господарської діяльності агровиробника [1-5].

За даними науково-дослідних установ у західному регіоні України щорічні втрати гумусу в дерново-підзолистих, сірих лісових ґрунтах і чорноземах опідзолених становлять від 0,5 до 1,2 т/га. За рахунок корневих і поживних решток ці втрати компенсуються лише на 30-40% [3-4].

У зв'язку з цим виникає потреба у дослідженні динаміки балансу гумусу в орних землях у періоди примінення високих норм органічних добрив з використанням науково-обґрунтованих сівозмін та за умов зменшення їх норм та впровадженням у сільськогосподарське виробництво короткоротаційних сівозмін.

Мета роботи полягає у дослідженні балансу гумусу в орних землях Рівненської області.

Об'єктом дослідження є процеси змін балансу гумусу за умов реформування земельних відносин.

Предмет дослідження. Показники балансу гумусу в орних землях.

Методи і методики досліджень. При проведенні досліджень використовували метод розрахунку балансу гумусу, порівнянь, узагальнень кореляційного і регресійного аналізу з використанням програм Microsoft Excel.

Результати досліджень. Згідно даних Рівненської філії ДУ «Інституту охорони ґрунтів України» на території області у зоні Полісся переважають дерново-підзолисті ґрунти різного ступеня оглеєння, кислі з низьким вмістом гумусу, а у зоні Лісостепу, навпаки, залягають ґрунти із нейтральною реакцією ґрунтового розчину та середнім вмістом гумусу (чорноземи опідзолені, сірі лісові, на півдні – дерново-карбонатні).

Розрахований баланс гумусу впродовж 1976-2015 рр. за методикою ННЦ «Інституту ґрунтознавства та агрохімії» імені О. Н. Соколовського (Харків, 2011) засвідчує, що в його динаміці відбувалися суттєві зміни, які можна охарактеризувати у три етапи.

Упродовж першого етапу (1976-1990 рр.), що співпав з періодом широкомасштабної гідротехнічної меліорації та інтенсивної хімізації з внесенням в ґрунти від 9,6 до 16,2 т/га органічних добрив, баланс гумусу в орних землях області змінювався від від'ємного -0,36 т/га у 1976-1980 рр. до позитивного +0,14 т/га у 1986-1990 рр. (рис. 1., табл. 1).

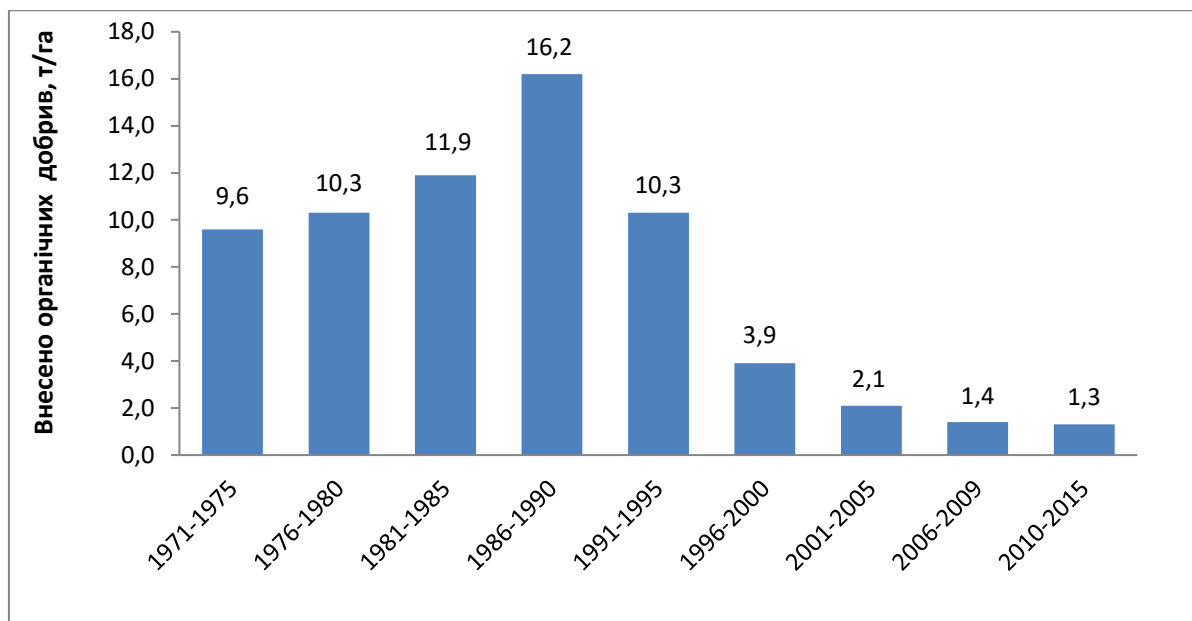

Рис. 1. Динаміка внесення органічних добрив

Другий етап (1990-2009 рр.) – період реформування земельних відносин, коли агроформування різко скоротили обсяг внесення органічних добрив із 16,2 до 1,4 т/га в орних землях та поступово перейшли на вирощування пшениці озимої, кукурудзи, сої, соняшника, ріпаку у короткоротаційних сівозмінах. Баланс гумусу з роками ставав все більш від’ємним і досягнув значень у зонах Полісся -0,72 т/га, а у Лісостепу -0,66 т/га.

Таблиця 1.
Динаміка балансу гумусу, т/га (середнє за 1976-2015рр.)

Район, зона	1976-1985	1981-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2006-2009	2010-2015
Березнівський	-0,41	-0,32	0,02	-0,26	-0,62	-0,71	-0,83	-0,57
Володимирецький	-0,37	-0,27	0,01	-0,33	-0,74	-0,66	-1,00	-0,85
Дубровицький	-0,32	-0,24	0,11	-0,16	-0,59	-0,49	-0,54	-0,14
Зарічненський	-0,43	-0,44	-0,18	-0,47	-0,64	-0,65	-0,64	-0,24
Костопільський	-0,40	-0,27	0,02	-0,29	-0,68	-0,70	-0,86	-0,69
Рокитнівський	-0,51	-0,29	0,30	-0,06	-0,26	-0,33	-0,37	-0,40
Сарненський	-0,32	-0,28	-0,01	-0,14	-0,43	-0,60	-0,79	-0,37
Полісся	-0,39	-0,30	0,04	-0,24	-0,57	-0,59	-0,72	-0,46
Гошанський	-0,29	-0,09	0,43	-0,24	-0,47	-0,54	-0,56	-0,20
Демидівський	-	-	-	-	-0,85	-0,76	-0,66	-0,04
Дубнівський	-0,26	-0,02	0,23	-0,19	-0,61	-0,62	-0,59	-0,25
Здолбунівський	-0,48	-0,36	0,20	-0,11	-0,63	-0,51	-0,73	-0,06
Корецький	-0,45	-0,21	-0,12	-0,23	-0,64	-0,69	-0,66	-0,28
Млинівський	-0,39	-0,26	0,10	-0,20	-0,66	-0,70	-0,71	-0,08
Острозький	-0,48	-0,28	0,17	-0,02	-0,68	-0,62	-0,66	-0,18
Радивилівський	-0,27	-0,23	0,21	-0,10	-0,52	-0,66	-0,74	-0,19
Рівненський	-0,26	-0,17	0,45	-0,04	-0,57	-0,54	-0,65	-0,41
Лісостеп	-0,36	-0,20	0,21	-0,08	-0,63	-0,63	-0,66	-0,19
По області	-0,36	-0,23	0,14	-0,15	-0,60	-0,61	-0,68	-0,26

Третій етап (2010-2015 рр.), що розпочався з періодом приорювання не лише корених і поживних решток, але і стебел сільськогосподарських культур, що вирощувалися у короткоротаційних сівозмінах. Баланс гумусу у цей період став

поступово змінюватися у кращу сторону за рахунок зменшення величин його дефіцитності.

Так, якщо у період 2006-2009 рр. в орних землях зони Полісся дефіцит гумусу становив від -0,37 до -1,0 т/га, а у зоні Лісостепу від -0,59 до -0,74 т/га, то у період 2010-2015 рр. баланс гумусу скоротився до показників від -0,14 до -0,85 т/га у Поліссі, та від -0,04 до -0,41 т/га у Лісостепу.

Висновки.

1. Позитивний баланс гумусу в орних землях Рівненської області забезпечується за умов використання 10-типільних сівозмін з двома полями багаторічних трав при внесенні 16 т/га органічних добрив та приміненні мінеральних добрив нормами, які забезпечують отримання запланованого рівня врожаїв сільськогосподарських культур.

2. При переході на короткоротаційні сівозміни з вирощуванням пшениці озимої, кукурудзи, сої, соняшнику, ріпака необхідно подрібнювати і приорювати стебла, поживні рештки, кореневу масу сільськогосподарських культур та вносити органічні і мінеральні добрива в нормах, що забезпечують їх позитивний баланс.

Література:

1. Клименко Л.В. Оцінка агроекологічного стану ґрунтового покриву Західного Полісся України в контексті стійкого розвитку. *Вісник НУВГП: збірник наукових праць. Випуск 1(41)*. Рівне, 2008. С
2. Клименко М.О., Борисюк Б.В., Колесник Т.М. Збалансоване використання земельних ресурсів: навчальний посібник. Херсон: Олді-плюс, 2014. 552 с.
3. Сонько С.П., Максименко Н.В. Екологічні основи збалансованого природокористування у агросфері: навчальний посібник. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2015. 568с.
4. Тихоненко Д.Г., Горін М.О., Лактіонов М.І. Ґрунтознавство. Київ: Вища освіта, 2005. 703с.
5. Тараріко Ю.О. Формування сталих агроecosистем на основі вдосконалення їх галузевої структури. *Збірник наукових праць Інституту землеробства УААН. Випуск 4*. 2001. С. 9-15.

ANALYSIS OF SLOPE STABILITY FROM CONSTRUCTION TO ADMINISTRATIVE BUILDING

Bezushko Denys,
Ph.D., Associate Professor
Odessa National Maritime University

Oleinik Vladislav,
student
Bendery Polytechnic Branch of the TSU named after T.G. Shevchenko

To determine slope stability by finite element method uses an estimated range of Midas GTS NX [1] and the recommendations given in [2, 3, 4]. This is a finite element analysis software used to solve problems of engineering geotechnics. It is a package of computing programs for calculating the stress-strain state of structures, foundations and foundations. The MIDAS GTS NX system is designed to calculate structures that interact with the soil environment.

Using the MIDAS GTS NX system, the slope on the Odessa coast was calculated to substantiate the possibility of building an office building and determine the maximum number of stories of the building.

Method of construction of the calculation scheme in accordance with [3]:

- 1) Construct the contour of the slope and the lines inside the slope that separate the soil layers. Using the received surfaces, we build three-dimensional firm bodies;
- 2) We import from the PC Lyra CAD design scheme of the building with loads;
- 3) Model the contact zone of the foundation slab and soil;
- 4) We create soils;
- 5) Perform triangulation of contours and assign characteristics to finite elements;
- 6) The area of the system is approximated by finite elements;
- 7) We form load from own weight;
- 8) Create boundary conditions;
- 9) The calculation is performed sequentially in seven stages:
 1. At the first stage, the stress-strain state of the soil mass from the action of the soil's own weight is determined.
 2. In the second stage of the calculation, obtained in the first stage of movement in the soil is zeroed, ie the stress-strain state of the soil mass is reduced to the initial state, from which the countdown of movements.
 3. At the third stage, we model the baseplate and the contact zone;
 4. Structures and loads from the 1st and 2nd floors of the projected building;
 5. Structures and loads from the 3rd and 4th floors of the projected building;
 6. Structures and loads from the 5th and 6th floors of the projected building;
 7. Structures and loads from the 7th and 8th floors of the projected building;
 8. Structures and loads from the 9th and 10th floors of the projected building;

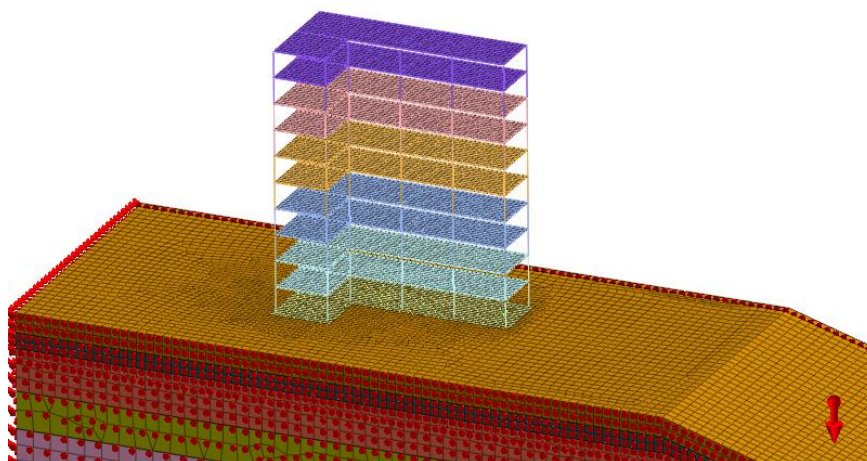

Figure 1. 9th and 10th floor

After each step, the coefficient of slope stability was determined by SRM reduction method.

Seismic forces were determined using the seismic coefficient using spectral analysis.

Analysis of calculation results

For the analysis of slope stability, we use the method of SRM reduction, gradual decrease of soil strength characteristics to the stage of destruction [4]. The safety factors for the respective stages of calculation are shown in Figure 2.

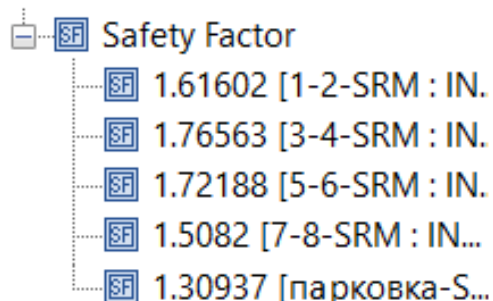

Figure 1. The coefficient of slope stability at the stages of calculation

From the analysis of tangential stresses in soil, elements can be noted the beginning of shear formation in clays, which

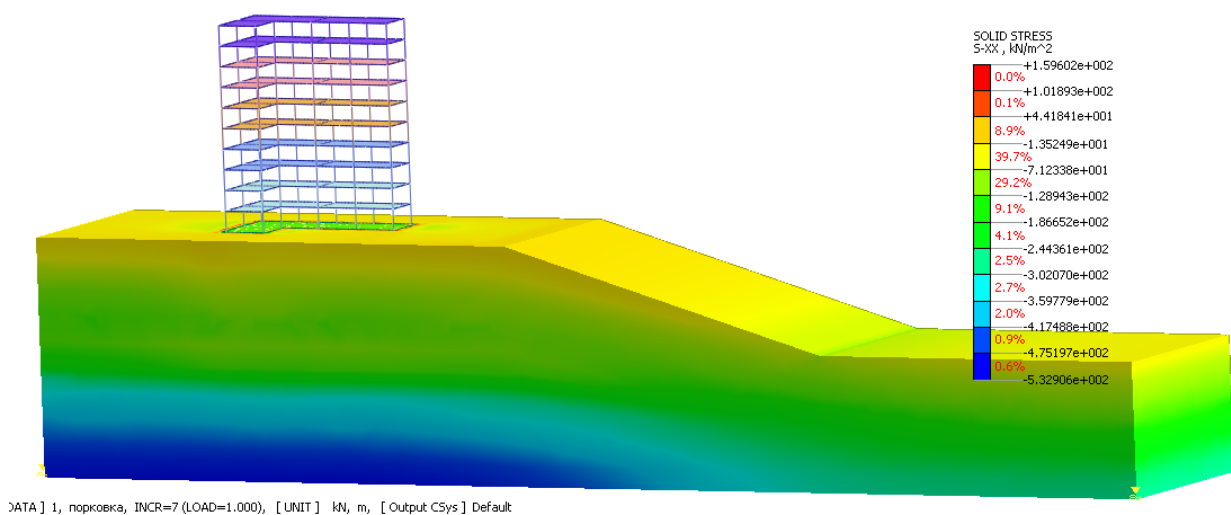

Figure 3. The main stresses σ_{xx}

Conclusion.

Based on the analysis, it is possible to conclude that the possibility of building a 10-story building at a distance of 50 meters from the slope and parking, with a coefficient of reliability for the stability of the slope by SRM is 1,309. The normalized coefficient of stability of the slope Kst for the main combination of loads for structures of the second degree of responsibility (as in our case) is 1.30, which is less than the estimated.

References:

1. GTS NX Calculation Guide. Midas GTS NX. 2020. URL: <http://ru.midasuser.com/web/page.php?no=65>.
2. Grishin VA, Dorofeev VS Some nonlinear models of the soil environment. - Odessa: Vneshreklamserves, 2007. - 309 p.
3. Bezushko DI, Dorofeev VS, Klovanych SF Recommendations for the use of nonlinear soil models in determining the stress-strain state of structures. Modern Scientific Researches. Minsk, Belarus. 2020. Issue 14. Part 1. P. 55-61.
4. Griffiths DV, Lane PA Slope Stability Analysis by Finite Elements. Geotechnics. 1999. Vol. 49. Issue 3. P. 387-403. (Published Online: June 11, 2015 <https://doi.org/10.1680/geot.1999.49.3.387>).

FEATURES OF RECONSTRUCTION OF GAS DISTRIBUTION NETWORKS

Konovalyuk Viktoria

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
Kiev National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine

Franchuk Yuriy

Candidate of Technical Sciences, Assistant
Kiev National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine

Konovalyuk Oleg

student
Kiev National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine

Most gas distribution networks in Ukraine were built more than 30 years ago. Over time, the operational reliability of gas networks decreases. To maintain an uninterrupted and uninterrupted gas supply, gas networks constantly need maintenance and repair. Improper and untimely maintenance leads to gas leaks, creating dangerous and harmful conditions for workers, consumers, and others, and significant financial losses.

Gas consumption in Ukraine in 2020 amounted to 28.3 billion m³, of which about 1 billion m³ of gas were attributed to production and technological losses, which includes gas leaks.

The reasons for the increase in gas losses are also poor technical decisions made at the stage of design and installation work.

For example, connection to the inlet pipeline is possible in two ways: at the bottom and top of the pipe (Fig. 1).

The connection of the external riser via the inlet pipeline from below can lead to the ingress of the liquid fraction of gas, water and debris, which accumulate in the lowest horizontal part of the structure.

Practice shows that this type of connection leads to the deterioration of the operational characteristics of the system.

Over time, during the operation of the gas system, clogging of the pipes reduces the internal cross-section of the pipe, which leads to additional pressure losses in this area.

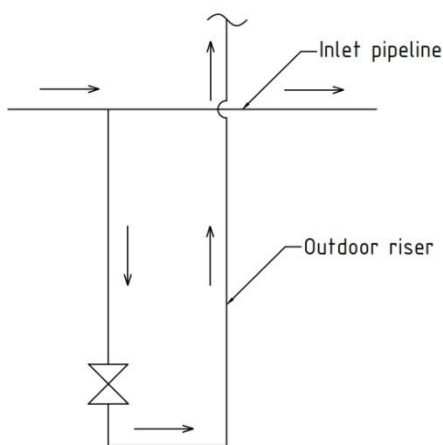

Figure 1. Scheme and photo of the lower connection of the external riser to the inlet pipeline with the location of the shut-off device on the vertical section of the external riser

As a result, the burners of gas-consuming devices receive gas with a pressure less than the standard value.

In the cold period of the year, there is a condensation of the liquid gas fraction, which in combination with debris forms a cork. Then the movement of gas on the site completely stops.

It is very difficult to remove such a plug from the outer riser. The cork is located in an area that has no detachable connections. In this case, the repair crew makes a temporary hole through which debris and liquid are removed. Then the hole in the pipe is brewed.

To facilitate the process of removing contaminants, it is proposed to connect external risers to the inlet pipeline according to the following scheme. Make the connection in the upper part of the inlet pipeline and on the horizontal sections of the external riser at the lowest point to install a ball gas valve on the flange connection (Fig. 2).

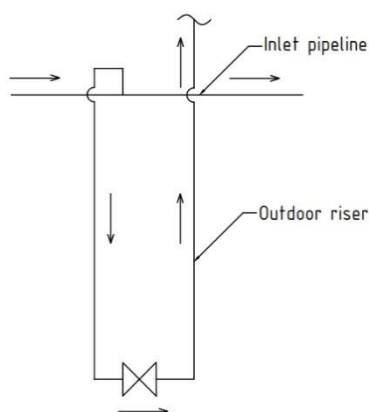

Figure 2. Scheme of the upper connection of the outer riser to the inlet gas pipeline with the location of the shut-off device on the horizontal section of the outer riser

It is proposed to mount the crane, which is a typical installation scheme is on a vertical section, to be mounted at the lowest point of the horizontal section. Select the ball valve on the flange connection.

In this case, a "dead zone" is not formed and if garbage or liquid gets on this section of the pipeline, its removal does not require additional effort and inconvenience. To do this, loosen the mounting on the flanges, which is enough to remove the liquid, or if necessary to remove significant contamination, the valve is temporarily dismantled.

Such a crane is desirable to place at a height of not more than 2.2 m as it does not require additional sites for its maintenance [2].

When connecting a ball valve or pressure gauge to a gas pipeline with a threaded connection, it is always advisable to provide a locknut. This will promptly eliminate gas leaks

With the standard installation scheme (without locknut) (Fig. 3), the leakage elimination requires a complete blockage of the gas supply (the connection must be disassembled). At repeated assemblage change of orientation of the front side of the manometer, damage of a carving or formation of a crack on fastening is possible.

The presence of a locknut in the connection (Fig. 4) will not stop the gas supply and will greatly simplify the elimination of leaks. According to [1] elimination of gas leaks without shutdown of the system is allowed at a pressure not exceeding 0.1 MPa.

Figure 3. Installation of the manometer without lock nut

Figure 4. Installation of the manometer with a lock nut

The subsidence of buildings and structures can negatively affect gas pipelines, they can sink to a different depth than the structures and structures to which they are structurally attached.

Therefore, there is a certain effort in the connecting nodes, leading to depressurization of gas networks and gas leaks. Which in turn leads to financial losses and creates a risk of fire or explosion.

Tightening the nuts on the joint usually does not solve the problem. The sagging of the pipeline can be so significant that after dismantling the connection, the deviation

of the pipe axis may be such that it is almost impossible to reassemble the pipeline, or it requires considerable effort. Practically such connection does not provide necessary tightness.

One effective way to solve this problem is to eliminate internal stresses in the joints caused by the collapse of buildings. For this purpose, it is necessary to disconnect the gas supply, after the last latch to put a blind for the impossibility of the further movement of gas. On the disconnected section of the gas pipeline, it is necessary to cut the pipe, set the elements in the position without internal stress (adjust the fact of subsidence) and perform welding. After checking for strength and tightness, the gas supply is restored.

There may also be some problems when laying gas pipelines on the facades of buildings.

They laid the gas pipeline on the wall of the building should be at a distance that allows inspection and repair of the gas pipeline and the fittings installed on it [2].

If the house is further insulated, the requirement to have the required distance from the pipeline to the external coating must be met.

However, in practice, you can often see sections of the pipeline that are fully or partially immersed in insulation.

Figure 5. Location of the gas pipeline after insulation of the house.

This situation of the gas pipeline makes it impossible to carry out maintenance and repair work on the gas pipelines. This will lead to intensification of corrosion on the pipeline, gas leaks, and possible penetration of gas into the house.

The operation of such a gas pipeline does not meet the requirements [1, 2], the violation must be eliminated by relocating the location of problem areas and re-assembling the system.

Another place of possible gas leaks are purge and discharge gas pipelines, for example, the waste gas pipeline from safety relief valve.

If the discharge pipeline is made in the form of a vertical section, even with a protective visor, it does not protect the system from moisture (Fig. 6 a). The design of the protective canopy has technological openings through which during heavy rains and snowmelt, as well as due to condensation at different temperatures, the amount of moisture that enters can be very significant. The presence of fluid creates an additional

hydraulic load, and in winter and the ice crust, which violates the normal mode of operation. The presence of a significant amount of water can cause unauthorized operation of the safety relief valve.

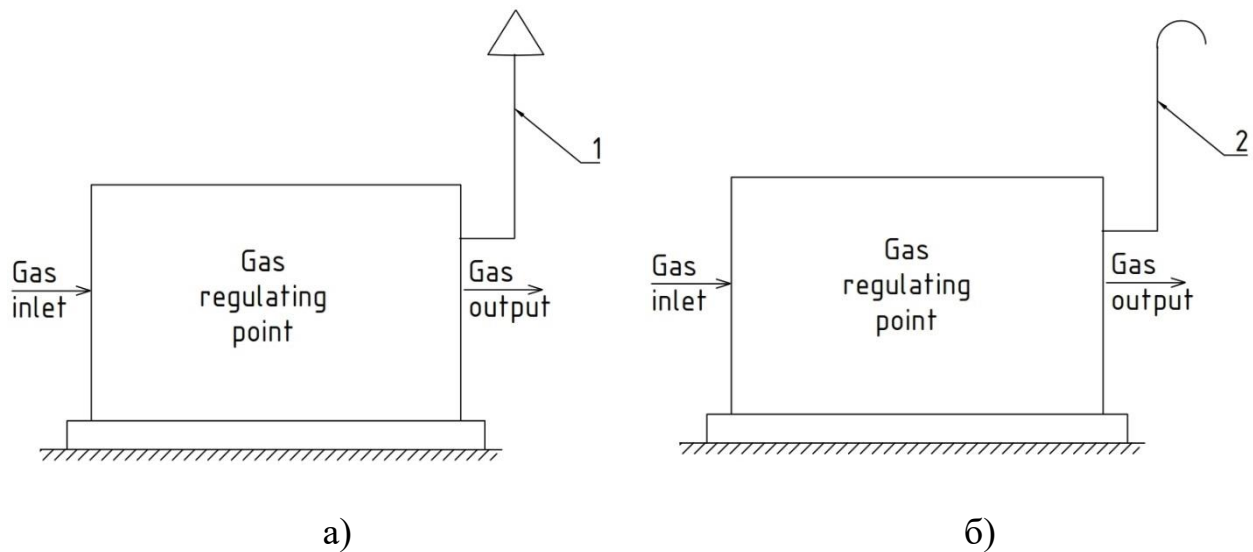

Figure 6. Diagram of the location of the discharge gas pipeline at the gas regulating point.

To improve the performance of the discharge pipeline, it is recommended to dismantle the area with the visor and weld two taps instead (Fig. 6 b).

Gas leaks (due to leaks) can occur in the gas supply and pipeline sections of the house at the flange connections.

Sparks may form where sections of the underground gas pipeline (which is under the action of active corrosion protection) connect to areas of the overhead gas pipeline (which do not have active protection). If there are gas leaks and sparks, ignition is possible at the source.

Based on the implementation of the above recommendations during the installation and maintenance of the gas supply system, it is possible to increase its safety and reliability and reduce the number of gas leaks, which in turn will reduce the cost of repairing the system and operating costs.

References:

1. NPAOP 0.00-1.76-15. Pravyla bezpeky system hazopostachannia. – K.: Osnova, 2015. – 179 s.
2. DBN V.2.5-20:2018. Hazopostachannia. – Kyiv: Ukrarkhbudinform, 2019. –109 c.

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ДИЗАЙНУ ІНТЕР'ЄРУ ДИТЯЧИХ ЛІКАРЕНЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Нікуліна Дарина,

студентка факультету післядипломної освіти,
Київський національний університет культури і мистецтв

Семироз Ніна,

кандидат архітектури, доцент, доцент кафедри мистецтв
Київський університет культури

Актуальність теми доповіді. Увесь світ сьогодні існує в умовах пандемії коронавірусу і організація та дизайн медичних закладів є одним з вирішальних факторів при лікуванні хворих та боротьбі з його поширенням. Тож яким чином можна змінити сучасний дизайн лікарень, щоб уникнути повторення національної кризи?

Мета доповіді. Метою доповіді є дослідження сучасних особливостей дизайну інтер'єрів дитячих лікарень в умовах пандемії коронавірусу.

Основні результати дослідження.

При проектуванні дитячих лікарень, перш за все, необхідно ставити питання: «Які конкретні дизайнерські рішення слід враховувати при проектуванні для дітей, які можуть мати проблеми з координацією використання нових технологій або вадами зору, слуху чи рухливості?», «Як можна створити безпечні, адаптовані, гнучкі та ефективні приміщення, які підтримують якісне надання медичної допомоги, а також є адаптованими до умов пандемії коронавірусу? Крім того, є необхідність у проектуванні простору, який заохочуватиме маленьких пацієнтів, їх батьків та персонал до безпечної комунікації один з одним.

Багатьом дитячим лікарням і медичним закладам загалом часто не вистачає функціональності та гнучкості, щоб прийняти всіх пацієнтів, що потребують допомоги при раптовому спалаху захворювань. Зокрема, у багатьох лікарнях не вистачає місця та ресурсів для лікування пацієнтів з тяжкими симптомами коронавірусу, водночас лікування тих, у кого симптоми легкі, та безсимптомних відвідувачів, які можуть заразити медичних працівників та інших пацієнтів [1].

Так під час першої хвилі пандемії коронавірусу ліжка для хворих встановлювалися у вестибюлях, конференц-залах та навіть кафетеріях. Їх розміщували в палатах та коридорах, заповнюючи будь-який вільний простір. Так наприклад, у США на початку квітня Northwell запустила план збільшення кількості лікарняних ліжок з 4000 до 5600 протягом двох тижнів. Перший етап був зосереджений на встановленні додаткових ліжок у наявних приміщеннях його лікарняної системи, включаючи аудиторію на 300 місць у університетській лікарні Норт-Шор на Лонг-Айленді. Другий етап передбачав встановлення наметів на території лікарні та домовленість про використання додаткового

простору всередині будинків престарілих, будинків допомоги, готелів, релігійних центрів та коледжів [2].

Ці тимчасові госпітальні приміщення забезпечували ізоляцію та могли бути використані тільки для надання медичної допомоги для не тяжких випадків Covid-19, ніж повну відповідність умовам реанімації лікарні. Але такі модифіковані проекти лікарень подібні до тимчасових лікарняних палат і польових госпіталів у минулих спалахах стали необхідними, оскільки перша хвиля пандемії стала критичною [3].

Оскільки дизайнери лікарень працюють над переобладнанням приміщення для тимчасового використання, виявляючи нові можливості для лікарняних систем, які традиційно наголошують на економічній та ефективній роботі, з їх досвіду можна сформулювати певні висновки. Зокрема стало зрозумілим, що сучасні лікарні повинні мати більшу гнучкість щодо пандемій та інших небезпечних подій, які призводять до тимчасового зростання захворюваності та масових госпіталізацій кожні п'ять або 10 років. У США, наприклад, HKS Architects – міжнародна фірма зі штаб-квартирою в Далласі, опублікувала концепцію перетворення будівель у тимчасові лікарняні приміщення за 14 днів [4].

Пандемія коронавірусу виявляє нові вимоги до інтер'єрів дитячих лікарень, крім зазначених вище гнучкості і мобільності. Наприклад, дизайнери та архітектори лікарень обговорюють необхідність безконтактного керування освітленням, температурою та іншими функціями будівлі, щоб уникнути поширення хвороб на цих поверхнях. Будівля з матеріалів, на яких поширення мікробів є меншим. Одним з таких зразків є мідь. Іони міді можуть знищувати близько 99,9% бактерій за дві години. Відносно висока ціна та фізичні властивості даного матеріалу унеможливають покриття ним більшості поверхонь, однак його застосування буде більш доцільним для дверних ручок чи кнопок ліфту. А науковці з Університету Пердью створили технологію обробки лазером мідних поверхонь, створюючи певну фактуру, дозволяє знищувати висококонцентровані штами бактерій за декілька годин [5].

Окрім цього виникає тенденція у відмові від віконних штор або гардин, які можуть легко забруднитися та встановлювати вікна з конфіденційного скла, також відомого як електронне скло або смарт-скло, яке може перемикатися між прозорим напівпрозорим і непрозорим режимом і легко миється [6].

Доцільним буде встановлення в дитячих лікарнях автоматизованих систем, які можуть контролюватимуть миття рук. Крім того, вбудовування носіїв, які будуть повідомляти та нагадувати маленьким пацієнтам та їх батькам мити руки перед контактом один з одним, або персоналу перед та після відвідуванням хворого [7].

Також важливою є мінімізація тактильного контакту з поверхнями. Цього можна досягти запровадивши автоматичні дверні приводи, зчитувачі карток тощо [2].

Нові технології використані у дитячих лікарнях і медичних закладах загалом можуть допомогти пацієнтам залишатися на зв'язку з друзями та родиною. Це можуть бути широко доступні технології, такі як відеочат і гарнітури віртуальної

реальності. Адже під час пандемії багато пацієнтів та медичних працівників поділилися історіями про емоційний біль, пов'язаний із тривалим самотнім перебуванням у лікарні [8].

Дизайн дитячих лікарень також має бути зорієнтованих на медичних працівників. Адже за умов критичної ситуації з браком вільних місць у палатах для хворих пацієнтів, лікарні пішли на відчайдушний крок - ліквідацію спальних приміщень для персоналу лікарні та зменшення кількості та розміру кімнат відпочинку та зон відпочинку. Нинішня пандемія показала необхідність надання медичним працівникам місця для відпочинку між виснажливими змінами, особливо з огляду на повідомлення про те, що медсестри та лікарі уникали своїх домівок, щоб захистити свої сім'ї від можливого зараження [9].

Висновок. Отже, дизайн дитячих лікарень та лікарень загалом набув значного розвитку у відповідь на уроки, отримані під час епідемії, особливо очевидні в тих регіонах, у яких захворюваність досягала критичного рівня. А тенденції створення інноваційного та безпечного внутрішнього простору дитячої лікарні, можна застосувати до інших будівель нашої міської структури в різних масштабах, щоб створити стійку модель швидкого реагування в місцевому масштабі.

Список літератури

1. Designing the post-pandemic hospital. URL: <https://www.hfmmagazine.com/articles/4329-designing-the-post-pandemic-hospital> [дата звернення 17.12.21]
2. How the Covid-19 Pandemic May Reshape U.S. Hospital Design. URL: <https://undark.org/2020/04/16/covid-19-modified-hospital-design/>. [дата звернення 18.12.21]
3. Hospitals After COVID-19: How Do We Design For An Uncertain Future? URL: <https://www.wsp.com/en-GL/insights/hospitals-after-covid-19-how-do-we-design-for-an-uncertain-future>. [дата звернення 14.12.21]
4. From Central Park to Nasrec, the COVID-19 field hospitals of today are shaping the future of healthcare. URL: <https://bhekisisa.org/health-news-south-africa/2020-04-27-covid19-coronavirus-pandemic-field-hospital-design-united-states/#:~:text=HKS%20Architects%2C%20an%20international%20firm%20headqu,artered%20in%20Dallas%2C,chains%2C%20and%20the%20US%20Army%20Corps%20of%20Engineers>. [дата звернення 16.12.21]
5. Коронавирус: поверхности, которые сами убивают микробы. URL: <https://www.bbc.com/russian/vert-fut-52938703> [дата звернення 18.12.21]
6. Умноє стекло. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Умноє_стекло [дата звернення 15.12.21]
7. COVID-19 is proving the wisdom of healthcare design – what more can we learn? <https://bharchitects.com/en/2020/04/17/covid-19-is-proving-the-wisdom-of-healthcare-design-what-more-can-we-learn/> [дата звернення 16.12.21]
8. Чорний О.В. Соціально-економічні аспекти формування та реалізації державної політики реформ у системі охорони здоров'я на сучасному етапі розвитку пандемії в Україні. Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 4 (27). С. 85. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.13>.

9. Парубчак І.О., Радух Н.Б. Реалізація державної політики у галузі охорони здоров'я в період викликів пандемії COVID-19 в Україні / Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Державне управління Т32(71) № 3, 2021. С. 5

ВПЛИВ БУДІВНИЦТВА НОВОБУДОВ НА ТЕРИТОРІЇ ДНІПРА НА ІНСОЛЯЦІЙНУ КАРТИНУ ІСНУЮЧОЇ ЗАБУДОВИ МІСТА

Саньков Петро Миколайович

к.т.н., доцент, професор кафедри архітектури Придніпровська державна академія будівництва і архітектури (Дніпро)

Кравченко Дарія Ростиславівна

студент 3 курсу архітектурного факультету, Придніпровська державна академія будівництва і архітектури (Дніпро)

Ткач Наталія Олексіївна

к.т.н., доцент, доцент, кафедри екології та охорони навколишнього середовища, Придніпровська державна академія будівництва і архітектури (Дніпро)

Анотація. У статті розглянуто вплив новобудов на інсоляцію і життєдіяльність людини в існуючій забудові в умовах реконструкції. Зроблено спробу аналізу порушення норм інсоляції в умовах міста Дніпра.

Ключові слова: інсоляція, природне освітлення, сонячна енергія.

Постановка проблеми. Сонячна енергія є джерелом здоров'я. Динаміка природного освітлення безпосередньо впливає на імунітет, обмін речовин, нервову систему, емоційну складову тощо. Крім того, грамотний розрахунок інсоляції приміщень надає будинкам додаткове тепло в холодну пору року і не дозволяє перегріватись будівлі в літній період.

Неодноразово проводилися дослідження на предмет впливу сонця на організм людини. Датський учений Фінсен Н. отримав Нобелівську премію за практику лікування хвороб сонячними променями [1].

При визначенні інсоляції території беруться до уваги лише перешкоди у вигляді будівель та не враховується її обмеження різними природними перешкодами: рельєфом, лісом тощо.

У сучасних умовах урбанізації роль природного освітлення беззаперечно велика, адже людина отримує замало сонячної енергії, а забудовникам з кожним разом все важче знаходити вільні для будівництва території, де є можливість підпорядковуватись потребам людей у сонці. Але ще важче спроектувати будівлю так, щоб не порушити норми інсоляції не тільки для будівлі, що проектується, але і щоб це не позначилося негативно на світлотехнічній картині споруд, що стоять поруч.

Місто Дніпро багате на такі негативні приклади, де, здавалося б, гарний проект виявляється згубним для інших будинків біля території будівництва.

Особливо таких прикладів багато серед новобудов та ще не реалізованих проєктів, які вже були розглянуті на міській архітектурно-містобудівній раді.

Мета роботи: аналіз інсоляційної картини будинків біля новобудов для виявлення порушень їх інсоляції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з діючими будівельними та санітарними нормами в Україні тривалість інсоляції житлових приміщень повинна становити не менше 2,5 годин у період з 22 березня по 22 вересня [2, 3].

Так як вільної для будівництва території зараз майже немає, то з'являється потреба у знесенні старих будівель и проєктуванні на нових споруд на їх місці. Сучасні архітектори активно використовують різні обхідні методи для забезпечення норм інсоляції приміщень. Для того, щоб покращити якість освітлення використовують великі вікна з тонкими віконними рамами і світлі матеріали для внутрішнього та зовнішнього оздоблення, а для випадків, коли світла забагато і потрібно захистити приміщення від перегріву, то навпаки, намагаються використовувати темні матеріали та проєктувати вікна меншого розміру.

Проте не завжди місце розташування однієї будівлі буде прийнятним для іншої відносно середовища, в якому вона проєктується і в умовах забудови міста сьогодні все одно часто спостерігаються порушення норм.

Візьмемо, наприклад, перший та фінальний проєкти будівництва двох веж житлового комплексу MARSHALL, які займуть місце колишнього кінотеатру "Салют" на житловому масиві Перемога (рис. 1).

Він має досить сучасний вигляд: простий, але цікавий оку. Образ будівлі у першому проєкті комплексу складається з паралелепіпедів різної висоти, що врізані один в одне. Таке використання різних висот архітектори обумовлюють покращенням інсоляції для шістнадцятиповерхових будівель, що стоять поруч. Проте все одно висота комплексу завелика, і навіть при такому архітектурному рішенні житлові будинки частково втрачають доступ до сонячного світла.

Варто відмітити, що при заданій території та умовах це найоптимальніший варіант, але повністю уникнути від тіней комплексу будівлям не вдасться, не кажучи вже про те, що сам житловий комплекс не вписується в загальну картину існуючої житлової забудови.

Рисунок 1 Перший проект житлового комплексу MARSHALL,
м. Дніпро [4]

Фінальний проект комплексу MARSHALL хоч і став більш вдалим, проте проблема інсоляції все одно не була вирішена до кінця (рис. 2).

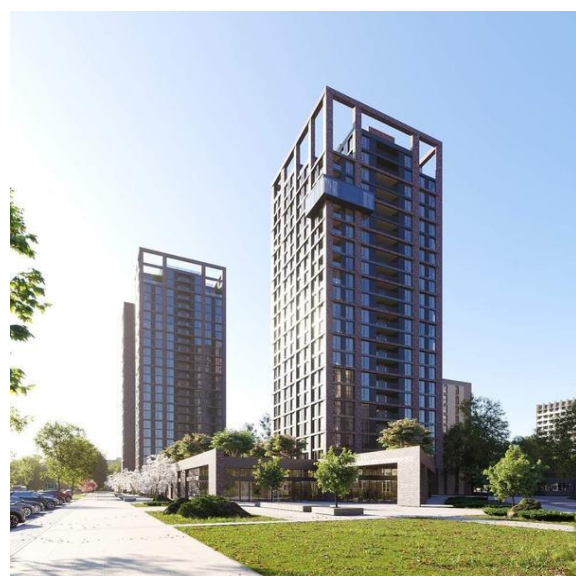

Рисунок 2 Фінальний проект житлового комплексу MARSHALL,
м. Дніпро [4]

В цьому проекті вежі розташовувались на відстані одне від одного і з'єднані спільним стилобатом. Інсоляційна картина в самому проекті значно покращилась і планування квартир стало більш простим. Таке розташування споруд у другому варіанті проекту комплексу, безумовно з погляду на проблеми інсоляції квартир в самих хмарочосах, виграє у першого варіанту. Проте основної проблеми уникнути все ж не вдалося: шістнадцятиповерхові будинки, що знаходяться поруч із територією забудови неминуче будуть затінюватися

хмарочосами. А отже інсоляція багатоповерхових споруд буде порушена і в цьому варіанті проекту.

Не менш яскравим прикладом порушень норм інсоляції є проект багатоповерхового житлового комплексу West Hall що знаходиться в районі Набережної Перемоги (рис. 3).

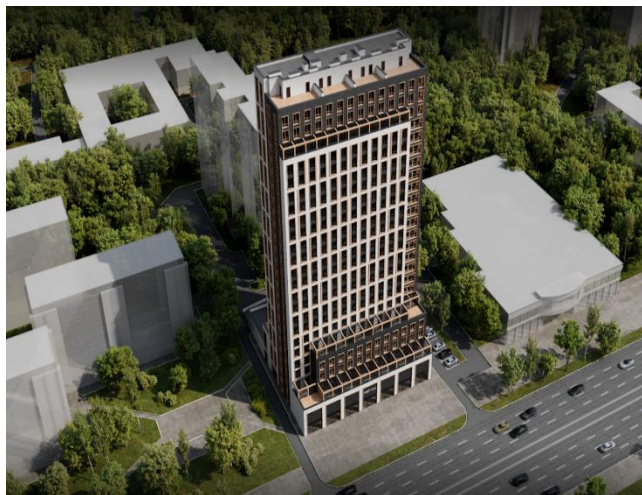

Рисунок 3 Модель житлового комплексу West Hall, м Дніпро [4]

Будинок у 25 поверхів посів місце колись діючого, проте вже демонтованого торговельного центру. Він має південно-східну орієнтацію, що дозволяє приміщенням отримувати оптимальну денну дозу сонячного світла. Проте цього не можна сказати про студентський гуртожиток, що знаходиться поряд. Тут порушена норма відстані між спорудами: для комплексу такої висоти вона критично мала, через що майже повністю закриває гуртожитку, доступ до сонця.

Ще одним спірним прикладом можна вважати житловий комплекс PARK RESIDENCE, що стоїть на вулиці Єфремова (рис. 4).

Багато хто сперечався про легальність будівництва і навіть було піднято судову справу про знесення будівлі.

Вона являє собою споруду в 10 поверхів і розташована на історично цінній землі. Тут ми спостерігаємо ту ж саму проблему, що й у попередньому прикладі - відстань між спорудами замала. Одноповерхові будинки, практично повністю закриті від сонячного світла тінню від комплексу.

Тим не менш, споруда комплексу все ще виконує всі свої функції. Але не можна заперечувати той факт, що все одно норми інсоляції порушені і нічого з цим вдіяти вже неможливо.

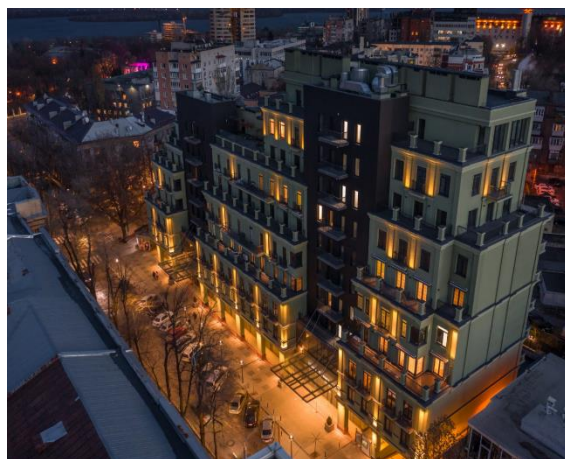
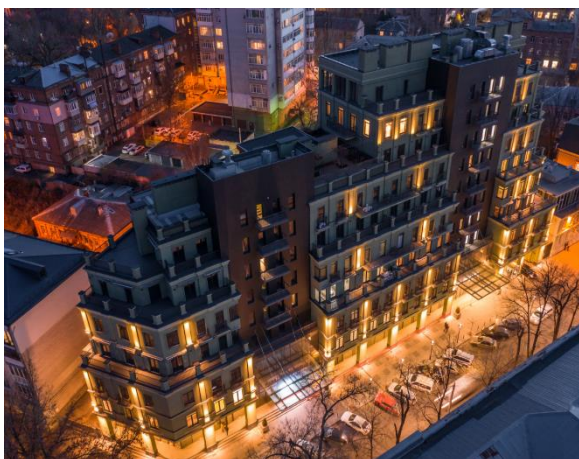

Рисунок 4 Види житлового комплексу PARK RESIDENCE, м. Дніпро [4]

Висновки. Природне освітлення відіграє велику роль в нашому житті і особливо позначається на здоров'ї.

В залежності від інтенсивності та тривалості дії Сонця інсоляція може надавати позитивний або негативний вплив на організм людини та мікроклімат приміщень. Порушення норм інсоляції при проектуванні будівель цивільного та житлового призначення можуть стати причиною появи хвороб або загострення хронічних захворювань у людей.

Не менш важливо аналізувати інсоляційну картину розташованих поряд споруд, адже є вірогідність того, що новобудови стануть причиною порушень норм тривалості природного освітлення приміщень сусідніх будинків.

Розглянуті вище проекти демонструють негативний вплив будівництва новобудов на інсоляцію існуючої забудови.

Перспективою подальших наукових досліджень нами позначена тематика, тісно пов'язана з розглянутою проблемою, це понад нормативне зменшення існуючих показників щільності міської забудови в центральній частині міста Дніпро.

Список літератури

1. Finsen N.R. Phototherapy. London: Edward Arnold, 1901
2. ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій» - https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/b_2_2_12/1-1-0-1802
3. ДСТУ-Н Б В.2.2-27:2010 «Настанова з розрахунку інсоляції об'єктів цивільного призначення» - <https://dbn.co.ua/load/normativy/dstu/5-1-0-783#load>
4. <https://www.facebook.com/groups/754533298479878/>

ДО ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ ОБЛАСТІ ЗАСТОСУВАННЯ БУРОІН'ЄКЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ҐРУНТІВ ПІД ЧАС ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ СПОРУД

Янко Валентин Вікторович,

к.т.н, доцент, доцент кафедри будівництва, геотехніки і геомеханіки
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Григор'єв Олексій Євгенович,

к.т.н, доцент, професор кафедри будівництва, геотехніки і геомеханіки
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Расцветаєв Валерій Олександрович,

к.т.н, доцент, доцент кафедри нафтогазової інженерії та буріння
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

В умовах сьогодення буроін'єкційні технології все більше знаходять застосування не тільки для цивільного будівництва або будівель загального користування, які входять до інфраструктури міст, але й у практиці промислового будівництва. Ці технічні рішення зазвичай супроводжуються спорудженням огорожувальних та підпірних конструкцій, які забезпечують або необхідну несучу здатність будівель, або їх безпечну експлуатацію. У межах цієї технології споруджуються палі різного призначення, підпірні стіни, нагельне та анкерне кріплення гірських ухилів та укосів котлованів. За допомогою буроін'єкційних технологій також вирішуються проблеми запобігання просідань будівель та споруд на нестійких ґрунтах, виключаються обвалення укосів котлованів, зводяться до мінімуму зсувні явища на схилах тощо [1].

У якості прикладу можливо навести зміцнення ґрунтів на основі фундаментів поршневих компресорів Кременчуцького нафтопереробного заводу, де було виконано зміцнення масиву в режимі напірної ін'єкції в ґрунт цементуючих розчинів. Відповідно до [2] дана робота виконувалася із застосуванням вертикальних та похилих свердловин, обладнаних перфорованим ін'єктором.

Необхідність у виконанні робіт щодо зміцнення основ фундаментів поршневих компресорів виникла у зв'язку зі зростанням вібрації обладнання через обводнення ґрунтів на глибину до 1,5 – 2,0 м та можливе просідання фундаментів та стін будівлі компресорної станції. Приплив води було зафіксовано у розмірі 0,08-1,0 м³/добу. Глибина закладання фундаменту – 2,0 м.

Щоб уточнити існуючі гідрогеологічні умови, за 50 м від компресорної станції було пробурено контрольнo-розвідувальну свердловину глибиною 12 м. Встановлено, що ґрунти на основі фундаментів представлені просадними льосами до глибини 5,3 м, потім щільними глинами і далі – обводненими пісками. Водоносний горизонт розташований на глибині 8 м. Під час буріння

контрольно-розвідувальної свердловини до глибини 8 м води не було виявлено. Крім того, хімічний склад підземної води водоносного горизонту та води, що була виявлена поблизу компресорної станції, значно відрізнявся.

Таким чином, основна причина обводнення ґрунтів поблизу фундаментів компресорних станцій залишається невідомою. Для з'ясування причин обводнення ґрунтів проведено комплексний аналіз геолого-геофізичної інформації, яка була отримана за допомогою методів електрондування. В результаті виділена аномальна область, що відповідає геодинамічній структурі північно-східного простягання з високим ступенем активності, шириною 14-16 м, в зону впливу якої потрапляє будівля компресорної станції. Встановлено, що область аномалії є природною дренажною для поверхневої та техногенної води великої території, що і стало причиною обводнення ґрунтів на основі фундаментів компресорів. У свою чергу безпосередньо під фундаментом компресорної станції глибина обводнення становить трохи більше 3,5 м. За результатами проведених досліджень [3] зв'язку з водоносним горизонтом не виявлено. Крім того, виконані геофізичні дослідження дозволили вибрати раціональний спосіб ущільнення ґрунтів на основі фундаментів та оптимізувати обсяг робіт.

Відновлення несучої здатності ґрунтів на основі фундаментів здійснювалося шляхом напірної ін'єкції цементно-силікатного розчину в ґрунт через ін'єктори, встановлені в похилі свердловини, пробурені навколо фундаментів.

У якості самого ін'єктора було застосовано перфоровану металеву трубу, яка, у свою чергу, є армуючим елементом палі. Відповідно до рекомендацій [3] ущільнення ґрунту виконано на глибину просадних ґрунтів – 5,3 м. Відповідно до проектних рішень у 15 свердловинах було виконано поверхове нагнітання 19,1 м³ цементно-силікатного розчину. Тиск нагнітання становив 4-10 атм. Необхідно відзначити, що при цьому були зафіксовані численні виходи цементного розчину на денну поверхню як поблизу свердловин, так і за межами будівлі, на відстані до 8 м від свердловини, у яку нагнітали розчин. При нагнітанні цементного розчину контрольні свердловини, між фундаментами, різко збільшився тиск нагнітання та у деяких випадках становило 25 атм. Саме це й стало безпосередньою ознакою значного ущільнення масиву та збільшення його несучої здатності.

Крім того, повторні геофізичні дослідження встановили відсутність аномальних водопроявів на основі фундаментів поршневих компресорів. Під час порівняння результатів геофізичних досліджень до та після нагнітання розчину було виявлено, що під фундаменти компресорних установок область поширення вологи значно зменшилася і змістилася у північно-західному напрямку. Зміна електромагнітного поля радіусом 20 – 25 м обумовлено ущільненням ґрунтів внаслідок напірної ін'єкції цементно-силікатного розчину у ґрунт [1].

Необхідно відзначити, що крім геофізичних методів контролю якості виконаних робіт для оцінки технічного стану фундаментів поршневих компресорів у процесі армування ґрунту було виконано також тестову вібраційну діагностику. У якості імпульсного ударного впливу на об'єкт було

проведено кантування контрольного вантажу масою 2000 кг безпосередньо у прилеглий до об'єкту зоні.

На рис. 1 наведено результати проведених досліджень, а саме: форма реакцій загасаючих коливань на імпульсне збудження ґрунту фундаменту до початку робіт з ін'єкційного армування [1]. Слід зазначити, що чітко відстежується розтягнутий фронт коливань фундаменту за тривалості відгуку 1,2 с.

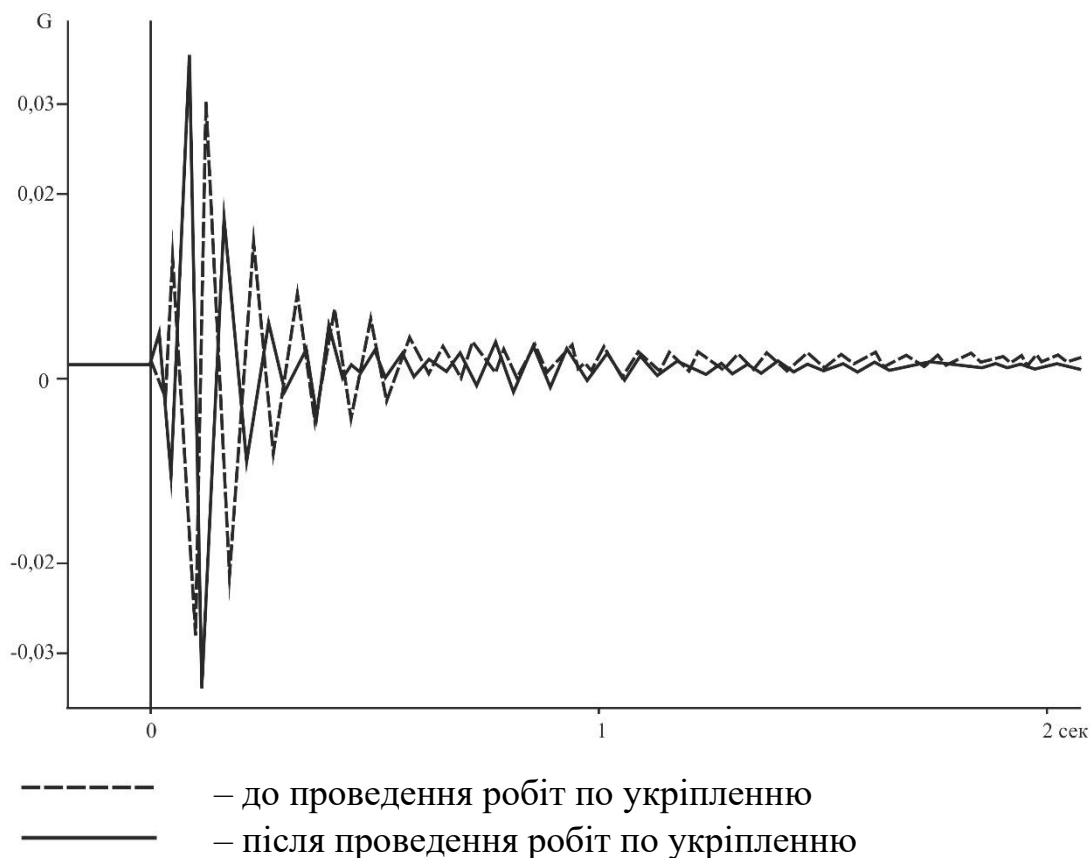

Рис. 1 – Форма вільних загасаючих коливань фундаментів

Тривалість відгуку після виконання робіт з укріплення склала 0,6 с, що менше початкового значення. Але при цьому необхідно відзначити, що домінує перша мода власних коливань фундаменту (протягом першої секунди існує чотири цикли), які відповідають частоті основного резонансу, що у свою чергу дорівнює 4,15 Гц. Крива реакції у відповідь не є гладкою функцією, що вказує на присутність інших мод власних коливань. Зменшення частоти основного резонансу з 8,05 до 4,15 Гц забезпечує зниження вібрації поршневих компресорів [1].

Скорочення часу відгуку фундаментів поршневих компресорів на ударне імпульсне збудження вдвічі у порівнянні з вихідним значенням є наслідком фактичного поліпшення фізико-механічних властивостей ґрунтів в межах ділянки, що розглядається.

Крім того, спостереження за осіданням та вібрацією фундаментів показали, що жодних змін з моменту закінчення ін'єкційних робіт не зафіксовано.

Список літератури:

1. Tsaplin, Ye., Rastsvietaiev, V., K. Dudlia, K., & Morozova, T. (2015). Results of applying drilling and injection technologies for strengthening soil massif. *Theoretical and Practical Solutions of Mineral Resources Mining*, 107-110.
2. Тельніх, М.М., Попов, О.В., Смолій, П.Г., Цаплин, Є.Г., Веремчук, С.О. (2007). Палі бурюін'єкційні висячі з цементним розширенням. Патент № 19875, Україна.
3. Дудля, Н.А., Попов, А.В., Тельних, Н.Н., Цаплин, Е.Г., Коротков, А.Н. (2011). Решение экологических проблем с применением бурюинъекционных технологий. *Наукові праці ДонНТУ. Серія «Гірничо-геологічна»*, 14(181), 92-96.

ТИПОЛОГІЯ РОЗРОБЛЕННЯ БРЕНДУ

Голіус Валентин Анатолійович

Асистент кафедри Дизайну та 3D-моделювання
Харківський національний університет
Міського господарства ім. О.М. Бекетова
м. Харків, Україна

Брендинг – це процес створення торгових марок та управління ними. Він може включати створення бренду, посилення, репозиціонування, оновлення і зміну стадії розвитку бренду, його розширення і поглиблення. Брендінг – це прийоми створення особливого враження, які роблять свій внесок у загальний імідж і у відношення цільового сегменту ринку до торгової марки.

Брендинг активно застосовувався в Середні Віки, коли цехові ремісники позначали свої товари особливою маркою. Це стало необхідним, оскільки чисельність населення зростала, і на одній і тій же території з'явилося більше ковалів, мулярів тощо. У деяких старих містах Європи, таких як Зальцбург і Ротенбург, туристи досі можуть бачити справжні залізні торгові знаки, якими відзначались майстерні, де працювали власники цих торгових марок. У 1266 році англійське законодавство офіційно вимагало, щоб булочники відзначали своїм знаком кожен буханець хліба, щоб вага кожного буханця відповідала заявленій.

У ранній історії Сполучених Штатів марки часто використовувалися для ідентифікації худоби (корів, вівець), пізніше стали використовуватися для відзначення особливої якості товару, представленого власником певної ферми чи ранчо.

Однак справжній розквіт ідеї брендингу припав на другу половину ХХ століття, і пов'язано це було з цілком природними причинами – появою на ринку великої кількості схожих товарів. Розвиток технології справив на суспільство величезний вплив. По-перше, це виявилось в тому, що всі стали оточені технічно складними пристосуваннями, якими користуються щодня, маючи невиразне уявлення про те, як ця річ влаштована всередині. Навіть більше того, сучасні споживачі іноді виявляються не в змозі зрозуміти всі характеристики виробу, що купується. Тут на допомогу споживачеві приходить бренд, який виділяє з усіх характеристик товару ті, що важливі для споживача, та полегшує розуміння товару або послуги.

Бренд – комплекс інформації про продукт, символічно втілений за допомогою атрибутів бренду (ім'я, термін, знак, символ, дизайн або комбінація всього цього) і призначений для ідентифікації продукту на ринку, посилений дією на споживача товарного знака, упаковки, рекламних звернень та інших елементів реклами, об'єднаних певною ідеєю та однотипним оформленням, що виділяють товар серед конкурентів та створюють його образ.

Брендинг – це обґрунтована маркетинговими дослідженнями творча зі створення та широкомасштабного (що використовує різноманітні види, засоби, форми та методи реклами) впровадження у свідомість споживача

персоналізованого бренд-іміджу – образу замаркованого певним товарним знаком товару або групи товарів. Брендінг дозволяє:

- підтримувати запланований обсяг продажів на конкретному ринку та реалізовувати на ньому довготривалу програму зі створення та закріплення у свідомості споживачів образу товару або послуг;

- забезпечити збільшення прибутковості в результаті розширення асортименту товарів та знань про їх спільні унікальні якості, що впроваджуються за допомогою колективного образу;

- відобразити в рекламних матеріалах і кампаніях культуру країни, регіону, міста тощо, де виготовлений товар, врахувати запити споживачів, котрим він призначений, і навіть особливості території, де продається;

- використовувати три дуже важливих для звернення до рекламної аудиторії фактора – історичне коріння, реалії сьогодення та прогнози на перспективу тощо.

У свою чергу, для того, щоб створити безпосередньо особистий бренд, що запам'ятовується, необхідно бути яскравою індивідуальністю. У цьому треба переконати інших людей. Важливо сформувати унікальний професійний імідж, який створює виражене уявлення про особистість у оточуючих. Коли колеги та партнери впевнені у надійності особистості – можна бути впевненим у тісній, довгій та вигідній співпраці. Грамотно збудований бренд допомагає уникнути невизначеності у ділових відносинах, а також вносить до них елемент довіри, що особливо важливо у сучасному світі. Характерні риси:

- відмінність. Насамперед, бренд позначає якості. Слід пам'ятати, що він є похідним від розуміння потреб людей у чомусь і має прагнути задовольнити ці потреби, не порушуючи власних принципів;

- значність. Вона визначається як товаром чи послугою, так і тим, з якою ефективністю для клієнта вони виконують своє призначення. Продуктивна демонстрація значущості робить бренд сильнішим в очах людей;

- послідовність. Ефективна реалізація поставленої мети можлива лише за логічно і правильно вибудованої стратегії поведінки. Послідовність у межах взаємодії з клієнтами визначає надійність.

На першому етапі розроблення бренду необхідно визначити тип об'єкту для брендінгу: товарний бренд, бренд послуги або персональний бренд.

Як відомо, бренди можна класифікувати за типом об'єктів для брендінгу. Відповідно до цієї класифікації всі бренди поділяються на шість основних видів:

А. Товарний бренд. Найпоширеніший і найбільш наочний вид брендів, оскільки традиція давати товарам назви, що запам'ятовуються, а також супроводжувати їх яскравою упаковкою з'явилася досить таки давно. З ними споживачі зустрічаються повсюдно та практично щодня.

Б. Бренд послуги. За аналогією з товарними марками існують такі ж у сфері послуг. У той же час це найбільш природний вид брендів, оскільки послуги на відміну від продуктів не мають фізичної оболонки і є в чистому вигляді набором очікувань споживачів, яким провайдери надають необхідні для конкретного найменування асоціативні зв'язки.

В. Бренд організацій чи корпоративний бренд. Будь-яка комерційна або некомерційна структура для досягнення своєї мети також потребує створення впізнаваного імені. Щоправда, цей вид має свої особливості брендів. Специфіка полягає у тому, що нерідко корпоративні бренди націлені як на аудиторії споживачів, так й на інші зацікавлені групи людей, які оточують організацію. У зв'язку з цим з'явилися навіть спеціалізовані різновиди корпоративних брендів, які разом формують цілу систему. Одним із прикладів такого дроблення є концепція HR-бренду, цільовою аудиторією якого є співробітники організації.

Г. Персональний бренд. У всі часи існували громадські персони, чий рід занять мав на увазі певну популярність у широких масах людей. Це актори, співаки, музиканти, спортсмени, політики та інші громадські діячі. З розвитком медійного середовища вони стали застосовувати технології брендингу для власного просування.

Д. Подійний бренд. Заходи, що регулярно проводяться, наприклад, фестивалі, спортивні змагання, виставки також вдаються до інструментів створення та управління брендами для власного маркетингу.

Е. Територіальний бренд. Збільшення туристичних потоків та різноманітність форматів поїздок змусив країни, міста, курорти і навіть окремі визначні пам'ятки також активно конкурувати у залученні туристів. Допомагають їм у цьому інструменти будівництва брендів.

На другому етапі розроблення бренду необхідно визначити методику розробки бренду, відповідно до якої буде відбуватися створення концепції бренду:

- методика розробки бренду «Колесо бренду»;
- методика створення бренду В. Балашова;
- методика створення бренду агентства «BrandAid»;
- концепція побудови бренду STP;
- модель Ф. Котлера «3І» бренду;
- молекулярна модель побудови бренду «Procter & Gamble»;
- модель побудови бренду «Unilever Brand Key» тощо.

Наприклад, однією з найпростіших (але неповної, скоріше складовим елементом) моделей побудови бренду є методика розробки бренду «Колесо бренду», яка розроблена співробітниками британського рекламного агентства «Bates Worldwide». Суть методу полягає в тому, що бренд розглядається як набір з п'яти «оболонок», що вкладені одна в одну. «Колесо бренду» дозволяє детально описати та систематизувати всі аспекти взаємодії бренду та споживача. Вона складається з таких елементів:

- атрибути: Що таке бренд?
- переваги: Що робить бренд для споживача? Який фізичний результат використання бренду він отримає?
- цінності: Які емоції споживач відчуває під час використання бренду?
- індивідуальність: Якби бренд був людиною, ким би він був?
- суть: Ядро бренду. Центральна ідея, що пропонується споживачеві.

На третьому етапі розроблення бренду необхідно обрати відповідну архітектуру бренду.

Архітектура бренду (англ. brand architecture) – система, яка відображає маркетингову стратегію компанії, що забезпечує взаємодію брендів у портфелі компанії. Портфель брендів (англ. brand portfolio) – сукупність брендів, структурованих за певним принципом та взаємопов'язаних один з одним. Поняття «архітектура бренду» було введено в маркетингову термінологію у 1989 р. найбільшим фахівцем у галузі брендингу К. Макреєм.

Побудова архітектури бренду дає важливі переваги компанії:

- зниження ризику внутрішньої конкуренції між брендами;
- точковий розподіл фінансових ресурсів в розвитку брендів;
- оптимізація ролі брендів у різних товарно-ринкових контекстах;
- нарощування капіталу бренду у високому темпі;
- створення платформи для майбутнього зростання.

Виділяють такі типи архітектури бренду:

Монолітна архітектура (Branded House – компанія-бренд). Класичним рішенням у рамках цієї стратегії є випуск усієї продукції компанії під одним корпоративним брендом. В основу покладений майстер-бренд – це бренд, що є головним, який об'єднує інші брендів, що формуються на основі нього. Завдання майстер-бренду – зв'язати продуктові лінійки компанії з ключовими цінностями майстер-бренду. Особливості монолітної архітектури:

- фокус бренду має бути спрямований на однорідну цільову аудиторію чи групи зі схожими характеристиками;
- стратегія можлива лише за наявності «надійного фундаменту», тобто батьківського бренду. Тому молодий бренд у стадії зростання не буде гарною основою;
- дана стратегія архітектури бренду – гарне рішення, коли організація має обмежений маркетинговий бюджет, оскільки підтримувати впізнаваність одного бренду дешевше ніж кількох.

Приклади монолітної архітектури бренду: «Nivea», «Mercedes», «Samsung».

Плюралістична архітектура (House of Brands – компанія брендів). Бренди не мають очевидного зв'язку між собою. Кожен бренд сам по собі – у портфелі є індивідуальні марки для кожного продукту. У цьому підході простежується індивідуалізація іміджу кожної торгової марки, окремий бренд виробника залишається у тіні і мало бере участь у запуску нових марок. Особливості плюралістичної архітектури:

- негативна реакція до одного з брендів не впливає на сприйняття інших брендів;
- необхідний маркетинговий бюджет для кожного бренду;
- ризик перетину цільових аудиторій та самопоглинання брендів.

Приклади плюралістичної архітектури бренду: «Unilever», «Procter & Gamble», «Henkel».

Індосована архітектура бренду (підтримуваний бренд). Підтримуваний бренд відіграє ключову роль, має окрему ідентичність і використовує підтримку майстер-бренду як знак якості – це допомагає підтримуваному бренду підвищити впізнаваність і довіру. Особливості індосованої стратегії:

– підтримуючий бренд підвищує довіру аудиторії до нового невідомого бренду;

– необхідний маркетинговий бюджет для підвищення інформованості про кожен підтримуваний бренд. Присутність майстер-бренду має зробити цю роботу трохи швидшою і дешевшою;

– на бренди, що підтримуються, не завжди впливають репутаційні ризики інших брендів у вашому портфелі.

Приклади індосованої архітектури: «Apple» («iPad», «iPod», «iPhone»); бренди «Nescafé», «Nesquik», що базуються на майстер-бренді «Nestlé».

Список використаних джерел:

1. Куленко М. Я. Основи графічного дизайну : підручник / М. Я. Куленко ; за ред. проф. Є. А. Антоновича. – Вид. третє, перероб. і доповн. – Київ : Кондор-Видавництво, 2015. – 544 с.
2. Ян Чихольд. Новая типографика. Руководство для современного дизайнера / Ян Чихольд : [пер. с нем. Л. Якубсона]. – М. : Изд-во «Студия Артемия Лебедева», 2011. – 242 с.
3. Основы дизайнерского проектирования. Композиция, ее основные виды и категории [Электронный ресурс]. – Электронные текстовые данные. – Режим доступа : <http://www.dizayne.ru/txt/3sozd0106.shtml>, свободный (дата обращения : 10.10.2021). – Загол. с экрана.
4. Гофман Ю. М. Типографика логотипа / Ю. М. Гофман // Вестник АмГУ. – 2014. – № 64. – С. 209–214.
5. Аакер Дэвид. Бренд-лидерство: новая концепция брендинга / Д. Аакер, Э. Йохимштайлер. – М. : Издательский дом Гребенников, 2003. – 380 с.
6. Гэд Т. 4D Брендинг / Т. Гэд. – М. : Миф, 2014. – 147 с.
7. Перция В. М. Анатомия бренда / Валентин Перция, Лилия Мамлеева. – М. : Вершина, 2013. – 288 с.

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ВНУТРІШНЬОЇ МОНГОЛІЇ КНР

Гудаму А.,

аспірант,

Харківська державна академія культури

Коновалова Ірина Юріївна,

доктор мистецтвознавства, доцент,

зав. кафедри теорії та історії музики,

Харківська державна академія культури

Однією із найзначніших сфер китайської музичної культури сучасної доби є вокальне мистецтво. В цій художній царині викристалізувалися особливі національно-ментальні та стильові риси, образно-тематичні і жанрові пріоритети, визначився тип характерних інтонаційно-ладових та ритмічних зворотів, що моделюють систему засобів музичної виразності задля художнього відтворення картини світу.

Академічна вокальна музика Китаю, маючи яскраві та плідні традиції автентичного пісенного виконавства (сольного та колективного), в силу історико-культурних і соціально-політичних детермінант розвитку, лише у ХХ ст. почала активно розвиватися та набула професіоналізації, презентуючи значні мистецькі здобутки як у царині композиторської творчості, так і у виконавській площині [1, с. 4]. Суттєву роль у формуванні вокально-виконавських традицій в китайській музиці займає вокальна педагогіка, розвиток якої здійснювався під впливом європейської та національної систем музичної освіти, в річищі втілення діалогем «Схід – Захід».

За останні десятиліття стрімкої художньої еволюції вокальна музика Китаю перетворилася в яскраво самобутній національний феномен із власною системою смислообразів, змістовно-тематичних сфер та інтонаційно-художніх концепцій. Її звуковий світ є своєрідним ретранслятором національно-ментальних особливостей, філософсько-світоглядних та релігійних засад, народнопісенних здобутків.

Своєму розвитку на сучасному етапі буття китайська вокальна музика значною мірою зобов'язана досягненням різних регіональних музичних шкіл, завдяки яким були збережені й примножені давні національні мистецькі традиції. Серед таких потужних інтелектуально-духових центрів Китаю є автономний район Внутрішня Монголія, де постійно відбувалося плекання самобутніх художніх надбань, зокрема у співочій сфері музичного мистецтва.

Вокальні твори митців Внутрішньої Монголії, насамперед пісенного жанру, що безпосередньо ґрунтуються на фольклорному мелосі, або вибирають глибинно переосмисленні авторами народні інтонаційні первні, є художнім втіленням історичної пам'яті монгольського народу – носія унікальної кочової культури. Вони постають віддзеркаленням мистецьких засад, релігійної

духовності (насамперед буддизму), ядром котрої є усвідомлення органічного злиття людини і природи.

Пантеїстичне світоспоглядання, яке сходить до преклоніння монголів перед красою і величчю природи, неба і безкрайого степу, втілення концепції «універсальності усіх живих істот», що поступово ствердилася в монгольській культурі завдяки шаманізму та буддизму, отримали широке розповсюдження у міфопоетичній творчості, національному епосі, а також у старовинних обрядах, звичаях, фольклорі [2]. Відзначена тематика і образність, що відіграє важливу роль у китайській культурі загалом, зазнала актуалізацію в монгольській літературі і мистецтві та зумовила стійке звернення китайських композиторів монгольського походження до її відтвореної музичними засобами. Метою більшості монгольських творців-музикантів, серед яких Аланон Оле, Улантога, Йонгуру, Ли Шиксян, Ло Цин, Се Энкбаяра та ін. є збереження національної музично-культурної спадщини та водночас збагачення вокальних взірців.

Сучасна вокальна музика автономного регіону Внутрішньої Монголії знаходиться на перетині світових та національних мистецько-культурних процесів та художньо-стильових тенденцій. Вносячи сміливі новації в монгольську музику на основі засвоєння західних технік письма, а також творчого опрацювання національної музичної лексики, імітування монгольського музичного семіозису, автори посилюють смисловий та виразний потенціал вокального мелосу та здійснюють пошуки збагачення вокально-поетичного синтезу [3, с. 5]. Гармонічне сполучення ентостильових засад монгольської музики, зокрема її інтонаційної складової з досягненнями світової музичної культури є тим плідним фундаментом, котрий уможливорює значний розиток професійного вокального мистецтва Китаю як самобутнього явища національної культури.

Список літератури

1. Ван Дуангунь. Мелос як парадигма вокального мистецтва: на матеріалі творчої практики Китаю та України : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 ; Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2019. 16 с.

2. Ван Хонтао. Воплощение поэтического текста в камерной вокальной музыке китайских композиторов (на материале художественных песен на стихи старинных поэтов) : автореф. дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.02 ; Белорус. гос. акад. музыки. Минск, 2016. 24 с.

2. Уланцзе. Історія монгольської музики. Хух-Хото : видавництво «Yuanfang», вересень 2019 р. (китайською)

ОТЛИЧИЕ РАСТРОВОЙ ГРАФИКИ ОТ ВЕКТОРНОЙ

Коломиец Виктория Алексеевна

асистент

Харьковский национальный университет
городского хозяйства им. О.М. Бекетова

г. Харьков, Украина

Введение: Во многих областях человеческой деятельности компьютерная графика обслуживает искусство, принимая на себя роль «технического арсенала». Пренебрежение этим арсеналом влечет за собой снижение эффективности и невозможность решения тех или иных поставленных задач в заданные сроки. Сегодня для большинства дизайнеров компьютер и программное обеспечение работы с изображениями стали главными рабочими профессиональными инструментами.

Предмет компьютерной графики – автоматизированные информационные процессы, связанные с разными аспектами работы с изображениями, представленными в цифровом виде согласно той или иной информационной модели. В наиболее общей форме такие информационные процессы можно разбить на три категории:

1. Создание изображения при автоматическом или автоматизированном построении его информационной модели.

2. Модификация изображения за счет воздействия на его информационную модель.

3. Преобразование изображения, представленного в формате информационной модели в объект визуальной коммуникации.

2D графические редакторы являются первым звеном в данной системе. Одним из них является Adobe Photoshop – это графический редактор для работы с растровым изображением. Они состоят из пикселей – квадратов, которые вы видите при приближении любой картинки.

Дизайнерские ПО, относящиеся к векторным графическим редакторам: Inkscape, Adobe Illustrator, Corel Draw. Corel Draw представляет собой интегрированный объектно-ориентированный пакет программ для работы с векторной графикой.

Цель работы: данная работа направлена на развитие навыков работы с дизайнерским ПК, формирование понимания их основных функций и методов графического выражения дизайн-замысла, организации объективного понимания компьютерного инструментария и его эффективного использования в проектной деятельности.

Материалы и методы: растровая графика изучается с помощью графического редактора Adobe Photoshop, векторная с помощью Corel Draw.

Основной материал. Растровая графика (англ. raster graphics) является частью компьютерной графики, имеющей дело с созданием, обработкой и хранением растровых изображений. Растровое изображение представляет собой

ART HISTORY

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

массив цветных точек (пикселей). Обработка растровой графики производится растровыми графическими редакторами (рис. 1).

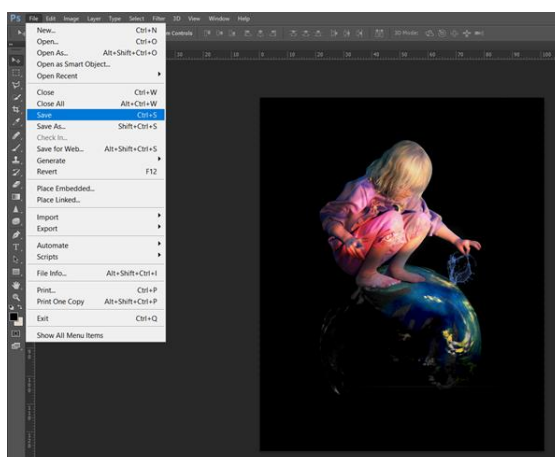

Рисунок 1 – пример растровой графики в среде редактора Adobe Photoshop

Векторная графика – способ представления объектов и изображений (формат описания) в компьютерной графике, основанный на математическом описании элементарных геометрических объектов, обычно называемых примитивами. Объекты векторной графики представляют собой графические изображения математических объектов. Крайне упрощая ситуацию, можно принять, что у векторной информационной модели существует только один класс объектов – линии. Каждой линии соответствует дескриптор, в котором хранятся сведения об имени объекта и значении свойств, однозначно определяющих его расположение, форму и цвет. Изменяя значения элементов дескриптора, можно преобразовывать соответствующий объект (перемешать, масштабировать, изменять цвет) (рис. 2).

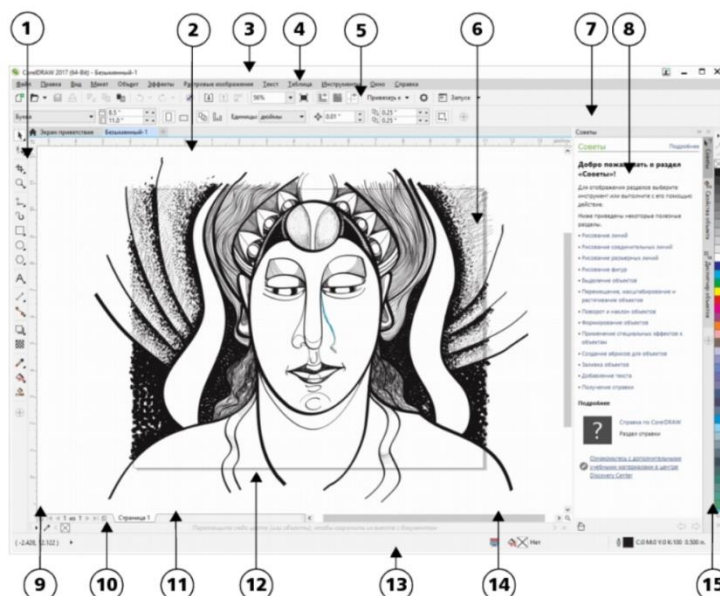

Рисунок 2 – пример векторной графики в среде редактора Corel Draw.

Особенность растрового изображения в том, что оно, как мозаика,

складывается из маленьких ячейковых кусочков – пикселей. И чем выше разрешение, тем большее количество пикселей умещается на единицу площади (рис. 3).

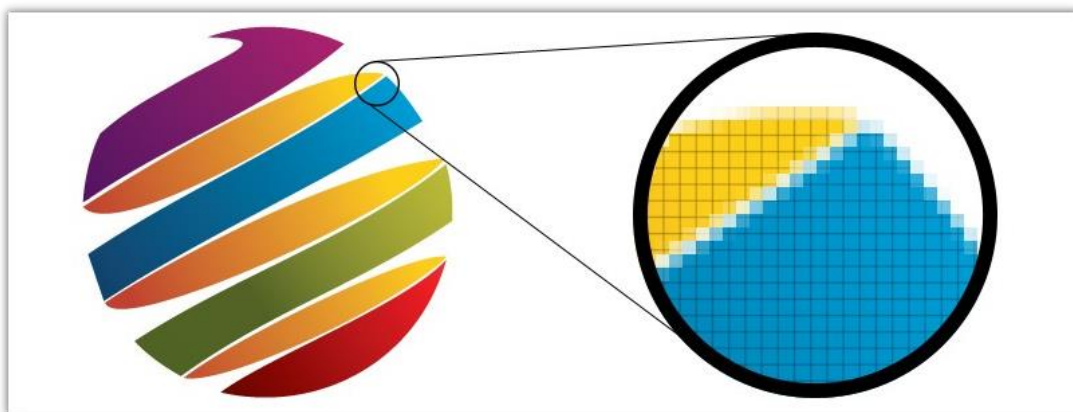

Рисунок 3 – пример увеличенной растровой графики

Буквально это значит следующее: ваша картинка содержит 600 точек по вертикали и 800 по горизонтали. Если это изображение не увеличивать, рассматривать на экране, то, скорее всего, человеческий глаз не заметит ячеистость.

Если начать увеличивать или напечатать на бумаге, к примеру формата А4, – вы увидите мозаику. Картинка будет похожа на схемы для вышивания крестиком.

Растровые изображения используют для передачи плавного перехода цветов, множества оттенков. Наиболее распространенное применение – обработка фотографий, создание коллажей и т.п.

По желанию автора, векторное изображение можно структурировать с любой степенью детализации. К фрагменту изображения можно поставить именуемый графический объект или именуемую связанную группу графических объектов векторной информационной модели. Это позволяет установить соответствие дескрипторов модели в структуре изображаемого объекта, что, в свою очередь, значительно упрощает и ускоряет выделение нужных для работы частей изображения.

Вся цифровая фотография основана на двух концепциях растровой графики.

Первое: изображение представляется набором точек. Чем больше точек – тем лучше, тем больше технических возможностей для передачи объекта съемки.

Второе: каждая точка имеет свой цвет, который можно записать числом в диапазоне от... и до... Чем шире диапазон – тем лучше, тем больше возможностей для выражения богатства красок. Обычно для наглядности цвет точки записывают не одним большим числом, а группой сравнительно малых чисел, которые называют цветовыми координатами.

Существуют разные системы записи цветовых координат – их называют цветовыми пространствами.

Рассмотрим основные преимущества растровой графики:

ART HISTORY

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

– растровая графика позволяет создать практически любое изображение независимо от сложности, в отличие от векторной, где невозможно точно передать эффект перехода от одного цвета к другому без потерь в размере файла.

– распространенность – растровая графика используется сейчас практически везде: от маленьких значков до плакатов.

– высокая скорость обработки сложных изображений, если масштабирование не требуется.

– растровое представление изображения естественно для большинства устройств ввода-вывода графической информации (за исключением векторных устройств вывода), таких как мониторы, матричные и струйные принтеры, цифровые фотоаппараты, сканеры, а также телефоны.

– простота автоматизированного ввода (оцифровки) изображений, фотографий, слайдов, рисунков с помощью сканеров, видеокамер, цифровых фотоаппаратов;

– фотореалистичность. Можно получать разные эффекты, такие как туман, размытость, тонко регулировать цвета, создавать глубину предметов.

Рассмотрим основные преимущества векторной графики:

– геометрические преобразования векторных изображений выполняются с помощью обычных операций. В процессе масштабирования изображение не уродуется, визуальная информация не теряется. Артефакты (визуальный шум) не появляются. Кроме того, ширина линий векторного изображения по желанию может оставаться при масштабировании неизменной или изменяться в соответствии с масштабом;

– векторная модель изображения сравнительно компактна, объем ее размещения памяти зависит только от количества графических объектов, входящих в ее состав, но не от размера изображения;

– для представления текстов в векторной модели предусмотрены специальные классы объектов. Это позволяет работать с текстом удобными методами редактирования и форматирования на любой стадии графического проекта, не снижая качество воспроизведения текста.

Растровое изображение занимает больше места на диске чем такое же, но исполненное в векторе. Но, тут очень важно помнить, что это справедливо, если вы «отрисовали текст», а если вы сфотографировали любимую девушку на фоне красного Феррари – вектор тут бессилён, только растр.

Наряду с преимуществами всегда существуют недостатки. Фундаментальные недостатки векторной графики:

– не каждая графическая сцена может быть легко изображена в векторном виде – для подобного оригинального изображения может потребоваться описание очень большого количества примитивов с высокой сложностью, что негативно влияет на количество памяти, занимаемой изображением и на время, необходимое для превращения его в растровый формат для графического вывода (воспроизведения или растрезации);

– перевод векторной графики в растровое изображение достаточно прост. Но обратный путь, как правило, сложен – этот процесс называют трассировкой растра, и это часто требует значительных вычислительных мощностей и

процессорного времени, и не всегда обеспечивает высокое качество получаемого векторного рисунка;

Фундаментальные недостатки растровой графики таковы:

– большой размер файлов в простых изображениях. Потому, что размер файла пропорционален площади изображения, разрешения и типа изображения, и, преимущественно, при хорошем качестве является большим.

– невозможность идеального масштабирования. Растровое изображение имеет определенное разрешение и глубину представления цвета. Эти параметры можно изменять только в определенных пределах и, как правило, с потерей качества.

– невозможность печати на векторное графическое устройство.

– сложность управления отдельными фрагментами изображения.

Из-за этих недостатков для хранения простых рисунков рекомендуют вместо, даже сжатой, растровой графики использовать векторную графику.

Выводы: Понимание преимуществ и недостатков растровой и векторной графики, а также возможностей работы с ней дает возможность дизайнеру:

- развивать художественно-образное мышление на основе ассоциативности и смысловой выразительности, формировать творческие способности, наблюдательность, развивать фантазию и воспитывать художественный вкус,

- выработать умение работать с компьютерным инструментарием в целом.

Список литературы

1. Вергунов С. В. Книга-алігат про сучасний промисловий український дизайн : спеціалізований каталог «ДИЗАЙНЕРЫ УКРАЇНИ. INDUSTRIAL DESIGN». / С. В. Вергунов. – Харків : Изд-во Федорко, 2019. – 208 с. ; 624 іл.

2. Вергунова Н. С. Цифрові технології в дизайні та архітектурі. До питання про термінологію / Н.С. Вергунова // Українська культура : Минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. пр. / гол. ред. Виткалов С. В. – р. : РДГУ, 2018. – Вип. 26 – С. 168–172.

3. <https://www.logaster.ru/blog/vector-and-raster-graphics>

4. Руководство по CorelDRAW® X8. Портал «demiart.ru». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://corel.demiart.ru/bookX8/CorelDRAW-X8.pdf>.

5. Справка по CorelDRAW 2017. Электронный портал product.corel.com [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://product.corel.com/help/CorelDRAW/540223850/Main/RU/Documentation/wwhelp/wwhimpl/js/html/wwhelp.htm#href=CorelDRAW-Welcome-to-CorelDRAW-Help.html>.

6. Форум CorelDRAW. Электронный портал CorelDRAW Community site [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://community.coreldraw.com/>.

ПРИНЦИПЫ ФОРМООБРАЗОВАНИЯ ПОЛИЦЕЙСКИХ АВТОМОБИЛЕЙ КЛАССА PPV

Коломиец Виктория Алексеевна

асистент

Харьковский национальный университет
городского хозяйства им. О.М. Бекетова
г. Харьков, Украина

Введение: Полицейский автомобиль – это транспортное средство, используемое полицией в целях эффективного осуществления своих обязанностей по патрулированию улиц, площадей, парков, скверов, вокзалов, транспортных магистралей и других общественных мест, а также оперативного реагирования на происшествия (инциденты). Полицейский автомобиль используется для быстрого достижения мест, где произошла авария или инцидент.

Для преследования нарушителя на большой скорости и смещение его с дороги на обочину, необходим специальный автотранспорт, класса PPV.

Полицейские автомобили преследования (Police Pursuit Vehicles, PPV) – одни из самых распространенные полицейских автомобилилей, оборудованные для широкого спектра задач, включая преследование и быстрое реагирование на вызов, а также рутинное патрулирование.

Полицейские машины могут быть специально разработанные под нужды полиции и переделанные из обычных.

В данной работе будет исследовано специализированное транспортное средство для преследования нарушителя на дороге, оснащенное спецоборудованием и конструкция которого позволяет догнать преступника. Поскольку данная машина должна быть достаточно быстрой и маневренной и при этом с достаточно жестким кузовом, полицейский автомобиль такого плана нуждается в проектировании и не может быть просто взят из стандартных автомобилей.

Цель работы: данная работа направлена на изучение основных принципов формообразования полицейских машин класса PPV.

Объектом исследования является специализированный полицейский автомобиль.

Основной материал. Проектирования транспорта для службы полиции, обладает следующими характеристиками:

- дизайн корпуса и формообразующие линии, в котором максимально учтены законы аэродинамики, а так же его функции;
- мощный двигатель, позволяющий быстро трогаться с места и разгоняться до скоростей свыше 200 км/ч;
- усиленная передняя и задняя части на случай необходимого контакта с автомобилем нарушителя;
- эргономически удобное место водителя;

ART HISTORY

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

- спецоборудование машины.

Спроектированный полицейский автомобиль должен объединять в себе функциональные качества, присущие лучшим образцам аналогичного транспорта в мировой практике, а именно:

- высокую скорость движения и разгон с места за счет мощного двигателя, легкого кузова и аэродинамической формы;

- высокую комфортность за счет удобной посадки водителя и эргономично спроектированных органов управления;

- сравнительно доступную цену за счет оптимальной технологии и материалов изготовления изделия;

- простоту в управлении и эксплуатации всех узлов и агрегатов автомобиля;

- безопасность за счет оснащения кресел трехточечными ремнями безопасности с предварительным натяжением, а так же набора из шести подушек безопасности;

- светотехнические огни и проблесковые маяки помогают распознать данный автомобиль;

- дизайн корпуса и формообразующие линии, в котором максимально учтены законы аэродинамики, а так же его функции;

- усиленная передняя и задняя части на случай необходимости контакта с автомобилем нарушителя;

- спецоборудование машины.

Стандартный набор полицейской машины:

- проблесковый маячок;

- сирена;

- радиопередатчик – для связи с полицейским участком или с другими патрульными машинами;

- видеокамера – для слежения за происходящим;

- фонарь – для подсветки цели из машины ночью;

- полоса с шипами – устанавливается на дне машины, обычно около задних колес.

В некоторых странах также используют светодиодные указатели и текстовую бегущую строку для перенаправления трафика или вывода коротких сообщений на щитах. В фарах некоторых полицейских автомобилей стоят стробоскопы, которые особенно часто используют на машинах без опознавательных знаков.

Высокие скоростные характеристики спорткаров достигаются в первую очередь за счет соотношения мощности двигателя, передаточного числа трансмиссии и относительно небольшого веса кузова, а так же низким аэродинамическим сопротивлением, сбалансированностью шасси и современной подвески, наличием колес соответствующего размера и качеством их контакта с дорожной поверхностью.

Конструкционное расположение мотора на шасси может быть как передним или задним так и центральным (внутри колесной базы). В более динамичных моделях предпочтительней заднее или центральное расположение двигателя с приводом на заднюю ось. Этим уменьшается потеря крутящего момента, а

ART HISTORY

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

следовательно и мощности на трансмиссии, а также улучшается развесовка по осям и как следствие управляемость автомобилем.

Салон автомобиля должен обеспечить комфортную посадку пользователям с такими антропометрическими характеристиками:

- мужчина 95-перцентиля;
- женщина 5-перцентиля.

Комфортность рабочей позы контролировалась с помощью рекомендованных углов сгиба в «суставах» плоских манекенов в масштабе 1:5.

Кабина (рабочее место) – двухместная, с пассажирским местом с правой от водителя стороны, должна обеспечивать обзорность в соответствии с требованиями ГОСТ 22734-77, ГОСТ.001.209-78. Оборудование кабины в соответствии с требованиями ГОСТ 24350-88, ГОСТ37.001.211-78 и других нормативов, которые обеспечивают качество и безопасность управления транспортным средством. Кабина спроектирована таким образом, что бы обеспечить удобство управления и пользования органами управления широкому контингенту взрослых пользователей.

Сидения (всего – 2):

Водителя – регулируются не менее как по трем параметрам;

Пассажира – регулируются не менее как по двум параметрам.

Методы пассивной безопасности:

Трехточечный ремень безопасности с предварительным натяжением, система подушек безопасности.

Методы электробезопасности:

Автомобиль защищен от поражения электрическим током во время его эксплуатации.

Каркас цельносварной из элементов, полученных с помощью листовой штамповки из трубчатых и профильных элементов, способен обеспечить достаточный упор крутящим и выгибающим усилиям, которые возникают во время эксплуатации автомобиля и другим условиям эксплуатации, соответствует условиям сертификации автомобилей, действующей на территории Украины.

Тип кузова – двухместное купе.

Навесные панели: внешние – стеклопластик, ламинированный смолами на основе полиэфиров, внутренний – АБС+ПММА.

Аэродинамические характеристики кузова обеспечивают коэффициент аэродинамического сопротивления не менее $C=0,31$

Светотехнические приспособления – в соответствии с ГОСТ-2096

Звуковая сигнализация с мощностью не более 90 Дб.

Автомобиль имеет стильный вид, его образ и внешность вызывают позитивные эмоции у пользователей и пешеходов и соответствуют современным представлениям про технику такого плана. Стилистика автомобиля объединяется с его отдельными деталями (светотехникой, передней и задней маской, фарами и пр.)

Выводы: Концепция разработки данного автомобиля, относящегося к классу PPV, заключается в обеспечении транспортных потребностей полиции на

ART HISTORY
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

загородных и скоростных трассах с целью преследования нарушителя на большой скорости и его блокированием во избежание возможных последствий.

При разработке формы автомобиля учитываются все вышеуказанные требования, полицейская машина должна получиться достаточно брутальной, с резко очерченными линиями кузова, что отвечает ее функциональному назначению.

Список литературы

1. И. Лидвал, К. Холден, Д. Батлер «Универсальные принципы дизайна», С- Петербург, «Питер», 2012
2. К. Ульрих С. Эпингер «Промышленный дизайн», М. Вершина, 2007
3. Голобородько В. Н. «Эргономика для дизайна», Харьков ХДАДМ 2012

STUDY OF MORPHO-CULTURAL FEATURES DURING THE EFFECT OF STRESS ON YEASTS

Leyla Kazimli

Doctoral student

Azerbaijan National Academy of Sciences,
Institute of Radiation Problems,
Baku, Azerbaijan

Yeasts are one of the model objects that can be widely used in scientific experiments and practice since ancient times. Yeasts have many unique properties, one of which is that they are resistant to stress factors [1].

Although the radiation background on Earth is less than in the early days, our planet is still under the influence of the radiation background. For this reason, yeasts from living systems have attracted the attention of scientists with their tolerance in this area. In general, it has been found that these yeasts have a high radioresistance when exposed to high doses of ionizing radiation [2]. The effects of ionizing gamma radiation on some living systems, including paramagnetic centers, have been studied by Electron Paramagnetic Resonance (EPR) Spectroscopy and other methods [3-8]. However, studies on the effects of gamma radiation on changes in morpho-cultural characteristics in microorganisms are still limited.

In our study, the strain of *Candida guilliermondii* BSU-217 yeast was used as the object of study. The main purpose of the study was to study the dose-dependent changes in morpho-cultural characteristics of yeast strains exposed to ionizing gamma radiation at different doses. For this purpose, irradiated yeast samples were incubated in a thermostat at 30°C for 3 days after planting in petri dishes and kept in the refrigerator for other studies after changes in morpho-cultural characteristics were observed.

When studying the morpho-cultural characteristics after irradiation, it was found that the size of the colonies was smaller in the sample irradiated at higher doses and the size of the colonies was larger at smaller doses. Morphologically, the sample cells irradiated at higher doses were found to be more closely spaced under a microscope.

Our research in this field continues.

References:

1. Eskov, V.M. Influence of UV irradiation in the presence of AO on free radical oxidation in yeast cells. *Bulletin of New Medical Technologies*, 3, 15-17. 2002 (In Russian).
2. Ekaterina Dadachova , Arturo Casadevall. Ionizing radiation how fungi cope adapt and exploit with the help of melanin, *current opinion in Microbiology*, V.11, I.6, P.525- 531, 2008.
3. Rovshan I. Khalilov, Aygun N. Nasibova, Naglaa Youssef. The use of EPR signals of plants as bioindicative parameters in the study of environmental pollution.// *International Journal of Journal of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences.*, Vol. 7. Issue 9. S.1. P.172-175. 2015.

BIOLOGICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

4. A.N.Nasibova, İ.Y.Fridunbayov, R.I.Khalilov. Interaction of magnetite nanoparticles with plants. *European Journal of Biotechnology and Bioscience*. 2017. Volume 5; Issue 3; P. 14-16.

5. Aygun Nasibova, Rovshan Khalilov, Uzeyir Qasumov, Boris Trubitsin, Alexander Tikhonov. EPR signals in plant systems and their informational content for environmental studies.// *European Journal of Biotechnology and Bioscience*. Volume 4; Issue 2; P. 43-47; February 2016.

6. Aygun Nasibova, Rovshan Khalilov, Huseyn Abiyev, Boris Trubitsine, Aziz Eftekhari. Identification of the EPR signals of fig leaves (*Ficus carica L.*)// *Eurasian Chemical Communications*. V.3, P.193-199, 2021.

7. A.N. Nasibova. Formation of magnetic properties in biological systems under stress factors.// *Journal of Radiation Researches*. V.7, I.1, P.5-10. 2020.

8. R.I. Khalilov, A.N. Nasibova, R.J. Gasimov. Magnetic nanoparticles in plants: EPR researchers. *News of Baku University*. I.4. P.55-61. 2011.

ON THE STABILITY OF THE BALANCE OF AN UPRIGHT MEN AND WOMEN IN VARIOUS ANTROPOMETRICS

Moistsrapishvili Karlo

Ph.D. Professor,
Georgian State University Of Physical Culture and Sports. Tbilisi, Georgia
Head of Cathedra of Biomechanics and Computer Technologies
app. 45, VII building, II quarter, II micro-district, Nutsubidze Plateau, Tbilisi,
Georgia

Resume: The proposal article is the union of the two previous scientific works [1, 2]. The given paper studies conditions of the equilibrium stability of a cylinder – shaped homogeneous body. Thus, conditions of the equilibrium stability of different proportion upright standing men were studied. A new method allowing determination of a man's common centre of gravity was developed. An optimal bending forward angle at which the degree of the equilibrium stability of an upright standing man reaches its maximum value was determined. Hence, the appropriate conclusions were drawn.

External forces are introduced herein, which may disturb the stable equilibrium and cause the body to tumble. The paper also introduces the concept of the coefficient of the stable equilibrium and proposes a formula for its calculation. Finally, a formula is set up to obtain the maximum value of external forces under which the body still maintains the state of equilibrium.

Key words: equilibrium stability; common center of gravity; optimal bending; critical angles, stability coefficient, force of gravity, external force, overturning.

PREAMBLE

The equilibrium of a body and its maintenance (stability) has a definitive significance in all fields of men's vital activities including sports. Let's examine conditions of the equilibrium stability by the example of a cylindrical homogeneous body (Fig.1). Its center of gravity (O) coincides with the mechanical center and the degree of its equilibrium stability comes to a maximum value of expression when it is at a strictly vertical position (Fig.1a) [1].

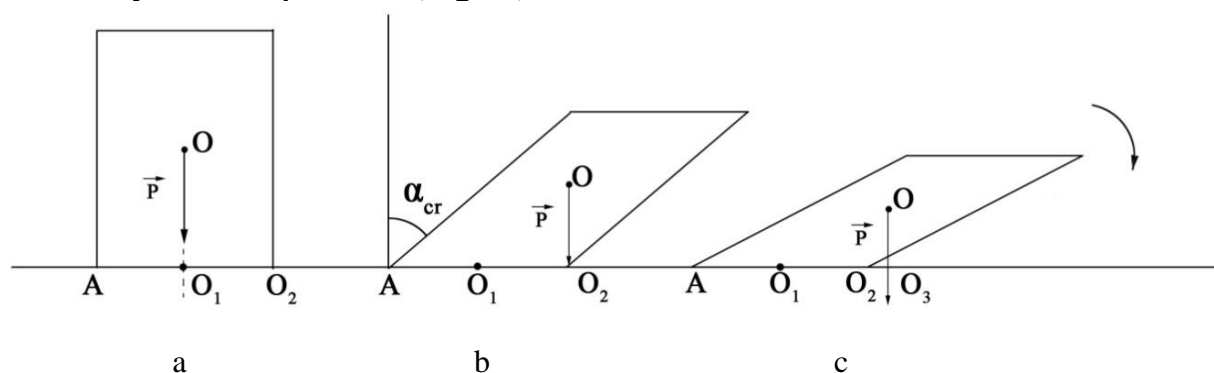

Fig. 1

Process of gradual bending of a cylindrical body having fixed base

At such position the vertical projection of the center of gravity of the cylindrical body onto the base area, coincides with the mechanical center of the base (O_1) and the moment of gravity of the cylinder $M = |\vec{P}| \cdot \frac{d}{2}$, as regards the center of rotation (O_2), has maximum value of significance and serves as a restricting function (i.e. is a restricting moment), thus ensuring maximum degree of the equilibrium stability ($|\vec{P}|$ -gravity value, $d=|AO_2)$ - base diameter, $\frac{d}{2}$ -arm of gravity).

With the cylinder's gradual deviation (on conditions that the base is fixed) both the arm of gravity and the value of the restricting moment diminish resulting in the decrease in the cylinder's equilibrium stability degree.

At the position given in Fig. 1b, the cylinder's vertical projection of gravity onto the base area coincides with the center of rotation and the restricting moment (a), therefore, the equilibrium stability degree comes practically to zero (critical angle of deviation - α_{cr}). At the subsequent deviation of the cylinder, the gravity moment changes its sign and acquires the function of a rotational moment and the body begins to topple over (Fig. 1c).

Considering the said above, one may conclude: the degree of the body's equilibrium stability becomes maximum when the vertical projection of its center of gravity onto the base area coincides with the mechanical center of the base; i.e. while the vertical projection of the body's gravity is within the base area, the body maintains its equilibrium position but when the given projection leaves the area, the body fails equilibrium and toppling over begins.

The dependence of the critical angle values (α_{cr}) on the cylindrical body ($\frac{H}{d}$), where (H) is the height of the cylinder and (d) is the base diameter.

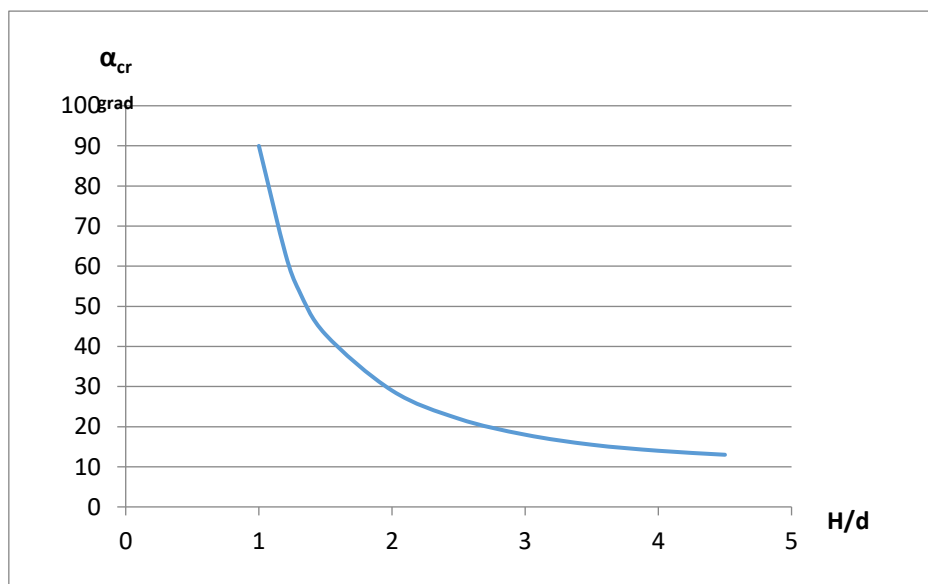

Fig. 2
Dependence of the critical angle value of the cylindrical body on its geometry

$$\alpha_{cr} = f\left(\frac{H}{d}\right)$$

MAIN PART

Fig. 4a clearly demonstrates that if an upright standing man is placed into an imaginary (virtual) cylinder (Fig. 3a), the body weight will be distributed unevenly inside the cylinder and the general center of gravity (GCG) of the man will not coincide with the cylinder's mechanical center. The GCG (O') of a man and the mechanical center of the cylinder (O) are displaced considerably against each other due to the specificity of the men's anatomy.

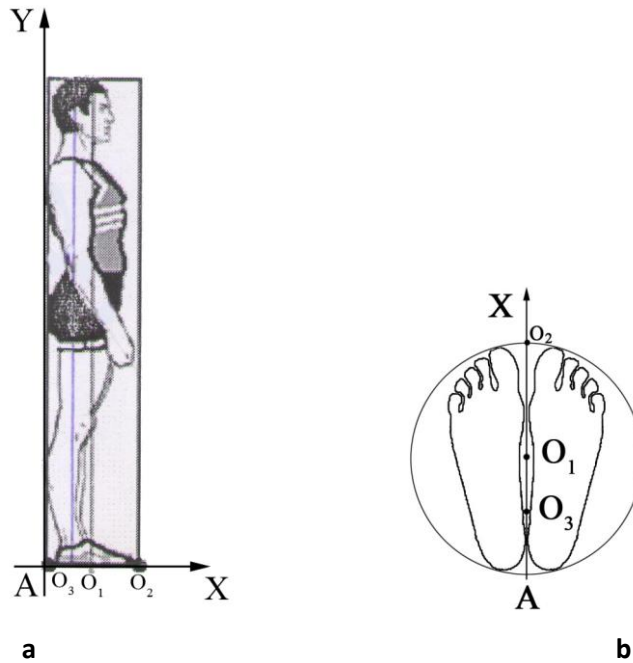

Fig.3

**a-An upright standing man placed into an imaginary (virtual) cylinder.
b-Feet position on the bearing area**

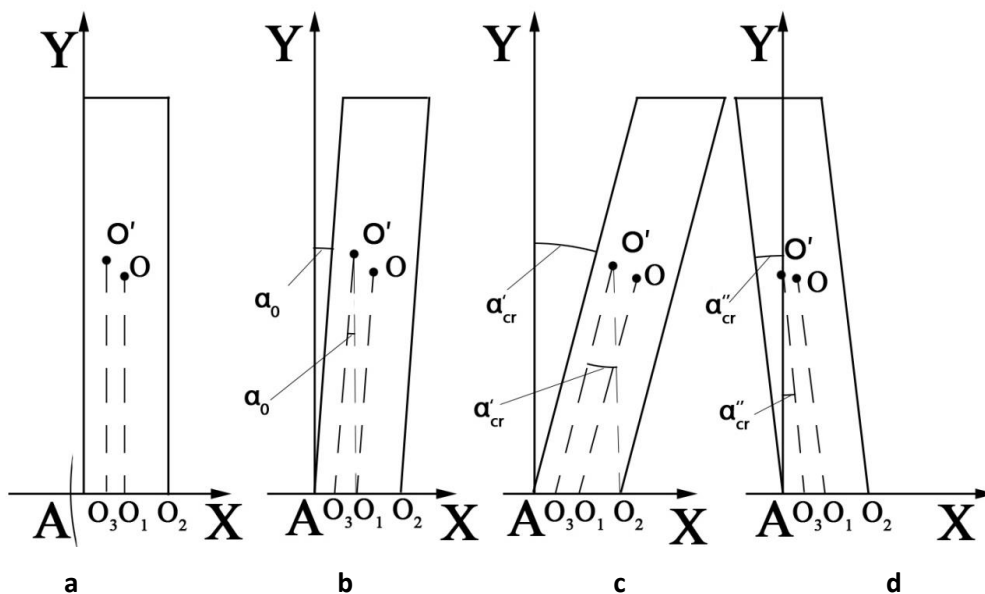

Fig.4

- a – Position of the general gravity center (O') of an upright standing man
- b – Optimal position of a man when the equilibrium stability degree is a maximum and the optimal bending forward angle (α_0) correlates with it.
- c - Critical situation occurs when a man bends forward and the equilibrium stability degree equals zero and toppling over of the body takes place; critical angle of bending forward α'_{cr} .
- d - Critical situation occurs when a man bends backward; critical angle α''_{cr} . Body topples over backward.

Feet position of a man on the cylinder base is given in Fig. 3b, where point O_1 is a projection of the cylinder's mechanical center (O) (Fig. 4a) coinciding with the mechanical center of the base area (O_1), whereas O_3 point is a projection of the man's GCG onto the same area; since the GCG projections of the man (O') and the cylinder's mechanical center on the base area are reciprocally displaced, the equilibrium stability degree cannot have its maximum value; to succeed, the upright standing man should bend forward (without tearing the feet away from the foothold) at an optimal angle (α_0) so that the vertical projection of the man's GCG (of O' point) onto the base area gets coincided with its mechanical center (O_1). The given situation is presented in Fig.4b and enables to determine the optimal angle of bending [1]:

$$\alpha_0 = \arcsin\left(\frac{|O_3O_1|}{|O_3O'|}\right). \quad (1)$$

In much the same way critical angles of bending forward α'_{cr} and backward α''_{cr} can be determined by the following formulas (Fig.4c and 4d):

$$\alpha'_{cr} = \arcsin\left(\frac{|O_3O_2|}{|O_3O'|}\right), \quad (2)$$

$$\alpha''_{cr} = \arcsin\left(\frac{|AO_3|}{|O_3O'|}\right). \quad (3)$$

It is well known {1,2} that: $|AO_3| = |O_3O_1| = \frac{d}{4}$, $|O_3O_2| = \frac{3}{4}d$, $|O_2O_1| = \frac{d}{2}$, and $|O_3O'| = h$

Taking the aforesaid into consideration, formulas (1), (2) and (3) will become:

$$\alpha_0 = \arcsin\left(\frac{d}{4h}\right), \quad (1')$$

$$\alpha'_{cr} = \arcsin\left(\frac{3d}{4h}\right), \quad (2')$$

$$\alpha''_{cr} = \arcsin\left(\frac{d}{4h}\right), \quad (3')$$

Where $d=|AO_2|$ is the diameter of the base area (length of the man's foot), h – the height of GCG position from the same area.

In order to determine the height of the GCG position of the upright standing man ($h=|O_3O'|$) by means of the man' height (H), we make use of Phidias Number (or "Fibonacci Number" and "Golden Ratio" equivalently). Phidias Number ($\phi=1.6118$) determines the ratio between the man's height H and the height of the man's umbilicus (h'):

$$\phi = \frac{H}{h'} \quad (4)$$

Also, it is well known that the GCG of an upright standing man is below the umbilicus by 0.05, and as the women are concerned, it is by $0.1 \cdot H$, since their umbilicus

is lower than the one of the men by $0.05 \cdot H$. Taking into consideration both the said above and formula (4) we derive for men:

$$h = H \cdot \left(\frac{1}{\varphi} - 0,05 \right), \quad (5)$$

$$h = 0,5680 \cdot H;$$

and for women:

$$h = H \cdot \left(\frac{1}{\varphi} - 0,1 \right), \quad (5')$$

$$h = 0,5180 \cdot H.$$

If formula (5) is taken into consideration, formulas (1'), (2') and (3') will become:

$$\alpha_0 = \arcsin \left(\frac{1}{4 \left(\frac{1}{\varphi} - 0,05 \right)} \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (6)$$

$$\alpha'_{cr} = \arcsin \left(\frac{3}{4 \left(\frac{1}{\varphi} - 0,05 \right)} \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (7)$$

$$\alpha''_{cr} = \arcsin \left(\frac{1}{4 \left(\frac{1}{\varphi} - 0,05 \right)} \cdot \frac{d}{H} \right). \quad (8)$$

Taking into consideration that $\varphi = 1,618$, we receive:

$$\alpha_0 = \arcsin \left(0,44 \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (6')$$

$$\alpha'_{cr} = \arcsin \left(1,32 \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (7')$$

$$\alpha''_{cr} = \arcsin \left(0,44 \cdot \frac{d}{H} \right). \quad (8')$$

In case of women and taking into consideration (5'), formulas (6'), (7') and (8') will become:

$$\alpha_0 = \arcsin \left(0,48 \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (6'')$$

$$\alpha'_{cr} = \arcsin \left(1,44 \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (7'')$$

$$\alpha''_{cr} = \arcsin \left(0,48 \cdot \frac{d}{H} \right). \quad (8'')$$

It is generally known that the Phidias Number is the most harmonic ratio in the nature of things; sculptors, painters and architects of the ancient Egypt, of the antique epoch and Renaissance used it. Leonardo da Vinci used the Number in his famous work on "the human figure proportion".

For a man of the Da Vinci proportion, both optimal α_0 and critical α_{cr}' , α_{cr}'' have the following value:

$$\alpha_0 = 3,7^0, \quad \alpha'_{cr} = 11,15^0, \quad \alpha''_{cr} = 3,7^0.$$

Comparing the given diagrams (Fig. 5) one can conclude that the degree of the equilibrium stability of women is higher than of the men of similar proportion caused by a lower position of their (women) GCG. Similarly, a formula determining skier's optimal angle of bending forward can be drawn:

$$\alpha_0 = \arcsin \left[\frac{1}{H} \left(1,32 \cdot d + \frac{n \cdot l}{0,568} \right) \right]$$

Where d-length of foot, l-length of ski, H-height of skier, n-coefficient determining the part of the ski length made up by the distance from the tip of foot to the geometric center of the part of the ski's bearing area.

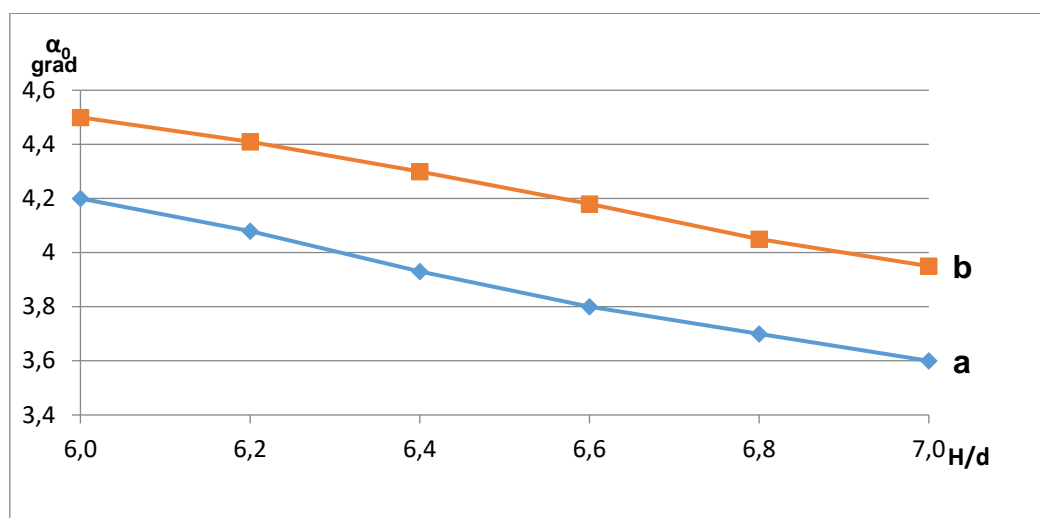

Fig. 5

**Dependence of the optimal angle value (α_0) on the man's proportion ($\frac{H}{d}$).
a-for men; b-for women (The average value ($\frac{H}{d}$) for a proportional man varies within 6÷7)**

The previous paper addressed the situation with no external force. For the sake of simplicity, we introduce the coefficient of stability as applied to a stationary ankle joint (special footwear in sports where skis or skates are used provide such relative immobility of ankle joint):

$$K_{st.} = \frac{M_{res}}{M_{tur}} \quad (9),$$

where M_{res} – resisting moment of gravity
 M_{tur} – moment (torque) of external force

If $K_{st.} \geq 1$, body maintains state of equilibrium, while if $K_{st.} < 1$ – it loses equilibrium and overturns.

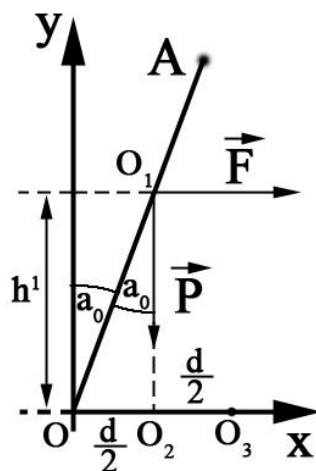

Fig. 6.

Schematic representation of human body in a position with the maximum degree of stability [1].

It is clear from Fig. 6, that $M_{res} = |\vec{P}| \cdot \frac{d}{2}$ and $M_{tur} = |\vec{F}| \cdot h'$, when point O_3 is the center of rotation. External influences are represented by $|\vec{F}|$, which is the horizontal effect of all external forces. It is directed towards the gradient of a human body as applied to point O_1 - common center of mass (CCM) of a human body.

Explanation of fig.1:

$|OA| = H$ – human height;

$|OO_1| = h$ – level of body's common center of mass;

$|OO_3| = d$ – foot length;

\vec{P} – force of gravity on human body, including vertical effect of external forces (body weight);

\vec{F} – horizontal component of resultant external forces;

O_1 – body's common center of mass

O_2 – geometrical center of the area of a foot

O_3 – body hinge point;

α_0 – Optimum slope angle of a human's body bending forward, at which the maximum degree of stability of equilibrium is achieved [2].

With respect to the center of rotation O_3 (Fig. 6) the following is true:

$$M_{res} = |\vec{P}| \cdot \frac{d}{2} \quad \text{and} \quad M_{tur} = |\vec{F}| \cdot h' \quad (10)$$

As $d = 2 \cdot h \cdot \sin \alpha_0$ and $h' = h \cdot \cos \alpha_0$, we receive:

$$M_{res} = |\vec{P}| \cdot h \cdot \sin \alpha_0 \quad \text{and} \quad M_{tur} = |\vec{F}| \cdot h \cdot \cos \alpha_0 \quad (11)$$

By simple transformations we receive:

$$K_{st} = \frac{|\vec{P}|}{|\vec{F}|} \cdot \text{tg} \alpha_0 \quad (12)$$

Paper [1] defined the optimum angle α_0 for men:

$$\alpha_0 = \text{arc sin} \left(0,44 \frac{d}{H} \right) \quad (13)$$

And for women:

$$\alpha_0 = \text{arc sin} \left(0,48 \frac{d}{H} \right) \quad (14)$$

Considering (5) and (6) the formula (4) will result in the following:

$$K_{st} = \frac{|\vec{P}|}{|\vec{F}|} \cdot \text{tg} \left[\text{arc sin} \left(0,44 \frac{d}{H} \right) \right] \quad (15) \quad \text{for men}$$

$$K_{st} = \frac{|\vec{P}|}{|\vec{F}|} \cdot \text{tg} \left[\text{arc sin} \left(0,48 \frac{d}{H} \right) \right] \quad (16) \quad \text{for women}$$

$$\text{When } K_{st} = 1 \quad |\vec{F}| = |\vec{F}|_{max} \quad (17)$$

$|\vec{F}|_{max}$ – the maximum value of the external force at which body maintains in a state of equilibrium;

When $|\vec{F}| > |\vec{F}|_{max}$ (t.e. $K_{st} < 1$) body overturns.

Considering condition (9), from (7) and (8) we deduce:

$$|\vec{F}|_{max} = |\vec{P}| \cdot \text{tg} \left[\text{arc sin} \left(0,44 \frac{d}{H} \right) \right] \quad (18) \quad \text{for men}$$

$$|\vec{F}|_{max} = |\vec{P}| \cdot \text{tg} \left[\text{arc sin} \left(0,48 \frac{d}{H} \right) \right] \quad (19) \quad \text{for women}$$

BIOLOGICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

From these formulae we can obtain numerical values of $|\vec{F}|_{max}$ for human bodies of different parameters.

Based on the above, we can conclude:

1. When $|\vec{F}| \leq |\vec{F}|_{max}$ body maintains its balance;
2. When $|\vec{F}| > |\vec{F}|_{max}$ body overturns;
3. Given the same external effects and identical anthropometry, stability in women is greater than in men.

References

1. K. Moistsrapishvili. Once again on the equilibrium stability of a man. The General Science Journal <http://www.gsjournal.net> 2015.
2. K. Moistsrapishvili. Conditions for Stable Equilibrium of the Upright Human Body in the Presence of External Influence. The General Science Journal, <http://www.gsjournal.net> 2018.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПЕРЕВАГ СФАГНОБІОНТНИХ ЧЕРЕПАШКОВИХ АМЕБ

Алпатова О.М.,
доцент кафедри екології

Кузьменко В.Я.,
студент гірничо-екологічного факультету
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна

Черепашкові амеби – представники найпростіших, відмінною особливістю яких є наявність зовнішнього скелетного утворення черепашки. Черепашкові амеби поширені практично повсюдно та являються важливим компонентом ґрунтових, прісноводних і болотних екосистем [1].

Тестації швидко реагують на зміни вологості, а також на зміни багатьох інших умов навколишнього середовища (кислотність, трофність та ін.). При цьому їх черепашки стійкі до розкладання та зберігаються в торф'яних і донних відкладеннях боліт й водойм. Завдяки поєднанню цих властивостей черепашкові амеби представляють цінний об'єкт для біоіндикації та палеорекоконструкції, який може значно доповнити існуючі уявлення про динаміку навколишнього середовища та еволюції екосистем.

Для угруповань черепашкових амеб, що формуються в сфагнумах, відомі види, що населяють виключно сфагнові болота (торфобіонти), часто тут зустрічаються (торфофіли) й випадково – (торфоксени). Специфіка населення тестацей окремих мікроформ (купини, мочажини) визначається гідротермічним режимом болотного мікроландшафту [2-4]. На оліготрофному болоті О. Хіл у 1961 р. виділяє три асоціації корененіжок: 1) фауну затоплених ділянок: *Amphitrema stenostoma*, *A. wrightianum*, *Diffugia bacillifera*, *D. bacilliarum*, *D. brevicolla*, *Nebela carinana*, *Placocysta spinosa*; 2) фауну вологих сфагнумових купин: *Amphitrema flavum*, *Hyalosphenia papilio*, *Nebela tinctoria*, *Arcella catinus*, *Nebela militaris*, *Assulina seminulum*, *Heleopera rosea*; 3) фауну сухих купин: *Nebela tinctoria*, *Assulina muscorum*, *Arcella catinus*, *Heleopera sylvatica*, *Euglypha strigosa*, *Nebela militaris*, *Trigonopyxis arcuata*, *Bullinularia indica*, *Corythion spp.* М. Уорнер, вивчаючи розподіл черепашкох амеб в торф'яниках на південному заході Канади, виділяє угруповання відносно сухих місць мешкання (вологість 78–89%): *Cyclopyxis arcelloides*, *Hyalosphenia subflava*, *Sphenoderia lenta*, а також вологих біотопів (90 – 95% води): *Hyalosphenia elegans*, *H. papilio*, *Pryganella acropodia*, *Heleoptera sphagni*, *Nebela collaris* [5]. При дослідженні лапландських верхових боліт були виділені комплекси черепашкових амеб, що віддають перевагу тим чи іншим місцям: 1) фауну зволжених чи сухих місць населення з низькою трофністю; 2) фауну зволжених чи сухих місць населення високої трофності; 3) фауну місць населення з низькими значеннями рН, низькою

трофністю, але високою концентрацією розчинених органічних речовин; 4) фауну сухих місць населення [6].

Специфічною особливістю сфагнобіонтних черепашкових амеб є характер їх вертикального розподілу в товщі сфагнаної сплавини. У перших роботах по вивченню вертикальної зональності тестацій [7-9] було виявлено, що поширення видів, які містять симбіонтні водорості у цитоплазмі (*H. papilio* и *A. flavum*), визначається глибиною проникнення світла в товщу сплавини, яка, в свою чергу, як було показано Майстерфілдом [10], залежить від ступеня зімкнення моху. Хіл з'ясував, що розподіл видів з черепашкою, яка вкрита екзогенними елементами, визначається наявністю потрібного будівельного матеріалу, вміст якого збільшується з глибиною. В цій же роботі наводиться цікавий приклад взаємного впливу факторів на вертикальний розподіл виду *A. wrightianum*, який містить у цитоплазмі симбіонтні водорості та має аглютиновану черепашку [11].

Максимальна чисельність цього виду відмічається на глибині 4–10 см від поверхні сплавини, де формується оптимальне співвідношення між ступенем освітлення й вмістом мінеральних частинок.

Бонне запропонував, що види, які населяють верхню частину сфагнуму, повинні бути стійкими до зниженої вологості, є ксерофілами, тоді як гігро- й гідрофіли повинні переважно зустрічатися у нижніх горизонтах [9]. Це припущення підтверджується вертикальним розподілом ксерофільного виду *A. muscorum* та гідрофільного виду *Nebella dentistoma*. Однак Хіл показав, що розподіл більшої частини видів не підлягає цій закономірності (наприклад, гідрофіл *H. papilio* переважно зустрічається в верхніх горизонтах), та, ймовірніше, вологість субстрату не впливає на розподіл видів у товщі сфагнумової сплавини у відповідності з їх гідро-, гігро- й ксерофільними характеристиками [11]. Пізніше було виявлено, що вологість сфагнума визначає характер вертикальної мінливості структури угруповань черепашкових амеб [12].

В цілому, окрім таких факторів, як світло, вологість субстрату та наявність будівельного матеріалу, на вертикальний розподіл черепашкових амеб, ймовірно, також впливають температура, вміст кисню, харчові та конкурентні відносини [10, 11].

Список літератури

1. Mitchell E.A.D., Charman D.J., Warner B.G. Testate amoebae analysis in ecological and paleoecological studies of wetlands: past, present and future // Biodiversity and Conservation. – 2008. – V. 17. – I. 9. – P. 2115–2137.

2. Harnisch, 1925; Harnisch O. Einige Daten zur rezenten und fossilen Rhizopodenfauna der Sphagnen // Archiv für Hydrobiologie. – 1927. – V. 18. – P. 335–336.

3. Graaf F. de. Studies on Rotatoria and Rhizopoda from the Netherlands // Biol. Jahrb. Bodonaea. – 1956. – V. 23. – P. 145–217.

4. Schönborn W. Beschalte Amöben (Testacean). – Wittenberg-Lutherstadt: Ziemsen, 1966. – 112 s. Heal, 1961.

BIOLOGICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

5. Warner B.G. Abundance and diversity of testate amebas (Rhizopoda, Testacea) in *Sphagnum* peatlands in Southwestern Ontario, Canada // Archiv für Protistenkunde. – 1987. – V. 133. – P. 173–189.
6. Tolonen K., Warner B. G., Vasander H. Ecology of testaceans (Protozoa: Rhizopoda) in mires in Southern Finland. 2. Multivariate Analysis // Arch. Protistenk. – 1994. – Bd. 144. – S. 97–112.
7. Heinis F. Beitrag zur Mikrobiocoehagnumpolster auf God del Fuorn in National Parks // Ergebn. Wiss. Unters. Schweiz. NatParks. – 1945. – V. 1. – P. 526–547.
8. Chacharonis P. Observations on the ecology of protozoa associated with *Sphagnum* // Journal of Protozoology. – 1956. – V. 3. – P. 11–20.
9. Bonnet L. Les thécamoebiens des Bouillouses // Bull. Soc. Hist. Nat. Toulouse. – 1958. – V. 93. – P. 529–543.
10. Meisterfeld R. Die horizontale und vertikale Verteilung der Testaceen (Rhizopoda, Testacea) in *Sphagnum* // Archiv für Hydrobiologie. – 1977. – V. 79.I. 3. – P. 319–356.
11. Heal O.W. Abundance and micro-distribution of testate amoebae (Rhizopoda: Testacea) in *Sphagnum* // Oikos. – 1962. – V. 13. – I. 1. – P. 35–47.
12. Booth R.K. Ecology of testate amoebae (Protozoa) in two lake superior coastal wetlands: Implications for paleoecology and environmental monitoring // Wetlands. – 2001. – V. 21. – P. 564–576.

ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ЯКОСТІ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ МІСТА КИЄВА

Луцьова Наталія Юрїївна

Магістр

ДЗ «Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління»

Риженко Наталія Олександрівна

Завідувач кафедри екології та екологічного контролю

ДЗ «Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління»

Поширеними джерелами забруднення повітря є побутові пристрої згорання, автотранспорт, промислові об'єкти та лісові пожежі. До забруднювачів, які мають найсильніші впливи на здоров'я, належать: тверді частки (PM), монооксид вуглецю (CO), озон (O₃), діоксид азоту (NO₂) і діоксид сірки (SO₂). За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), щороку забруднення повітря є причиною майже семи мільйонів смертей у всьому світі. Зараз дев'ять з десяти людей дихають повітрям, яке перевищує норми ВООЗ щодо забруднюючих речовин, причому найбільше страждають ті, хто живе в країнах з низьким і середнім рівнем доходу. Нині 4,2 млн смертей щороку виникають в результаті впливу зовнішнього забруднення повітря; 3,8 млн смертей щороку в результаті впливу на домогосподарств диму від брудних плит та палива; 9 з 10 осіб у всьому світі живуть у місцях, де якість повітря перевищує норми ВООЗ (орієнтовні значення ВООЗ для твердих частинок становлять 20 мкг/м³ для PM₁₀ і 10 мкг/м³ для PM_{2,5} відповідно) [1]. Вплив забруднення на здоров'я дітей наведено на рисунку 1 [2-4]. Емісії вуглекислого газу та метану сприяють підвищенню температури Землі. Зміна клімату також збільшує виробництво алергенів у повітрі, включаючи цвіль (завдяки вологим умовам, викликаним екстремальними погодними умовами та збільшенням повеней) та пилом (через триваліший сезон пилку). Зміна клімату, зокрема підвищення температури та збільшення концентрації CO₂, може впливати на рослинні алергени, сінну лихоманку та астму трьома способами: збільшенням тривалості сезону пилку, збільшенням кількості пилку, що виробляється рослинами, і зміною ступінь алергічних реакцій на пилок [5]. В зв'язку з цим актуальність оцінювання стану атмосферного повітря є актуальною проблемою сьогодення.

Оцінювання екологічного стану повітря міста Києва реалізується за допомогою екологічного моніторингу, який є необхідним інструментом не тільки виявлення надлишкових обсягів емісій забруднювачів, але й прогнозування наслідків забруднень для здоров'я людей та стану компонентів екосистеми.

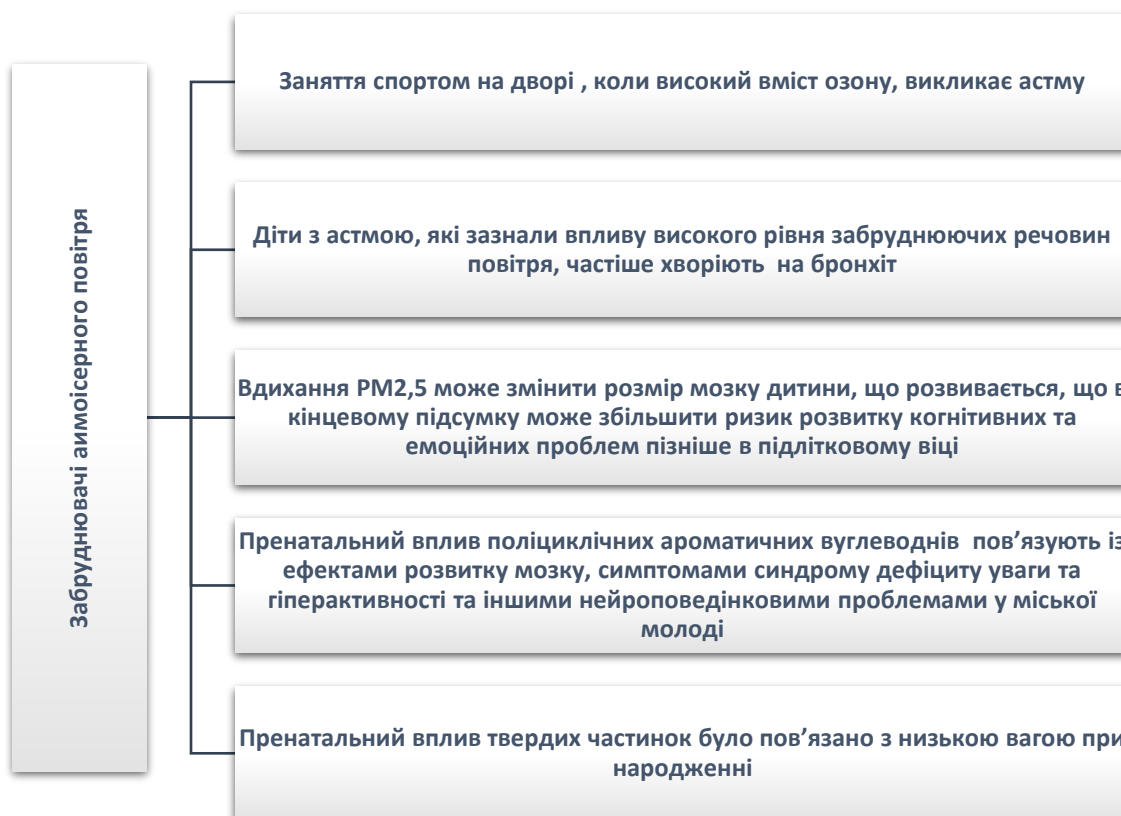

Рис. 1. Вплив забруднення повітря на здоров'я дітей

Спостереження за станом забруднення атмосферного повітря по місту Києву, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 №391 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля» [6], здійснює Центральна геофізична обсерваторія імені Бориса Срезневського (ЦГО) за допомогою 16-ти постів спостереження. Якість атмосферного повітря на території міста Києва значною мірою залежить від об'ємів викидів забруднюючих речовин від двох основних джерел забруднення – стаціонарних і пересувних. Більшу їх частину складають викиди від автотранспортних засобів, тобто пересувних джерел викидів. Місто Київ має мережу різногалузевих промислових підприємств, які забруднюють атмосферу викидами забруднюючих газів та промислового пилу. Найбільшими значеннями обсягів викидів у місті Києві відрізнявся 2017 рік у часовому розрізі 2010-2020 рр. (рис. 2).

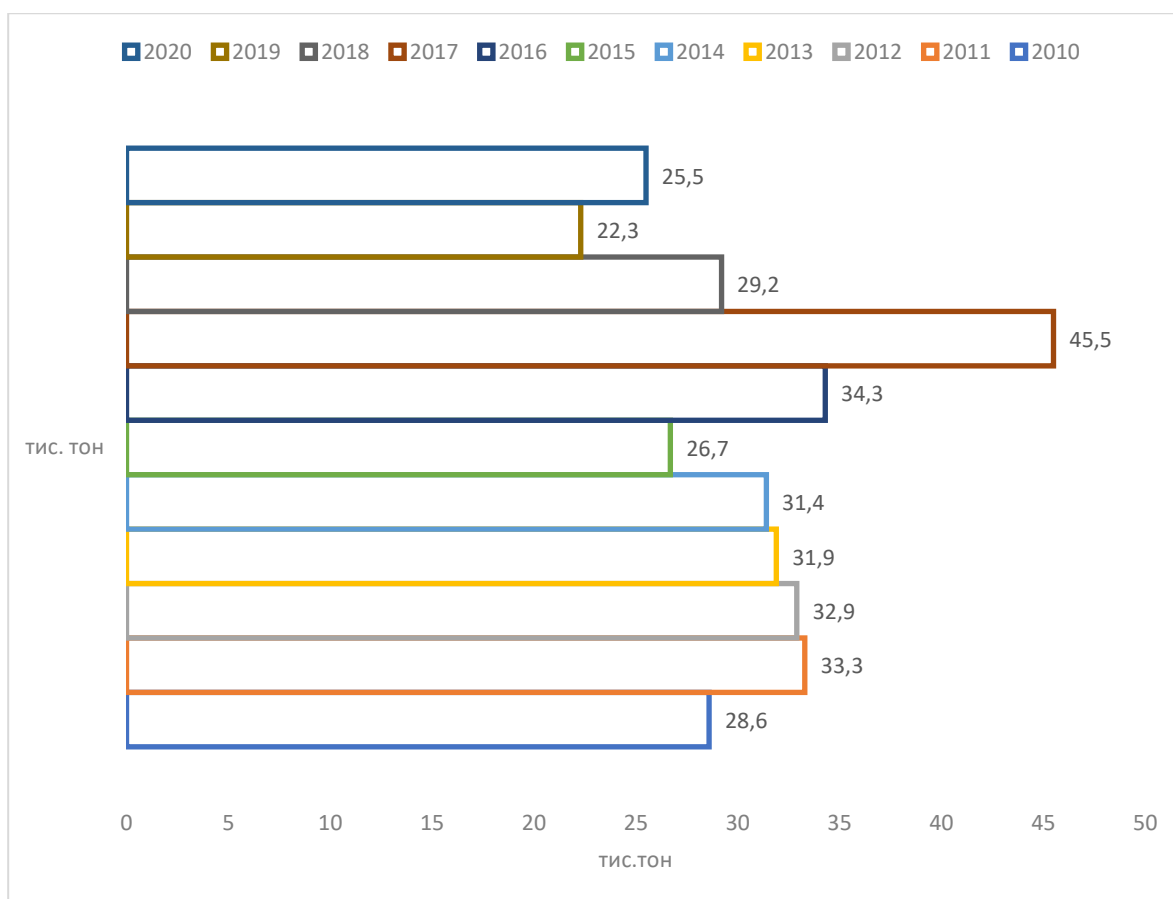

Рис.2. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у 2010–2020 роках

У 2020 році викиди забруднюючих речовин у повітряний басейн м. Києва здійснили 372 підприємства, установи та організації. Від них в атмосферне повітря надійшло 25,5 тис. т забруднюючих речовин, що на 3,2 тис. т, або на 14,4% більше у порівнянні з 2019 роком. Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря міста спостерігались у Дніпровському (8,0 тис. т, що становить 31,4% від загального обсягу викидів забруднюючих речовин) та Печерському (7,4 тис. т, або 29,0%) районах. Кількість викидів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів на одиницю площі м. Києва у 2020р. становила 30508,6 кг забруднюючих речовин і перевищила середній показник по Україні в 7,9 рази. У розрізі районів м. Києва цей показник був найвищим у Печерському районі – 369366,5 кг, що в 12,1 рази перевищує середній рівень по місту. Найменша кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря спостерігалась у Святошинському районі (2354,0 кг на одиницю площі) (рис.3) [7, 8].

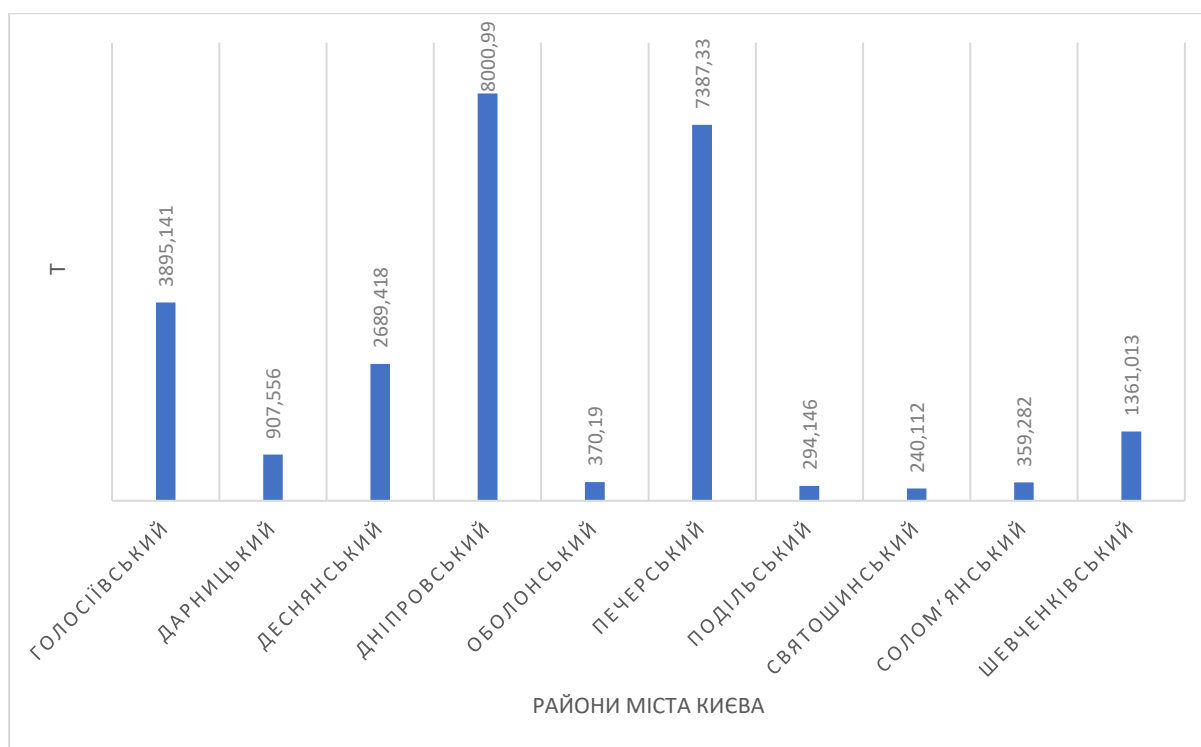

Рис. 3. Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря міста спостерігались від таких підприємств: ТОВ «Євро-Реконструкція» (7,6 тис.т, або 29,7% від загального обсягу викидів забруднюючих речовин), АТ «Київгаз» (6,6 тис.т, або 25,7%), СВП «Київські ТЕЦ» КП «Київтеплоенерго» ТЕЦ-5 (3,5 тис.т, або 13,5%), СВП «Київські ТЕЦ» КП «Київтеплоенерго» ТЕЦ-6 (2,6 тис.т, або 10,3%) та ТОВ «Техенерготрейд» (1,3 тис.т, або 5,0%). Загалом майже 85% викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря надійшло саме від цих підприємств [7, 8]. Основним токсичним інгредієнтом в структурі викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2020 р. був діоксид азоту, кількість викидів якого становила 7390,684 т, або 29,0% від загального обсягу викидів по місту.

Таким чином, найбільшим обсягом серед усіх забруднювачів, які надходять до атмосферного повітря із стаціонарних джерел характеризувались сполуки азоту, метан, речовини у вигляді суспендованих твердих часток, сполуки сірки, оксид вуглецю, неметанові леткі органічні сполуки. У 2020 році викиди забруднюючих речовин у повітряний басейн м. Києва здійснили 372 підприємства, установи та організації. Від них в атмосферне повітря надійшло 25,5 тис. т забруднюючих речовин. З метою поліпшення екологічної ситуації в галузі моніторингу атмосферного повітря необхідно: виділити першочергово кошти на розроблення та впровадження уніфікованих підходів і програмного забезпечення для узагальнення та подання екологічної інформації та результатів її оцінки з використання новітніх технологій; провести модернізацію та переоснащення засобів аналітичного контролю служб спостережень за станом атмосферного повітря та інше.

Список літератури

1. 5. Air quality and health. 2021. WHO. URL: <https://www.who.int/teams/environment-climate-change-and-health/air-quality-and-health/health-impacts/types-of-pollutants>
2. Gilliland F.D., Berhane K., Rappaport E.B., Thomas D.C., Avol E., Gauderman W.J., London S.J., Margolis H.G., McConnell R., Islam K.T., Peters J.M. 2001. The effects of ambient air pollution on school absenteeism due to respiratory illnesses. *Epidemiology*. 12(1):43-54. doi: 10.1097/00001648-200101000-00009.
3. Gauderman W.J., Avol E., Lurmann F., Kuenzli N., Gilliland F., Peters J., McConnell R. 2005. Childhood asthma and exposure to traffic and nitrogen dioxide. *Epidemiology*. 16(6):737-43. doi: 10.1097/01.ede.0000181308.51440.75.
4. Peterson B.S., Rauh V.A., Bansal R., Hao X., Toth Z., Nati G., Walsh K., Miller R.L., Arias F., Semanek D., Perera F. 2015. Effects of prenatal exposure to air pollutants (polycyclic aromatic hydrocarbons) on the development of brain white matter, cognition, and behavior in later childhood. *JAMA Psychiatry*. 72(6):531-40. doi: 10.1001/jamapsychiatry.2015.57. Erratum in: *JAMA Psychiatry*. 72(6):625.
5. Nolte, C.G., P.D. Dolwick, N. Fann, L.W. Horowitz, V. Naik, R.W. Pinder, T.L. Spero, D.A. Winner, L.H. Ziska. 2018. Air Quality. In *Impacts, Risks, and Adaptation in the United States: Fourth National Climate Assessment, Volume II* [Reidmiller, D.R., C.W. Avery, D.R. Easterling, K.E. Kunkel, K.L.M. Lewis, T.K. Maycock, and B.C. Stewart (eds.)]. U.S. Global Change Research Program, Washington, DC, USA, pp. 512–538. doi: 10.7930/NCA4.2018.CH13
6. Положення про державну систему моніторингу довкілля, затверджене Постановою Кабінету міністрів України від 30.03.1998 №391. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF#Text>
7. Викиди забруднюючих речовин і парникових газів у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у м. Києві у 2019 році. Статистичний бюлетень. 2020. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у м. Києві. 50 с.
8. Основні показники охорони навколишнього середовища міста Києва у 2020 році. Статистичний збірник. 2021. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у м. Києві. 51с.

ОЦІНКА ВПЛИВУ РЕКРЕАЦІЙНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА ПРИРОДНІ КОМПЛЕКСИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СВЯТІ ГОРИ»

Приймачук Сергій Іванович,
Магістр

Риженко Наталія Олександрівна,
доктор біологічних наук, професор,
завідувач кафедри екології та екологічного контролю
ДЗ «Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління»

Природне середовище за певних умов може бути місцем відпочинку людей (рекреації), тобто здатне робити на людей певний фізіологічний та психологічний вплив, відновлюючи сили і здоров'я, іншими словами, воно представляє собою курортно-рекреаційний потенціал. В Україні рекреація здійснюється в зелених зонах навколо міст, лісопарків, лісах курортних зон і національних парках. Однією із найбільш унікальних рекреаційних територій України є Національний природний парк (НПП) «Святі гори» загальною площею 40589 га, що розташований уздовж лівого берега річки Сіверський Донець. Відомі крейдяні гори парку увійшли до Top-100 всеукраїнського конкурсу «Сім природних чудес України». Європейський досвід свідчить, що загальна площа природно-заповідного фонду повинна становити 12% території країн [1-3]. В Україні загальна площа ПЗФ складає лише біля 6%, в той час як, за різними оцінками, площа земель, придатних для рекреаційного використання, становить від 8 млн. га до майже 20 млн. га, тобто від 13% до майже третини території нашої країни. Таким чином, Україна має у своєму розпорядженні величезний потенціал природних рекреаційних ресурсів, а їх освоєння являється необхідною умовою для ефективного оздоровчого процесу. Найбільший дефіцит у рекреаційних територіях відчувають Донецька і Дніпропетровська області з густотою населення понад 200 осіб на 1м². У цьому регіоні співвідношення потреб і зарезервованих для рекреації територій складає менше 50% [4]. Високі антропогенні навантаження (неорганізований приміський відпочинок, стаціонарні бази відпочинку і санаторії) призводять до погіршення загального стану лісів і зниженню їх гідрологічної, захисної, санітарно-гігієнічної і екологічних функцій. Вивчення рекреаційних змін різноманітних компонентів лісових екосистем і розробка наукових основ і принципів рекреаційного використання лісів, підвищення їхньої стійкості є першорядною задачею НПП «Святі гори».

Серед природних рекреаційних ресурсів на території НПП «Святі Гори» важливе значення мають ріка Сіверський Донець та ліси, що складають 39585 га або 98% загальної площі НПП. Особливу цінність представляють унікальні крейдяні бори, сформовані сосною крейдяною – третинним реліктом, занесеним до Червоної книги України. Серед багатоярусних дібров залишилися окремі

ділянки сильно зріджених деревостанів сосни крейдяної віком 60-80 років з окремими деревами віком 100-150 років. У цих насадженнях відбуваються динамічні процеси взаємодії лісу і степу, в зв'язку з цим дослідження та антропогенного навантаження на флору парку має надзвичайне значення [1].

Екологічно допустиму рекреаційну місткість всієї території НПП визначали за формулою:

$$W_0 = N_{np} \cdot P \quad (1)$$

де W_0 – місткість території;

N_{np} – навантаження на природний комплекс з урахуванням коефіцієнту пониження (осіб/га);

P – площа природних комплексів (га).

Екологічно допустима рекреаційна місткість території НПП орієнтовно становить 37,45 тис. осіб, з котрих у заповідній зоні 0,11 тис. осіб, регульованої рекреації – 24,03 тис. осіб, стаціонарної рекреації – 13,04 тис. осіб, господарській – 0,27 тис. осіб.

Облік відпочиваючих та визначення рекреаційних навантажень на стаціонарі «Озеро Бездонне» в 2021 природному році проводились в межах комфортного періоду влітку та восени (рис.1).

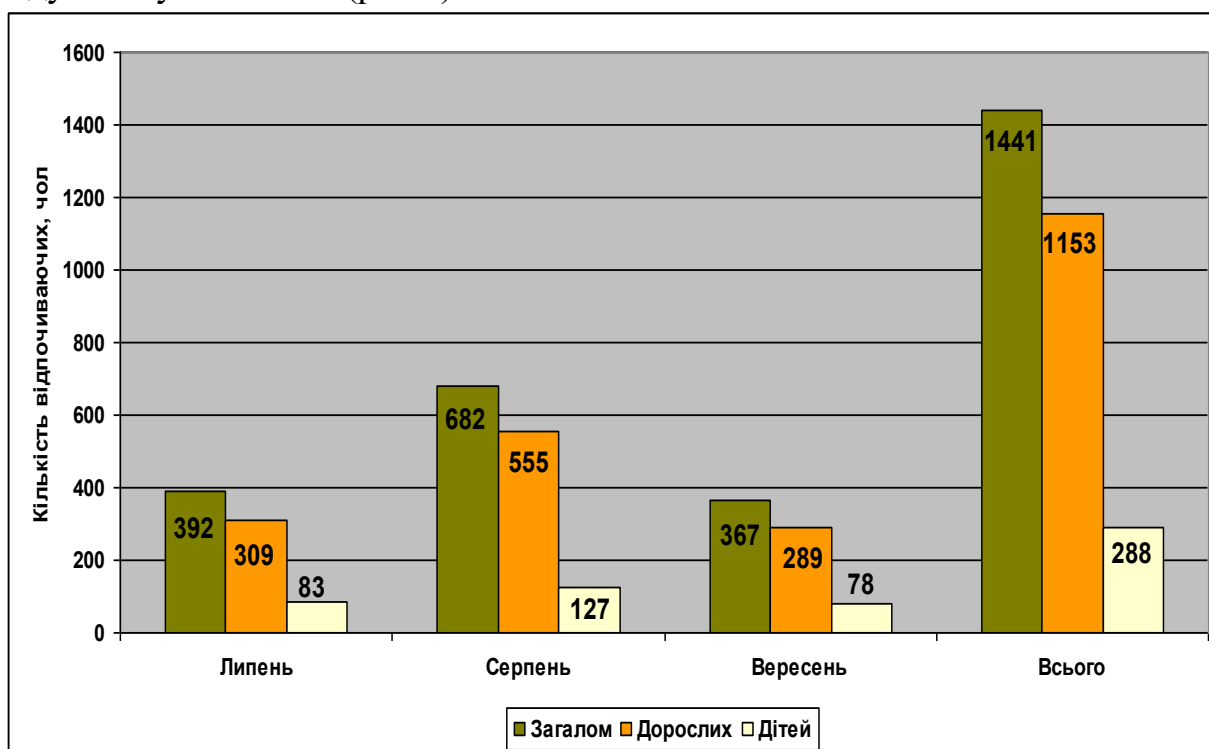

Рис. 1 Загальна динаміка кількості рекреантів на стаціонарі «Озеро Бездонне» в 2021 за весь період спостережень з розподілом за віком

За метеорологічними спостереженнями впродовж 34 років з 1983 по 2020 рік в середньому комфортний період в нашій місцевості триває 219 днів – з 27-го березня по 1-ше листопада. Але для більшої точності для визначення цього періоду краще користуватись даними конкретно для кожного року, оскільки розбіжність з середнім показником може бути доволі суттєва. Наприклад, комфортний період у 1987 році тривав лише 181 день, а в 2004 аж 265 днів. Тобто в першому випадку він на 38 днів був коротший від середнього, в другому – на

46 днів довший. В 2021 році комфортний період ще не закінчився, тому для обрахунків був використане його середнє значення (219 днів).

За три тижні обліків стаціонар відвідало 1441 відпочиваючих, з яких 1153 осіб були дорослі, а 288 осіб – діти. Більша кількість рекреантів спостерігалась в *серпні* – 682 осіб, з них дорослих 555 осіб, дітей – 127 осіб. Менша кількість зафіксована у *вересні* – 367 осіб (дорослі – 289 осіб, діти – 78 осіб).

В 2021 році рекреаційні навантаження на цьому стаціонарі досягли свого мінімуму за всі роки спостережень і становили 3,01 осіб /дн./га, з яких 2,26 осіб/дн./га припали на долю відпочиваючих, 0,75 осіб/дн./га – на співробітників парку. Отже, рекреаційні навантаження в цьому році за методикою Генсірука (1987) відповідають II стадії рекреаційної дигресії, нормою для якої являються навантаження від 2,0 до 4,0 осіб/дн./га [4].

Таким чином, екологічно допустима рекреаційна місткість території НПП орієнтовно становить 37,45 тис. осіб, з котрих у заповідній зоні 0,11 тис. осіб, регульованої рекреації – 24,03 тис. осіб, стаціонарної рекреації – 13,04 тис. осіб, господарській – 0,27 тис. осіб. Рекреаційні навантаження у 2021 році «Озера Бездонного» - однієї з найбільш популярних рекреаційних територій НПП «Святі гори» - відповідають II стадії рекреаційної дигресії, нормою для якої являються навантаження від 2,0 до 4,0 осіб/дн./га.

Забезпечити збереження природних комплексів, збільшення їх рекреаційної місткості у зонах регульованої рекреації, стаціонарної рекреації можливо шляхом благоустрою їх територій та регулювання відвідань. Проте, урахувавши, що перебуваючи у НПП, відвідувачі розраховують на спілкування, в першу чергу, з дикою природою, що у НПП є одним з провідних факторів психологічної комфортності, більше як у два рази місткість збільшувати не слід.

Список літератури

1. Літопис природи НПП «Святі Гори», т.18. Рукопис. Святогірськ, 2016.
2. Олещенко В. І. Заповідні території // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=14963 (дата перегляду: 05.01.2022)
3. Національні природні парки. Природно-заповідний фонд України. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf3.html> дата перегляду: 05.01.2022)
4. Генсірук С.А. Рекреационное использование лесов. Киев. Урожай, 1987.

INVESTIGATION OF THE CONDITIONS FOR OBTAINING A TRIPLE THIO-COMPOUND FROM THE PB(CH₃COO)₂-AS₂S₅-H₂O SYSTEM

Huseyn Imanov

Researcher

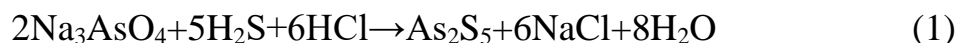
Institute of Natural Resources of Nakhchivan Branch of ANAS

Introduction. Thiosalts formed by lead with arsenic are glassy semiconductors and are widely used or considered important for application in the radio-electronics industry as promising materials. It is known from the literature that intermediate phases containing PbAs₂S₄, Pb₃As₄S₉, Pb₄As₆S₁₃, Pb₁₃As₁₈S₄₀, Pb₁₉As₂₆S₅₈, Pb₂As₂S₅, Pb₂₇As₁₄S₄₈, Pb₉As₄S₁₅ etc. are known in the Pb-As-S system [4]. The compounds present in the Pb-As-S system were obtained by vacuum synthesis method (at ~900 °C) and glass was made by rapidly cooling the alloys [1].

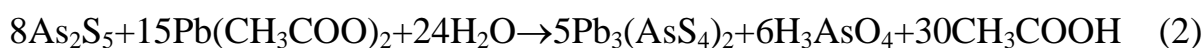
Information on the study of arsenic sulfo-salts of lead, which is very rare in the literature (baumhauerite (Pb₃As₄S₉), dufrenoyite (Pb₂As₂S₅), gratonite (Pb₉As₄S₁₅), sartorite (PbAs₂S₄) və seliqmannite (PbCuAsS₃)), by the Raman spectroscopy method has been noted. Raman spectra of the studied minerals were derived from the forms of tension and bending of the isolated and interconnected pyramidal groups of AsS₃ [3].

Until 1972, experimental work on the Pb-As-S system was reviewed by Chang and Bever [2]. They showed that the composition of baumhauerite is very controversial and consists of different phases with very different composition from the polonorphs of gratonite and jordanite.

The experimental part. Interaction of titrated (mg / ml) lead(II) acetate solution with freshly precipitated arsenic(V) sulfide was used to obtain the lead(II) thioarsenate compound. Arsenic(V) sulfide is obtained on the basis of the following reaction equation:

The process of obtaining lead(II) arsenate compounds is considered according to the following reaction equation:

The mass of arsenic(V) sulfide and lead(II) acetate taken for the reaction were as in the table below (Table 1):

Table 1

The amount of initial components

As ₂ S ₅ , mg	Pb(CH ₃ COO) ₂ ·3H ₂ O, mg
310.0	710.62

The amount of arsenic(V) sulfide given in the table was reacted with lead(II) acetate. The process was carried out at a pH of 5-6, at a temperature of 323-333 K and for 60-90 minutes. After complete precipitation, the solution was cooled to room temperature, the precipitate was filtered through a glass filter, washed with distilled and ultra-clean water and dried under vacuum at 323 K for 2 hours.

Depending on the concentration of hydrogen ions, sediments of different composition can be formed. Therefore, the effect of the pH of the medium on the complete sedimentation of the compound was studied. As can be seen from the reaction equation, acetate and arsenic acids are formed in the medium. When arsenic(V) sulfide is added to lead(II) acetate, the pH of the medium is 3-4 at the end of the process. 0.1 M ammonium hydroxide solution was used to increase the pH of the medium.

Discussion of results. The optimal conditions for the synthesis of the thio-compound to be obtained by the reaction were determined to be pH 2-6, temperature 323-353 K and time 60-90 minutes. According to the reaction equation, 3/8 of the arsenic passed to filtrate. The results of the chemical analysis showed that during the reaction carried out under such conditions, enough arsenic ions were transferred to the filtrate [2]. This correlation between the amount of arsenic taken, the amount of compounds obtained and the amount of transferred arsenic indicates that the process took place in the direction of obtaining lead(II) thioarsenate.

Thermogravimetric analysis was performed on a derivograph (NETZSCH STA 449F3) to determine the stoichiometric composition of the obtained compound (Figure 1). It is clear from the graph of thermogravimetric analysis that the sample taken from 16.6 mg was heated in a flow of air (nitrogen-oxygen) to a temperature of 1023 K. The mass loss at 633 K was 5.59 mg, which corresponds to the proportion of sulfur and arsenic. The mass increased due to the oxidation of the rest of the sample. Based on the corresponding mass gain (0.93 mg), the composition of the compound was determined to be compatible with lead (II) arsenate.

During differential thermal analysis, a sample synthesized on the basis of lead(II) acetate and arsenic(V) sulfide in aqueous medium undergoes polymorphic transformation at 594.6 K and melts at 726.2 K. In contrast to thermogravimetric analysis, based on the results of differential thermal analysis, the synthesized compound was determined to be lead (II) thioarsenite.

The sample obtained on the basis of the interaction of arsenic(V) sulfide with lead(II) acetate was thermally processed in vacuum ($\sim 10^{-2}$ Pa) for 2 hours at a temperature of 528 K and its composition was analyzed by X-ray phase (2D PHASER "Bruker", CuK α , 2 θ , 20-80 deg.). It was found that the sample contained Pb₃As₄S₉ and a small amount of PbS. The results of the intensity maxima in the diffractogram correspond to the values PDF 00-024-1469 and PDF 00-005-0592 (Figure 2).

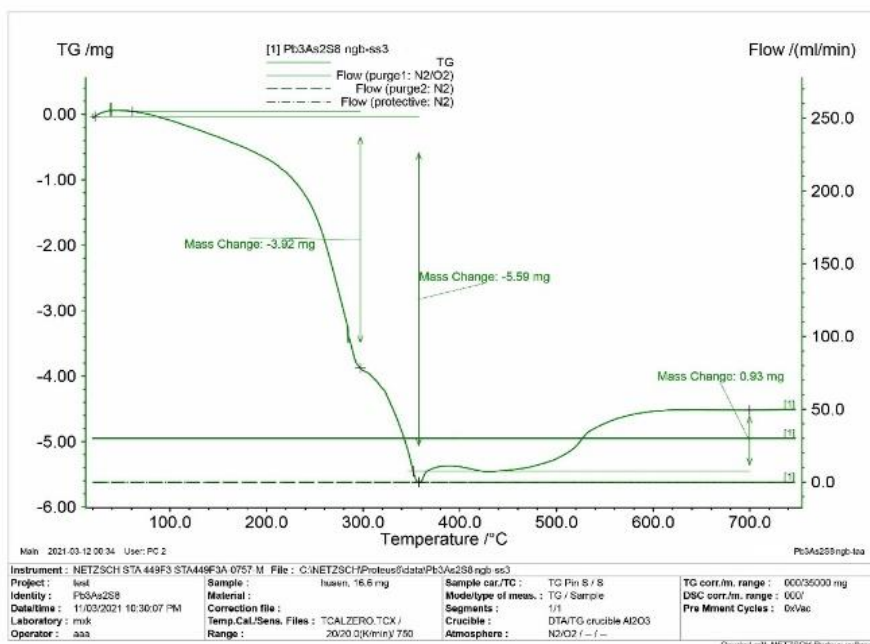

Figure 1. Thermogravimetric analysis curve of the synthesized thio-compound

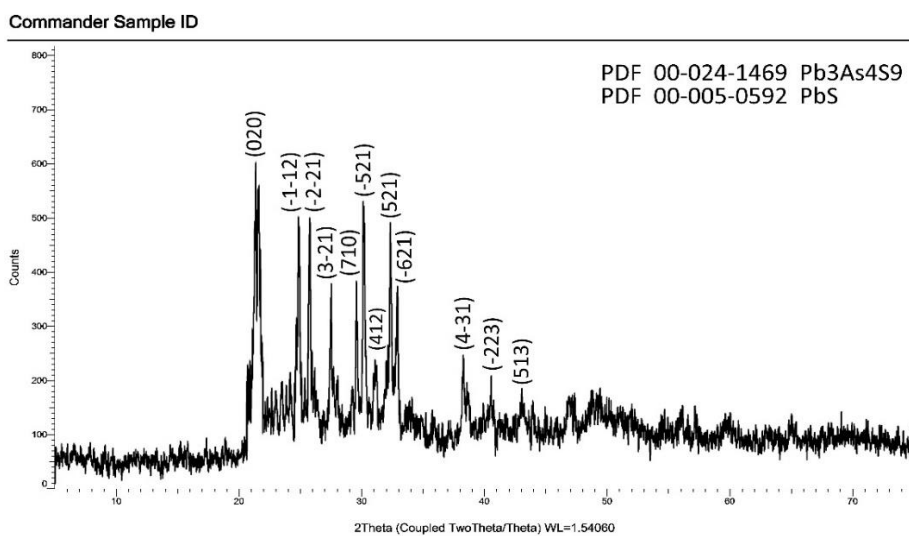

Figure 2. X-ray phase analysis of the obtained sample

References:

1. Baghbanzadeh M., Carbone L., Cozzoli P.D., Kappe C.O. Microwave-assisted synthesis of colloidal inorganic nanocrystals. *Angew. Chem. Int. Edit.* 2011, 50, P. 11312–11359.
2. Chang, L.L.Y. & Bever, J.E. Lead Sulfosalt Minerals: Crystal Structures, Stability, Relations, and Paragenesis. *Mineral Science Engineering*, - 1973, Vol. 5, № 3, - p. 181 – 191.

CHEMICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

3. Kharbish, S. Micro-Raman spectroscopic investigations of extremely scarce Pb–As sulfosalt minerals: baumhauerite, dufrénoysite, gratonite, sartorite, and seligmannite. *Journal of Raman Spectroscopy*, 2016, 47(11), pp.1360-1366.
4. Виноградова Г.З. Стеклообразование и фазовые равновесия в халькогенидных системах. М. : Наука, 1984. 176 с.
5. Немодрук, А.А. Аналитическая химия мышьяка. -Москва: Издательство Наука, - 1976, - с. 244.

FOLKLORE OF VOLYN POLISSYA AS A HISTORY-CULTURAL FOUNDATION OF NATIONAL BRINGING UP AND TRAINING OF PEDAGOGUES-MUSICIANS

Krus Oksana,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor of the
Department of History, Theory of Music and Methodics of Musical Education,
Institute of Arts of the Rivne State Humanitarian University,
Rivne, Ukraine

Positing of the problem. Under the conditions of globalization, the problem of strengthening the national consciousness, restoring or strengthening the statehood, preserving and using national traditions and cultural achievements are among the most urgent. The interconnectedness and interdependence of culture, the heritage of previous generations and the prospects of the spiritual prosperity of the nation are evident. The educational functions of the traditions were highly appreciated by the outstanding pedagogue A. S. Makarenko, who emphasized that nothing strengthens the collective as a tradition. Therefore, to preserve them – an extremely important task of educational work [1]. Because it is brought up in traditions, in particular folk-songs, the young man feels better the connection of times and generations, knows well the history of his native land, the spiritual treasures of his people. Through their help, the labor, political, cultural and moral experience of the past generations becomes a necessary foundation for further deepening of the national-cultural self-awareness, for the development of the need for national culture as a fundamental element, the foundation of spiritual health and society, and for the individual, including the future music teacher.

The purpose of the article is to find out and cover the place of folklore of Volyn Polissya in the system of development of musical and pedagogical education.

Research analysis. Honorable and responsible mission of higher educational institutions – to prepare conscious, educated national personnel with a high intellect and broad outlook. However, the nature of modern pedagogical education in the country, whose content does not adequately reflect the spiritual heritage of the Ukrainian people, does not contribute to the national bringing up and training of the future music teacher. In view of this, the educational process in pedagogical universities should be based on a real national ground based on history-cultural traditions, in particular, folk-songs. This is convinced by the research of modern scientists (S. Horbenko, V. Dykalo, K. Zhurba, V. Ivanov, Yu. Mandryk, O. Otych, R. Soichuk, L. Striuk, H. Yakivchuk, etc.); which substantiated the educational potential of Ukrainian folk creativity, especially its use in the process of teaching pupils of different age groups and students. At the same time, in our opinion, regional music folklore, which is an integral part of our great national culture, a peculiar chronicle of the past, the echo of centuries, the integral part of the spiritual treasury of the nation deserves close attention in the context of the training of future music teachers [2].

Presenting of main material. Apparently, nowadays nobody doubts that the spiritual health of society is impossible without resorting to the first causes of cultural

CULTUROLOGY

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

existence, awareness of the role and significance of verbal folk creativity, in particular, in the context of the training of future music teachers. The urgent need to master the national spiritual heritage and the formation of the nationally oriented personality of the teacher is conditioned by a whole complex of socio-cultural, moral and ethical issues related to the nature of the current civilized process, the breakdown of traditional behavioral settings, the bankruptcy of many worldviews and humanistic illusions, with increasing cynical nihilism as symptom of social pathology [3].

Among the national spiritual treasures, it is no coincidence that such a vivid and unique phenomenon as folklore stands out that «contains such a sum of knowledge and universal truths about man, human relations, humanity, to which not every great philosopher of ancient or modern times «takes». This is not a miracle, because, as you know: «Vox populi vox Dei» (*eng.* «The voice of the people is the voice of God» [4]. In folklore, in particular Volyn, the best features of the Ukrainian people – the desire for freedom, the condemnation of evil, social injustice, and the desire to develop good beginnings in human beings – have been reflected. And – «the fruits of deep heart movements, the fruits of historical events, beliefs, traces of the experienced pain, experienced joy» [5].

The folk-song creativity of Volyn Polissya are extremely luxurious. «What side is the news», – says Volynians, when it comes to the richness and variety of their song creativity. Indeed, almost every village and city have a lot of «their» – the local pearls of poetry, which reflected the history of the land, its original nature, the sensitive character of freedom-loving and hard-working people. Many of them can be heard today on radio and television, in concerts of well-known vocalists and in folk life.

Volyn's folk-song creativity is an important and effective tool for the bringing up of future music teachers of secondary schools, as a pretext for national traditions, which largely determine the artistic and aesthetic specificity and culture of the Ukrainian people, and with a pronounced national identity. Actuality of knowledge of folklore for a modern person, and especially the child, is in the value core of national culture, in the system of language, in genre definition of verbal folk creativity, moral aesthetic code, productive experience of the song folk-ceremonial heritage of the Volyn Polissya region related to labor, family life of the people. This is the great educational potential of folklore, and neglect of spiritual treasures also destroys culture, society and personality. Dismissive attitude to historical experience, memory inevitably leads to the degradation of the nation. History-cultural memory, as conscious memory of the family, necessarily involves a certain level of breeding of the future music teacher [6].

The increase of the role of national culture in the building of statehood necessitates the further finding and solving of theoretical and cultural problems, which in turn will contribute to the formation of students' programs of their own participation in the real cultural process. It is important to take into account the property of art (folklore as a partial form of it, as a complex of complex polyelemental types of syncretic art), to comprehensively and purposefully influence the spiritual structure of the future music teacher: on the mind and feeling, on the will and on the imagination. In other words, thus exercising the formative influence on the personality of a specialist, the formation of his worldview, morality, political views, etc., and showing a very strong connection in such a sequence as the contacts of man with art, the development of artistic potentials

CULTUROLOGY

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

of personality, the formation of others its potentials, the successful fulfillment by the personality of social roles [7].

A number of ambiguous problems arise when understanding the mechanisms of the traditions and customs practices that Volyn carried out spontaneously in the past, in a context of deep decentralization of social life. The possession of spiritual treasures was carried out outside the well-established system of public education, thanks to the verbal and visual transmission of traditions, customs, craftsmanship, which were carefully kept and actually acted as a battery of our culture. The musical folklore for centuries served as the main means of bringing up and involvement Polishchuks to culture. In modern conditions, as a result of urbanization and the transition to a typical urban condition of the nuclear family, the isolation of working adults and children, forced to spend a significant part of their time among peers – in a preschool institution, school, yard, there was a violation of the succession of generations. Consequently, the functions of the culture transmission are increasingly shifting from direct forms of communication to social institutions of education – schools, out-of-school and cultural-educational institutions. By the way, they in the vast majority actively use folklore and its traditions in solving a whole range of pedagogical tasks [8].

Further. The ideas of the revival of the Volyn folk-song heritage are based on the understanding of the artistic and creative value of folklore, on the need to preserve and develop traditional national culture (in its local, regional variants, as well as in the whole). Such noble aspirations now bring together many fans of folklore, whose movement intensified after the Chernobyl catastrophe both in rural areas and in urban environments. In relation to modern culture, this patriotic movement performs a very important function – it creates the foundation for the existence of traditional culture under the new conditions.

Undoubtedly, the folklore movement in Volyn is inhomogeneous in its composition. In it, individual groups differ in their attitude to traditional culture, their level of mastery (authentic and not authentic, or secondary), their place of location (in a village or city), socio-demographic characteristics of participants, the direction of creative activity, forms and methods of its implementation, etc. However, it traditionally observes the desire not only to preserve folk cultural national values, but also to pass them on to the next generations, that is, in the movement there is a tendency to expand the spectrum of activities, inclusion on the level with collectible, research, artistic and performing activities yet educational-pedagogical. This, of course, has a positive effect on the expansion of the forms in attracting Polischuks children to traditional national culture – children's folk ensembles, studios, schools of folk art (folk culture), folk art academies, multicultural folklore and ethnographic associations, interest clubs, folklore (folk-ethnographic) circles, children's workshops of folk art. At the same time, it is not forgotten about the necessity and expediency of a comprehensive study of the process of development of folklore by children in the modern urbanized environment. In many educational institutions, special attention is paid to the analysis of the role of factors influencing it, creating conditions that determine its improvement. As a result, it is possible to find effective ways, forms and methods of involvement schoolchildren – this main heir and the future bearer of information of traditional national culture, the study of the foundations of folk art. The

CULTUROLOGY

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

latter includes the transfer of traditional knowledge, skills, habits, and the organization of performing and creative activities [9].

The urgency of the study of the process of mastering folklore by future music teachers is determined by the whole complex of practical tasks facing the society in connection with the general tendency of its humanization. The restructuring of the social environment in line with the high humanistic ideals contributes to the fullest realization of the potentials of the national spiritual heritage and requires new approaches to the inheritance of the traditional folk culture, deprived of the deformation of the past in the training of music teachers of secondary schools [10].

If you look closely at the structure of the current institutions of culture, it is not difficult to notice: an important place along with the industries that produce and broadcast artistic values belongs to the little-known branch, which provides for the attachment to those spiritual values that they are already firm, sometimes in the abstract, into the arsenal of classical heritage. This branch can be defined as the sphere of personal acquaintance with the values of culture, popularization of the highest achievements of the classical heritage, traditional folk culture, as a mechanism for appropriating the values of the past, their inclusion in the turn of the actual culture.

In science, the process of mastering and transforming folklore in social life, culture and professional art has received the name of folklorism. Consideration of the problem of national bringing up and training of pedagogues-musicians from the point of view of folklorism is very important, since the formation and evolution of traditions, their historically conditioned modifications and upgrades are the essence of the life of folklore. The most detailed definition of verbal folk creativity as a complex, contradictory process of the development of folklore in various spheres of culture by modern man can be described as follows: «Folklorism is a socially deterministic evolutionary process of adaptation, reproduction and transformation of folklore in conditions that differ from those in which the traditional folklore developed and existed» [11]. Some scientists consider folklorism as a historical phenomenon of life and everyday life of the modern city and village and define it as a factor in art [12, 13].

Folklorism in modern conditions acts not only as a mean of involvement to the folk spiritual sources, their implantation into the present, but also a mean of cognition. Moreover, this cognition is not made scholastically, is not isolated from other facets of folklore, and this is a special force of such penetration into folklore.

Among the scientific studies that touch the topic of bringing up and training of future music teachers in one way or another, most of the works are devoted to the problem of realization the pedagogical and educational potential of folklore in the practice of school work, out-of-school institutions, the use of folklore and its traditions as important means of musical and artistic, moral-aesthetic education of students in the process of their educational and extracurricular activities.

In the field of cultural and educational work and leisure pedagogy, the authors of the research mainly concern the use of folklore in the activities of cultural and educational institutions, the realization of its educational potential, as well as the definition of the role of cultural institutions in the process of preservation, promotion and development of traditional folk creativity.

Separate issues in the organization of the educational process (analysis of the state

of scientific and methodological, informational and personnel support of the activity of folklore and ethnographic associations in the system of national education; the concept of an integral approach to the study of ethnic historical and cultural traditions; pedagogical conditions for bringing up creative activity in folklore and ethnography unions) were disclosed in the dissertation of N. M. Solomko [9].

At the same time, according to the analysis of literary sources, there was no special research focused on the mastering of the traditional regional folklore of the Volyn Polissya region in the modern urbanized environment (we mean a modern city and village).

Conclusions. Hence, high spirituality and high culture – this is primarily a return to the origins or to its natural essence, which, unfortunately, are often overlooked. Therefore, it can be argued that the mastering of folklore – the song folk-ceremonial heritage, of the Volyn-Polissya region by students of music-pedagogical faculties is an effective factor in further improving the level of professional training for their future practical activities with students at music lessons and in extra-curricular educational measures of general education schools.

And one more remark. If we want to preserve our traditions and step in step with time, you need to take care of a new type of education. The curriculum should relate to the modern needs of the nation, its younger generation. After all, in the conditions of globalization, those cultures that can perceive a new one in their own way will be survived, rejecting what causes violence against their traditional way of life, their spirituality.

References:

1. Makarenko A. S. O vospitanii [About Upbringing]. – Moskva : Politizdat, 1988. – 256 s. [in Russian]
2. Horbenko S. S. Kros-kulturna dominanta humanistychnoho vykhovannia osobystosti zasobamy muzyky [Cross-cultural dominance of humanistic education of personality by means of music] // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedagogichni nauky. – 2016. – Vyp. 4. – S. 56-60. [in Ukrainian]
3. Soichuk R. L. Teoretyko-metodychni zasady vykhovannia natsionalnoho samostverdzhennia v uchnivskoi molodi [Theoretical and Methodical Principles of Educating National Self-Assertion in Youth] : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.07. – Kyiv, 2017. – 31 s. [in Ukrainian]
4. Dushenko K. V., Bagrinovskij G. Ju. Bol'shoj slovar' latynskih citat i vyrazhenij [Large Dictionary of Latin Quotations and Expressions] / pod nauch. red. D. O. Torshilova. – 2-e izd., ispr. i dop. – Moskva : Azbuka-Attikus, 2017. – 912 s. [in Russian]
5. Ushynskiy K. Pro narodnist u hromadskom vykhovanni [On Nationality in Public Bringing up] // Vybrani pedagogichni tvory : u 2 t. – T. 1. – Kyiv, 1982. – 414 s. [in Ukrainian]
6. Krus' O. P. Nekotorye aspekty formirovanija nacional'noj vospitannosti budushhij uchitelej muzyki [Some Aspects of Forming a National Breeding of Future Music Teachers] // IX-e Boranbaevskie chtenija «Problemy obespechenija kachestva obuchenija v nepreryvnoj sisteme hudozhestvennogo obrazovanija» : Materialy

Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. Kazahskogo nacional'nogo universiteta iskusstv (14 fevralja 2020 g.). – Nur-Sultan : «Master Po» ZhShS, 2020. – S. 260-265. [in Russian]

7. Kozina O. Vplyv ukraïnskoï narodnoï pisni na formuvannia profesiinoï kompetentnosti maibutnykh uchyteliv muzyky [The Influence of Ukrainian Folk Songs on the Formation of Professional Competence of Future Music Teachers] // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. – 2014. – № 10 (1). – S. 189-193. [in Ukrainian]

8. Iakivchuk H. V., Vroda L. A. Tsinnosti ukraïnskoho muzychnoho folkloru v protsesi vykhovannia maibutnoho vchytelia muzyky [Values of Ukrainian Musical Folklore in the Process of Educating Future Music Teacher] // Pedahohichni dyskurs. – 2013. – Vyp. 14. – S. 473-478. [in Ukrainian]

9. Solomko N. M. Diialnist folklorno-etnografichnykh obiednan yak faktor vykhovannia tvorchoï aktyvnosti starshoklasnykiv [Activities of Folklore-Ethnographic Associations as a Factor in Educating Creative Activity of High School Students] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. – Kyiv, 1992. – 17 s. [in Ukrainian]

10. Khlebnykova L. O. Plekaiemo natsionalni muzychni tradytsii [We Cherish National Musical Traditions] // Ukr. kolezh. – Kyiv, 2000. – S. 130-133. [in Ukrainian]

11. Gusev V. E. Fol'klorizm [Folklorism] // Vostochnoslavjanskij fol'klor : Slov. nauch. i nar. terminologii / redkol. : K. P. Kabashnikov (otv. red.) i dr. – Minsk : Navuka i tjechnika, 1993. – S. 406-407. [in Russian]

12. Berezovskyi I. P. Ukraïnska radianska folklorystyka : etapy rozvytku i problematyka [Ukrainian Soviet Folklore: Stages of Development and Issues] : monohrafiia. – Kyiv : Naukova dumka, 1968. – 341 s. [in Ukrainian]

13. Ivanytskyi A. I. Ukraïnska muzychna folklorystyka (metodolohiia i metodyka) [Ukrainian Musical Folklore (Methodology and Methodics)] : navch. posib. – Kyiv: Zapovit, 1997. – 392 s. [in Ukrainian]

THE KAZAKH FOLK CULTURE: LINGUOCULTURAL ASPECTS OF SHAMANISM

Amangeldi Zhanbatyr

Qorqut Ata University,
Master of Arts,
Senior Lecturer of the Department of Philosophy
and Social and Humanitarian Disciplines,
Kyzylorda, Kazakhstan

Tursun Gabitov

Al-Farabi Kazakh National University,
Doctor of philosophical science, Professor of the Department
of Religious Studies and Culturology, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The relics of traditional folk culture in Kazakhstan are ceremonies or their fragments - such as weddings, funerals, shamanism. The world of spiritual creatures, spirits-protectors, spirits-helpers, injury spirits, spirits of illnesses, etc., is described in detail in shamanic rites (in Kazakh culture it is called baksylyk). The study of these displays of folk culture, which reflect the peoples' ethnic mentality or notions about the structure, values and hierarchies of the universe, includes collection and recording of the field materials and their interpretation, i.e. reconstruction of those meanings which were initially embodied or "coded" in folklore. A distinctive feature of Kazakh nomadic culture is its self-preservation and actualization, almost untouched the ancient mythologies of the world, in particular, the mythologies connected with music, musical instruments and the creator of music. Within the frameworks of the traditional culture the word and the music keep the sacral meaning. The ritual melodies and what they carry - the holy, and at the same time unexplored, powerful and threatening, uncontrolled by people world – keep on attributing the soul to all, connected with culture.

Keywords: Shamanism, semiosis, symbol, shaman-baksy, ritual, folk culture, myth, nomadic.

The Kazakhs are one of the largest nations in Central Asia. Prior to the 1917 October Revolution, the Kazakhs led a nomadic mode of life. This did not prevent up to 25% of literates in the society from knowing the Arabic script. After the October 1917 Revolution, Kazakhstan, being the Russia's colonial outskirt, entered the structure of the Soviet Union and thus became the object of Soviet cultural policy. Despite a rather unfavorable sociopolitical situation for folk culture in the 20th century, nevertheless it has managed to preserve its main properties by the beginning of the third millennium. Various regional traditions of folklore and folk-professional creativity – epics, instrumental music and songs- are peculiar to Kazakh folk culture. Each of these genres – epics, instrumental music (kyui) and folk professional songs – possesses its own phenomenological specificity and accordingly, its own destiny in the 20th century.

CULTUROLOGY

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

The relics of traditional folk culture in Kazakhstan are ceremonies or their fragments- such as weddings, funerals, baksylyk (shamanism, treatment with the help of songs called badik and kulapsan). The study of these displays of folk culture, which reflect the peoples` ethnic mentality or notions about the structure, values and hierarchies of the universe, includes collection and recording of the field materials and their interpretation, i.e. reconstruction of those meanings which were initially embodied or “coded” in folklore. The questions of the existence, and the study of, shamanism in Kazakhstan are characterized by a certain discrepancy.

The scientists- humanitarians as a rule are unified in their appraisal of the heritage of Kazakh nomadic culture as a culture possessing both the features of shamanism and Islam in its folk form (Sufism). In this regard, usually citations from the 19th century ethnographer Ch. Valikhanov`s works are used. In the opinion of the largest researcher of shamanism [1]. V. Basilov, “In the life of many people who accepted Islam, shamanism existed as a living institution. It is right to speak about the regions, where shamanism was preserved in its bright “classical” forms (with shaman ritual). First of all, Kazakhstan and Central Asia refer to it” [2]. Despite rigid pressure, the persecution of baksy, baksylyk (shamanism) occupies a significant place in republic consciousness of the Kazakhs. The major circumstances on them through the millennia.

In our opinion, in connection with the theme of the present research, it makes sense to discuss such global questions as the relation of religious or world outlook of the people and the real structure of the universe. In accordance with the ideological dogmas of Soviet times, this issue in our science was solved only in a materialistic way, if not ignored completely. But in those countries where religion was not separated from the state, these questions were often reviewed in line with the general direction of thought which prevailed in the days of rationalism. Besides, the attitude to these problems in many respects was limited by those religious directives (Catholicism, Christianity), which were accepted in the scientific world. Not being so bold as to generalize, nevertheless we can assume that these questions were reviewed mainly through religion, while the borders of understanding of this issue were defined by a concrete belief system, its directives and prohibitions. Only the archaic cultures took into account the world outlook notions of the ancient people separated from the confessional and religious postulates. The idea of God is present in all cultures of the mankind, but confessional distinctions often obscure its understanding. It is difficult to deny that the idea of God in modern art and humanitarian science is present only electively. Albert Einstein wrote, “ I could not imagine a true scientist who does not have beliefs. In other words: it is impossible to believe in nonreligious postulates” [3]. At the same time, it was folklore and traditional folk culture that became the absolute expression of the spiritual sphere and the presence of the divine idea in our rationalistic epoch.

The shamanistic picture in the world, as is known from numerous ethnographic descriptions and sources, includes concepts about the structure of the visible and invisible worlds. These worlds are inhabited by numerous and various spiritual essence, with whom the man-shaman-is selected to make contact (“the chosen one of spirits” according to B. Valikhanov). The greater and stronger the shaman, the earlier the shamanic gift is apparent in him. This includes the gifts of prediction

CULTUROLOGY

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

(clairvoyance), treatment of people and animals, harmonization of relationships between the world of the people and the illnesses, misfortunes and death lie in the mutual relations between the physical, material world and the nonmaterial world(s) of spirits. Moreover, superiority belongs to the spiritual side.

Our thoughts and feelings, being nonmaterial, belong to the fine or ethereal worlds. Negative thoughts and feelings, accordingly, cause catastrophic consequences in the material world, and thus are the results of what has happened in the other, nonmaterial world. Ceremony is a means of harmonizing the relationship between the material world and other worlds. Two worlds, two realities come into contact in the ceremony (rite): our earthly and material world, and the invisible, huge, complex and dangerous world, the laws and signs of which one should know. The signs of invisible world are certain material elements of ceremonies, usually the person's body or clothes; for example, a headdress, hair, kamcha (whip), lead, wolf's tooth, eagle's feathers, leather and claws of animals. The signs of the nonmaterial world can be certain physical actions (removal and cutting of a horse's mane and tail, and woman's hair, or cutting of child's trammels), which have symbolic meaning and the use of which activates the contact between the worlds.

The universal sign of that invisible world are ceremonial tunes (melodies) whose performance is prohibited by non-specialized people, similar to the prohibition on general performance of funeral lamentations and saryns of the baksy. The closeness of music and sounds to the nonmaterial world has been felt for a long time, in practically all cultures worldwide. The sacral character of sounds has a universal meaning. At the same time, sound itself symbolizes life, whereas silence or calm symbolizes something opposite to life, because for the ancient people "silence was equated with nonexistence" [4]. As the famous Indian musician and mystic Sufi Hazrat Inyat Khan wrote, "all religions teach that beginning of creation is sound" [5]. As writes V. Shestakov on his introductory article to book *Musical Aesthetics of the Countries of the East*, "music is reviewed here as a powerful demonic force capable to subordinate to itself not only the mind of the person, but the world and nature: plants, animals, mountains, planets, seasons, etc." [6]. However, as the scientist stressed, such understanding is peculiar to the musical consciousness not only of the peoples of the ancient East, but to the whole ancient world, including ancient Greece.

The common opinion of scientists is that the special position of music, compared with other types of art, was realized for the first time in the philosophy and anthropology of ancient Greece. As writes S.N. Shubina, "this surprisingly beautiful Pythagorean idea about the consonance of the world and man developed in pagan philosophy, which Pythagoras most likely acquired through the comprehension of Judaic wisdom" [7]. In the opinion of the Pythagoreans, music penetrates the whole cosmos and is formed out of harmonious movement of the heavenly spheres.

In Ancient China and India the view of music as a means of magical impact on nature and human beings was widespread. Music forced birds and fishes to dance and caused a certain season, rain, wind, or drought. A peculiar quality of musical aesthetics in ancient societies was the cosmological understanding of music and the belief that music is a "grandiose cosmic force reigning above the world" [6,p.11]. Hazrat Inayat

CULTUROLOGY

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Khan wrote that “among various arts, the musical art is considered especially divine because in miniature it is an exact copy of the law existing in all iniverse” [5, p.99].

A distinctive feature of Kazakh nomadic culture is its self-preservation and actualization, almost untouched the ancient mythologies of the world, in particular, the mythologies connected with music, musical instruments and the creator of music. In the Kazakh myths-legends the creator of the first musical instrument, kobyz, was Korkut, the first musician and the patron of baksy – shaman. In light of this myth, the role of musical in traditional society can be appraised. The first musical instrument of the baksy, kobyz, preserved its archaic features up to the middle of the 20th century. Firstly, the form of this musical instrument and its position during the play presents a tripartite structure of the Universe: the Higher World, where the gods and winged creatures live, the Middle World – the adobe of human beings and warm-blooded animals, and the Lower World , where evil spirits and those who creep and flat- fishes, snakes and lizards-live. The shovel-like head(bas) of the instrument is decorated with metal pendants in the form of ram`s horns(creatures of High World) and with feathers of birds(inhabitants of the High World). The body of the instrument, which resembles an open ladle from which the spirits rush out after the baksy`s appeal, symbolizes the Middle World. The Lower World is embodied by a mirror placed inside the case. It represents the World Ocean, or as the Kazakhs say, “the lower sights”. The sound of the kobyz – dense, rich in overtones- is the signal for the appearance of spirits. The legends are widely spread among the Kazakhs testifying to the belief that kobyz is an animated creature. One legend tells of how it participated and won a baiga (horse-race), and another tells how the kobyz is capable of producing sounds without the interference of a man. The well-known philologist V. Zhirmunsky wrote that the Kazakhs hung a kobyz in the yurta (Kazakh nomad`s tent) of women in labor to relieve her pain [8]. S. Ayazbekov, Doctor of Philosophy and musicologist, fairly believes that the principal distinguishing feature of the Kazakh picture of the world is cosmocentrism, namely: “ the Harmony of the World is defined by the Harmony of Music, where music plays a unique role as a structuring core of Culture , a mental core of Society and a harmonizing core of the Universe” [9]. This allows her to view Music not only from an aesthetic position. Music not only possesses artistic value to satisfy aesthetic needs.

According to the philosopher as a “key world modeling element” capable of independently and essentially determining the picture of the world. Kazakh traditional culture has, up to the present time, preserved the notions about music peculiar to ancient societies. The lengthy evolution of music, during which it has gradually lost its sacral meaning, leads to the fact that music and its sound is no longer perceived as a method of direct contact with the supreme forces of the universe. The process in European culture, beginning with the epoch of Renaissance, has strengthened in parallel relation to the development of music, genre, and the aspectual differentiation and appearance of technical achievements.

Undoubtedly, the music occupies the unique place in the ritual ceremony. All components of the rite have the sacral meaning from the beginning, like the magical actions, words, the music, the dress, objects, records and so on. As time goes by, due to degradation of the culture and disregard of traditions, it looks unavoidable to face

CULTUROLOGY
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

the loss of the sacral meaning. Time by time people are forgetting not only the meaning of some separate ritual actions, objects, involved in the rite, but losing the idea of the sacral meaning of the Nature and the Life, in all. The sacral meaning is replaced in people's mind with superstition, the habit, belief in signs, and then it is completely vanished. Only the word and the music exists in the ritual ceremony as something eternal, because their meaning and essence are inseparable interlinked with the internal structure, with phonation.

Although the study of the structure of the musical pieces relates to the solfeggio, but the cultural meaning of the music is directly connected with the fact that the music as the language of culture due to its immaterial, intangible nature, tightly intercrosses the material and other world. Thus, the music in Kazakhs culture is the channel, connecting us with the unidentified, the great and the uncontrolled for the world of the living. It is obvious that the poetic word and the music never functions exceptionally in the ritual sphere of the culture. The Kazakhs created the richest musical folklore – lullabies, for children, didactic, kara olen songs and letter-songs, the instrumental music. They are the incarnation of the creativity, the life experience, the depth and maturity of the musical-poetic and artistic traditions, the original esthetic purposes. Together with the above-mentioned, there existed the treatment of the music and word as something possessing the sacral meaning.

References

- [1] Valikhanov Ch, The tracks of Shamanism Among the Kirghiz // Ch. Valikhanov. Selected works. Moscow, 1986, 54.
- [2] Basilov V, The Cult of Sacred in Islam. Moscow, 1970, 93.
- [3] Einstein, Science, Philosophy and Religion: A Symposium, 1941, ch.13.
- [4] Sagadayev A. M, Ochyabrskaya I. V. The Traditional World Outlook of the Turks of South Siberia. Sign and Ritual. Novosibirsk, 1990, 76
- [5] Khazrat Inayat Khan, The Mysticism of Soun. Collection. Moscow, "Sfera", 1997.
- [6] Shestakov V. P, Musical Aesthetics in the Countries of the East. General edition and introductory articl. Moscow, " Music", 1967, 143
- [7] Shubina S. N, On the Question of the Opposition of Secular and Spiritual Genres in Musical Culture of the Renaissance. Kurmangazy Kazakh National Conservatoire, Almaty, 2006, 76.
- [8] Zhirmunsky V.M, Turkic Heroic Epos. Moscow, 1965, 111.
- [9] Ayazbekova S.Sh, Cultural and Philosophical Analysis of Music in the Picture of the World of the Kazakhs. Almaty, 2004, 215.

ADAPTIVE MECHANISM OF RESOURCE SAVING THROUGH THE PROVIDED CIRCULAR PUBLIC PROCUREMENT

Khalina Veronika,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

Butskiy Vyacheslav,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

Scientists estimate that by 2050, cities will be home to 5 billion people worldwide. Urbanization is rapidly changing the demographics of both growing and developing countries, but cities are not just about faster access to services and convenient infrastructure. Air, light and sound pollution are an integral part of urban areas, along with waste. Higher living standards and rising consumption are leading to higher levels of urban waste. According to the World Bank, cities accumulate about 2 billion tons of waste per year, and this figure is expected to grow to 3.4 billion tons by 2050. To solve the problem of high population density, most innovative cities are moving to a circular economy.

Circular purchases aim to encourage closed-loop materials and preserve value, which can be achieved by facilitating the re-manufacture and re-use of products and materials several times in a circular order without, for example, damaging the environment. In general, circular procurement supports the goals of sustainable procurement aimed at creating value, social well-being and improving the environment. This study identified four approaches to circular procurement, including purchasing better quality products in a circular environment, purchasing new circular products, using business concepts that support the cycle economy, and investing in circular ecosystems.

Good examples of circular procurement have been found in Denmark, Finland, Sweden and Norway. Potential sectors for circular procurement with a relatively high volume of procurement and opportunities to create a business based on the circular economy were identified. During the construction and reconstruction of buildings, materials and waste from demolition may be recycled in accordance with the criteria and conditions stipulated in the contract. In the construction of road infrastructure, significant savings of materials and money could be achieved through the use of secondary materials from the site or nearby. In the energy and transport sectors, local circular systems can be created by developing bioenergy production. In wastewater treatment, the circular economy can be facilitated by more efficient processing of nutrients and the development of appropriate technologies and business concepts. Potential can also be found in product groups such as appliances, furniture and textiles. The cases examined in this study show that procurement based on efficiency, life-cycle costing, and material reuse and recycling criteria contributed to circular procurement.

In addition, purchasing services instead of products can lead to environmental benefits. Market dialogue and cooperation between the various actors in the supply chain are important for the future development of circular procurement. The overall chain of producers, suppliers, logistics, processing and end markets, as well as consumers, needs to be considered. In addition, the education of buyers is important for the introduction of new practices.

From simple goods such as stationery to complex services such as energy systems, everything has to go through procurement. For the private sector, the company's desire to procure in a sustainable and circular way can create added value on many levels: better risk management, greater efficiency, long-term cooperation with suppliers and joint development of innovative solutions. On the other hand, the public sector and its high demand can make procurement a strategic tool to promote greater resilience and support circular economy systems. This means, for example, shaping public tenders in such a way as to ensure the lowest footprint with the highest positive social and environmental impact through circular procurement. Recognizing public authorities as the main buyers, the European Commission has put Green Public Procurement (GPP) at the top of the political agenda. Green public procurement is not only closely linked to the key objectives of the EU Green Agreement, but also to the essential principle of a fair and inclusive transition to a circular economy.

Simply put, circular procurement is the process by which products and services are procured according to the principles of the circular economy, and they must function as part of a broader sustainable procurement strategy of an organization. The two main pillars of circular procurement are: stimulating cyclical supply chains by increasing demand for circular products, materials and services and promoting new business models based on innovative and resource-efficient solutions. Clear recommendations are half the battle in developing and implementing successful stable and circular procurement strategies. These guidelines define the scope, define and link existing processes, and help plan and prioritize improvement activities. Such measures can take place at any of the levels of implementation of circular procurement. For example, at the system level, it is important for organizations to seek cooperation and partnerships, as cyclicity cannot be achieved on its own. At the process and supply level, attention should be paid to the development for disassembly, improvement of data exchange systems or the implementation of return schemes that work at the consumer level. Finally, at the product level, organizations can give preference to innovative and environmentally friendly materials, as well as circular design, through circular purchasing.

It is important for NGOs - whether government agencies, cities or utilities - to make green public procurement (GPP) more relevant through training, communication and circularity. Due to the wide demand, the public sector can be both an example and contribute to significant positive changes: to improve the social welfare of citizens, create added value and support the recovery models of the circular economy.

For private companies, the right starting point is to identify relevant issues and address issues with key stakeholders, both internal and external. The eight-step concept is useful in guiding companies through the process of rethinking their procurement models by identifying the benefits of circular procurement, identifying relevant internal

stakeholders, and finding ways to engage key suppliers in the value chain. Moreover, the process of developing circular procurement strategies should be aimed at introducing mechanisms for measuring, evaluating and maintaining the circularity of goods and services procured in the long run.

Organizations of all types and sizes - private or public, corporations or small and medium-sized enterprises - face various challenges, forced to make decisions and find solutions at all levels of circular procurement: technical, organizational and financial.

At the technical level of material reduction, reuse and recycling, organizations should be involved in joint design processes with researchers, startups, businesses and civil society to ensure that products are not only durable, easy to maintain and recyclable, but also made from renewable and non-toxic resources.

At the organizational level, the involvement of all partners in the supply chain, from production to the final product, is key to ensuring circularity.

Finally, at the financial level, organizations need to make circular decisions financially viable and support measures such as financial incentives that ensure cyclicity on both the supplier's and the customer's / consumer's side.

The UN Sustainable Development Goals have reaffirmed the strong link between environmental protection, sustainable development and public procurement. In fact, one of the goals of the Sustainable Development Goal 12 on sustainable consumption and production is focused on promoting "sustainable procurement practices that are in line with national policies and priorities".

Numerous approaches and innovative solutions can help to introduce cyclical procurement practices (Table 1).

Table 1 - Examples of the use of circular public procurement [1]

Country	Example of CPC application
Denmark	In Lolland, a Danish municipality, the criteria for recycling and recycling of packaging have been included in tenders for cleaning services: 75% of the material used for packages must be recycled or biodegradable; reusable packaging should be easy to separate; if possible, monomaterials should be used; only secondary materials should be used; the use of dark colors should be avoided.
Netherlands	Bruynzeel Storage Systems is a manufacturer, consultant and installer that develops space conservation and archiving systems for government, libraries, hospitals and museums. The company wanted better control over energy use for lighting, as well as a end-to-end solution that would allow them to maximize recycling in line with their circular economy aspirations. Philips and Turntoo have provided end-to-end management and maintenance of the new, budget-neutral lighting system with the Philips Lighting as a Service model. Bruynzeel now has more energy efficiency and control over its lighting infrastructure and ensures the reuse of the maximum number of lighting components. Philips Lighting has helped Bruynzeel reduce electricity costs by 73% and improve working conditions for employees. The company reduced its carbon dioxide emissions by 231 tons of CO ₂ , minimized maintenance and allowed the company to focus exclusively on its business.

ECONOMIC SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Holland	The Dutch bank ABN AMRO serves retail, private and corporate banking clients, focusing on the Netherlands and selective operations internationally. In 2016, the bank promoted 32 circular procurement initiatives as part of its participation in Green Deal's circular procurement. For example, ABN AMRO worked closely with its suppliers and included a repurchase model in computer suppliers' contracts. All unusable PCs, laptops and other peripherals are returned to the suppliers. Some of them are equipped with new operating systems and transferred to schools and other charitable organizations in the Netherlands. ABN AMRO has also invited proposals for preventive and corrective maintenance, including a long-term budget, thus encouraging vendors to maximize the life of IT equipment through efficient maintenance.
Germany	The German city of Bremen has signed a framework contract with Cambio, the largest car-sharing provider in Bremen, to encourage car exchanges, thus helping to solve local pollution problems. The Cambio contract also requires Blue Angel certification and states that no vehicle purchased during the term of the contract can emit more than 230 CO ₂ / km at standard fuel consumption. With this solution, the costs of purchasing, insuring, taxing and maintaining the vehicles involved in the car-sharing scheme are shared between the users. As car use is more intensive when the car is shared, the financial benefits are obvious.
Dominican Republic	In 2012, the President of the Dominican Republic, Danilo Medina, launched a national policy and plan to support the development of micro, small and medium-sized enterprises as a tool to combat poverty. The strategy called for setting priorities to improve market access, financial integration and business development for these enterprises by developing a concessional procurement program to support them. With the support of the President, the Dirección General de Contrataciones Públicas (DCGP) is leading the initiative, and since 2012, 43,691 contracts worth approximately \$ 596 million have been signed with micro, small and medium-sized enterprises. The Dominican Republic has also developed a concessional procurement program to specifically support micro, small and medium-sized enterprises run or owned by women in response to the gender priority set by the national government. To empower women in the economy, Law 488-08 requires 20% of public procurement for SMEs to be owned by women-owned enterprises. In 2014, the program increased women's participation in public procurement by 15%.
South Korea	In South Korea, public authorities receive annual financial rewards based on stable procurement results. In Thailand, not only public authorities but also manufacturers or service providers receive financial rewards if they practice green public procurement or continuously supply clean goods and services.

Analysis of potential subjects of sestanzation allows to identify several groups of "target persons" of this process, ie enterprises, organizations and individuals, influencing which can achieve the goals of sestanzation. They can be conditionally called: primary (responsible for the processes of environmental destruction, ie are producers and consumers of products), secondary (not affected by primary entities; this includes the ministries and departments that include enterprises); service (form the legal and motivational field of activity; this is, in particular, governmental and regional authorities) and facilitators (in particular, these are non-governmental organizations, the media, etc.) [2].

"Green" purchases and the principles on which they are carried out should cover all stages of the product life cycle (resource extraction, own production, transportation

and logistics, product use, disposal or recycling). If these conditions are met, the main goal will be achieved - development and functioning on the principles of sustainability [3]. Public eco-procurement (PEP) is a voluntary mechanism, so public authorities can determine the extent to which it is used to integrate environmental policy and improve the integrated environmental management system. PEP also have a significant impact on the development and implementation of energy efficient and cleaner production technologies, improving the environmental performance of products throughout the life cycle [4-9].

Thus, cyclical procurement contributes to the goals of sustainability, as they help to create an enabling environment for a system that creates value and social well-being, while maintaining resources at the highest possible value throughout the life cycle and ultimately creating a recovering economy.

References

1. Shaping the Future of Environment and Natural Resource Security Building Circularity into Economies through Sustainable Procurement. URL: https://www3.weforum.org/docs/Environment_Team/40049_Shaping_Future_Environment_Natural_Resource_Security_report_2018.pdf.

2. Халіна В.Ю., Бугай В.С. Механізм адаптивного розвитку соціально-економічних систем на засадах сестейновості. 2019. № 5. <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/view/1989>.

3. Халіна В., Устіловська А., Гончаренко П., Ветрова В. Адаптація механізму впровадження «зелених» закупівель до вітчизняних економічних умов. Ефективна економіка. 2019. №4. URL: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/view/1924>.

4. Khalina V., Butskiy V., Ustilovska A. Peculiarity of public eco-procurement in construction. Conference Proceedings of the 3rd International Scientific Conference Economic and Social-Focused Issues of Modern World. 2020, Bratislava, Slovak Republic). The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, 2020; P. 37-40.

5. Халіна В.Ю., Устіловська А.С., Буцький В.О. Публічні екозакупівлі як сучасний тренд розвитку ринку державних замовлень. Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXVIII міжнародної науково-практичної конференції MicroCAD-2020. P. 305.

6. Халіна В.Ю., Буцький В.О., Крицька К.С. Публічні екозакупівлі: організаційно-економічні засади впровадження та здійснення. Економічний простір: Збірник наукових праць. № 154. 2020. С. 56-60.

7. Smachylo V., Khalina V., Kolmakova O., Ustilovska A. Adaptation of Enterprises to Continuous Socio-Economic Changes in a Region. SHS Web of Conferences 67, 06047 (2019) NTI-UkrSURT 2019. URL: <https://cutt.ly/XkcYEVD>.

8. Савченко О.Г., Крот О.Ю., Тимощенко А.М., Буцький В.О. Особливості формування ресурсозберігаючої цегли методом напівсухого формування. Вісник національного технічного університету «ХП». Тематичний випуск «Хімія, хімічна технологія та екологія». Харків: НТУ «ХП», 2007. № 26. С.48–53.

9. Халіна В.Ю. Концептуальний базис адаптивного розвитку екосистем. Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. 2019. Випуск 46. С. 118–124.

FORMATION OF MODERN METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF INVESTMENT MANAGEMENT IN THE DIGITAL ECONOMY

Klymchuk Maryna,

Doctor of Economics, Professor
Kyiv National University of Construction and Architecture

Ilina Tetiana,

PhD in Economics
Kyiv National University of Construction and Architecture

Lapina Sofiia,

Student,
Kyiv National University of Construction and Architecture

International innovation experts say that around 22 % of global GDP is related to the digital economy and this percentage is constantly increasing and increasing productivity (the digital economy is calculated by incorporating all products and services into the existing digital component). The Boston Consulting Group estimates that the digital economy may reach \$ 16 trillion by 2035. The lion's share of this value is produced in the world's largest economies: 35 % in the US, 13 in China, 8 in Japan and about 25 % in the European economic space [2-3; 20-22].

The digitalization of the economy is primarily focused on increasing its effectiveness and competitiveness. Estimated digitalization reduces maintenance costs production (10–40 %), equipment downtime (by 30–50 %), terms for launching the market (by 20–50 %), and costs of providing declining product quality (by 10–20 %), storage costs (by 20–50 %), etc. [4].

In his work, K. Clark [1] identified the digital economy as a precondition for dynamic growth in the sphere of postindustrial development. T. Yudina, I. Tushkanov [18] understand the digital economy as the creation of global, macro, meso and micro-level of economy information digital boards and operators in order to solve strategic problems in the field of new industrialization, government regulation, development of science, education, infrastructure, health and transport.

Authors [13] claim that «digital economy» from the scientific point of view is a process of economic evolution, social, industrial, technical and technological, organizational, managerial and other social relations and changes in the subject-object orientation associated with the development of digital technologies; from a practical perspective - as a mechanism to change the existing business model in order to obtain competitive advantage, increase efficiency.

In order to study more thoroughly the question of preventing the emergence of IT risks in the process of enterprise digitalization, we propose to use the positions of Kleiner G. B. [6] systemic economic theory and the integrated IT theory of risk management [5].

M. Keil, K. Lyytinen and C. Sauer emphasize that there is a large number of scientific works on the topic of unsuccessful projects to eliminate IT risks [19]. Thus, a description of the IT risks associated with the operational activity contains insufficient information about security breaches, unreliable systems [9]. The problems of IT exploitation systems on protection of confidential data, private information, elimination of strategic risks related to the use of new digital technologies are actively discussed [11].

In the article the authors deal with questions about the rules of effective, efficient and rational management through the results of marketing communications of administrative units of local self-government. The authors point to the Polish experience in this area with regard to systemic transformation since 1990, based on the decentralization of power and the effective dismissal of social potential, by focusing marketing communications of local governments on activating citizens to take action and ensure citizens' responsibility for the environment [13].

Pavel Fobel and Aleksandra Kuzior they highlight ethical risks in the context of developing the Industry 4.0 concept. They hold the opinion that Industry 4.0 constitutes a fundamental turning point that deserves ethical appreciation and solutions. The peculiarities of this paradigm should also be explored within ethics and enter, in a constructive manner, the discourse in the area of science and research, both within professional socialisation and within the area of institutionalisation of ethical instruments in order to minimise, to a maximum possible extent, the ethical risks and potential negative conse [13-15].

The conducted monitoring shows that applied researches of digitalization processes in the economy and management of microeconomic systems contribute not only to development of analysis methods and management of economic risk level in this field, but also provide an opportunity to improve the enterprise investment management system. At the same time, it becomes possible to move to the formation of promising models of interaction with consumers, based, in particular, on the application of new ways of processing of large amounts of digital information. Implementation of digital technologies at all stages of social reproduction (production, distribution, exchange, consumption) provides new opportunities for socio-economic development. Among the most significant of them can be attributed: - increasing labor productivity, reducing the amount of working time required to meet existing social needs;

- increase of efficiency of planning and management of economic activity (optimization of volume of stocks, business processes, systems of supply and sale) on the basis of access to information in the mode of real time and automation of decision-making processes;

- increase of transparency of production and commercial activity, leveling of conditions of competition;
- enhancing intellectual development through remote access to information.

As for the implementation of digital technologies in the work of the enterprise, their influence can be assessed according to the functions and effects of digitalization (Fig. 1) [20-22].

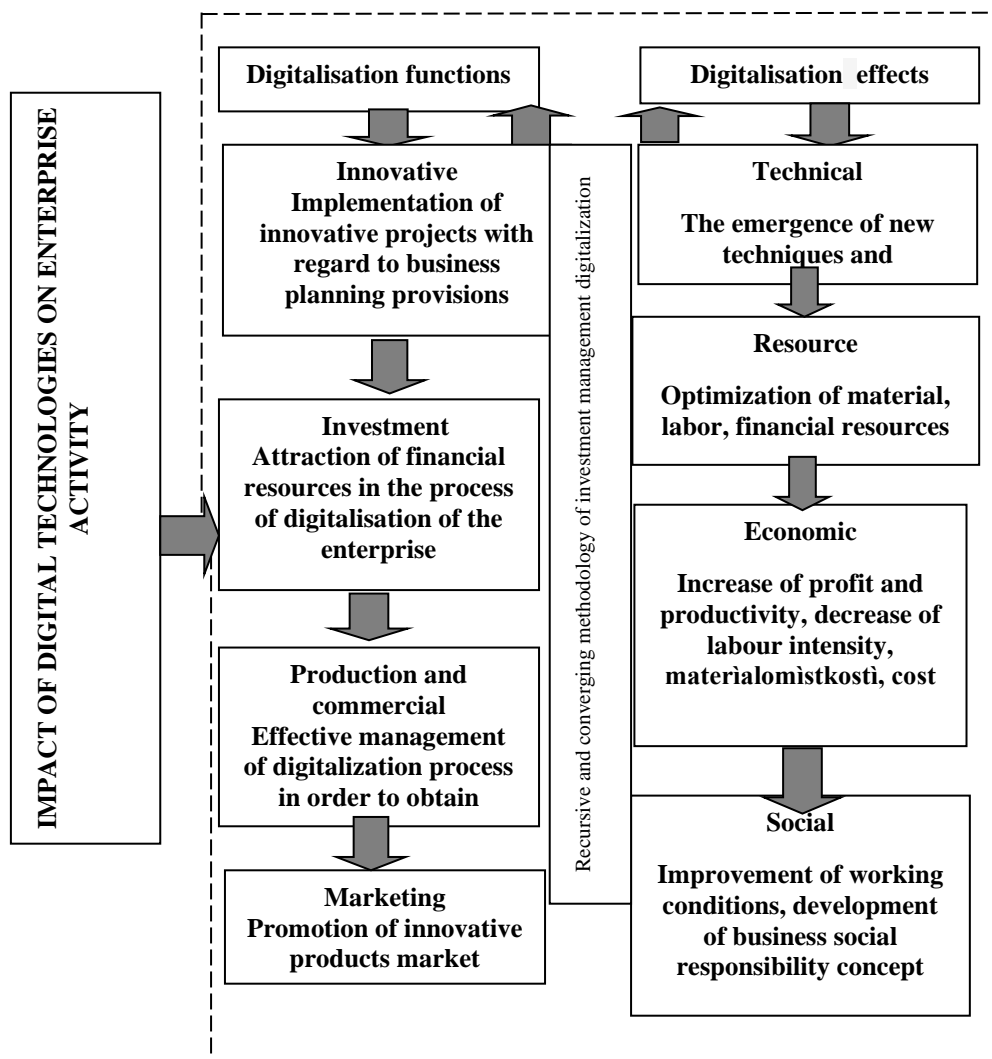

Fig. 1. Impact of digital technologies on enterprise activity

Considering the conditions of the national economy functioning, the problem of investment process research loses its fragmentary character, acquiring a comprehensive study orientation. That's why it needs to develop scientific and applied principles of enterprise investment management digital transformations as a combination of theoretical and methodological provisions and methodical tools that provide an opportunity from the standpoint of the systemic approach to coordinate the

issues of investment flow management, implementation of digital technologies in the enterprise in order to achieve its economic growth.

References:

1. C. Clark «Conditions economic progress». 3rd ed. London: The Macmillian Co. New York, St. Martin's press. 236 p. 1957.
2. D. Breznitz, M. Kenney, P. Rouvinen, J. Zysman & P. Ylä-Anttila «Value capture and policy design in a digital economy». *Journal of Industry, Competition and Trade*. 2011. Vol. 11. Iss. 3. pp. 203-207. doi: 10.1007/s10842-011-0108-3.
3. E. Clemons «Strategic and business planning, reengineering». *Sloan management review*. Vol. 36. No 4. 1995.
4. Future Readiness and Productivity relationship in the IDM World. *Digital Agenda* 2014-2017. Available: www.digitale-agenda.de/Content/DE/_Anlagen/2014/08/2014-08-20-digitale-agenda.pdf?__blob=publicationFile&v=6, [Feb. 1, 2019].
5. G. Kleiner, «Sistemnaia ekonomika kak platforma razvitiia sovremennoi ekonomicheskoi teorii». *Voprosy ekonomiki*. No 6. pp. 4-28. 2013.
6. G. Klejner «Nanoeconomy». *Voprosy ekonomiki*. No 12 pp. 70-93. 2004.
7. K. Lyytinen and R. Hirschheim «Information systems. Failure – the study and classification of empirical literature». Oxford University Press, Oxford, UK, 1987.
8. M. Rudenko «Tsifrovizatsiia ekonomiki: novi mozhливosti ta perspektivi». *Ekonomika ta derzhava*. No 11. pp. 61-65. 2018.
9. R. Baldwin «Trade and Industrialization After Globalization's 2nd Unbundling: How Building And Joining a Supply Chain Are Different and why it Matters». Working paper 17716, NBER Working Paper Series. 39 p. 2011.
10. Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 «Pro shvalennja Konceptii' rozvytku cyfrovoi' ekonomiky ta suspil'stva Ukrainy na 2018-2020 roky» No 67-r [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>. [Dec.29, 2019].
11. V. Kupriyanovsky & D. Namit «Digital economy – Smart way to work» *International Journal of Open Information Technologies*, vol. 2, pp. 26-33, 2016.
12. V. Tkachenko, A. Kwilinski, M. Klymchuk «The economic-mathematical development of buildings construction model optimization on the basis of digital economy». *Management Systems in Production Engineering*. vol. 27. Issue 2. 2019. pp. 119-123. DOI 10.1515/mspe-2019-0020
13. A. Kuzior, B. Sobotka, A. Filipenko & P. Kuzior «Marketing Communications of Administrative Organs of Local Governance and Local Community». *Marketing and Management of Innovations*, 2, 314-325. 2019. <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.2-26>
14. M. Klymchuk & M. Shegda «Conceptual principles of the socially responsible enterprise marketing management (as example, sales of painting materials)». *Economics and education*. N1. pp. 58-61. 2016.
15. H. Daly Townsend K.N. *Valuing the earth: economics, ecology, ethics*. Cambridge: The MIT Press, 1993. 387 p.

16. H. Gruber «Innovation, skills and investment: A digital industrial policy for Europe». *Economia e Politica Industriale: Journal of Industrial and Business Economics*. 2017. Vol. 44. Iss. 3. pp. 327-343. doi: 10.1007/s40812-017-0073-x.
17. P. Fobel & A. Kuzior «The future (Industry 4.0) is closer than we think. Will it also be ethical? AIP». *Conference Proceedings*, 2186(1)., 2019 <https://doi.org/10.1063/1.5137987>
18. T. Yudina «Understanding the digital economy» *Theoretical Economics*, vol. 3, pp. 12-16., 2016.
19. M. Keil «Detection and prevention of risks of system design». *Programmer*. Vol. 8. Issue 3. pp. 17, 1995.
20. Guzhva I., Klymchuk M., Klochko A, Ivanov E. *Digitalization, Energy Saving and Innovation in Public and Private Sectors.: Monograph. – Ivano-Frankivsk city, Foliant publishing house, 2021 – 201 pages.*
21. Tkachenko V., Klymchuk M. (2020) Theoretical and methodological basis of cognitive economics formation, *Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. Oslo, Norway, 25-27 pp.* <http://doi.org/10.46299/ISG.2020.II.V>
22. Tkachenko V., Klymchuk M. *Cognitive Technologies as a Determinant of the Economic Transformation Process and Energy Efficiency of the Economy: Monograph / V. Tkachenko, M. Klymchuk. –Kyiv, 2021. – 201 p.*

TECHNOLOGY TRANSFER AT THE REGIONAL LEVEL: RESEARCH FRAMEWORK

Omelyanenko Vitalii

Ph.D., Associate Professor
Sumy State Pedagogical University

Omelianenko Olena

Ph.D.
Sumy State Pedagogical University

In the context of ensuring sustainable development of regions and territories, the urgent task is to develop appropriate strategies for innovative development. Organizational and economic mechanisms of technology transfer are one of the main components of these strategies. In our opinion, it is possible to solve the problem of innovative development of regions and territories in general and technology transfer in particular through the construction of innovation landscapes.

Sustainability of innovation landscapes is the most important advantage in the formation of innovation systems and socio-economic development of regions and territories. In this regard, innovative landscapes are the focus of attention of researchers and practitioners. Innovation landscape can be defined as an area with different levels and nature of interaction and interdependence of the results of the innovation process at different stages. Within the framework of the proposed approach, the innovation landscape should be aimed at sustainable development and reflect the features of socio-economic development of the territory.

At the same time, sustainable development of the territory includes all components of sustainable development (adapted 17 goals or three of its dimensions), but not according to generalized standard indicators, but taking into account the geographical heritage of each territory and indicators of its sustainable development.

So the formation of the innovation landscape is associated with creating an enabling environment, capacity development and dissemination of knowledge, increasing efforts through a combination of policy measures with innovation, local knowledge with cutting-edge science and technology to fully unlock the potential of sustainable development at the local level. As a result of the formation of the innovation landscape, it aims to promote policy and public investment measures that will allow businesses to increase investment opportunities, expand their participation in decision-making, as well as their rights to own and use land and access to technology and innovation.

Based on this, some region may choose to develop public technologies. In other regions, they can be refined and used in the production of specific products. In the third, the emphasis should be on the development of creative industries. Based on this, there are three types of innovation landscape:

– creative landscape, for example, «silicone landscapes» (Silicon Valley, Silicon Prairie, Silicone Forest, etc.);

- production landscape – regions of first wave innovation systems;
- landscape with a pronounced consumption of the results of innovation – highly developed economic centers and regions.

Within the framework of development of organizational and economic mechanisms of technology transfer in the regional innovation landscape, development should take place according to the following dimensions:

- educational – development of the system of training of competitive personnel according to the best educational programs as a basic element of innovative landscape of the region, solving questions of preparation, retraining and advanced training of personnel, and also as regional base university and system of educational and advisory services;
- scientific – development of basic and applied research in priority areas in which the university will play the role of the main expert platform in the region;
- cultural – promoting changes in the social environment, defining creative approaches and models for the implementation of educational projects;
- innovation – the formation of priorities for the role of research and coordination center for the development of the innovation environment of the region;
- entrepreneurial – development of socially oriented and innovative entrepreneurial activity, in particular through the use of public-private partnership mechanisms.

It is possible to note the potential possibility of differences in the perception of technology depending on certain conditions (conditions of the so-called "absorption" capacity of the economy).

The effectiveness of the region's adoption of new technologies depends on a number of factors, including:

- potential of the territory (technological and innovative), which allows to implement and use technologies;
- structural potential, which provides for the coordination of the activities of the participating entities (network interaction);
- motivational potential, which implies interest in obtaining new technologies;
- institutional as a set of formal and informal institutions that influence the transfer process.

All these factors together and in connection form the innovation ecosystem of the region. Innovative ecosystems are a new organizational element of the economy and a universal way of producing public goods that can be formed both locally (companies, clusters, etc.) and globally (region, state, intergovernmental association), i.e. where there are stable connections between people, organizations and their decisions.

In our opinion, the formation of the strategy of innovative development of territories should consist of 3 stages:

- determination of the target state of the ecosystem (for example, the value of indicators, the rating of the region, the development of certain areas);
- projection of the desired state within the subject, region and decomposition of the goal into sub-goals by type of economic agents;
- modeling the impact on targets and the state of individual groups of agents.

The factor of resource optimization should also be separately considered. Given Byron's famous statement «There are many discoveries, and the reason is a brilliant

genius and an empty pocket ...» and the fact that the economy is the best choice, there is a need to effectively prioritize innovation in the context of global trends. To solve this problem, you should use the method of regional foresight. It should also be borne in mind that the list of priorities of developed countries is much smaller than that in Ukraine, and therefore the question arises of optimizing state priorities.

By analogy with the principle of environmental complementarity in the innovation system, all components included in it are interdependent and functionally consistent with each other. The exclusion of one part of the system leads to the exclusion of a number of closely related elements and functional changes in the system as a whole [1-4]. The application of this approach for the analysis of high technology transfer is based on the fact that any high technology is a holistic dynamic system, that includes:

- 1) means, operations and procedures, rules, standards and norms of technological activity and management of technological process and necessary for this;
- 2) information and knowledge;
- 3) energy, raw materials, human and other resources;
- 4) set of economic, social, environmental and other results (effects) that affect and in some way change the environment of this system.

References:

1. Омеляненко В.А., Омеляненко О.М., Артюхова Н.О. Маркетинг цифрових інновацій у контексті сталого розвитку регіону. Економіка та держава. 2021. № 4. С. 72–77. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.4.72>
2. Omelyanenko V.A., Omelianenko O.M. Digital services as a component of regional innovation systems. Economy digitalization in a pandemic conditions: processes, strategies, technologies: International scientific conference (January 22–23, 2021. Kielce, Poland). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. pp. 172–176. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-028-5-38>
3. Омеляненко В.А., Красна О.М. Фінансове забезпечення інноваційного процесу у сфері національної безпеки. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2018. № 3. С. 51–65.
4. Omelyanenko V., Braslavska O., Biloshkurska N., Biloshkurskyi M., Kliasen N., & Omelyanenko O. C-Engineering Based Industry 4.0 Innovation Networks Sustainable Development. International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. № 21(9). pp. 267–274. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.9.35>

**STATE REGULATION OF DEVELOPMENT
ENTERPRISES IN UKRAINE**

Radchenko Oksana,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor,
Ph.D. Department of Financial and Credit and Tax Policy

Malik Larysa,

Ph.D., Ph.D. Department of Cooperation and Entrepreneurship

Stasevich Irina,

Ph.D., graduate student
National Research Center "Institute of Agrarian Economics"

Leontovich Sergey,

Ph.D., Head of Department
National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy

Kiryan Svitlana,

Ph.D., Associate Professor of Finance, Accounting and Taxation
Private Higher Education Establishment "European University"
Kyiv, Ukraine

Entrepreneurship is an independent, proactive, systematic, at one's own risk economic activity, the main incentive of which is making a profit. Entrepreneurship itself is the engine of economic growth. At the same time, its development can be assessed according to various criteria, first of all, the number, organizational forms, available financial resources in use, etc. [1, p. 38]. Partially, the study of this problem was carried out by the authors before, in various angles of information support [6], business risks [8], criteria for financing small business [7], etc.

State regulation of the entrepreneurship process is necessary because it is both a means and a goal of developing the national economy, Ukraine's imitation of its own traditions of activity and world experience. The processes of effective regulation involve a detailed analysis of the state of key indicators of entrepreneurship and monitoring of their development. At the same time, the levels of regulation are distinguished depending on the hierarchy of legislative and executive powers.

Analysis of the Ukrainian economy in terms of value added in terms of production costs of business entities by type of economic activity in 2014-2020 is given in table. 1.

Table 1.

Added value (in terms of production costs) of business entities by type of economic activity of Ukraine in 2014-2020, UAH billion

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ukraine	1293,595	1396,286	1805,589	2257,297	2510,656	2973,636	3140,864
Vinnytsia	1,74	1,93	2,03	1,89	1,92	1,88	2,01
Volyn	1,37	1,33	0,99	1,44	1,56	1,54	1,67
Dnepropetrovsk	9,75	8,56	8,12	9,13	9,70	9,64	10,07
Donetsk	9,87	5,76	5,09	5,68	4,25	3,44	3,63
Zhytomyr	1,07	1,08	1,09	1,13	1,29	1,28	1,50
Transcarpathian	0,94	0,93	0,86	0,91	0,82	0,76	0,94
Zaporozhye	3,40	2,92	3,29	3,49	3,05	2,46	2,89
Ivano-Frankivsk	1,35	1,48	1,30	0,98	0,95	0,99	1,37
Kyiv	5,37	6,12	5,43	5,61	5,68	5,70	6,63
Kirovograd	1,49	1,51	1,09	1,01	1,11	1,09	1,28
Luhansk	1,69	1,80	1,11	0,48	0,47	0,55	0,61
Lviv	3,29	3,56	2,78	3,46	3,70	4,44	4,88
Mykolayiv	1,57	1,91	1,99	1,61	1,71	1,72	1,93
Odessa	4,09	4,49	3,98	3,62	3,77	3,81	4,40
Poltava	2,80	3,56	3,23	2,74	2,65	2,64	3,38
Rivne	1,12	1,16	0,74	0,69	0,77	0,82	1,02
Sumy	1,23	1,41	1,22	1,24	1,26	1,26	1,72
Ternopil	1,43	1,51	0,75	0,82	0,88	1,48	1,09
Kharkiv	4,42	4,61	3,80	3,73	3,89	4,07	4,82
Kherson	0,96	1,01	0,93	0,86	0,88	0,86	1,05
Khmelnysky	1,34	1,49	1,18	1,16	1,33	1,21	1,65
Cherkasy	1,43	1,69	1,61	1,84	1,81	1,91	1,70
Chernivtsi	0,50	0,39	0,38	0,41	0,40	0,39	0,47
Chernihiv	1,20	1,64	1,35	0,91	0,86	0,72	1,51
m. Kyiv	36,60	38,12	45,66	45,15	45,31	45,35	37,77

Source: Calculated by the authors based on the data of the State Statistics Service of Ukraine.

URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

In fact, the subjects are the forms of entrepreneurship. The rating on the products created in the context of regions is confidently held by the city of Kiev, followed by Dnepropetrovsk, Kiev, Kharkov, Nikolaev regions.

A general overview of the business sector in Ukraine according to OECD statistics [3] shows that the majority of Ukrainian companies in the business sector are small and medium-sized enterprises.

The overwhelming majority of Ukrainian firms in the business sector are small and medium-sized enterprises (SMEs), similar to most countries across the world. In 2017, enterprises with less than 250 persons employed represented more than 99% of all enterprises in the business economy, accounted for 61% of the total business employment and 54% of total turnover and 47% of value added of the business sector. 96% of Ukrainian business enterprises are micro-enterprises, i.e. enterprises with less than ten persons employed. Also, 83% of enterprises in the business sector are individual enterprises.

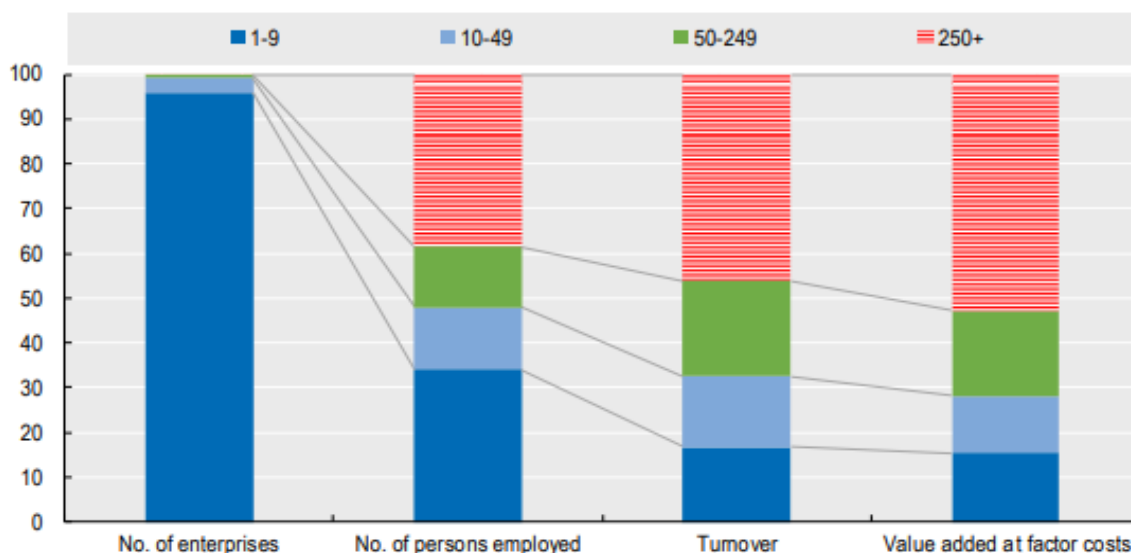

Fig. 1. Number of enterprises, employment, turnover and value added by size class, business economy excluding financial intermediation

Source: [1, p. 14]

In 2015, in the document evaluating the implementation of the Small Business Act for Europe (SBA), the main priority was to improve the formation, monitoring and evaluation of SME policies in Ukraine, taking into account these findings, disseminate official business statistics, in particular related statistics, which are necessary for assessing the performance of SMEs and can be used in international comparison [3].

When analyzing the state of small business, according to the Monitoring of the Implementation of the Strategy for the Development of SMEs of Ukraine for 2017-2020 [4], in order to create a favorable environment for their development, Ukraine “improved information support by ensuring the availability of data and online resources. Favorable steps have been taken to improve the licensing environment for enterprises, simplify the liquidation of enterprises, ensure access to public procurement and facilitate dialogue between the public and private sectors. In addition, progress is indicated by the key performance indicators used to monitor the institutional framework and operating conditions of these enterprises. Ukraine has also taken steps to facilitate their access to finance through commercial and non-banking institutions. Laws, action plans and draft concepts for financial leasing and non-traditional sources of financing were developed, although not finally adopted. ”

The same source [4] notes that “in the issue of promoting skills and the development of an entrepreneurial culture, Ukraine has shown success in developing programs to support start-ups and research clubs, along with conducting export operations and fostering responsible behavior. However, additional efforts should be made to improve financial literacy, support social entrepreneurship and stimulate lifelong learning”. It is also noted that Ukraine is taking measures to promote the export of products and services of SMEs and their internationalization by improving the legal framework and compliance with EU standards, the Council for International Trade, the Office for Export Promotion and the Export Credit Agency, projects Academy of Export and SheExports have been created.

Measures were introduced to develop the competitiveness and innovation of SMEs by increasing the organizational capacity of business organizations, supporting the transfer of knowledge and technology, modernizing the existing infrastructure for supporting SMEs through participation in the Horizon 2020 program and EU programs, as well as in the exercises of the National Coordinating Office. The KPI assessment indicates a significant increase in the share of innovative SMEs and innovative industrial SMEs [4].

In the legislative field, SMEs are considered for business as a whole, with the exception of agriculture, where the development of small businesses is regulated by special regulations. To consider entrepreneurship using the example of the agricultural industry, we analyzed the balance sheet indicators (or available financial resources) by organizational size of activity in 2014-2020. (Table 2).

Table 2.

Indicators of the balance (financial resources) of agricultural enterprises of Ukraine in 2014-2020, according to financial statements, UAH million

	Total	Large	Medium	Small	Of which micro-
2014	390606,9	60067,2	199608,9	130930,7	43371,3
2015	685844,8	126294,2	298600,5	260950,1	96737,6
2016	1537319,0	149731,6	444450,6	943136,7	571754,9
2017	911614,0	151691,4	414798,7	345123,8	118140,6
2018	983593,6	108002,3	468616,0	406975,2	168915,3
2019	1030366,6	164961,5	457819,9	407585,2	168122,0
2020	1130304,8	185032,9	474249,8	471022,0	192436,2

Source: State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Exploring the financial resources of agricultural enterprises, depending on their size, carrying out production activities in agriculture, one should point out the presence of a fairly large number of both logistic infrastructure facilities and land areas in the processing of domestic agricultural holdings, such as the Kernel group of companies, UkrLandFarming, Agroprosperis, "Astarta-Kiev", "Rise", "Ukrainian Agrarian Investments", "Myronivsky Hliboproduct" and others. Medium-sized enterprises account for approximately 3.6% of the total number of enterprises, small enterprises during the study period remained practically unchanged with an indicator of 96.4% and micro-enterprises that are part of small enterprises, with 89.3% also of the total number of agricultural enterprises in Ukraine.

In addition, the indicators of entrepreneurship are the volume of marketable products, which are also produced in significant volumes by small and micro-enterprises. Therefore, the task of the authorities seems to be the development of effective mechanisms to support the development of precisely small forms of agricultural production and to stimulate the creation of family farms by the households of the population. In the context of digitalization, according to researchers, the private sector in Ukraine shows the greatest interest in digitalization, which testifies to the assertion that the digitalization of economic activity, the widespread use of information technologies contribute to the growth of labor productivity and the efficiency of entrepreneurial activity [2, p. 180].

Regarding the development of small business of such an important industry as the defense industry, the Decree of the President of Ukraine 372/2021 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated 06/18/2021" On the Strategy for the Development of the small and medium-sized businesses of all forms of ownership in terms of the development and creation of innovative technologies and the production of high-tech products for military, special, dual-use and civilian products.

Thus, creating an enabling environment, Government agencies were instructed to continue to work to eliminate problems that hinder the introduction of ICT, stimulate entrepreneurial initiative, introduce innovations and create conditions for a wider use of e-commerce opportunities; business support. The task was to develop services using cloud technologies and introduce credit products and services. In addition, a pilot project of mutual crowdfunding (collective financing of projects) will be launched [2, p. 222].

In the end, analysis of the state of SMEs shows the need to develop KPIs to assess the implementation process and the impact of the strategy. Process assessment refers to the effectiveness of policy implementation, while impact assessment refers to strategy outcomes, changes and improvements within the SME sector. These indicators can be used by the relevant authorities to monitor the strategy, clearly define goals and eliminate deficiencies” [4] (Tab.3).

Table 3.

Key indicators for monitoring the effectiveness of the state of SMEs in Ukraine

KPI	Description/rationale	Baseline value ¹ (year)	Most recent value (year)	Source of data
Overall performance in WB Doing Business – rank	A composite indicator including areas addressed in this SD: starting a business, resolving insolvency, enforcing contracts, dealing with construction permits	83 (2016)	64 (2020) ²	WB Doing Business dataset ²
Overall performance in WB Doing Business – score		63.04 (2016)	70.20 (2020)	
Best regional performance – score ³		78.19 (Georgia)	83.70 (Georgia)	
SME Policy Index – average score across all dimensions ⁴	A composite indicator of quality of SME policies	2.5 (2016)	3.1 (2020)	OECD SME Policy Index publications
Average number of participants in public procurement procedures ⁵	Better access to public procurement for SMEs is expected to increase the average number of participants	1,21 (2016, first half)	Not currently available	Ukrstat until 2016. ProZorro does not currently publish data
Reduction of number of contacts between enterprises and inspections	A more comprehensive and risk-based approach to inspections will reduce the number of needed contacts.	16% (2016)	Not currently available	Data for 2016 reported in the SME Strategy
Number of complaints on failure of the state authorities to de-register the liquidated enterprise ⁶	Simplified liquidation is a specific focus of this SD as part of improving bankruptcy procedures.	Not currently available	Not currently available	MDETA

Source: [4]

To provide financial support to SMEs, the Entrepreneurship Development Fund was created, the purpose of which is to implement the “Available Loans 5-7-9%” program by ensuring that the loan rate is reduced. Also, these enterprises can participate in programs funded from the state and local budgets, receive assistance for business development in both financial and non-financial forms. In particular, there are support programs in 2021: interest reimbursement on loans for SMEs, Business Internship 2.0, Entrepreneurship Development Fund, state support for the development of animal

husbandry and processing of agricultural products, partial compensation for the cost of agricultural machinery and equipment of domestic production, financial support measures in the agro-industrial complex by cheapening loans, State program Available loans 5-7-9% (working capital loan, loan refinancing, investment loans), the employer's right to partial unemployment benefits, compensation of the employer's expenses in case of employment of an unemployed person for a new one created by him workplace, Ukrainian Startup Fund.

Conclusions. Thus, the modern processes of state regulation of the development of entrepreneurial activity are due to the fact that an enterprise, especially a small one, has great potential. With the formation of a favorable business environment, motivation and support from the authorities, it can help to bring Ukraine into the world leaders in economic development.

References:

1. Malik L.M., Bezhenar I.M., Shvets A.A. (2020). Intehratsiinyi aspekt rozvytku subiektiv hospodariuvannia v silskomu hospodarstvi Ukrain [Integration aspect of development of economic entities in agriculture of Ukrain]. *Ekonomika APK*. 10. p.38-48. URL : <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202010038>.
2. Pyschulina O. (2020). Tsyfrova ekonomika: trendy, ryzyky ta sotsialni determinant [Digital economy: trends, risks and social determinants]. Tsentr Razumkova. Vydavnytstvo "Zapovit".
3. Zbirnyk statystyky pidpriemnytstva v Ukrain [Collection of business statistics in Ukraine]: 2018. OESR. URL : <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Compendium-Entreprise-Statistics-Ukraine-2018-EN.pdf>
4. OECD (2020), Monitorynh realizatsii Stratehii rozvytku MSP Ukrainy na 2017-2020 roky, OECD Publishing, Paris. URL : www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Monitoringthe-Implementation-of-Ukraines-SME-Development-Strategy-2017-2020-UKR.pdf
5. Biudzhetni prohramy URL : https://sme.gov.ua/program_type/derzhavni-prohramy/
6. Radchenko O.D. (2019). Financial potential of sustainable development of the agrarian sector [Institute of State Support of Small Enterprises in Agriculture]. *Ekonomika APK*, 1. p. 27-36. UDS: 631.162:338.434 DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901027>
7. Radchenko O. D., Kirian S. M. (2018). Kryterii dopustymosti pidtrymky maloho biznesu v umovakh transformatsii publicлноho upravlinnia [Criteria for the admissibility of small business support in the transformation of public administration]. Vseukrainska naukovo-praktychna internet-konferentsiia "Aktualni pytannia publicлноho upravlinnia ta administruvannia v konteksti realizatsii administratyvnoi reformy. Umanskyi NUS. p. 226-228.
8. Radchenko O., Leontovych S. (2021). Economic security strategy Ukraine in the post-crisis period. Economic and legal principles of economic growth in the post-crisis period: collective monograph. / Pasichnyk Yu., Lyashenko V., Radchenko O., Sukach O. [Ed. by Doctor of Economics Sciences, Prof. Yu. Pasichnyk]. URL : <http://www.aenu.org/>

МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ЯКІСТЮ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ТА ЗАДОВОЛЕНІСТЮ І ЛОЯЛЬНІСТЮ ПАЦІЄНТІВ

Адамчук Оксана Феліксівна,

К.ю.н., доцент, доцент кафедри судової медицини та права
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Жарлінська Раїса Григорівна,

К.е.н., доцент, доцент кафедри судової медицини та права
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Килівник Володимир Степанович,

К.мед.н., доцент, доцент кафедри фізичної та реабілітаційної медицини
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Міщук Анастасія Андріївна,

PhD

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Гладкий Олександр Віталійович,

Доктор географ. наук, професор кафедри туризму та рекреації
Київський національний торговельно-економічний університет

Метою дослідження є удосконалення теоретико-методичних засад та розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування маркетингової конкурентної стратегії закладів на ринку медичних послуг. Для досягнення зазначеної мети нами проведено опитування респондентів з метою з'ясування ступеню задоволеності споживачів медичними послугами закладів охорони здоров'я (ЗОЗ), здійснено комплексну оцінку сприйнятої якості медичної послуги, встановлено взаємозв'язки між якістю, задоволеністю пацієнтів та лояльністю і побудовано відповідну модель.

Задоволеність споживача медичною послугою є ключовим фактором та обов'язковою умовою формування ефективних маркетингових конкурентних стратегій ЗОЗ, що обґрунтовано шляхом проведення маркетингових досліджень на основі опитування з використанням методики SERVPERF, методології моделювання структурними рівняннями – structural equation modelling (SEM) та сучасних інформаційних технологій для збору та обробки статистичних даних: Google-форм, пакетів SPSS STATISTICS 17.0 та LISREL 8.80.

Існують наступні методи виміру ступеню задоволення споживача: система збору скарг та пропозицій; опитування про ступінь задоволення споживачів; метод «таємний покупець»; аналіз причин скорочення клієнтів.

У сфері охорони здоров'я вивчення думки пацієнтів щодо наданої медичної

послуги є складовою контролю якості медичної допомоги (п. 7 Наказу МОЗ від 28.09.2012 № 752 «Про порядок контролю якості медичної допомоги») [2]. Задоволеність пацієнтів медичною послугою визначає їх споживчу поведінку: висловлювання позитивних відгуків про ЗОЗ, перевагу даного лікувального закладу в разі необхідності звернення по допомогу, підвищення частоти звернення до лікарні, готовність оплачувати послуги більшої вартості. Тим часом незадоволеність медичною послугою призводить до негативних поведінкових реакцій (негативні відгуки про ЗОЗ, зниження витрат на отримання послуги в цьому закладі або її отримання у інших постачальників послуг).

Опитування пацієнтів приватних та комунальних ЗОЗ було проведено нами за допомогою анкети, розробленої за методом SERVPERF та присвячено вивченню взаємозв'язку між фактичною (сприйнятою пацієнтом) якістю наданої медичної послуги, задоволеністю цією послугою та намірами лояльності до закладу. Алгоритм дослідження наведено на рисунку 1.

Для наукового пошуку нами обрано метод SERVPERF (SERVICE PERFORMANACE), запропонований Cronin J.J., Taylor S.A. [3]. Основні висновки, які зроблено авторами, полягають у тому, що дослідження характеру ставлення споживачів до різних характеристик послуг дозволяє ще на початковому етапі планування оцінити найбільш важливі і цінні характеристики послуги з точки зору задоволеності споживача, а також визначити ті характеристики, удосконалення яких дасть найбільший результат.

Розроблена нами анкета для дослідження складалась з трьох блоків питань: перший блок – для з'ясування оцінки пацієнтами якості медичних послуг; другий – для визначення рівня задоволеності; третій – для виявлення намірів лояльності. Відповідно для оцінки якості було запропоновано 22 ствердження, на кожне з яких респондентам необхідно було надати відповідь за семибальною шкалою Лайкерта (1 – категорично не згоден, 7 – повністю згоден).

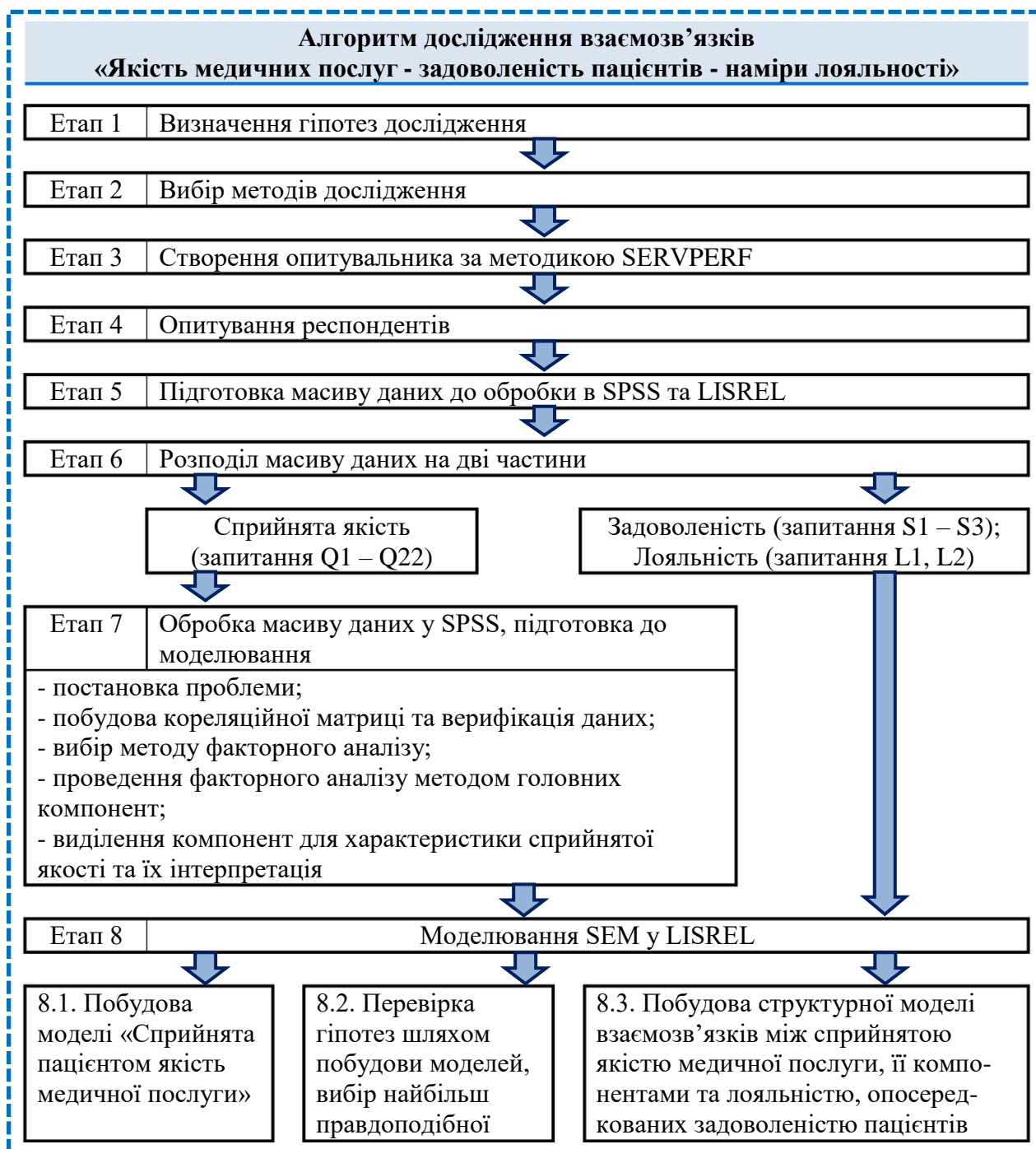

Рисунок 1. Алгоритм проведення дослідження взаємозв'язків між якістю медичних послуг, задоволеністю пацієнтів та їх намірами лояльності
Джерело: Складено авторами

Ствердження були об'єднані у п'ять стимулів: Tangibles – «Очевидність, відчутність» (питання Q5_tangib, Q15_tangib, Q17_tangib, Q19_tangib, Q22_tangib); Reliability – «Достовірність, надійність» (питання Q3_relyab, Q7_relyab, Q8_relyab, Q9_relyab, Q12_relyab); Responsiveness – «Відповідальність, спроможність» (питання Q6_respons, Q11_respons, Q13_respons, Q14_respons); Assurance – «Впевненість, забезпеченість» (питання Q10_assur, Q18_assur, Q20_assur, Q21_assur), Empathy – «Емпатія, проникнення» (питання Q1_empath, Q2_empath, Q4_empath, Q16_empath).

Задоволеність пацієнтів була виміряна з використанням загальної оцінки ступеня задоволеності. Були використані три запитання: S1 – «Як би ви оцінили загальну якість послуг, що надаються вашою лікарнею / лікарем»; S2 – «Думаючи про лікарню (лікаря) загалом, будь ласка, оцініть ті блага, які ви отримали за витрачені кошти»; S3 – «В цілому наскільки ви задоволені обраним закладом». Вони вимірювалися за десятибальною семантичною диференційною шкалою від 1 до 10 (1 – абсолютно задоволений, 10 – абсолютно незадоволений).

Структурний елемент анкети «Наміри лояльності» було виміряно двома запитаннями з використанням семибальної шкали Лайкерта: L1 – «Чи порекомендуєте ви даний заклад (лікаря) іншим людям при виникненні такої потреби» та L2 – «Чи відчували Ви себе в достатній безпеці під час отримання послуги, щоб згодом порекомендувати заклад (лікаря) іншим» (1 – категорично не рекомендую, 7 – однозначно рекомендую).

Етапи аналізу зібраних даних охоплювали: постановку проблеми, побудову кореляційної матриці, вибір методу факторного аналізу, визначення числа факторів, обертання факторів, інтерпретація факторів, оцінка придатності моделі.

Для знаходження взаємозв'язку між трьома блоками анкети побудовано модель за допомогою моделювання структурними рівняннями (SEM) з використанням пакету SPSS STATISTICS 17.0 та LISREL8.80.

Важливим для процесу побудови моделі є обробка даних методом головних компонент та виявлення тих змінних, які найщільніше корелюють між собою, тобто мають найменшу дисперсію відносно виділеного вектору в багатомірному просторі.

Отже, було виділено три компоненти, що характеризують поняття «якість медичної послуги у сприйнятті пацієнта», виходячи зі змісту розробленої нами анкети: 1) персонал, який характеризується такими якостями: доброзичливість, турбота, готовність та бажання допомагати, емпатія, відповідальність, надійність, ввічливість; 2) комунікації: обов'язковість інформування пацієнтів, заздалегідь, на належному рівні, у доступній формі про способи, методи надання медичної послуги та її вартість; наявність інформативних матеріалів на місці надання послуги; 3) матеріальний доказ: санітарно-гігієнічний стан приміщень, візуальна привабливість інтер'єру, приємний зовнішній вигляд персоналу, зручність графіку роботи.

Виділення трьох компонент дозволило перейти до перевірки гіпотез щодо можливих взаємозв'язків між трьома частинами анкети, побудови проміжної та основної моделей (8-й етап алгоритму), оцінки їх придатності та правдоподібності із застосуванням SEM. Для цього нами було застосовано один з доступних пакетів програмного забезпечення – LISREL компанії Scientific Software International inc., який є сумісним з пакетом SPSS Statistics. Застосована версія LISREL 8.80 (Student) має обмеження щодо кількості явних (вимірних) змінних (до 12) та кількості символів в їх назвах (до 8).

Ми обрали спрощений та прагматичний підхід, викладений Malhotra N., Lopes E., Veiga R. [4]. Запропонована авторами процедура налічує з п'ять етапів: розроблення принципової схеми моделі, підготовка графічної ілюстрації моделі, аналіз вимірювань структурної моделі, верифікація показників відповідності

моделі, інтерпретація структурної моделі. Оскільки моделі, що тестуються за допомогою SEM, спираються на теоретичні міркування, їх відповідність емпіричним даним перевіряється дослідником.

Варто відмітити, що SEM у LISREL дозволяє одночасно оцінювати низку окремих, але взаємозалежних рівнянь, включаючи в обчислення як латентні (графічно зображуються у вигляді овалу), так і явні змінні (у формі прямокутників) та похибку вимірювання (значення відображаються без фігур), перевіряючи прямі, непрямі та сумарні співвідношення, хоча в моделі є змінні, які виступають як залежними, так і незалежними змінними. Кожен взаємозв'язок між змінними позначається в програмі двома типами стрілок і виходить із раніше запропонованих гіпотез: однонаправлені означають каузальний, або причинно-наслідковий вплив, - його ще називають «ефект», та двонаправлені, які відображають кореляцію між змінними, або коваріантність між залишковими не поясненими дисперсіями явних змінних.

Модель статистично перевіряється на основі одночасного аналізу всіх матриць змінних, що забезпечує можливо оцінити якість відповідності між теоретичними моделями та даними, що використовуються при аналізі.

Якість та правдоподібність моделі багаторазово тестується шляхом поступового внесення змін, запропонованих програмою: включення або вилучення зв'язків між змінними. Додавання взаємозв'язків зменшує число ступенів свободи моделі (df), а показники рівень значимості (p-значення – p-value) та середньоквадратична похибка апроксимації (RMSEA) є нормованими та дозволяють швидко оцінювати внесені зміни, крім того є можливість переглянути показники якості відповідності (Goodness-of-fit) моделі, обравши відповідну команду меню. За параметрами отриманої структурної моделі проводиться перевірка конвергентної валідності та дискримінантної достовірності.

Високе навантаження ($>0,60$) явних змінних в межах демонструє конвергентну валідність конструктів, наявність достатньої дискримінантної достовірності засвідчено показниками коваріантності між латентними змінними, які мають не перевищувати 0,85.

Отже, модель «Сприйнята пацієнтом якість медичної послуги» включила в себе 4 латентні змінні та 12 предикторів, з врахуванням змісту яких вербально її можна сформулювати таким чином: «Сприйнята пацієнтом якість медичної послуги формується трьома основними компонентами, кожна з яких, своєю чергою, сприймається споживачем послуги через певний набір характеристик: персонал – має бути ввічливим, доброзичливим, проявляти турботу та бажання допомогти, викликати довіру, розуміти потреби та надавати послугу вчасно; комунікації – пацієнтів слід належним чином та завчасно інформувати щодо варіантів надання послуг та їх вартість, має бути у наявності повний, зрозумілий та вичерпний прайс-лист; матеріальний доказ – графік роботи ЗОЗ має бути зручним, приміщення – візуально привабливими та чистими, а обладнання – сучасним».

Показники проміжної моделі «Сприйнята пацієнтом якість медичної послуги» перебували в межах норми, що дозволило включити її до складу

структурної моделі взаємозв'язків між сприйнятою якістю, медичної послуги, її компонентами та лояльністю, опосередкованих задоволеністю пацієнтів, побудованої на наступному кроці дослідження. Підсумуємо, що результати опитування пацієнтів засвідчили важливість врахування виділених нами характеристик медичної послуги, їх впливу на задоволеність та лояльність пацієнтів.

Оскільки програма LISREL вимагає від дослідника забезпечення так званої ощадливості щодо кількості змінних (не більше 12), до початку побудови діаграм шляху, що перевіряють силу зв'язків між якістю Q, задоволеністю S та лояльністю L, було вилучено п'ять предикторів конструкту «Сприйнята пацієнтом якість». Остаточна модель включає 7 явних змінних, що характеризують латентну змінну Q, 3 явних змінних для характеристики S та 2 – для L. Автори рекомендацій щодо SEM у LISREL пропонують усувати явні змінні, які показують найменші навантаження, але ми скористалися аналізом самих запитань анкети, перевіривши, щоб обрані запитання не були схожими за змістом та щоб показники відповідності спрощеної моделі були у межах норми.

Процес перевірки гіпотез взаємозв'язків проводився за аналогічним алгоритмом побудови моделей та перевірки їх якості та правдоподібності, в результаті доведено, що задоволеність пацієнтів опосередковує сприйняту якість медичних послуг та наміри лояльності їх споживачів, сформовано модель «Структурна модель взаємозв'язків між сприйнятою якістю медичної послуги, її компонентами та лояльністю, опосередкованих задоволеністю пацієнтів» (рисунок 2). Показники якості відповідності моделі знаходяться в межах нормативних значень (таблиця).

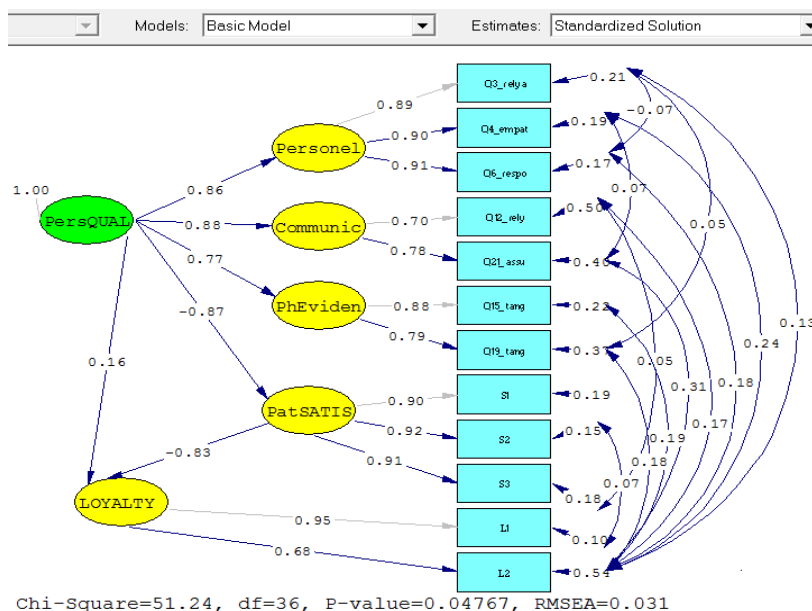

Рисунок 2. Модель «Структурна модель взаємозв'язків між сприйнятою якістю медичної послуги, її компонентами та лояльністю, опосередкованих задоволеністю пацієнтів»

Джерело: Складено авторами на основі розрахунків в програмі LISREL

Таблиця

Показники якості відповідності моделі «Структурна модель взаємозв'язків між сприйнятою якістю медичної послуги, її компонентами та лояльністю, опосередкованих задоволеністю пацієнтів»

Назва показника	Переклад українською	Еталонні значення	Фактичні показники
Chi-Square (X^2)	Критерій Хі-квадрат	-	51,24
df	Ступінь свободи	-	36
Chi-Square / df	Добуток Хі-квадрат на ступінь свободи моделі	<5,00	1,42
p- value	Рівень значимості (р-значення)	<0,05	0,048
Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)	Середньоквадратична похибка апроксимації	<0,08	0,031
Non-Normed Fit Index (NNFI)	Ненормований показник відповідності	$\geq 0,90$	1,00
Comparative Fit Index (CFI)	Порівняльний показник відповідності	$\geq 0,90$	1,0
Root Mean Square Residual (RMR)	Середньоквадратичні залишки	$\leq 0,05$	0,071
Goodness of Fit Index (GFI)	Показник статистики якості відповідності	$\geq 0,90$	0,98
Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI)	Скоригований показник якості відповідності	$\geq 0,90$	0,96
Parsimony Goodness of Fit Index (PGFI)	Показник відповідності з поправкою на ощадливість	$\leq 0,67$	0,45

Джерело: Складено авторами на основі [4] та висновку програми LISREL

Пропонуємо вербально формулювати отриману модель, що містить шість латентних змінних та дванадцять предикторів, таким чином: «Якість медичної послуги сприймається її споживачами через надійність, відповідальність, чуйність персоналу, за умов належного інформування про можливі методи лікування і його вартість та наявності сучасної, в належному санітарно-гігієнічному та технічному стані, матеріальної бази, опосередковано – через задоволеність пацієнтів отриманою послугою – впливає на їх наміри лояльності».

Отже, нами розроблено алгоритм проведення дослідження взаємозв'язків між якістю медичних послуг, задоволеністю пацієнтів та їх намірами лояльності. Здійснено оцінку якості медичних послуг для ЗОЗ за методом SERVPERF, побудовано модель «Сприйнята пацієнтом якість медичної послуги», яка встановлює кореляційні та коваріаційні взаємозв'язки між конструктами. Вдосконалено методика оцінки якості медичних послуг для ЗОЗ на основі методу SERVPERF, виокремлено три характеристики (конструкти), що формують сприйняття якості медичної послуги пацієнтом (персонал, комунікації та матеріальний доказ), побудовано відповідну модель «Сприйнята пацієнтом якість медичної послуги», яка встановлює кореляційні та коваріаційні

взаємозв'язки між конструктами моделі.

Сформовано «Структурну модель взаємозв'язків між сприйнятою якістю медичної послуги, її компонентами та лояльністю, опосередкованих задоволеністю пацієнтів». Доведено, що задоволеність пацієнтів опосередковує сприйняту якість медичних послуг та наміри лояльності їх споживачів.

Список літератури:

1. Міщук А.А. Формування маркетингової конкурентної стратегії закладів на ринку медичних послуг: дис. ... д-ра філософії: 051. Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця, 2021. 355 арк. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/issue/view/336>
2. Про порядок контролю якості медичної допомоги: Наказ МОЗ від 28.09.2012 № 752. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1996-12> (дата звернення 08.01.2022).
3. Cronin J.J., Taylor S.A. *SERVPERF Versus SERVQUAL: reconciling performance-based and perceptions-minus-expectations measurement of service quality. Journal of Marketing*. 1994. Vol.58(1). P.125–131.
4. Malhotra N., Lopes E., Veiga R. Structural Equation Modeling with use of Lisrel: an initial vision. *Brazilian Journal of Marketing*. ReMark Edição Especial. 2014. Vol. 13. N. 2. Maio. P 28-43.

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Аліпова Даріна Олегівна

студент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Довгопол Олексій Юрійович

студент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Шершенюк Олена Миколаївна

к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У сучасних умовах ринкової економіки головним завданням керівників на підприємстві є процес управління в цілому: координація різних функцій, їхнє узгодження; підбір керівників відповідних служб і підрозділів; організація ієрархії управляючої системи. Проблеми мотивації персоналу завжди вважались актуальними в економічному розвитку, так як працівники хочуть мати комфортні та безпечні умови, постійний розвиток, гарну заробітну плату, а працювати навпаки менше.

У силу цього постає задача перед керівництвом – знайти компроміс між умовами роботи та оплатою праці, таким чином, щоб задовольняли, як керівництво так і робітників в цілому.

Проблему здійснення мотиваційної діяльності на підприємствах розглядали у своїх роботах такі вчені-економісти як А. Сміт, Д. Мак-Клелланд, М. Сирникова, Ф. Тейлор, Ф. Герцберг, А. Маслоу, Д. Богиня, К. Альдерфер, А. Колот, В. Гриньова, Д. Мак-Грегор, М. Дороніна, О. Новікова., В. Ковальов, О. Козлова, І. Кузнецов та інші.

Проте слід зазначити, що залишається досить багато заходів при впровадженні яких можна значно підвищити емоційний стан працівників, мотивувати їх та отримати додаткові блага. Адже комфортні умови та мотивовані працівники ось до чого нам потрібно постійно прагнути.

Шлях до ефективного управління людиною проходить через розуміння його мотивації. Тільки знаючи, що рухає людиною, що спонукає її до діяльності, які мотиви покладено в основу її дій можна спробувати розробити ефективну систему форм і методів управління людиною. Для цього необхідно знати як виникають, або викликаються ті чи інші мотиви, як і яким чином мотиви можна привести до дії, як здійснюється мотивація людей [1].

Керівництво підприємства повинно вважати персонал найціннішим ресурсом – адже лише персонал може нескінченно удосконалюватись. Мотивація персоналу є одним з найважливіших факторів, що впливають на розвиток персоналу, а отже і підприємства в цілому. Високий ступінь вмотивованості

підлеглих, нинішні керівники повинні ставити на перші місця в ряді внутрішніх факторів підвищення конкурентоздатності своєї діяльності [2].

Для вдосконалення системи управління персоналом потрібне прикласти багато зусиль та застосувати велику кількість принципів, що дозволить оптимальним чином вибудувувати систему взаємозв'язків між працівником і керівником. Так для будь-якої організації треба використовувати при роботі з персоналом ряд принципів, які характеризують вимоги до формування системи управління персоналом, і принципи, визначальні напрями розвитку системи управління персоналом. Усі принципи побудови системи управління персоналом реалізуються у взаємодії. Їх поєднання залежить від конкретних умов функціонування системи управління персоналом організації [3].

Ряд заходів, який слід проводити на підприємстві для ефективності управління:

- розробити систему покращення управління персоналом у культурному вимірі;

- потрібно внести покращення до стилю управління підприємством; для вдосконалення управління необхідно створити таку систему управління персоналом, яка б забезпечувала оптимальне балансування організаційної поведінки працівників підрозділів; необхідно знайти «золоту середину», певний баланс, тобто організаційний порядок, який підтримує організаційне середовище управління;

- налагодити субординаційні зв'язки – стосунки підпорядкування працівників «згори до низу», та координаційних зв'язків – узгодження різнорідних за положенням і рівням управління, а також малих управлінських інтересів;

- провести ретельний аналіз: забезпеченості підприємства необхідним трудовими ресурсами; визначення і вивчення показників руху і постійності кадрів;

- вивчення і оцінки рівня продуктивності праці;

- вивчення використання робочого часу; вивчення організації оплати праці персоналу підприємства; вивчення використання матеріальних і моральних стимулів.

Система мотивації на рівні підприємства має базуватися на певних вимогах, а саме:

- надання однакових можливостей щодо зайнятості та посадового просування за критерієм результативності праці;

- узгодження рівня оплати праці з її результатами та визнання особистого внеску в загальний успіх.

- створення належних умов для захисту здоров'я, безпеки праці та добробуту всіх працівників;

- забезпечення можливостей для зростання професійної майстерності, реалізації здібностей працівників, тобто створення програм навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікації;

– підтримування в колективі атмосфери довіри, заінтересованості в реалізації загальної мети, можливості двосторонньої комунікації між керівниками та робітниками [4].

Поза сумнівом, одним з основних чинників мотивації персоналу для виконання роботи є оплата праці, виступаюча у формі заробітної плати.

Ряд завдань, які стоять перед системою оплати праці:

- підвищення інтенсивності праці робітника;
- зацікавленість працівника у збільшенні інтенсивності праці, для досягнення високого кінцевого показника діяльності підприємства;
- диференційований підхід в оцінці праці працівника;
- контроль та оцінка діяльності співробітника;
- попередження відхилень у роботі персоналу, пов'язаних зі ставленням до виконання службових обов'язків та регламенту підприємства;
- залучення колективу в оцінку діяльності працівника.

Однак, при розробленні системи мотивації найбільш поширеною помилкою є її розроблення на тривалий термін. У цьому випадку з часом вона перетворюється на систему заохочень, яка передбачає винагороду за вже досягнуті результати, водночас як система мотивації покликана мотивувати персонал до досягнення цілей, визначених завдань, подолання труднощів. Тому необхідно періодично переглядати системи мотивації. При розробленні нової програми повинні враховуватися недоліки, помилки, зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, визначитися нові цілі та завдання.

У процесі дослідження встановлено, що складні умови сьогодення вимагають від керівників підприємств системного бачення у вирішенні проблем розвитку підприємств та досягненні цілей управління персоналом, пов'язаних із мотивацією діяльності та стимулюванням до праці.

Таким чином, підприємство може розраховувати на успіх, якщо воно володіє певною кількістю працівників відповідних спеціальностей, які можуть реалізувати свої знання, навички і здібності на практиці. Здатність використати потенціал працівників залежить від умов праці та їх зацікавленості у належному виконанні своїх обов'язків, тобто від розвиненості системи мотивування на підприємстві.

Для того щоб забезпечити зацікавленість управлінського персоналу та інших працівників у реалізації ідей стосовно розвитку підприємства, необхідно створити умови для зацікавленості персоналу у стійкому підвищенні результативності праці та забезпеченні життєздатності підприємства.

Список літератури:

1. Моргулець О.Б. Менеджмент у сфері послуг. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 384 с.
2. Гаєвська Л. М. Мотиваційний механізм управління трудовим потенціалом підприємства хлібопекарської промисловості. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 2019, Вип. 1 (18). С 91-94. URL: http://www.easterneurope-bm.in.ua/journal/18_2019/16.pdf
3. Пушкар З.М., Пушкар Б.Т. Кадровий менеджмент: Навчальний посібник. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. 210 с.

4. Коритко С., Миронов Ю. Формування системи мотивації праці на підприємстві URL: <http://kerivnyk.info/2012/05/korytko.html>.

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Бойко Ірина Андріївна

здобувачка вищої освіти, другого (магістерського) рівня,
Державного податкового університету

Супруненко Світлана Анатоліївна,

к.е.н, доцент кафедри менеджменту
Державного податкового університету

Кожна економічна система за своєю природою є нестабільною та часто супроводжується кризовими явищами в економіці. Держава, як головний регулятор фінансового ринку провадить антикризову політику, щоб не допустити краху фінансової системи. Особливо актуальним сьогодні, є вивчення питання ефективного фінансового управління на рівні держави, у розрізі подій що притаманні сучасній економіці, а саме: обмеження, що накладаються на бізнес, через поширення пандемії, відсутність ефективних інструментів та методів антикризового фінансового управління, які б не тільки були здатні боротись з кризовими явищами, а й попереджувати їх, євроінтеграційні та глобалізаційні процеси та інші.

Антикризове регулювання економіки є важливою складовою державної економічної політики, яка має на меті вирівнювання дії циклічних економічних коливань світової економіки на виробничі і невиробничі процеси відповідної країни. У складі антикризового регулювання значне місце займає використання фінансових інструментів регулювання спадів ділової активності. Вчасна політика застосування фінансових інструментів у складі комплексної стратегічної антикризової діяльності держави дає змогу значно зменшити кризові виробничі спади, пом'якшити соціальні наслідки кризи, створити підґрунтя для майбутніх структурних змін та оновлення економіки[1, с. 10].

Ефективною антикризова фінансова політика держави буде лише у тому разі, якщо будуть дотримані принципи державного антикризового управління та проводитиметься антикризова політика протягом усього економічного циклу з метою профілактики та попередження кризових явищ в економіці. Принципи державного антикризового фінансового управління[2, с.26]:

- наукова обґрунтованість антикризових заходів;
- правове забезпечення антикризового управління;
- підтримка фінансової системи;
- надання допомоги найбільшим структуроутворюючих підприємств;
- пріоритетність соціального захисту населення;
- запобігання масовим вивільненням;
- підтримка малого бізнесу і розширення самозайнятості населення.

«Виключно важливим напрямом антикризової політики є її фінансова складова, яка включає заходи монетарної, фіскальної та бюджетної політики.

Досвід подолання глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2009 років засвідчив ефективність проведення експансивної монетарної політики (політики дешевих грошей). Зазначене передбачає розширення доступності кредитних ресурсів для банків, підприємницьких структур та домогосподарств. Політика центрального банку спрямовується на зниження облікової ставки, ставок рефінансування, норми обов'язкового резервування, впровадження нових механізмів за операціями з цінними паперами.

Антикризова фіскальна політика передбачає реалізацію стимулюючої функції податкової системи шляхом податкового послаблення, відтермінування й звільнення від сплати податків та активацію автоматичних фіскальних стабілізаторів, що дозволяє забезпечити прийнятні в кризових умовах податкові надходження. Фіскальна підтримка стратегічно важливих секторів дозволяє уникнути масового банкрутства великих, середніх і малих підприємств та фізичних осіб – підприємців й забезпечити відновлення їх діяльності в короткостроковій перспективі.

Антикризова бюджетна політика передбачає перегляд бюджету із досягненням розумного балансу між дохідною і видатковою частинами. Зростання видатків на подолання наслідків поширення COVID-19, створення стабілізаційного фонду та збільшення державних запозичень – з одного боку, та зменшення податкових надходжень внаслідок згортання виробництва – з іншого, призводить до нарощування державного боргу і, як наслідок, збільшення витрат на його обслуговування у майбутні періоди»[3, с.6].

Одним із шляхів підвищення ефективності антикризової політики має стати застосування двох напрямів: перший – превентивне та реактивне управління, пов'язане з реагуванням на кризові ситуації та загрози, що виникають в медичній, соціальній, економічній, фінансовій, підприємницькій сферах; другий – відновлювальне управління, що передбачає створення довгострокових підвалин до подолання економічної кризи (швидкого та з найменшими втратами для суспільства) та переходу до позитивної макроекономічної динаміки[3, с.7].

Перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямку передбачають формування наукових рішень щодо створення міжнародних та національних програм соціально-економічного розвитку країни в кризовий та посткризовий період з врахуванням орієнтирів сучасної інтеграції[1, с.18].

Отже, антикризова фінансова політика – сукупність економічних важелів та механізмів, що застосовує держава з метою вирівнювання дії циклічних економічних коливань світової економіки на виробничі і невиробничі процеси. Визначено, що антикризова політика держави має три основні складові – монетарну, бюджетну, та фіскальну політики.

Перспективами для підвищення ефективності антикризової фінансової політики може стати: розроблення та імплементація різних національних та міжнародних програм для соціально-економічного розвитку, введення двох основних напрямів антикризового фінансового управління, що стосуються превентивного та відновлювального управління, вивчення досвіду зарубіжних країн.

Список літератури

1. Бедринець М.Д. Фінансова політика як інструмент антикризового фінансового регулювання на рівні держави. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2016. Вип.2. С.8-20.
2. Сардак А., Батракова А. Механізм реалізації антикризової стратегії держави, антикризові заходи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип.14. С. 25- 28.
3. Олешко А., Ровнягін О. Антикризова політика національних держав у контексті подолання соціально-економічних наслідків COVID-19. *Ефективна економіка*. 2020. Вип.1. С.1-8.

ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

Бойко Наталія Русланівна,
Магістрант факультету бізнесу та права,
Луцький національний технічний університет

Кривов'язюк Ігор Володимирович,
Кандидат економічних наук, професор
Луцький національний технічний університет

Електронна торгівля нині виступає важливим напрямком інтенсифікації взаємовідносин суб'єктів ринку, сприяючи збільшенню обсягів реалізації продукції. Для промислових підприємств України, особливо в період поширення COVID-19, електронна торгівля відіграє важливе значення, забезпечуючи їх виживання в складних умовах господарювання. Відтак, вивчення тенденцій та проблем її здійснення для промислових підприємств дозволяє визначити перспективні напрямки її розвитку, сприяючи економічному зростанню. Перелічене й вказує на актуальність дослідження розглянутої проблематики.

Електронна торгівля промислових підприємств України може бути оцінена показником кількості підприємств, що отримували замовлення або здійснювали закупівлі через комп'ютерні мережі на продаж товарів або послуг (за винятком замовлень, отриманих електронною поштою). Аналіз динаміки даного показника виявив зростання обсягів електронної торгівлі упродовж 2018-2020 рр. (частка підприємств, які здійснювали її в 2020 р. становила 28,71% порівняно з 25,95% на початку досліджуваного періоду; обсяги торгівлі у 2018 р. становили 53133287 тис. грн, у 2019 р. – 56807515,6 тис. грн, у 2020 р. – 61612179,7 тис. грн; частка обсягів електронної торгівлі промислових підприємств від загального обсягу реалізації продукції, хоча і зростає, є незначною: у 2018 р. – 2,8%, у 2019 р. – 3,2%, у 2020 р. – 3,2%) [1].

Підґрунттям розвитку електронної торгівлі промислових підприємств України є активізація ними використання ІКТ. Аналіз використання ІКТ промисловими підприємствами України у період 2016-2019 рр. показує загальне збільшення кількості підприємств, які використовують комп'ютери, інтернет, соціальні медіа, послуги хмарних обчислень, електронну комерцію, а також зменшення кількості підприємства, що проводять аналіз «великих даних». Однак, за винятком придбання послуг хмарних обчислень та електронної комерції, відсоток підприємств, які використовують ІКТ, у загальній вибірці респондентів зменшується. Позитивні кількісні зміни в основному зумовлені збільшенням кількості промислових фірм протягом досліджуваного періоду, а якісні свідчать про погіршення використання таких технологій (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка використання інформаційно-комунікаційних технологій
промисловими підприємствами України за 2016–2019 рр. (зведено на основі [2])

Показник	Аналізовані періоди				Абсолютне та відносне відхилення даних					
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2017 р. до 2016 р.		2018 р. до 2017 р.		2019 р. до 2018 р.	
					(+,-)	%	(+,-)	%	(+,-)	%
1. Кількість підприємств, які використовували комп'ютери										
- одиниць;	11445	11802	12942	13145	357	3,12	1140	9,66	203	1,57
- %	95,5	95,7	93,6	92,5	0,2	-	-2,1	-	-1,1	-
2. Кількість підприємств, які мали доступ до мережі інтернет										
- одиниць;	11253	11614	12709	12936	361	3,21	1095	9,43	227	1,79
- %	93,9	94,1	90,5	89,9	0,2	-	-3,6	-	-0,6	-
3. Середня кількість працівників, що використовували комп'ютери										
- тис. осіб;	442,3	560,5	461,9	458,9	118,2	26,7	-98,6	-17,6	-3,0	-0,65
- %	25,9	26,8	26,4	27,6	0,9	-	-0,4	-	1,2	-
4. Середня кількість працівників, що використовували комп'ютери із доступом до мережі інтернет										
- тис. осіб;	290,2	310,3	329,6	338,2	20,1	6,93	19,3	6,22	8,6	2,61
- %	17,0	18,0	19,2	20,8	1,0	-	1,2	-	1,6	-
5. Загальна кількість підприємств, що мали веб-сайт										
- одиниць;	5135	5438	5880	5996	303	5,90	442	8,13	116	1,97
- %	42,8	44,1	41,9	41,7	1,3	-	-2,2	-	-0,2	-
6. Загальна кількість підприємств, що використовували соціальні медіа, в т.ч.										
6.1. Соціальні мережі										
- одиниць;	2463	2758	3317	3570	295	12,0	559	20,3	253	7,63
- %.	20,6	22,3	23,6	24,8	1,7	-	1,3	-	1,2	-
6.2. Блоги чи мікроблоги підприємства										
- одиниць;	637	774	887	926	137	21,5	113	14,6	39	4,40
- %.	5,3	6,3	6,3	6,4	1,0	-	0	-	0,1	-
6.3. Веб-сайти з мультимедійним вмістом										
- одиниць;	1319	1490	1702	1765	171	13,0	212	14,2	63	3,70
- %.	11,0	12,1	12,1	12,3	1,1	-	0	-	0,2	-
6.4. Засоби обміну знаннями										
- одиниць;	1249	1328	1452	1507	79	6,33	124	9,34	55	3,79
- %.	10,4	10,8	10,3	10,5	0,4	-	-0,5	-	0,2	-
7. Кількість підприємств, які купували послуги хмарних обчислень										
- одиниць;	937	1092	1282	1433	155	16,5	190	17,4	151	11,8
- %.	7,8	8,8	9,12	10,0	1,0	-	0,32	-	0,88	-
8. Кількість підприємств, що отримували замовлення або здійснювали закупівлі через комп'ютерні мережі на продаж товарів або послуг										
- одиниць;	2873	3207	3646	3832	334	11,6	439	13,7	186	5,10
- %.	23,97	25,98	25,95	26,62	2,01	-	-0,03	-	0,67	-

До числа проблем, що заважають нормальному розвитку електронної торгівлі на рівні промислових підприємств також слід віднести недостатню їх готовність до впровадження та розвитку ІКТ.

Комплексний аналіз основних тенденцій розвитку електронної торгівлі промислових підприємств України допоможе сформувати довгострокові перспективи таких суб'єктів електронної комерції:

– зростання кількості користувачів інтернету значно розширило можливості залучення споживачів товарів і послуг;

– обізнаність споживачів змінюється з кожним днем, і вони прагнуть впроваджувати інформаційні технології у всіх сферах життя, включаючи здійснення операцій через Інтернет;

– суб'єкти електронної комерції завжди мають потенціал для розширення, охоплюючи нові сегменти ринку, відмінні від звичайних, та залучаючи інші групи людей;

– управління підприємством постачальником послуг не обмежене часом і простором [3, с. 130].

Роль ІКТ в активізації розвитку електронної торгівлі промислових підприємств полягатиме в наданні споживачеві нової інформації, спрямованої на її поширення на глобальному чи локальному рівнях, а також забезпечення отримання додаткового доходу в майбутньому. Водночас, необхідно приділяти підвищену увагу механізму стимулювання розвитку принципово нових технічних ідей та організації ефективного виробництва високотехнологічної продукції на основі інформаційних технологій [4].

Таким чином, для промислових підприємств України одним з важливих механізмів інтенсифікації ведення їх діяльності виступає електронна торгівля, яка покликана сприяти збільшенню обсягів реалізації продукції на основі покращення використання підприємствами ІКТ.

Література:

1. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах: електронна торгівля, аналіз «великих даних», фахівці та навички у сфері ІКТ, використання 3D-друку / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.01.2022).

2. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах у 2017–2020 роках / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.01.2022).

3. Синявська О.О. Електронна торгівля в Україні: тенденції та перспективи розвитку. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2019. Вип. 9. С. 126-132.

4. Кривов'язюк І.В. Market of information and communication technologies and place of Ukraine in it. *Економічний форум*. 2017. №2. С. 152-157.

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вітер Світлана Анатоліївна

к.пед.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту,
Поліський національний університет

Ярмолюк Олена Феліксівна

к.е.н., доц., доцент кафедри бухгалтерського
обліку, оподаткування та аудиту,
Поліський національний університет

Аграрне товаровиробництво є провідною галуззю економіки та запорукою продовольчої безпеки країни. За даними служби Державної статистики у 2020 році в Україні обсяг продукції сільського господарства становив 612 млрд. грн., частка сільського господарства в структурі валової доданої вартості складала 10,8 %, у структурі експорту аграрна продукція займала майже 40 %, при цьому агросфера забезпечувала роботою 17 % зайнятого населення [1]. Разом із тим, галузь потребує постійної державної підтримки, що зумовлено сезонністю виробництва та великою трудомісткістю робіт, залежністю сільського господарства від природно-кліматичних умов, стану матеріальної-технічної бази та використання інноваційних технологій. Державне регулювання аграрного сектору економіки допомагає зберегти конкурентоспроможність галузі на міжнародному ринку, уникнути катастрофічного дисбалансу між галуззю сільського господарства та промисловістю всередині країни, частково подолати несприятливість погодних умов та забезпечити наповнення внутрішнього ринку доступними за ціною продуктами харчування, посилити інвестиційні процеси у розвиток інфраструктури, оновити обладнання та зберегти потенціал наявних земельних ресурсів.

Дієвими способами фінансового стимулювання аграрної сфери є бюджетна підтримка та податкове регулювання галузі, пільгове кредитування і втручання у цінову політику щодо окремих видів продукції. Проте саме пільгове оподаткування є найбільш ефективним інструментом регулювання аграрної економіки, адже значне коло аграріїв може скористатись пільговими ставками податків на окремі види сільськогосподарської продукції та правом на застосування спеціального режиму оподаткування, а саме - сплату єдиного податку 4-ої групи спрощеної системи оподаткування.

Грунтовні дослідження питань, пов'язаних із оподаткуванням сільськогосподарських підприємств, проводили такі вітчизняні науковці, як П. І. Гайдуцький, О. Є. Гудзь, Д. І. Дема, М. Я. Дем'яненко, С. М. Кваша, П. А. Лайко, Н. П. Новак, Є. А. Опря, П. Т. Саблук, В. П. Синчак, Л. Д. Тулуш, Н. Г. Радченко, Н. В. Трусова, Т. І. Шутько, І. В. Форкун та інші. Однак пошук оптимальних шляхів стимулювання розвитку агробізнесу державою, вивчення проблем

застосування ефективних механізмів податкової підтримки сільськогосподарських виробників в окремі періоди економічного зростання (кризи) залишаються відкритими та актуальними, а тому потребують подальших досліджень.

За результатами опублікованих досліджень, проведених Міністерством аграрної політики та продовольства України і Центром досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки, податкові пільги є основним джерелом державної підтримки агробізнесу в Україні з 1998 року (рис. 1).

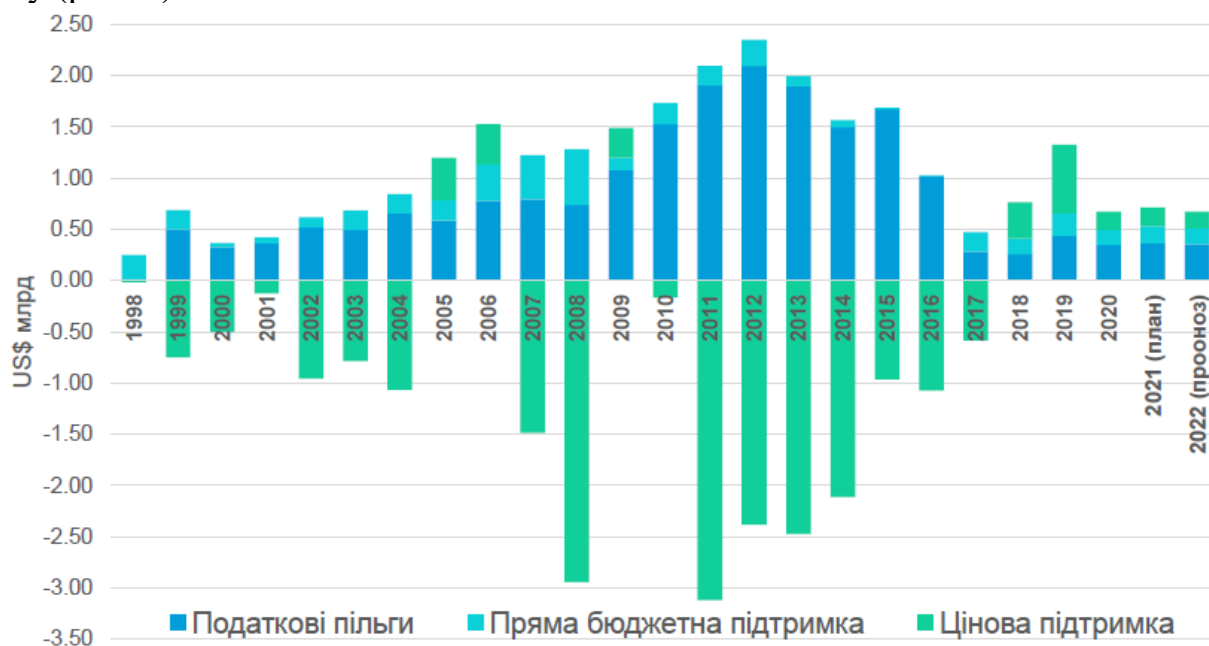

Рис. 1. Державна підтримка сільгоспвиробників України
Джерело: [2].

За умови застосування спеціального режиму оподаткування (єдиного податку 4-ої групи спрощеної системи оподаткування) агровиробники звільняються від оподаткування податками на прибуток та на землю. Зазначене податкове стимулювання використано науковцями для визначення різниці між потенційним та фактичним податковим навантаженням підприємств аграрного сектору, що дозволило їм розрахувати суму наданих податкових пільг.

В Україні до 2017 року в сільському господарстві діяв спеціальний режим сплати ПДВ, за яким агровиробникам було надано право залишати ПДВ з продажу своєї продукції для виробничих цілей та відшкодування вхідного ПДВ. Такий механізм відшкодування зазначеного податку став найвагомим серед податкових пільг. Підприємства, які не користувались правом на застосування спеціального режиму оподаткування, також могли здійснити відшкодування ПДВ за операціями з реалізації молока та молочних продуктів, вовни, худоби, птиці та м'ясопродуктів, виготовлених на власних переробних потужностях. Так, за операціями з продукцією тваринництва 80 % суми ПДВ спрямовувалось на спеціальні рахунки таких агровиробників, за операціями із зерновими та технічними культурами – 15%, за іншими видами продукції – 50%, решта суми

ПДВ (20 % за продукцію тваринництва, 75 % за зернові та технічні культури та 50 % за іншими видами продукції) перераховувалась до бюджету. Відміна спеціального режиму оподаткування ПДВ за вимогою МВФ у послідуючих 2017-2021 рр. позначилась на суттєвому скороченні обсягів державної підтримки у цій сфері (рис. 1), що відповідно призвело до зростання частки збиткових аграрних підприємств (на 6,6 %), зменшення рентабельності від операційної діяльності (на 4,2 %) та скорочення кількості найманих працівників у галузі на 45,5 тис. осіб [1].

З метою послаблення податкового тиску на агровиробників з березня 2021 року запроваджується норма Податкового кодексу, що зменшує основну ставку ПДВ до 14% на окремі види сільськогосподарської продукції. Проте вже з серпня 2021 року було виключено низку ключових видів продукції рослинництва та тваринництва із визначеного переліку (рис. 2), що значно «звужило» адресність запровадження пільг в оподаткуванні ПДВ.

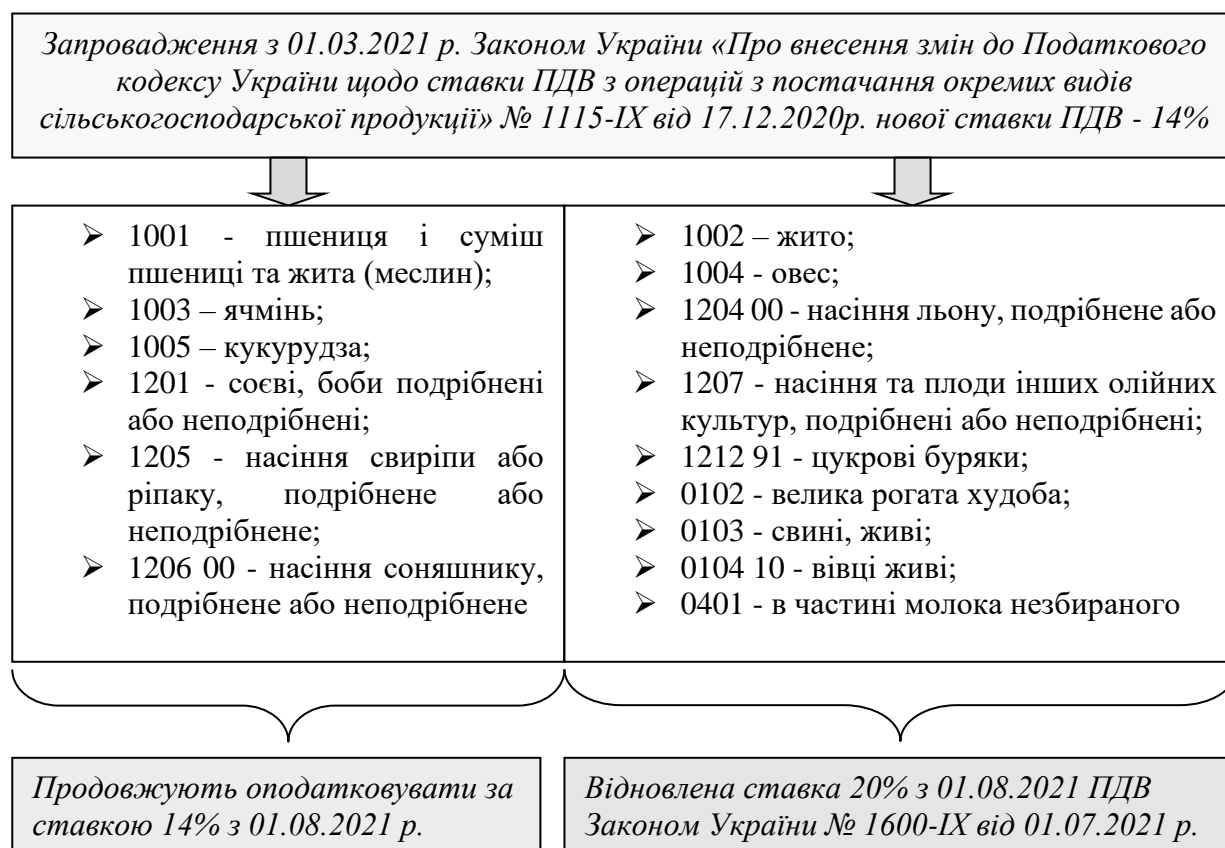

Рис. 2. Запровадження пільгових ставок ПДВ з постачання на митній території України та ввезення на митну територію України окремих видів сільськогосподарської продукції (за кодами УКТ ЗЕД)

Джерело: складено авторами.

З 01.01.2022 року вступив у дію Закон України №1914-X [2], яким регламентовано особливості визначення загального мінімального податкового зобов'язання для власників, орендарів та користувачів сільськогосподарських угідь, як платників єдиного податку четвертої групи, так і тих осіб, що перебувають на загальній системі оподаткування. Зазначений нормативний акт стає антиподом непрямой державної підтримки та передбачає додаткове

податкове навантаження на агровиробників у вигляді сплати позитивного значення різниці між сумами загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів, витрат на оренду земельних ділянок. Зазначену різницю виробник сільськогосподарської продукції має донарахувати до визначеної ним суми податку на прибуток або до суми єдиного податку. І хоча у перехідних положеннях Податкового кодексу для розрахунку мінімального податкового зобов'язання у 2022-2023 звітних роках коефіцієнт (який множиться на добуток нормативної грошової оцінки земельної ділянки та кількість місяців її перебування у власності або користуванні, поділених на 12), знижено з 0,05 до 0,04, вважаємо, що такий фіскальний тиск може стати фатальним для деяких агровиробників. До того ж, інфляційні процеси впливатимуть на здорожчання добрив, пального, природного газу, послуг, витрат на оплату праці, що призведе до підвищення цін на продукцію сільського господарства, і, відповідно, до зменшення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності галузі на світовому ринку, скорочення робочих місць на селі. За таким умов держава буде змушена активно застосовувати цінову підтримку стратегічних видів аграрної продукції та фінансову підтримку агровиробників.

Пряма бюджетна підтримка галузі АПК є загальносвітовою практикою. В Україні така підтримка здійснюється у вигляді субсидій та дотацій. В 2020 році її розмір склав 3,97 млрд. грн, в 2021 році на таку підтримку бюджетом було відведено 4,5 млрд. грн., у 2022 році - 4,4 млрд. грн. (за прогнозом) [2]. Проте, як засвідчують фахівці-аналітики AgroPolit.com за розрахунками, проведеними на базі відкритих даних Мінагрополітики та відомостей від учасників ринку у рамках проекту GoЗаАгродотаціями, сума державної підтримки АПК, що фактично була сплачена аграровиробникам у 2021 році, склала лише 1 млрд. 551 млн. грн. із передбачених бюджетом 4,5 млрд. грн. [4].

За підрахунками М. Соколова на бюджетну підтримку агровиробників в Україні заплановано коштів у 54 рази менше, ніж виділяється у Євросоюзі, а за показником оцінки підтримки виробників (PSE), що визначається Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) для визначеного переліку країн, Україна знаходиться на передостанньому місці [5]. Саме тому ми можемо стверджувати, що процеси залучення фінансових інституцій (кредитування, страхування) та виконання бюджетних програм і фінансування окремих напрямків агровиробництва (відшкодування загублених посівів, зрошення, підтримки фермерських господарств, розвитку картоплярства, садівництва, виноградарства та хмелярства, органічного виробництва тощо) залишаються малоефективними у нашій державі.

Отже, за сучасних умов державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників є недостатньо ефективною, а непрямий метод податкової державної підтримки має низку недоліків.

Зазначимо, що змінами Податкового кодексу, запровадженими Законом України №1914-Х [2] виведено зі складу платників єдиного податку четвертої групи суб'єктів господарювання, які займаються розведенням та виробництвом м'яса свійської птиці. Таких товаровиробників до 2027 року звільнено від сплати

податку на прибуток, проте ця пільга не застосовується до прибутку, одержаного від діяльності з вирощування курей та виробництва й реалізації їх м'яса, отримання яєць, забою, оброблення та фасування м'яса курей, від діяльності інкубаторних станцій із вирощування курей тощо. Отже, з 2022 року зі складу спрощеної системи оподаткування фактично виведено цілу галузь - птахівництво, при цьому прибуток від вирощування курей та виробництва їх м'яса оподатковуватиметься на загальних підставах.

Окрім того, єдиний податок не враховує виробничі витрати та прибутковість аграрних товаровиробників, хоча переважна більшість державних програм підтримки аграріїв спрямовано саме на здешевлення вартості факторів виробництва. Єдиний податок 4-ої групи спрощеної системи оподаткування не враховує й співвідношення рослинницької та тваринницької продукції у валовому виробництві, проте не всі напрямки сільськогосподарського товаровиробництва за сучасних умов господарювання прив'язані до розміру сільськогосподарських угідь, чим порушується принцип справедливості в оподаткуванні.

Існує також проблема високого рівня податкового навантаження доходів фізичних осіб, що не лише проявляється у сплаті податків та єдиного соціального внеску на нараховану оплату праці найманим працівникам, а й вираховується агровиробниками у сумі 18% податку з доходів фізичних осіб з нарахованої плати власникам земельних паїв за оренду, що складає майже 2% їх виручки.

Отже, подальше податкове регулювання аграрного сектору економіки необхідно здійснювати із врахуванням специфіки ведення бізнесу різними агровиробниками, не допускаючи дискримінації між ними, дотримуючись принципу рівномірного податкового навантаження, та усвідомлюючи тісний взаємозв'язок і взаємозалежність сільськогосподарських виробників від інших суб'єктів господарювання агропромислового комплексу. Запровадження мінімального податкового зобов'язання для користувачів і власників сільськогосподарських угідь доцільно здійснювати під чітким наглядом податкової служби, органів статистики та Мінагрополітики і продовольства із миттєвим реагуванням з боку держави на негативні наслідки, що перешкоджатимуть розвитку аграрного сектору, оскільки це може стати загрозою не лише для економіки, а й для продовольчої безпеки країни. Запровадження фіскального стимулювання доцільно здійснювати, виходячи із довгострокової стратегії розвитку аграрного сектору економіки та слідуючи міжнародним трендам, передбачивши податкові пільги та системні бюджетні преференції для найбільш вразливих галузей агробізнесу.

Список літератури:

1. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2020 рік. Київ: Державна служба статистики України, 2021. 230 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf (дата звернення 05.01.2022).

2. Огляд державної підтримки в АПК України. Міністерство аграрної політики та продовольства України & Kyiv School of Economics. 2021.

URL: <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/derzavna%20pidtrymka/presentation/State%20support%20review%2020211009.pdf> (дата звернення 05.01.2022).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень: Закон України №1914-Х від 30.11.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text> (дата звернення 05.01.2022).

4. Держпідтримка АПК на 2022 рік. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/933-derjpidtrimka-apk-na-2022-rik> (дата звернення 05.01.2022).

5. Податкові спекуляції: як стереотип про дотаційність українського агросектору змушує нардепів ухвалювати руйнівні податкові закони. Український клуб аграрного бізнесу. 2021. URL: https://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/podatkov_i_spekulyatsii_yak_stereotip_pro_d_otatsiynist_ukrainskogo_agrosektoru_zmushue_nardepiv_ukhvalyuvati_ruynivni_podatkov_i_zakoni?category=# (дата звернення 05.01.2022).

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАБУТТЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТА РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Кирчата Ірина Миколаївна

к.е.н., доцент,

Сафронова Дарина Володимирівна,

студент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Сьогодні соціальна відповідальність надає додаткові можливості в забезпеченні та підтримці високого рівня конкурентних переваг і доволі часто не потребує навіть додаткових фінансових витрат. Впровадження принципів соціальної відповідальності в повсякденну діяльність підприємств передбачає соціалізацію трудових відносин і обумовлюється процесами економічної інтеграції, важливістю створення позитивного іміджу підприємств, отриманням додаткових конкурентних переваг через реалізацію соціально відповідальної політики.

Сталий розвиток і довгострокова конкурентна стійкість соціально відповідальних підприємств забезпечується якістю управління, обізнаністю вищого керівництва і прийняттям управлінських рішень на основі принципів корпоративної соціальної відповідальності і імплементації цих технологій у стратегічний розвиток. Активна реалізація перспективних соціальних проектів, проведення ефективних соціальних заходів забезпечують розбудову держави, сприяють добробуту і підвищенню якості життя населення України [1].

Наразі назріла потреба повної інтеграції соціальної відповідальності в діяльність господарських суб'єктів, при цьому впровадження її принципів в практику підприємницьких структур має розширювати спектр можливостей для формування довгострокових конкурентних переваг в умовах становлення нової техніко-економічної парадигми, яка враховує мінливі основи економічного розвитку та напруженість конкуренції.

Під соціальною відповідальністю (СВ) розуміють дотриманням суб'єктами суспільних відносин вимог соціальних норм, а у випадках безвідповідальної поведінки, що не відповідає вимогам норм чи порушує суспільний порядок, вони зобов'язані нести додатковий обов'язок особистого чи майнового характеру [2].

До питання підвищення соціальної відповідальності потрібно підходити як на загальнодержавному, так і на мікрорівні. До внутрішньо регіональних аспектів питання можна віднести: економічний потенціал регіону; ступінь концентрації капіталу в регіоні; галузеву структуру економіки регіону; наявність та рівень розвитку асоціацій представників бізнесу; ступінь залучення регіону у міжнародні економічні відносини; рівень соціально-економічного та культурного розвитку регіону; рівень забезпеченості населення об'єктами соціальної інфраструктури; рівень розвитку громадянського суспільства;

екологічну ситуацію в регіоні; специфічні проблеми конкретного регіону (суспільно-політичні та етнічні конфлікти, криміногенна ситуація, природні і техногенні катастрофи). Держава в цілому зацікавлена в розвитку соціально відповідального підприємництва, адже це веде за собою покращення умов праці, рівня життя, вирішення певних проблем регіону. Тому загальносвітовою є практика щодо стимуляції подібної діяльності підприємств. Але, оскільки соціально відповідальний бізнес є взаємовигідним явищем (з одного боку, підвищує конкурентоспроможність підприємства, з іншого - покращує економічні та соціальні показники держави), то теоретично можливий і зворотній рух ініціативи: не від владних структур до суб'єктів господарювання, а навпаки. У випадку сучасної України, подібна інверсія стала б в нагоді з іншими антикризовими заходами на кшталт інвестицій в провідні сфери економіки.

У сучасному світі представники бізнесу, які планують довгострокову діяльність, постійно шукають різні способи конкуренції на ринку, придумують ідеї і вибудовують стратегії. Сьогодні, компанії націлені не тільки на отримання прибутку, а й на підтримку екологічної стабільності, розвиток суспільства, вирішення соціальних проблем. Вкладення коштів в соціальні програми в перспективі забезпечує компанії стійке економічне становище. В даний момент не існує єдиного визначення корпоративної соціальної відповідальності. Причиною цього може бути те, що даний термін можна розглядати з різних точок зору і концепцій. Тому для одних, це інструмент, за допомогою якого виявляється вплив на суспільство, забезпечуючи його сталий розвиток, для інших відповідальність організації за вплив її діяльності на навколишнє середовище і суспільство і т.д. [3].

Суттєві конкурентні переваги компанія може отримати в результаті проведення активної політики у сфері внутрішньокорпоративної соціальної відповідальності. Це досягається через розширення можливостей для професійного росту, навчання та підвищення кваліфікації, а також шляхом застосування мотиваційних схем оплати праці, впровадження високотехнологічних бізнес-процесів, підтримки внутрішніх комунікацій в компанії, дотримання правил і норм ділової етики. Широке поширення отримало компенсаційне заохочення працівників у вигляді соціального пакета, вартість якого може становити від третини до половини величини заробітної плати [4].

Значним негативним чинником у процесі розвитку соціально відповідального бізнесу виступає відсутність взаємодії суб'єктів господарювання з державою. Ланками взаємодії у подібних відносинах виступають формальні та неформальні норми, що у свою чергу потребують удосконалення для якісної кооперації сторін.

Новий погляд на проблему в роботі [5] взаємодії держави та підприємців підкреслено наступними логічними ланцюгами:

1. «Соціальні технології – швидке розповсюдження за допомогою соціальних технологій соціальної думки – зміна загального іміджу компанії за рахунок суспільної думки – зміни у прибутках підприємства за рахунок змін у рівні зацікавленості покупців»;

2. «Розвиток соціально відповідального бізнесу (СВБ) як передумова досягнення європейських стандартів – потреба компаній СВБ в інвестиціях – звернення до кредитної організації – аналіз кредитного рейтингу та визначення інвестиційної привабливості - розвиток СВБ як результат та невід’ємна характеристика підприємства, інтегрованого в європейський економічний простір».

Запровадження корпоративної соціальної відповідальності дає підприємствам наступні вигоди: формується висока репутація в очах клієнтів (підвищується ціна бренду та лояльність клієнтів, налагоджуються партнерські зв'язки); з'являється можливість підвищити доходи, насамперед через вирішення проблем з державними органами та органами контролю, налагодження дієвих відносин з ними; економія на залученні і утриманні висококваліфікованих спеціалістів; стандартизація (відповідно до міжнародних стандартів) дає змогу вийти на нові ринки; збільшення обсягу продажу та частки ринку; своєчасний доступ до актуальної інформації з компетентних джерел забезпечує швидкість реакції на критичні проблеми в регіоні та більш ефективно управління ризиками [6].

Проблема забезпечення конкурентних переваг на ринку є однією з найбільш актуальних на сьогоднішній день, а тому виникає нагальна необхідність у створенні на кожному підприємстві ефективної системи управління конкурентоспроможністю, яка дозволить забезпечити конкурентні позиції на ринку, а також буде сприяти досягненню та утриманню довгострокових конкурентних переваг.

Широко розповсюджені традиційні методи формування конкурентних переваг вже себе майже вичерпали та потребують нового інструментарію, який включає «соціально-орієнтований компонент» та інтенсифікує партнерські відносини між владою, бізнесом і суспільством, і як наслідок, забезпечує довгострокові взаємовідносини зі споживачами, залучає найкращі кадри, сприяє державній підтримці та формуванню конкурентної стійкості.

Сучасний менеджмент в якості одного з таких інструментів вбачає корпоративну соціальну відповідальність, основні принципи якої передбачають обов'язкову участь бізнес-представників в розвитку суспільства та відповідальність останніх за вирішення соціальних та екологічних проблем, реалізацію освітніх програм, охорони праці та ін. Тобто в зону відповідальності потрапляють нові фактори неекономічного характеру, розширюється аспект соціальної значущості, а соціальний прогрес активно розвивається не тільки в соціології, але й в економічній науці.

Зараз спостерігається глобальна тенденція зсуву ціннісної орієнтації бізнесу у напрямку від чіткої фінансової орієнтації до більш комплексного підходу реалізації своєї діяльності.

Саме зараз соціальна відповідальність бізнесу є актуальним напрямком розвитку підприємств. Це пов'язано з рядом причин:

- глобалізація;
- організація стає більш відкритою системою, а значить вона піддається впливу зовнішнього середовища і має реагувати на запити зовнішньої середовища.

– робітники змінилися. Робітник – це носії знань.

– споживачі змінилися. В умовах нової економіки, споживач може отримати будь-яку інформацію про функціонування корпорації (ставлення до робітників, споживачів, постачальників, навколишнього середовища).

– тиск інвесторів. Спостерігається чітка тенденція, коли інвестори, перед тим як інвестувати діяльність, вимагають інформацію про корпорацію: конкурентна спроможність, турбота про навколишнє середовище, соціальну відповідальність тощо [7].

Економічна ефективність впровадження елементів соціальної відповідальності в системі управління підприємством полягає в рості не тільки показника соціального ефекту (ефективності для суспільства), а й зростанні вигоди для підприємства – вплив на основну діяльність. При цьому, кажучи про економічні вигоди соціальної відповідальності підприємства, треба зазначити, що ці вигоди найбільш яскраво проявляються в таких сферах, як фінанси, маркетинг й продажі, управління персоналом. Окрім цього, слід зазначити цінність заходів соціальної відповідальності в такій області як управління ризиками. Вигода характеризується створенням стабільного бізнес середовища, зниженням операційних ризиків, створенням позитивного іміджу, зміцненням довіри, збільшенням капіталізації, зростанням фінансових показників, підвищенням продуктивності праці, розвитком інновацій, що сприяє зростанню ринку та ін.

Соціальна відповідальність (СВ) передбачає необхідність сучасної концепції, що заохочує компанії враховувати інтереси суспільства, беручи на себе відповідальність за вплив своєї діяльності на споживачів, стейкохолдерів, працівників, громади та навколишнє середовище в усіх аспектах своєї діяльності. СВ передбачає відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, до споживачів, працівників, партнерів, а також гармонійне співіснування взаємодії та постійний діалог із суспільством, участь у вирішенні найгостріших соціальних проблем [8].

Соціальна відповідальність бізнесу виступає одним із інструментів реалізації соціальної політики держави, спрямованої на зниження соціального напруження, досягнення рівноваги та стабільності у суспільстві, а також зростання добробуту та якості життя населення. У такому випадку, бізнес бере на себе зобов'язання щодо реалізації соціальних проектів та програм у співпраці з державою, громадськими організаціями та місцевою громадою з метою забезпечення стабільного й ефективного розвитку соціальної системи. З іншого боку, соціальна відповідальність бізнесу тісно пов'язана із розвитком соціальної економіки, що спрямована на забезпечення стабільного економічного, соціального та політичного розвитку суспільства шляхом забезпечення соціального захисту та підвищення якості життя населення, справедливого перерозподілу доходів між різними соціальними групами, гарантування умов для розвитку особистості та реалізації її потенціалу та ін. Заохочуючи бізнес, співтовариство і громадянське суспільство до соціально-відповідальної поведінки, держава використовує різноманітні інструменти і механізми

стимулювання, від м'яких форм регулювання і мотивації до жорстко визначених законодавством вимог.

Крім того, влада повинна проводити таку політику, при якій участь бізнесу в соціальній сфері стане у нагоді не тільки для суспільства, а й для самого бізнесу. Від держави чекають комплексних заходів щодо формування єдиної, прозорої політики підтримки благодійності та соціальних інвестицій бізнесу. Для встановлення діалогу між представниками органів влади та бізнесу необхідно обопільне прийняття інтересів і потреб сторін. Якщо органи влади не займуться контролем за діями бізнесу, в той час як бізнес інтегрує в управління соціальними програмами елементи соціального інвестування, не буде ні взаєморозуміння, ні вирішення соціальних проблем.

Список літератури

1. Власова К. В. Корпоративна соціальна відповідальність – основа інноваційного розвитку підприємств АПК України. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 3. С. 247-251.
2. http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2015/1_2015/18.pdf.
3. Демкина К. А. Роль профсоюзов в повышении корпоративной социальной ответственности // Бизнес-образование в экономике знаний. №2. 2018. С.26-29.
4. Корпоративная социальная ответственность: учебник для бакалавров/ Под ред. Э.М. Короткова. М.: Издательство Юрайт, 2015, с. 115.
5. Ковальчук В. Г. Соціальна відповідальність бізнесу як невід'ємна складова загальнодержавного управління / В. Г. Ковальчук, М. І. Вербицький // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2016. № 2(21). С.257-263.
6. Осінська О.Б. Теоретичні концепції соціального ринкового господарства [Текст] / О. Б. Осінська // Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 19.7. С. 186-192.
7. Шутаєва О. О. Соціальна відповідальність в досягненні конкурентоспроможності підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. 2014. № 273. С. 73-78. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/93113>
8. Гончаров С. Ф., Кричевский Н. А. Корпоративная социальная ответственность. Москва, 2006. 195 с.

ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ

Кирчата Ірина Миколаївна

к.е.н., доцент,

Ананенко Анастасія,

студент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Ступінь подолання кризових явищ у туристичній галузі залежить від можливостей національної економіки, а також від стратегічних цілей туристичної політики держави, органів місцевого самоврядування та туристичних організацій. Туризм, попри інституційну відсталість нашої країни від розвинутих країн, має бути інтегратором послуг усіх інших секторів сервісної економіки, локомотивом інституціональних змін при переході до нової цифрової економіки й ініціатором переходу до блокчейну для усіх інших сфер і секторів національної економіки, які співпрацюють з туризмом. Основним напрямом концепції цифровізації економіки є створення ефективної взаємодії економічної, технічної, соціальної, культурної та інших сферах з урахуванням формування реальних фізичних і віртуальних систем.

Цифрова економіка – це господарська діяльність, у якій головними чинниками виробництва є інформаційні дані, виражені у цифровому форматі, які переробка й застосування у суттєвих кількостях, іноді безпосередньо під час їх збору, може значно підвищити рівень ефективності переважають у всіх сферах виробництва та торгівлі. Цифрові технології є панацеєю від сучасної системної кризи і навіть наступним етапом еволюції людства і говорять про розвиток напряму від *homo sapiens* – до *homo digital*.

Цифрова економіка представлена трьома такими рівнями, які тісно взаємодіють та впливають на життя громадян і суспільства в цілому (рис. 1).

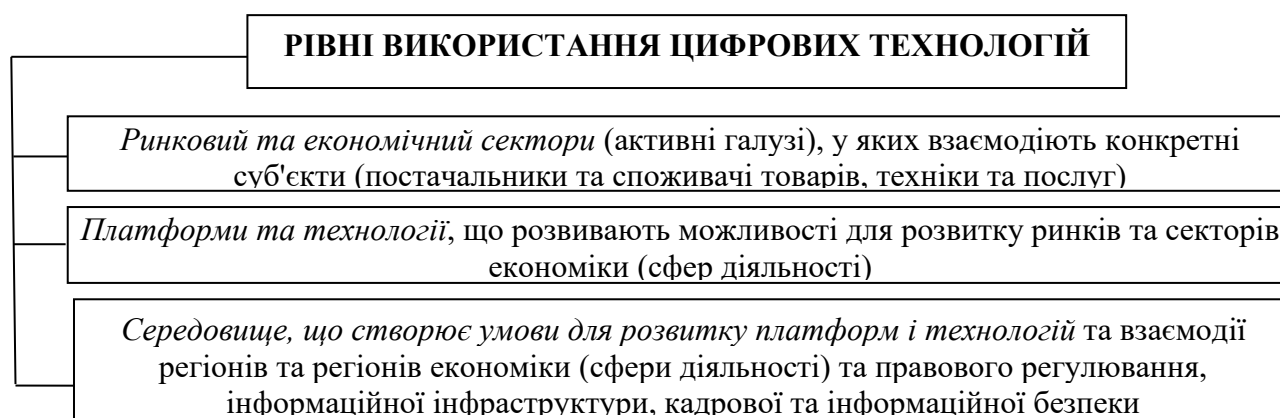

Рисунок 1 - Основні рівні застосування цифрових технологій [1]

Цифрові технології визначають як технології, що застосовуються для збирання, зберігання, обробки, пошуку, передачі та подання даних в

електронному вигляді, в основі функціонування яких лежать програмні та апаратні засоби та системи, затребувані у всіх секторах економіки, що створюють нові ринки та змінюють бізнес-процеси (рис. 2) [3].

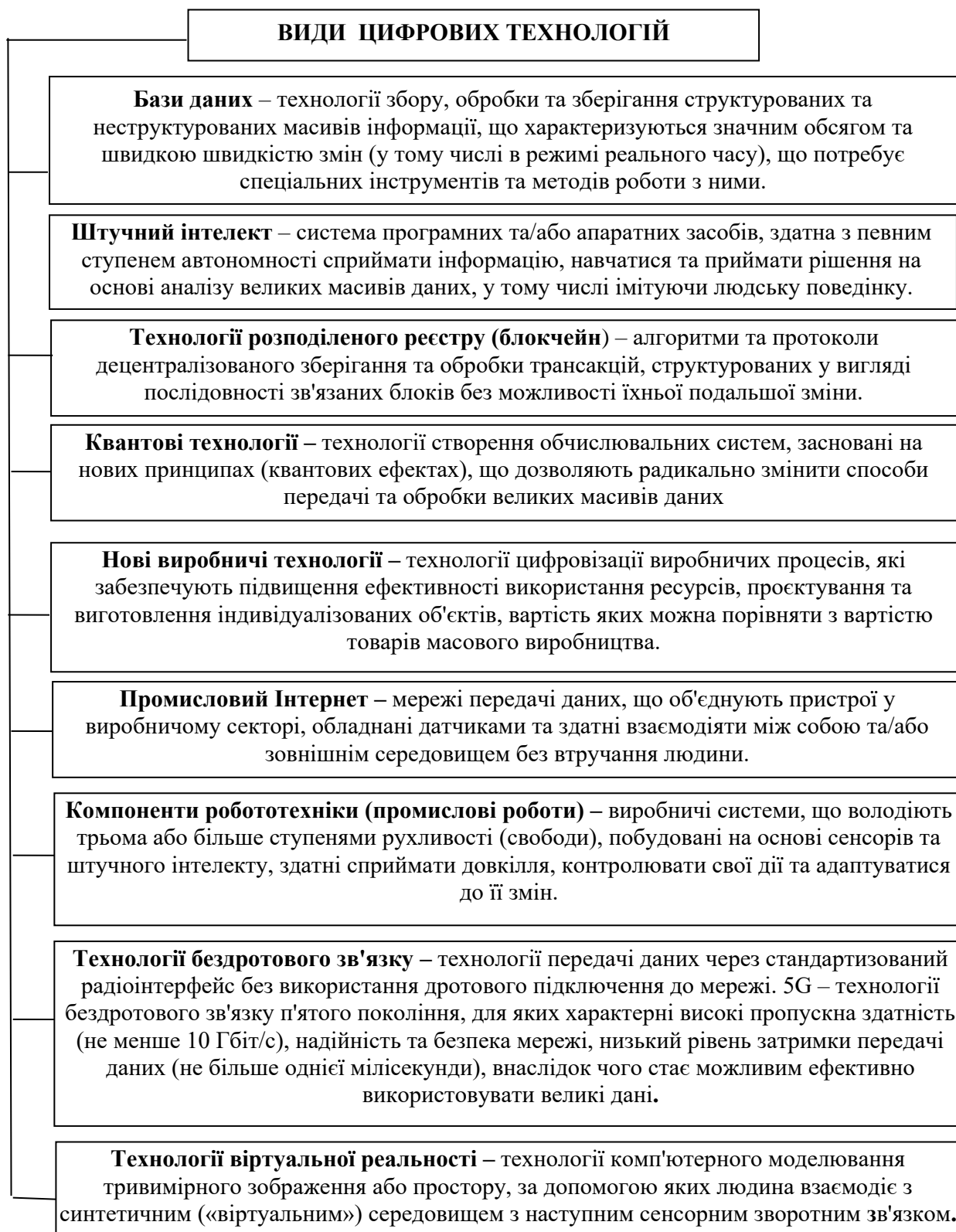

Рисунок 2 - Види сучасних цифрових технологій

Важливість туризму для економічного, соціального та культурного розвитку будь-якої країни з кожним роком стає все значущою. Будучи однією з найбільш

швидкозростаючих сфер економіки, туризм відображає динаміку і масштаби сталого розвитку економіки вцілому, а тому багато країн домогаються комплексного розвитку сфери туризму та перетворення його на вагомий сегмент отримання доходу.

Туризм, як національний пріоритет забезпечує реалізацію на ступних функцій:

- туризм забезпечує сталий розвиток регіону та системний підхід щодо впровадження реформ;
- туризм стимулює зайнятість;
- туризм сприяє впровадженню інновацій; нових сервісів;
- туризм стимулює міжкультурний обмін та збереження історичної та культурної спадщини;
- туризм стимулює залучення інвестицій та валютних надходжень;
- туризм стимулює розвиток інфраструктури;
- туризм сприяє формуванню позитивного іміджу країни;
- туризм є найпотужнішим стимулом розвитку малого та середнього бізнесу у понад 50 суміжних галузях економіки [2].

Враховуючи зростаючу конкуренцію на міжнародному туристичному ринку, варто також оцінювати, в яких частинах туристичної сфери є найкращі перспективи та можливості отримати конкурентні переваги перед іншими учасниками ринку.

В сучасних умовах господарювання, враховуючи нові виклики, що стоять перед туризмом, необхідно застосовувати нові підходи, принципи та механізми активізації розвитку туристичної сфери. Саме використання цифрових інноваційних рішень дасть змогу подолати існуючі проблеми та забезпечити ефективний розвиток туризму, який можливий тільки за умови впровадження нових ідей, вдосконалення процесів виробництва товарів і послуг, розширення їх асортименту. Ступінь інноваційного розвитку туристичної галузі визначають: ринкова кон'юнктура, рівень освіти та кваліфікації кадрів, наявність на досліджуваній території ресурсів, передусім унікальних ресурсів [4, 5].

З виникненням цифрової економіки децентралізованих мереж природоорієнтований туризм і рекреація (аутдор) в Україні отримали досить ефективний інструмент: блокчейн-технології, які дозволяють різко скоротити відставання нашої країни у цій сфері від світових стандартів. Технологія блокчейн з плином часу здатна докорінно змінити ринок туризму і рекреації в Україні [7].

Для національної економіки України, у тому числі для сфери туризму в регіонах, враховуючи формування масового споживчого ринку й нової цифрової економіки, аутдор-індустрія являє собою надзвичайно перспективний напрям розвитку. Створення в регіонах у сфері природо-орієнтованого туризму і рекреації формату цифрової економіки дозволить вирішити проблему формування і розвитку інституціональних умов аутдор-індустрії. На заваді створення стартапів стоять органи управління, які категорично не готові до ринкової прозорості блокчейн-маркета, як не готові поки що й новостворені в процесі децентралізації територіальні громади.

Туризм, попри інституційну відсталість нашої країни від розвинутих країн, має бути інтегратором послуг усіх інших секторів сервісної економіки, локомотивом інституціональних змін при переході до нової цифрової економіки й ініціатором переходу до блокчейну для усіх інших сфер і секторів національної економіки, які співпрацюють з туризмом. Відмінною особливістю туристського бізнесу в умовах цифровізації є особлива важливість інформаційної складової, велика кількість і різноманітність інформаційних потоків, яке супроводжується необхідністю постійної актуалізації, високою швидкістю обмінних інформаційних операцій між усіма суб'єктами бізнесу [6].

Інформаційні взаємозв'язки існують між усіма учасниками туристичного ринку. Особливе місце займає інформація, призначена для кінцевих користувачів (туристів), так як саме цей компонент інформаційного супроводу туристської діяльності відіграє ключову роль при визначенні туристської привабливості і виборі туристів. Це обумовлено специфічними рисами туристського продукту і необхідністю надання максимально вичерпної інформації про туристських DESTINATIONІЙ І ПРОПОНОВАНИХ туристських продуктах. Якість інформаційного супроводу туризму представляється найважливішим чинником, який безпосередньо впливає на якість туристичних продуктів і послуг. Багато в чому зміст інформаційного супроводу туристської діяльності визначає імідж туристських DESTINATIONІЙ І ФОРМУЄ ЇХ ПРИВАБЛИВІСТЬ для туристів. Сучасний рівень розвитку інформаційного супроводу туристичної індустрії має суттєвий вплив на всю сферу туристського бізнесу і всі складові туристського ринку [6].

Туристичний бізнес переживає бум інформатизації, враховуючи потужність та масовість інформаційних повідомлень та розширений сектор подорожей у глобальних мережах, слід зауважити, що туризм є більше споживачем інформаційних інновацій, аніж продуцентом [4].

Список літератури:

1. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf
2. Обозна А. О., Гаврилова О. В., Федотов І. А. Аналіз стану розвитку вітчизняної туристичної галузі у відповідності з міжнародними рекомендаціями статистичних показників. Ефективна економіка. 2019. № 6. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2019-3\(89\)-137-144](https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-137-144).
3. Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети. Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції 9 листопада 2012 року. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 265 с. <https://core.ac.uk/download/pdf/46594729.pdf>
4. Інновінг в туризмі : монографія / А.А. Мазаракі, С.В. Мельниченко, Г.І. Михайліченко, Т.І. Ткаченко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2016. 532 с.
5. Давидова О. Особливості застосування інновацій у розвиток туристичної галузі України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. Київ, 2015. № 7 (172). С.65–69.
6. Садова Н. В. Вплив цифровізації на розвиток туристичної індустрії. Ефективна економіка. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7267> (дата звернення: 08.12.2021).

7. Семенов В. Ф., Нечева Н. В. Макроекономічний контекст ефективного управління персоналом підприємств курортно-рекреаційної сфери: монографія. Одеса, 2019. 258 с.

8. Гапоненко Г.А. Перспективи використання технології блокчейну в туристичній галузі. URL: <https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/view/15570>.

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Луценко Ірина Сергіївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Одеський національний економічний університет

Трунько Карина Юріївна,

студентка кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет

В сучасному світі вирішення проблем з підвищенням інвестиційної привабливості є однією із важливих для розвитку суб'єктів господарювання в Україні.

Варто зазначити, що вказану проблематику досліджували як іноземні науковці: Г. Бірман, Ю. Брігхем, так і вітчизняні вчені, зокрема, І. Бланк, К. Крамаренко, Л. Катан, П. Саблук, М. Кісіль, М. Коденська та інші.

На сьогодні немає єдиного трактування поняття «інвестиційна привабливість підприємства». Наприклад, Саблук П. Т. стверджує, що інвестиційна привабливість визначається інтегральною сукупністю критеріїв дієвості умов інвестування, які забезпечують особистий інтерес інвесторів до вкладення капіталу з метою його примноження або отримання соціального ефекту [1, с. 102].

Розвиток підприємств є незупинним процесом, який потребує постійних фінансових ресурсів як власних, так і залучених. Тому інвестиційна привабливість є необхідною для розвитку виробництва, підвищення конкурентоспроможності та можливість виходу на нові ринки.

Найсуттєвіший вплив на формування рівня інвестиційної привабливості підприємства мають: підвищення ефективності використання основних фондів на підприємстві; зростання ефективності використання оборотних коштів; поліпшення якості управління заборгованостями; вдосконалення управління прибутком підприємства; підвищення ефективності управління ціноутворенням на продукцію підприємства; запровадження маркетингових заходів та управління якістю; налагодження та якості діяльності внутрішнього аудиту; зростання ефективності діяльності підприємства за рахунок впровадження екологічно безпечного обладнання [2, с. 24].

За допомогою оцінювання інвестиційної привабливості можна знайти недоліки діяльності підприємства та усунути їх, а також розробити інвестиційну політику підприємства. Основною вимогою до будь-якого методу визначення рівня інвестиційної привабливості є можливість інтерпретації отриманої інформації та прийняття на основі визначених показників ефективних і доцільних управлінських рішень, як з боку інвестора щодо вкладання коштів, так і з боку підприємства- реципієнта щодо підвищення власного інвестиційного рейтингу [3, с. 2].

Тому можемо виділити такі проблеми недостатньої інвестиційної привабливості:

- нестабільність політичної ситуації. Це значно гальмує розвиток інвестиційної діяльності, що особливо помітно зараз. Через відсутність стабільного регулювання інвестиційних процесів з боку уряду, більшість вітчизняних інвесторів не можуть на всю потужність використати свої можливості, спрогнозувати та врахувати свої прибутки. Інвестор також не знає, яку політику буде проводити нова влада, та як вона безпосередньо позначиться на його фінансовому стані;

- достатньо високий рівень податків. Недосконала база оподаткування відштовхує інвесторів, оскільки наразі діє таке податкове законодавство, яке стримує стимули розвитку інвестиційної активності, наприклад, якщо обсяг виробництва збільшується, то й збільшується база оподаткування;

- відсутні сучасні інформаційні системи зв'язку з потенційними інвесторами, складність в інформаційному забезпеченні та інформаційній підтримці прийняття управлінських рішень на всіх рівнях управління;

- недостатньо нерозвинені страховий та фондовий ринки, що не дозволяє відобразити реальну картину ринкової вартості компанії через фінансові інструменти і зменшує їхню ліквідність;

- наявні проблем у корпоративному секторі, зокрема незахищеність прав інвесторів та скорочення пільг для них;

- недостатність висвітлення інформації про емітентів, професійних учасників ринку цінних паперів, ризики, які стосуються фінансових інструментів. Це все не дає змоги інвесторові реально оцінити вартість та потенціал українських підприємств і приймати виважені інвестиційні рішення;

- зростання монополізації ринків та рівня інфляції;

- активний тіньовий бізнес [4, с. 23].

Тому, враховуючи викладене, можна дійти висновку, що незважаючи на наявні проблеми для підвищення інвестиційної привабливості підприємств слід: вдосконалити базу оподаткування; застосовувати сучасні інформаційні системи зв'язку з потенційними інвесторами; розвивати корпоративне управління та формувати прозору структуру власників; упроваджувати інновації та технології; стабілізувати фінансовий стан; впроваджувати інвестиційні проекти, які дозволяють реалізувати економічний потенціал підприємства; упроваджувати заходи щодо уникнення ризиків, лімітування концентрації ризиків, хеджування, диверсифікації, страхування ризиків та створити спеціальні резервні фонди; забезпечувати інформаційну прозорість підприємств.

Шляхів вирішення проблем достатньо, але потрібно обирати ті, які дійсно підвищать інвестиційну привабливість, нададуть можливість розширити виробничий потенціал підприємства, покращать стан основних фондів, підвищать якість продукції (товарів, послуг) та конкурентоспроможність підприємства. Завдяки цьому, буде створено сприятливий інвестиційний клімат в державі.

Література

1. Крамаренко К. М. Інвестиційна привабливість підприємства та методичні підходи до її визначення. *Причорноморські економічні студії*, 2016. Вип. 10. С. 101-104.
2. Катан Л. І. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства. *Фінансові ринки та цінні папери*, 2010. № 17. С. 23-25.
3. Вірянська О.В. Оцінка інвестиційної привабливості. НАУ Київ, 2016. 115 с.
4. Мешков А. В. Оцінка інвестиційної привабливості підприємств: конспект лекцій. Донецьк, ДонНТУ, 2013. 36 с.

МОНІТОРИНГ АКТИВІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Максимович Ірина Вікторівна

магістрант

Житомирський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Постановка проблеми. Будь-який суб'єкт господарювання для забезпечення ефективної операційної діяльності має володіти достатнім обсягом активів дотримуючись при цьому принципу мінімальної їх вартості при максимальній віддачі. Активи є важливим показником фінансової стійкості банку. Тому банківські установи вважають їх основним фактором підтримки «фінансового здоров'я» банку, фактором, який зумовлює їх можливість отримувати в майбутньому нові прибутки. Від стану активів залежить фінансовий потенціал банку, саме тому банки, особливо в сучасних умовах, повинні надавати особливої уваги для управління активами.

Управління активами комерційних банків вивчали: Аксьонова Л.О., Бойко Н.В., Вольська С.П., Гончаренко О.В., Жовтяк К. С., Зверук Л.А., Квасова О. П., Музичка О.М., Петик Л.О., Семенча І.Є., Тисячна Ю.С., Тищенко О.І., Тришак Л.С., Фатюха В.В., Хоруженко А.А., Шептуха О.М., Шийко В.І., Юрченко Б.І. та інші.

Основна частина. Актив банку є результат операцій із формування, використанню та переміщенню коштів і фінансових ресурсів, що передбачає приріст економічної вигоди протягом певного проміжку часу як надходження чи збільшення вартості [2, с. 73].

Банківські активи є економічні результати та вигоди комерційних банків у процесі створення, використання та переміщення наявних грошово-фінансових ресурсів та інших коштів, що в перспективі має не тільки збільшити економічний прибуток та вигоди за певні періоди часу у вигляді надходжень та зростання підсумкової вартості активів, Проте з певною ймовірністю знизить абсолютне чи відносне значення зобов'язань банку [1, с. 46].

Динаміка кількості банків в Україні, 2017-2021 роки, вартість та рентабельність їх активів наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка кількості банків в Україні, вартість та рентабельність їх активів за 2017-2021 рр.

Показник	на 01.01. 2017 р.	на 01.01. 2018 р.	на 01.01. 2019 р.	на 01.01. 2020 р.	на 01.01. 2021 р.	на 01.12. 2021 р.
Кількість банків	96	82	77	75	74	71
Рентабельність активів, %	-12,6	-1,94	1,65	4,35	2,54	3,81
Чисті активи, млрд грн	1256,3	1336,4	1360,8	1494,5	1822,8	1979,3

ECONOMIC SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Загальні активи (не скориговані на резерви), млрд грн	1737,3	1848,3	1911,1	1982,6	2209,3	2290,3
Загальні активи (не скориговані) в іноземній валюті, млрд грн	788,3	755,1	778,7	717,4	745,8	691,5
Активи в іноземній валюті, млрд грн	519,1	506,5	494,8	491,9	585,3	593,9
Резерви за активними операціями банків, млрд грн	481	511,9	550,3	488,1	386,5	311

Джерело: складено за даними Національного банку України

Як можемо помітити, кількість комерційних банків скоротилася з 96 на початок 2017 року до 71 на 01.11.2021 року, тобто за 4 роки і 11 місяців кількість банків скоротилася на 25, а 11 місяців 2021 року кількість банків скоротилася на 3 установи. Активи комерційних банків стали більш рентабельними – з -12,6% на 01.01.2017 р. до 3,81% станом на 01.11.2021 року. відмічаємо існуючу тенденцію, що вартість активів комерційних банків щорічно зростала.

В таблиці 2 розрахуємо показники динаміки чистих активів комерційних банків.

Таблиця 2

Динаміка чистих активів комерційних банків за 2017-2021 рр.

Станом на	Чисті активи, млрд грн	Абсолютний приріст (зниження), млрд грн		Темп зростання		Темп приросту, %	
		базис.	ланц.	базис.	ланц.	базис.	ланц.
на 01.01.2017 р.	1256,3	-	-	-	-	-	-
на 01.01.2018 р.	1336,4	80,1	80,1	1,0638	1,0638	6,4	6,4
на 01.01.2019 р.	1360,8	104,5	24,4	1,0832	1,0183	8,3	1,8
на 01.01.2020 р.	1494,5	238,2	133,7	1,1896	1,0983	19,0	9,8
на 01.01.2021 р.	1822,8	566,5	328,3	1,4509	1,2197	45,1	22,0
на 01.12.2021 р.	1979,3	723	156,5	1,5755	1,0859	57,5	8,6

Джерело: складено за даними Національного банку України

Дані таблиці 2 показують, що на 01.11.2021 року порівняно до початку 2021 року сума чистих активів комерційних банків зросла на 156,5 млрд грн. чи на 8,6%, а порівняно 01.01.2017 року зросла на 723 млрд грн чи на 57,5%. Найбільше за рік сума чистих активів зросла в 2020 році – на 328,3 млрд грн, а найменше за 2018 рік – на 24,4 млрд грн.

В таблиці 3 розрахуємо показники динаміки загальних активів комерційних банків.

Таблиця 3

Динаміка загальних активів (не скоригованих на резерви) комерційних банків за 2017-2021 рр.

Станом на	Загальні активи, млрд грн	Абсолютний приріст (зниження), млрд грн		Темп зростання		Темп приросту, %	
		базис.	ланц.	базис.	ланц.	базис.	ланц.
на 01.01.2017 р.	1737,3	-	-	-	-	-	-
на 01.01.2018 р.	1848,3	111,0	111,0	1,0639	1,0639	6,4	6,4
на 01.01.2019 р.	1911,1	173,8	62,8	1,1000	1,0340	10,0	3,4
на 01.01.2020 р.	1982,6	245,3	71,5	1,1412	1,0374	14,1	3,7
на 01.01.2021 р.	2209,3	472,0	226,7	1,2717	1,1143	27,2	11,4
на 01.12.2021 р.	2290,3	553,0	81,0	1,3183	1,0367	31,8	3,7

Джерело: складено за даними Національного банку України

Дані таблиці 3 показують, що на 01.11.2021 року порівняно до початку 2021 року сума загальних активів комерційних банків зросла на 81 млрд грн. чи на 3,7%, а порівняно 01.01.2017 року зросла на 553 млрд грн чи на 31,8%. Найбільше за рік сума загальних активів зросла в 2020 році – на 226,7 млрд грн, а найменше за 2018 рік – на 62,8 млрд грн.

Сумарні загальні активи українських комерційних банків за 2017-2021 роки в розрізі складових показані в таблиці 4.

Таблиця 4

Сумарні активи українських комерційних банків за 2017-2021 рр.

Вид активу	на 01.01. 2017 р.	на 01.01. 2018 р.	на 01.01. 2019 р.	на 01.01. 2020 р.	на 01.01. 2021 р.	на 01.12. 2021 р.
Загальні активи (усього), млрд грн	1737,3	1848,3	1911,1	1982,6	2209,3	2290,3
в т.ч.						
Готівкові кошти	36,2	44,6	2,0	56,9	73,3	75,2
Банківські метали	0,3	0,3	0,3	0,4	0,6	0,5
Кошти в НБУ	40,8	37,4	2,0	76,1	2,0	55,4
Коррахунки, що відкриті в інших банках	121,8	96,3	86,5	118,2	176,0	193,5
Строкові вклади в інших банках та кредити іншим банкам	23,1	28,4	2,0	2,0	2,0	63,8
Цінні папери	332,3	425,8	480,6	538,9	791,3	713,0
Надані кредити	1005,9	1042,8	1118,6	1033,5	963,7	1067,8
з них						
кредити суб'єктам господарювання	847,1	870,3	919,1	822,0	752,5	803,1
інші кредити	158,8	172,5	199,5	211,5	211,2	264,7
Інші активи	176,9	172,7	219,1	156,6	200,4	121,1
Загальні активи (усього), %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
в т.ч.						
Готівкові кошти	2,1	2,4	0,1	2,9	3,3	3,3
Банківські метали	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,02
Кошти в НБУ	2,3	2,0	0,10	3,8	0,09	2,4
Коррахунки, що відкриті в інших банках	7,0	5,2	4,5	6,0	8,0	8,4

ECONOMIC SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Строкові вклади в інших банках та кредити іншим банкам	1,3	1,5	0,1	0,1	0,09	2,8
Цінні папери	19,1	23,0	25,1	27,2	35,8	31,1
Надані кредити	57,9	56,4	58,5	52,1	43,6	46,6
з них						
кредити суб'єктам господарювання	48,8	47,1	48,1	41,5	34,1	35,1
інші кредити	9,1	9,3	10,4	10,7	9,6	11,6
Інші активи	10,2	9,3	11,5	7,9	9,1	5,3

Джерело: складено за даними Національного банку України.

Розрахунки показали, що в структурі активів комерційних банків України на 01.12.2021 року займали кредити надані клієнтам – 46,6 % (на 01.01. 2017 р. – 57,9%) та активи у цінних паперах – 31,1% (на 01.01. 2017 р. – 19,1%).

В таблиці 5 розраховано показники динаміки кредитів банків.

Таблиця 5

Динаміка заборгованості за наданими кредитами комерційними банками за 2017-2021 рр.

Станом на	Кредити, млрд грн	Абсолютний приріст (зниження), млрд грн		Темп зростання		Темп приросту, %	
		базис.	ланц.	базис.	ланц.	базис.	ланц.
на 01.01.2017 р.	1005,9	-	-	-	-	-	-
на 01.01.2018 р.	1042,8	36,9	36,9	1,0367	1,0367	3,7	3,7
на 01.01.2019 р.	1118,6	112,7	75,8	1,1120	1,0727	11,2	7,3
на 01.01.2020 р.	1033,5	27,6	-85,1	1,0274	0,9239	2,7	-7,6
на 01.01.2021 р.	963,7	-42,2	-69,8	0,9580	0,9325	-4,2	-6,8
на 01.12.2021 р.	1067,8	61,9	104,1	1,0615	1,1080	6,2	10,8

Джерело: складено за даними Національного банку України

Дані таблиці 5 показують, що на 01.11.2021 року порівняно до початку 2021 року сума заборгованості за кредитами комерційних банків зросла на 104,1 млрд грн. чи на 10,8%, а порівняно 01.01.2017 року зросла на 61,9 млрд грн чи на 6,2%. Найбільша за рік сума заборгованості за кредитами виданими комерційними банками була станом 01.01.2019 року – 1118,6 млрд грн, а найменша станом 01.01.2021 року – на 963,7 млрд грн.

В таблиці 6 розраховано показники динаміки вартості цінних паперів комерційних банків.

Таблиця 6

Динаміка вартості цінних паперів комерційних банків за 2017-2021 рр.

Станом на	Цінні папери, млрд грн	Абсолютний приріст (зниження), млрд грн		Темп зростання		Темп приросту, %	
		базис.	ланц.	базис.	ланц.	базис.	ланц.
на 01.01.2017 р.	332,3	-	-	-	-	-	-
на 01.01.2018 р.	425,8	93,5	93,5	1,2814	1,2814	28,1	28,1
на 01.01.2019 р.	480,6	148,3	54,8	1,4463	1,1287	44,6	12,9
на 01.01.2020 р.	538,9	206,6	58,3	1,6217	1,1213	62,2	12,1
на 01.01.2021 р.	791,3	459,0	252,4	2,3813	1,4684	138,1	46,8
на 01.12.2021 р.	713,0	380,7	-78,3	2,1457	0,9010	114,6	-9,9

Джерело: складено за даними Національного банку України

Дані таблиці 6 показують, що на 01.11.2021 року порівняно до початку 2021 року вартість цінних паперів комерційних банків зменшилася на 78,3 млрд грн. чи на 9,9%, а порівняно 01.01.2017 року зросла на 380,7 млрд грн в 2,1 рази. Найвищою за рік вартість цінних паперів була станом 01.01.2021 року – 791,3 млрд грн, а найменшою станом 01.01.2017 року – на 332,3 млрд грн.

Висновок. Сума активів комерційних банків впавши з початку агресії сусідньої країни 2014 року почала відновлюватися, але темпи такого відновлення зменшилися з початком вірусної пандемії 2020-2021 років. Основними видами активів комерційних банків на кінець 2021 року є кредити банків та цінні папери.

Література:

Музичка О. М. Сучасні методичні підходи до аналізу та оцінки якості активів банку. *Наукові записки [Української академії друкарства]*. 2013. № 2. С. 45-53.

Юрченко Б. І., Аксьонова Л. О. Управління проблемними активами в банківській установі. *Економічний вісник ДВНЗ "Український державний хіміко-технологічний університет"*. 2019. № 1. С. 72-78.

<https://bank.gov.ua/>. Офіційний сайт НБУ (дата зверення 10.12.2021)

СИСТЕМА РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ СТРУКТУРИ НА ОСНОВІ ТЕХНОЛОГІЙ Е-КОМЕРЦІЇ

Фалдина В.В.

к.е.н. кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій
ЗВО “Львівський університет бізнесу та прав”

Русин-Гриник Р.Р.

PhD, асистент кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
Національний університет «Львівська політехніка»

Рипська Є.

студентка кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
Національний університет «Львівська політехніка»

Регулювання розвитку підприємницької структури на основі технологій е-комерції можна розглядати з позиції теорії систем із застосуванням положень системи аксіом Цермело і Френкеля. Перш за все необхідно довести, що модель регулювання є власне системою. Для цього виділимо її складові компоненти та уточнимо взаємозв'язки між ними (рис. 1).

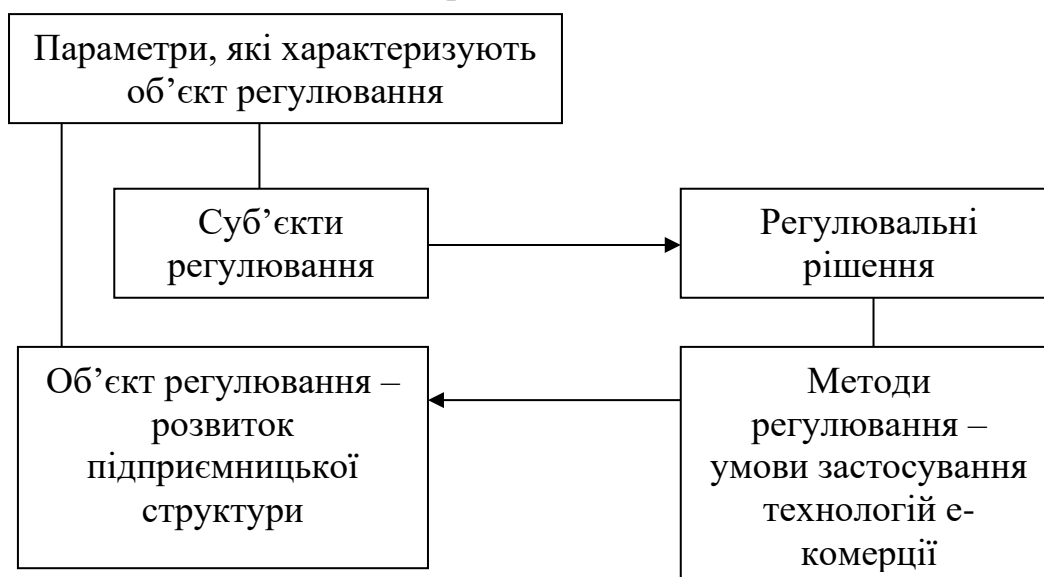

Рис. 1. Система регулювання розвитку підприємницької структури на основі технологій е-комерції

Система регулювання розвитку підприємницької структури на основі технологій е-комерції є сукупністю таких компонентів, як: суб'єкти і об'єкти регулювання, регулювальні рішення і методи впливу на розвиток підприємницької структури, а також управлінська інформація у формі параметрів, які характеризують об'єкт регулювання, тобто вказують на

необхідність прийняття регулювальних рішень і їхню результативність. У формалізованому вигляді запишемо це так:

$$\left\{ \begin{array}{l} \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \equiv \bigcup_{b=1}^m B_b \cup \bigcup_{c=1}^k C_c \cup \bigcup_{d=1}^r D_d \cup \bigcup_{i=1}^s I_i \cup \bigcup_{f=1}^j F_f; \\ \forall \bigcup_{b=1}^m B_b \exists \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \forall \Theta \left(\Theta \in \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \Leftrightarrow \exists l \left(l \in \bigcup_{b=1}^m B_b \wedge \Theta \in l \right) \right); \\ \forall \bigcup_{c=1}^k C_c \exists \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \forall \Xi \left(\Xi \in \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \Leftrightarrow \exists \delta \left(\delta \in \bigcup_{c=1}^k C_c \wedge \Xi \in \delta \right) \right); \\ \forall \bigcup_{d=1}^r D_d \exists \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \forall \Psi \left(\Psi \in \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \Leftrightarrow \exists \gamma \left(\gamma \in \bigcup_{d=1}^r D_d \wedge \Psi \in \gamma \right) \right); \\ \forall \bigcup_{i=1}^s I_i \exists \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \forall Z \left(Z \in \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \Leftrightarrow \exists \lambda \left(\lambda \in \bigcup_{i=1}^s I_i \wedge Z \in \lambda \right) \right); \\ \forall \bigcup_{f=1}^j F_f \exists \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \forall \Upsilon \left(\Upsilon \in \bigcup_{a=1}^{n=5} A_a \Leftrightarrow \exists \rho \left(\rho \in \bigcup_{f=1}^j F_f \wedge \Upsilon \in \rho \right) \right), \end{array} \right. \quad (1)$$

де $\bigcup_{a=1}^{n=5} A_a$ – об'єднання множин компонентів, які утворюють систему регулювання розвитку підприємницької структури на основі технологій е-комерції;

$\bigcup_{b=1}^m B_b$ – множина суб'єктів регулювання у структурі $\bigcup_{a=1}^{n=5} A_a$;

$\bigcup_{c=1}^k C_c$ – множина суб'єктів об'єктів у структурі $\bigcup_{a=1}^{n=5} A_a$; $\bigcup_{d=1}^r D_d$ – множина параметрів, які характеризують об'єкти регулювання у структурі $\bigcup_{a=1}^{n=5} A_a$;

$\bigcup_{i=1}^s I_i$ – множина регулювальних рішень у структурі $\bigcup_{a=1}^{n=5} A_a$; $\bigcup_{f=1}^j F_f$ – множина методів

регулювання у структурі $\bigcup_{a=1}^{n=5} A_a$; Θ – елемент l ; l – компонента $\bigcup_{b=1}^m B_b$; Ξ – елемент

δ ; δ – компонента $\bigcup_{c=1}^k C_c$; Ψ – елемент γ ; γ – компонента $\bigcup_{d=1}^r D_d$; Z – елемент λ ; λ

– компонента $\bigcup_{i=1}^s I_i$; Υ – елемент ρ ; ρ – компонента $\bigcup_{f=1}^j F_f$.

Як бачимо з виразу (1) система регулювання розвитку підприємницької структури на основі технологій е-комерції є складною системою, оскільки містить компоненти з низкою елементів, які функціонально пов'язані між собою.

Список використаної літератури:

1. Лазнева, І. О. та Долгополова, М. В. (2019). Розвиток електронної торгівлі у структурі інформаційної економіки України. Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал, 31, 31–37.
2. Орехова, Т. В. та Дубель, М. В. (2018). Вплив процесу діджиталізації на розвиток електронної комерції в Україні. Економіка і організація управління, 4(32), 17-25.
3. Синявська, О. О. (2019). Електронна торгівля в Україні: тенденції та перспективи розвитку. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм», 9, 126-132.
4. Трубін, І. О. (2013). Правові засади функціонування електронних грошей у сфері електронної комерції: монографія. Київ: Алерта.

ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПОШТОВХ В СФЕРІ ТУРИЗМУ

Фролова Юлія Сергіївна,
Студент

Кирчата Ірина Миколаївна
к.е.н., доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Цифровізація або діджиталізація є основою для розвитку сучасного бізнесу. Під цифровою економікою (англ. «digital economy») пропонуємо розуміти економіку, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях. Варто зауважити і той факт, що все частіше цифрова економіка переплітається з традиційною економікою, роблячи чітке розмежування складнішим.

Діджиталізацію/цифровізацію тлумачимо як виробництво, продаж й постачання продуктів через комп'ютерні мережі [1].

Туризм, попри інституційну відсталість нашої країни від розвинутих країн, має бути інтегратором послуг усіх інших секторів сервісної економіки, локомотивом інституціональних змін при переході до нової цифрової економіки й ініціатором переходу до блокчейну для усіх інших сфер і секторів національної економіки, які співпрацюють з туризмом. У цих умовах сучасні інформаційні технології і створювані на їх основі інтегровані інформаційні системи стають незамінним інструментом в забезпеченні досягнення стратегічних цілей держави та сталого розвитку її підприємств, компаній та організацій.

Сфера застосування технології блокчейну практично безмежна, адже вона не зосереджена лише навколо галузі електронних платежів, розрахунків та пов'язаних із ними послуг, як це може здатися на перший погляд. Ця технологія може бути використана практично в будь-яких комерційних чи громадських сферах, де так чи інакше виникає необхідність організації баз даних.

У наш час технологія Blockchain є однією з найбажаніших, адже практично кожна галузь прагне застосувати її у себе. Блокчейн і валюта на основі алгоритму консенсусу дозволяє продуктивно взаємодіяти окремим учасникам, обмінюючись ресурсами без необхідності довіряти один одному, при цьому – робити це анонімно, без верифікацій і перевірок.

Блокчейн (з англ. «Blockchain») – вибудований за певними правилами безперервний послідовний ланцюжок блоків (зв'язний список), що містять інформацію і пов'язані за допомогою криптографії. Криптографія – це процес, який шифрує та захищає передачу даних, щоб запобігти сторонній стороні читати приватні повідомлення. Найчастіше копії ланцюжків блоків зберігаються і незалежно один від одного (надзвичайно паралельно) обробляються на безлічі різних комп'ютерів (рис. 1.1).

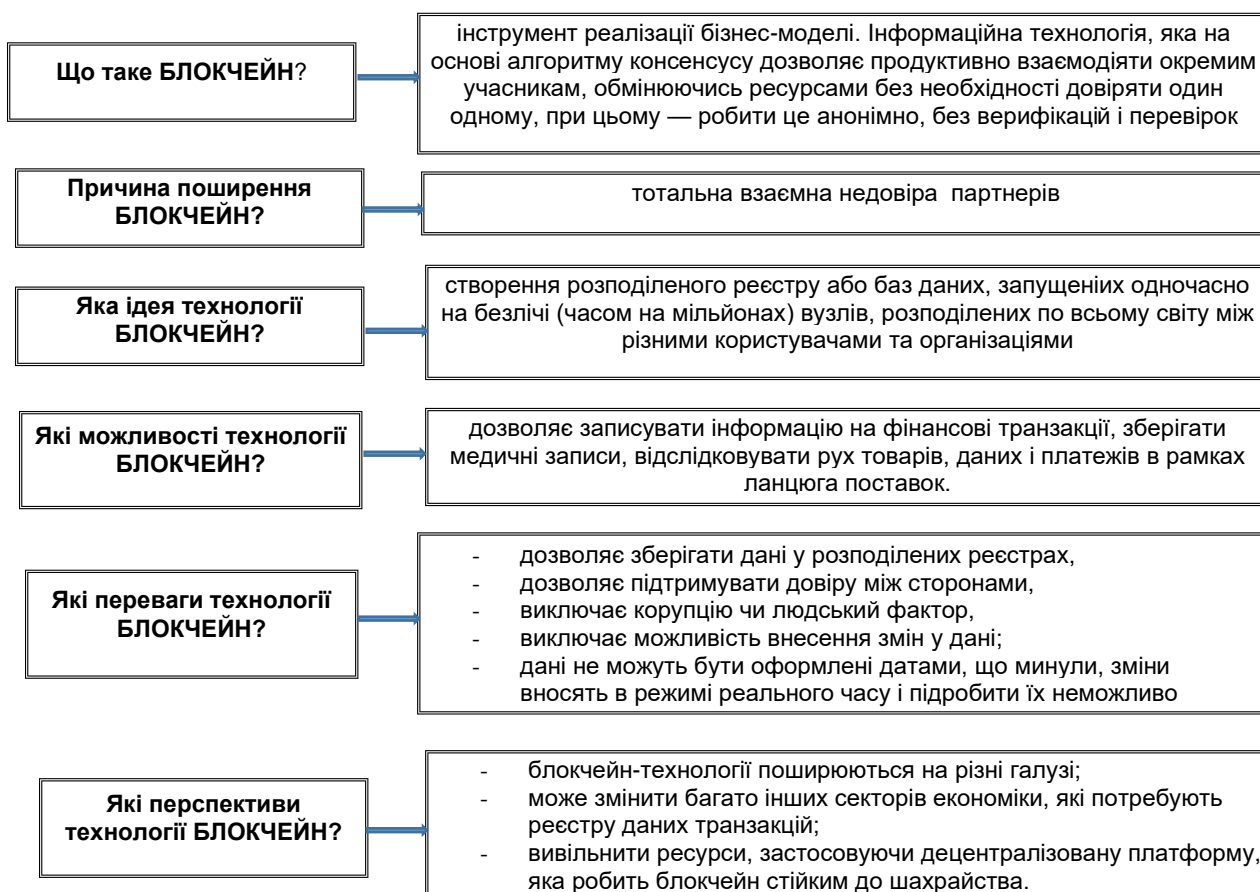

Рисунок 1.1 - Поняття та характеристика технології блокчейн [2]

Застосування технології блокчейн на підприємствах України буде мати як свої переваги так і певні недоліки.

До переваг використання технології блокчейн можна віднести:

- поява на підприємствах елементів «економіки спільного користування» (Share economy, «Шерингова економіка»). Західні успішні компанії на зразок «Airbnb» і «Uber» часто згадують як представників «економіки спільного користування». Майже все, що робить корпорація «Uber», можна висловити як послідовності транзакцій в розподіленому блокчейн-додатку;

- скорочення транзакційних витрат підприємств. Існують чотири види транзакційних витрат ведення бізнесу в форматі фірми або корпорації, які не дозволяють всім стати незалежними підрядниками. Це витрати пошуку на відкритому ринку, витрати координації, витрати складання контракту та витрати встановлення довіри. Блокчейн-технології радикально скоротять транзакційні витрати всіх чотирьох категорій;

- смарт-контракти на блокчейні на підприємствах. За допомогою блокчейн-технології можна отримати підприємство з активними співробітниками і підзвітним менеджментом, який працює в інтересах співробітників і власників, а не власних;

- безпека. Технологія блокчейн є високобезпечною, тому що кожен, хто входить у мережу має унікальну код, який пов'язана з його обліковим записом,

це гарантує, що власник рахунку сам здійснює операції. Блокове шифрування в ланцюзі є жорсткішим для будь-якого хакера, який порушити традиційне налаштування ланцюга;

- цілісність інформації. Програма була зроблена таким чином, що будь-який блок або навіть транзакція, яка додається до ланцюга, не може бути відредагована, що в кінцевому підсумку забезпечує дуже високий діапазон безпеки;

- відсутність шахрайства. Оскільки блокчейн – це книга з відкритим кодом, кожна транзакція буде оприлюднена, а отже, шансів шахрайства не буде. Система блокчейн постійно контролюється співробітниками, які цілодобово стежать за всіма видами транзакцій;

- втручання уряду мінімальне. Уряд чи будь-яка фінансова установа мають абсолютно нульовий контроль над віртуальною мережею, яка базується на технології блокчейн, що дає перевагу підприємству власноруч керувати потоками активів та віртуальних валют [3].

Попри переваги використання технології блокчейн має певні недоліки:

- блокчейн не є автоматизованою системою управління. Уявлення, що блокчейн – це якийсь розподільчий комп'ютер, що виконує, відповідно, розподільчі розрахунки в корені помилково;

- децентралізованість системи блокчейн не дає гарантію її непорушності. Насправді всі незалежні користувачі, «майнери», об'єднані в пули (по суті, картелі). Більшість пулів разом з їх обчислювальними потужностями може фізично знаходитись в одній місцевості, що спрощує потенційне захоплення контролю над будь-якою блокчейн системою;

- анонімність і відкритість блокчейну. Ось простий приклад: відбувається передання в системі блокчейн будь-якому кінцевому користувачеві чи підприємству грошових коштів. Тому що система відкрита, кожен знає скільки грошей на поточному рахунку в будь-який момент часу; скільки, і головне, на що саме їх було витрачено за весь час;

- необхідність великої кількості пам'яті для зберігання. Блокчейн-книги можуть з часом зростати до дуже великих розмірів, що в даний час може вимагати близько 200 ГБ пам'яті. Поточний ріст розміру блокчейн-книг випереджає зростання жорстких дисків, і мережа ризикує втратити інформацію, якщо книга стане занадто великою, для завантаження та зберігання;

- забезпечення неповного захисту. Технологія блокчейн є більш безпечною, ніж інші платформи, однак мережа не є повністю захищеною. Існують різні способи компрометації блокчейн-мережі. Наприклад, приватні мережі захищені від 51% атак, тоді як громадські є більш вразливими до цього;

- приватні ключі. Щоб зробити блокчейн децентралізованим, важливо надати користувачам можливість діяти, як власний банк. Однак це також призводить до певної проблеми. Для доступу до активів або інформації, що зберігається користувачем у блокчейні, їм потрібні приватні ключі, вони генеруються в процесі створення гаманця, і користувач несе відповідальність за

них, а також передання інформації іншим особам. Крім того, якщо користувач втратить приватний ключ, він назавжди втратить доступ до інформації;

– вартість впровадження технології блокчейн. Базова вартість впровадження технології блокчейн величезна. Незважаючи на те, що більшість рішень блокчейн є відкритим кодом, вони вимагають великих інвестицій від організації, яка бажає його впроваджувати. Також існують витрати, пов'язані з наймом розробників, керуванням командою, що досягає різних аспектів технології блокчейн, витрати на ліцензування, витрати на обслуговування, тощо;

– відсутність необхідних знань. Реалізація та управління технологією блокчейн вимагає ґрунтовних знань та обізнаних спеціалістів у цій сфері. Також необхідно навчити існуючих працівників, як користуватися технологією блокчейн [3].

Сьогодні бізнес, який цікавиться практичним застосуванням технології, задається питанням, які капіталовкладення і в що саме можуть знадобитися при реалізації блокчейн-проекту в корпоративному секторі. В даному випадку немає однозначної відповіді. Порядок цифр в значній мірі залежить від області застосування; складності бізнес-логіки, яку потрібно створити під конкретний проект; кількості інтеграцій зі сторонніми сервісами; використовуваної інфраструктури зберігання ключів; кількості ролей і користувачів в системі і т.д. В середньому вартість побудови системи обліку для підприємства можна оцінити в десятки і сотні тисяч доларів. Втім, такі цифри актуальні і для розробки традиційних систем [4].

Туристична галузь через розвиток інновацій, появи нових цифрових технологій, знаходиться на етапі чергових перетворень. Нові технології, які зараз створюються, дозволяють туристу, споживачеві безпосередньо працювати з виробником туристичної послуги, що сприяє наданню споживачеві якіснішого та недорогого продукту, підвищуючи відповідальність виробника продукту.

Класифікація інновацій в туризмі характеризується: інновація; інновація процесу; інновація в управлінні; інновація бізнес-моделі; маркетингова інновація; інновація в логістиці; інституційні інновації; ресурсні інновації; концептуальні інновації [5].

Незважаючи на те, що технологія блокчейн поки що знаходиться на ранній стадії свого розвитку, вона вже демонструє грандіозний потенціал з погляду формування нового цифрового механізму для обміну «цінними» даними.

Німецький гігант туристичної індустрії TUI Group тестує блокчейн для відстеження внутрішніх операцій та має намір надалі розширити сферу застосування цієї технології на інші процеси. Про це пише CoinDesk. В даний час компанія реалізує пілотний проект під назвою BedSwap, в рамках якого технологія блокчейн є центральним елементом системи обліку даних готельних номерів. У довгостроковій перспективі компанія має намір кардинально змінити свої підходи до обліку готельних номерів, перевівши всі відповідні операції на технологію розподіленого реєстру.

Відома австралійська туристична агенція Webjet планує в найближчий час запустити блокчейн-додаток, робота над яким ведеться з 2016 року. Про це повідомляє CoinDesk. Програма призначена для обліку готельних номерів по

всьому світу та створена на хмарній платформі Microsoft Azure Blockchain-as-a-Service з використанням приватної версії блокчейну Ethereum. Однак, у той час як метою більшості рішень з використанням технології є прибрати посередників або підвищити загальну ефективність, Webjet ставить перед собою дещо інше завдання – окрім отримання нового джерела потенційно цінних даних про туристичні тренди, блокчейн-додаток Webjet також допомагає посередникам між клієнтами та готелями отримати оплату за роль у процесі бронювання.

Туризм та блокчейн можуть стати потужним поєднанням, оскільки технологія може забезпечити безпеку та прозорість для кількох важливих точок дотику. У випадку, якщо туристична агенція бронює авіаквитки та готелі для клієнта, вона має надіслати інформацію різним фірмам. Блокчейн може зробити цю операцію більш безпечною та прозорою, оскільки відповідальність поширюється на всю мережу. Те саме відбудеться і із закордонними угодами, що підвищить рівень довіри між усіма залученими сторонами.

Можливі застосування блокчейну в промисловості туризму.

Враховуючи всі характеристики та можливості технології блокчейн, деякі експерти вказують на можливе використання туристичної індустрії. Ось деякі з найцікавіших:

– прості, безпечні та відстежувані платежі. Коли справа доходить до платежів, слід зазначити головну перевагу – платежі з використанням криптовалюти будуть набагато безпечнішими та відстежуваними. Як ми вже згадували, всі транзакції, які виконуються в ланцюжку блоків, залишаються зареєстрованими в ланцюжку і не можуть бути змінені. Не лише це, оскільки це децентралізована система, але також не буде жодних посередників, які могли б втрутитися чи затримати платіж.

– координація та управління готелем чи транспортом. Децентралізовані системи управління також можуть призвести до значної економії великих фірм, оскільки це дозволить їм позбутися посередників. Таким чином, інформація безпечно передається та залишається доступною у будь-який час, що скорочує час керування та забезпечує універсальний доступ до інформації.

– бізнес-рейтинги. Все частіше ми дивимося на форуми та читаємо відгуки користувачів під час подорожей; однак ми не завжди можемо гарантувати, хто їх написав, або їхня точність. Завдяки блокчейну вся інформація, що відображається в мережі, є загальнодоступною, надійною та безпечною, що забезпечує більшу прозорість та підвищує довіру споживачів.

– управління багажем. Блокчейн може стати дуже корисним для відстеження розташування нашого багажу, коли ми попрощаємося з ним на стійці реєстрації. Він переходить із рук у руки протягом усієї поїздки, як і ми. За допомогою такої технології, як блокчейн, можна відстежувати компанії та завжди знати, де знаходиться наша валіза.

– системи винагород. Чи можна говорити про закінчення терміну дії карт лояльності? Багато туристичних фірм створюють програми лояльності для своїх клієнтів з метою перетворити їх на постійних клієнтів. Блокчейн спростить ці процеси та дозволить клієнтам перевіряти свої бали та, наприклад, обмінювати їх на криптовалюту. Слід звернути увагу на проблеми, які вже зараз необхідно

вирішити з метою отримання ефективного результату від впровадження інноваційного інституту – блокчейн.

Три реальні приклади використання блокчейну в туризмі:

– Winding Tree (Кучеряве дерево). Ця компанія розробляє децентралізовану платформу бронювання подорожей. Winding Tree прагне усунути зовнішніх посередників за допомогою технології блокчейн та значно знизити ціну до 20%;

– ShoCard та SITA. ShoCard та SITA запропонували зробити революцію в індустрії туризму за допомогою управління ідентифікацією. Хоча проєкт наразі перебуває на початковій стадії, є надія, що платформа спростить ідентифікацію людей у готелях або на контрольно-пропускних пунктах аеропорту;

– Tripki (Трипки). Цей проєкт спрямовано створення програми лояльності з використанням блокчейна. Tripki дозволяє клієнтам та компаніям у сфері туризму безпосередньо контактувати один з одним. Вони призначають клієнтам жетони для проживання, наприклад, у певному готелі, і вони реєструються в блокчейні, термін дії яких не закінчується, і їх можна використовувати будь-коли.

Існують такі сценарії використання блокчейну в індустрії туризму:

– децентралізовані ринки бронювання. Незважаючи на те, що ці посередники допомагають клієнтам знайти потрібні їм послуги, кінцеві постачальники, такі як готелі, ненавидять той факт, що вони платять не менше ніж 15% комісії через ці канали. У разі децентралізованого ринку бронювання ці централізовані організації не потрібні, оскільки постачальники послуг підключаються безпосередньо до клієнтам. Крім того, прозорість цін та можливих комісійних у рамках децентралізованого ринку може забезпечити найкращий досвід для клієнтів.

– схеми лояльності. Схеми лояльності, чи це авіаквитки, проживання в готелі чи щось ще, вже відіграють велику роль у туристичній індустрії. Тим не менш, клієнти часто вважають їх занадто вузькими та обмежуються невеликим набором винагород;

– послуги ідентифікації. Відстеження особистості мандрівників має найважливіше значення для різних сторін усередині галузі, але не більше, ніж для тих, хто бере участь у забезпеченні безпеки транспорту та національних кордонів. Хоча громадськість, що здійснює поїздки, розуміє причини, що лежать в основі перевірки особистості, вона також розглядає її як найбільш трудомісткий крок у поїздки.

Таким чином на наш погляд, до очевидних переваг впровадження блокчейн у сфері туризму можна віднести [6]:

– автоматизація та спрощення фінансових операцій, скорочення часу на підготовку та оформлення договорів, прозорість угоди, скорочення паперового документообігу.

– магазини віртуальної реальності, онлайн-бронювання та інші електронні сервіси дозволяють туристам швидко та вигідно спланувати свою подорож.

- зниження вартості туристського продукту та поліпшення якості послуг (за рахунок зниження витрат на створення та розкрутку сайтів, оплату реклами, посередницьких послуг).
 - зменшення витрат за валютні операції (з допомогою проведення операцій у системі).
 - автоматизація процесів ідентифікації особистості, автоматизована перевірка підприємства (готелі, авіакомпанії).
 - участь споживачів туристських послуг у глобальній системі лояльності, накопичення бонусних балів для придбання турів (єдина карта лояльності, що дозволяє одночасно накопичувати бали всіх готельних мереж, авіакомпаній, сервісів з оренди машин).
 - збільшення прибутку організацій, які надають туристські послуги з допомогою оптимізації торгової, інформаційної, виробничої діяльності.
- Слід звернути увагу на ці переваги і вже зараз необхідно їх використовувати з метою отримання ефективного результату від запровадження інноваційного інституту – блокчейн.

Список літератури

1. Цифрова економіка здатна стрімко підвищити ВВП / В. Гройсман // *Новини економіки*. 8 вересня 2017. URL: <http://ua-ekonomist.com/16214-cifrovaekonomka-zdatnastrmko-pdvischiti-vvp-groysman.html>.
2. World Economic Forum Available. URL: <https://www.weforum.org/>
3. Advantages and disadvantages of blockchain technology. URL: <https://data-flair.training/blogs/advantages-and-disadvantages-of-blockchain>.
4. Міністрество фінансів. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2019-3\(89\)-137-144](https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-137-144). <https://minfin.com.ua/ua/2017/09/07/29878823/>
5. Інновінг в туризмі : монографія / А.А. Мазаракі, С.В. Мельниченко, Г.І. Михайліченко, Т.І. Ткаченко та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. –532 с.
6. Нароненко, Н., & Vasylenko, V. (2020). Перспективи використання технології блокчейну в туристичній галузі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*, (10), 193-199. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2019-10-20>.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ ІТАЛІЇ

Патійчук Віктор Олексійович,

канд. геогр. наук, доцент кафедри
міжнародних відносин і регіональних студій
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Тарасюк Ніна Адамівна,

канд. геогр. наук, доцент кафедри фізичної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ціпошук Софія Анатоліївна,

студентка географічного факультету
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Гастрономічний туризм все більше розвивається у регіонах світу. Особливо популярним він є в європейських державах, адже тут віками формувалися традиції приготування їжі, яка буває не тільки буденною, святковою, але й вишуканою, що готується для особливих цілувальників кулінарних страв – гурманів. Італія є однією із тих країн Європи, де гастрономічний туризм має високий розвиток та її кулінарні традиції викликають туристичний інтерес у багатьох іноземних відвідувачів. Її заслужено вважають батьківщиною багатьох кулінарних страв й тут розміщуються відомі на весь світ ресторани, в яких працюють досвідчені шеф-кухарі. Сюди щорічно приїжджає багато туристів із різними цілями, включаючи гастрономічні інтереси. Це приносить Італії в складних умовах сучасної фінансово-економічної кризи значні валютні надходження.

Гастрономічний туризм – це туристичні подорожі в різні місця світу для ознайомлення з місцевими кулінарними традиціями та особливостями національної або регіональної кухні [1]. Головна мета відпочиваючих, які вибирають гастрономічний туризм, полягає в дегустації унікальних продуктів і страв, властивих виключно для даної місцевості. Для гастрономічних турів спеціально розробляються тематичні програми, які можуть включати як дегустації вишуканої їжі, так і навчання в кулінарних школах будь-якої спрямованості тощо. Гастрономічні тури, крім прямих цілей – забезпечення відпочиваючих продуктами харчування, мають ряд важливих функцій – культурно-історичну (вивчення досвіду та практики споживання традиційної їжі для населення конкретної країни чи певного регіону), практично-пізнавальну (вивчення досвіду виробництва та споживання певних видів кулінарно-гастрономічної продукції), етнорелігійну (ознайомлення з культовими та національними практиками споживання певної їжі), інформаційно-комунікаційну (налагодження спілкування та обміну інформацією у процесі виробництва та споживання їжі), бізнесово-економічну (налагодження

виробничих та торгівельно-обмінних зв'язків із виробниками традиційної їжі), практично-прикладну (обмін досвідом кулінарних традицій та технологій виробництва гастрономічно-харчової продукції, організація кулінарних конкурсів, семінарів-тренінгів, кулінарних шкіл та ін.) тощо [2]. Серед різновидів гастрономічних турів можна виділити: екскурсійні тури для гурманів – дегустаторів вишуканої та рідковживаної екзотичної їжі; ознайомлення з кулінарними традиціями відвідуваних країн тощо; спеціалізовані тури майстер-класи з приготування їжі; відвідування кулінарних та гастрономічних фестивалів, шоу, вистав; спеціалізований за основним харчовим продуктом (винний, пивний, шоколадний, сирний, десертний, трюфельний, морепродуктний тощо) та інші (рис. 1). Фахівці вважають, що видовий склад гастрономічного туризму можна сегментувати у залежності від головних функцій та мети гастрономічного туру, які полягають у відвідуванні: об'єктів гастрономічного туризму (спеціалізовані музеї, сироварні, виноробні, пивоварні тощо); ресторанів із місцевою кухнею; кулінарних курсів при готелях, а також спеціалізованих кулінарних центрів і шкіл; фермерських господарств із традиційною сільськогосподарською продукцією; сільськогосподарських (фермерських) ринків; продовольчих виставок та ярмарків; гастрономічних і винних (пивних) фестивалів тощо [3].

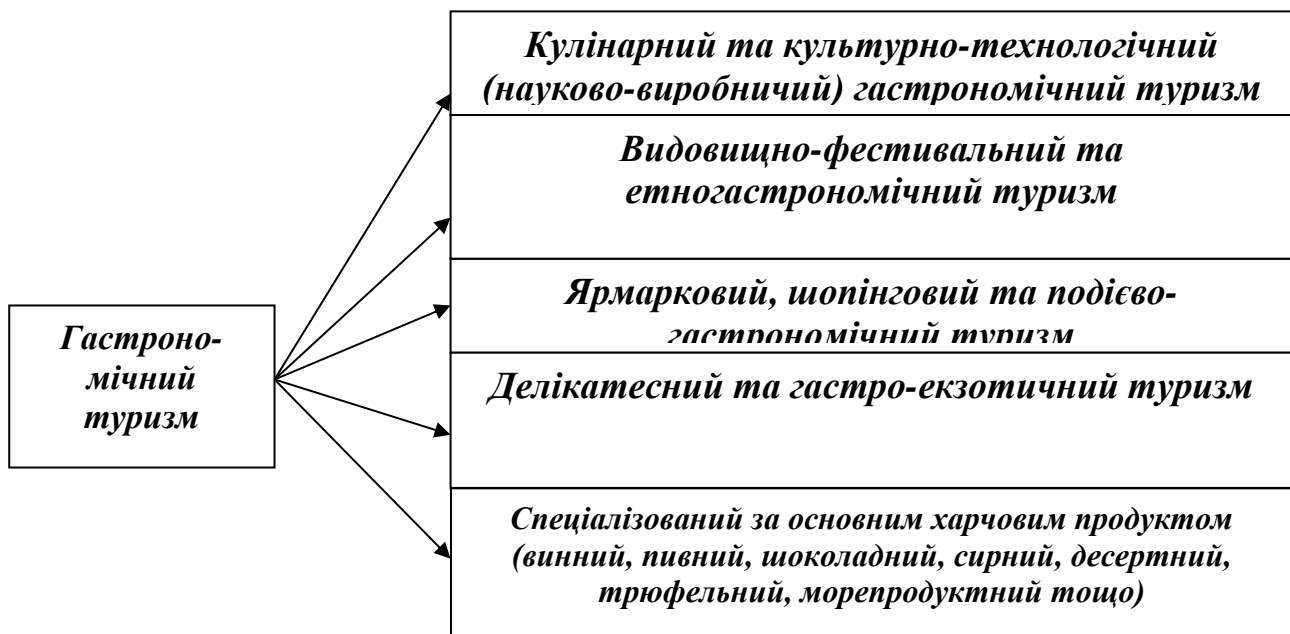

Рис. 1. Основні види гастрономічного туризму

В сучасних умовах розвитку гастрономічний туризм користується все більшим попитом в Італії. Згідно офіційної статистики, ця туристична галузь приносить щорічно близько 5 млрд євро прибутку до державного бюджету, незважаючи на загальну економічну кризу в країні [4]. Тому італійський уряд всіляко намагається стимулювати та контролювати розвиток прибуткових галузей туризму. Наприклад, Національна конфедерація фермерів Італії – «Coldiretti» в кінці минулого тисячоліття склала спеціальний перелік регіонів країни, в яких необхідно зберегти традиційну національну кухню та випустила

рекламні буклети для туристів, як італійських, так й іноземних, в яких закликала відвідати окремі регіони країни, щоб підтримати місцеві традиційні кулінарні традиції [5]. Члени цієї організації стимулюють проведення різноманітних гастрономічних акцій у різних регіонах країни. За даними Національного інституту статистики Італії, 33 % італійців готові через кризу під час відпустки відмовитися від розваг (кіно, дискотек), а 25 % – пожертвувати комфортним розміщенням (обрати готелі з меншою кількістю зірок) [6]. Як свідчать дані опитування, лише 11 % італійців можуть обмежити себе у купівлі традиційних місцевих страв. Що ж стосується найбільш популярних страв Італії, то паста, хліб і різні види випічки – лідирують у вподобаннях її мешканців (їх перелік становить 1438 видів) [7]. На другому місці італійського продуктового споживання – свіжі й приготовлені овочі та фрукти (1304 види), далі йдуть ковбаси (764 види) і сири (472 види) [6]. Було складено національний реєстр традиційних страв Італії, який включає в себе 4698 блюд різної кулінарної спрямованості – від простих перших страв до вишуканих місцевих десертів [7]. Оприлюднений також рейтинг регіонів Італії за числом традиційних страв, де перше місце посіла Тоскана, яка володіє оригінальними рецептами 463 місцевих страв [8]. Коронним блюдом регіону Тоскана є грінки з печінкою та бульйоном із каплуна, а також тушкована цесарка, запечені грачі з печінкою і салатом. Друге місце посіла область Кампанія, де наявні оригінальні місцеві страви (387 найменувань), які базуються на давніх італійських рецептах. Візитною картою кулінарії цього регіону є спагеті з морепродуктами, фарширований каплуном із овочами. Третьою у кулінарному рейтингу є область Лаціо, де налічується 384 місцевих оригінальних страв, головною традиційною стравою якої є жарена тріска й вугрі та баранина з картоплею артишоком і броколлі. Тобто свою традиційну страву має кожен регіон Італії (табл. 1). Саме ці регіони у 2019 р. зафіксували найбільший приплив туристів, які обирали тури із дегустації вин і кулінарних страв. Також популярними серед любителів такого виду відпочинку є регіони Емілія-Романья, П'ємонт та Лігурія [10]. «Coldiretti» провела дослідження по всій Італії, де піддалися оцінці кулінарні можливості кожного з регіонів Італії та розглянуті перспективи подальшого розвитку гастрономічного туризму на їх території.

Таблиця 1

Основні регіони Італії та традиційні для них страви*

№ з п.	Назва регіону	Традиційні перші страви регіону	Основна страв	Десерт
1.	Абруццо	суп із молюсків та чечевиці	лазанья з моцарелою та пармезаном, тушкована баранина зі спеціями	печиво з мигдальною начинкою та мигдаль у цукрі
2.	Апулія	телячий бульйон із пиріжками панцеротті, запечений у лавровому листі вугор	печена тріска з цибулею та оливками	петтоле (маленькі блінчики з сиропом), картеллате (жарені солодощі у вигляді квітів)
3.	Базиліката	суп з латук та і молюсків в індичому бульйоні	ковбаса з тертим сиром, тріска з в'яленими перцями, паста з анчоусами	кальцончеллі (булочки з чечевицею або каштанами)

GEOGRAPHICAL SCIENCE
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

4.	Валле- д`Аоста	суп з савойською капустою, сиром та корицею й мускатним горіхом	ковбаса з сушеного м'яса з гірськими травами, сало з карамелізованими каштанами	груші в сиропі з шоколадним кремом та збитими вершками
5.	Венето	суп-бульйон із каплуна	ризотто з цикорієм, печінка по-венетійськи, варена телятина з соусом із редьки	веронський коровай, союз зі фруктів із маскарпоне, мигдальна нуга
6.	Емілія-Романья	суп із телятини з креветками	лазанья і тортелліні з м'ясною начинкою, фарширована свиняча ніжка з овочами, запечена риба Саба у винному соусі	болонський пиріг, торт із кремом маскарпоне, рисовий пиріг
7.	Калабрія	суп із зеленню та квасолею	рагу зі свининою та сирами пекоріно та качокавалло, козLINE м'ясо запечене з картоплею та овочами й гострими приправами, жарена риба-меч із соусом гьотта	інжир у шоколаді, печені солодоші з цитрином і бергамотом
8.	Кампанія	суп із латуком і бораччою на курячому бульйоні	спагеті з морепродуктами, фарширований каплун із овочами	печево струффолі, сухофрукти
9.	Лаціо	суп із морепродуктів та зеленню	жарені тріска й вугрі та бараниною з картоплею артишоки і броколлі	римський калач, пряники із медом, сухофруктами і шоколадом
10.	Лігурія	телячий суп із сиром	равіолі, макарони в бульйоні по-генуезьки, м'ясні ковбаски зі шпинатом, запечена цесарка з артишоком	пандольче, горіхи у винному соусі Россезе, карамелізовані фрукти
11.	Ломбардія	м'ясний та бульйон із морепродуктів на желатині	пельмені тортелліні та казончеллі на бульйоні, шашлики з курятини і телятини з кремоською гірчицею	панеттоне (святковий пиріг) із солодоцями
12.	Марке	рибний бульйон «brdettoo» із шафраном	запіканка зі свинини з пастою капеллетті, смажені різноманітне м'ясо й риба з овочами	піца з сухофруктами, шоколадний смуз зі фруктами
13.	Молізе	суп із моллюсків	піца франца з холодним бульйоном, печена тріска в маринаді з горіхами та зеленню	жарені кальчуні (печиво з фруктами та медом), кукурудзяні батончики з Кампобассо
14.	П'ємонт	суп із морепродуктів та мідій	печена риба, м'ясний салат, фаршировані перці, анчоуси з зеленню, ризотто з цикорієм, запечена картопля з морквою	мус із червоних яблук, торт із горіхами та каштанами
15.	Сардинія	суп мерка з пастою, молоком та овочами	равіоллі з сиром, сардинські клецьки з соусом та копченостями, ягня з печі з овочами	рикотта з медом
16.	Сицилія	суп зі спеціями з морепродуктів	піцца з цибулею, моллюски в тісті, салат з апельсинами та оселедцем, фаршировані сардини	кренделі, бісквіт, мармелад котоньята, трубочки консолі з мигдалем
17.	Тоскана	томатний суп пюре, густий овочевий суп із хлібом, квасолею і горошком	грінки з печінкою та бульйоном із каплуна, тушкована цесарка, запечені грачі з печінкою і салатом	сієнське печиво, мигдальне печиво риччарелло

18.	Трентіно-Альто Адідже	ячмінний суп із кнедликами на бульйоні, грибний бульйон	канедерлі (котлети зі шпика та грудинки) з шпинатом, грибами чи печінкою, полента з соусом	штрудель із фруктами
19.	Умбрія	морський бульйон на м'ясі	каппеллеті з каплуном, голубами і моллюсками	панпепато (печиво з солодошами та насінням хвойних дерев), торчильоне з солодкого тіста з мигдалем
20.	Фріулі Венеція-Джулія	суп-мусет із ріпи та жарених шкварок	бровада з поленою та сиром	губана начинена горіхами, вином і медом

*Складено за: [5; 7; 8; 9].

Згідно експертних висновків комісії ЄС з санітарно-епідемологічної служби, Італія посіла у 2019 р. перше місце в Європі за чистотою і безпекою продуктів харчування, що є вагомим чинником притягування іноземних туристично-гастрономічних потоків [4]. За офіційними підрахунками, у 2019 р. іноземні туристи витратили понад 27 млрд євро в ресторанах, піцеріях, тавернах, а також на придбання типових італійських продуктів і страв [6]. Найбільше Італію з гастрономічними цілями відвідують туристи з Німеччини, Франції, Австрії, Швейцарії, Іспанії та інших європейських країн, чия гастрономічна традиція є близькою до італійської [5].

Можна помітити деякі регіональні відмінності у споживанні традиційних страв в Італії. Так, наприклад, м'яса найбільше їдять у північних регіонах цієї країни, а риби – у південних. Проте свіжі овочі й морепродукти та традиційні італійські сири активно використовують для приготування їжі по всій території країни [10]. За висновками фахівців, на кулінарні традиції регіону мають вплив не політичні та географічні межі, а скоріше всього – відмінності у складі ґрунту, кліматі і близькості до моря, а також у специфіці й зональних можливостях вирощування сільськогосподарських культур та розведенні тварин [9]. Так, наприклад, в Італії існують кулінарні відмінності між Північчю та Півднем. Різницю в регіональних кулінарних пристрастях італійців можна зрозуміти, порівнюючи, наприклад, кухню Венеції, Лігурії, Тоскани, регіону Емілія-Романья, Фріулі-Венеції Джулії, Сицилії, П'ємонт, Венето та інших регіонів. Від півночі до півдня країни відрізняються як способи приготування хліба, так навіть і різдвяних солодоців. Основна відмінність кухні Півночі і Півдня полягає в тому, що на Півночі вживають пасту (загальна назва всіх макаронних виробів) плоску у вигляді локшини, а на Півдні – круглу, у вигляді трубочок. Домашню пасту на Півночі роблять на основі яєць, до неї додають соус, який складається з телятини і томатів. На Півдні – паста виготовляється фабричним способом і не містить яєць, а основу класичного соусу складає свинина та морепродукти. Інша відмінність між кулінарними пристрастями Півночі та Півдня полягає в основних жирах, які використовуються для приготування їжі. На Півночі використовують тваринне масло, на Півдні – оливкове. По всій території Італії використовуються різноманітні спеції та приправи, хоча наявні регіональні відмінності, проте усюди порядок прийняття їжі є однаковим. Перша традиційна італійська страва обов'язково включає макарони, рис (особливо на півночі) або суп. Друга – м'ясо або іноді (в основному по п'ятницях) риба, до яких додається

принаймні один, або два, чи три гарніри з овочів. Після зеленого салату подається що-небудь екзотичне і солодке, як наприклад, сир і фрукти, іноді – морозиво, що інколи запивається достатньою кількістю вина [11]. Експерти вважають, що це розмаїття сприяє розвитку екогастрономічного туризму в країні [9].

Італія має особливу славу у світовій кухні, адже саме її ресторани подають смачну пасту й піццу, ризотто й вишукані соуси з морепродуктами, а легкі десерти презентуються з місцевим вином. На території країни є майже 20 мішленівських ресторанів із різною зірковістю, які є найвищою міжнародною нагородою для закладів громадського харчування (табл. 2). Основна частина сертифікованих закладів громадського харчування зі знаком «Мішлен» знаходяться у столиці країни – Римі. Тут розміщуються такі відомі ресторани, як «Aroma», «Metamorfosi», «La Pergola», «Pagliaccio», які приваблюють до себе численних іноземних гостей та кулінарних гурманів.

Таблиця 2

Основні міжнародно-гастрономічні центри Італії згідно системи оцінки якості громадського харчування «Мішлен»*

Назва гастрономічного об'єкта	Місце розташування	Кількість зірок Мішлен	Вартість середнього чека, євро	Фірмові страви
«Aroma»	Рим	*	60	телячі щоки з гірчичним соусом, картоплею і артишоками, а також вегетаріанські або безглютенові страви
«Metamorfosi»	Рим	*	108	яловичина з арахісовим пюре і баклажанами
«La Pergola»	Рим	***	200	устриці на грилі з гарбузом і травами; паста з червоними креветками і баклажанами; телячі щоки з ендивієм, сиром Бураті, рисом і перцем чилі
«Pagliaccio»	Рим	**	150	краб з м'ятно-яблучним желе і лосось в маринаді з східними травами; груша в імбирному соусі
«La Bandiera»	Чивітелла-Казанова	*	20	тріска з буряком та картоплею; яловичина з капустою і цибулею, обсмажена у вермуті
«La Cantinella»	Неаполь	**	69	паста з восьминогом; свинячі відбивні; неапольська панакота
«Miramonti l'altro»	Кончесіо (Брешія)	**	80	тушкована яловичина в червоному вині і лобстер в рожевому соусі
«Sadler»	Мілан	**	60	креветки з артишоками; равіоллі з перцем і кальмарами
«Perbellini in Isola Rizza»	Верона	*	56	морепродукти в різних варіаціях; місцеві кондитерські вироби

GEOGRAPHICAL SCIENCE
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

«Le Calandre»	Рубано	***	80	шафрановим ризотто з лакрицею; капучіно з чорних каракатиць
«Enoteca Pinchiorri»	Флоренція	***	188	равіоллі з сиром буррата і цесаркою; молочне порося у маринованих овочах; барабулька з оливками і турецьким горохом
«Piazza Duomo»	Альба	***	180	різноманітні морепродукти з трюфелями, морепродукти і трюфелі

*Складено за: [8; 12].

Італія є батьківщиною багатьох міжнародних гастрономічних фестивалів, які відбуваються в ній ще з XV ст. Найбільш відомою гастрономічною подією є фестиваль «Pizzafest», який проходить щорічно восени в країні у багатьох її містах [8]. Не менш відомими є й інші гастрономічні події країни, серед яких слід назвати щорічні фестивалі винограду, італійського шоколаду, делікатесних грибів – трюфелів, фестиваль повільної їжі, рибні фестивалі, фестиваль сиру, пасти, вина тощо (табл. 3). Давнім та цікавим видовищним заходом Італії є «Фестиваль винограду», який щорічно відбувається в старовинному містечку Маріно, неподалік від Риму. Його жителі щороку для цього святкування готують більше 3 тис. літрів місцевого білого вина і витрачають 150 тонн винограду, яке потім виливається із винного фонтану зі скульптурної композиції. Це вино може куштувати кожен бажаючий [11].

Таблиця 3

Основні гастрономічні фестивалі Італії*

№ з п.	Назва фестивалю	Місце проведення	Час проведення	Статус фестивалю
1.	«Фестиваль винограду»	м. Маріно	1-3 вересня	міжнародний
2.	«Фестиваль шоколаду»	м. Перуджа	17-26 жовтня	міжнародний
3.	«Фестиваль шоколаду»	м. Турин	21-30 листопада	регіональний
4.	«Фестиваль туррона»	м. Кремона	16-18 листопада	регіональний
5.	фестиваль «Білих трюфелів»	м. Сан-Мініато	кожен вихідний листопада	міжнародний
6.	фестиваль повільної їжі «Salone del Gusto»	м. Турин	23-27 жовтня	регіональний
7.	фестиваль сиру «Бра»	м. Неаполь	13-16 вересня	міжнародний
8.	фестиваль пасти «IPrimid'Italia»	м. Фоліньо	кінець вересня	міжнародний
9.	фестиваль сиру «Горгондзоли»	м. Горгонзола	14-15 вересня	міжнародний
10.	солодкий ярмарок «SIGEP»	м. Ріміні	19-23 січня	міжнародний
11.	фестиваль соусу «песто»	м. Лаванья	5-7 жовтня	регіональний
12.	фестиваль «Pizzafest»	міста Рим, Неаполь, Мілан, Флоренція, Барі, Равенна, Піза	восени	міжнародний
13.	фестиваль оливок	м. Генуя	восени	регіональний
14.	Міжнародний фестиваль солодоців	м. Ріміні	січень	міжнародний

*Складено за: [8].

Фестиваль шоколаду відбувається щорічно 17-26 жовтня в місті Перуджа, куди з'їжджаються усі шоколадні гурмани не тільки Італії та Європи, але й світу. Тут проходять конкурси на швидкість поїдання шоколаду, відгадування сортів відомих торгових брендів тощо. Цей фестиваль проходить тут тому, що в місті розміщується штаб-квартира однієї з найвідоміших шоколадних компаній світу «Perugina» – найбільшого італійського та європейського шоколадного виробника. Окрім того, цей фестиваль є не тільки розважальним заходом. Сюди з'їжджаються відомі шоколад'є з усього світу аби перемогти в конкурсі на кращий шоколад року, а також фахівці з виробництва шоколаду, які проводять науково-технологічні тренінги, укладають торгівельні угоди з продажу шоколаду тощо. В місті відкрито також багато косметичних салонів і шоколадних саун, де можна покращити своє здоров'я за рахунок шоколаду [7]. Фестиваль шоколаду в Турині проходить щорічно 21-30 листопада. Він є порівняно молодшим від фестивалю в Перуджі – проводиться він всього 11 років. У ці дні вулиці міста наповнюються шоколадними гурманами, які з'їжджаються сюди, щоб насолодитися улюбленими ласощами, взяти участь у різноманітних майстер-класах та відвідати виставки шоколадних фігур. Щорічно з 16 по 18 листопада у місті Кремона, що на півночі Італії, проходить гастрономічний фестиваль «туррона» – відомої італійської солодощі. В історичному центрі в ці дні виростають численні прилавки, де можна спробувати і придбати не тільки всілякі різновиди місцевого туррона, але і його аналоги з інших італійських міст і навіть з інших країн. Кожні вихідні у листопаді в місті Сан-Мініато щорічно проходить фестиваль «Білих трюфелів». Цей гриб є їжею гурманів. Його вважають королем грибів. Він особливо користується попитом у заможних людей, адже страви з нього дуже дорого коштують. В околицях цього міста росте багато білих трюфелів. Саме тут був знайдений найбільший в світі білий трюфель вагою 2,5 кг., про що свідчить книга рекордів Гіннеса [5]. Під час цього фестивалю відбуваються аукціони з продажу трюфелів, де експерти встановлюють їх початкову ціну, а також кулінарні майстер-класи з приготування різноманітних страв із цим цінним грибом. Тут можна скоштувати страви з нього, навчитися правильно вибирати трюфелі, готувати гарніри і соуси, а також взяти участь в аукціоні й придбати трюфелі [9]. На Півночі Італії, в місті Турин 23-27 жовтня щорічно відбувається фестиваль повільної їжі «Salone del Gusto». Він був заснований в 90-х роках минулого століття італійськими гурманами як рух-протест «Slow food» проти такого популярного й поширеного сьогодні в світі явища як фаст-фуд. Цей фестиваль є повною протилежністю «швидкій кухні». На ньому страви готують довго і ретельно, використовуючи тільки екологічно чисті й натуральні корисні продукти. У павільйонах імпровізованих ринках можна знайти і скуштувати смачну й корисну їжу з усієї Італії, і навіть із інших країн світу, куди щорічно приїжджають шеф-кухарі з різних куточків планети. Найбільш популярним і масовим є щорічний фестиваль сиру «Бра», який відбувається 13-16 вересня. Італія є батьківщиною традиційного сиру «моцарелла». В країні виробляється більше 500 різноманітних сортів сиру, при чому кожна провінція країни спеціалізується на своїх традиційних сирах [10]. Наприклад, моцарелла

традиційно готується в Неаполі, горгондзола – в районі Паданської рівнини, парміджано – це традиційний пармкий сир. Цей захід є молочним святом Європи, адже тут можна побачити технології виробництва та придбати інші види молочної продукції – йогурти, морозиво, молочні коктейлі та інші ласощі з натурального молока, що притягує до себе не тільки фахівців із продажу молочної продукції, але й багатьох туристів, у тому числі й з дітьми. Щорічно цей фестиваль відвідує понад 50 тис. туристів [8]. Фестиваль «IPrimid'Italia» проходить щорічно проходить у кінці вересня в італійському місті Фолиньо і спеціалізується на найвідоміших італійських делікатесах: макаронних виробках, канілонне, супах і продуктах із рису. Фестиваль включає в себе дегустації, демонстрації, майстер-класи і навіть всілякі художні «ігри» з їжею, як, наприклад, створення їстівних скульптур та відео-кліпів. 14-15 вересня в Італії в містечку Горгонзола відзначають свято однойменного сиру. Цей фестиваль відбувається уже більше 20 років. Блакитний сир «горгондзола» був винайдений ще в середині ХХ ст. саме в цьому невеликому містечку, що й дало назву продукту. Містечко розташоване в 18 кілометрах на північний схід від Мілана. Під час свята тут традиційно влаштовуються численні сирні дегустації [7]. Крім ризотто, гості свята сиру зможуть спробувати лазанью, галушки, панцаротті, равіоли – все це готується з сиром горгондзола або подається з сирним соусом. Запити італійські ласощі можна червоними і рожевими винами Ламбруско та іншими винами регіону, в тому числі й домашніми [11]. На святі сиру «горгондзоли» туристів зазвичай чекають не тільки дегустації. Вони знайомляться зі стародавніми ремеслами і можуть придбати традиційні сувеніри, відвідують різноманітні виставки і концерти. Для дітей теж організуються спеціальні вистави. З 19 по 23 січня в м. Ріміні проходив традиційний «солодкий» ярмарок під загальною назвою «SIGEP» (Міжнародний салон морозива, кондитерських виробів і домашньої випічки). Морозиво, тістечка, хлібобулочні вироби, піца, шоколад і кава стали головними героями п'ятиденного солодкого свята, яке з кожним роком привертає все більшу кількість як самих італійців, так і іноземців. Із 5 по 7 жовтня в містечку Лаванья, неподалік від Генуї, проходить справжнє свято традиційного соусу «песто» та його основних компонентів: базиліка, оливкового масла й часнику – візитних карток області Лігурія. На фестивалі представляють основні господарства-виробників песто, а також ферми, що вирощують генуезького базилік та оливкову олію першого віджиму «екстраверджіне» та інші типові сільськогосподарські та морські продукти харчування. І все це відбувається під гучний музичний супровід та масові дегустації товарів. Тут також проходять щорічні виставки продукції та сільськогосподарські семінари-тренінги. Найбагатший ярмарок-вернісаж розгортається на площі Вікторіо Венето. У спеціальних лабораторіях тут навчають усіх бажаючих самостійно готувати песто, що подобається іноземним туристам із різних регіонів світу.

Таким чином, кожен регіон Італії має свої гастрономічні традиції та секрети приготування місцевих делікатесів. Найбільшою популярністю серед гастрономічних туристів користуються області Тоскана, Кампанія і Лаціо. Серед головних гастрономічних центрів країни слід назвати Рим, Неаполь, Флоренція,

Верона, Альба, Рубано, Мілан та інші, які притягують до себе іноземних туристів не тільки з Європи, але й усього світу. В цій країні щорічно проходять багато відомих міжнародних гастрономічних фестивалів, що становлять значний туристично-гастрономічний інтерес на міжнародному ринку туристичних послуг.

Список літератури

1. Патійчук В. О. Особливості організації гастрономічних турів. *Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: матеріали I Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 30–31 березня 2017 р.)*. Луцьк: Терен, 2017. С. 26–34.
2. Патійчук В. О., Кирик А. О. Особливості сучасного розвитку винного туризму в Молдові. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Географічні науки»*. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. № 1 (395). С. 97–105.
3. Вишнеvsька Г. Г. Цегельник А. О. Гастрономічні свята та фестивалі як туристична атракція. *Географія та туризм*. 2012, № 18. С. 55– 62.
4. Офіційний сайт Євростату. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/> (дата звернення: 27.12.2021).
5. Гастрономічні тури в Італію: легендарна кухня для гурманів: веб-сайт. URL: <http://navro.org/gastronomiczni-turi-v-italiyu-legendarna-kuchnya-dlya-gurmaniv/#i-4> (дата звернення: 25.12.2021).
6. The National Institute of Statistics of Italia. URL: <http://en.istat.it> (assessed: 29.12.2021).
7. Італійська кухня: блоги. URL: <http://www.blogoitaliano.com/italy-for-all/italian-kitchen> (дата звернення: 25.12.2021).
8. Гастрономічні фестивалі Італії вітають гурманів. URL: <http://ccipu.org/ua/news/> (дата звернення: 27.12.2021).
9. Задворный В. Л., Лупандина В. И. Италия: история гастрономии от Лукулла до наших дней. М.: Эксмо, 2014. 544 с.
10. Туризм в Італії. URL: <http://www.geograf.com.ua/italy/542-italy-tourism> (assessed: 21.12.2021).
11. Патійчук В. О. Оболончик А. В. Сучасні тенденції розвитку винного туризму в Європі. *Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали III між нар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 15-16 грудня 2015 р.) / за ред. В. Й. Лажніка*. Луцьк :Вежа-Друк, 2015. С. 162–167.
12. Найвідоміші кулінарні школи світу: веб-сайт. URL: <http://harchi.info/blogs/san-ayt-j/nayvidomishi-kulinarni-shkoly-svitu> (дата звернення: 29.12.2021).

КОНЦЕПТ РОБОТИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО ГУРТКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Візитів Юлія Миколаївна

Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України
Рівненський державний гуманітарний університет

Сєвєрова Ольга Владиславівна

Доцент кафедри всесвітньої історії, заступник декана з навчальної роботи
Рівненський державний гуманітарний університет

Важливою складовою навчального процесу є практична робота, яка дозволяє розвивати та закріплювати набуті знання та вміння. Нерідко аудиторна навчальна робота, через брак часу, не здатна належним чином приділити увагу даному аспекту розвитку здобувача освіти. Відповідно, особливо продуктивно та успішно відбувається даний процес у позааудиторному форматі – на заняттях наукового гуртка чи проблемної групи. Серед сучасних популярних форм практичної роботи – проекти, практикуми, воркшопи, майстер-класи, реконструкції, експерименти, історичні інтерактиви тощо.

Студентський науковий гурток «Родовід» при факультеті історії, політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету уже не перший рік втілює в життя різноманітні практикуми історичного, археологічного, етнологічного, генеалогічного, краєзнавчого спрямування. Особливо зацікавлено здобувачі освіти спеціальностей 014 Середня освіта (Історія) і 032 Історія та археологія сприймають нову освітню технологію – едьютейнмент («edutainment»). Даний неологізм англійського походження утворений злиттям двох слів (лінгвістична «вівісекція») – «education» (освіта, виховання) та «entertainment» (розвага, веселощі). В перекладі він звучить як «навчання розвагою» або «навчання як розвага». Сам термін введений в українську мову за допомогою транскрипції.

Згадана освітня технологія успішно використовується не лише європейськими та американськими педагогами [1-6], але вже завоювала своїх прихильників і в Україні [7-11].

Edutainment – це концепт навчання, який дозволяє «поширення навчального контенту за допомогою розважального підходу» [12]. Едьютейнмент є, так би мовити, симбіозом педагогіки, психології та інформатики. Саме цій технології вдалося поєднати педагогічні принципи, комунікативні теорії та сучасні інформаційні технології.

Цікаво, що сам термін запровадили, певним чином з рекламною ціллю, співробітники студії Уолта Діснея (The Walt Disney Company). У 1948 році студія запустила в прокат документальний фільм про дику природу «Справжні пригоди» («True-Life Adventures»), який з часом переріс у цикл з чотирнадцяти повнометражних та короткометражних документальних оскароносних фільмів.

Для привернення уваги глядача було введено слово «edutainment», яке вказувало на мету серіалу – розважально-навчальну [13-14].

У чергове, поняття едьютейнмент використав у 1973 році Р.Хейман під час доповіді для Національного географічного товариства (англ. National Geographic Society) [15, 16]. Нерідко в зарубіжній педагогіці 70-ті роки ХХ століття називають початковим етапом зародження освітніх технологій едьютейнменту.

Використання саме дозвілєвих та розважальних технологій в освіті дозволяє поєднувати/гармонізувати/співвідносити процес засвоєння/закріплення знань з розвагою, в сенсі отримання задоволення від участі в креативному процесі. Як елементи едьютейнменту можна використовувати ігрові методики, нестандартні лекції та практичні, відеоконтенти тощо.

Метою даної статті є прагнення поділитися власним досвідом. Так, на базі студентського наукового гуртка «Родовід», що діє на факультеті історії, політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету, в рамках наукового проекту «Дитина в історії», протягом грудня 2021 року було реалізовано 3D-практикум під назвою «Свято наближається... - проект-практикум під кутом 3D відчуттів», який завершився підсумковим колоквиумом 20 грудня 2021 р.

Мета заходу:

- надати новий імпульс до мультиперспективних досліджень;
- розширити фахову та дидактично-методичну компетентність здобувачів вищої освіти;
- залучити студентів, магістрантів, аспірантів до наукової діяльності.

В освітній сесії було виділено наступні кроки реалізації проекту:

1. Підготовчий етап.
2. Пошуковий етап.
3. Аналітичний етап.
4. Практичний етап.
5. Презентаційний етап.
6. Рефлексійний етап.

Як і годиться, на кожен етап було відведено певний часовий простір, необхідний для реалізації проблеми заходу.

Прогнозовані результати:

- студенти практикуються у формулюванні асоціативних проблемних тегів, слоганів;
- демонструють креативне мислення та шукають шляхи реалізації своїх задумів;
- організовують взаємозв'язок своїх знань;
- розвивають уміння співпрацювати в групі, займати позицію в дискусіях;
- вчаться різнопланово аналізувати зображальні матеріали, підготовлені їхніми однолітками.

Здобувачі освіти задалегідь отримали завдання підготувати персональні інсталяції, ключовим об'єктом якої повинна бути долоня автора. Наступним обов'язковим елементом практичного наповнення складника стало формулювання тег (ключових слів, термінів) або підбір слоганів (лаконічних

фраз) чи цитат, які повинні відображати узагальнені психоемоційні переживання суб'єкта у дні різдвяно-новорічних свят.

Текст необхідно було прописати на внутрішній стороні долоні, де розташована найбільша кількість рецепторів, що сприймають тактильні імпульси. Відповідно, на цьому етапі 3D-практикуму активізувалася не лише візуальна пам'ять, але й підключалася, так би мовити, тілесна пам'ять через дотик.

Не один рік ми переконуємося, що у модерному світі візуалізація відіграє далеко не останню роль. Діджитал-трансформація дала потужний поштовх збагаченню освітніх технологій. Результатом на практиці, на нашу думку, стала більша увага, зосередженість, зацікавленість з боку здобувачів освіти, особливо зважаючи на кліперність мислення сучасного покоління та їхнього світосприйняття через призму TikTok, Facebook, Instagram тощо. Відповідно оформлення тла кожен учасник практикуму мав спланувати особисто, застосовуючи у тому числі й здобутки діджиталізації. Для презентації доробку, здобувачі освіти нерідко працювали з графічними редакторами Fotor, Pixlr, GIMP, Paint.net, Google Фото, Photoshop для платформ Windows, macOS, Android, iOS, веб, Linux. Цей вид роботи дозволив студентам через креативне самовираження шукати нові форми популяризації та пропаганди бачення дійсності молодим поколінням.

В інсталяції студенти вкладали асоціативні зображальні символи проблемного завдання. Презентації долоні були доповнені речами для святкового декору (Марія Школярчук, Марина Дударчук, Ангеліна Ілюкова, Світлана Ліщинська); особистими іграшками, що є репрезентантами родинної пам'яті та виконують роль історичного маркера епохи (Катерина Васюрчик); хендмейд виробами, отриманими в дарунок; предметами, які вказують на хобі, колекції (Олена Ситар, Юрій Лотоцький). Траплялися і неочікувані/нестандартні рішення, як от поєднання української етніки з японським аніме (Богдан Кушнір). Особливу атмосферу сімейних цінностей демонструють фотороботи на яких присутні, наприклад, дитяча долонька, що пов'язана з дорослою долонею одним змістовним слоганом (Ірина Остап'юк); імпровізований пальчиковий театр, який через графічні символи несе інформацію про родинні взаємовідносини, любов, турботу (Аліна Корольова, Тетяна Мефанік).

Таким чином студенти учасники практикуму познайомилися з перевагами та актуальністю використання освітньої технології едьютейнмент, а також, опановуючи діджитал-технології, навчилися створювати якісний візуальний інформаційний контент тощо.

Список літератури

1. Addis M. New technologies and cultural consumption. Edutainment is born. Bocconi University : Marketing Department, 2002.
2. De Vary Sh. Educational Gaming. Interactive Edutainment. Distance learning. *For Educators, Trainers and Leaders*. 2008. Vol. 5. Iss. 3. Number 3.
3. Donovan R., Henley N. Principles and Practice of Social Marketing, an International Perspective. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2010.

4. Wang, Ya. Edutainment technology — a new starting point for education development of China. *Section T1B-5, 37th ASEE/IEEE Frontiers in Education Conference*. 2007. WI, Milwaukee.

5. Дьяконова О.О., Букатов В.М. Из истории дидактики: эдьютейнмент в образовании взрослых и интерактивные технологии обучения в современной школе. *European Social Science Journal*. 2014. № 11-1 (50).

6. Букатов В.М., Дьяконова О.О. Эдьютейнмент: от развлекательных инноваций в образовании взрослых до интерактивной ревизии академических устоев традиционной дидактики. *Известия Российской академии образования*. 2016. №2(38). С.94-103.

7. Обучение развлечением: 5 игр по методу Edutainment. URL: <https://osvitoria.media/ru/experience/navchannya-rozvagoyu-5-igor-za-metodom-edutainment-2/> (дата звернення: 27.12.2021).

8. Колісниченко С. Вебінар Едьютейнмент (навчання через розваги): секрети організації успішного уроку історії. URL: <https://naurok.com.ua/webinar/edyuteynment-navchannya-cherez-rozvagi-sekreti-organizaci-uspishnogo-uroku-istorii?reg=true> (дата звернення: 27.12.2021).

9. Вебінар: Креативне планування: цікаві ідеї, підходи та вправи для педагогів. URL: <https://naurok.com.ua/vistup-na-pedagogichniy-radi-z-temi-ed-yuteynment-novi-metodi-navchannya-novih-ditey-38599.html> (дата звернення: 27.12.2021).

10. Крутій К. Едьютейнмент: навчання як розвага. *Дошкільне виховання*. 2017. №1. С.2-6.

11. Громова Н., Ковальчук К., Кулікова Н. Едьютейнмент як засіб формування цілісного уявлення про науково-природничу картину світу. Методичні рекомендації з навчальних дисциплін «Природничі науки», «Англійська мова» та «Математика». – К., 2020. 58 с.

12. Edutainment як один з найефективніших методів навчання персоналу. URL: <https://peopleforce.io/uk/blog/edutainment-odin-z-najefektivnishih-metodiv-navchannya-personalu/> (дата звернення: 27.12.2021).

13. Обучение в неблагоприятном возрасте или «Старость не радость»?.. URL: <https://effortlesson.com/edyutejment-didakticheskie-uroki-v-obrazovanii-vzroslyh/> (дата звернення: 27.12.2021).

14. URL: <https://nature.disney.com/> (дата звернення: 27.12.2021).

15. URL: <https://www.nationalgeographic.com/> (дата звернення: 27.12.2021).

16. Сущность и содержание понятия «эдьютейнмент» в отечественной и зарубежной педагогической науке. URL: <https://almavest.ru/ru/node/1376> (дата звернення: 27.12.2021).

ПАКТ МОЛОТОВА-РІББЕНТРОПА ЯК ТОЧКА БІФУРКАЦІЇ СВІТОВОЇ ІСТОРІЇ

Нікітенко Костянтин Вікторович

Доктор історичних наук, доцент, декан факультету історії та теорії мистецтва у Львівській національній академії мистецтв, м. Львів, Україна.

У науці є таке поняття, як точка біфуркації – принциповий ключовий поворотний момент в історії. Таке розпуття, яке має кілька рівноможливих варіантів розвитку історичних подій. Подій, які будуть визначати історію на багато десятиліть уперед, а то й на століття. Але як зробиш крок в якийсь один бік, повернення назад вже не буде – історія назавжди обере свій напрямок. Можна сказати, що для всього людства такою точкою біфуркації став 1939 рік. Адже хто такий Гітлер та що від нього можна очікувати, було зрозуміло будь-якій мислячій людині. Однак Другої світової війни можна було уникнути.

Зрозуміло, що війна одного з усім світом з економічного погляду є абсолютний нонсенс. Це ще більш-менш реально в первісному суспільстві, або коли ти фараон і за тобою стоїть армія та державний апарат, а проти тебе виступають розрізнені племена напівдиких кочівників. Але не в реаліях ХХ століття. Економічний потенціал Німеччини значно програвав сукупному економічному потенціалу таких країн, як Англія, Франція, США, СРСР. Однак, ключове слово тут – сукупний потенціал. Отже, світові «лише» треба було створити якусь систему протидії, систему колективної безпеки.

На жаль, такої системи створено не було. І справа тут не тільки в тому ж економічному факторі: боротьба імперіалістичних держав за ринки, за ресурси, за корисні копалини та переділ сфер впливу, а й у тому, що у світі був ще один лідер, який для цього світу являв собою не меншу загрозу, ніж А. Гітлер. Утвердження сталінського режиму в СРСР і прихід до влади Адольфа Гітлера в Німеччині були небезпеками одного порядку.

Впадає в око цілковита тотожність, подібність сталінського і гітлерівського режимів. На чолі і Німеччини, і СРСР стояв один вождь-лідер, слово якого не терпіло жодних заперечень, навіть сумнівів і видавалося за останню істину. У країнах мала право на існування лише одна правляча партія. Будь-яка опозиція, інакодумство, взагалі будь-яка думка, крім офіційної, були ліквідовані. Причому, ліквідовані однаково жорстокими методами. Не в політичному протистоянні, а за допомогою провокацій, відрежисерованих судових процесів, підставних свідків і заздалегідь винесених вироків. Навіть «самоліквідація» партій (що повинно було зберегти хоча б мінімальну видимість законності) відбувалася за подібними сценаріями. В обох країнах панував однаковий диктат страху й терору. Пошук ворогів, репресії та чистки, концентраційні табори, атмосфера доносів і стеження всіх за усіма – все це було характерним для режимів обох диктаторів. І нарешті, обидва правила командно-адміністративними методами, окрім того, економіка швидко мілітаризувалася. Країни посилено готувалися до війни.

В той час, як переговори щодо створення антигітлерівської коаліції мали місце, але реально не було жодного шансу на їх успішне результативне завершення. Світова громадськість була поінформована про ситуацію в Радянському Союзі. Було відомо і про концтабори, і про примусову працю політичних в'язнів, і про соціальні експерименти, що коштували мільйонів загиблих, – «розкуркулення», знищення села, голодомори, все це давало змогу усвідомлювати, яку небезпеку приховує (та насправді не сильно й приховував) у собі сталінський режим.

Можна згадати, приміром, Шарля де Голя, який, характеризуючи настрої у французькому суспільстві навесні 1940 року, наголошував: «Треба визнати, що деякі кола (мається на увазі – правлячі кола країни – *Авт.*) вбачали ворога скоріше в Сталіні, ніж у Гітлері. Вони були більш стурбовані тим, як нанести удар Росії – наданням допомоги Фінляндії, бомбардуванням Баку або висадкою у Стамбулі, ніж питанням про те, як впоратися з Німеччиною» [1, с. 61].

Зауважимо, що навіть після нападу Німеччини на СРСР високопосадовці та генералітет демократичного світу висловлювалися досить відверто. Приміром, заступник начальника імперського головного штабу Англії (країни, яка воювала з Німеччиною, і її генерали мали б радіти з того факту, що у війну з ворогом країни вступив і СРСР) генерал-лейтенант Генрі Паунол 29 червня 1941 року записав у своєму щоденнику: «Я уникаю вислову «союзники», бо росіяни являють собою брудну банду злодіїв, убивць і найчорніших лицемірів. Приємно бачити, як найбільші головорізи в Європі – Гітлер і Сталін – воюють один з одним» [2, с. 97]. За океаном панували подібні настрої. Приміром, американський сенатор Беннет Кларк наголосив: «Це випадок, коли пес їсть пса. У Сталіна руки так само в крові, як і в Гітлера. Я не думаю, що ми маємо комусь із них допомагати». Багато хто був налаштований категорично проти підтримки СРСР. Так, сенатор Роберт Ла Фолет у статті в журналі «Прогресив» категорично засуджував будь-яку допомогу: «Американському народові скажуть забути чистки в Росії..., конфіскацію майна, переслідування релігії, загарбницьку війну у Фінляндії, роль яструба, яку відіграв Сталін, захоплюючи розпростерту Польщу, Латвію, Естонію й Литву» [2, с. 98].

Натомість Й. Сталін розпочав переговори з Німеччиною ще у 1936 році (деякі дослідники називають і більш ранні дати). Із цією метою до Берліна скерували Д. Канделакі (офіційна посада – радянський торгпред у Німеччині). Він був зобов'язаний вийти на особистий кулуарний контакт із нацистськими лідерами. І сталінський посланець свого добився. Він не тільки спілкувався з першими особами Третього райху, а й навіть мав аудієнцію в А. Гітлера [3, с. 39].

Однак, міждержавна політика – справа нелегка. Радянсько-німецькі економічні переговори практично зайшли в глухий кут. Хоча Німеччина й дуже бажала отримувати з СРСР сировину, але у відповідь була просто неспроможна поставити таку кількість товарів, яка задовольнила б радянський бік. Причому Москва наполягала насамперед на постачанні військової техніки та обладнання. Проте поступово в міждержавних відносинах, які після приходу до влади А. Гітлера різко погіршилися, наступило потепління. Фюрер відмовився від своєї антибільшовицької риторики, недвозначно посилаючи в бік СРСР позитивні

сигнали. Так, на новорічному прийомі (1939 рік) у рейсхканцелярії Гітлер демонстративно зупинився біля радянського дипломата О. Мерекалова і довго вів із ним невимушену дружню бесіду [4, с. 35]. Сторони швидко йшли до взаємного зближення.

Кроком Й. Сталіна у відповідь стала відставка в травні 1939 року наркома закордонних справ М. Литвинова, який був категорично налаштований проти будь-яких угод із фашистською Німеччиною. (Відставці передувала особиста і доволі напружена розмова в кабінеті Й. Сталіна, але йти на поступки нарком відмовився, за що був негайно позбавлений посади). Новим наркомом призначено В. Молотова. Відтепер підписання взаємовигідної умови (зазначимо, що ситуація вже давно вийшла з суто економічної площини) було лише питанням часу і не дуже тонкої дипломатичної гри. Так, посол Німеччини в СРСР Вернер фон дер Шуленбург писав секретарю іноземних справ Німеччини щодо результатів своєї першої бесіди з новим наркомом у травні 1939 року: «Він явно хоче одержати від нас більш широкі пропозиції політичного характеру. Тут ми повинні бути надзвичайно обережними, доки не буде певності, що можливі пропозиції з нашого боку не будуть використані Кремлем лише для того, щоб справити тиск на Англію та Францію» [4, с. 48]. Шуленбург наголошував: «...фактом є те, що пан Молотов майже закликав нас до політичного діалогу. Наша пропозиція щодо проведення лише економічних переговорів не задовольнила його» [5, с. 66]. Отже, надсекретні переговори, відверті натяки – і СРСР чітко дає зрозуміти: Й. Сталін пропонує розпочати гру на великі ставки. Німецька пропозиція щодо проведення лише економічних переговорів не задовольнила радянський бік. Ну і, зрозуміло, що цілком у дусі кремлівського тирана було трішки пошантажувати Німеччину Англією та Францією, а відповідно країни Заходу – Гітлером. Нехай похвилюються, тим краще будуть позиції Москви на таких переговорах.

А ось Гітлер прийшов у захват від отриманих пропозицій та обіцянок: «Тепер весь світ у мене в кишені» [6, с. 234]. Можна сказати, що два лідери нарешті знайшли один одного. Як наслідок, 23 серпня 1939 року було підписано пакт Молотова-Ріббентропа, договір про ненапад і таємні протоколи до нього. Унікальний приклад блискавичної дипломатії. Переговори з Англією та Францією тривали декілька виснажливих місяців, втім, сторони не зуміли домовитися хоча б про базові положення. З німцями ж документи підписали за лічені години.

Багато було написано про стратегічний вимушений характер радянсько-німецьких домовленостей. Так, М. Хрущов у своїх мемуарах згадував, що Й. Сталін намагався подати договори як «військову хитрість»: «надурили Гітлера» [7, с. 86]. Красива легенда, яка знімає з себе левову частку відповідальності за все, що сталося далі за підписанням цих договорів. «Надурити» тирана і диктатора – це ж не злочин, а в чомусь навіть шляхетний вчинок. Але загалом всі подальші події, які відбулися в СРСР і у світі, свідчать, що мала місце все ж таки щира згода двох таких схожих один на одного маніяків. «Надурити» А. Гітлера можна було б значно простішими методами й з істотно меншими затратами праці, енергії та ресурсів. Отож, історія пізніше покаже справжню ціну цьому

договору «дружби», але тим, хто насправді обдурить своїх партнерів і «друзів», виявиться зовсім не Й. Сталін.

Причому «військовою хитрістю» ще якось можна було пояснити договір про дружбу і ненапад, але аж ніяк не таємні протоколи до нього. Зауважимо, що власне сам договір не містив нічого відверто «кримінального». Вже наступного дня 24 серпня повний текст пакту Молотова-Ріббентропа надрукувала газета «Правда». Угода про мир і дружбу, що ж у ній може бути поганого? Навпаки, радянська пропаганда здобула новий вагомий привід для позиціонування СРСР як виключно миролюбної держави. Втім, уважні читачі не могли не помітити явної суперечності, яка мала б викликати чимале здивування діями радянської дипломатії. Преамбула пакту містила дуже цікаву фразу: «виходячи з основних положень угоди про нейтралітет, яка була укладена між СРСР і Німеччиною в квітні 1926 року». Справді, 24 квітня 1926 року в Берліні представники СРСР і Німеччини підписали цілком подібний документ про дружбу та ненапад. Його укладено на п'ять років, але в 1931 році продовжено на невизначений термін. Тобто всі положення про дружбу і ненапад й так автоматично діяли в 1939 році. Уважний читач міг поставити цілком закономірне запитання, для чого ж наново підписувати те, що вже й так було чинним?

Отже, цей міждержавний пакт мусив мати також і якийсь інший сенс і зміст, ніж було повідомлено населенню СРСР і світовій громадськості. Безперечно, диявол криється в деталях. Зауважимо, що ці деталі, наявність яких із самого початку була очевидна всьому світові, радянська дипломатія спростовувала з фанатичною впертістю майже до кінця історії СРСР. Справжнє значення підписаного 23 серпня 1939 року пакту Молотова-Ріббентропа, безумовно, містилося в його секретній частині.

А ось це вже був надзвичайно страшний документ. Не дивно, що в СРСР його існування спростовували десятки років. Фактично два диктатори поділили світ. Взагалі підписання секретного протоколу не було якимось винятковим актом в історії світової дипломатії. Можна навіть сказати, що мало яка міждержавна угода може обійтися без карколомних інтриг, довготривалих торгів і таємних домовленостей. Але, наголосимо, що наявність таємного протоколу (навіть і з не настільки страшним змістом, а в принципі) вже сама по собі стала прямим порушенням задекларованого більшовиками ще в Декреті про мир принципу відмови від будь-якої підклимної дипломатії. Свого часу комуністи проголосили подібні таємні угоди виключно прерогативою «гнилого» західного, капіталістичного світу. Країна Рад маніфестувала свою кришталеву чесність і відкритість: «Нам нічого приховувати від людства!». З іншого боку (і це найважливіше), підписання конкретно цього протоколу зухвало порушувало визначальний принцип міжнародного права – суверенної рівності держав. СРСР і Німеччина відверто й цинічно ділили світ, зятято торгувалися за чужі суверенні та незалежні території. Двох злочинців абсолютно не хвилювало, що в цих країн були свої кордони, діяли уряди, жили мільйони людей, які мали своє бачення світу, свого власного майбутнього, якісь плани та мрії. Відсутність будь-яких моральних обмежень була характерною рисою обох диктаторів і встановлених ними режимів.

Весь подальший розподіл сфер впливу і відверта окупація сусідніх держав розкрили справжні плани Й. Сталіна. Як зазначив відомий науковець, культурний і громадський діяч Тарас Гунчак: «Та пояснення мотивів тут, мабуть, і не важливі. Важливим є те, що нацистська Німеччина і Радянський Союз підписали договір, у якому йшлося про розподіл суверенної держави» [8, с. 208].

Так, історики в усьому світі дуже багато написали про ганебний характер Мюнхенських угод. Умиротворення Гітлера, недалекоглядна політика, стратегічна помилка, звинувачення європейських лідерів у боягузтві й відвертій недолугості тощо. Як правило, ті ж історики (насамперед на сучасній Росії) щодо пакту Молотова-Ріббентропа значно стриманіші – «вимушений, формальний документ». Втім є головний найпринциповіший момент, на якому варто зацентувати: мюнхенську угоду укладено щоб уникнути війни, а радянсько-німецький пакт підписано з метою розв'язання світового конфлікту. Відмінність докорінна і принципова.

Щодо «вимушеності» підписання Й. Сталіним угоди. Розглянемо можливі варіанти розвитку подій в 1939 році. Якою могла б стати історія людства, якби Йосип Сталін не підписав пакту з німцями? Приміром, у випадку успіху дипломатичних переговорів СРСР з Англією і Францією, Німеччині залишилося б не дуже багато простору для маневрів. Шансів на розв'язання Другої світової війни було б мізерно мало. У випадку нападу Адольфа Гітлера на Францію (найімовірніший крок, адже спільних кордонів Німеччина на той момент не мала ні з СРСР, ні з Англією) він опинився б у ситуації війни одного «проти всіх», та ще й одразу на декілька фронтів. Так, у подібній ситуації Німеччина опинилася в 1941 році, коли Гітлер нападом на СРСР відкрив другий фронт, але ж не забуваймо, що ресурси Третього рейху в 1939 році й в 1941-му – це зовсім різні речі. На 1941 рік кілька переможних кампаній, в яких Німеччина мала змогу бити своїх супротивників поодиноці (зазначимо, що для Гітлера це був основний результат підписання пакту Молотова-Ріббентропа, дійсно, царський подарунок зробив йому Й. Сталін, важко переоцінити його значення), відчутно зміцнили сировинно-ресурсний потенціал рейху. Тому можна стверджувати, що в разі підписання угоди між СРСР і Францією та Англією Другої світової війни, цілком можливо, узагалі вдалося б уникнути. Принаймні для Гітлера її розв'язання мало б закінчитися швидкою нищівною поразкою. Дуже сумнівно, що він у 1939 році зважився б на такий величезний ризик. Варто згадати, до прикладу, як А. Гітлер у серпні 1939 року в розмові зі своїми генералами доволі песимістично констатував: «Наша економічна ситуація така, що ми можемо протриматися небагато років» [9, с. 64]. Яка вже тут війна з усім світом.

Розглянемо інший варіант: Й. Сталін міг залишитися нейтральним – не підписувати договори ані з Німеччиною, ані з Англією та Францією. У такому разі позиції Гітлера були б трохи кращими, втім теж безнадійно далекими від ідеальних, які б давали надію на швидку та легку перемогу. У випадку нападу Німеччини на Францію, СРСР втручатися начебто не має. Проте в разі агресії Німеччини проти Польщі, з якою СРСР мав договір про ненапад і взаємодопомогу, уникнути ускладнень було б неможливо. Адже такий крок

просто не залишав би Сталіну вибору: окупація Німеччиною польських територій призвела б до того, що німецькі армії вийшли б на кордон із СРСР. Зауважимо, в обставинах, які були б незрівнянно гіршими для Й. Сталіна, ніж у 1941 році – адже це були б зовсім інші кордони Польщі, разом із західноукраїнськими землями (різниця лінії ймовірного фронту – сотні кілометрів). Безперечно, навряд чи кремлівський вождь був би в захваті від такої перспективи. Отже, логіка нам підказує, що у випадку нападу Гітлера на Польщу в 1939 році, ця війна автоматично стала б війною також і з Радянським Союзом, що дуже зменшувало б шанси Гітлера на перемогу, а тим більше на швидкий блицкриг. Адже був би цілковито нівельований ефект несподіваного нападу, натомість Й. Сталін отримав би неоціненну фору.

Легенда радянської історіографії свідчить, що головною метою СРСР було відтермінування війни, яка могла б спалахнути, якби пакт із німцями не був підписаний. Але ж у тому й полягає основна проблема, що в разі війни Сталіну було б надзвичайно вигідно мати своєрідну буферну зону – тобто Польщу. Можна припустити, що СРСР і в цьому б випадку не поспішав би з вступом у війну з її перших годин або днів. Воєнні дії на території сусідньої держави апріорі дали б Червоній армії дорогоцінну можливість виграти час, провести мобілізацію, розгорнути фронти, підтягнути тили й резерви тощо, а в підсумку вступити у війну підготовленою. І ось тоді б на кордоні з СРСР втомлена і послаблена боями німецька армія зустрілася б зі свіжою і готовою до бою Червоною армією. Навряд чи б у А. Гітлера за таких умов з'явилися б плани здобуття Москви за лічені тижні. Тож, і у випадку нейтральної позиції СРСР шанси Гітлера на розв'язання Другої світової, а тим більше на перемогу в ній були б радше примарними.

Як бачимо, за багатьох розкладів світова війна взагалі могла не розпочатися. Отже, ми підійшли до найголовнішого питання: а чи тільки Адольф Гітлер бажав світового конфлікту? Чи тільки він мав плани розширення своїх територій? Чи тільки він мріяв про поширення своєї ідеології на весь світ? Питання риторичні й навіть трохи несерйозні. Безперечно, судячи з учинків, мрії Йосипа Сталіна були такими ж, а можливо, й набагато масштабнішими, хто знає. Адже концепція світової революції залишалася панівною в радянському суспільстві. Червону армію розглядали як «засіб визволення трудящих» у капіталістичних країнах. Про амбіції Й. Сталіна зайве й нагадувати. Як і про те, що за підсумками Першої світової війни Росія втратила певну частину своїх колишніх колоній (території Прибалтики, Польщі, Фінляндії) – повернення їх було для Сталіна програмою мінімум. Отож, Й. Сталін теж мав свій інтерес щоб суперники билися поодиноці, максимально послабили один одного, а далі б настав час вступу у війну й Червоної армії.

Таким чином, Адольф Гітлер міг зважитися розпочати війну лише в одному випадку: якщо СРСР надавав гарантії невтручання. Те, що Радянський Союз, не просто буде дотримуватися нейтралітету, а стане відданим, щирим і щедрим союзником, для Гітлера було найсміливішою мрією. І Сталін охоче підставив йому дружнє плече. Ба більше, саме Сталін виступив ініціатором переділу світу.

Саме тому настроїв «надурили Гітлера» в радянському суспільстві не спостерігалось. Навпаки, не тільки інтелігенція, а майже всі верстви населення були шоковані і чудово розуміли, що цей пакт суттєво посилював позиції фашистської Німеччини. Приміром, у військових частинах точилися такі розмови: «Договір з Німеччиною веде до війни. Укладання договору розв'язало руки Гітлеру для агресивних дій щодо країн Західної Європи»; «Радянський Союз дав можливість розпочати другу імперіалістичну війну. Якби не уклали з Німеччиною договір, то вона побоялася б почати війну з Польщею. Війна почалася з благословення Радянського Союзу, який уклав договір з Німеччиною» [4, с. 71].

Зауважимо, що німці теж дуже добре зрозуміли всю таємну сутність угоди. Приміром, Гайнц Гудеріан згадував, як 27 жовтня 1939 року на святковому бенкеті, присвяченому перемозі над Польщею і нагородженню офіцерів, які найбільш відзначилися під час кампанії, Адольф Гітлер прямо запитав Гудеріана: «Я хочу знати, як армія і народ сприйняли пакт з росіянами?». На що почув відверту відповідь танкіста: «Солдати зітхнули полегшено, почувши про його (пакту – *Авт.*) підписання наприкінці серпня. Ми відчули, що спину в нас прикрито, і були щасливі з того, що нам не загрожує війна на два фронти, якої ми так боялися і яка стала причиною нашої тривалої бездіяльності в попередній світовій війні» [10, с. 90]. Отже, безсумнівним наслідком пакту стало посилення Німеччини і розпалювання світової пожежі. Отже, якщо Адольф Гітлер виступив палієм війни, то Йосип Сталін був її талановитим провокатором.

Зауважимо, що і СРСР (а вірніше, його керівництво та особисто Й. Сталін) мав у цій грі свою пряму зацікавленість, свої інтереси. Причому будь-які угоди з Англією або Францією, чи з якоюсь іншою країною абсолютно не наближали Сталіна до реалізації цих інтересів. Це міг зробити тільки договір з його подібним – Адольфом Гітлером. І тільки з ним.

Так само не витримує перевірку фактами і твердження, що Й. Сталін «тільки» хотів відсунути війну, розуміючи, що вона рано чи пізно вибухне, і лише намагався виграти час для підготовки країни. На 1939 рік Німеччина не була готова до війни. І справа не тільки в тому, що був відсутній навіть план нападу на СРСР («Барбаросса» буде написаний значно пізніше). Причини були, насамперед, економічного порядку. Проаналізуємо сухі, але показові дані: 50% свинцю, 80% каучуку, 90% олова, 95% нікелю, 70% міді, 99% бокситів Німеччина ввозила на той момент з-за кордону [11, с. 59]. Третій райх мав лише сім видів сировини з 30 конче потрібних для роботи військової промисловості. Втім навіть це само по собі могло б не бути такою вже великою проблемою, якби не надзвичайна віддаленість більшості джерел імпорту. Хром, наприклад, німці закуповували переважно у Південній Америці та Туреччині, нікель – у Канаді та Норвегії, сурму і вольфрам – у Китаї, мідь везли аж з Африки, Чилі та США.

Список цей можна продовжувати. Третій райх закуповував понад 70% потрібної нафти і нафтопродуктів тощо. Чимало гостродефіцитної сировини, якої так потребувала Німеччина, транспортували транзитом територією СРСР. Іран та Афганістан забезпечували німців бавовною, шерстю, сухофруктами. Японія, Китай та Маньчжоу-Го постачали каучук, мідь, вольфрамову руду,

продукти. Всі ці товари перевозили Транссибірською магістраллю. Також цим шляхом німці перевозили шкіру та безліч інших продуктів. Станом на 1 вересня 1939 року німецька армія мала тільки 35 великих надводних бойових кораблів (для порівняння – в Англії і Франції на той час 360 кораблів) [12, с. 576]. Начальник Генерального штабу Червоної армії командарм 1 рангу Б. Шапошников звітував: Радянський Союз у випадку іноземної агресії зможе задіяти 136 піхотних і кавалерійських дивізій. Вермахт навіть після проведення мобілізації мав усього 102 дивізії (до мобілізації лише – 51) [11, с. 60]. Звідки взагалі могла взятися ідея блискавичної війни – бліцкригу? Невже завдяки великим можливостям?! Навпаки, тривалу, затяжну війну Німеччина в жодному разі 1939 року не витримала б. Ресурси ніяк не дозволяли.

Так, 1939 став роком таємних підкилимних домовленостей, цинічних торгів, де агресори вирішували долю всього людства на багато років уперед. То був початок нового переділу світу, початок Другої світової війни. Війни, в яку два диктатори Гітлер і Сталін вступили союзниками, наввипередки запевняючи один одного у щирій дружбі. Дружбі, яку вони «скріпили кров'ю».

Список літератури

1. Шарль де Голль Военные мемуары. Призыв. 1940–1942 годы. М.: Изд. иностранной литературы, 1957. Т.1. 824 с.
2. Лоренс Різ Друга світова війна за зачиненими дверима. Сталін, нацисти і Захід. К.: Темпора, 2010. 444 с.
3. Кривицкий В.Г. «Я был агентом Сталина»: Записки сов. разведчика / Пер. с англ. М.: «Терра-Терра», 1991. 365 с.
4. Політична історія України. ХХ ст.: у 6 т. / редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. К.: Генеза, Т. 4: Україна у Другій світовій війні, 1939–1945 / Керівник тому В.І. Кучер. К.: Генеза, 2003. 584 с.
5. Война и политика. 1939–1941. / Отв. ред. А.О. Чубарьян, Г. Городецкий. М.: Наука, 2000. 495 с.
6. Накануне, 1931–1939. Как мир был ввергнут в войну: Краткая история в документах, воспоминаниях и комментариях / Сост. Н.Н. Яковлев, О.Л. Степанова, Е.Б. Салынская. М.: Политиздат, 1991. 272 с.
7. Мемуары Никиты Сергеевича Хрущева. *Вопросы истории*. 1990. № 7. С. 75–106.
8. Гунчак Т.Г. Україна: ХХ століття. К.: Дніпро, 2005. 384 с.
9. Самсонов А.М. Крах фашистской агрессии. 1939–1945. М.: Наука, 1982. 728 с.
10. Гудериан Г. Воспоминания немецкого генерала. Танковые войска Германии во Второй мировой войне: 1939–1945 / Пер. с англ. Д.А. Лихачева. М.: ЗАО Центр-полиграф, 2010. 574 с.
11. Сувениров О.Ф. «Клим, Коба сказал...». *Военно-исторический журнал*. 1988. № 12. С. 51–60.
12. Всемирная история. Вторая мировая война / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. М., Минск : Харвест, АСТ, 2000. 592 с

**ON LEGALITY OF FINISHING OF MATERIALS ON
ADMINISTRATIVE OFFENSES BY NATIONAL POLICE
BODIES (EXCEPT OFFENSES IN THE FIELD OF
TRAFFIC SAFETY) RETURNED BY COURTS**

Bezdolny Maxim

Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Administrative Law and Administrative Procedure, Kherson Faculty, Odessa State University of Internal Affairs

Article 8 of the Constitution of Ukraine (hereinafter - the Constitution) stipulates that the Constitution has the highest legal force. Laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and must comply with it [1].

On November 6, 2015, the order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine №1376 approved the Instruction on registration of materials on administrative offenses in the police (hereinafter - the Instruction). This Instruction establishes the procedure for registration in the bodies of the National Police of Ukraine, including in their structural (separate) units, materials on administrative offenses, the procedure for consideration of cases on administrative offenses, and determines the procedure for monitoring compliance with the law during the preparation of materials on administrative offenses (except for offenses in the field of road safety) and developed in accordance with the Code of Ukraine on Administrative Offenses (hereinafter - KUPAP), the Law of Ukraine "On National Police" and other regulations - legal acts adopted on the basis of the Constitution [3].

Article 7 of the Code of Administrative Offenses provides that proceedings in cases of administrative offenses are carried out on the basis of strict observance of the law, and in accordance with Article 284 of the Code of Administrative Offenses the body (official) in the case of administrative offenses makes one of the following decisions: 2) on the application of measures of influence provided for in Article 241 of this Code of Administrative Offenses; 3) on closing the case [2].

Analyzing the case law of decisions on cases of administrative offenses (except for offenses in the field of road safety) it is seen that a very large number of cases of administrative offenses are returned to the subject who sent them, including the National Police for revision, namely, to eliminate shortcomings in connection with the improper execution of the protocol on an administrative offense. The main reasons for this are: the norms of the legislation of Ukraine that were violated, the essence of the offense, the time of the offense and the time when such a fact is found, witnesses of the offense, their personal and address data, lack of personal data to be considered by the court when imposing an administrative penalty in accordance with the requirements of Article 33 of the Code of Administrative Offenses and more. Decisions to return administrative cases for revision are made by courts, which in our opinion contradicts the requirements of Article 284 of the Code of Administrative Offenses, which does

not provide for the adoption of such resolutions as referrals to eliminate deficiencies (proper execution) or to revise the protocol on administrative offenses [2,5].

However, the bodies of the National Police of Ukraine accept the administrative materials returned by the courts for revision, I revise them and send them to the court again. In turn, this raises the question, is it legal?

Thus, in accordance with paragraph 7 of section II of the Instruction (Documentation of administrative offenses) it is not allowed to cross out or correct the information entered in the protocol on administrative offense, as well as to make additional entries after the protocol on administrative offense is signed by the person composed [3].

Thus, the process of finalizing protocols on administrative offenses after their return by the court is a violation of the requirements of regulations on the basis of which these materials are compiled, and the court does not take into account evidence obtained in violation of law.

At the same time, the Instruction on registration of materials by police on administrative offenses in the field of road safety, not recorded in automatic mode, which was approved by the order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine №1395 of 07.11.2015, prohibits the deletion or correction of information entered in the protocol administrative offense for violation of traffic safety rules, as well as making additional entries after the protocol on the administrative offense is signed by the person in respect of whom it is not provided [4].

As practice shows, after finalizing and re-sending the materials of the administrative proceedings to the court, the court returns them for revision for reasons of making corrections or additional entries in the protocol on administrative offenses. And this can happen until the deadline for imposing an administrative penalty, in accordance with Article 38 of the Code of Administrative Offenses expires [2].

In our opinion, the protocol with strikethroughs or corrections of the information entered in the protocol on administrative offense, and also entering of additional records after the protocol on administrative offense is signed by the person concerning whom it is made are the proofs received in violation of the procedure established by the law and the court cannot accept them, and such court rulings as a direction to eliminate deficiencies (proper execution) or to finalize the protocol on administrative offenses are not provided by law, it will be correct for the court to close the case and release the person from administrative liability.

Thus, it is necessary to strengthen the requirements to the National Police on the quality of administrative materials, as in the future its employees will not have the right to make mistakes and, accordingly, re-submit (after eliminating deficiencies) the submission of materials of such administrative cases, and strict compliance with drawing up a report on an administrative offense, will allow to avoid mistakes and bring offenders to administrative responsibility.

List of references:

1. The Constitution of Ukraine. Date of renovation: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (access date 16.21.2021)

LEGAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

2. Code of Ukraine on Administrative Offenses. Date of renovation: 26.11.2021.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (access date 16.21.2021)

3. Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine №1376 of 06.11.2015 "On approval of the Instruction on registration of materials on administrative offenses in the police". Date of renovation: 24.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text> (access date 16.21.2021)

4. Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine №1395 of 07.11.2015 "On approval of the Instruction on registration by police of materials on administrative offenses in the field of road safety, recorded not in automatic mode". Date of renovation: 30.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15#Text> (access date access date 16.21.2021)

5. Unified State Register of Judgments URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (access date 16.21.2021)

TEMPORARY PROBLEMS OF PROTECTION OF THE RIGHT BY INVALIDATION OF THE TRANSACTION.

Guyvan Petro

Professor of Poltava Institute of Business,
k. yu. Sciences, Honored Lawyer of Ukraine.

Recognition of a transaction as invalid as indicated in sub-clause 2) of part 2 of Article 16 of the CCU is one of the ways to protect civil rights and interests. The institute of invalidity of a transaction, which includes normative regulation of the procedure and deadlines for filing claims, grounds for invalidity, its consequences, is designed to ensure the proper functioning of a market economy and protection in a specific way of subjective rights of civil parties. All invalid transactions, regardless of their specific type, have one thing in common - they contradict legal norms [1, p. 171]. Civil law divides such agreements into absolutely invalid and relatively invalid (disputed). The latter include, in particular, agreements concluded due to a defect of will. The Civil Code of Ukraine (Article 216) states that in case of invalidity of the transaction each party is obliged to return to the other party in kind everything it received for the execution of this transaction, and in case of impossibility of such return, in particular property, work performed, service provided - to reimburse the value of what is received, at prices that exist at the time of reimbursement. At the same time, both the law and the case law are in the position that a person can apply to the court for protection of his right only with a request to invalidate the disputed agreement (transaction) and a request to apply the consequences of an invalid transaction.

Therefore, the question of whether full legal protection of the violated substantive right of a person is achieved is quite relevant if the court, recognizing the transaction invalid, did not apply the consequences of such invalidity, for example in the form of restitution. There is no consensus in the scientific literature on this subject, and some controversy is ongoing. The work of numerous scholars is devoted to the study of issues related to the invalidity of transactions and its consequences. However, despite the rather high level of elaboration of this issue, we believe that insufficient attention has been paid in the literature to the definition of adequate time factors in the exercise of a person's protection of the right to receive the consequences of an invalid transaction.

The subject of research in this work is a set of relationships between the parties to the transaction in case of invalidity, which are aimed at obtaining material satisfaction of the interest of the holder of the infringed right in case of invalid transaction. The purpose of the article is the legal justification of legal means to achieve the optimal relationship between the satisfaction of the interest of the person to the expiration of the legal relationship from the time of its occurrence and obtaining a real result due to restorative or other compensatory measures. This result is planned to be achieved by adapting the current regulatory mechanism to the actual existing material relations.

Let's start the study with an analysis of the legal nature of such a method of legal protection as the invalidation of the transaction and establish its connection with another protective requirement - the application of the consequences of an invalid transaction. According to the rules of current Ukrainian legislation, the invalidation of a transaction is an independent way to protect civil rights and interests. However, some scholars do not consider it as such and qualify it as a special kind of other protection and legal options. Thus, in the literature it has been suggested that transformational claims contradict the essence of justice, designed to protect existing rights, rather than to establish and regulate legal relations. Therefore, in their content, they can be reduced to lawsuits for award (if in accordance with the legal facts that arose before the lawsuit and in accordance with the law they contain a requirement for enforcement) or to claims for recognition (if the plaintiff's request is to recognize the existence or lack of legal relationship). It was also pointed out that the requirement of invalidity of the transaction is given the status of a variant of such a method of protection as restoration of the situation that existed before the violation, as their legal content is almost identical [2, p. 349]. After all, the purpose of the relevant consequences is to return the parties both legally and in fact to the situation that took place before the commission or execution of the agreement, which determines the main function of the institute of invalidity of agreements - restorative (compensatory) [3, p. 85].

We must critically evaluate such approaches. Despite some similarities in the described methods of protection, the invalidation of the transaction has a significant specificity, which determines the independence of this protective mechanism and does not allow to reduce it to a kind of restoration of the situation that existed before. The main purpose of such protection of the right as the recognition of the transaction invalid is its judicial declaration that it does not give rise to legal consequences, ie the termination of the illegal effect of the transaction from the time of its occurrence. When exercising such a protective authority, the legitimate interest of the person is always protected [4, p. 25] by establishing the fact that the participants in the transaction since its conclusion have no subjective rights and legal obligations established by it. Instead, restitution is only a consequence of the invalidation of the transaction, the result of the cessation of its illegal existence. In journalism, this method of protection is considered to be related to the recognition of the transaction as invalid with the termination of the illegal action that violates the law [5, p. 200-201]. It should be borne in mind that the consequences of the restorative nature as a restorative tool of the situation that existed before, do not always happen. For example, such a result is impossible when the invalid transaction was not performed, when the claim for invalidity was filed by an interested person who is not a party to the transaction, and so on. This is quite logical: restitution can be applied only when the counterparties have fulfilled the transaction at least in part. If the parties have not started to implement the agreement, the court decision is limited to the statement of its invalidity, and this should be regarded as a ban on its implementation.

Researchers have proven that the existence of transformational lawsuits directly follows from the theory of legal facts. In particular, O.O. Krasavchikov pointed out the need for the existence of an act of justice for the emergence, change or termination of the disputed legal relationship [6, p. 194]. Thus, with the help of a court decision, the

transformative power that is part of the protection relationship is enforced. Namely, the court decision is part of the legal structure, the occurrence of which entails the emergence, change or termination of the legal relationship. Therefore, the invalidation of a legal transaction is a necessary precondition for the restoration of the situation, but at the same time the latter requirement is not necessarily resolved in the same process. The basis for the restitution obligation can be only such legal composition, which covers several facts: the conclusion of an invalid agreement; execution of the agreement by the parties; invalidation of the agreement.

As pointed out by K.I. Sklovsky, among the many difficulties in law enforcement of certain provisions of the Civil Code on the invalidity of transactions is perhaps the first place in judicial practice is the problem of applying their consequences [7, p. 38]. It would seem that we must give an affirmative answer to the question of whether a claim to declare a transaction invalid without the application of the consequences of its invalidity is admissible. But, in fact, such a decision should be only an exception to the general rule (in the cases described above), and the rule, in our opinion, should have the opposite meaning - the transaction in the case of judicial invalidity recognition. This conclusion follows directly from Art. 216 of the Civil Code of Ukraine: in case of invalidity of the transaction, each party is obliged to return to the other party in kind everything it received for its implementation, and in case of impossibility of such return, in particular when the proceeds are - reimburse the cost of what is received.

As we can see, the law imperatively indicates the need to apply the consequences of the invalidity of transactions, such as the return of the parties to the previous position (bilateral restitution) or reimbursement of the value received under an invalid agreement. To some extent, these legal consequences are interrelated. Thus, in the case of return by the parties of the transaction received, their property status is restored. Restitution, as a result of the invalidity of the transaction, occurs regardless of the fault of the parties. When the court finds that the invalidity of the transaction was facilitated by the fault of one of the parties, restitution may be accompanied by additional negative consequences for the guilty party. For example, the commission of an invalid transaction of the counterparty or third party caused damage and non-pecuniary damage, they are subject to compensation by the guilty party. But restitution is possible only if the work is preserved in kind and returned intact. If it is impossible to return the received under the transaction, which is invalid (for example, the subject of the transaction was the performance of work or provision of services), the value of what was received is subject to return. That is, the compensation received for an invalid transaction in cash is made. The assessment of the amount of compensation is made not at the prices that existed at the time of the transaction, and not at those that were at the time of filing the lawsuit, but at prices that exist at the time of compensation. If the reimbursement is made voluntarily, then this is the time of settlements between the parties. If the compensation is made on the basis of a court decision, the prices are determined at the time of execution of the court decision on compensation received by the transaction, which was declared invalid by the court [8, p. 53].

However, the provisions of Article 216 of the CCU on the mandatory application of the legal consequences of the invalidity of the transaction is not always implemented in law enforcement practice. The application of these consequences is considered by

the courts as a right rather than an obligation. This is facilitated by an expanded interpretation of the rule of Part 5 of Art. 216 of the CCU that the court has the right to apply the consequences of a void transaction on its own initiative. Therefore, the analysis of relevant case law shows that if a person does not claim restitution when challenging the invalidity of a transaction, the law enforcement authority may or may not apply such consequences of the invalidity of the disputed transaction.

In our opinion, this approach is wrong. on the application of the envisaged consequences. Therefore, although the plaintiff does not ask to apply the consequences of the invalidity of the agreement, his violated right will be better protected in this way. The result of the court's application of the consequences of the invalidity of such a transaction will be the return of the parties to the previous state. At one time, such a rule of civil law was interpreted as requiring the judiciary to consider the possibility of restitution or compensatory effects of invalidity. Therefore, in judicial practice for a long time it was not allowed to resolve a dispute about the invalidation of agreements without simultaneously establishing the consequences of the invalidity of the agreement [4, p. 25]. Now the position of the courts has changed, and it should be noted - not in the direction of certainty and stability of turnover. In practice, quite often there are court decisions to declare the transaction invalid only with the indication of this fact in the operative part of the decision without the application of appropriate legal consequences [9, p. 74].

Such law enforcement is caused by the inconsistency of assessments given to the requirements of current legislation by the highest judicial bodies of Ukraine. For example, the decision of the Supreme Court of Ukraine № 9 of November 6, 2009 "On the judicial practice of civil cases on invalidation of transactions" states that the requirement to establish the nullity of the transaction is subject to consideration in the event of a dispute. Such a claim may be brought separately, without the consequences of the invalidity of a void transaction being applied. In this case, in the operative part of the court decision, the court indicates the invalidity of the transaction or refusal to do so. The requirement to establish the invalidity of the transaction is subject to consideration in the event of a dispute. Such a claim may be brought separately, without the consequences of the invalidity of a void transaction being applied. In this case, in the operative part of the court decision, the court indicates the invalidity of the transaction or refusal to do so. The requirement to apply the consequences of the invalidity of the transaction may be stated both simultaneously with the requirement to declare the disputed transaction invalid, and in the form of an independent claim in case of invalidity of the transaction and the court decision to invalidate the transaction. Further, this act states that, based on the general principles of civil law, the court may apply restitution on its own initiative as a consequence of the invalidity of the disputed transaction, ie introduced discretion of this power of the court.

It is debatable whether the court can apply the consequences of the invalidity of the transaction in the absence of requirements in the lawsuit. Obviously, yes, because in Art. 216 of the Civil Code states that an invalid transaction does not create legal consequences other than those associated with its invalidity, so to protect property rights, taking into account the principles of good faith, fairness and reasonableness, the consequences specified in law must be applied regardless whether they are listed in the

LEGAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

statement of claim "But the following sentence of this document has the opposite meaning:" We believe that the court on its own initiative can not apply the following legal consequences of invalidity of the transaction: - those that were not mentioned in the claims and were not investigated in court. " That is, as we see, when the lawsuit does not concern the application of restitution, the court should not consider this issue at all.

Meanwhile, in most cases, the recognition of the disputed transaction invalid without the application of the relevant consequences loses its meaning for the plaintiff. On the other hand, the possibility of filing a separate claim for the application of the consequences of the invalidity of the transaction is excluded. Unlike void transactions, which are invalid at the time of their conclusion, regardless of the court's decision on the matter, the legal consequences of the invalidity of the disputed agreements may occur only after their recognition by such a court. In view of the above, an interesting question arises whether a person can even apply to the court to protect his violated right by applying the consequences of an invalid transaction. As already mentioned, such a request, filed without a request to declare the agreement invalid, will not protect the right. However, the court, having the opportunity to apply the consequences of the invalidity of the transaction when filing a claim for invalidation, can not do the opposite: to invalidate the transaction when a person requires to apply the consequences of its invalidity. Therefore, claims for invalidity are possible only in conjunction with claims for invalidation. But if the court is still obliged to apply the consequences without such a requirement, what are the legal consequences of such a requirement? Perhaps the plaintiff cannot apply to the court at all? This question is not easy.

On the one hand, a person may demand protection of his violated right in various ways (Article 16 of the Civil Code). However, if we assume that restitution is an independent way of protecting a violated civil right, we must agree that it should be subject to all legal mechanisms inherent in different ways of protection. Namely, the method of protection of the violated right is independent and its application depends only on the will of the person. As we can see, the application of the consequences of the invalidity of a transaction cannot exist without the recognition of such a transaction invalid and in this sense it is not an independent means of protection. In addition, often its application does not depend on the will of the plaintiff: in case of invalidation of the agreement, the court may (and in our opinion - obliged) to apply such consequences.

There are some rules regarding the application of a certain method of protection of subjective civil law, which, in particular, provide for the existence of a statute of limitations for the implementation of the inherent possibility of judicial protection. If we consider the application of the consequences of the invalidity of the transaction as a separate method of protection of civil law, then this requirement must be a separate course of the statute of limitations. However, since the law does not contain special provisions in this area, the statute of limitations for claims for restitution is three years. In other words, the same length of limitation period applies to the protection of a person's right to apply the consequences of an invalid transaction as to the requirements for declaring transactions invalid.

LEGAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

At first glance, the existence and enforcement of a relevant safeguard requirement for the application of the consequences of an invalid transaction may indeed take place. If the transaction is concluded but not yet executed, the court may not apply restitution to its participants when it is declared invalid. Although the statute of limitations for claims for invalidation of the contract has already begun, the statute of limitations under such conditions for claims for the application of the consequences of the invalidity of the transaction has not yet occurred. In this case, the countdown to the beginning of the three-year period for claims on the application of the consequences of the disputed invalid transactions must begin from the day when it took place. This would be quite understandable by analogy with the law on void transactions (Part 3 of Article 261 of the Civil Code, which just establishes a similar rule).

The above deserves research only if the requirement to apply the consequences of an invalid transaction is a certain way to protect civil law. Arguments against this conclusion have been repeatedly presented. Analysis of the possible course of the statute of limitations on this requirement adds another. Of course, the statute of limitations on the claim for effect may begin later than the statute of limitations on the claim for invalidation of the agreement. We can imagine that in this case the statute of limitations will end later than the expiration of the statute of limitations on the last claim. So, perhaps, the remainder of the statute of limitations on claims for the effects of an invalid transaction will enable the plaintiff to defend his infringed right in such a way as to sue for the effects of the invalidity of the transaction? This option should not be rejected. But in addition to its practical inconvenience, we must bear in mind that such situations constitute a significant minority of specific relationships. The vast majority of invalid agreements are actually executed at the same time as their conclusion. Therefore, the statute of limitations on the requirements for declaring a transaction invalid and for applying the consequences of invalidity (if we qualify such methods of protection as separate) will begin almost simultaneously. However, since the invalidation of the transaction is a prerequisite for the requirements for the application of legal consequences, the authorized person must wait until the relevant decision on the invalidity takes effect. It is no big secret that with a significant duration of our justice until the time of resolving the preliminary dispute, the statute of limitations on the requirements for the consequences of the invalidity of the transaction will certainly expire. After all, the length of the preliminary dispute can in no way be qualified as a good reason to restore the statute of limitations. That's how we get a subjective protection right, which is not subject to judicial realization. The consequences can be applied only if the transaction is declared invalid, and the statute of limitations for the implementation of such a requirement has expired.

There is a certain specificity in the judicial application of the consequences of a void transaction. A transaction is void if its invalidity is expressly established by law (Part 2 of Article 215 of the CCU). Such a criterion is met, for example, by oral pledge and surety agreements. Conversely, acts that do not comply with the requirements of civil law on the form, content, etc. and moral principles of society, when the law (and not a bylaw) does not explicitly indicate their invalidity and there is some legal basis for its committing. This means the possibility of the existence of the relationship due to this transaction, because it is not challenged and there is a certain legal basis for its

commission. Thus, it is not always easy to distinguish between void and disputed transactions. In particular, the following temporal feature proposed in the literature cannot be recognized as a criterion for their delimitation: in case of invalidity of a legal transaction, the court never arose and the court, establishing its invalidity, only states this fact, while invalidating the disputed transaction it has rights and responsibilities [10, p. 65]. In fact, in both the first and the second cases, the invalidity of the transaction means that it never existed, otherwise it would be difficult to explain the application of such a consequence as restitution. The only difference is that in the second case, the fact that led to the invalidity is not obvious, it can be established only in court and only at the request of the authorized person.

Therefore, given the above for the objectives of this study, a rather narrow range of invalid transactions will be considered insignificant, namely those for which the law contains the term "invalid". Since the invalidity follows from the law, nothing depends on the exercise by the party of the right to claim such content. Other claims related to the consequences of invalidity have, as established by the Civil Code, a general three-year statute of limitations and a special deadline for its commencement (Part 3 of Article 261 of the CCU). Thus, the requirements for declaring an act absolutely invalid (null and void) are not subject to delay, and the authorized person may choose such a method of protection regardless of the time elapsed since the transaction, while the duration of the claim for limitation of such a transaction is limited by statute of limitations. Given that the invalidity of a void transaction is determined directly by law and does not depend on the will of the parties, the consequences of its invalidity are also established by law. However, the court on its own initiative, guided by its own beliefs and case materials, has the right to determine what exactly the consequences of the invalidity of a void transaction will be applied in each case.

In this case, the proposals or wishes of the parties have no legal significance [11, p. 223]. Claims for the application of the consequences of a void transaction, of course, can be filed without prior judicial determination of the nullity of the transaction, as such a decision is not binding. However, this does not preclude the simultaneous resolution of the nullity of the transaction and the application of the relevant consequences.

Taking into account the scientific research conducted in this paper, the following conclusions can be drawn. The grounds for declaring a transaction invalid as a means of protection of rights are clearly defined in the law. The court may not, in its sole discretion, declare a transaction invalid without the relevant provision in law and the relevant requirement of the holder of the infringed right, as this is beyond the discretion of his powers. However, the law enforcement body is not only entitled to apply the legal consequences of the invalidity of the executed transaction - restitution, but, in our opinion, is obliged to consider this issue, despite the absence of a statement by the plaintiff. There can be no dispute only over the invalidation of a transaction. The law states that the dispute is not only about the invalidity, but also about the mandatory application of the consequences of the invalidity of the transaction. In order for such a dispute to take place, the plaintiff must prove not that the contested transaction in the past violated his right, but that the application of the consequences of the invalidity of the transaction is in his interest or protects his right to go to court [12, p. 47]. The claim

for the application of the consequences of an invalid transaction, being a means of protection, is directed not to the past, but to the future, because only in the future can protection be obtained. At the same time, the court not only finds a violation of the person's interest, but also takes measures to restore the previous situation.

Thus, in the context of protection of civil rights and interests, the method of protection is not only the recognition of the transaction as invalid (insignificant), but also the application of the legal consequences of the invalidity (invalidity) of the transaction [13, p. 15]. In fact, as the case law shows, the opposite is true. Quite often, when deciding on the invalidity of the disputed transaction, only a decision is made by which such a transaction is declared invalid. The issue of restitution is not considered by the court. The reasons for such a decision - the plaintiff did not state such a claim and did not pay the court fee for the consideration of the property claim - are of course unconvincing. We believe that the provision on the obligation of the court to apply the consequences of the invalidity of the disputed transaction should be reproduced in the Civil Code.

The statute of limitations may begin only in relation to the protection of civil law in established independent ways. In our opinion, the requirement to apply the consequences of an invalid transaction, in contrast to the requirement to apply the consequences of a void transaction, is not an expression of a certain way of protecting civil law. That is why it should not be considered by the courts, and these consequences should be applied by them not on the basis of the stated requirement, but in view of the relevant provisions of the law, in particular, Art. 216 CC.

Given that regulations are ambiguously assessed by law enforcement agencies, they are subject to adjustment. In particular, Article 216 of the CCU should be supplemented with part 1-1 of the following content: If it is possible to apply such consequences in case of invalidity of the executed transaction, the court must apply them on its own initiative. "

References:

1. Civil law of Ukraine. Textbook: In 2 books. / O.B. Dzera (supervisor); for ed. O.V. Dzeri, N.S. Kuznetsova. Kyiv: Yurinkom Inter, 2002. Book. 1. 720 s.
2. Civil law: textbook: in 2 volumes / ed. V.I. Borisova, I.V. Spasibo-Fateeva, V.L. Yarotsky. - [2nd ed., Reworked. and add.]. Kharkiv: Pravo, 2014. Vol. 1. 656 p.
3. Myndrya D.I. Invalidity of a transaction that does not comply with the law or other legal acts: diss. ...cand. jurid. Sciences: 12.00.03 Ekaterinburg, 2003. 192 p.
4. Ivanova S.M. Invalidation of the transaction as a way to protect civil rights and interests under the laws of Ukraine: dis. ... cand. jurid. sciences: 12.00.03 Kyiv, 2014. - 232 p.
5. Stefanchuk R.O. Personal intangible rights of individuals (concept, content, system, features of implementation and protection): monograph. Kyiv: KNT, 2008. 626 p.
6. Krasavchikov O.A. Legal facts in Soviet civil law. Category of science of civil law. Selected works. In 2 vols. Vol. 2. Moscow: Statute, 2005. 494 p.
7. Sklovsky, K.I. Protection of possession of an invalid transaction. Economy and law. 2008. № 12. pp. 34–38.

LEGAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

8. Davydova I.V. Before determining the legal consequences of invalid transactions. Current issues of state and law: Collection of scientific papers. 2009. Vip. 41. pp. 50-55.

9. Zhelonkin S.S. Invalidity of transactions: topical issues of application of certain provisions of the Civil Code of the Russian Federation. 2010. № 4. pp. 73-75.

10. Gurvich M.A. Deadlines in Soviet civil law. Moscow: VYUZI, 1961. 80 p.

11. Civil Code of Ukraine: Scientific and practical commentary. / For the general ed. E.O. Kharitonov. Kharkiv: Odyssey, 2006. 1200 p.

12. Zhelonkin S.S. On the question of applying the consequences of the invalidity of the transaction. Bulletin of the St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia. 2012. № 56. Vol.4. Pp. 46-49.

13. Romanyuk Y.M. Grounds and civil consequences of invalidation of the transaction (on the materials of judicial practice): dis. ... cand. jurid. science: 12.00.03. Lviv, 2010. 219 p.

ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЯКІ МАЮТЬ БУТИ ПРИСУТНІМИ ПРИ ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ВІДНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Васильківська Юлія

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
н.г. КП-037

Закони про державну таємницю існують у всіх країнах. Так, Кримінальний кодекс Німеччини містить положення про те, що державною таємницею є факти, об'єкти і інформація, які доступні лише обмеженому колу осіб, повинні зберігатися в таємниці від іноземних держав в цілях недопущення нанесення шкоди зовнішній безпеці. Кримінальний кодекс Франції встановлює, що злочином є публікація інформації про національну безпеку. В Указі Президента США зазначається, що до інформації щодо національної безпеки належить визначена інформація з національної оборони та міжнародних питань, яка захищається від несанкціонованого розкриття. Федеральний закон США загрожує кримінальним переслідуванням за розголошення імен секретних агентів [1, с. 12].

Описуючи якісні характеристики, які мають бути присутніми при формуванні сучасної цивілізованої системи віднесення відомостей до державної таємниці, А.А. Фатьянов поставив три питання, та чи інша відповідь на які дозволяє багато в чому оцінити якості такої системи.

Перше основне питання полягає в наступному: чи відповідають реально засекречувані відомості критеріям «негативний вплив на якісний стан військово-економічного потенціалу країни», «інші тяжкі наслідки для обороноздатності та безпеки держави», чи не використовується їхнє приховування для якихось інших, далеких від інтересів безпеки країни цілей? Відповідь на це питання може бути отримано лише за загальнодоступності категорій відомостей, що належать до державної таємниці, прозорості основних механізмів засекречування.

Друге основне питання стосується виключення можливості регулювання відносин, що стосуються права, свободи та обов'язків людини та громадянина, нормативними актами, зміст яких віднесено до державної таємниці.

Третє основне питання стосується виключення можливості приховування під завісою секретності різноманітних прорахунків та помилок, які допускаються посадовими особами органів державної влади.

Як впливає з вищевикладеного, до співвідношення об'єктивного та суб'єктивного цій сфері суспільних відносин неминуче приєднується критерій

співвідношення правомірного та неправомірного при оцінці прийнятих рішень [2-3].

Таким чином, виходить, що незнання розгорнутого переліку, затвердженого відповідним керівником органу державної влади, зважаючи на відсутність можливості ознайомлення з ним не завжди звільняє громадянина від відповідальності за розголошення державної таємниці. Ця проблема є неоднозначною та складною, що підтверджується судовою практикою. Так, у судових рішеннях абсолютно справедливо вказується на те, що суб'єктами розгорнутих переліків є лише посадові особи, а чи не всі громадяни.

Водночас у ряді випадків суб'єктами визнавали саме громадяни, які не мали допуску до відомостей, що становлять державну таємницю, у порядку, встановленому Законом про державну таємницю. Більш того, застосована інформація черпалася з відкритих, опублікованих джерел [3]. Таким чином, для того щоб звинуватити громадянина, наприклад, в злочині - державна зрада, необхідно, щоб він, як мінімум, точно знав, що має справу саме з державною таємницею, і, як максимум, мав допуск до державної таємниці.

З урахуванням складності регульованих суспільних відносин видається, що даний підхід має бути комплексним, заснованим на фундаментальних теоретичних дослідженнях, оскільки багато проблем правового регулювання державної таємниці є наслідком недостатньої розробленості на науковому рівні понятійного, методологічного та термінологічного апарату державної таємниці як видового по відношенню до загально-правового поняття таємниці.

Особливе значення при цьому має приділятися реалізації на практиці існуючих в Україні правових режимів у сфері обігу інформаційних ресурсів. Серед них слід виділити публічно-правовий режим захисту державної таємниці, що визначає порядок діяльності державних органів, їх посадових осіб, підприємств, установ та організацій, а також громадян на користь забезпечення збереження відомостей, що становлять державну таємницю [4-5].

Отже, розмежування злочинів за суб'єктивною стороною – дуже складний аналітичний процес, оскільки, якщо – діяння (об'єктивна сторона складу злочину) завжди передбачена в диспозиції статті Кримінального кодексу України, то для встановлення суб'єктивної сторони складу злочину необхідно виокремити психічне ставлення особи, до вчиненого нею діяння.

З наведених вище положень можна зробити висновок, що аналіз суб'єктивної сторони складу злочину відіграє дуже значну роль під час кваліфікації, оскільки дозволяє розмежовувати, в тому числі злочини у сфері охорони державної таємниці між собою.

Список літератури:

1. Волошина М.О. Порядок охорони державної таємниці: навчальний посібник / Волошина М.О., Мулявка Д.Г., Пеньков С.В., Супруненко А.М. Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2021. 429 с.

2. Бажанов М.І. Кримінальне право України: Особлива частина / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов. // Юрінком Інтер. 2005. 544 с.

3. Савченко А.В. Кримінальне право України. Загальна частина. / А.В. Савченко, Ю.Л. Шуляк. // Центр учбової літератури. 2014. 156 с.

4. Жалинський А.Є., Ігнатов О.М., Костарьова Т.А., Котів В.П., Красіков Ю.А., Минязева Т.Ф., Побегайло Е.Ф., Рарог А.І. Кримінальне право Росії. Підручник для вузів. В 2-х томах. Том 1. Загальна частина. М.: Норма. 1997. Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/ugolovnoe-pravo-4/index.htm>.

5. Кримінальний кодекс України від 28.11.2019 № 2341-III [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.

ПРАВОВА РІЗНИЦЯ МІЖ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ ТА ЧАСТКАМИ У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ

Гримак Ельвіра Тарасівна

Студентка IV курсу
Київського університету імені Б.Грінченка

Між поняттями «корпоративні права» та «частка в статутному капіталі» існує чіткий правовий зв'язок, однак ці поняття не є тотожними.

Товариство з обмеженою відповідальністю є одним із типових і найпоширеніших різновидів господарських товариств, тому на його прикладі ми будемо досліджувати поставлене питання.

Згідно із ч. 3 ст. 80 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. товариством з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) є господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах своїх вкладів [1]. Відповідно до частин 1-2 ст. 12 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України [2].

Відповідно до вищесказаного можна дійти висновку, що на законодавчому рівні досить часто вживається поняття «частка учасника товариства у статутному капіталі», хоча офіційного визначення цього поняття законодавець не дає.

Дослідженню даного поняття приділили чимало уваги такі науковці як В. М. Кравчук, С. В. Скрябіна, А. В. Смітюх, І. В. Спасибо-Фатєєва, завдяки чому в науці з'явилося чимало тлумачень та дискусій з даної теми.

Частка в статутному капіталі ТОВ – це складова статутного капіталу ТОВ, яка виражена у вартісному еквіваленті у співвідношенні до статутного капіталу в цілому, що наділяє її володільця правами та обов'язками як стосовно власне частки, так і в передбачених законом або установчими документами випадках стосовно діяльності товариства, та яка у разі переходу від одного володільця до іншого зберігає ознаки оборотоздатного об'єкта або перетворюється в право володільця на отримання її вартості.

Частка в статутному капіталі ТОВ безпосередньо пов'язана зі статутним капіталом. Як зазначає В. Кравчук, статутний капітал підприємницького товариства формується за рахунок вкладів учасників. Склад, оцінка та порядок внесення вкладів має вагомe значення не лише для формування майнової основи товариства, а й відповідно для виникнення корпоративних прав учасників [3].

Частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю безперечно є специфічним об'єктом права. Вона насамперед пов'язана із створенням товариства, адже будь-яке господарське товариство створюється

шляхом об'єднання грошових вкладів, майна чи майнових прав засновників, що належать їм, відповідно, на правах власності[4]. В результаті цієї передачі особа втрачає право власності на це майно, проте взамін набуває права власності на рівноцінну його/її вкладу частку у статутному капіталі, а завдяки цьому і стає набувачем корпоративних прав.

І. В. Спасибо-Фатєєва вказує, що статутний капітал не підлягає відчуженню як такий. Не існує також і «права власності на статутний капітал», на нього не можна звертати стягнення. Водночас статутний/складений капітал господарського товариства поділений на частки, а логічно припустити, кожна його частка незалежно від її розміру повинна мати такий же правовий режим як і весь статутний капітал[5].

Проте парадокс у тому, що частка являє собою об'єкт права учасника господарського товариства, тоді як статутний капітал об'єктом права ні господарського товариства, ні його учасника не є. Дійсно, виходить, що продати весь статутний капітал ТОВ не можна, оскільки він не є об'єктом, а продати частку в статутному капіталі можна.

Варто погодитися з І. В. Спасибо-Фатєєвою в тому, що частка в статутному капіталі ТОВ є, перш за все, об'єктом права. Підтвердженням цієї позиції є й положення ч. 1 ст. 21 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: учасник товариства має право відчужити свою частку (частину частки) у статутному капіталі товариства оплатно або безоплатно іншим учасникам товариства або третім особам [2]. Отже, частка у статутному капіталі ТОВ може бути предметом договору купівлі-продажу яка, відповідно, є об'єктом права учасника ТОВ.

Підсумовуючи вищевказане, частка в статутному капіталі ТОВ не збігається з поняттям «корпоративні права» чи «майнові права», вона не є річчю. Частка в статутному капіталі є оборотоздатним об'єктом права, а право на неї є майновим. Корпоративні права є, відповідно, похідними від права учасника на частку в статутному капіталі ТОВ, адже їх виникнення пов'язане безпосередньо з набуттям права на частку.

Можна зробити висновок, що корпоративні права мають чіткий зв'язок із часткою в статутному капіталі, адже виникають у особи з набуттям частки статутного капіталу конкретного господарського товариства.

Список літератури:

1. Господарський Кодекс України від 01.02.2020 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.
2. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 02.11.2019 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2018, № 13, ст.69.
3. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : дис. докт. юр. наук / Кравчук В. М. – Львів, 2009. – 430 с.

4. Шемета Т. Частка в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю: поняття, правова природа / Тетяна Шемета. // Підприємництво, господарство і право.. – 2019. – №1. – С. 55–60.

5. Спасибо-Фатеева І. В. Частка в статутному капіталі господарського товариства як об'єкт права і її співвідношення зі статутним капіталом, майном і корпоративними правами / І. В. Спасибо-Фатеева. – 2012. – С. 401–413.

ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Гільов Данило

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
н.г. КП-037

В Україні суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням та розсекречуванням матеріальних носіїв інформації, регулює Закон України «Про державну таємницю» [2].

Стаття 1 Закону «Про державну таємницю» визначає державну таємницю як вид таємної інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України і яка через це підлягає державній охороні [2].

Інформація, що може бути віднесена до державної таємниці, визначається відповідно до норм ст. 8 Закону «Про державну таємницю» [2] і викладена у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю України [3], який є єдиною формою реєстрації цих відомостей в Україні.

Відомості, що становлять державну таємницю, неоднорідні. На законодавчому рівні чітко регламентованими є такі види таємної інформації як державна, комерційна, банківська, професійна таємниця. Поняття ж службової таємниці хоча і має своє законодавче визначення, однак зміст та правові ознаки даного виду інформації з обмеженим доступом ще недостатньо регламентовані. [4, с. 27].

Вид державної таємниці – це тип інформації (відомостей) з обмеженим доступом, що використовують законодавчо визначені державні органи під час виконання ними специфічних функцій спрямованих на забезпечення належного рівня національної безпеки України [5, с. 172].

Відомості систематизуються у чотири великі групи відповідно до сфери державної діяльності:

1. Сфера оборони:

1) Відомості, що стосуються Збройних сил України:

– зміст оперативних планів та документів бойового управління директив, бойових наказів, донесень та зведень;

– підготовка військ до виконання оперативних (бойових) завдань;

– система бойового чергування;

– стратегічне розгортання та зміст мобілізаційних завдань, оперативно-мобілізаційних заходів;

– зміст закритих навчальних програм у вищих військових навчальних закладах Збройних сил України [2].

2) Відомості військово-технічного характеру:

- військові об'єкти, зразки озброєння і військової техніки, органи державної влади і режимні об'єкти, підприємства, установи та організації, що підлягають захистові від засобів технічних розвідок;
- норми технічного захисту інформації, віднесеної до державної таємниці;
- нові зразки озброєння та військової техніки, нові технології створення та модернізації зразків озброєння та військової техніки;
- система фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів.

3) Інформація щодо заходів із захисту населення:

- про управління системою Цивільної оборони України та охорону важливих об'єктів в умовах військового часу;
- схеми та джерела водозабезпечення, заходи їх охорони [3].

4) Відомості географічно-топографічного характеру:

- результати роботи щодо створення й уточнення державної системи координат і геодезичних параметрів, розробку і застосування національних космічних топогеодезичних засобів для забезпечення Збройних сил України;
- геодезичні дані, топографічні і картографічні матеріали з певними характеристиками, оприлюднення яких є можливим лише після узгодження відповідно до законодавства [2].

2. Сфера економіки, науки і техніки

1) Військово-економічна інформація:

- виробничі потужності мобілізаційного призначення галузей національної економіки щодо виробництва оборонної продукції;
- заходи, передбачені для забезпечення сталості функціонування галузей економіки України в умовах воєнного стану;
- виробничі потужності мобілізаційного призначення галузей національної економіки щодо виробництва оборонної продукції заходи, передбачені для забезпечення сталості функціонування галузей економіки України в умовах воєнного стану [2].

2) Стратегічно-економічна інформація:

- розміри і розміщення стратегічних запасів та резервів нафти, газу і нафтопродуктів України;
- балансові запаси корисних копалин у надрах та обсяги їх видобутку (виробництва) в Україні;
- балансові запаси урану в надрах України;
- оперативно-статистичні дані митних органів про експортно-імпортні операції з окремими стратегічними видами сировини й продукції;
- магістральні або внутрішньозонові лінії зв'язку, мережі зв'язку загального користування із зазначенням шляхів проходження через об'єкти зв'язку, що належать до мобілізаційних потужностей господарства України [3].

3) Відомості, у сфері функціонування кредитно-фінансової системи України:

- номенклатура та обсяги матеріальних цінностей державного резерву;
- кількість надходження до Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України, відпуск їх на потреби народного господарства за період від одного року і більше, планові обсяги реалізації золота за вільно

конвертовану валюту або кількість золота, яке видане на закупівлю за кордоном товарів, за період від одного року і більше;

– розроблені монетним двором Національного банку України банкноти і монети України нових зразків;

– засоби захисту від підробки банкнот, бланків державних цінних паперів і документів суворого обліку України (крім відомостей про загальновідомі засоби захисту);

– технології виготовлення та застосування спеціальних складових захисних голографічних елементів, які створюються на замовлення органів державної влади, у тому числі для захисту від підробки банкнот, цінних паперів, документів суворого обліку [2].

3. Сфера зовнішніх відносин:

1) Інформація, розголошення якої може завдати шкоди зовнішньополітичній діяльності України, в тому числі відомості, що містяться в директивах, планах та вказівках делегаціям і посадовим особам, які представляють Україну, розголошення яких розкриває стратегію і тактику зовнішньої політики України.

2) Інформація щодо деяких аспектів міждержавного військово-економічного співробітництва, яка, згідно з законодавством України або її міжнародно-правовими зобов'язаннями, є таємною. Це, зокрема, стосується відомостей про номенклатуру, обсяги та фінансування операцій з експорту, імпорту озброєння, військової техніки, окремих стратегічних видів сировини і продукції, а також відомості про військово, військово-технічне та науково-технічне співробітництво з іноземними державами тощо [6, с. 114].

4. Сфера державної безпеки і охорони правопорядку:

1) Інформація про деякі аспекти негласної та правоохоронної діяльності:

– організація і результати оперативно-розшукової та розвідувальної діяльності;

– отримані результати ведення агентурної та спеціальної розвідки, радіоелектронної розвідки, контролю безпеки інформації та зв'язку тощо;

– штат і організацію бойової і спеціальної підготовки особового складу Служби безпеки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Управління державної охорони [3].

2) Інформація щодо заходів охорони режимних об'єктів, осіб та матеріальних цінностей:

– технічні системи забезпечення діяльності, охорони, зв'язку, зміст заходів пропускнуго і внутрішньооб'єктового режиму об'єкта СБУ, Управління державної охорони та Прикордонних військ, на якому впроваджено особливий режим;

– організація, стан і способи охорони установ кримінально-виконавчої системи;

– заходи, щодо охорони органів державної влади, осіб та об'єктів, стосовно яких здійснюється державна охорона;

– строки, маршрути та організація охорони перевезення банкнот і монет та інших цінностей у системі Національного банку України.

3) Інформація щодо здійснення заходів із захисту інформації та державної таємниці:

– забезпечення безпеки систем урядового та спеціального зв'язку, про зміст заходів щодо комплексного технічного захисту інформації у цих системах від технічних засобів розвідки;

– організація та фактичний стан охорони державної таємниці [2].

Відомості, що належать до кожної із цих груп, у свою чергу, класифікуються на окремі пункти та підпункти за основними характеристиками:

– змісту відомостей, що становлять державну таємницю;

– ступеня секретності («особливої важливості», «цілком таємно», «таємно»);

– строку дії рішення про віднесення інформації у роках (30 років, 10 років, 5 років) [7, с. 144].

Варто зазначити, що рівень таємності відомостей, включених до ЗВДТ, як правило, залежить не лише від змісту цих відомостей, а й від конкретного об'єкта, інформацію щодо якого ці відомості розкривають. Так, наприклад, відомості про зміст оперативних планів щодо Збройних сил України мають гриф «Особливої важливості» і строк секретності 30 років, щодо корпусу – «Цілком таємно» і строк секретності 10 років, щодо дивізії – «Таємно» і строк секретності 5 років [6, с. 128].

Забороняється віднесення до державної таємниці будь-яких відомостей, якщо:

– цим будуть звужуватися зміст і обсяг конституційних прав та свобод людини і громадянина;

– буде завдано шкоду здоров'ю та безпеці населення (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про державну таємницю») [2].

Згідно із ч. 4 ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» до державної таємниці не відносять наступну інформацію:

– про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;

– про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;

– про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

– про факти порушень прав і свобод людини і громадянина;

– про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;

– інша інформація, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути засекречена [2].

Отже, законодавець чітко визначив перелік інформації, яка може бути віднесена до державної таємниці, яку інформацію не відносять до державної таємниці і яку інформацію заборонено відносити до державної таємниці.

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР : чинне законодав. зі змін. та допов. : станом на 01 січня 2020 року : (офіц. текст). К : Вид. дім «ПАЛИВОДА А. В.», 2020. 76 с.
2. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 16. Ст. 93.
3. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383.
4. Волошина М.О. Режим секретності: конспект лекцій / Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2019. 189 с.
5. Денищук Д. Є. Види державної таємниці: сучасний стан. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. С. 170–172.
6. Волошина М.О. Порядок охорони державної таємниці: навчальний посібник / Волошина М.О., Мулявка Д.Г., Пеньков С.В., Супруненко А.М. Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2021. 429 с.
7. Чердинцев Ю. Г. Адміністративно-правове регулювання режиму державної таємниці в Україні. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081. Право. Одеса, 2020. 235 с.

ДОПУСК ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Картогузов Данило

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
н.г. КП-037

Законодавче регулювання у сфері захисту секретів є важливим елементом державного суверенітету. Державна таємниця зазвичай сприймається як інструмент забезпечення безпеки країни. Внутрішній розвиток країни і зовнішня обстановка зумовили необхідність захисту певних видів інформації. Основною умовою належного захисту національних інтересів є створення відповідної системи охорони державної таємниці, яка будується на законодавчих актах та силових заходах.

Відомості, які складають державну таємницю, захищаються від несанкціонованого поширення з метою запобігання завданню шкоди національній безпеці. Це насамперед питання безпеки держави, оборони, економіки та військового будівництва, пріоритетних наукових досліджень та ін. Як об'єкт захисту держави, таємниця виступає у ролі політико-правової категорії. Законодавство про державну таємницю є своєрідним кордоном між закритістю інформації, що гарантує безпеку держави, та свободою доступу до відкритої інформації.

Відомості, що становлять державну таємницю, неоднорідні. На законодавчому рівні чітко регламентованими є такі види таємної інформації як державна, комерційна, банківська, професійна таємниця. Поняття ж службової таємниці хоча і має своє законодавче визначення, однак зміст та правові ознаки даного виду інформації з обмеженим доступом ще недостатньо регламентовані. [1, с. 27].

Рамки, принципи та рівень законодавчого закріплення інституту державної таємниці є показниками розвиненості правової системи держави. Законодавче регулювання інституту державної таємниці вимагає глибокого теоретичного осмислення. Дослідження інституту державної таємниці є актуальним не тільки для з'ясування питання, яка саме інформація охороняється законом, але й визначення ступеня відкритості держави перед своїми громадянами та світовою спільнотою. Закріплення державної таємниці як об'єкта конституційно-правового регулювання має основне значення у вибудовуванні механізму забезпечення її захисту галузевими нормами. Інститут державної таємниці має публічно-правовий та обмежувальний характер, він обмежує основні конституційні права та свободи громадян. Державна таємниця не повинна перешкоджати розвитку економіки, зростанню ділової та інтелектуальної

активності громадян. В силу цього неприпустимо розширювальний підхід до визначення її поняття і кола відомостей, що до неї відносяться.

У світовій суспільній думці склалася відносна єдність поглядів на питання щодо права урядів на державну таємницю. Це право суверенної держави. Водночас існують міжнародно-правові обмеження на побудову і функціонування національних систем захисту секретів. Заходи секретності – об'єкт правового регулювання. У більшості розвинених країн поняття державної таємниці прямо пов'язане з інтересами і функціями держави і в основному визначається кримінальним законодавством [2, с. 12].

Проблема вдосконалення як інституту державної таємниці, так і відповідного законодавства не нова. Відповідним питанням присвячено наукові праці Г.О. Андрощука, А.М. Гузи, Ю.М. Капіци та інших.

Метою є теоретичне дослідження допуску до державної таємниці, її поняття та ознак.

Види інформації з обмеженим доступом визначено у Законі України «Про доступ до публічної інформації»: конфіденційна інформація, службова інформація і таємна інформація. Згідно з положеннями ст. 8 вказаного Закону таємною є інформація, доступ до якої обмежується відповідно до цього Закону і розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю [3].

Поняття державної таємниці, ознаки та допуск до неї визначено у Законі України «Про державну таємницю». Допуск до державної таємниці представляє собою оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації. Форми допуску до державної таємниці також визначені цим Законом та встановлюються залежно від ступеня секретної інформації. Розрізняють такі форми допуску до державної таємниці: форма 1 - для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності «особливої важливості», «цілком таємно» та «таємно»; форма 2 - для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності «цілком таємно» та «таємно»; форма 3 - для роботи з секретною інформацією, що має ступінь секретності «таємно». Законодавством встановлені терміни дії допусків: для форми 1 термін дії допуску становить 5 років, для форми 2 термін дії допуску становить 7 років, для форми 3 термін дії допуску становить 10 років. Допуск до державної таємниці надається дієздатним громадянам України віком від 18 років, які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-технічної діяльності або навчання, органами Служби безпеки України після проведення їх перевірки [4]. Законодавством також передбачені випадки відмови громадянину у наданні допуску до державної таємниці.

В Україні створена система охорони державної таємниці на яку покладено функції недопущення розголошення відомостей, що становлять державну таємницю.

Захист державної таємниці покладено на Службу безпеки України, яка дбає про охорону секретної інформації, розголошення якої може зашкодити країні.

Підсумовуючи зазначимо, що кожна демократична держава з метою забезпечення інформаційної безпеки формує спеціальну систему захисту інформації, яка має спеціальний статус з обмеженим доступом. Законодавче регулювання у сфері державної таємниці є важливим елементом державного суверенітету та забезпечення безпеки країни. Дослідження інституту державної таємниці є актуальним не тільки для з'ясування питання, яка саме інформація охороняється законом, але й визначення ступеня відкритості держави перед своїми громадянами та світовою спільнотою. Відомості, які складають державну таємницю, захищаються від несанкціонованого поширення з метою запобігання завданню шкоди національній безпеці. Інформація, яка складає державну таємницю, порядок допуску до неї, розсекречування матеріальних носіїв секретної інформації, обмеження, щодо розголошення інформації, яка складає державну таємницю, відповідальність за порушення законодавства, про державну таємницю визначена законодавством України. Кожному громадянину нашої країни потрібно пам'ятати, що розголошення державної таємниці може призвести до фатальних наслідків, які неможливо оцінити. Усе це призведе до хаосу та порушення стабільності в Україні. Тому потрібно пам'ятати, що дотримання Законів України, які регулюють порядок розголошення та засекречування державної таємниці є досить вагомими для суспільства.

Список літератури:

1. Волошина М.О. Режим секретності: конспект лекцій / Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2019. 189 с.
2. Волошина М.О. Порядок охорони державної таємниці: навчальний посібник / Волошина М.О., Мулявка Д.Г., Пеньков С.В., Супруненко А.М. Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2021. 429 с.
3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI в редакції від 02.10.2021 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
4. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII в редакції від 24.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Лозовий Андрій

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
н.г. КП-036

Волошина Марина

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
оперативно – розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Для кожної демократичної держави правове забезпечення режиму державної таємниці посідає вагомe місце серед основних завдань держави. Режим державної таємниці є одним із складових елементів забезпечення інформаційної та національної безпеки.

Закони про державну таємницю існують у всіх країнах. Так, Кримінальний кодекс Німеччини містить положення про те, що державною таємницею є факти, об'єкти і інформація, які доступні лише обмеженому колу осіб, повинні зберігатися в таємниці від іноземних держав в цілях недопущення нанесення шкоди зовнішній безпеці. Кримінальний кодекс Франції встановлює, що злочином є публікація інформації про національну безпеку. В Указі Президента США зазначається, що до інформації щодо національної безпеки належить визначена інформація з національної оборони та міжнародних питань, яка захищається від несанкціонованого розкриття. Федеральний закон США загрожує кримінальним переслідуванням за розголошення імен секретних агентів [1, с. 12].

Механізм засекречування та розсекречування інформації, процедура допуску до секретних відомостей, встановлення відповідальності та інші заходи відіграють велике значення для забезпечення чіткого функціонування режиму державної таємниці і тому вимагають ефективного та чіткого нормативно-правового регулювання, усунення прогалин законодавства в інформаційній сфері та прийняття необхідних нормативно-правових актів, які на належному рівні регулювали б відносини, що складаються у сфері секретної інформації. При цьому слід зазначити, що режим державної таємниці є міжгалузевим правовим інститутом, оскільки його становлять норми таких різних публічних галузей права, як: адміністративне, кримінальне, конституційне.

Нормативне забезпечення має суттєве значення при регулюванні відносин у сфері державної таємниці. Лише маючи ефективну систему правових норм у

сфері державного управління можна досягти режиму законності в Україні [2, с. 267]. Особливого значення у процесі регулювання секретної інформації набувають адміністративно-правові норми. Їхня особливість полягає у тому, що суспільні відносини, які вони регулюють, існують тоді, коли мають правову форму. Таким чином, адміністративно-правові норми є умовою та формою існування відносин, які нею регулюються [3, с. 544].

Характеризуючи основні засади режиму державної таємниці, слід зазначити, що період існування колишнього СРСР та до 1992 р. характеризувався відсутністю в Україні чіткого та якісного інформаційного законодавства. Так, наприклад, були відсутніми законодавчі акти щодо регулювання державної таємниці та щодо інформації взагалі. Відносини, що виникали у сфері охорони державної таємниці, регулювалися на рівні урядових рішень, які у більшості випадків мали закритий характер і не давали змоги ознайомитися з ними як вченим-юристам, так і широкому загалу.

У той же час проблему захисту найбільш важливої інформації та застосування обмежень щодо її обігу справедливо вважають «найбільш давнім напрямком інформаційної безпеки держави» [4, с. 332]. Однак аналіз законодавств багатьох країн дозволяє дійти висновку щодо відсутності законодавчого акта, який визначав би правовий режим інформації з обмеженим доступом. Так, закріплення на рівні окремих законодавчих актів знайшли лише окремі види такої інформації (закони Таджикистану: «Про державну таємницю», «Про захист інформації», «Про перелік відомостей, що становлять державну таємницю», закон Білорусі «Про державні секрети») [5, с. 126].

Така ситуація спостерігається й у вітчизняному законодавстві – і хоча в Україні на теперішній час розвиток інформаційного законодавства знаходиться на досить високому рівні, проте законодавчий акт, що закріплював би правові основи захисту інформації з обмеженим доступом, є відсутнім. Винятком у цій ситуації є лише регулювання такого виду інформації з обмеженим доступом як державна таємниця, що врегульована на рівні окремого закону – Закону № 3855-ХІІ. Така тенденція у цілому притаманна для більшості пострадянських країн. Це дає підстави зазначити, що саме режим державної таємниці потребує вивчення, зокрема його правові засади в національному законодавстві.

Ще раз слід наголосити, що система охорони державної таємниці формувалася на основі системи колишнього СРСР. З моменту незалежності в Україні система захисту секретної інформації почала трансформуватися та удосконалюватися, що було зумовлено новим рівнем міждержавних та інформаційних відносин, новими методами крадіжок секретної інформації та іншими факторами, які й обумовили необхідність удосконалення існуючої системи.

Основними нормативно-правовими актами, які повністю або значною мірою здійснюють регулювання відносини у сфері державної таємниці, є такі закони: Закон № 3855-ХІІ, «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про Службу безпеки України» тощо. Важливу роль в регулюванні державної таємниці відіграють: Кодекс України про адміністративні правопорушення,

Кримінальний кодекс України, Бюджетний кодекс та ін. Важливого значення, з огляду на практичне виконання норм законодавства у сфері державної таємниці, відіграють підзаконні акти: укази, розпорядження, інструкції. Проте слід сказати, що серед названих нормативно-правових актів найважливішим правовим інструментом регулювання державної таємниці є Закон № 3855-ХІІ.

В 1992 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято рішення «Про захист таємної та службової інформації» [6], яке стало підґрунтям для регулювання державної таємниці. Правове забезпечення режиму секретності на той період було представлено також Законами України «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про державну таємницю» тощо.

Закон України «Про інформацію» проголосив інформаційний суверенітет України та закріпив на законодавчому рівні одне з основних прав людини і громадянина – право на інформацію, встановив обов'язок держави здійснювати контроль за інформацією з обмеженим доступом. На підставі цього закону було встановлено основні види інформації за режимом доступу та визначено місце державної таємниці серед інформації з обмеженим доступом та встановлено види відповідальності за порушення інформаційного законодавства. Відповідно до Закону України «Про інформацію», інформація за режимом доступу поділяється на: відкриту та інформацію з обмеженим доступом [7]. Остання за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну. Саме одним із видів таємної інформації і є державна таємниця.

Прийняття Закону України «Про інформацію» та Закону № 3855-ХІІ було важливим моментом на шляху побудови сучасних законодавчих основ у сфері охорони державної таємниці. Законом № 3855-ХІІ [8] визначено основні засади охорони секретної інформації та врегульовано суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням і розсекречуванням її матеріальних носіїв. Цей закон став помітним кроком на шляху від тотального засекречування інформації за часів СРСР до регулювання питань таємності, притаманного демократичній країні, – зазначає А.І. Марущак [9, с. 123]. Крім того, зазначений законодавчий акт закріпив розподіл сфер компетенції державних органів. Цей Закон також регулює суспільні відносини, які пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречування та/або розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України.

У новій редакції Закон № 3855-ХІІ від 21 вересня 1999 р. встановлено СБУ як головний орган державної влади, який уповноважений забезпечувати охорони державної таємниці в Україні. Окрім того, зазначений закон розпочав створення правової основи для функціонування системи охорони державної таємниці.

Особливо важливим кроком у процесі побудови системи правової охорони режиму державної таємниці було прийняття Конституції України, у ст. 17 якої зазначається, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими

функціями держави, справою усього Українського народу». Безумовно, режим державної таємниці є складовою забезпечення національної безпеки держави.

Прийняття у 2003 р. Закону України «Про основи національної безпеки України» стало ще одним кроком на шляху забезпечення національного інформаційного суверенітету та національної безпеки у цілому. Цей закон визначив суб'єктів та об'єктів національної безпеки, встановив основні напрями розвитку політики державної безпеки та був чинним до 08.07.2018 р.

Надалі питання щодо визначення та розмежування повноважень державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створення основ для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, запровадження всеосяжного підходу до планування у сферах національної безпеки і оборони врегульовуються Законом України «Про національну безпеку України».

Список літератури:

1. Волошина М.О. Порядок охорони державної таємниці: навчальний посібник / Волошина М.О., Мулявка Д.Г., Пеньков С.В., Супруненко А.М. Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2021. 429 с.
2. Лазур Я.В. Правові норми як елемент адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері державного управління. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2010. № 17. С. 266-278.
3. Советское административное право. Бахрах Д.Н., Бодян Е.В., Здир Я.Н., Манохин В.М., Новоселов В.И. и др. Москва: Юридическая література, 1977. 544 с.
4. Кормич Б.А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. 472 с.
5. Басков В.Ю. Захист інформації з обмеженим доступом. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 4. С. 126–131.
6. Про захист таємної та службової інформації: Протокольне рішення Кабінету Міністрів України від 13.04.1992 р.
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. Дата оновлення: 02.12.2010 р
8. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. Дата оновлення: 14.01.2020 р.
9. Марущак А.І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом. Київ: КНТ, 2007. 208 с.

ОСОБЛИВОСТІ СУМІЩЕННЯ ТА СМІСНИЦТВА ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Осіпова Яна Сергіївна,

студентка 3 курсу Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

Бухтіярова Ірина Геннадіївна,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування
кандидат юридичних наук
Національної академії внутрішніх справ

Європейський вибір нашої держави – це рух до реальної демократії, інформаційного громадянського суспільства, соціально – орієнтованого ринкового господарства, що базується на засадах верховенства права й забезпеченні прав і свобод людини та громадянина. Реалізація зазначеного вибору вимагає глибоких внутрішніх трансформаційних процесів на користь європейських цінностей, реформування інституційної системи нашої держави в інститути європейського зразка, утвердження європейських стандартів соціально-економічного та політичного розвитку, відповідного рівня та якості життя населення. Реалізація таких перетворень вимагає спільних зусиль українських політиків, керівників держави та самого суспільства, що першочергово стосується структуризації європейських стандартів системи публічної адміністрації та публічного адміністрування по задоволенню публічних потреб суспільства в межах встановлених державою публічних зобов'язань [2].

Сьогодні рівень організуючого впливу органів публічної служби на процеси в Україні не задовольняє потреби динамічного розвитку суспільства, енергійного формування цивілізованого соціально-економічного укладу та демократичної, соціальної правової держави. На жаль, Україні за останні роки не вдалося досягти такого рівня організації публічної служби, який властивий функціонально-ефективній і структурно узгодженій системі [1].

Для належного розвитку держави потрібно насамперед плідної праці працівників публічних органів, а саме їх повноцінної віддачі своїм функціональним обов'язкам, що можливо лише про належній оплаті праці. Сьогодні інше. Публічні службовці повинні поєднувати виконання деяких функціональних обов'язків і не лише тому, що їм цікаво виконувати якусь іншу роботу, окрім своєї основної, а для додаткової заробітної плати. Економічна криза сьогодні змушує їх так вчиняти, а тому такі поняття як «сумісництво» та «суміщення» є звичайними в публічній службі.

Ми знаємо, що вступаючи до органів публічної служби особа разом зі своїми повноваженнями набуває низку обмежень і це насамперед стосується зайняттям іншої оплачуваної діяльності. Обмеження чітко визначені в законодавстві і тому

особа притягується до відповідальності, а іноді навіть звільняється зі служби за порушення встановлених обмежень.

Залежно від характеру і особливостей іншої оплачуваної роботи виокремлюють два види: суміщення та сумісництво.

Питання щодо різниці між поняттями «сумісництво» та «суміщення» існувало завжди. На практиці дані поняття часто плутають, тому для того, щоб їх розмежувати, потрібно виділити суттєві відмінності. По-перше, *це трудовий договір*. Під час суміщення посад нема потреби в укладанні нового договору, тому особа працює за тим самим договором, а під час сумісництва в обов'язковому порядку укладається ще один договір [4].

По-друге, оформлення працівника. При суміщенні – працівник подає заяву, а керівник видає наказ або можливий такий варіант як з ініціативи роботодавця (виключно в разі змін в організації виробництва та праці), тоді керівник видає наказ про зміну в організації виробництва та праці, далі наказ про суміщення посад (професій) з яким працівники повинні ознайомитися і підписати за 2 місяці до початку виконання обов'язків за іншою посадою. Окремий трудовий договір керівник зі своїм працівником не укладає. При сумісництві – укладається трудовий договір шляхом видання наказу або розпорядження керівника.

По - третє, *це наявність вакантної посади*. При суміщенні особа виконує обов'язки, передбачені іншою посадою. Це означає, що особа, яка буде суміщувати, тобто поєднувати, повинна бути кваліфікованим спеціалістом для здійснення покладених на неї додаткових обов'язків і відповідати вимогам, що передбачає дана посада. А в разі сумісництва посада може бути як інша, так і така ж сама, як основна. Тобто, особа може бути прийнята як на вакантну посаду, яка є аналогічною обійманій за основним місцем роботи, так і на іншу.

Четверте, *це вільна штатна одиниця*: як у випадку суміщення, так само і у випадку сумісництва – потрібна.

П'яте, *це випробувальний термін*. При суміщенні – не встановлюється, при сумісництві може бути встановлено відповідно до трудового законодавства.

Шоста ознака, *це постійність виконання додаткових обов'язків*. При суміщенні – так, або може бути обмежена наказом, при сумісництві – так, або може бути обмежена періодом зазначеним в контракті чи строковому трудовому договорі [4].

Сьоме, *це запис у трудовій книжці*. При суміщенні – не вноситься, при сумісництві навпаки – вноситься за бажанням працівника за основним місцем роботи, а не за місцем роботи за сумісництвом.

Наступною особливістю є *час виконання роботи*. При суміщенні – робота виконується в межах робочого часу передбаченого основним місцем роботи, а при сумісництві – в межах вільного від основної роботи часу.

Наступною особливістю є *місце роботи та таблиць обліку робочого часу*. Так, при суміщенні – одне й теж саме місце роботи, на підприємстві в установі чи організації; додаткова робота не відображається, бо облік робочого часу ведеться за основною посадою, оскільки працівник виконує додаткові функції за суміщеною посадою, в межах робочого часу за основною посадою. А при

сумісництві, може бути як те саме так і інше. І якщо інше, то вноситься і облік робочого часу ведеться окремо за основним місцем роботи і за сумісництвом.

Суттєвою ознакою є і *оплата праці*. Так, під час суміщення – передбачені доплати (додаткові виплати, премії, надбавки) до посадового окладу за основною посадою. Розмір доплати за суміщення професій (посад) зазначається у колективному договорі. З метою виконання вимоги про зарплату не менше мінімальної заробітної плати, з розміром мінімальної заробітної плати порівнюється загальна сума фактичної зарплати за основною посадою та доплати за суміщення посад (професій). Під час сумісництва – робота оплачується, відповідно до посадового окладу за посадою за сумісництвом, пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку. Сумісники, зазвичай працюють у режимі неповного робочого часу, тому з метою виконання вимоги про заробітну плату не нижче мінімальної заробітної плати фактична зарплата прирівнюється з мінімальною заробітною платою у розмірі, пропорційному виконаній нормі праці [4].

І останнє це *припинення виконання обов'язків*. При суміщенні – керівник видає наказ про відміну суміщення посад, після цього працівник продовжить працювати за основною посадою. При сумісництві – трудовий договір припиняється за наявності хоча б однієї з підстав передбачених у ст. 7, 36, 38-41, 199 Кодексу законів про працю [3].

Аналізуючи, порівняння цих пунктів, можна зробити висновок, що поняття «сумісництва» та «суміщення» мають набагато більше розбіжностей ніж схожих рис. Роботодавці так само як і публічні службовці повинні неухильно дотримуватись всіх вимог щодо здійснення іншої оплачуваної роботи, якою є сумісництво та суміщення задля уникнення правопорушень пов'язаних з порушенням антикорупційного законодавства.

Література:

1. Богатирець В. Парадигми підготовки державно-управлінських кадрів у зарубіжних країнах, як приклад для запозичення України. Український науковий журнал «Освіта регіону». 2011. Випуск 3. С. 27

2. Бухтіярова І. Г. Зарубіжний досвід правового регулювання державної служби та імплементації його в українському законодавстві / «Публічна служба і адміністративне судочинство: виклики і здобутки»: матеріали наук.-практ. конф. (5-6 липня. 2018 року, м. Київ -ВСУ). К.: ВД «Дакор», 2018. – 494 с. (С. 68-73).

3. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

4. Закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ АНТИКОРРУПЦИОННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

**Сасова Арина Александровна,
Романова Екатерина Алексеевна,**

студенты Белорусского государственного экономического университета

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы прокурорского надзора за исполнением законодательства о противодействии коррупции. Исследуется законодательство в области противодействия коррупции в органах власти. Проводится анализ проблемных аспектов предупреждения коррупции.

Annotation. The article deals with the issues of prosecutorial supervision over the implementation of anti-corruption legislation. Legislation in the field of combating corruption in government is being investigated. The analysis of problematic aspects of corruption prevention is carried out.

Ключевые слова: прокурорский надзор, коррупция, антикоррупционное законодательство, преступность, прокурор

Keywords: prosecutor's supervision, corruption, anti-corruption legislation, crime, prosecutor

Коррупция является одной из основных угроз национальной безопасности страны. Она угрожает верховенству закона и правам человека, является серьезным барьером на пути здорового развития общества и подрывает его моральные устои, доверие к власти, препятствует конкуренции, затрудняет экономические и социальные преобразования, расширяет сектор теневой экономики и уменьшает налоговые поступления в бюджет. По этой причине эффективное противодействие коррупции, борьба с ней является приоритетным направлением деятельности государства [1].

Прокуратура Республики Беларусь занимает одну из лидирующих позиций среди правоохранительных органов по борьбе с коррупцией, осуществляя надзор за исполнением антикоррупционного законодательства и выполняя координирующую функцию таких органов по борьбе с преступностью и коррупцией.

При выявлении нарушений антикоррупционного законодательства прокурор наделен полномочием по их устранению, а выбор акта прокурорского надзора зависит от специфики нарушения и его последствий, но осуществляется в строгом соответствии с Законом о прокуратуре. Представляется, что при внесении актов реагирования прокуроры должны перспективно оценивать возможные негативные последствия исполнения своих требований. Иными словами, акты прокурорского надзора должны быть направлены не на разрушение существующих правоотношений, а на их корректировку и приведение в соответствие с действующим законодательством [2, с. 112].

Несмотря на принимаемые меры, проблема коррупции продолжает оставаться одной из приоритетных в государственной правоохранительной деятельности, а ее проявления весьма распространены в обществе. Особенно

остро негативные последствия коррупции проявляются в социальной сфере, где она вызывает подрыв морально-нравственных устоев общества, нарушение наиболее важных социальных прав граждан, дискредитацию социально-экономической политики государства, его государственных институтов, снижение уровня благосостояния граждан.

Социальная сфера охватывает большой круг вопросов защиты прав граждан на охрану здоровья, образование, социальное и лекарственное обеспечение, включающее закупку лекарственных препаратов и медицинского оборудования для государственных и муниципальных нужд. Поэтому проведение антикоррупционной экспертизы нормативных правовых актов – важный элемент обеспечения законности в рассматриваемой сфере правоотношений. Практика прокурорского надзора показывает, что в нормах права, регулирующих правоотношения в социальной сфере, порой недостаточно отработаны механизмы управления процессами оказания услуг, отсутствует четкая регламентация правового положения органов управления, порядка их деятельности. Особенно неприемлемы недостатки и пробелы законодательства, устанавливающего необоснованно широкие пределы усмотрения для правоприменителей, выражающиеся в отсутствии или неопределенности сроков, условий или оснований принятия решения; определении компетенции по формуле «вправе»; чрезмерной свободе подзаконного нормотворчества; принятии нормативных правовых актов с превышением компетенции; отсутствии или неполноте административных процедур; отказе от конкурсных (аукционных) процедур [3, с. 40].

В Республике Беларусь в 2020 году за совершение преступлений коррупционной направленности к уголовной ответственности было привлечено 684 человек. Больше всего виновных осуждено за получение взятки, хищение путем злоупотребления служебными полномочиями, дачу взятки, превышение власти или служебных полномочий, злоупотребление властью или служебными полномочиями [4].

Так, в ходе республиканского координационного совещания по борьбе с преступностью и коррупцией была утверждена Программа по борьбе с преступностью и коррупцией на 2020 – 2022 годы, целью которой, в свою очередь, является снижение уровня и позитивное изменение структуры преступности в Республике Беларусь посредством реализации комплекса мероприятий по совершенствованию антикриминальной и антикоррупционной деятельности [5].

Таким образом, прокуратура принимает участие в борьбе с преступностью и коррупцией по различным направлениям. Ведь кроме надзора за исполнением антикоррупционного законодательства прокуратура осуществляет надзор за расследованием уголовных дел коррупционной направленности, обеспечивает поддержание государственного обвинения в суде по таким делам, ведет борьбу с коррупционными правонарушениями и преступлениями, их профилактику, а главное является координатором деятельности правоохранительных и иных органов по борьбе с преступностью и коррупцией. Обнаружив нарушения законодательства в сфере противодействия коррупции, прокурор добивается их

устранения, используя предоставленные ему законом полномочия, реализуемые в актах прокурорского реагирования.

Список литературы

1 Работа по противодействию коррупции [Электронный ресурс]. – Министерство юстиции Республики Беларусь. – Режим доступа: <https://minjust.gov.by/directions/anti-corruption/>. – Дата доступа: 26.11.2021.

2 Кравцов, П.И. Некоторые аспекты прокурорского надзора за исполнением антикоррупционного законодательства / П.И. Кравцов // Деятельность правоохранительных органов на современном этапе: наука, образование, практика. – 2019. – С. 111-114.

3 Ашиткова, Т.В. Прокурорский надзор за исполнением антикоррупционного законодательства в социальной сфере / Т.В. Ашиткова // Проблемы укрепления законности и правопорядка: наука, практика, тенденции. – 2019. – № 12. – С. 36-43.

4 Число осужденных за коррупционные преступления в 2020 году снизилось на 32 % [Электронный ресурс]. – БелТА, 2021. – Режим доступа: <https://www.belta.by/society/view/chislo-osuzhdennyh-za-korruptsionnye-prestuplenija-v-2020-godu-snizilos-na-32-429951-2021/>. – Дата доступа: 26.11.2021.

5 Программа по борьбе с преступностью и коррупцией на 2020-2022 годы [Электронный ресурс] : решение республиканского координационного совещания по борьбе с преступностью и коррупцией, 18 декабря 2019 г., № 20 // Республиканское координационное совещание по борьбе с преступностью и коррупцией. – Режим доступа: <https://www.sportedu.by/wp-content/uploads/2018/12/Programma-2020-2022-gg.pdf>. – Дата доступа: 26.11.2021.

ВИПАДКИ ВІДМОВИ У НАДАННІ ДОПУСКУ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Стариков Іван

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
н.г. КП-032

Державні секрети і полювання за ними виникли у період формування людського суспільства, коли з'явилися перші держави. Завдання забезпечення безпеки держави зумовлюють потребу у захисті його інформаційних ресурсів від витоку важливої політичної, економічної, науково-технічної і військової інформації. Цим визначається існування інституту державної таємниці, що створює можливість для держави проводити незалежну інформаційну політику, захищати свої національні інтереси [1, с. 10].

Питання захисту державної таємниці набули особливої актуальності в останні роки, під час глибоких соціально-економічних перетворень в Україні, коли, з одного боку, виникають нові загрози національній безпеці, а з іншого – охорона державної таємниці в Україні, не завжди здійснюється належним чином. У таких умовах все більшого значення набуває вивчення норм, які регулюють відмову в доступі до державної таємниці.

Найбільш важливою і, відповідно, максимально захищеною вважається інформація, оголошена державною таємницею. Основним нормативно-правовим актом, що визначає режим державної таємниці, є Закон України «Про державну таємницю» (далі - Закон) [2].

Також, слід зазначити, що проблеми охорони державної таємниці пов'язані з реформуванням законодавства, яке має відбуватися на основі всебічного вивчення досвіду провідних держав світу у сфері безпеки інформації. Однак, потрібно зауважити, що копіювання чужого, нехай і найуспішнішого досвіду, недостатньо продумане перенесення його на наш ґрунт без урахування українських реалій ніколи не приводило до успіху [3, с. 342].

Окремі напрями реформування системи охорони державної таємниці та службової інформації, пов'язані із процедурами віднесення інформації до такої, що потребує обмеження у доступі; визначення на законодавчому рівні Національного органу безпеки; питання технічного захисту інформації та питання щодо випадків відмови у наданні допуску до державної таємниці, повинні бути висвітлені у майбутніх наукових дослідженнях [4, с. 79].

Відповідно до Ст. 23 Закону «Відмова у наданні допуску до державної таємниці», допуск до державної таємниці не надається у разі:

1) відсутності у громадянина обґрунтованої необхідності в роботі із секретною інформацією;

2) сприяння громадянином діяльності іноземної держави, іноземної організації чи їх представників, а також окремих іноземців чи осіб без громадянства, що завдає шкоди інтересам національної безпеки України, або участі громадянина в діяльності політичних партій та громадських організацій, діяльність яких заборонена у порядку, встановленому законом;

3) відмови громадянина взяти на себе письмове зобов'язання щодо збереження державної таємниці, яка буде йому довірена, а також за відсутності його письмової згоди на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з допуском до державної таємниці;

4) наявності у громадянина судимості за тяжкі або особливо тяжкі злочини, не погашеної чи не знятої в установленому порядку;

5) наявності у громадянина психічних розладів, які можуть завдати шкоди охороні державної таємниці, відповідно до переліку, затвердженого Міністерством охорони здоров'я України і Службою безпеки України.

У наданні допуску до державної таємниці може бути відмовлено також у разі:

1) повідомлення громадянином під час оформлення допуску недостовірних відомостей про себе;

2) постійного проживання громадянина за кордоном або оформлення ним документів на виїзд для постійного проживання за кордоном;

3) невиконання громадянином обов'язків щодо збереження державної таємниці, яка йому довірена або довірилася раніше [2].

Громадянина, якому відмовлено у допуску до державної таємниці, якщо виконання трудових чи службових обов'язків вимагає доступу до державної таємниці, а переміщення на інше робоче місце чи іншу посаду неможливе, може бути в передбаченому законодавством порядку переведено на іншу роботу або службу, не пов'язану з державною таємницею, чи звільнено [5, с.36].

Існує також механізм надання доступу до державної таємниці за посадою, що її займає особа. Так, доступ до державної таємниці усіх ступенів секретності, надається після взяття ними письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці Президентіві України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр - Міністру України, Голові Верховного Суду України, Голові Конституційного Суду України, Генеральному прокурору України, Голові Служби безпеки України, народним депутатам України.

Також правоохоронці, які отримали під час досудового розслідування відомості, що становлять державну таємницю, зобов'язані створити умови для їх захисту. Вони несуть встановлену законодавством персональну відповідальність за її збереження, у тому числі за недотримання встановлених обмежень щодо ознайомлення третіх осіб з відомостями, що становлять державну таємницю. Тому необхідні чіткі нормативні підстави та умови для доступу чи відмови у доступі до державної таємниці особам, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що на сьогодні державна таємниця вважається одним із найважливіших видів інформації з обмеженим доступом, і її розголошення може призвести до нових загроз національній безпеці у випадках надання доступу до державної таємниці особам, які можуть її розголошувати. Таким чином, охорона державної таємниці є однією зі складових загальної системи національної безпеки України.

Список літератури:

1. Волошина М.О. Порядок охорони державної таємниці: навчальний посібник / Волошина М.О., Мулявка Д.Г., Пеньков С.В., Супруненко А.М. Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2021. 429 с.
2. «Про державну таємницю» Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення: 03.11.2021).
3. Семенюк О.Г. Проблеми охорони державної таємниці: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: монографія. К.: ТОВ “Видавничий дім “АртЕк”, 2017. С. 342.
4. Болдир С.В. Перспективи реформування системи охорони державної таємниці та службової інформації // Інформація і право: науковий журнал / Н.-д. ін-т інформатики і права Нац. акад. правових наук України; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського Нац. акад. наук України; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна"; редкол.: Пилипчук В.Г., Брижко В.М., Бебик В.М. [та ін.], Київ, 2017. № 4 (23). С. 79-85
5. Волошина М.О. Режим секретності: конспект лекцій / Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2019. 189 с.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Стрельченко Оксана Григорівна

професор кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ, д.ю.н., професор

Братков Сергій Іванович

Басс Вікторія Олександрівна

Капітонова Наталія Володимирівна

доцент кафедри поліцейського права НАВС к.ю.н., доцент

Мартиненко Діана Борисівна

кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ, к.ю.н.

На сучасному етапі розвитку Україна, завершуючи черговий історичний виток, опинилась на порозі серйозного вдосконалення національної правової системи з урахуванням міжнародних правових стандартів та умов сьогодення. Світова глобалізація зумовила виникнення нових видів та форм протиправної діяльності, їх трансформацію та поширення на території України. Разом з тим, зростають масштаби впливу корупції, організованої злочинності та тіньової економіки на суспільні процеси. Науковий підхід як до реформування правової системи в цілому, так і до визначення шляхів удосконалення процедури досудового розслідування передбачає звернення до історичного минулого у контексті аналізу основних етапів становлення та розвитку цього правового інституту.

Передумовами його становлення, як зазначає К. А. Волкова, була необхідність у забезпеченні розшуку винних осіб, які порушили норми звичаєвого права. На переконання науковця, певні риси дізнання вже можна простежити в "Руській правді" ("Суд Ярослава"), у якій згадуються такі форми розшуку, як "звід" та "гоніння сліду" [1, с. 102]. Можна погодитись з даними свідченнями, оскільки у зазначений період було створено розгалужений поліцейський апарат, у якому кримінально-розшукова функція спеціально не виділялася і поліцейські займалися одночасно розшуком та дізнанням поряд з іншими установами.

Водночас по всій території тодішньої України поряд з гетьманськими формами забезпечення розслідування дедалі більше поширювалася судово-розшукова система Російської імперії. Необхідно зазначити, що поліцейські були уповноважені провадити як дізнання, так і попереднє слідство за переважною кількістю злочинів і проступків. [2, с. 208]. Необхідно відмітити, що дані дії були ефективними, оскільки приватний пристав був зобов'язаний особисто збирати та фіксувати інформацію: про особу, стосовно якої вчинено

злочин, про подію вчиненого протиправного діяння, спосіб і знаряддя злочину, час, коли було вчинено злочин, місце, де його було вчинено, очевидців події, які могли пояснити наміри правопорушення та засвідчити причетність злочинця або взагалі його викрити.

Як справедливо зазначив Ю. А. Холод, поліцейська реформа 60-х років XIX ст. торкнулася не лише структури загальної поліції, але й справила істотний вплив на її компетенцію: згідно із зазначеним указом імператора провадження попереднього слідства з кримінальних справ було передано судовим слідчим, справи з дрібних кримінальних та цивільних справ – мировим суддям, господарчі функції та питання благоустрою органам земського та міського самоврядування [3, с. 163–164]. Можна погодитись із думкою вказаного автора, ці заходи сприяли ефективнішій діяльності поліції з виконання нею основного обов'язку – охорони безпеки суспільства і держави.

Складний та непослідовний шлях досліджуваній інститут мав після жовтневого перевороту 1917 р. Так, у результаті вказаних політичних перетворень поліцію як правоохоронний орган було скасовано і створено низку державних органів, серед яких вагоме місце посідала міліція. За визначенням О. В. Гриненка, у той період міліція як орган дізнання наділялася правом проводити лише окремі слідчі дії з подальшою передачею зібраних матеріалів до органів попереднього слідства [4, с. 102]. Можна стверджувати, що дії міліції були певним чином обмежені в даній сфері.

До 1993 р. у КПК України виділялися два види дізнання: у справах, за якими попереднє слідство є обов'язковим, і у справах, за якими воно не є обов'язковим, і де дізнання застосовувалось як основна і остаточна форми попереднього розслідування деяких категорій кримінальних справ. Уже тоді фахівці чітко розмежували дізнання та слідство [5]. Повністю погоджуючись з можливістю виділення на підставі існуючої правової регламентації двох названих видів дізнання.

За умови, коли ні судового слідчого, ні прокурора або його товариша не було на місці, поліція, повідомляючи їм про подію, що містила ознаки злочину, мала самостійно розпочати та провадити дізнання. Після цього зібрані матеріали передавали судовому слідчому, який надалі мав проводити досудове слідство, ретельно перевіряючи відомості, встановлені під час дізнання. За поліцією залишалося право розслідування незначних злочинів і проступків. Відповідно до Статуту кримінального судочинства передбачався обов'язок поліції виконувати окремі доручення слідчого, зокрема й пов'язані з розшуком злочинців. У ситуації, коли судовий слідчий не міг своєчасно прибути на місце кримінальної події й виникала загроза пошкодження, втрати чи знищення слідів, поліція заміщала судового слідчого в усіх слідчих діях, які не могли бути відкладені, зокрема під час проведення оглядів, освідування, обшуків, виїмок (стаття 258 СКС) [6, с. 156]. Тому можна стверджувати про позитивні моменти, оскільки судовий слідчий міг перевіряти та доповнювати дізнання, проведене поліцією, а також скасовувати рішення, ухвалені під час дізнання, скасовувати всі без винятку дії, проведені як під час дізнання, так і здійснення невідкладних слідчих дій за відсутності судового слідчого.

23 листопада 2018 р. у другому читанні прийнято Закон України № 7279-д "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень" [7], який запроваджує інститут кримінальних проступків і набув чинності з 1 січня 2020 року. Уведення інституту спрямовано на забезпечення швидкого розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, а також зменшенню навантаження на слідчих органів досудового розслідування, оскільки їхні повноваження у процесі досудового розслідування кримінальних проступків, згідно з положеннями, передбаченими ч. 3 ст. 38 КПК України [8], зможуть здійснювати співробітники інших підрозділів. Порівняно з досудовим слідством, розслідування у формі дізнання передбачає дещо спрощену процедуру, включаючи скорочені строки розслідування, обмеження у застосування запобіжних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій та ін.

Отже, у кримінально-процесуальній науці розкривалась історія виникнення та розвитку дізнання. На думку багатьох науковців, вітчизняне дізнання пройшло три етапи: досудове дізнання другої половини XIX та початку XX ст. (1964-1917 рр.); період радянської доби (1917-1991 рр.); досудове дізнання незалежної України (з 1991 р. по теперішній час). На наше глибоке переконання, сучасна модель дізнання достатньо вдало відображає позитивний історичний досвід та правову думку.

Література:

1. Волкова К.А. Генезис законодательства о дознании как форме предварительного расследования: Борьба с преступностью: теория и практика. *Материалы II Междунар. науч.-практ. конф. Могилев. 2014.* С. 103–104.
2. Когутич І. І. Прокурорський нагляд в Україні : підручник. К., 2011. С. 271-272.
3. Kholod, Y. A. *Zahalna politsiia Rosiiskoi imperii v Ukraini v 1862–1905 rr. General Police of the Russian Empire in Ukraine in 1862–1905. Doctoral dissertation, National University of Internal Affairs. Kharkiv in Ukrainian.*
4. Гриненко А. В. Уголовный процесс : учебник и практикум для СПО 3-е изд., перераб. и доп. М. : Изд-во Юрайт, 2016. 333 с.
5. Галаган В. І., Яковенко М. О. Становлення і розвиток дізнання як форми досудового розслідування в Україні *URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:FEgLoYBx2f0J:nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/225370/225216+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>*
6. Бойко О. П. Розвиток законодавства та теоретичних поглядів на взаємодію слідчих із підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні. Судова та слідча практика в Україні. 2016. № 1. С. 57–61.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України № 2617-VIII від 22.11.2018. *Відомості Верховної Ради України.* 2019 р., № 17, стор. 5, стаття 71.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 р., № 9-10, стор. 474, стаття 88.

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Шнайдер Аміна Олегівна

студентка 3 курсу Навчально-науковий інститут права
Національний університет водного господарства та природокористування

Охорона – є однією із провідних функцій держави, яка полягає у забезпеченні та захисту всіх суспільних правовідносин. Реалізуючи зазначену функцію законодавцями було створено інститут кримінальної відповідальності. Саме він виступає основним регулятором громадських відносин, оскільки виконує таку низку функцій як: превентивну, каральну, виховну, регулятивну та відновлювальну. Адже кримінальна відповідальність допомагає забезпечувати правопорядок у суспільстві через правове виховання.

Проте, на сьогодні не існує ні законодавчо закріпленого, ні науково-теоретичного визначення «кримінальної відповідальності». Тому актуальність обраної теми полягає в тому, що точна невизначеність цього терміну спричиняє перешкоди у його практичному застосуванні. Адже не правильне судження про поняття та особливості кримінальної відповідальності слугуватиме помилками у застосуванні норм права органами правоохорони та суду.

Мета нашої роботи полягає у дослідженні поняття «кримінальної відповідальності».

Сформульована мета передбачає розв'язання низки завдань, а саме:

1. Дослідити витоки поняття «відповідальність»;
2. Розглянути дефініцію поняття «кримінальної відповідальності»;
3. Сформулювати власне визначення «кримінальної відповідальності»;

Теоретико-методологічну базу дослідження поняття та особливостей кримінальної відповідальності складають наукові доробки відомих дослідників, серед яких: Г. Іваненко, М. Коржанський, А. Марцев, М. Панов, В. Пархета, В. Романюк.

Як було зазначено у статті В. Пархета «Кримінальна відповідальність та проблематика форм її реалізації»: «поняття «відповідальність» вперше ввів у науковий обіг Томас Гоббс ще у XVII ст» [1, с.51].

Щодо ж розвитку на території України, то варто зазначити: «Дискусії щодо поняття кримінальної відповідальності в фаховій літературі з'явилися з середини 50-х років XX століття. Початок обговорення проблеми відповідальності в кримінальному праві був покладений Б.С. Утевським в рамках дискусії про підстави кримінальної відповідальності. З цього ж часу в учбовій юридичній літературі також стали розглядати питання про сутність поняття кримінальної відповідальності. В 1958 році, коли було ухвалено Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік кримінальна відповідальність стала самостійним предметом вивчення в курсі кримінального права, тоді як раніше підручники з кримінального права питання кримінальної

відповідальності не торкались, обмежувалися в основному аналізом суті, юридичної природи і політичного значення кримінального покарання» [2, с.76].

Хоча і нормотворча діяльність не стоїть на місці, але законодавчо закріпленого визначення «кримінальна відповідальність» і досі немає. Проте багато науковців досліджували цю проблему та наводили власні визначення. Тому наше завдання полягає у аналізі наданих ними понять.

Хочемо звернути увагу на те, що: «у позитивістському розумінні кримінальна відповідальність є правовим наслідком злочину; тягарем примусово-виховних заходів; обмеженням правового статусу особи; зазнавання суб'єктом обмежень особистого чи майнового характеру тощо» [3, с.353]. Таке визначення має право на існування, але для нашого дослідження воно є не повним, адже така характеристика не визначає ні змісту, ні ознак кримінальної відповідальності, а також і її місця системі регулювання кримінального права.

Загальнопоширеним є визначення, яке надав М. Панов: «кримінальна відповідальність – це юридичний обов'язок особи, яка вчинила злочин, підлягати дії кримінального закону, тобто зазнати з боку держави негативної оцінки в обвинувальному вироку суду за вчинене суспільно небезпечне діяння, а також заходів державно-Справового примусу у вигляді обмежень прав і свобод особистого, майнового чи іншого характеру»

Проте щодо інших авторів то вони розділились на групи.

Варто почати з першої групи, яка відносить значення кримінальної відповідальності, як обов'язок правопорушника зазнати відповідальності, державного примусу та суспільного осуду за вчинене нею суспільно небезпечне діяння. Ці думки висувають такі автори: І. Даньшин Я. Брайнін, С.Келіна, А. Пінаєв. Але аналізуючи вищенаведене ми не можемо з цим погодитись, адже обов'язок зазнавати ці дії з боку держави це ще не сама відповідальність. Можна зазначити, що відповідальність – це виконання обов'язку під примусом. Поділяє нашу думку і А. Марцева, що зазначає: «якщо про визначення кримінальної відповідальності говорити з позиції загального і спеціального запобігання злочинів, то не можна не зауважити, що відповідальність для громадян насамперед є не обов'язком зазнати покарання, а можливістю держави (її правом) притягти до неї правопорушника, що дає підстави розглядати кримінальну відповідальність значно ширше, ніж обов'язок» [5, с. 19].

Інша ж група науковців, а саме М. Загородніков, О. Лепет та О. Лейст зазначають, що кримінальна відповідальність це насамперед санкція. Це визначення є досить вузьким, адже воно звужує значення кримінальної відповідальності лише до форми реалізації, яка становить покарання, а як нам відомо кримінальна відповідальність може бути реалізована в обвинувальному вироку, тобто без покарання. Тобто, з цього виходить, що кримінальна відповідальність це ширше поняття ніж санкція.

Варто також зацентувати увагу на дослідження М. Коржанського, який у своїй роботі доводить, що: «головна сутність кримінальної відповідальності полягає в тому, що «вона є особистою, персоніфікованою, належною лише певній особі, що вона – це не державним примус, не санкція правової норми.

Юридична відповідальність ґрунтується лише на психофізичних і суспільних властивостях особи, здатною бути відповідальною» [6,с.120].

Отож підсумовуючи все вищевикладене ми можемо сформулювати власне визначення кримінальної відповідальності.

Кримінальна відповідальність – це реакція держави, що передбачає вимушене зазнавання особою, яка вчинила кримінальне правопорушення підлягання заходам негативного впливу(державного та суспільного осуду), а також визначених у Кримінальному Кодексі України позбавлень та обмежень (майнового, особистого та іншого характеру).

Список використаної літератури

1. Пархета В.І. Кримінальна відповідальність та проблематика форм її реалізації./ Актуальні дослідження суспільних наук: Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції 21 березня 2019 року. Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. с 51-56.

2. Іваненко Г. В. Кримінальна відповідальність: поняття, межі та мета./ Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 29 травня 2020 р.). Частина 2. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2020. С.75-78.

3. Романюк В. М. Кримінальна відповідальність в філософсько-правовій теорії позитивістської школи/ Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути [зб. наук. пр.]: матеріали XIII міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції (м. Київ, 26 лютого 2021 р.). Київ, 2021. с.351-354.

4. Панов М. Кримінальна відповідальність та її підстава // Вісник Національної академії прокуратури України. 2010. № 4. С. 45-52.

5. Марцев А.И. Диалектика и вопросы теории уголовного права. Красноярск, 1990. 128 с.

6. Коржанський М.Й. Презумпція невинуватості, презумпція вини : [монографія]. К. : Атіка, 2004. 216 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Красовська Олена Юріївна,

д.е.н., доцент,
професор кафедри міжнародного маркетингу
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, Україна

Безбатько Наталія Володимирівна,

магістрант кафедри міжнародного маркетингу
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, Україна

Розробка маркетингової стратегії - ключовий етап процесу стратегічного планування підприємства і необхідний елемент для отримання найкращих комерційних результатів. І все більше компаній визнають її однією з можливостей підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку. Це обумовлено тим, що будь-яке підприємство зіштовхується зі змінами умов зовнішнього середовища, купівельної спроможності цільового сегмента, рівня конкурентоспроможності. Для того щоб адаптуватися і врахувати різноманіття всіх цих факторів, компанія повинна на регулярній основі здійснювати їх аналіз, що призводить до розробки процесу стратегічного управління, а фактично - до формування власної стратегії.

Маркетингові стратегії мають кілька різновидів, вибір яких визначає, наскільки успішною буде маркетингова діяльність компанії. Класифікація маркетингових стратегій включає глобальні стратегії, базові, функціональні, конкурентні, і навіть стратегії зростання [3]. Вибравши одну із стратегій, компанія визначає, в якому напрямку вона розвиватиметься, на яких перевагах будуватиме своє просування, які напрями розвиватиме в першу чергу, а також які рішення прийматиме для боротьби з конкурентами та виборі комплексу маркетингу.

1. Глобальні маркетингові стратегії

Кожна з категорій маркетингових стратегій включає певні різновиди [2].

Глобальна маркетингова стратегія визначає основний напрямок розвитку компанії та ділиться на п'ять типів:

Стратегія інтернаціоналізації – ґрунтується виході нові ринки та його освоєнні.

Стратегія диверсифікації – полягає у розширенні асортименту вироблених товарів.

Стратегія сегментування – розширення груп клієнтів чи споживачів з допомогою охоплення різних сегментів ринку.

Стратегія глобалізації – працює на основі тих аспектів ринку, які не залежать від конкретної держави.

Стратегія кооперації передбачає співпрацю з іншими компаніями на взаємовигідних умовах.

2. Базові стратегії

Базові маркетингові стратегії необхідні для оцінки переваг компанії, які вона використовуватиме для виходу на лідируючі позиції. Усього існує три основні види базових стратегій: стратегія цінового лідерства, стратегія диференціації та стратегія концентрації.

Стратегія цінового лідерства ґрунтується на перевагах компанії з витрат.

При виборі цієї стратегії проводиться дуже ретельний контроль над витратами, мінімізація всіх витрат за комунікації і збут. Чим нижчі витрати, тим нижче фірма може встановити ціни, отримуючи у своїй більш високий прибуток, ніж конкуренти.

Стратегія диференціації базується на наданні товару таких відмінних якостей, які не мали б аналогів у конкурентів і були б привабливі для споживачів. Диференціація може проводитися на основі іміджу фірми, технологічних якостях товару, зовнішньому вигляді, рівні обслуговування та інших параметрах. Найчастіше стратегії диференціації вимагають великих вкладень реклами, щоб донести ці відмінності до споживача.

Стратегія концентрації працює шляхом роботи у певному вузькому сегменті. Ретельно вивчивши цільовий ринок, вийти на лідируючі позиції у ньому набагато простіше. При цьому важливо забезпечити більш ефективно задоволення потреб, ніж конкуруючі компанії.

3. Стратегії зростання

Стратегії зростання можна визначити як один із різновидів стратегій розвитку компанії. Також до цієї категорії належать стратегії виживання та стабілізації, але якщо компанія не має труднощів, то вибір буде проводитися виключно в межах стратегій зростання.

Основні маркетингові стратегії зростання бувають такими:

Стратегія інтенсивного зростання – розвиток компанії досягається з допомогою максимально інтенсивного використання ресурсів, які має компанія. Така стратегія застосовується за наявності ресурсів, що недостатньо використовуються. Це може бути пошук нових ринків, створення нових товарів тощо.

Стратегія інтегрованого зростання – у разі розвитку підприємства досягають спільними зусиллями. Як партнери з просування та розвитку можуть виступати посередники, постачальники, виробники і навіть конкуруючі підприємства. В останньому випадку інтеграцію називають горизонтальною, у решті – вертикальною.

Стратегія диверсифікованого зростання - якщо компанія не може розвиватися на ринку з існуючими на даний момент товарами, використовується стратегія, що ґрунтується на виробництві нових товарів. Це можуть бути технології, нові види товарів тощо.

4. Конкурентні стратегії

Щодо конкурентів компанія обов'язково повинна мати певну маркетингову стратегію. Основні види маркетингових стратегій у цій категорії:

Стратегія лідера – ця стратегія доступна компанії, що займає лідируючі позиції над ринком. Зміцнити своє лідерство та покращити позиції компанія може за рахунок наступних підкатегорій стратегій.

Стратегія розширення ємності ринку – включає пошук нових споживачів, пропаганду товару. Може застосовуватися лише за незначної конкуренції.

Оборонна стратегія – застосовується у разі серйозної конкуренції захисту зайнятих компанією позицій.

Наступальна стратегія - використовується при відкритті нового ринку для збільшення зайнятої на ньому частки, ефективна проти конкурентів, що імітують лідера.

Стратегія демаркетингу – використовується у випадках, коли частку ринку необхідно зменшити. Може полягати у підвищенні цін, скороченні асортименту, зниженні реклами, диверсифікації на інші ринки.

Стратегія кидає виклик – ґрунтується на атаці лідера з метою зайняти його місце. Атака може бути фронтальною чи фланговою. Фронтальна атака може бути лише за наявності значних переваг. Флангова атака на лідера полягає у впливі у тих напрямках, де він найменш захищений або має слабкі позиції.

Стратегія наступного за лідером – не передбачає атаки на конкурентів, полягає у дотриманні стратегій лідера з метою утриматися на зайнятому сегменті ринку.

Стратегія Нішера – у разі компанія займається лише окремим сегментом чи кількома сегментами ринку, не претендуючи те що, щоб зайняти його повністю.

5. Функціональні маркетингові стратегії

Функціональні маркетингові стратегії коливаються окремих елементів комплексу маркетингу – ціни, розподілу товару, просування тощо. Функціональна маркетингова стратегія повинна дати відповідь на питання, які рішення необхідно прийняти щодо того чи іншого елемента комплексу маркетингу?

Вибір кожної зі стратегій має бути націлений на максимальну ефективність компанії не тільки найближчим часом, а й у тривалій перспективі, а різні категорії стратегій мають взаємодіяти та не суперечити одна одній.

Розробка і застосування будь-яких маркетингових прийомів вимагає індивідуального підходу, який враховував би особливості функціонування підприємства на ринку [1]. Стратегія маркетингової діяльності передбачає планування маркетингових заходів, які підпорядковані досягненню поставлених перед компанією цілей, включаючи:

- визначення цільової аудиторії компанії і поділ її на сегменти;
- облік сильних сторін компанії та можливості її зовнішнього середовища;
- позиціонування існуючих товарів і послуг компанії;
- просування на ринок нових товарів і послуг.

Дію стратегії необхідно контролювати на внутрішньому рівні підприємства, розглядати і оцінювати з різних точок зору. Також багато що залежить від розміру підприємства: чим більше підприємство, тим менше часу має займати поширення інформації «зверху вниз». Що більший бізнес, тим більше керівництво повинно займатися розробкою глобальних цілей і менше піклуватися про конкретні кроки для їх досягнення [3]. Як на будь-яку систему, на стратегію впливають певні закономірності, їй повинні бути притаманні такі характеристики, як цілісність, інтегративність, комунікативність і ін. Найбільша

ефективність досягається в тому випадку, якщо всі складові стратегії реалізуються з єдиного центру [1]. Слід розуміти, що неможливо відразу розробити ідеальну стратегію, тому підприємству необхідно навчитися адаптуватися під різні ситуації, що стосуються змін як зовнішніх, так і внутрішніх умов.

Відправною точкою формування маркетингової стратегії є аналіз ринкового середовища і прогноз подальшого розвитку ринку, який включає: макро і мікросегментацію, оцінку привабливості обраних товарних ринків і їх сегментів, оцінку конкурентоспроможності та конкурентних переваг фірми і її товарів на ринку.

На рівні підприємства в цілому формується загальна стратегія, яка відображає загальну стратегічну лінію розвитку і комбінацію можливих його напрямків з урахуванням наявних ринкових умов і можливостей фірми. На ній ґрунтуються плани і програми маркетингової діяльності. На рівні окремих напрямків діяльності або товарних підрозділів підприємства, розробляється стратегія розвитку даного напрямку, пов'язана з розробкою товарних пропозицій і розподілом ресурсів по окремих товарах. На рівні окремих товарів формуються функціональні стратегії, засновані на визначенні цільового сегмента і позиціонування конкретного товару на ринку, з використанням різних маркетингових засобів (ціна, комунікації).

При розробці стратегії маркетингу, необхідно чітко позначити стратегічний план, цілі і місію для компанії. Це важливо для моніторингу ефективності управління маркетингом, встановлення високої «планки», що вимагає високої концентрації зусиль для її досягнення, додання організації креативності та фокусування на більш пріоритетні завдання. В результаті можна виділити наступні етапи формування маркетингової стратегії для підприємства:

1. постановка місії і мети;
2. аналіз можливостей компанії;
3. аналіз конкурентів;
4. аналіз ринку і споживача;
5. комплекс маркетинг-мікс (товар, збут, ціна, комунікації)
6. реалізація плану і оцінка ефективності стратегії маркетингу.

Використання даної послідовності етапів формування стратегії маркетингу дозволить підвищити конкурентоспроможність на ринку, залучити й утримати споживачів, регулярно вивчаючи їхню думку і мотиви здійснення покупок, що досить актуально для підприємств в умовах жорсткої конкуренції.

Список використаних джерел

1. Данько, Т.П. Управление маркетингом: учебник для студентов вузов / Т.П. Данько. -3-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2011. - 363 с.
2. Друкер, П.Ф. Эффективный руководитель / П.Ф. Друкер; пер. с англ. О. Чернявской. -М.: Манн, Иванов и Фербер, 2012. - 240 с.
3. Дудин, М.Н. Стратегический менеджмент: учеб. пособие для студентов вузов / М.Н. Дудин, Н.В. Лясников, С.А. Широковских. - 2-е изд., стер. - М.: КНОРУС, 2014. - 256 с.

4.Розробка і удосконалення маркетингової стратегії підприємства в сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dodiplom.ru/ready/19620>

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ЗАСАДАХ КОМЕРЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

Кривов'язюк Ігор Володимирович,
Кандидат економічних наук, професор
Луцький національний технічний університет

Реферда Ян Володимирович,
Магістрант факультету бізнесу та права,
Луцький національний технічний університет

Нинішнє середовище, в якому працюють і діють оптові торговці, характеризує значна невизначеність і конфліктність, що створює нові виклики на їхньому шляху розвитку, формуючи сферу ризиків і загроз, які можуть зменшити легкість ведення бізнесу. Це, у свою чергу, вимагає від науковців і практиків приділяти більше уваги пошуку шляхів покращення управління ризиками підприємницької діяльності.

Досліджувана проблематика розробляється в наукових виданнях сучасних учених. Зокрема, Зоїдзе Д.Р., Різник О.М., Ковальська Л.Л. і Кривов'язюк І.В. наголошували, що необхідною умовою успішної діяльності підприємства з високим ризиком є створення та вдосконалення системи управління ризиками, здатної виявляти, оцінювати, локалізувати та контролювати ризики [1, с. 58; 2]. Тому ідентифікація та моніторинг ризиків є важливою частиною управління ризиками підприємства, водночас необхідно заздалегідь визначити ціннісні пріоритети, щоб оптові торговці могли виконувати роль організаторів ринку та вчасно задовольняти потреби споживачів.

Також Пастушенко М.В. наголосив на необхідності вдосконалення системи управління ризиками, зазначивши, що окрім планування ризик-менеджменту, ідентифікації, якісної та кількісної оцінки, планування, реагування на ризики та моніторингу та контролю ризиків, важливо здійснювати ці дії у конкретній площині розвитку бізнесу, формуючи стратегічні та тактичні цілі, застосування відповідних методів управління в контексті розробленої підприємством стратегії управління ризиками [3].

Як показує досвід функціонування підприємств оптової торгівлі, здійснюючи пошук шляхів її удосконалення важливо приймати до уваги наступне:

1. Вплив економічних законів (конкуренція, вартість, зростання попиту, уніфікація торгівлі та грошової маси, відповідність попиту та пропозиції та ін.) відображається в системі економічних взаємовідносин учасників оптового ринку (споживачів, конкурентів, посередників, постачальників та контрагентів). Недотримання закону збільшує ризик ведення бізнесу.

2. Для забезпечення найкращих результатів оптових підприємств щодо оптимізації торговельного процесу дуже важливою є інтеграція зусиль фахівців з логістики, торгівлі, маркетингу, контролю, стандартизації та сертифікації,

менеджменту тощо. Це дозволить оптимізувати систему управління ризиками підприємницької діяльності.

3. Управління комерційною діяльністю підприємств оптової торгівлі має базуватися на ціннісних пріоритетах, детальному плануванні заходів та системи дій для досягнення встановлених результатів господарської діяльності та забезпечення формування ефективних відносин з усіма учасниками оптового ринку.

Цінністю для них є і завдання, які ставить система ризик-менеджменту для підприємницької діяльності оптових підприємств. На відміну від інших суб'єктів господарювання, оптові компанії зацікавлені в найбільш ефективному управлінні підприємницькою діяльністю.

Ми пропонуємо розуміти ціннісну пріоритетність підприємницької діяльності як систему принципів, що визначають найважливіші операційні напрямки підприємницької діяльності оптових торговельних фірм. Ці пріоритети дозволяють удосконалити системи управління, краще організувати бізнес-процеси, застосувати передові торгові технології, запобігти проблемам, що виникають у роботі підприємств оптової торгівлі.

Комерційні цінності підприємств оптової торгівлі є основою комерційної політики. Найважливішими з них є:

1. Орієнтація на кінцевий результат (зайняти або збільшити частку ринку, виконати планове завдання з продажу товару). Цей принцип включає дослідження попиту на продукцію за конкретною класифікацією та найменуванням, максимальне пристосування до ринкового попиту з метою підвищення ефективності оптової торгівлі.

2. Уніфіковане та взаємопов'язане застосування стратегій і тактик, які активно адаптуються до потреб потенційних покупців, цілеспрямовано впливаючи на них. Цей принцип передбачає сегментацію та вплив на цільову аудиторію за допомогою складного маркетингу (4-9 «Р») для досягнення найкращого кінцевого результату для бізнесу та забезпечення довгострокового успіху [4].

Модель управління ризиками підприємницької діяльності підприємств оптової торгівлі подана на рисунку 1.

Запропонована наукова методика побудови системи управління ризиками підприємницької діяльності оптового підприємства на основі комерційної цінності базується на поєднанні заходів управління зовнішніми та внутрішніми впливами на навколишнє середовище. Таке поєднання досягається шляхом активного пристосування до вимог потенційних покупців шляхом поєднання орієнтації на кінцевий результат і взаємозв'язку стратегії і тактики управління. Це дозволить збалансувати управлінські рішення на різних етапах управління, розмежувати функції, принципи та методи діагностики ризиків підприємницької діяльності на оптових підприємствах.

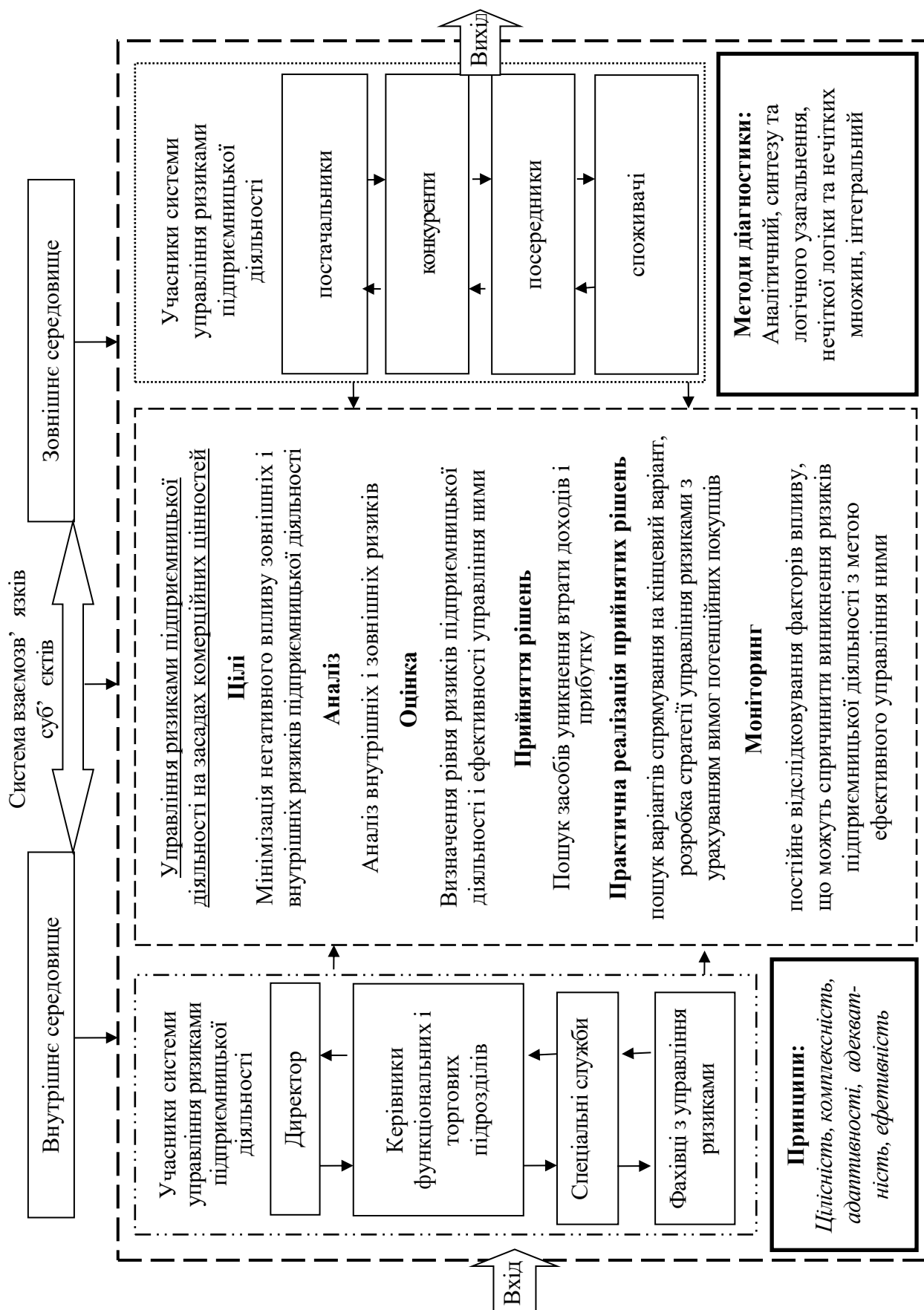

Рис. 1. Модель управління ризиками підприємницької діяльності підприємств оптової торгівлі на засадах комерційних цінностей

Практична реалізація варіантів управління ризиками підприємницької діяльності підприємств оптової торгівлі на засадах комерційних цінностей вимагає використання комплексу управлінських рішень, які носять особистий характер, оскільки торгова система кожної оптової компанії має свої відмінності в асортименті виготовлення та збуту продукції, методах прийняття управлінських рішень, застосовуваних інформаційно-аналітичних технологіях обліку та ведення інформації щодо руху продукції на складах, в торгівлі та ін., виходячи з об'єктивних та суб'єктивних причин, але зі спільною метою зменшення негативного впливу ризику та пов'язаних з ним витрат, що зумовлені забезпеченням цілісності, інтегрованості, комплексності, гнучкості та адаптивності, адекватності й ефективності здійснення оптової торгівлі.

На основі цих принципів впровадження моделі розвитку системи управління бізнес-ризиками підприємства оптової торгівлі на засадах комерційних цінностей забезпечить своєчасне реагування на бізнес-ризик та створить передумови для запобігання ризикам у майбутньому.

Література:

1. Зоїдзе Д.Р., Різник О.М. Ризик-менеджмент як невід'ємна складова управління ризикозахищеністю сучасних підприємств. *Професійний менеджмент у сучасних умовах розвитку ринку*: матеріали VIII наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Харків, 1 листоп. 2019 р. Харків, 2019. С. 56–58.

2. Підприємництво і торгівля: навчальний посібник / під заг. ред. д.е.н., проф. Л.Л. Ковальської та проф. І.В. Кривов'язюка. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 620 с.

3. Пастушенко М.В. Удосконалення системи управління ризиками на підприємстві. URL: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions_Nevmerzicka_2015022810.pdf (дата звернення 20.11.2021).

4. Абрамович І.А. Формування напрямів та основні завдання маркетингу. *Ефективна економіка*. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_1_21 (дата звернення: 19.11.2021 р.).

ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Савчук Ольга Віталіївна,
аспірантка

Науковий керівник:
Волощук К.Б.
д. е. н., професор
Подільський державний університет

В умовах кризової ситуації із-за пандемії важливим для бізнесу виступає необхідність організації поточних бізнес-процесів таким чином, щоб стратегічно зберігати конкурентні переваги, займати високі позиції на ринку, утримувати внутрішню стабільність. Особливої актуальності набуває використання вітчизняними підприємствами антикризового менеджменту та визначення перспектив розвитку. Метою дослідження є аналіз тенденцій та рекомендацій щодо адаптації та впровадження антикризового менеджменту агропромислових підприємств в Україні.

В ширшому сенсі, антикризове управління являє собою систему управлінських заходів щодо діагностики, попередження, нейтралізації та подолання кризових явищ і їх причин на всіх рівнях економіки, або це управління в умовах ризику і запобігання банкрутства організації [1].

Узагальнений досвід антикризового менеджменту реалізованих провідними економіками світу (США, Японії, Німеччини, Фінляндії тощо) дозволи виявити тенденції та заходи підвищення ефективності фінансово-економічного, соціального та інноваційного перспективного розвитку підприємств. Зарубіжна практика антикризового менеджменту включає експрес-аналіз сучасного стану (експертна оцінка) та діагностику кризового стану підприємства. Експрес-аналіз стану підприємства дозволяє швидко виявляти причин кризи і приймати оперативні управлінські рішення. Важливою умовою проведення експертної оцінки експрес-аналізу є забезпечення достовірності інформації на базі фінансової документації, бізнес-плану, договорів і контрактів, даних про клієнтів і постачальників, звітів і інших матеріалів підприємства. Терміни проведення експрес-аналізу залежать від складності і масштабів економічної діяльності підприємства.

Зокрема, за кордоном використовується класифікація криз на даний час в умовах пандемії раптові і тліючі кризи. Встановлено, що на частку тліючих в світі припадає понад 70 відсотків усіх криз. Причини криз підприємств за кордоном: зовнішні; внутрішні; розголос і громадське обговорення негативних відомостей про підприємства [2].

Варто відзначити принципи антикризового управління в країнах ЄС на макроекономічному рівні: необхідність досягнення оптимального

співвідношення між державним і приватним секторами економіки яке може змінюватися під впливом соціально-економічних умов; забезпечення високої інвестиційної активності держрегулювання; підтримка інновацій на державному рівні [3].

Антикризове управління - це управління, яке будується з урахуванням ймовірності виникнення кризової ситуації, що включає комплекс заходів по прогнозуванню ймовірності кризових явищ, своєчасному їх запобіганню, зниження негативних наслідків і використання кризових факторів для подальшого розвитку соціально-економічної системи [4].

Економічна криза, яку спричинила пандемія коронавірусу, поставила у скрутне становище не лише малий і середній бізнес – значних збитків зазнали й лідери світових ринків. Звіт Dun & Bradstreet Global Business Risk Report ранжує найбільші загрози для бізнесу на основі потенційного впливу кожного сценарію ризику на компанії, надаючи кожному ризику оцінку. Бали з десяти основних ризиків використовуються для розрахунку загальної оцінки глобального впливу на бізнес (GBI) [5].

Об'єктом антикризового менеджменту є кризове явище як процес, який може відбуватися на різних видах діяльності, напрямках вкладення капіталу, певних структурних підрозділах підприємства, у кадровій політиці тощо. Отже, антикризове управління охоплює процеси управління ризиками та загрозами як на етапі попередження кризи, так і після її подолання, а в умовах розгортання кризи воно має набагато ширший характер. Процес антикризового менеджменту можна охарактеризувати як низку цілеспрямованих, чітко визначених послідовних антикризових дій. Структура ризик-менеджменту має певну послідовність, яка закріплена Міжнародною організацією стандартизації у 2009 році [6].

Отже, антикризовий менеджмент останнім часом став однією з найбільш важливих областей діяльності, вивченням кризи та шляхів її подолання стали займатися впритул. Антикризовий менеджмент вимагає ретельного вивчення і включає в себе безліч аспектів. Формулювання суті антикризового менеджменту як управління, в якому певним чином зазначено передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів по зниженню негативних наслідків кризи і використання її факторів для подальшого розвитку [7].

Визначено, що антикризовий менеджмент як вид управління з позиції зниження негативних наслідків кризи й використання для майбутнього більш сталого розвитку підприємства ґрунтується на бізнес-технологіях з врахуванням цільових орієнтирів та вибору стратегії в інтегрованій системі цифрового адміністрування, яка заснована на послідовному взаємоузгодженні компонентів бізнес-процесів і має за мету мінімізацію ризиків та підвищення ступеня економічної безпеки [8, с.97]. Впровадження антикризового менеджменту агропромислових підприємств повинно проводитись з врахуванням сезонності виробництва і продажу сільськогосподарської продукції які ведуть до настільки ж вираженої сезонності грошових потоків. Виходом з такої ситуації є ретельне планування грошових потоків за періодами. Робота з удосконалення антикризового управління сільськогосподарським виробництвом на

підприємствах повинна здійснюватися в чотири етапи: підготовчі роботи; формування антикризової стратегії; розробка антикризових заходів програми по раціоналізації управління; впровадження антикризових заходів програми; контроль за виконанням антикризових заходів.

Зокрема, антикризова стратегія має бути сформована зі структурних блоків:

- ситуативні дії фінансової орієнтації щодо адаптації до нових умов, які сформулюють, найбільш імовірні з можливих і/або очікуваних у майбутньому критичних подій;

- обов'язкові дії із забезпечення і підвищення безпеки виробничо-господарської системи, вони відбиваються в стратегічному плані компанії, їх загальна спрямованість, це збільшення прибутковості бізнесу, ослаблення або усунення фінансового тиску несприятливих очікуваних подій.

Антикризові заходи програми поширюються на збільшення потенціалу за рахунок рятування від низько дохідних виробництв, приведення у відповідність із базовим потенціалом підтримуючого й обслуговуючого потенціалів, а також на посилення якісних аспектів роботи з виявлення й реалізації синергетичних ефектів, а також розвиток ключових компетенцій товаровиробника; обов'язкові оперативні дії з подолання вузьких місць щодо підвищення рентабельності, а також спеціальні заходи щодо інтенсифікації вхідного фінансового потоку й твердого регулювання вихідного фінансового потоку активів для підтримки постійної платоспроможності; заходи щодо посилення контролю за ходом виконання прийнятих антикризових рішень для забезпечення наміченого комплексу дій і заходів, у вітчизняних компаніях, як правило, недостатньо розвинені або централізовані спеціалізовані служби, що займаються як розробкою антикризових заходів, так і розробкою, впровадженням і контролем виконання фінансових планів, що проводять систематичну оцінку фінансового стану підприємства [9].

У сучасних умовах пандемії COVID-19 необхідність пристосування до нових економічних умов змушує шукати напрями додаткового використання наявного виробничого потенціалу. Для вибору стратегії розвитку підприємства можуть використовувати імітаційне моделювання. Імітаційне моделювання проводиться шляхом відтворення подій, які відбуваються одночасно або послідовно в модельному часі. Основне завдання під час розроблення імітаційної моделі вибору оптимальної стратегії розвитку підприємств зводиться до визначення максимального прибутку, який слід очікувати від реалізації стратегії за обмежених інвестицій [10].

Крім врахування зарубіжного досвіду важливо впроваджувати пропозиції вітчизняних здобутків, зокрема, платформ з розвитку агроінновацій Agrohub з метою підвищення ефективності українського агросектора шляхом впровадження нових технологій, при цьому даючи можливість талантам реалізувати свій потенціал [11].

Для цього Agrohub працює у трьох напрямках:

1. Діагностика та консалтинг для агрокомпаній розроблений універсальний інструмент впровадження інновацій в агрокомпаніях.

2. База перевірених інноваційних рішень, доступних українським аграріям.

3. Розвиток талантів і трансформація культури.

На основі узагальнення наукових підходів та практики впровадження визначимо цілі антикризового менеджменту з врахуванням факту, що в різних організаціях у антикризового менеджменту існують характерні особливості для даного виду діяльності. Цілі і завдання антикризового менеджменту наведені на рис. 1.

Цілі і завдання антикризового менеджменту агропромислових підприємств	
1	1
Організація поточних бізнес-процесів для стратегічного збереження конкурентних переваг, займати високі позиції на ринку, утримувати внутрішню стабільність підприємств.	
Забезпечення платоспроможності агропромислових підприємств, оскільки неплатоспроможність організації є основним формальною ознакою кризи в і може стати причиною припинення її існування в подальшому в результаті процедури банкрутства.	
1	1
Забезпечення діяльності агропромислових підприємств фінансовими ресурсами в повному обсязі і з мінімальною вартістю. Основу фінансування на даний час складають власні кошти. У максимальному обсязі повинна використовуватися можливість залучення коштів державної підтримки та інших джерел фінансування. Позикові кошти дозволяють використовувати ефект фінансового важеля, проте їх величина обмежена вимогами фінансової стійкості.	
Завдання антикризового менеджменту можна об'єднати в такі групи:	
а) прогнозування передкризових станів, оскільки своєчасне виявлення дозволить вирівняти ситуацію і не понести великих втрат. Це досить складно, так як необхідно розпізнати найперші ознаки, зачатки кризи, що іноді проблематично. Але це дійсно необхідно, тому що є одним із заходів щодо запобігання кризи.	
б) економічне обґрунтування застосовуваних програм;	
в) визначення засобів і методів менеджменту в умовах кризових ситуацій.	
г) диференціація технологій менеджменту: аналіз та оцінка кризових ситуацій, пошук необхідної інформації і розробка рішень. Сюди ж можна віднести і розробку інноваційних стратегій, за допомогою яких підприємство може вийти з кризи. Все це вимагає часу, певної кваліфікації співробітників, доступності інформації і т. д.;	
д) селекція персоналу і дослідження конфліктології як невід'ємної частини кризових ситуацій;	
ж) діагностика та консалтинг;	
з) використання бази перевірених інноваційних рішень, доступних українським аграріям;	
і) розвиток талантів і трансформація культури.	

Рис. 1. Цілі і завдання антикризового менеджменту

Джерело: доповнено автором на основі [5-10].

Сучасне антикризове управління в Україні крім усього іншого має потребу в менеджерах із спеціальною підготовкою та відповідним набором особистісних якостей та фахових навичок. Крім того, чинне законодавство та рівень розвитку економіки і фактори, які призводять до кризового становища на підприємствах в нашій країні мають суттєві відмінності порівняно з європейськими.

Висновки. Для створення дієвого ринкового економічного механізму необхідні нові підходи до впровадження антикризового менеджменту

агропромислових підприємств. У практиці розвинених країн світу з метою фінансового оздоровлення неплатоспроможних підприємств широке застосування отримало стратегічне планування. З огляду на сучасний фінансово-економічний стан більшості агропромислових підприємств і специфіку аграрного виробництва, необхідно впроваджувати і реалізовувати стратегічні плани в якості антикризових заходів збереження їх платоспроможності.

Встановлено, що зарубіжний досвід, має специфічний характер який обумовлений особливостями ринкової економіки країн Заходу, але може бути врахований в українських реаліях практичної діяльності для цього необхідно реалізувати стратегічні дії, цілі і завдання антикризового менеджменту агропромислових підприємств.

Список літератури:

1. Ларіонова І.К. Антикризове управління. К. Наука, 2016. 362 с.
2. Продіус Ю.І. Основи управлінського консультування: консп. лекц. Одеса: видавець Букаєв Вадім Вікторович, 2015. 101 с.
3. Довгань Д.А. Антикризове управління як спосіб запобігання та упередження неплатоспроможності корпорації. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2015. Вип. 3. С. 152-156.
4. Кашуба Я. М. Вибір методів та підходів стратегічного управління розвитком підприємництва. Економіка та держава. 2011. № 9. С. 16-17.
5. Key Global Risks for Businesses. URL: <https://www.dnb.com/perspectives/finance-credit-risk/quarterly-global-businessrisk-report.html>
6. Risk management – Principles and guidelines. ISO 31000:2009. URL: <https://pecb.com/whitepaper/iso-31000-riskmanagement--principles-and-guidelines>
7. Циленкова М.В. Визначення ролі антикризового управління в системі менеджменту організації. Антикризовий менеджмент. 2015. №1. С. 6.
8. Волощук К.Б., Іванишин О.В., Савчук О.В. Традиційний та інноваційний інструментарій антикризового менеджменту агропромислових підприємств. ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА. № 5-6. 2021. С. 92-98.
9. Дядін А.С. Техніка сценаріїв в системі антикризового фінансового менеджменту підприємства. Соціальна економіка. 2019. №57. С. 18–24.
10. Компанець К.А., Литвишко Л.О., Артемчук В.О. Особливості інноваційного стратегічного управління підприємствами під час пандемії COVID-19. Інтелект XXI. 2021. № 1. С. 82–86.
11. Natijnal innovation Agenda Report. Agrohubs – платформа з розвитку агроінновацій. URL: <https://agenda-report.agrohubs.org/files/National-Innovation-Agenda-Report.pdf>. (Дата звернення 28.12.2021).

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ

Сагачко Юлия Николаевна

к.е.н., доцент

Государственный биотехнологический
университет

Одной из ключевых управленческих задач для предприятий различных отраслей является адаптация организационной структуры управления к целям, задачам и стратегии собственного развития. Однако, очень часто решения структурного характера принимаются в текущем режиме без учета стратегических целей развития используется конструктивный принцип формирования организационной структуры, а именно структура под людей. Что в большинстве случаев ограничивает нахождения решений текущих проблем, а также новых бизнес - задач, что в результате снижает эффективность использования всех имеющихся ресурсов и возможностей предприятия.

Реструктуризация - комплексная оптимизация системы функционирования предприятия в соответствии с требованиями окружающей среды и разработанной стратегии ее развития, что способствует принципиальному улучшению управления, повышению эффективности и конкурентоспособности производства продукции выпускаемой на основе современных подходов к управлению, в том числе и методологии управления качеством. Следовательно можем говорить о гармоническом сочетании всех аспектов деятельности предприятия [1]. Если быть дословным понятие реструктуризации (лат. "re" - префикс обозначающий обратное или повторное действие, и "structura" - внутреннее строение чего либо, определенная взаимосвязь составных частей целого) буквально означает "изменения структуры чего либо" [2]. Реорганизация, реформирование, реструктуризация бизнес-процессов и других систем - эти понятия с одной стороны очень схожи по своему содержанию но если рассмотреть их относительно применения к управления предприятием то есть преобладание тех или иных аспектов деятельности предприятия. Реорганизация предприятия не предусматривает изменения в производственном процессе, а скорее является реакцией предприятия на внешние условия функционирования, а именно внедрения современных методов управления, обеспечения гибкости в процессе принятия управленческих решений, но этот процесс не рассматривает предприятие как хозяйствующий субъект. Процедура реформирования, в первую очередь направлена, на повышения эффективности именно производственного процесса, а именно улучшения организации его производственно-хозяйственной деятельности то есть об усовершенствовании политики центрального аппарата управления речи не идет. Реструктуризация является комплексной процедурой которая направлена на оптимизацию деятельности всех подсистем предприятия и в первую очередь на управление

производством и политику инвестирования. То есть процедуру реструктуризации можно определить как комплекс мер направленных на восстановление устойчивой технической, экономической и финансовой жизнеспособности предприятия. Следовательно существуют такие формы реструктуризации предприятия: реструктуризация управления, реструктуризация производства, реструктуризация активов, реструктуризация пассивов корпоративная реструктуризация [3]. Но следует отметить что практическое применение на предприятии различных видов реструктуризации имеют причинно-следственную связь так как сферы деятельности и функции управления неразрывно взаимосвязаны между собой.

Теме данного доклада, а именно организационной реструктуризации как процесса совершенствования системы управления предприятием посвящено множество публикаций. Управленческая или организационная реструктуризация охватывает меры по усовершенствованию или изменению организационной структуры предприятия, адаптации персонала для работы в новых экономических условиях. Эти изменения в большинстве случаев намного важнее чем модернизация основных активов. Успешное проникновения на новые рынки требует не только соответствующей эффективности производства но и уделять внимание качеству, обслуживанию, инновациям, продуктивной дифференциации и рыночной сегментации. Анализ этих составляющих показывает, что на данном этапе развития теории и практики менеджмента сложились два основные подхода к усовершенствованию организационной структуры. Сущность первого подхода сводится к выбору одного из трех классических видов структур [4]: линейно-функциональной, дивизиональной и матричной. Иногда предприятия пробуют применить нестандартные структуры [5]: адхократия, органическая структура, многомерная, сетевая, кросс-функциональная и другие. Второй подход основан на принципе организационного управления одного из центральных исследователей стратегического менеджмента Альфреда Д. Чандлера "структура следует за стратегией" [5]. Данный подход сегодня имеет большой потенциал для решения задач эффективной адаптации предприятий у динамично меняющейся внешней бизнес-среде. Однако этот подход в реалиях украинских предприятий находится на стадии первоначального освоения. Этому способствует в первую очередь то, что в среде ТОП-менеджмента подавляющего большинства украинских предприятий еще не полностью сложилась управленческая культура стратегического планирования. Также причиной есть отсутствующие методики и практические использование отображения дерева стратегических целей в организационную структуру управления, несмотря на наличие значительного количества описаний - интерпретаций известной идеи организации стратегического планирования Balanced Scorecard (BSC) [6]. Анализ литературных источников и ознакомления с некоторыми предприятиями показывает, что такого рода описания остаются на методологическом уровне, то есть показывают, что должно быть получено в процессе трансформации стратегии основываясь на операционную систему деятельности предприятия,

оставляя методiku и практику получения результата на профессиональный уровень менеджеров.

Реструктуризационные мероприятия могут осуществляться при различных условиях, направляться на разные результаты с помощью разных инструментов в разные временные интервалы и с разными ресурсами. Поэтому комплексная реструктуризация зависит от характера требований предприятия. Иногда предприятие нуждается только в финансовой или специфической реструктуризации например для восстановления экономической или технической жизнеспособности.

Следовательно, рассмотрев организационную реструктуризацию, мы приходим к выводу, что единого пути применения этого процесса не существует. В зависимости от разных обстоятельств различных сфер деятельности предприятий процесс реструктуризации происходит по разному, но есть основные аспекты это децентрализация, создания единых центров ответственности; внедрения новых методов управления, оптимизация численности работников; обучения и переквалификация персонала; разработка и внедрение схем повышения мотивации. То есть только комплексный и системный подход к процессу реструктуризации позволит повысить эффективность системы управления на предприятиях.

Список литературы

1. Мазур И. И., Шапиро В. Д. Реструктуризация предприятий и компаний. М.: Экономика, 2001. 587 с.
2. Большой экономический словарь / [под ред. А. Н. Азрилияна]. – 5-е изд. доп. и перераб. М.: Политика новой экономики, 2002. 1280 с.
3. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2003. 554 с.
4. 7 нот менеджмента. Настольная книга руководителя / под ред. В.В. Кондратьева. 7-е изд., перераб. и доп. М.: Эксмо, 2008. 976 с.
5. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф Основы менеджмента. М.: Дело, 2006. 720 с.
6. Kaplan R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard – Measures then drive Performance. Harvard Business Review. 1992. Vol. 70. N 1. P. 71-79.

КОНЦЕПЦІЇ ТА ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Старко Ірина Євгенівна

к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту
та управління територіями
ВСП Інститут інноваційної освіти
Київського національного університету будівництва та архітектури

Добрусь Марта Зіновіївна

студентка
ВСП Інститут інноваційної освіти
Київського національного університету будівництва та архітектури

Формування і використання на перманентній основі ефективного організаційно-методичного забезпечення процесу стратегічного управління стає неодмінною умовою процвітання кожного підприємства. Основною метою застосування інструментів стратегічного розвитку є підвищення ефективності функціонування підприємств, створення та утримання ними конкурентних переваг, підвищення ефективності їх функціонування.

Для формування і реалізації ринкової стратегії в її складі об'єднуються всі процеси менеджменту підприємства, сприяючи тим самим руху розвитку підприємства. Щоб забезпечити розвиток підприємства потрібно: детермінація поведінкової стратегії підприємства на ринку; розробка стратегії диверсифікації на ринку; проведення вибору цільового сегменту ринку; розробка стратегії щодо формування нових видів продукції; детермінація ресурсної стратегії; формування стратегії щодо ціноутворення; розробка стратегії щодо стимулювання процесу збуту продукції та стратегії реклами продукції. Таким чином, на процес розвитку підприємства значний вплив має організація відповідності підприємства потребам споживачів [1].

Реалізація концепції стратегічного розвитку підприємства можлива лише тоді, коли воно є стратегічно орієнтованим. Стратегічно орієнтоване підприємство – це така економічна система, в якій персонал має стратегічне мислення, на підприємстві застосовується система стратегічного планування, що дає змогу розробляти та використовувати інтегровану систему стратегічних планів, а поточна, діяльність підпорядкована досягненню поставлених стратегічних цілей [2].

Місія підприємства повинна забезпечувати: відчуття загальності цілі; чітку комунікацію із зовнішнім середовищем; визначення нових напрямів діяльності; чітке формулювання стратегічних цілей; зниження ризику від зниження якості роботи управлінських працівників, необґрунтованих та необдуманих управлінських рішень; мотивацію працівників до ефективного виконання поставлених завдань; активізувати та фокусувати зусилля для досягнення мети; ранжування цілей на різних рівнях управління; вплив на формування поглядів

вищого керівництва щодо довготермінових планів розвитку підприємства; підготовку організації до майбутніх змін; формування корпоративної культури; визначення намірів організації щодо споживачів, ринків, технології, населення в цілому; публічне повідомлення суб'єктів зовнішнього середовища про стратегію поведінки, переконання та цінності організації; політику зростання та фінансового забезпечення [3].

У сучасних дослідженнях переважно превалює пошук оптимальних поєднань зовнішньої і внутрішньої концепцій стратегічного розвитку підприємства. У зв'язку з цим ряд авторів акцентують увагу на існуванні двох пріоритетних факторів, що визначають тип стратегічного управління підприємством, а саме складність і новизна проблем, що виникають в менеджменті і передбачуваність змін у зовнішньому середовищі. На основі даного підходу виділяють наступні два типи стратегічного управління [4]: перший ґрунтується на детермінації позиції, обумовленої складністю і новизною поставлених перед менеджментом завдань; другий пов'язаний зі своєчасною реакцією на динамічні і несподівані зміни у зовнішньому середовищі, які переважно залежать від передбачуваності та швидкості змін поставлених завдань.

На базі цієї концепції доцільно виділяти п'ять етапів стратегії розвитку підприємства:

- 1) складання плану;
- 2) врахування факторів зовнішнього середовища;
- 3) врахування факторів внутрішнього середовища;
- 4) забезпечення балансу зовнішніх і внутрішніх ресурсів;
- 5) формування стратегії з урахуванням підприємницької інтуїції.

Для стратегії розвитку підприємства властива певна процедура планування, яка включає в себе послідовність дій:

- проведення детального аналізу стану зовнішнього середовища підприємства, з урахуванням внутрішньогалузевих змін глобального характеру, зрушень в структурі споживання, нововведень в технологіях на глобальному рівні, на основі яких базуються сценарії стратегії розвитку щодо зовнішнього середовища;

- проведення ґрунтового аналізу наявних внутрішніх ресурсів і можливостей підприємства, з урахуванням виявлення пріоритетних чинників успіху;

- формування повного і необхідного переліку заходів щодо досягнення поставлених цілей на всіх рівнях ієрархії підприємства і складання бюджетів;

- організація і проведення контрольних заходів щодо процесу досягнення поставлених цілей на підприємстві [5].

Поєднання декількох підходів до дослідження проблеми стратегічного розвитку дозволяє найкращим чином визначити його особливості, врахувати окремі аспекти розвитку і визначити пріоритети розробки стратегії. Виділено системний, комплексний, ієрархічний, функціональний та процесний підходи.

Сутність системного підходу до стратегічного розвитку підприємства полягає в системному дослідженні процесу стратегічного і розвитку і поданні його як взаємопов'язаної сукупності елементів, що забезпечують цілеспрямоване

довготривалу зміну властивостей, якостей і функцій підприємства з урахуванням зовнішніх і внутрішніх впливів. Вона проявляється в сукупності його аспектів: елементного, структурного, інтеграційного, комунікаційного, функціонального, поведінкового, динамічного.

Комплексний підхід вимагає виконання вимог при визначенні цілей та завдань стратегічного розвитку. Він передбачає цілісне сприйняття процесу розвитку виробничих потужностей підприємства, починаючи з інноваційної ідеї і закінчуючи виходом нової продукції з виробництва. Повинні бути враховані різні аспекти розвитку - ресурсні, організаційні, економічні, інформаційні. Даний підхід також реалізується за допомогою всебічного дослідження джерел і напрямів стратегічного розвитку.

Відповідно до ієрархічного підходу система стратегічного розвитку підприємства може бути побудована як чотирьохрівнева: перший рівень - система в цілому; другий - підсистеми; третій - компоненти системи; четвертий - елементи системи. Будь-яку підсистему також можна розглянути, як систему більш низького рівня з усіма властивостями і характеристиками системи. Виділені підсистеми є системами і володіють всіма властивостями, функціями і особливостями систем.

Застосування функціонального підходу обумовлено сукупністю функцій, що реалізують стратегічний розвиток виробничих потужностей підприємства. Слід визначити склад функцій системи як зовнішнього прояву її властивостей. Всі функції взаємопов'язані і об'єднані функцією координації. Цей підхід найбільшою мірою відображає міжфункціональний характер інноваційно-виробничої діяльності.

Процесний підхід реалізується через опис процесу стратегічного розвитку і визначає безперервну послідовність етапів стратегічного розвитку, прямих і зворотних зв'язків між ними. Фахівці різних підрозділів-виконавці беруть участь в процесі стратегічного розвитку. Скоординованість їхньої роботи дозволяє підвищити ефективність виробничої діяльності і стійкість виробничих потужностей підприємства в цілому.

Таким чином, управління стратегічним розвитком підприємства вимагає застосування цілого комплексу підходів, методів, інструментів, оскільки являє собою інтегровану галузь діяльності, яка розкривається в теорії і практиці через сукупність функцій управління, способів вибору і реалізації стратегій, методів тактичного управління, підходів до здійснення інноваційного розвитку. Підприємствам варто звертатися до концепції розвитку, адже це дасть змогу виходу на якісно новий рівень ведення бізнесу, так як результат буде відповідати світовим стандартам та забезпечуватиме необхідну ринкову стійкість підприємства.

Список літератури:

1. Котлер Ф. Маркетинг-менеджмент. СПб.: Пітер Ком, 1998. 887 с.
2. Муляр Т. С. Формування і реалізація стратегії підприємств. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки), 2 (6), 2013. С. 289-300.

3. Тур О. В. Теоретичні основи стратегічного управління і здійснення стратегічного планування. Наукові праці Національного університету харчових технологій, № 4, Т. 22, 2016. С. 92-100.

4. Дрінь О. Я. Поліморфізм стратегій підприємства в диференційованих умовах середовища: автореф.дис...канд.екон.наук: спец.08.00.04. Київ, 2016. 20 с.

5. Райковська І. Т. Модель сучасного стратегічного управління підприємством: зміст і компоненти. Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. 2015. Т. 3, вип. 73. С. 106-117.

ЗАГАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ

Яковенко Роман Валерійович

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та економіки
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Олійник Ігор Вікторович

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та економіки
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Глух Володимир Мойсейович

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та економіки
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Глущенко В'ячеслав Анатолійович

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Розвиток будь-якого підприємства не може відбуватись без впровадження системи управління якістю. Це складний процес, який має специфічні особливості та закономірності. Правильне впровадження цього процесу є необхідним для сучасних підприємств, оскільки воно дозволяє підвищити ефективність, продуктивність і якість роботи персоналу. Впровадження управління якістю передбачає вивчення задоволеності замовника представленими послугами чи товаром. Такі дії дозволяють організувати принципи управлінської діяльності, форми і способи їх здійснення.

Поняття розвитку менеджменту якості пов'язують с появою системи Тейлора Ф.У., який:

- створив концепцію наукового менеджменту;
- відзначив необхідність урахування можливості оперативної зміни виробничого процесу;
- оцінив важливе значення контролю мінливості виробничого процесу.

Система Тейлора визначала поняття верхнього та нижнього кордонів якості,

межі допусків, передбачала для контролю засоби вимірювання та обґрунтовувала необхідність:

- введення незалежної посади інспектора з якості;
- застосування системи штрафів відносно робітників, які виготовляли браковану продукцію.

Система Тейлора є основою для розвитку системи управління якістю, які в своїй еволюції пройшли чотири етапи.

Якщо першим етапом вважати виникнення, розвиток і поширення системи Тейлора (1900-1920 рр.), то для інших етапів (другого і третього) характерною є поява відмінностей у розвитку менеджменту якості. На цих етапах проблеми якості сприймалися і розроблялися фахівцями як інженерно-технічні проблеми контролю та управління мінливістю властивостей продукції і виробничими процесами, а проблеми менеджменту – як проблеми організаційного та соціально-психологічного характеру.

Другий етап еволюції менеджменту якості належить до тимчасового періоду з 1920 по 1950 р, коли в класичному менеджменті домінувала доктрина «людських відносин», а у вирішенні проблем якості:

- отримали розвиток статистичні методи контролю якості (SQC – Statistical Quality Control: У. Шухарт, Г. Ф. Додіс, Г. Г. Роминга та ін.);
- у виробництвах введені карти контролю й обґрунтовані вибіркові методи контролю якості продукції та технологічних процесів;
- розроблена теорія надійності і з'явилися перші роботи в області планування експерименту, що дали початок теорії математичного планування експериментів.

Третій етап еволюції загального менеджменту та менеджменту якості належить до періоду з 1950 по 1980 рік.

У цей період у загальному менеджменті стали використовуватися системні підходи до проблем управління, ситуаційний і поведінковий аналіз, а в організаційній структурі підприємств стали застосовуватися матричні схеми.

Для менеджменту якості цей період характеризується розвитком широкомасштабних внутрішньофірмових систем контролю якості, таких як:

- TQC (Total Quality Control) – тотальний контроль якості (А. Фейгенбаум);
- CWQC (Company Wide Quality Control) – контроль якості в масштабі всієї компанії (К. Ісікава);
- QC (Quality Circles) – гуртки якості (Г. Тагуті);
- QFD (Quality Function Deployment) – розгортання функції якості;
- ZD (Zero Defect) – система «нуль дефектів».

До закінчення третього періоду намітилася тенденція зустрічного руху загального менеджменту та менеджменту якості. Ця тенденція була обумовлена:

- розширенням наших уявлень про якість продукції та способи впливу на якість;

- розвитком системи внутрішньофірмового менеджменту.

Вирішення завдань, пов'язаних із забезпеченням якості продукції на цьому етапі розвитку уявлень про якість, потребувало розробки адекватної організаційної структури, яка включала б усі підрозділи підприємства, кожного працівника компанії, причому на всіх стадіях життєвого циклу продукції, починаючи від її проектування і закінчуючи утилізацією.

Четвертий етап еволюції менеджменту якості та загального менеджменту характеризується тим, що уявлення про менеджмент якості включали все нові й нові елементи виробничої системи, накопичували їх та інтегрували; разом з цим у загальному менеджменті з'явилися тенденції диференціації цієї дисципліни на окремі напрямки: фінанси, персонал, інновації, маркетинг, інвестиції тощо; а в теоретичному плані загальний менеджмент формується як програмно-цільове управління MBO (Management by Objectives) – менеджмент цілей.

На даний час служби управління якістю великих організацій вирішують складні та різноманітні завдання і являють собою досить великі підрозділи, що включають до свого складу чималу кількість працівників. Вони будують свою роботу на основі стратегічного планування та управління при розширенні гарантій випуску якісної готової продукції чи послуг.

Такі висновки робила чи не одна компанія і на сьогоднішній день управління якістю у масштабних підприємств чи організаціях присутня не одна кількість спеціалізованих робочих з цих питань.

На сьогоднішній день управління якістю – це обов'язковий елемент менеджменту організації.

У міжнародних стандартах термін управління якістю визначено як скоординовану діяльність, яка полягає у спрямуванні та контролюванні організації щодо якості. Спрямування та контролювання якості охоплює розроблення політики і цілей у сфері якості, планування, забезпечення контролю та поліпшення якості. Основні вимоги до якості визначаються стандартами на послугу та споживачами. Виходячи з цього, управління якістю є функцією організації, що повинна забезпечувати виконання зазначених вимог.

Гарантування рівня якості обумовлюється формуванням і підтримкою системи забезпечення якості, яка відповідає сучасним вимогам, та є головним підсумком еволюції менеджменту якості.

Якість визначається дією багатьох суб'єктивних та об'єктивних чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Для забезпечення стабільного і високого рівня якості необхідна система управління якістю. При цьому потрібні не окремі спонтанні та розпорошені зусилля, а сукупність заходів постійного, цілеспрямованого впливу на процес створення і поліпшення рівня якості.

Дослідження і світова практика підтверджують, що для ефективного функціонування підприємства необхідно визначити взаємопов'язані процеси і управляти ними.

Процеси в даному разі являють сукупність різноманітних видів діяльності, які перетворюють входи на виходи і разом створюють результат, що має цінність підприємства та споживача.

На практиці доцільно розглядати такі види процесів:

- основні, на базі яких здійснюється виконання функцій основної діяльності;
- допоміжні, на базі яких здійснюється забезпечення основної діяльності та управління підприємством.

Система управління якістю – це сукупність взаємопов'язаних, взаємодіючих елементів, які дають змогу організації встановлювати політику та цілі у сфері якості та досягати їх. Природно, що організація має розглядатись як сукупність людей та засобів виробництва з розподілом повноважень, відповідальності та взаємовідносин.

Складові системи управління якістю: відповідальність керівництва; управління ресурсами; вимірювання, аналізування і поліпшення.

Тобто систему якості утворює впорядкована сукупність чотирьох компонентів:

- організаційна структура – впорядкований розподіл повноважень, відповідальності та взаємовідносин між робітниками організації;
- методика – це встановлений спосіб здійснення діяльності, затверджений відповідно до вимог стандарту, який визначає: цілі і область діяльності; що, ким, коли, де і як повинно бути зроблено; які документи, матеріали і обладнання повинні бути використані; яким чином це повинне бути проконтрольовано і зареєстровано;
- процес – це сукупність взаємопов'язаних ресурсів і діяльності, яка перетворить вхідні елементи в вихідні;
- ресурси в системі якості включають персонал, засоби обслуговування і методологію.

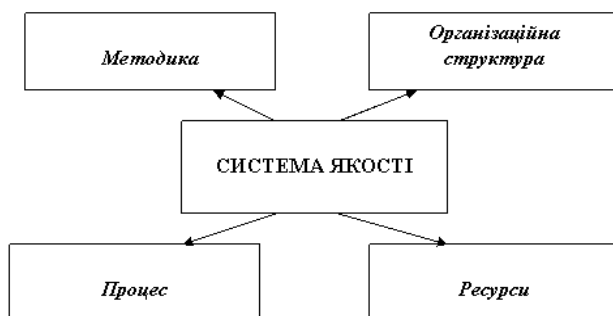

Рис. 1. Систематизація компоненти системи якості

Відповідно до міжнародних стандартів ISO 9000: 2000 система управління якістю – це система встановлення політики якості, цілей якості та досягнення цих цілей.

Ідеологія стандартів ISO 9000: 2000 заснована на бізнес-процесах підприємства. Міжнародний стандарт ISO 9001: 2000 заохочує застосування процесного підходу в управлінні організацією та її процесами, а також розглядає його як спосіб швидкого виявлення та реалізації можливостей для поліпшення.

У модель системи менеджменту якості (СМЯ) покладено процеси. Ця модель багато в чому відображає ті принципи, на яких побудована сучасна система управління якістю.

Перший принцип – орієнтація на споживача. Він полягає в тому, що організації залежать від своїх споживачів, які «голосують» своїми коштами при виборі товару чи послуг і тому повинні розуміти справжні та майбутні потреби споживача, виконувати його вимоги і прагнути до перевищення його очікування.

Ключовими перевагами такого підходу є:

- прибутки і частки ринків які зростають, що отримуються за допомогою гнучких і швидких відгуків на можливості ринку;
- лояльність споживачів підвищується, що веде до повторення бізнесу і хорошим відгуками.

Застосування принципу орієнтації на споживача зазвичай проявляється у таких діях:

- розуміння очікувань і потреб споживачів;
- забезпечення відповідності цілей і завдань організації потребам і очікуванням споживачів;
- поширення достовірної інформації про потреби та очікування споживачів усередині організації;
- вимір задоволеності споживачів і результатів дій;
- управління взаємовідносинами з споживачами;
- забезпечення збалансованого підходу до споживача та інших зацікавлених сторін.

Другий принцип – лідерство. Він полягає в тому, що лідери встановлюють єдність цілей і керівництва в організації. Вони створюють і підтримують середовище, в якому працівники повинні бути повністю залучені в досягнення цілей організації.

Ключові переваги такого підходу полягають в тому, що:

- люди будуть розуміти і стануть мотивовані на цілі і завдання організації;
- діяльність узгоджується, оцінюється і впроваджується єдиним чином;
- приклад лідерів призводить до постійного вдосконалення.

Застосування принципу лідерства зазвичай проявляється в наступних діях:

- розгляд потреб усіх зацікавлених сторін, включаючи споживачів, власників, постачальників, персонал, місцеве співтовариство і суспільство в цілому;
- визначення зрозумілого бачення в майбутньому організації;
- постановка пріоритетних цілей і завдань;
- створення і підтримання спільних цінностей на всіх рівнях організації;
- встановлення довіри і усунення страхів;
- надання працівникам необхідних ресурсів, навчання і свободи дій з необхідною відповідальністю і звітністю;

- заохочення, ініціювання і визнання внесків працівників.

Третій принцип – залучення персоналу . Він базується на тому, що персонал на всіх рівнях складає основу організації та його залучення до процесу дає змогу використовувати можливості персоналу на користь організації.

Ключовими перевагами такого підходу є:

- мотивований, залучений і прихильний персонал;
- персонал відчуває відповідальність за власні результати;
- персонал прагне брати участь і вносити свій вклад у постійне поліпшення процесу покращення якості.

Застосування принципу залучення персоналу зазвичай проявляється у таких діях:

- розуміння важливості власного внеску і ролі в організації;
- визначення обмежень на діяльність працівників;
- визначення ролі і відповідальності працівників у вирішенні проблем;
- оцінка власних показників у порівнянні зі своїми особистими цілями і завданнями;
- активний пошук можливостей підвищення своєї компетентності, знань і досвіду;
- вільний обмін знаннями та досвідом.

Четвертий принцип – процесний підхід. Він полягає в тому, що бажаний результат досягається ефективніше, коли відповідними ресурсами і видами діяльності керують як процесами.

Ключовими перевагами такого підходу є:

- можливість зниження скорочення часу циклу і витрат за рахунок ефективного використання ресурсів;
- узгоджені, поліпшені і прогнозовані результати;
- можливість сконцентруватися на пріоритетних напрямках і можливості покращення.

Застосування принципу процесного підходу зазвичай проявляється в наступних діях:

- застосування структурованих методів для визначення ключових видів діяльності, необхідних для отримання бажаного результату;
- встановлення ясною відповідальності і звітності для керівництва ключовими видами діяльності;
- розуміння і вимір можливостей ключових видів діяльності;
- визначення зовнішніх і внутрішніх взаємозв'язків між функціями організації;

MANAGEMENT, MARKETING THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

- зосередженість керівництва на таких факторах, як ресурси та методи, які покращують ключові види діяльності організації;
- оцінювання ризиків, впливів та наслідків для споживачів, постачальників та інших зацікавлених сторін.

П'ятий принцип – системний підхід до менеджменту. Він означає розуміння, визначення і управління системою взаємозалежних процесів з метою поліпшення результативності та ефективності організації.

Ключові переваги такого підходу полягають:

- у виявленні процесів, які найкращим чином призводять до досягнення бажаних результатів;
- можливості зосереджувати зусилля на відповідних процесах;
- створення впевненості основних зацікавлених сторін у результативності та ефективності організації.

Застосування принципу системного підходу до менеджменту зазвичай проявляється в наступних діях:

- структурування системи для досягнення цілей організації найефективнішим шляхом;
- розуміння взаємних зв'язків між процесами системи;
- встановлення цілей і визначення того, як повинні взаємодіяти конкретні служби в системі;
- безперервне поліпшення системи за допомогою оцінювання і вимірювання.

Шостий принцип – постійне поліпшення.

Ключові переваги такого підходу полягають:

- у зростанні конкурентних переваг завдяки поліпшенню можливостей організації;
- гнучкості організації при швидкому реагуванні відповідно до ресурсних можливостей.

Застосування принципу постійного поліпшення зазвичай призводить до наступних дій:

- використання узгодженого підходу до постійного поліпшення всіх рівнів в організації;
- надання працівникам можливості навчання методам і засобам постійного поліпшення;
- перетворення принципу постійного поліпшення продукції, процесів і систем на ціль для кожного працівника організації;
- встановлення цілей з управління і вимірювання ходу постійного поліпшення;
- визнання і підтвердження поліпшень.

Сьомий принцип – підхід до прийняття рішень на основі фактів. Він означає, що ефективні рішення ґрунтуються на аналізі даних та інформації.

Ключовими перевагами такого підходу є:

- рішення, засновані на інформації;
- можливість демонстрації результативності минулих рішень на основі історії;
- здатність аналізувати, вибирати і змінювати думки і рішення.

Застосування принципу підходу до прийняття рішень на основі фактів зазвичай проявляється в наступних діях:

- забезпечення за допомогою аналізу достатньої точності і достовірності даних та інформації;
- доступність даних для тих, хто її потребує;
- прийняття рішень і узгоджених дій на основі аналізу фактів, підтверджених досвідом і інтуїцією.

Восьмий принцип – взаємовигідні відносини з постачальниками. Він означає, що організація і постачальники є взаємозалежними і їх взаємовигідні взаємини збільшують їх здатність створювати цінності.

Ключовими перевагами такого підходу є:

- зросла можливість створювати цінності для обох сторін;
- гнучкість і швидкість узгоджених спільних відгуків на зміни ринку;
- оптимізація витрат і ресурсів.

Застосування принципу взаємовигідних відносин з постачальниками зазвичай проявляється в наступних діях:

- ідентифікація і вибір ключових постачальників;
- встановлення взаємовідносин, що врівноважують короткострокові вигоди з довгостроковими міркуваннями;
- об'єднання знань і ресурсів основних партнерів;
- встановлення ясних і відкритих контактів;
- розробка спільних дій щодо поліпшення;
- інспірування, заохочення і визнання поліпшень і досягнень.

До основних спеціальних принципів при побудові і функціонуванні СМЯ слід віднести:

- «продуктовий» підхід до управління, відповідно до якого управління в системі має здійснюватися (крім загального управління) по кожному виду різномірної продукції окремо;
- управління на всіх стадіях і етапах життєвого циклу продукції (дослідження, проектування та розробки, виготовлення, товарообігу, використання, утилізації або знищення);

- виконання цілісного комплексу функцій управління, здатного забезпечити досягнення цілей і рішення задач системи організації;
- використання в управлінні комплексу методів мотивації високоякісного, продуктивної, зацікавленої, новаторської і, головне, усвідомленої праці як кожного працівника, так і всіх колективів працюючих;
- формування у всіх виробників і споживачів, причетних до реалізації життєвого циклу продукції, відповідних знань, умінь і навичок. Виконання цього принципу вимагає масової безперервної систематичної підготовки, навчання та підвищення кваліфікації;
- регулювання на всіх ієрархічних рівнях управління. Залежно від рівня управління зміст управлінських функцій може бути по-різному. Для більш високого рівня набувають значимість функції, пов'язані з організацією, координацією і регулюванням, активізацією і стимулюванням. Причому вплив в цьому випадку, як правило, повинен носити такий характер, який відповідав би ринковим відносинам, власності та рівнями управління;
- інтеграційне взаємодія з усіма організаціями, пов'язаними з реалізацією життєвого циклу продукції. Це, в першу чергу, може стосуватись постачальників сировини, матеріалів і комплектуючих виробів, збутових, торгових, транспортних, сервісних і експлуатаційних організацій. Спільно з ними доцільно створювати взаємозалежні інтегративні СМЯ;
- здійснення реальної індивідуальної та колективної відповідальності за результати діяльності організації. При цьому найбільшу відповідальність слід покласти на вищу ланку управління;
- постійне (перманентне) використання в управлінні переважно впливів (рішень) превентивного характеру з їх оперативним (негайним) виконанням. Це не виключає, а, навпаки, передбачає (в разі недостатньої ефективності превентивних дій) максимально швидке оперативне поточне усунення виниклих відхилень. Чому багато в чому має сприяти ідентифікації та простежуваності праці та продукції. Таким чином, необхідність вироблення як попереджувальних, так і поточних оперативних дій, що управляють на об'єкти управління вимагає організації постійно діючої надійної превентивно-перманентної і оперативного зворотного зв'язку у всіх підсистемах СМЯ;
- забезпечення доступності та систематичності проведення внутрішніх і зовнішніх перевірок діяльності з управління. Це дозволяє удосконалювати, безперервно розвивати і підвищувати ефективність СМЯ;
- документування управлінських процесів, що забезпечують виконання технології управління та виробництва. Це визначає необхідність використання в управлінні стандартизації, регламентації і планування;
- сприйняття кожним працюючим себе в якості виробника продукції (послуги), а виконавця наступної операції технологічного процесу – як споживача. Необхідно дотримуватися ділової етики і проявляти шанобливе ставлення до всіх учасників реалізації життєвого циклу продукції і, відповідно, керуватися цим у житті в цілому.

REGENERATION OF BONE FRACTURES AFTER PLATE OSTEOSYNTHESIS WITH LOCKING HEARD SCREWS AND NON-LOCKING HEARD SCREWS

Dudko Oleksii

PhD, Associate Professor Department of Traumatology and Orthopedics,
Bukovinian State Medical University,
Chernivtsi City, Ukraine

Shayko-Shaykovskiy Olexandr

PhD, D.Tech.Sc., Professor Department of General Physics,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi City, Ukraine

Key words: internal fracture fixation, plate osteosynthesis, fracture healing, relative stability, absolute stability.

Abstract. The review of the literature data about plate osteosynthesis with different plates and screws, and their design was given. The focus was pointed on the connection interface between the screw heard and the plate body, and the relations with the stability of fracture fixation. The application of different types of plates fixed with locking heard screws and non-locking heard screws were studied for fractures of main segments of upper extremity: humerus and forearm, and lower extremity: femur and tibia. The locking compression plates of the last generation gives us the possibility to use such advances in plate and screw design, as minimal contact with underling bone surface, angular stability of screws and anatomical pre-shaping that creates better conditions for fracture healing. The old design plates, as dynamic compression plates give only two main advantages: the compression of fracture site and the stability of the fixation, which is good only for some fracture patterns as simple fractures. The conclusions and preferred indications were determined for curtain fracture types and locations.

Actuality. Treatment of bone fractures of limbs requires many resources and the rate of these fractures are increasing every year. This happens due to increasing of the elderly population around the world and the osteoporotic changes due to pour physical activity is another predisposing factor. The number of fractured bones for different bone segments is increasing in European countries and all around the world [1]. Most of these fractures require surgical treatment and big cost are spent for acute fractures and their complications. The results of osteosynthesis of bone fractures are usually better than for the conservative treatment [2]. There is a continuous need of improving treatment procedures and there are many possible ways for improving the treatment [3]. One of them is to improve the properties of materials that are used for their manufacturing [4]. The most common implants that are used for this purpose are plates and screws that can be used for fracture osteosynthesis of different locations of upper

and lower extremities [5, 6]. Mostly these are meta-epiphyseal fractures, and in rare cases shaft fractures are synthesized [7].

Using different types of screws for fixation of plates to the bone fracture fragments creates different biomechanical conditions at the fracture site. So to study the relation between the types of plates and screws that were used and the fracture healing process will help to find better methods for treatment and achieve better results.

Materials and methods. The review of scientific papers related to plate osteosynthesis with different implants was performed. The PubMed and Web of Science databases were used for scientific research. The main criteria for including publications were papers that showed the results of use locking head screws and non-locking head screws for long bone fractures of different locations.

Results and discussion. Different types of screws can be used with different plates or in the same plate that allows different options for fixation. For example such plates as locking compression plates have combination holes that allow insertion of locking head screws and non-locking head screws. In this way different biomechanical options can be achieved: the compression at the fracture site can be created when non-locking head screws are inserted eccentrically, and also insertion of locking head screws can create better stability for fracture fragments due to the firm connection with plate body by a thread on their heads and in the inner surface of the plate holes. Such plates as dynamic compression plates allow insertion only non-locking head screws, so their fixation properties are much lower [8]. Also for old design plates we may have cases when the loss of reduction may occur in some time after their use. For some locations as forearm shaft fractures the use of plates with locking head screws and nonlocking head screws can lead to similar results in cases of simple fractures [9]. But still use of locking head screws has definite advantages in patients with low bone density when the fixation should be more stable [10].

So there are several types of plates that were developed during their evolution [11]. The dynamic compression plates have the positive effect related with the compression of the fracture site and decreasing the gap between bone fragments. The non-locking head screws allow achieving good compression due to their sliding along the plate holes. This effect combined with stable fixation lead to the 'direct healing' of fractures. But the negative effect that was specific for these plates due the pressure of plate body on the bone surface causing a negative effect on blood supply in the bone tissue. So the introduction of locking head screws and plates allowed reducing the number of negative effects and improving the biomechanical conditions on the fracture healing [12].

Conclusion. Application of different types of plates require insertion of non-locking head screws and locking head screws that allows to modify the conditions at the fracture site related with the stability of fixation and that has a significant effect on the fracture healing process. The different types of upper and lower extremity fractures are treated with different types of plates and screws and the localization of fractures should be also considered. The dynamic compression plates are effective for some fracture locations especially for simple fracture patterns. But for fractures that occurred due to poor bone quality locking head screws and plates should be used that are combined with such advantages as minimal contact and anatomical contouring.

Reference

1. Beerekamp, M., de Muinck Keizer, R., Schep, N., Ubbink, D. T., Panneman, M., & Goslings, J. C. (2017). Epidemiology of extremity fractures in the Netherlands. *Injury*, 48(7), 1355–1362. <https://doi.org/10.1016/j.injury.2017.04.047>
2. Dudko O.G., Yakimyuk D.I., Vallyathu R. A., Shayko-Shaykovskiy O.G. (2020). Non-surgical and surgical methods of treatment mechanical injuries of human body. *Proceedings of the 1st International scientific and practical conference “Science and education: problems, prospects and innovations” (October 26 7-9, 2020) CPN Publishing Group, Kyoto, Japan, 22-29.*
3. Marsh, D. R., & Li, G. (1999). The biology of fracture healing: optimising outcome. *British Medical Bulletin*, 55(4), 856-869.
4. Reshma N.R., Dudko O.G., Shayko-Shaykovskiy O.G. (2020). Properties of materials used in orthopaedic fixation. *Colloquium-journal*, 28 (80), 21-23. <https://doi.org/10.24411/2520-6990-2020-12212>
5. Hausman, M., & Panozzo, A. (2004). Treatment of distal humerus fractures in the elderly. *Clinical orthopaedics and related research*, (425), 55–63. <https://doi.org/10.1097/01.blo.0000131485.47685.8c>
6. Hu, S., Chen, S., Chang, S., Xiong, W., & Tuladhar, R. (2020). Treatment of Isolated Posterolateral Tibial Plateau Fracture with a Horizontal Belt Plate through the Anterolateral Supra-Fibular-Head Approach. *BioMed research international*, 2020, 4186712. <https://doi.org/10.1155/2020/4186712>
7. Matschke, S., Marent-Huber, M., Audigé, L., Wentzensen, A., & LCP Study Group (2011). The surgical treatment of unstable distal radius fractures by angle stable implants: a multicenter prospective study. *Journal of orthopaedic trauma*, 25(5), 312–317. <https://doi.org/10.1097/BOT.0b013e3181f2b09e>
8. Azboy, I., Demirtas, A., Uçar, B. Y., Bulut, M., Alemdar, C., & Ozkul, E. (2013). Effectiveness of locking versus dynamic compression plates for diaphyseal forearm fractures. *Orthopedics*, 36(7), e917–e922. <https://doi.org/10.3928/01477447-20130624->
9. Stevens, C. T., & ten Duis, H. J. (2008). Plate osteosynthesis of simple forearm fractures: LCP versus DC plates. *Acta orthopaedica Belgica*, 74(2), 180–183.
10. Laux, C. J., Grubhofer, F., Werner, C., Simmen, H. P., & Osterhoff, G. (2017). Current concepts in locking plate fixation of proximal humerus fractures. *Journal of orthopaedic surgery and research*, 12(1), 137. <https://doi.org/10.1186/s13018-017-0639-3>
11. Stephan M. Perren Evolution of the internal fixation of long bone fractures. *J Bone Joint J Surg [Br]* 2002; 84-B: 1093-110.
12. Dudko O. G., Shayko-Shaykovskiy O. G. Developing fixation devices for surgical treatment of bone fractures (2021). *Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference —Achievements and prospects of modern scientific research (February 7-9, 2021) Editorial EDULCP, Buenos Aires, Argentina: 44-49.*

DONOSOLOGICAL PSYCHODIAGNOSIS AND OVERCOMING THE RISK OF DETERIORATION OF YOUTH WITH PATHOLOGY OF THE SENSORY SYSTEM

Korobchanskyi Volodymyr
Ph.D., Professor, Head of department
Hygiene and Ecology 1
Kharkiv National Medical University

Sarkis-Ivanova Vladyslava
Ph.D., Senior Lecturer
Kharkiv National Medical University

The relevance of this study lies in the problem of determining the mental health of children with congenital or acquired disabilities is relevant [1-3].

Negative trends in the spread of disability of young people due to visual and hearing impairments have not passed by Ukraine.

The purpose of the study is to identify and overcome the risk of deterioration mental health of young people in specialized educational institutions for people with visual and hearing impairments by establishing a cause-and-effect relationship between risk factors that accompany the lives of young people and the criteria of pre-medical psychodiagnostics, aimed at objectively determining the range of mental disorders.

The study was conducted under experimental conditions in specialized educational institutions of Kharkiv and the control group was in Kharkiv Gymnasium №1. Adolescent students aged 15 to 18 took part in the study. Persons with pathology of the sensory system: 113 persons with pathology of the visual organ; 103 people with disabilities hearing. The control group included students who did not have defects in the sensory system (92 persons).

Analysis of the prevalence of separately studied prenosological forms of mental violations indicates that the lesion of the auditory analyzer is significantly reflected on the state of mental health, affects the prevalence of various pre-nosological mental disorders. Among adolescents with hearing loss, the prevalence of prenosological mental disorders is 81%, among hearing impaired was 94%. Among students in the control group, the figure is 38%. It was found that the precursor state of neurosis was found in 64% of respondents, it is the most common form of prenosological conditions, in second place the precursor condition of hypochondria -42%, third place - the establishment of asthenia 34%.

According to the results of the study, the following conclusions were made:

1. The study identified risk criteria for the deterioration of mental health of young people in specialized educational institutions (with disorders of the sensory system), which affect the psychophysiological functions of the body and provide cognitive activity of the studied contingents.

2. The criteria for psychodiagnostics were indicators of mental performance, namely - the coefficient of mental capacity and the coefficient of stability of attention. System of psychohygienic pre-nosological diagnostics and correction of the process of development, periods and states of mental health disorders of youth specialized educational institutions for students with sensory pathology system is based on determining the quantitative and qualitative indicators of the cause-and-effect relationship between learning conditions and extracurricular activities and the functional state of the central nervous system, which determined by a complete set of psychophysiological and prepathological indicators mental states.

References:

1. Acevedo B., Aron E., Pospos S., Jessen D. (2018). The functional highly sensitive brain: a review of the brain circuits underlying sensory processing sensitivity and seemingly related disorders. *Philos. Trans. R. Soc. B* 373:20170161. 10.1098/rstb.2017.0161
2. Ceunen E., Vlaeyen J. W., Van Diest I. (2016). On the origin of interoception. *Front. Psychol.* 7:743. 10.3389/fpsyg.2016.00743
3. Clark L. A., Cuthbert B., Lewis-Fernández R., Narrow W. E., Reed G. M. (2017). Three approaches to understanding and classifying mental disorder: ICD-11, DSM-5, and the National Institute of Mental Health's Research Domain Criteria (RDoC). *Psychol. Sci. Public Interest* 18 72–145.

ASPECTS OF DENTOPHOBIA IN MODERN DENTAL PRACTICE

Kostenko Victoria

Ph.D., Associate Professor
Poltava State Medical University

Barkovska Anastasiia

Student of Dentistry Faculty
Poltava State Medical University

Dentophobia is still remaining as one of pressing issues in dental practice nowadays and has overt and covert manifestations, which affect on-time beginning of treatment. The findings for analysis were obtained by anonymous questionnaire of 170 respondents aged 18 – 79 from 7 countries (Ukraine, Russian Federation, France, Turkey, the USA, UAE, Bangladesh). The questionnaire form includes 11 questions (3 questions were taken from Modified Dental Anxiety Scale, the others were set forth by the authors). The results have demonstrated 29.4% of the respondents experience dental fear, 66% of the study subjects feel anxious while waiting for a dentist, 77% of the respondents are apprehensive about tooth drilling, and 69% of the respondent report their fear about injections. Nevertheless, in cases of urgent dental intervention, 98% of the respondents would agree to get necessary treatment. The study has shown the main cause of dental fear is own traumatic experience once got when receiving dental treatment. Considering covert dentophobia manifestations it would be advisable to conduct questionnaire before starting dental treatment to find out the most dentophobic patients and to offer them psychological support.

Key words: dentophobia, anxiety, dentistry, psychotherapy.

Introduction. Despite the advances in dentistry, state-of-the-art treatment options, access to the advanced information about dental services and growing educational level of population, the dental phobia is still remaining one of challenging issues required special attention. Patients with high dental fear and anxiety often avoid contact with doctors [1] that leads to serious complications requiring more complicated, traumatic and expensive orofacial treatment and psychological assistance [6]. As a result, such people become even more scared [2]. Thus, one of dentists' missions is to provide psychological support for phobic patients to help them overcome negative thoughts and reassure them in professional competence of dentists, the effectiveness and painlessness of dental procedures [4].

The **objective** of the study is to determine the prevalence of dentophobia and its characteristics, to elucidate main strategies in order to improve psychological comfort of dental patients.

Materials and methods: The data for analysis was obtained by a survey method enabled to collect information from 170 anonymous respondents aged 18 – 70 from 7 countries (Ukraine, Russian Federation, France, Turkey, The USA, UAE, Bangladesh). The questionnaire form included 11 questions (3 questions were taken from Modified

Dental Anxiety Scale [3,7], the others were set forth by the authors). The findings obtained were processed statistically by STATISTICA software for Windows 13 (StatSoft Inc., No. JPZ804I382120ARCN10-J); the assessment of the significance of mean differences for independent samples was calculated by Student's t-test; the significance of differences in quality indicators was calculated based on Pearson's Chi-square test (χ^2), including the Yates correction, Fisher's exact test.

Limitations. Sex difference, income level, educational level was not considered in the study.

Results and discussion. Dentophobia can be identified as a source of significant health problems globally. Fear is known as a reaction to a known or perceived threat or danger that leads to a fight-or-flight situation. Dental fear is a reaction to threatening stimuli in dental situations.

The distribution of the respondents by the countries is as follows: Ukraine – 94%, Russia – 2.4%, France – 0.6%, the USA – 0.6%, the UAE – 0.6%, Turkey – 0.6%, and Bangladesh – 0.6%. The distribution of dentophobia by the age of the respondents demonstrates the following data: the subjects up to 20 years make up 11%; 20-30 year subjects constitute 44%, 31-40 year participants make up 14%, 41- 60 year participants constitute 28%, and those older than 60 years make up 4%.

More than a half of the respondents reported of no dental fear, 8.8% of the respondents were not sure of experiencing dental fear, and a third, 29.4% of the respondents, recognized themselves as dentophobic. Our data obtained demonstrate the largest shares of the respondents experiencing dentophobia are represented by the aged individuals older than 60 years (67%), while the youngest subjects, up to 20 years, report the lowest level of dentophobia (21%).

The representatives of the young adults (from 20 to 30 years), middle age group (40-60 years) demonstrate quite comparable values of the level of dental fear and anxiety, 25% and 30 % respectively.

There are many causes of dentophobia. For example, anxiety while waiting for a dentist is experienced as 'extremely high' by 4% of the respondents, as 'very high' by 9%, 'quite high' by 13%, 'low' by 40%; 34% of the subject do not feel fear awaiting the dental treatment. Anxiety in the case of future tooth drilling is assessed 'extremely high' by 11% of the respondents, 'very high' by 12% of the subjects, 'quite high' by 21%, 'low' by 33%; no fear of drilling is reported by 23% of the respondents. Anxiety of anaesthesia injection is 'extremely high' in only 6% of the subjects, 'very high' in 8%, 'quite high' in 18%, 'low' in 36%, while 31% of the respondents have no fear of injections.

In cases of dental emergency, when urgent dental care is necessary, 98% of the respondents would agree to give consent to get proper treatment, and only 2% of the respondents would refuse it. Based on the findings of our questionnaire, among the causes of dental fear, traumatic experience, constituting 44%, has been found out as the most common. Less common are the following: peers' stories (8%), the influence of parents and media (4% for each), fear of childhood and others.

Based on the findings of the questionnaire, some methods to alleviate dental fear and anxiety can be suggested, as far as the respondents were given the opportunity to formulate their own answer to some open-end questions. Most often the respondents

chose the following answers: tell-show-do technique, i.e. during the consultation the doctor is explaining methods of procedures and specific features of treatment; moral support of the dentist; manner of speech; atmosphere in the dental office, clinic; dentist's appearance (56%, 53%, 39%, 35%, 25%, respectively). Other answers also included the importance of eye contact, deep breathing, conversation with a friend; soothing music, confidence in the sterility of materials. To the question 'Which doctor would you trust more?', we got the following answers: for 63% of the respondents this question has no relevance as they are always ready to trust healthcare professionals; 18% of the subjects prefer to deal with middle-aged dentists, 8% of the subjects prefer to be treated by young dental doctors, the doctor's gender plays no significant role (10% of the subjects prefer male dentists, and the same share prefers to deal with female dentists).

The purpose of conducting the questionnaire of the psychological condition of dental patients before treatment was to identify a group of patients with moderate and higher dental fear and anxiety levels that could then be appear as a negative attitude to the very fact of receiving dental care now and in the future. Evidence of deep psychological fixation on pain during dental treatment is the presence of traumatic experience in 44% of dental patients. Important and positive moments in reducing dentophobia found out by the study is clear and effective communication during the dental appointment, explanation of the important stages during the treatment (56%), empathy from the dentist (53%). It should be pointed out that the expectations and hopes for effective treatment and satisfactory outcomes in our respondent did not depend on the age and gender characteristics of the doctor.

Conclusion: Dental phobia and anxiety have overt and covert manifestations that may impact oral health. Dentophobia develops mostly due to traumatic experience, connected with previous dental treatment. Considering covert dentophobia manifestations it would be advisable to conduct questionnaire before dental treatment in order to determine the most susceptible to dentophobia patients and to offer them psychological support.

Reference:

1. Gatchell RJ, Ingersoll BD, Bowman L, Robertson MC, Walker C. The prevalence of dental fear and avoidance: a recent survey study. *J Am Dent Assoc.* 1983; 107 (4): 609-610.
2. Sanikop S, Agrawal P, Patil S. Relationship between dental anxiety and pain perception during scaling. *J Oral Sci.* 2011 Sep;53(3):341-348.
3. Humphris G, King K. The prevalence of dental anxiety across previous distressing experiences. *J Anxiety Disord.* 2011 Mar; 25(2):232-236.
4. Jones L., Huggins T., Empathy in the dentist-patient relationship: review and application June 2014, *The New Zealand dental journal* 110(3):98-104
5. Humphris GM, Morrison T, Lindsay SJ. The Modified Dental Anxiety Scale: validation and United Kingdom norms. *Community Dent Health.* 1995; 12 (3): 143-150.
6. Validity and reliability of an Arabic version of the modified dental anxiety scale in Saudi adults. Maha A Bahammam et al. *Saudi Med J.* 2014 Nov.

PREVALENCE OF SUBCLINICAL HYPOTHYROIDISM IN FEMALE POPULATION DURING FIRST TRIMESTER OF PREGNANCY

Pankiv Ivan

Doctor of Medical Sciences, Associate Professor
Department of Clinical Immunology, Allergology and Endocrinology, Bukovinian
State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Background. Subclinical hypothyroidism, defined as an elevated serum thyroid-stimulating hormone (TSH) level with normal levels of free thyroxine (fT₄) affects up to 10% of the adult population [1]. Recent guidelines define the upper limit of TSH in third trimester of pregnancy to be 2.5 mIU/L [2]. Subclinical hypothyroidism has various negative outcomes in maternal and fetal health such as loss of pregnancy and intrauterine death. Other adverse outcomes include premature labor, gestational hypertension, placenta previa and intrauterine growth restriction [3]. During the first trimester of pregnancy, most of the fetal hormones are synthesized by maternal thyroid cells which diffuse to the fetus through placenta and perform various neurophysiological functions there causing growth and development of different systems of the fetus. Because of the sole dependency of fetus on maternal thyroid hormones during the first trimester of pregnancy, subclinical hypothyroidism at this crucial stage of development may cause multiple fetal health problems such as premature labor, gestational hypertension, placenta previa and intrauterine growth restriction [4, 5].

Aim: To evaluate the prevalence of subclinical hypothyroidism in female population during first trimester of pregnancy in Ukrainian population.

Materials and methods. Ninety one pregnant women with a gestational age up to 12th week with an age group between 19-42 years were included in this cross sectional study. Blood samples were collected for TSH and fT₄ levels. Patients were regularly followed at an interval of 4 weeks for their entire pregnancy period. Adverse events and complications were noted. ELISA technique was performed for thyroid functions tests. SPSS version 22 was used to analyze the data. P-value of less than 0.05 was considered statistically significant. We used student t-test to relate arithmetic means and parameters and Chi square test for categorical variables and Odds Ratio were calculated for different adverse events and complications.

Results: Thirty three women had TSH levels above the range 2.5 mIU/L. The overall prevalence of subclinical hypothyroidism was found to be 36.3% in pregnant women during their first trimester of pregnancy. Mean age was 29±4.2 years. In comparison to euthyroid pregnant ladies, pregnant women having subclinical hypothyroidism were having higher risks of loss of pregnancy [RR 2.01; Confidence

Interval (CI) 1.68-2.46; I²=0], placental abruption [RR 2.41; Confidence Interval (CI) 1.64-2.46}; I²=0], and death of neonates [RR 2.53; Confidence Interval (CI) 1.43-4.39; I²=0]. We did not find any association between subclinical hypothyroidism and pregnancy loss, preterm labor, placental abruption and placenta previa. Our data shows that an overall prevalence of subclinical hypothyroidism was found to be 36.3% in pregnant women during their first trimester of pregnancy.

Conclusion: Higher prevalence of subclinical hypothyroidism in the first trimester of pregnancy indicates that these women are at increased risks of loss of pregnancy, placental abruption and neonatal death as compared to euthyroid pregnant women.

References

1. Biondi B, Cappola AR, Cooper DS. Subclinical Hypothyroidism: A Review. *JAMA*. 2019 Jul 9;322(2):153-160. doi: 10.1001/jama.2019.9052. PMID: 31287527.
2. Alexander EK, Pearce EN, Brent GA. et al. 2017 Guidelines of the American Thyroid Association for the Diagnosis and Management of Thyroid Disease During Pregnancy and the Postpartum. *Thyroid*. 2017;2017.315-389. <http://doi.org/10.1089/thy.2016.0457>
3. Gietka-Czernel M, Glinicki P. Subclinical hypothyroidism in pregnancy: controversies on diagnosis and treatment. *Pol Arch Intern Med*. 2021 Mar 30;131(3):266-275. doi: 10.20452/pamw.15626. Epub 2020 Sep 25. PMID: 32975922.
4. Toloza FJK, Abedzadeh-Anaraki S, Maraka S. Subclinical hypothyroidism in pregnancy. *Curr Opin Endocrinol Diabetes Obes*. 2019 Oct;26(5):225-231. doi: 10.1097/MED.0000000000000491. PMID: 31356254.
5. Casey BM, Thom EA, Peaceman AM, et al.; Treatment of Subclinical Hypothyroidism or Hypothyroxinemia in Pregnancy. *N Engl J Med*. 2017;376(9):815-825. doi: 10.1056/NEJMoa1606205.

«THE RESISTANCE TO PSYCHO-EMOTIONAL STRESS IN STUDENTS»

Volynets L.

Kyiv, Ukraine, Bogomolets National Medical University

In recent years, there has been a decline in health, physical and functional capabilities among young people against the background of hypodynamy, which negatively affects the level of health, physical and psychological, in general.

With the intensification of the educational process, all this reduces the effectiveness of training future doctors.

Some authors have shown that the characteristics of the dynamics of tapping test, speed of neuroand muscle processes, the maximum frequency of movements, especially with fatigue, can be an indicator of functional status, as well as resistance to stress factors [1, 2, 4, 6-8].

The study of the dynamics of the tapping test to assess speed and motor skills in students with different levels of morpho-functional status is of particular interest as a psycho-emotional load – it is easy to perform, safe, does not require expensive equipment.

Purpose of the study was to study the speed and strength characteristics of medical students according to the dynamics of the tapping test with a different morpho-functional status and moving activity under psycho-emotional stress.

Material and research methods.

The 65 medical students of the IVst year of medical faculties of NMU (36 women and 29 men) aged from 20 to 24 years were studied.

Among students with BMI from 19 to 24.9 were 15 men (12 and 3 students regularly engaged in sports: boxing, Thai boxing, football, cycling), and 24 women (21 of them did not play sports, and

3 girls played sports regularly: Thai boxing , taekwondo, boxing, weightlifting).

With a BMI of 25 to 29, there were 14 men (11 students did not play sports and 3 students played sports regularly), and 12 women (9 students did not play sports and 3 students played sports regularly and participated in sports competitions).

The dependence of the maximum frequency of movements (tapping test) in the Ist, IIth, IIIth, and IVst squares, and their ratios, the total sum of points were studied, the dynamics of the tapping test, the dependence of the maximum frequency of movements in the I, II, III, III, and IV squares, their ratios, and the total number of points in medical students.

Morpho-functional status was assessed by indicators of the level of body mass index (BMI), back muscles thrust, hand dynamometry, and a chronotropic cost of the heart (CHCH) the 4 floors) (by the methodology of the department).

Students were also offered a survey based on a developed the questionnaire, which took into account the sports history, participation in sports sections, sports categories, chronic diseases. etc. Statistical data processing was performed using the Student's ratio

Research of the results and their discussion

When assessing the morphological and functional parameters and dynamics of speed qualities according to the tapping test in women who regularly participated in sports sections and participated in competitions, a probable increase in values ($p < 0.05$) of back muscle strength compared to female students was found, who do not play sports: 64.7 ± 8.94 and 98.5 ± 9.8 with a BMI of 19 to 24.9, and 69.7 ± 8.94 and 105 ± 5.0 with a BMI of 25 to 29.

The Aerobic capacity (chronotropic cost of the heart (CHCH) on the 4 floors) in the girls participating in sports competitions were higher: 1.6 ± 0.17 and 0.67 ± 0.17 with a BMI of 25 to 29 ($p < 0.05$).

When studying the dynamics of the Tapping test (TT), it was found that the maximum number of points in the Ist square did not differ in both sports girls and those who do not play sports 80.4 ± 9.1 and 77.0 ± 9.0 and BMI from 19 to 24.9: and 70 ± 8.2 and 75.0 ± 8.0 , and with a BMI of 25 to 29 ($p > 0.5$).

The rate of recovery of neuromuscular processes (as evidenced by the indicators of TT in the 4th square was higher in girls who regularly play sports and participate in competitions compared with those who do not play sports, respectively: 82.0 ± 8.5 and 61.1 ± 7.5 , ($p > 0.5$) at BMI from 19 to 24.9 and with BMI from 25 to 29, respectively: 72.0 ± 9.0 and 59.73 ± 5.22 , ($p > 0.5$).

The percentage of the maximum number of points in the Ist and IVth squares was significantly higher and showed low resistance to stress among girls who do not play sports (-) $13.5 \pm 6.99\%$. Among sports girls, the maximum number of points exceeded (+) $2.6 \pm 1.4\%$ of baseline levels, which is normal, both for BMI in the range from 19 to 24.9 and from 25 to 29.

Given that the increase in body weight in girls engaged in sports due to female athletes due mainly to muscle mass, we can conclude that BMI within these limits did not affect the rate of recovery of neuromuscular processes, chronotropic cost of the heart at 4 floors ladder test, strength and resistance to psiho-emotional stress. While in female students who did not play sports regularly, an increase in BMI from 25 to 29 was accompanied by a deterioration in the morphological and functional status of female students

When assessing morphological and functional parameters, and the dynamics of speed qualities on the tapping test in men who regularly participate in sports and participated in competitions, there was a probable increase in values ($p < 0.05$) of the strength of the back muscles compared to these indicators for men who do not play sports: 170.78 ± 15.9 and 128.67 ± 17.42 with a BMI of 19 to 24.9, and 139.9 ± 18.6 and 115.0 ± 15.0 kg with a BMI of 25 to 29.

An aerobic capacity (chronotropic cost of the heart (CHCH) of climbing 4 floors) of men participating in sports competitions was higher: 0.73 ± 0.03 and 1.09 ± 0.12 with a BMI of 25 to 29 ($p < 0.05$).

MEDICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

When studying the dynamics of the tapping test, it was found that the maximum number of points in the 1st square did not differ in both athletic men and those who do not play sports regularly. 8.8 ± 6.91 and 74.8 ± 6.91 , with a BMI of 19 to 24.9: and 72.75 ± 2.9 and 70.75 ± 2.88 with a BMI of 25 to 29; ($p > 0.5$).

Instead, the rate of recovery of neuro-muscular (maximum speed of the points in the IVth square) was higher in men who regularly play sports and participate in competitions: 71.6 ± 6.9 and 61.6 ± 7.2 ; ($p > 0.5$) at BMI from 19 to 24.9 and BMI from 25 to 29 = 72.6 ± 2.9 and 69.0 ± 2.5 ($p > 0.5$).

The percentage of the maximum number of points in the 1st and 4th squares was significantly higher and indicated low resistance to stress among men who do not play sports (-) $20.3 \pm 6.96\%$ with a BMI from 19 to 24.9.

Among an athletes, the maximum sum of points was reduced compared to baseline levels in the 1st square by (-) $9.8 \pm 3.1\%$ with a BMI of 25 to 29.

Similarly, given that the increase in body weight in men who play sports is mainly due to muscle mass, it can be concluded. that BMI did not affect the rate of recovery of neuro-muscular processes, chronotropic cost of the heart, posture strength and resistance to stress. While in male students who did not play sports regularly, an increase in BMI from 25 to 29 worsened the morphological and functional status of the surveyed students.

Conclusion

The studies have shown a significant increase in the values of chronotropic cost of the heart, the strength of the back muscles (aerobic and strength qualities) and the rate of recovery of neuro-muscular processes and resistance to psycho-emotional stress in the students, who play sports.

The results of the survey showed a high sensitivity of the tapping test depending on the physical and functional condition of students and resistance to psycho-emotional stress.

Table. Dynamics of values of morpho-functional indicators and Tapping test of students

BMi (M±m)	Sex	n	BMi (M±m)	HhCH 4th floors, (BPM/W)	Wrist Dynamometry, (kr)	Back Muscles Dynamometry, (kr)	Tapping test indicators					
							I-st square	II-nd square	III-d square	IV-th square	% I/ %IV (%)	Maxim/ Sum of points
19-24.9	M. 23	1 gr 12	22.3±1.28	1.09±0.12	48.53±9.16	128.67±17.42	74.8±6.91	64.13±5.86	61.73±7.22	61.6±7.2	(-) 20.3±6.96	269.27±25.32
		2 gr	22.1±1.24	0.73±0.03	49.5±9.34	170.78±15.9	78.8±6.91	66.6±6.0	61.5±6.5	71.6±6.9	(-)9.8±3.1	259.27±20.32
		3										
	W 24	3 gr	20.0±1.11	1.6±0.17	24.6±5.7	64.7±8.94	77.0±9.0	64.1±8.04	59.3±8.27	61.1±7.5	(-) 13.5±6.99	255.3±28.25
		21 4rp 3	20.04±1.12	0.67±0.17	30±8.0	98.5±9.8	80.4±9.1	62.1±8.0	63.52±8.5	82.0±8.5	(+)2.6±1.4	252.3±24.25
25-29	M. 30	5 gr 17	28.85±2.0	1.84±0.04	50.0±5.0	115.0±15.0	72.75±2.88	62.0±6.0	63.0±4.0	69.0±2.5	(-) 7.21±5.89	250.75±24.25

MEDICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

		6 gr 13	28.55± 1.9	0.84± 0.04	49.9± 4.89	139.9± 18.6	72.75± 2.9	66.0± 5.9	61.73± 4.22	72.6±2. 9	(-) 3.21 ±5.89	260± 29.1
	W. 12	7 gr 9	35.4± 5.3	1.62± 0.09	24.5± 5.6	69.7± 8.94	75.0± 8.0	62.1± 6.0	59.4± 8.3	59.73± 5.22	-12	252± 19.0
		8gr 3	35.2± 5.2	0.66± 0.16	31± 9.0	105± 5.0	70± 8.2	62.5± 5.5	63.5± 8.5	72.0±9. 0	(+)3.6 ±1.6	253± 26.0
p			p _{1,2} >0,5 p _{3,4} >0,5 P _{5,6} >0,5 P _{7,8} >0,5	p _{1,2} <0,0 5 p _{3,4} <0,0 5 P _{5,6} <0,0 5 P _{7,8} <0,0 5 p _{1,5} >0,5 P _{2,6} >0,5 P _{4,8} >0,5	p _{1,2} >0,5 P _{5,6} >0,5 p _{3,4} >0,5 P _{3,7} >0,5 P _{4,8} >0,5 p _{3,4} <0,05 P _{7,8} <0,05	p _{1,2} <0,5 p _{3,4} <0,0 5 P _{5,6} >0,5 P _{3,7} >0,5 P _{7,8} <0,0 5	p _{1,2} >0,5 p _{3,4} >0,5 P _{5,6} >0,5 P _{7,8} >0,5	p>0,5	p>0,5	p _{1,2} <0, 05 p _{3,4} <0, 05 P _{5,6} <0, 05 P _{7,8} <0, 05	p _{1,2} <0, 05 p _{3,4} <0, 05 P _{5,6} <0, 05 P _{7,8} <0, 05	p>0,5

Reference:

- 1.Баянова А.В. Реактивность сердечно-сосудистой системы на психо-эмоциональную нагрузку в виде теппинг-теста у здоровых мужчин и мужчин с сердечно-сосудистыми заболеваниями. Тюменский гос.университет.2004.-с.253-256.
- 2.Кирой В.Н. Физиологические методы в психологии (учебное пособие).- Ростов-на-Дону: Изд-во ООО «ЦВВР», 2003.- 224 с.
- 3.Ильин Е.П. Психомоторная организация человека. – СПб.: Питер, 2003.
- 4.Аулик И.В.Определение физической работоспособности в клинике и спорте [Текст] : [монография] / И. В. Аулик. - 2-е изд., перераб. и доп. - М. : Медицина,1990.
- 5.Сурков, Е. Н. Психомоторика спортсмена / Е. Н. Сурков . – М. : Физкультура и спорт, 1984 . – 126 с.
- 6.Наенко Н. И. Психическая напряженность. М., 1976. С. 5-20.
- 7.Самороднов О.В.,Чуев В.А.Теппинг-тест как индикатор включения релаксационного механизма срочной защиты.Санкт-Петербургский Национальный Государственный университет физической культуры, спорта и здоровья им.П.Ф.Лесгафта 2012
- 8.Лобзин В.С.,Решетников М.М.Аутогенная тренировка. –Л.:«Медицина». 1986.с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ КЛІТИННИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПАЦІЄНТІВ ГРУП ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕД ПРОВЕДЕННЯМ ДЕНТАЛЬНОЇ ІМПЛАНТАЦІЇ

Бамбуляк Андрій Васильович,
к.мед.н., доцент

Лопушняк Леся Ярославівна,
к.мед.н., асистент
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. На сьогодні найбільш поширеним методом лікування часткової або повної відсутності зубів є застосування дентальних імплантатів у якості опори для ортопедичних конструкцій. Часто, через недостатній об'єм кісткової тканини щелеп внаслідок атрофії у ділянці видалених зубів, неможливо провести внутрішньокісткову імплантацію.

Мультипотентні мезенхімальні стромальні клітини дорослого організму є оптимальними для застосування в стоматологічній практиці, оскільки володіють здатністю до диференціації в остеогенні стовбурові клітини та значної проліферації, що в свою чергу дозволяє отримати достатню для трансплантації кількість клітин [1–3]. Основним джерелом мультипотентних мезенхімальних стромальних клітин є жирова тканина, яка пройшла остеогенне індукування та сприяє активізації процесів регенерації та відновлення ушкодженої кістки, а також скорочує терміни лікування пацієнтів із вираженим дефіцитом кісткової тканини щелеп. Застосування стовбурових клітин та тканинної інженерії забезпечує інноваційний підхід щодо виявлення матеріалу, який може бути використаний не тільки для заміщення втрачених тканин, але й для покращення регенерації кісткової тканини [4].

Ключові слова: мультипотентні мезенхімальні стромальні клітини, дентальна імплантація, пацієнт, група дослідження, стоматологія.

Метою дослідження було виявити ефективність застосування остеопластичних матеріалів на основі мультипотентних мезенхімальних стромальних клітин жирової тканини, які були використані для заповнення кісткових дефектів під час проведення стоматологічних операцій перед дентальною імплантацією у пацієнтів груп дослідження.

Матеріал та методи дослідження. Обстеження та лікування із застосуванням дентальної імплантації проведено 140 пацієнтам, яким для збільшення об'єму кісткової тканини альвеолярних відростків щелеп за допомогою різних остеопластичних матеріалів попередньо були проведені хірургічні втручання. Усі пацієнти були розподілені на III групи: I (основна) група – 49 осіб (35,0 %), у яких для відновлення кісткової тканини альвеолярних

відростків застосовувався матеріал «Колапан–Л»; II (основна) група – 62 хворих (44,29 %), у яких аугментація кісткових дефектів здійснювалась за допомогою запропонованої нами композиції: препарату «Колапан–Л», мультипотентних мезенхімальних стромальних клітин жирової тканини та збагаченої тромбоцитами плазма крові; III (контрольна) група – 29 пацієнти (20,71 %), у яких загоєння рани відбувалося під кров'яним згустком (спонтанне). У дослідженні застосовано двохмоментну внутрішньокісткову систему імплантатів MegaGen (інтрамобільні циліндричні імплантати). Дана система оснащена амортизатором, завдяки якому можливе спостереження та його заміна.

Отримані результати. Після проведеного дослідження встановлено, що у пацієнтів, у яких для заповнення кісткових дефектів застосовувалась комбінація на основі мультипотентних мезенхімальних стромальних клітин жирової тканини, препарату «Колапан–Л» та збагаченої тромбоцитами плазми крові, після встановлення дентальних імплантатів, повністю відновлювались періімплантатні тканини.

Ефективність застосування запропонованої нами остеопластичної комбінації на основі мультипотентних мезенхімальних стромальних клітин жирової тканини, препарату «Колапан–Л» та збагаченої тромбоцитами плазми крові у пацієнтів підтверджено позитивною динамікою пародонтального індексу РМА, проби Шиллера-Писарева та значеннями гігієнічного індексу ОНІ-S впродовж спостереження.

Висновки. Використання остеопластичних матеріалів на основі мультипотентних мезенхімальних стромальних клітин жирової тканини під час проведення стоматологічних операцій покращує регенеративні та репараційні властивості кісткової тканини щелеп, завдяки чому полегшує післяопераційний перебіг та сприяє скороченню термінів стаціонарного лікування пацієнтів.

Список літератури:

1. Niemeyer P, Krause U, Kasten P, Kreuz PC, Henle P, Südkam NP, Mehlhorn A. Mesenchymal stem cell-based HLA-independent cell therapy for tissue engineering of bone and cartilage. *Curr Stem Cell Res Ther.* 2018; 1(1):21-7.
2. Pittenger MF, Mackay AM, Beck SC, Jaiswal RK, Douglas R, Mosca JD, Moorman MA, Simonetti DW, Craig S, Marshak DR. Multilineage potential of adult human mesenchymal stem cells. *Science.* 2019 Apr 2;284(5411):143-7.
3. Quarto R, Mastrogiacomo M, Cancedda R, Kutepov SM, Mukhachev V, Lavroukov A, Kon E, Marcacci M. Repair of large bone defects with the use of autologous bone marrow stromal cells. *N Engl J Med.* 2012;344(5):385-6
4. Augello A, Tasso R, Negrini SM, Amateis A, Indiveri F, Cancedda R, Pennesi G. Bone marrow mesenchymal progenitor cells inhibit lymphocyte proliferation by activation of the programmed death 1 pathway. *Eur J Immunol.* 2015;35(5):1482-90.

КОРРЕКЦИЯ ЯНТАРНОЙ КИСЛОТОЙ МЕТАБОЛИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ СОСТОЯНИЯ ТКАНЕЙ РОТОВОЙ ПОЛОСТИ КРЫС В УСЛОВИЯХ ДЕЙСТВИЯ ВНУТРИУТРОБНОЙ ГИПОКСИИ И КАРИЕСОГЕННОГО РАЦИОНА

Иванов Виталий Степанович

Кандидат медицинских наук, старший научный сотрудник, главный врач
Государственное учреждение «Институт стоматологии и челюстно-лицевой
хирургии Национальной академии медицинских наук Украины»

Иванова Валентина Витальевна

Студентка 2 курса, стоматологического факультета
Одесского национального медицинского университета

Гипоксический синдром является нарушением окислительно-восстановительных процессов в митохондриях, снижение функции которых характеризуется активацией процесса гликолиза, который сопровождается при гипоксии повышением в тканях молочной и пировиноградной кислот, перекисных соединений, нарушением обмена кальция [1].

Важным для профилактики и лечения таких состояний является использование в клинической практике антигипоксантов и антиоксидантов.

Одним из таких веществ является янтарная кислота. Ее физиологическое действие многообразно и базируется на общем биохимическом механизме: 1) энергизирующе-антиацидотическое действие. Энергизация янтарной кислоты особенно ярко проявляется по поддержанию синтеза АТФ при возрастающей АТФ-азной нагрузке на митохондрии, моделирующей возрастающие энергетические траты при интенсивной работе [2]. Введение янтарной кислоты усиливает фосфорилирование в митохондриях, благодаря чему снижается уровень молочной кислоты при восстановлении обратных отношений с пировиноградной кислотой; 2) антиоксидантное действие янтарной кислоты изучено при моделировании патологического нарастания перекисных процессов в результате лечения гипервитаминоза D₂. Применение янтарной кислоты уменьшало нарастание продуктов ПОЛ на 70-80 %, при этом внутриклеточные повреждения, в т.ч. и митохондрий, предотвращались [2]. Описано проявление антиоксидантного действия янтарной кислоты и на других моделях индукции перекисного окисления липидов, в частности, при патологической беременности у крыс (преждевременные роды, мертворождаемость, врожденные уродства). Введение янтарной кислоты устраняло эти патологические явления и нормализовало уровень перекисных соединений [2].

Все вышеизложенное предопределило изучение влияния экзогенной янтарной кислоты на состояние зубо-челюстной системы и тканей ротовой полости крыс в условиях сочетанного действия гипоксии и кариесогенного рациона.

Для воспроизведения потомства в группах крыс-самок было подсажено по 1-2 самца. Затем у крыс-самок половозрелого возраста предположительно с 10 по 19 дни беременности воспроизводили тканевую гипоксию введением внутривентриально нитрита натрия (NaNO_2) в дозе 10 мг/кг массы тела крыс [3].

После рождения крысят в 1-мес возрасте сажали на кариесогенный рацион (КгР) по Стефану [4]. В продолжении 30 дней крысы на фоне полученных экспериментальных воздействий (гипоксия+кариесогенный рацион) получали per os растворы янтарной кислоты (ООО ПТФ «Фармаком». Длительность введения препаратов составила 30 дней.

Интактным беременным крысам, как и родившемуся от них потомству, не производили никаких экспериментальных воздействий. Они содержались на стандартном рационе вивария.

Животных выводили из опыта путем тотального кровопускания из сердца, проводимого под наркозом (тиопентал натрия 40 мг/кг). Предварительно отделив слизистую оболочку полости рта, вычленяли челюсти.

Объектами биохимических исследований служили печень, надосадочная жидкость гомогенатов слизистой оболочки полости рта (25 мг/мл), кости альвеолярного отростка (50 мг/мл) и пульпы резцов крыс. Надосадочную жидкость получали путем центрифугирования в центрифуге РС-6 в течении 15 минут при 3000 об/мин при температуре +4°C.

Состояние межклеточного матрикса соединительной ткани оценивали по состоянию коллагена (содержание связанного, свободного и общего оксипролина [5]) и гликозаминогликанов (ГАГ) в тканях пародонта [6].

Уровень продуктов перекисного окисления липидов (ПОЛ) оценивали по содержанию в тканях малонового диальдегида (МДА) тиобарбитуровым методом [7]. Состояние физиологической антиоксидантной системы (ФАС) оценивали по активности глутатион-пероксидазы (ГПО) [8] и каталазы [9].

Для оценки состояния тканей крыс определяли биохимические показатели унифицированными методами, используя коммерческие наборы реактивов.

На макропрепаратах выделенных челюстей крыс определяли количество кариозных полостей (на 1 крысу), а также глубину кариозных поражений зубов крыс кариесом (в баллах).

Выделенные челюсти крыс подвергали морфометрическому исследованию. Степень резорбции кости альвеолярных отростков челюстей крыс оценивали методом А.В. Николаевой [10]. Для этого при помощи бинокулярной лупы, в окуляр которой встроена линейка с ценой деления 0,05 мм, определяли степень обнажения каждого корня моляров и подсчитывали убыль костной ткани, которую выражали в процентах.

Исследования показали значительное снижение количества кариозных поражений в среднем на 1 крысу – на 56 % ($p_1 < 0,001$; табл. 1). Достоверно

MEDICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

снижалась (на 61 %; $p_1 = 0,003$) также глубина поражений зубов крыс /Ориесом под действием янтарной кислоты. В то же время показатели резорбции костной ткани пародонта достоверно не изменялись (табл. 1).

Таблица 1

Влияние янтарной кислоты на состояние зубочелюстной системы крыс в условиях воспроизведения гипоксии и кариеогенного рациона ($M \pm m$; p ; p_1)

Группы животных	Показатели резорбции костной ткани пародонта (%)	Количество кариозных полостей на 1 крысу	Глубина поражений зубов кариесом (в баллах)
Интактная	16,3±0,9	2,5±0,3	3,2±0,4
Г+КГР	25,2±1,6 $p=0,001$	3,2±0,2 $p=0,08$	3,1±0,3
Г+КГР +янтарная кислота	22,6±1,3	1,8±0,2 $p_1 < 0,001$	1,9±0,2 $p_1 = 0,003$

Примечание. В табл. 1-8 показатель достоверности p рассчитан по сравнению с интактной группой; p_1 – по сравнению с группой (Г+КГР).

Под влиянием янтарной кислоты в пульпе зубов крыс достоверно снижалась активность КФ – на 32 % ($p_1 = 0,009$); активность ЩФ увеличивалась на 63 % ($p_1 = 0,006$), что говорит об активации одонтобластов при применении янтарной кислоты в условиях воспроизведения гипоксии и кариеогенного рациона (табл. 2).

Таблица 2

Влияние янтарной кислоты на активность фосфатаз в пульпе зубов крыс в условиях воспроизведения гипоксии и кариеогенного рациона ($M \pm m$; p ; p_1)

Группы животных	Активность	
	КФ (нкат/л)	ЩФ (мкат/л)
Интактная	68,8±10,6	2,10±0,27
Г+КГР	183±4,85 $p < 0,001$	1,13±0,14 $p = 0,02$
Г+КГР +янтарная кислота	125±14,5 $p_1 = 0,009$	1,84±0,053 $p_1 = 0,006$

Под действием янтарной кислоты содержание ГАГ в слизистой оболочке полости рта крыс увеличивалось вдвое ($p_1 = 0,002$): $0,12 \pm 0,007$ мг/г против $0,060 \pm 0,010$ мг/г и достигало уровня интактной группы: $0,13 \pm 0,010$ мг/г. В кости альвеолярного отростка содержание ГАГ увеличивалось на 34 % ($p_1 < 0,001$; табл. 3).

Об улучшении состояния коллагена костной ткани пародонта под влиянием янтарной кислоты свидетельствовало увеличение содержания оксипролина по сравнению с контрольной группой (Г+КгР): в 1,4 раза общего ($p_1 < 0,001$) и в 2,1 раза ($p_1 < 0,001$) – свободного (табл. 3).

Уровень сиаловых кислот в сыворотке крови существенно снижался (на 19 %; $p_1 = 0,04$) относительно контрольной группы и достигал уровня интактной, что говорит об уменьшении воспалительных явлений в данном объекте исследований. Содержание лактата в сыворотке крови достоверно снижалось, не достигая, однако, уровня интактной группы (табл. 4).

Таблица 3

Влияние янтарной кислоты на показатели состояния межклеточного матрикса костной ткани пародонта крыс в условиях воспроизведения гипоксии и кариезогенного рациона ($M \pm m$; p ; p_1)

Группы животных	Содержание			
	оксипролина (мкмоль/г)			ГАГ (мг/г)
	общий	связанный	свободный	
Интактная	$686 \pm 21,4$	$220 \pm 39,1$	$466 \pm 47,2$	$0,16 \pm 0,0050$
Г+КгР	$366 \pm 18,4$ $p < 0,001$	$188 \pm 7,20$	$178 \pm 11,3$ $p = 0,001$	$0,097 \pm 0,0032$ $p < 0,001$
Г+КгР +янтарная кислота	$502 \pm 10,8$ $p_1 < 0,001$	$142 \pm 7,00$ $p_1 = 0,008$	$366 \pm 16,8$ $p_1 < 0,001$	$0,13 \pm 0,0030$ $p_1 < 0,001$

Таблица 4

Влияние янтарной кислоты на содержание лактата и сиаловых кислот в сыворотке крови крыс в условиях воспроизведения гипоксии и кариезогенного рациона ($M \pm m$; p ; p_1)

Группы животных	Содержание	
	лактат (ммоль/л)	сиаловые кислоты (ммоль/л)
Интактная	0,75±0,067	2,03±0,012
Г+КГР	1,15±0,030 $p=0,003$	2,52±0,10 $p=0,004$
Г+КГР +янтарная кислота	1,00±0,054 $p_1=0,04$	2,05±0,15 $p_1=0,04$

Под влиянием янтарной кислоты уровень лактата в слизистой оболочке полости рта увеличивался в 1,4 раза ($p_1 < 0,001$); содержание пирувата снижалось в 1,7 раза ($p_1 = 0,003$), приближаясь к данным интактных групп (табл. 5). Соотношение лактат/пируват увеличивалось практически до уровня интактной группы (табл. 5).

Таблица 5

Влияние янтарной кислоты на содержание лактата и пирувата в слизистой оболочке полости рта крыс в условиях воспроизведения гипоксии и кариезогенного рациона ($M \pm m$; p ; p_1)

Группы животных	Содержание		
	лактат (ммоль/г)	пируват (ммоль/г)	лактат/пируват
Интактная	1,53±0,62	0,47±0,032	3,3
Г+КГР	0,98±0,33 $p < 0,001$	0,92±0,078 $p = 0,003$	1,07
Г+КГР +янтарная кислота	1,41±0,57 $p_1 < 0,001$	0,54±0,025 $p_1 = 0,003$	2,6

Янтарная кислота в избранных экспериментальных условиях снижала уровень ПОЛ в сыворотке крови и костной ткани пародонта (табл. 6). Так, содержание МДА снижалось в сыворотке крови в 1,3 раза ($p_1 < 0,001$). Активность каталазы при этом увеличивалась недостоверно (в 1,3 раза). Содержание МДА снижалось также в кости альвеолярного отростка ($p_1 = 0,023$). Активность антиоксидантных ферментов значительно увеличивалась по сравнению с группой (Г+КГР): каталазы – на 12 % ($p_1 = 0,05$), ГПО – в 1,9 раза ($p_1 < 0,001$; табл. 6).

Таблица 6

Влияние янтарной кислоты на содержание МДА и активность антиоксидантных ферментов в сыворотке крови и костной ткани пародонта крыс в условиях воспроизведения гипоксии и кариеогенного рациона ($M \pm m$; p ; p_1)

Группы животных	Содержание МДА (нмоль/мл, нмоль/г)	Активность	
		каталаза (мкат/мл; мкат/г)	ГПО (мкмоль/с·мл; мкмоль/с·г)
сыворотка крови			
Интактная	4,46±0,34	2,05±0,29	3,06±0,18
Г+КГР	6,42±0,22 $p=0,04$	1,30±0,16 $p=0,05$	1,62±0,11 $p=0,01$
Г+КГР +янтарная кислота	4,89±0,17 $p_1 < 0,001$	1,69±0,13	1,93±0,12 $p_1 = 0,001$
кость альвеолярного отростка			
Интактная	3,58±0,012	33,8±0,43	114±0,023
Г+КГР	4,06±0,023 $p < 0,001$	28,5±0,87 $p=0,003$	50,8±1,61 $p < 0,001$
Г+КГР +янтарная кислота	3,94±0,023 $p_1 = 0,023$	31,9±1,30 $p_1 = 0,05$	95,4±7,51 $p_1 < 0,001$

В слизистой оболочке полости рта крыс, получавших янтарную кислоту на фоне сочетания внутриутробной гипоксии и кариеогенного рациона, активность КФ снижалась на 11 % ($p_1 = 0,05$), что свидетельствовало об уменьшении воспалительных явлений в данном объекте исследования (табл. 7).

MEDICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Содержание МДА по сравнению с контрольной группой (Г+КГР) существенно не изменялось; активность каталазы увеличивалась на 16 % ($p_1=0,06$; табл. 7).

Таблица 7

Влияние янтарной кислоты на активность КФ и каталазы в слизистой оболочке полости рта крыс в условиях воспроизведения гипоксии и кариезогенного рациона ($M \pm m$; p ; p_1)

Группы животных	Содержание МДА (нмоль/г)	Активность	
		КФ (нкат/г)	Каталаза (мкат/г)
Интактная	—	53,3±2,96	95,1±16,8
Г+КГР	93,2±14,0	87,2±3,39 $p < 0,001$	84,1±5,70
Г+КГР +янтарная кислота	99,7±1,10	77,6±4,39 $p_1=0,05$	97,6±3,00 $p_1=0,06$

Под влиянием перорального введения янтарной кислоты в костной ткани пародонта изменялись показатели минерального обмена. Так, активность ЩФ недостоверно увеличивалась (в 1,4 раза, $p_1 > 0,05$), содержание фосфора – в 1,3 раза ($p_1 > 0,05$). Уровень кальция увеличивался в 1,6 раза ($p_1=0,03$), не достигая, однако, уровня интактной группы (табл. 8).

Таблица 8

Влияние янтарной кислоты на состояние минерального обмена в кости альвеолярного отростка крыс в условиях воспроизведения гипоксии и кариезогенного рациона ($M \pm m$; p ; p_1)

Группы животных	Активность ЩФ (нмоль/с·г)	Содержание	
		Кальций (ммоль/г)	Фосфор (ммоль/г)
Интактная	117±8,0	7,43±0,37	6,29±0,13
Г+КГР	65,1±5,40 $p=0,004$	2,08±0,26 $p < 0,001$	2,01±0,28 $p < 0,001$
Г+КГР +янтарная кислота	88,6±12,4	3,25±0,32 $p_1=0,03$	2,65±0,14

Результаты проведенных исследований показали, что янтарная кислота на фоне внутриутробной тканевой гипоксии и содержания 1-мес. крыс на кариесогенном рационе в течение 30 дней проявила кариес-профилактическое действие. Значительно снижалось как количество кариозных полостей (в среднем на 1 крысу), так и тяжесть кариозного процесса (в баллах).

Янтарная кислота в избранных условиях опыта оказала положительное влияние на метаболизм межклеточного матрикса костной ткани пародонта крыс; противовоспалительное действие выражалось в снижении содержания сиаловых кислот в сыворотке крови и активности кислой фосфатазы в слизистой оболочке полости рта. Янтарная кислота проявила антиоксидантное действие, снижая содержание МДА в сыворотке крови и локально – в костной ткани пародонта по сравнению с контрольными группами.

Содержание лактата и пирувата под влиянием янтарной кислоты достигало данных интактных групп. Лактат-пируватный индекс в этих условиях также нормализовался.

Список литературы:

1. Царегородцев А. Д., Николаева Е.А., Сухоруков В.С. Коррекция метаболических состояний при различных патологических состояниях у детей. – М.: 2006. – 87 с.
2. Кондрашова М.Н. Гормоноподобное действие янтарной кислоты / М.Н. Кондрашова // Вопросы биологической медицинской и фармацевтической химии. – 2002. - № 1. – С. 7-12.
3. Лукьянова Л.Д. Молекулярные механизмы тканевой гипоксии и адаптация организма / Л.Д. Лукьянова // Физиологический журнал. 2003. – Т.49. - №3. – С. 17-35.
4. Stephan R.N., Harris N.R. Advances in experimental caries research / R.N. Stephan, N.R. Harris // Washington. – 1955. – P. 47-48.
5. Кольман Я., Рём К. Наглядная биохимия (4-е издание). – М.: 2012. – 469 с.
6. Яцкевич Е.Е. Механизм развития стоматологической патологии, принципы ее профилактики и лечения у детей при врожденных и наследственных заболеваниях с гипоксией: Автореф. дис. докт. мед. наук / Е.Е. Яцкевич – Тверь – 2011. – 186 с.
7. Яцкевич Е.Е. Клинико-биохимические показатели нестимулированной смешанной слюны у детей с врожденными и наследственными заболеваниями / Е. Е. Яцкевич, Ад. А. Мамедов // Эпидемиология, профилактика и лечение основных стоматологических заболеваний у детей: материалы научно-практической конференции. – Тверь. – 2003. – С. 41.
8. Леонтьев В.К. Гипоксический синдром в полости рта и его влияние на основные стоматологические заболевания у детей с кислородной недостаточностью / В. К. Леонтьев, Е. Е. Яцкевич // Институт стоматологии. – 2007. - № 4. – С. 96-99.

9. Martins C. Oral and salivary flow characteristics of a group of Brazilian children and adolescents with chronic renal failure / C. Martins, W. L. Siqueira, L.S. Guimaraes Primo // *Pediatr Nephrol.* – 2008. – № 23(4). – P. 619-624.

10. Николаева А.В. Влияние некоторых нейротропных средств на состояние тканей при раздражении верхнего шейного симпатического узла: Автореф. дис. канд. мед. наук / А. Николаева – Харьков. – 1967. – 29с.

ЕПІДЕМІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АНОМАЛІЙ ЗУБНИХ РЯДІВ ТА ОКРЕМИХ ЗУБІВ У ДІТЕЙ 7-15 РОКІВ

Кобцева Олена Анатоліївна,

кандидат медичних наук, доцент
Донецький національний медичний університет

Кобцева Дар'я Дмитрівна,

студентка стоматологічного факультету
Донецький національний медичний університет

Епідеміологічні дослідження, проведені на території України, свідчать про високу поширеність морфологічних і функціональних порушень в зубощелепно-лицевої ділянці у дітей та підлітків [1]. Функціональні розлади та ортодонтичні порушення зубо-щелепної системи є не тільки проблемою стану здоров'я людини, але і важливим аспектом в процесі формування особистості та соціального статусу [2].

Мета дослідження: вивчити поширеність аномалій зубних рядів та окремих зубів у дітей Донецької області, які звернулися за ортодонтичною допомогою.

Матеріали і методи дослідження. Для реалізації мети дослідження проаналізовано ортодонтичний статус 354 дітей Донецької області 7-15 років. Обстеження дітей проводили за загальноприйнятою в стоматології методикою, яка включала збір скарг, анамнезу життя та захворювання, зовнішній огляд обличчя дитини та огляд ротової порожнини. Постановку ортодонтичного діагнозу виконували з використанням класифікацій зубощелепних аномалій Е. Енгля, Д.А. Калвеліса, А.І. Бетельмана. Матеріал клінічного дослідження був підданий варіаційно-статистичної обробки відповідно до мети роботи. Обробка результатів дослідження проводилася з використанням загальноприйнятих методів математичної статистики.

Результати дослідження. Аналіз даних проведеного дослідження свідчить, що серед загальної кількості дітей (354), які звернулися по ортодонтичну допомогу, превалювала вікова група пацієнтів раннього змінного прикусу 7- 9 років (42,4%).

Розподіл пацієнтів за гендерною ознакою у віці 7-9 років та 10-12 років був практично рівномірним: 49,3% та 47,2% хлопчиків; 50,7% та 52,8% дівчаток. У той же час у віці 13-15 років значно переважало звернення осіб жіночої статі (74,0%). На нашу думку, такий високий відсоток звертання дівчаток-підлітків у цьому віці пов'язаний із психологічними аспектами підвищеного бажання мати естетичний зовнішній вигляд зубощелепної системи.

Аномалії окремих зубів та зубних рядів у поєднанні з аномалією прикусу були виявлені у 79,1% загальної кількості обстежених дітей.

Вивчення порушень на рівні зубних рядів дозволило встановити, що превалювали зміни форми зубних дуг у трансверзальному та сагітальному напрямках. Звуження зубних рядів було виявлено у 55,1% дітей. Причому зменшення ширини обох зубних дуг було визначено у 26,3%, а одного із зубних рядів – у 28,8% обстежених.

Результати дослідження дозволили встановити, що вкорочення зубних рядів було найпоширенішою деформацією зубних рядів, воно було виявлено у 69,2% випадків. При цьому частіше було порушено довжину обох зубних дуг (39,3%), а скорочення одного із зубних рядів виявили у 29,9% дітей. Подовження однієї чи двох зубних дуг було поширене незначно (11%).

Серед 354 обстежених дітей було виявлено 133 дитини зі скупченістю зубів, що становило 37,6%. Причому переважала скупченість нижнього фронтального сегмента (29,7%). Скупчене положення зубів на обох щелепах виявлено лише у 7,9% обстежених.

Серед аномалій положення окремих зубів у пацієнтів, які звернулися за ортодонтичною допомогою, найбільш поширеною проблемою було вестибулярне положення різців чи іклів. Цю патологію було діагностовано у 52,5% дітей. Оральна позиція та ротація зубів зустрічалися рідше: 8,8% та 17,8% відповідно.

Звертав на себе факт виявлення значної кількості дітей із макродентією зубів (25,1%). Серед загальної кількості дітей (354) нефізіологічні діастеми та тріми зустрічалися у 2,5% випадків, первинна адентія постійних зубів (других премолярів, верхніх латеральних різців) була рентгенологічно виявлена у 6,2% пацієнтів.

Висновки. Основною причиною звернення дітей 7-15 років за ортодонтичною допомогою є наявність аномалій окремих зубів та зубних рядів. Лише 9,0% від загальної кількості дітей висували скарги на наявність неправильного прикусу. Встановлено високу поширеність (79,1%) зубощелепних аномалій у дітей 7-15 років, серед яких превалювали звуження (55,1%) та вкорочення (69,2%) зубних рядів, скупченість зубів (37,6%), вестибулярне положення різців чи іклів (52,5%).

Література

1. Бойцанюк С. І. Поширеність зубощелепних аномалій серед дітей шкільного віку міста Тернополя / С. І. Бойцанюк, М. М. Фалінський, П. Ю. Островський // Молодий вчений. - 2017. - № 5. - С. 57-60.
2. Мельник В.С. Поширеність зубощелепних аномалій та удосконалення організації профілактичної роботи серед школярів / В. С. Мельник, Л. Ф. Горзов, Я. І. Дуганчик [та ін.]. // Клінічна стоматологія. - 2020. - № 1. - С. – 65-70.

ВАЛЯШКО МИКОЛА АВКСЕНТІЙОВИЧ: НАУКОВИЙ ДОРОБОК ВЧЕНОГО

Кулик Денис Євгенович
студент III медичного факультету

Демочко Ганна Леонідівна
доц. катедри сусп. Наук
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Валяшко Микола Авксентійович народився 20 березня 1871 року, в місті Куп'янськ був видатним українським вченим у таких галузях як, хімія та фармація. Батько Авксентій Петрович Валяшко, мав проблеми з грошима, йому прийшлося запозичувати у білгородського аптекаря Гоппе кошти, щоб стати власником аптеки у місті Куп'янську. Він мав ґрунтовну природничу освіту та був активним суспільним діячем. Коли він приїздив до Харкова одразу ж почав працювати лаборантом в аптеці Сартиссона аж до своєї смерті.

Через переїзди Микола провчився в Белгородській гімназії лише 4 роки, але він вражав своєю кмітливістю. Коли вони переїхали до Харкова у 1887 році Микола почав працювати учнем в аптеці у аптекаря І. Лапіна. З часом, він отримав звання аптекарського помічника, склавши екзамени. Навчався на фармацевтичних курсах медичного факультету, які витримав склавши іспит на звання провізора. Він влаштувався на роботу до фармацевтичної лабораторії Харківського Університету, де опановував лабораторні методи дослідження та їх удосконалення.

За свою роботу лаборантом, яка тривала 12 років, він не тільки підготовлювався до лекцій та прийманні участі в практичних заняттях студентів. М.А. Валяшко проводив додатково практичні заняття фармацевтів з якісного, вагового та об'ємного аналізу, та за різними відділами хімічного аналізу, з виготовлення всіляких фармацевтичних препаратів. Під його керівництвом були виконані роботи: І.Л. Лівшиця «Дослідження українських м'ятних масел»; Н.П. Красовського з дослідження масла та ягід колючої крушини та інші. За підтримкою Миколи Авксентійовича було підготовлено 11 кандидатів хімічних наук.

У 1900 році М.А. Валяшко вдалося поїхати на стажування до Марбурзького університету, де працював під керівництвом професорів Е.Шмідта та А. Майера. Відрядження дало Миколі багато досвіду, з кращих університетів Німеччини, а також він розпочав роботу над дослідженням глюкозидів рутину та робініну, кемпферолу. Також було багато досліджень з різних тем викладацьких наукових робіт.

У 1902 році М. А. Валяшко склав іспит на свідоцтво зрілості при Білгородській гімназії, потім вступив на 3 курс природничого відділення фізико-математичного факультету Харківського імператорського університету, в якому

склав іспит, та отримав диплом першого ступеню. А потім в восени 1906 року склав іспит в фізико-математичному факультеті Харківського університету на ступінь магістра хімії та читав лекції з різних тем. Валяшко дуже захоплювався науками такими як: хімія, фармація. Бо коли він жив ще в місті Куп'янськ його батько завідував аптекою, і часто ходив в ліс за всілякими лікарськими травами, його дитинство тісно пов'язано з аптекою. Загалом було опубліковано практично 100 наукових робіт та багато з них були присвячені судовій медицині.

1903 року М.А. Валяшко захистив дисертацію на ступінь магістра фармації за темою: «Хімічне дослідження глюкозиду рутини з рути». За наказом у 1908 році 1 травня Миколу було відряджено за кордон фізико-математичним факультетом Харківського університету на два роки, де здобував досвід до 1910 року у Німеччині в Лейпцигу у професора А. Ганча, з фізико-хімії у професора Лебляна та фізику у професора Де-Кудра.

Після приїзду з відрядження Микола Авксентійович став професором кафедри аналітичної хімії Жіночого інституту, де пропрацював там 12 років. За ініціативою колег був створений Фармацевтичний інститут, і першим ректором цього інституту став Микола Авксентійович Валяшко. Потім став завідувачем кафедри фармацевтичної хімії й фармакогнозії і працював там до начала війни, але він встиг евакуюватися в м. Чирчик, де об'єднав кафедри і допомагав оборонній промисловості, він проводив багато наукових дослідів які сприяли збільшенню продуктивності великих оборонних заводів та інші питання стосовно оборони.

Його напрямками були: вивченням властивостей лікарських речовин, будову, як вони поглинають ультрафіолет або наприклад робота зі зразками ефірних олій із рослин в Україні; Також одним із його напрямків було вивчення хімічних властивостей адоніну, рутину, робініну, кемпферолу. Микола захоплювався ідеями О.М. Бутлерова та В.В. Марковникова, що працював над їх подальшим розвитком. Микола Авксентійович приймав участь в роботах наукових товариствах, був головою Харківського товариства фізико-хімічних наук, а з часом став головою Харківського відділення Всеросійського хімічного товариства ім. Д. І. Менделєєва з 1930 року.

Також Микола Авксентійович був представлений до нагороди: орденом Леніна, орденом Червоного прапора, медалью «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.» Але він не колекціонував нагороди, його навіть хотіли посадити на посаду члена Української академії, але відмовився із-за похилого віку, тим паче він переніс серйозну хворобу – склероз.

Помер Микола Авксентійович 25 січня 1955 року, на 84-му році життя. Зберегли аптеку батька Авксентія Петровича Валяшко в м. Куп'янську, яка була дуже особливою для Миколи, бо там він провів все своє дитинство та в загалом частину життя, також Національний фармацевтичний університет відкрив пам'ятник на честь такої великої особи композиція «Особистості Фармації».

Список літератури

1) Валяшко Микола Овксентійович | Сайт бібліотеки НТУ «ХПІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.kpi.kharkov.ua/ru/school_chemistry_ValyashkoМО (17.10.2021)

MEDICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

2) Микола Овксентійович Валяшко. Сторінками біографії: (до 140-річчя з дня народження) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nuph.edu.ua/valyashko-nikolajj-avksentevich/> (19.10.2021)

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІКОВОЇ СТРУКТУРИ ПАЦІЄНТІВ З ОТРУЄННЯМИ НАРКОТИКАМИ ЗА ДАНИМИ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ТОКСИКОЛОГІЧНИХ ВІДДІЛЕНЬ М. КИЄВА

Курділь Наталія Віталіївна,

кандидат медичних наук, заступник директора ДП «Науковий центр
превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І.
Медведя МОЗ України», м. Київ, Україна

Шейман Борис Семенович,

доктор медичних наук, провідний науковий співробітник
ДП «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки
імені академіка Л.І. Медведя МОЗ України», м. Київ, Україна

Іващенко Олег Васильович,

кандидат медичних наук, доцент кафедри медицини невідкладних станів,
Національний університет охорони здоров'я України
імені П.Л. Шупика, м. Київ, Україна

Вступ. За даними Комісії ООН з наркотиків і злочинності (UNODS), звітів ВООЗ і Європейського центру з наркотиків і наркозалежності (EMCDDDE) після 2000-го року в багатьох країнах світу намітилася тенденція до поступової зміни вікових груп серед когорти споживачів наркотиків [1-4]. Останні дослідження демонструють, що вік особи суттєво впливає на вибір наркотику, який згодом обумовлює стан фізичного і психічного здоров'я споживача наркотику та тривалість його життя [5]. Практика останніх років свідчить, що діагностика і лікування наркотичного отруєння (передозування) у споживачів наркотиків зі стажем можуть бути ускладнені у зв'язку з наявністю супутньої патології, зокрема захворювань, що обумовлені тривалим вживанням наркотичних, психотропних речовин і алкоголю.

Мета: дослідити вікову структуру наркотичних отруєнь (передозувань) серед дорослого населення міста Києва для визначення заходів з підвищення ефективності медичної допомоги для даної групи пацієнтів та покращення заходів з профілактики соціально значущих отруєнь серед працездатного населення.

Матеріали та методи. Опрацьовані звіти спеціалізованих відділень Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги і медичні дані пацієнтів з діагнозом: «Гостре наркотичне отруєння» (МКХ-10: T40.0-T40.3) за період 1990-2020 рр.

В рамках даного дослідження була вивчена вікова структура пацієнтів з гострими отруєннями наркотичними речовинами за найбільш поширеними групами наркотиків: опіюїди (природні, синтетичні і напівсинтетичні);

психостимулятори (амфетамін, кокаїн, екстазі, метамфетамін) і комбіновані отруєння (опіюїди і психостимулятори, опіюїди і алкоголь).

Статистична обробка отриманих даних зроблена за допомогою пакету прикладних програм Graph Pad Prism - 7 (PZM), використано дисперсійний аналіз ANOVA з критерієм Фішера при $p \leq 0,05$.

Результати. Впродовж 1990-2020 рр. в токсикологічному центрі м. Києва було надано медичну допомогу близько 60 тис. пацієнтам з гострими отруєннями. В середньому, за рік у КМКЛШМД надається медична допомога близько 2500 дорослим пацієнтам з отруєннями хімічної етіології в стаціонарі та близько 1500 пацієнтам амбулаторно. Досліджуючи структуру вікових груп пацієнтів з гострими отруєннями хімічної етіології (за усіма нозологічними групами) встановлено, що протягом 1990-2020 рр. найбільш чисельними виявилися вікові групи: 30-39 років і 40-49 років.

Моніторинг отруєнь дозволив зробити висновок, що відбулося поступове збільшення чисельності пацієнтів, які отримують в м. Києві екстрену медичну допомогу внаслідок наркотичного отруєння (передозування). Так, з початку 1990-х років наркотики з поодиноких отруєнь перетворилися в домінуючу групу, питома вага якої в загальній структурі отруйних речовин на початок 2020 року досягла 42%. Причому, опіюїди залишаються лідерами рейтингу за чисельністю отруєнь протягом всього періоду дослідження.

На підставі оцінки морфологічної структури речовин, що спричинили отруєння, були визначені наркотичні речовини, що переважали за своєю чисельністю протягом всього періоду дослідження. Так, топ-7 серед наркотиків склали: опіюїди (метадон і героїн), психостимулятори (амфетамін, екстазі, метамфетамін і кокаїн), бензодіазепіни, фенотіазини, барбітурати, канабіноїди.

Досліджуючи групу пацієнтів з отруєннями опіюїдами, встановлено, що зменшення долі отруєнь опіюїдами у віковій групі 20-29 років ($p=0,0285$) та збільшення у віковій групі 30-39 років ($p=0,0343$). В інших групах: 15-19 років ($p=0,9211$), 40-49 років ($p=0,8047$), 50-59 років ($p=0,5879$), старших за 60 років ($p=0,09$) статистично достовірних змін не відмічено (рис. 1).

Чисельність отруєнь психостимуляторами в різних вікових групах демонструє, що найбільш високі показники протягом майже всього періоду дослідження реєструються у вікових групах: 15-19 років, 20-29 років 30-39 років. Однак, вікова структура отруєнь психостимуляторами не зазнала статистично достовірних змін.

Вивчаючи структуру комбінованих отруєнь, з'ясовано, що протягом 1990-2010 рр. переважно спостерігалися комбіновані отруєння, що виникли внаслідок вживання природних і синтетичних опіюїдів і їх комбінацій з лікарськими засобами.

MEDICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

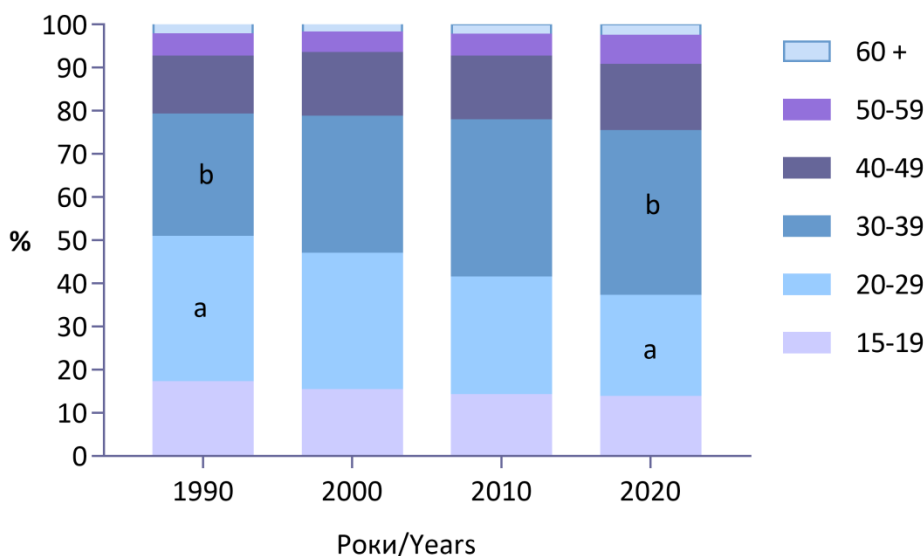

Рисунок 1. Динаміка вікових груп пацієнтів з отруєннями (передозуваннями) опіоїдами протягом 1990-2020 рр. (дані КМКЛШМД).

Примітка: а – зменшення долі (%) вікової групи 20-29 років ($p=0,0285$);
 б - збільшення долі (%) вікової групи 30-39 років ($p=0,0343$).

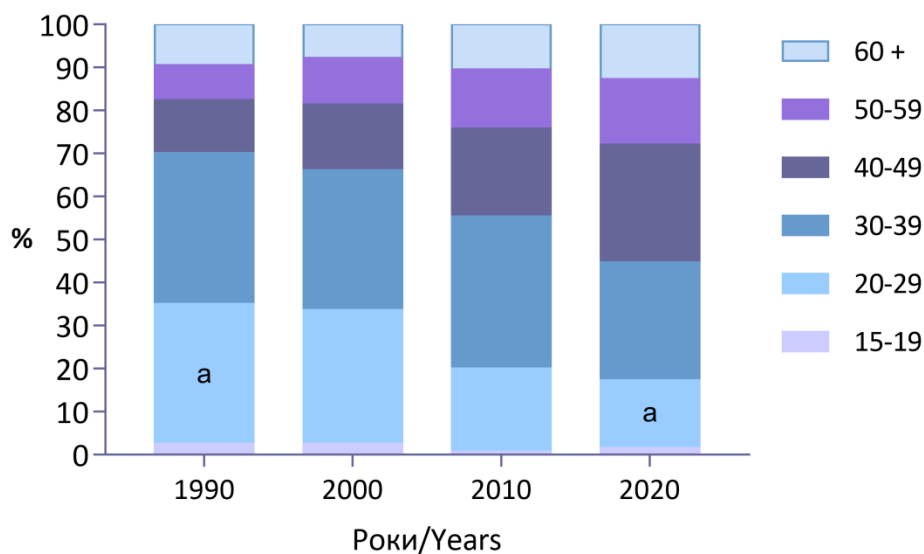

Рисунок 2. Динаміка показника госпітальної летальності серед пацієнтів (обидві статі) з діагнозом «Гостре наркотичне отруєння» (МКХ-10:Т40.0-Т40.3) у період 1990-2020 рр. (дані КМКЛШМД).

Примітка: а – зменшення показника (%) вікової групи 15-19 років ($p=0,0144$).

Причому, статистично достовірних змін частки комбінованих отруєнь у різних вікових групах протягом періоду дослідження не виявлено.

З початку 2000-х років в структурі комбінованих отруєнь все частіше виявлялися психостимулятори (амфетамін, кокаїн, екстазі, метамфетамін та ін.).

Після 2010 року серед комбінованих отруєнь все частіше реєструються наступні композиції наркотичних і психотропних речовин: метадон-етанол, метадон-етанол-бензодіазепіни, метадон-етанол-кокаїн, метадон-етанол-амфетамін.

Перманентна зміна структури отруєнь, зокрема поява синтетичних опіоїдів з потужним наркотичним потенціалом, їх поєднання з алкоголем та психостимуляторами впливають на зростання показника госпітальної летальності (це відношення числа померлих пацієнтів від отруєння до числа виписаних пацієнтів протягом року у %). Так, впродовж 1990-2020 рр. відмічено зниження показника госпітальної летальності у віковій групі 15-19 років ($p=0,0144$); в інших групах: 30-39 років ($p=0,7349$), 40-49 років ($p=0,0510$), 50-59 років ($p=0,7251$), у групі 60 і більше років ($p=0,8246$) статистично достовірних змін показника госпітальної летальності не виявлено (рис. 2).

В цілому, госпітальна летальність для всіх груп токсикантів за період дослідження достовірно не змінилася і коливалася в межах $3,85\pm 0,65\%$, натомість летальність у групі пацієнтів з наркотичними отруєннями (передозуваннями) зросла впродовж 2015-2020 рр. в 1,8 рази (з $25,83\%$ до $43,75\%$).

За результатами судово-медичних досліджень були визначені найбільш поширені причини виникнення летальних наслідків: висока доза отрути, розвиток смертельно небезпечних ускладнень (постреанімаційна хвороба, пневмонія, рабдоміоліз, гостра ниркова недостатність, набряк мозку та ін.), супутні соматичні та інфекційні захворювання.

Померлі від передозувань опіоїдами- це переважно особи чоловічої статі віком 20-49 років ($95,1\%$).

Таким чином, за результатами проведених досліджень встановлено, що серед пацієнтів з діагнозом: «Гостре наркотичне отруєння» (МКХ-10: T40.0-T40.3) переважали особи молодого віку – від 20 до 39 років.

Вцілому слід відмітити, що за останні 30 років не спостерігається суттєвого збільшення віку пацієнтів з гострими наркотичними отруєннями (передозуванням), ця когорта залишається молодшою на відміну від європейської тенденції, яка характеризується поступовим збільшенням когорти споживачів віком 50 років і старше.

Не можна не враховувати, що на терміни споживання і тривалість життя споживачів наркотиків впливає багато факторів, в тому числі доступність медичних програм, що дозволяють припинити ін'єкційне споживання наркотиків і долучитися до програм підтримуючої терапії, програми соціальної підтримки.

Висновки. За результатами проведених досліджень встановлено, що серед пацієнтів з наркотичними отруєннями (передозуваннями) переважають особи молодого віку – 20-39 років. Спостерігається поступове зменшення чисельності

вікової групи 20-29 років та збільшення чисельності вікової групи 30-39 років, що може бути наслідком «дорослішання» цієї когорти споживачів наркотиків.

За даними госпітального аналізу не виявлено статистично достовірного збільшення віку споживачів, ця когорта залишається молодою на відміну від США і країн ЄС, де поступово збільшується когорта споживачів (переважно опіодів) віком 50 років і старше.

Ключові слова: наркотики, отруєння, вік.

Список літератури:

1. Global health estimates 2015: disease burden by cause, age, sex, by country and by region, 2000–2015. Geneva: World Health Organization; 2016. URL: http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/en.
2. European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). European Drug Report 2021: Trends and Developments. Electronic resource. URL: https://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2021_en.
3. Looking back on 25 years of annual reporting on the drugs problem in Europe. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2020. Electronic resource. URL: https://www.emcdda.europa.eu/publications/brochures/25-years-annual-reporting_en.
4. European Drug Report 2020: Trends and Developments. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2020), Publications Office of the European Union, Luxembourg. Electronic resource. URL: https://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2020_en. doi:10.2810/420678.
5. World Drug Report 2018 (United Nations publication, Sales No. E.18.XI.9). Drugs and age. Drugs and associated issues among young people and older people. Electronic resource. URL: https://www.unodc.org/wdr2018/prelaunch/WDR18_Booklet_4_YOUTH.pdf.

КЛІНІКО ЛАБОРАТОРНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АНОМАЛІЙ І ДЕФОРМАЦІЙ ПРИКУСУ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМ СТАНОМ ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВОЇ ДІЛЯНКИ

Лихота К. М.
Кабанчук С.В.
Черніков І.М.
Волошина В.Л.

Національний медичний університет охорони здоров'я імені П. Л. Шупика
Приватний вищий навчальний заклад Київський медичний університет

Резюме. Проведено аналіз вітчизняних та зарубіжних літературних джерел щодо етіології, клініки, діагностики та лікування зубощелепних аномалій у дітей з мовними порушеннями. Визначено взаємозв'язок між аномаліями та деформаціями прикусу та функціональним станом зубощелепної системи а також визначено основні фактори, що сприяють виникненню зубощелепних аномалій у пацієнтів із мовними порушеннями.

При розробці правильного та послідовного плану лікування поєднаних патологій дуже важливо забезпечити взаємодію та ефективну співпрацю логопеда та ортодонта, що дозволяє своєчасно усувати анатомічні порушення в будові органів артикуляції, та коригувати розвиток щелепно-лицевого апарату дитини в цілому.

Ключові слова: патологія прикусу, зубощелепні аномалії, шкідливі звички, порушення функцій, порушення звуковимови.

Вступ. Питання етіології, клініки та патогенезу аномалій і деформацій щелепно-лицевої ділянки набувають особливої актуальності, оскільки стрімко збільшується їх поширеність. У зв'язку з цим удосконалюються методи діагностики та лікування вроджених і набутих ортодонтичних патологій [2, 3, 4, 7, 12].

Мета. Вивчити особливості проявів порушення функцій зубощелепної ділянки у дітей з зубощелепними аномаліями.

Результати. Значна поширеність зубощелепних аномалій і деформацій пояснюються низьким рівнем профілактики основних стоматологічних захворювань. Більшість вітчизняних та іноземних авторів вважають, що аномалії та деформації прикусу сприяють порушенню функцій жування, ковтання, дихання та мовлення [2, 4, 7, 18, 22].

Функціональні порушення при патології прикусу виражаються в погіршенні жування. Крім того, при неправильному розташуванні зубів, пародонт сприймає незвичайне за напрямом оклюзійне навантаження, в результаті якого виникає функціональне травматичне перевантаження, порушується кровообіг в його тканинах [13, 15].

При аномаліях і деформаціях щелепно-лицевої ділянки нерідко порушується носове дихання. При ротовому диханні верхня щелепа формується у стані постійного стиснення, що нерідко призводить до звуження зубної дуги. Крім того, порушується функція носового резонатора, що негативно позначається на мовній діяльності, зокрема обумовлює розлади тембру голосу та ускладнює диференціацію носових і ротових звуків у мовленні [17, 19].

Ряд фахівців пов'язують виникнення ротового дихання з наявністю інфантильного ковтання, порушенням змикання губ. Часто ротове дихання діагностується у дітей, оперованих з приводу аденоїдів, у яких в результаті тривало існуючої назофарингеальної обструкції виробляється стійка звичка дихати ротом [6, 9].

Отримано дані про те, що ступінь участі носа в ротовому диханні складає приблизно 25% і залежить не тільки від величини носового опору та наявності патологічних змін у носовій порожнині та носоглотці, скільки від розташування язика, його кореня, м'якого піднебіння, будови глотки [25].

Ротовий тип дихання призводить до порушення діяльності м'язів навколоротової ділянки, язика та м'якого піднебіння. В результаті того, що не відбувається повне та правильне змикання губ порушується рівновага не тільки радіальних і циркулярних м'язів, але й всього лицевого комплексу. Язик у дитини, яка дихає ротом опускається на дно ротової порожнини та не приймає участі в розвитку верхньої щелепи. Збільшується тиск м'язів щік на бічні відділи верхньої щелепи. У порожнині носа створюється негативний тиск. Все це в комплексі призводить до звуження верхньої щелепи, збільшення висоти піднебінного склепіння, що, в свою чергу, призводить до викривлення перегородки носа та зменшення порожнини носа. В результаті утворюється замкнене коло, що призводить до ще більшого утруднення носового дихання [12, 16, 22]. Причиною порушення носового дихання у дітей найчастіше є гіпертрофія піднебінних і глоткових мигдаликів [4, 8, 17].

На гармонійний розвиток щелепно-лицевої ділянки впливає функціональний стан жувальної та мимічної мускулатури, м'язів язика та шиї. Порушення діяльності м'язів, що виражається в мимовільних рухах нижньої щелепи або стисненні зубів, непов'язаних з жуванням, мовленням, ковтанням та іншими природними актами має назву «парафункції жувальних м'язів» [12, 23].

В роботах багатьох дослідників також наголошується, що порушення функціональної рівноваги м'язів, які оточують щелепні кістки, відіграє важливу роль у морфологічних змінах оклюзійних співвідношень і скронево-нижньощелепного суглоба не тільки у дорослих, але й у дітей [18].

Порушення м'язового балансу щелепно-лицевої ділянки при ротовому диханні відображається на формуванні лицевого скелету, розвитку та тонусі м'язів шиї. У результаті перерозподілу навантаження відбувається викривлення шийного відділу хребта, особливо виражене на рівні III-IV шийних хребців. Змінюється положення під'язикової кістки та черепа по відношенню до хребта, а іноді навіть форма хребетного стовпа та грудної клітини [12, 24].

В осіб із зубощелепними аномаліями нерідко виявляються порушення психіки, що в деяких випадках вимагає медикаментозної корекції психопатологічних станів [17].

Аномалії та деформації щелепно-лицевої ділянки нерідко ускладнюють не тільки функції жування, ковтання, дихання, а й впливають на процес артикуляції звуків [6, 15, 18].

У науковій літературі, під аномаліями органів артикуляції, маються на увазі вроджені та набуті органічні дефекти кісткової та м'язової будови органів артикуляційного відділу: щелеп, твердого та м'якого піднебіння, язика та губ [3, 10, 14].

Водночас, при порушеннях функції органів артикуляції, можуть спостерігатися звичні патологічні стани (прокладання язика між зубами в стані спокою, а також під час процесів жування, ковтання та мовлення, порушення тону м'язів, внаслідок чого не виявляється достатнього тиску на зуби з боку губ, необхідного для нормального формування зубних рядів і т.д.), що чинить негативний вплив на щелепно-лицеву ділянку, яка формується [16, 17].

Питання про роль анатомічних дефектів артикуляційних органів у формуванні мовної функції почав розглядатися в роботах вітчизняних і зарубіжних фахівців досить давно, всі порушення звуковимови, зумовлені органічними аномаліями периферичного апарату мовлення об'єднували під терміном «механічна дислалія» [6, 15, 19].

Автори вважають, що на артикуляцію приголосних (насамперед фрикативних звуків) впливають деформації зубної дуги, прикусу та обличчя, розмір язика та співвідношення його з ротовою порожниною, форма та висота піднебінного склепіння [3, 17].

На думку фахівців, анатомічні відхилення в будові мовного апарату завжди є причиною недорікуватості, яке називають механічною дислалією різного ступеня залежно від місця аномалії (*dyslalia palatina, dentalis, lingualis, labialis*) [2, 3].

У роботі Т. Б. Філічевої (1989) висловлюється думка, що неправильна будова артикуляційного апарату є однією з найпоширеніших причин недоліків звуковимови. Укорочена вуздечка язика, занадто великий язик, дефекти будови щелеп, які призводять до аномалій прикусу, неправильна будова зубів, зубного ряду, готичне піднебіння, товсті губи, часто з відвислою нижньою губою або укорочена, малорухлива верхня губа можуть призвести до дислалії [21].

Ф. Я. Хорошилкіна (2004) відмічає, що обмеження рухливості язика в результаті укорочення його вуздечки або прикріплення її близько до його кінчика часто веде до погіршення артикуляції, тому, що в процесі мовлення під впливом такої механічної перешкоди виникають атипові рухи язика [23].

Залежно від форми та щільності вуздечки язика, а також від особливостей з'єднання її волокон з м'язами язика виділяють різні види вуздечок, що обмежують рухливість язика [23].

Особливу увагу дослідники звертають на вроджені дефекти будови язика: мікроглоссію, макроглоссію (патологічне збільшення язика, внаслідок м'язової

гіпертрофії або в результаті пухлини). Такі вроджені аномалії призводять до значного порушення вимови звуків [3, 24].

Найбільш складні мовні розлади визначаються у дітей з різними проявами незрощення твердого та м'якого піднебіння, альвеолярних відростків, губ, язика [19, 23].

На думку Г. П. Сосніна і О. В. Крицького (1984), деформації щелепно-лищевої ділянки перешкоджають нормальній артикуляції звуків в ротовій порожнині, сприяють закріпленню звичок неправильної артикуляції та ускладнюють їх логопедичну корекцію, що узгоджується з даними зарубіжних фахівців [19].

Вивчаючи питання про форми дислалії, Л. В. Меліхова (1967), вказує, що в логопедичній роботі несприятливими виявляються змішані випадки, коли крім дефекту в будові периферичного апарату мовлення є ще стерта форма дизартрії [14]. У таких випадках корекція функції мовлення сильно сповільнюється, а іноді не вдається сформувати правильну вимову всіх звуків.

Фахівці згадують про випадки механічної дислалії, яка розвивається паралельно з іншими мовними дефектами: алалією, афазією, дизартрією [2, 3].

Здатність дітей з анатомічними деформаціями органів артикуляції до розвитку пристосувальної (або адаптаційної) вимови, у своїх роботах зазначають вітчизняні та зарубіжні фахівці. Компенсаторні можливості моторики артикуляційних органів залежать від моторної обдарованості організму в цілому, яка нерідко допомагає подолати явні анатомічні дефекти будови зубної системи, аномалії конфігурації піднебінного склепіння та навіть післяопераційні дефекти язика [3, 4, 7, 8, 16, 22].

Таким чином, чітка вимова у людей з патологією будови артикуляційного апарату може бути результатом пристосування рухомих органів артикуляції до наявних аномалій зубощелепної системи під контролем мовного слуху та вироблення адаптаційних артикуляційних позицій, не завжди відповідають загальноприйнятим артикуляційним нормам, але дають необхідний акустичний ефект при вимові.

Дослідження особливостей артикуляції звуків у вимові дітей проводиться в різних країнах. На думку фахівців, при обстеженні функції мовлення особливу увагу слід приділяти вивченню взаємозв'язку особливостей прикусу та артикуляційних компонентів мовлення. Автори вказують на те, що ці аспекти недостатньо висвітлені в сучасній спеціальній літературі та не враховуються на практиці [2, 5, 7, 8, 11, 24].

Висновки. Аналізуючи дані сучасних публікацій, можемо зробити висновок, що існує чіткий взаємозв'язок між аномаліями та деформаціями прикусу та функціональним станом зубощелепної системи.

За даними світової статистики, кількість мовних розладів у дітей зростає, у зв'язку з чим актуальність даної проблеми набуває глобального характеру. Спільна робота ортодонта, логопеда, дитячого стоматолога дозволяє виявляти та коригувати міофункціональні порушення в ранньому віці.

Література

1. Білоус А. М. Зіставлення морфофункціонального стану зубощелепної ділянки й опорно-рухового апарату в пацієнтів із перехресним прикусом / А. М. Білоус, Н. В. Куліш, Л. В. Смаглюк // Український стоматологічний альманах . – 2013. - № 4. – С. 58 – 60.
2. Водолацкий В. М. Частота и особенности нарушений звукопроизношения у детей с дефектами и деформациями зубочелюстной системы / В.М. Водолацкий // Стоматология. – 2007. – №2.– С. 77-79.
3. Григоренко Н. Ю. Преодоление произносительных расстройств у детей с аномалиями органов артикуляции: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Наталья Юрьевна Григоренко; РГБ ОД. – М., 2005. – 261 с.
4. Даньков Н. Проблемы формы и функции в современной ортодонтии / Н. Даньков // Сучасна ортодонція. - 2007. - № 3 (9) - С. 14-19.
5. Дорошенко О. М. Дослідження функціонального стану жувальних м'язів у пацієнтів різних вікових груп із сагітальними аномаліями прикусу / О. М. Дорошенко, К. М. Лихота, М. В. Дорошенко, О. В. Біда // Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П. Л. Шупика. – К., 2015. - Вип.24, кн. 2. – С.58-63.
6. Дорошенко С. И. Влияние сагиттальных аномалий прикуса на функцию жевания и речи: автореф. дис. ... к. м. н.: 771 / Светлана Ивановна Дорошенко; Киев. мед. ин-т им. А. А.Богомольца. – К., 1969. – 17с.
7. Дрогомирецька М. С. Вплив етіологічних чинників на розвиток дистального прикусу у дітей / М. С. Дрогомирецька, Т. Я. Сухомлинова, А. В. Якимець, Д. В. Лепорський, Н. В. Амеліна, І. В. Мельник // Дентальные технологии. – 2008. – №3 (38). – С. 45-46.
8. Евтушенко Л. Г. Сравнительная характеристика влияния нормальной и неправильной артикуляции языка на возникновение доформации зубных дуг и лечение патологии III класса / Л. Г. Евтушенко, Т. Ю. Свешникова, О. А. Киснер // Сучасна ортодонція. – 2008. –№03(09). – с. 2-4.
9. Яд Н. А. Ганнам Морфологічні та функціональні зміни в зубощелепні ділянці у ортодонтичних пацієнтів з вкороченням вуздечки язика I, II та III видах / дисертація на здобуття наукового ступеня кандидат медичних наук: спец. 14.01.22 “Стоматологія” / Яд Н. А. Ганнам. – Полтава, 2012.
10. Куроедова В. Д. Логопедія в ортодонтії / В.Д. Куроедова, В.А. Сірик. – Полтава: "Верстка", 2005. – 124 с.
11. Лихота К. Н. Сравнительная характеристика зубочелюстной области пациентов с разными видами сагиттальных аномалий / К. Н. Лихота, А. В. Петриченко // Вестник стоматологии и челюстно-лицевой хирургии. – Армения, 2013. - № 3-4. – С.13-17.\
12. Лихота К. М. Профілактика і раннє лікування зубощелепних аномалій / К. М. Лихота, О. В. Петриченко // Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П. Л. Шупика. – К., 2012. - Вип.21, кн. 3. – С.610-614.
13. Малыгин Ю. М. Совершенствование клинической симптоматической диагностики дистального прикуса и алгоритм лечения его типичных

разновидностей: Учеб. пособие / Малыгин Ю. М., Абакаров С. И., Тайбогарова С. С., Малыгин М. Ю. //– М. 2012. – 69 с.

14. Мелихова Л. В. Дифференциация дислалий.// Очерки по патологии речи и голоса. Вып III. - М.: Просвещение, 1967. - С.77-97.

15. Окушко В. П. Аномалии зубо-челюстной системы, связанные с вредными привычками, и их лечение / В. П. Окушко. – М.: Медицина, 1975. – 158 с.

16. Павленко А. В. Фоностоматологическая таблица – профилактика лингвофонетических изменений и закономерностей / А.В. Павленко, И.М. Шупяцкий // Современная стоматология. – 2003. – № 3. – С. 17-18.

17. Персии Л. С. Ортодонтия: современные методы диагностики зубочелюстно-лицевых аномалий. - М., 2007 - 248 с.

18. Смаглюк Л. В. Нарушения функций челюстно-лицевой области как ведущий этиологический фактор формирования зубочелюстных аномалий в первый период сменного прикуса / Л. В. Смаглюк, М. В. Трофименко // Ортодонтия. – 2007. – № 3 (39). – С. 79.

19. Соснин Г. П., Крицкий А. В. Ортопедическое исправление речи у детей с расщелиной неба. -Минск: Белорусь, 1984. - 128с.

20. Трофименко М. В. Ортодонтичне лікування пацієнтів віком 6-9 років з порушенням функцій ковтання та мовлення: автореф. дис. ... к. м. н.: 14.01.22 / Марина Викторовна Трофименко; ВДНЗУ «УМСА». – Полтава, 2010. – 19 с.

21. Филичева Т. Б., Туманова Т. В. Дети с фонетико-фонематическим недоразвитием. Воспитание и обучение. - М.: «Изд-во ГНОМ и Д», 2000. - 80с.

22. Хинц Р. Профилактика зубочелюстных аномалий у детей в раннем возрасте / Рольф Хинц // Ортодонтия. – 2006. – №2 (34). – С. 27-29.

23. Хорошилкина Ф. Я., Персин Л. С., Окушко-Калашникова В. П. Ортодонтия «Профилактика и лечение функциональных, морфологических и эстетических нарушений в зубочелюстно-лицевой области». Кн.IV. – М. 2005. – 453 с.

24. Cheng C. F., Peng C. L. Dentofacial morphology and tongue function during swallowing. // Am. J. Orthod. Dentofacial. Orthop. – 2012. – Vol. 122(5). – P. 491-499.

25. Mehnert I. Are tongue functional magnetic resonance imaging findings more reliable than diagnostic? / I. Mehnert, H. Landau // Final program abstract book of 85th congress of European orthodontic society, Finland, 2009.– Finland, 2009. – SP 118.

ОБҐРУНТУВАННЯ РЕГУЛЯТОРНИХ ПІДХОДІВ ДО ЗНИЖЕННЯ ТОКСИЧНОСТІ ПОЛІМЕРНИХ МАТЕРІАЛІВ ЯК ДЖЕРЕЛА ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ ЖИТЛОВИХ ПРИМІЩЕНЬ

Оборонова Тетяна Сергіївна,

лікар з загальної гігієни Державної установи «Київський міський центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України»

Потебенко Мар'яна Володимирівна

директор Центральної випробувальної державної лабораторії
Держпродспоживслужби в Київській області та м. Києві

Вступ. Останніми роками, увагу науковців все більше привертають аспекти гармонізації регулювання в сфері якості повітря житлових приміщень. Це обумовлено змінами у законодавстві України в сфері регулювання хімічних речовин у повітрі житлових приміщень. Нажаль, багатьма дослідженнями доведено, що якість повітря житлових приміщень не відповідає існуючим нормам, а концентрації багаточисленних хімічних забруднювачів в закритих приміщеннях досить часто перевищує атмосферні показники в десятки разів (Турос О.І., 2020; Михіна Л.І., 2018; Зінченко Н.О., Черниченко І.О., Литвиченко О.М. із співав., 2016; Чубарко М.І., Пичужкіна Н.М., Масайлова Л.А. із співав., 2007; Губернський Ю.Д., Калініна Н.В., Орлова Н.С. із співав., 2006). Особливо гостре значення зараз і в майбутньому набуває проблема здоров'я легень і якість повітря всередині закритих приміщень в умовах ізоляції під час пандемії Covid-19 як в Україні так і по всьому світу. При грубих порушеннях технології виготовлення, без проведення санітарно-епідеміологічної експертизи полімерних зразків, хімічні забруднювачі можуть виявлятися в повітрі як в концентраціях набагато вище п'яти ГДКсд, так і на рівні фактору малої інтенсивності. Сумісна дія цих хімічних речовин при тривалому впливі в умовах житла може становити ризик розвитку передпатологічних станів і захворювань.

Мета. Обґрунтування доцільності застосування в Україні сучасних підходів та методів зниження токсичності полімерних матеріалів (деревопластиків, фанери та лакофарбових матеріалів), що застосовуються в ЄС та інших країнах.

Матеріали і методи дослідження: Комплексні санітарно-гігієнічні дослідження повітря житлових приміщень виконані на базі ДУ «Київський міський ЦКПХ МОЗ України» у період 2010-2019 рр.

Результати дослідження. За даними досліджень повітря житлових приміщень багатоквартирних будинків, що були здійснені протягом останнього десятиліття (2010-2019 рр.), виявилось близько 30 летючих сполук хімічної природи. За результатами комплексної санітарно-гігієнічної експертизи повітря встановлено, що у більшості випадків джерелом забруднення повітря були сучасні полімерні матеріали (ПМ) і лакофарбних матеріали (ЛФМ) (рис. 1).

Зазначені матеріали широко використовуються в будівництві в якості оздоблювальних, звукоізоляційних, теплоізоляційних матеріалів, лакофарбних виробів, для виготовлення меблів та інше.

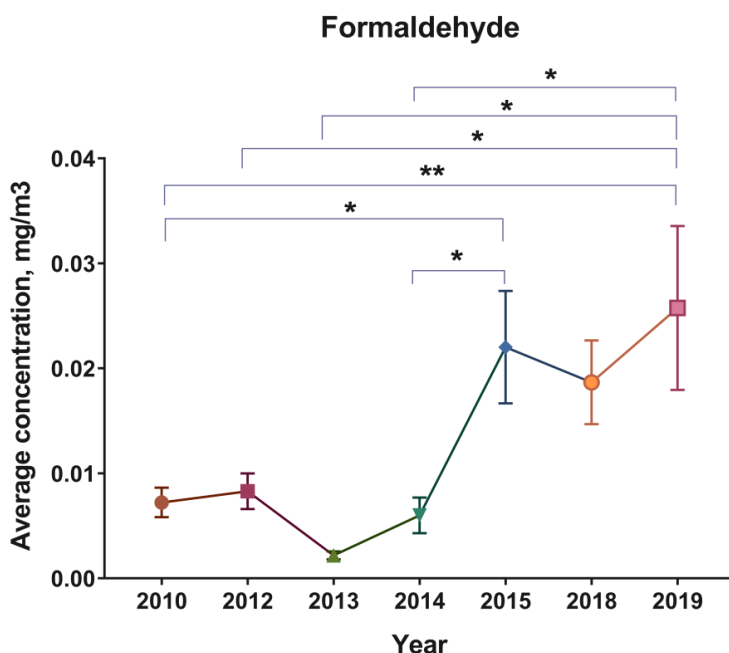

Рисунок 1. Динаміка зростання числа випадків перевищення концентрації формальдегіду у повітрі житлових приміщень багатоквартирних будинків за період дослідження (2010-2019 рр.). Дослідження виконані за скаргами мешканців будинків (дані ДУ «Київський міський ЦКПХ МОЗ України»).

Примітка: (*) - статистична достовірність різниці між показниками.

В даний час в Україні для проведення санітарної експертизи з гігієнічної оцінки безпеки полімерних матеріалів та продукції на їх основі керуються законодавчим документом «Державні санітарні норми та правила». Полімерні та полімервмісні матеріали, вироби та конструкції, що застосовуються у будівництві та виробництві меблів. Гігієнічні вимоги, № 87/22619 від 09.01.2013 р.»». Зазначений законодавчий документ на державному рівні встановлює гігієнічні вимоги для всіх видів ПМ, що застосовуються у будівництві та виробництві меблів, лакофарбових матеріалів. У повній відповідності з цим документом є концепція оцінки застосування ПМ у життєдіяльності людини [1].

З метою оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері санітарного та епідеміологічного благополуччя населення 22 вересня 2016 р. було скасовано існуючу систему санітарно-епідеміологічної служби МОЗ України, а також діяльність Головного державного санітарного лікаря.

З того ж часу усі законодавчі та правові функції були покладені на новостворену Державну службу України з питань безпеки та захисту прав споживачів (Держпродспоживслужба), а також Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства (Постанова Кабміну України від

11.09.2019) [2]. Основним завданням Держпродспоживслужби України є реалізація державної політики у галузі законодавства, санітарного та епідеміологічного благополуччя населення.

Правові аспекти законодавчої системи ЄС із забезпечення безпеки для здоров'я населення промислової продукції, посилення інтеграції України з країнами Євросоюзу та входження до зони вільної торгівлі зумовлюють актуальність проблеми адаптації санітарного законодавства, методології, критеріїв та методичних підходів щодо забезпечення безпеки для населення промислової продукції, що діють в Україні та ЄС.

Негативні результати комплексних санітарно-гігієнічних досліджень повітря житлових і громадських будинків підтверджують доцільність застосування в Україні конкретних підходів та методів зниження токсичності деревопластиків, фанери та лакофарбових матеріалів, що застосовуються в ЄС та інших країнах [3-5]. Так, аналіз правової бази систем регулювання та забезпечення безпеки продукції Євросоюзу, низки міжнародних організацій свідчить про законодавче закріплення на міжнародному рівні методології оцінки ризику для здоров'я людей як ключового інструменту для обґрунтування стандартів безпеки продукції, товарів [6, 7]. Зокрема, в ЄС здійснюються розробки щодо зниження токсичності ДСП, ДВП та фанери.

Розробляються шляхи зниження токсичності плит шляхом запровадження спеціальних затверджувачів – кислих, фосфорнокислих металів (Al, Cu, Zn). У цьому досягається зниження вільного формальдегіду вдвічі. Наприклад, значних успіхів досягнуто в КНР, де розроблено спосіб одержання добавки – натрієвої солі кислого лігніну для поглинання вільного формальдегіду в ДСП.

Предметом багатьох патентів є модифікація синтезу карбамідоформальдегідних смол (КФС) шляхом введення добавки для сорбції формальдегіду, а також синтезу меламінокарбамідформальдегідних смол (МКФС), що забезпечує вміст вільного формальдегіду на рівні менше 0,1%. Виготовляються композиції, призначені для обробки внутрішніх поверхонь приміщень, окремих ДСП, ДВП, а також меблевих конструкцій, що виділяють формальдегід та фенол. Застосування цих композицій повністю запобігає виділенню фенолу та зниження виділення формальдегіду в 10-15 разів.

Слід враховувати базові принципи, підходи та методи щодо забезпечення зниження виділення шкідливих речовин з деревопластиків, лакофарбних матеріалів, що застосовуються в ЄС та отримали високу оцінку ефективності:

- накладення заборони застосування хімічних речовин, що мають канцерогенний, мутагенний вплив та репродуктивну токсичність (хлоровані вуглеці, бензол, метанол, важкі метали – свинець, ртуть, кадмій, миш'як, барвники, які мають канцерогенний ефект);
- визначення відповідних умов синтезу за яких полімер утворюється з мінімальним вмістом вільного комплексу летких хімічних сполук, що зумовлюють токсичність продукції;
- здійснення заміни високотоксичних сполук на менш токсичні, які успішно застосовуються з виробництва ПМ та сприяють одержанню нетоксичної продукції (прикладом є виробництво лакофарбової продукції, де

дозволено застосування ароматичних вуглеводнів: толуолу, ксилолу, сольвенту сумарно трохи більше 15%).

Також сформовані жорсткі вимоги до сировинних компонентів ПМ за одориметричним показником при виробництві водорозчинних фарб для лікувально-профілактичних, дитячих закладів, житлових приміщень (Директива 2004/42/ЄС) [6].

Здійснюється підбір параметрів технологічної переробки полімерного матеріалу, при яких може бути отриманий виріб з мінімальним вмістом токсичних та летких сполук шляхом введення в полімеризаційну систему (або композицію при її переробці) речовин, реакція яких з токсичними сполуками призводить до утворення нетоксичних продуктів.

Застосовується процес вакуумування та (або прогрів матеріалу або виробів) перед експлуатацією з метою зменшення вмісту у матеріалі летких речовин (при такій обробці не повинні змінюватись основні експлуатаційні властивості полімерного матеріалу, тому для попередження деструкції полімеру термообробку часто проводять у середовищі інертного газу); на підприємствах встановлюється моніторинг для здійснення контролю за якістю продукції, що випускається.

У кожному конкретному випадку показники якості залежать від виду ПМ, його призначення, умов експлуатації, але стратегія спрямована виключно на безпеку продукції для здоров'я людини. Так, підприємства з виробництва будівельних матеріалів та меблів оснащені перфораторним та камерним методами визначення класу емісії ДСП з формальдегіду та виділення формальдегіду у повітря.

З позиції безпеки головним показником якості ПМ є ліміт на граничний вміст кінцевої продукції токсичних сполук синтезу полімеру, відповідальних за шкідливий вплив ПМ на здоров'я людини. Зазначений ліміт є мірою інертності матеріалу, запобігає неприйнятному впливу на контактуючі з ним середовища, скорочує необхідність проведення великої кількості досліджень міграції індивідуальних речовин, таким чином здійснюючи ефективний контроль.

Сьогодні вкрай актуальним завданням є впровадження в діючу в Україні методологію безпеки ПМ та ЛФМ матеріалів оцінку ризику цих матеріалів на рівні допустимого. Необхідною є розробка та впровадження підходів та методів з оцінки небезпеки всіх етапів життєвого циклу ПМ та ЛФМ.

Висновки. Порівняльний аналіз законодавчої та правової бази ЄС, а також системи технічного регулювання та забезпечення безпеки продукції Євросоюзу свідчить про наявність значних відмінностей в аспектах методології, підходах та критеріях за вказаним напрямком, які діють в Україні. Це пояснюється тим, що системи санітарно-епідеміологічного нормування в Україні не були орієнтовані на методологію оцінки ризику та технічного регулювання. Для гармонізації вітчизняного законодавства та методології оцінки безпеки для здоров'я населення продукції відповідно до європейських положень необхідний розвиток усіх сторін законодавчої та нормативної бази, спрямованих на розробку та впровадження методів та критеріїв оцінки ризику, удосконалення методів оцінки відповідності продукції встановленим вимогам.

Ключові слова: полімерні матеріали, повітря житлових приміщень.

Список літератури:

1. Наказ МОЗ України від 29.12.2012 р. № 1139 «Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Полімерні та полімервмісні матеріали, вироби і конструкції, що застосовуються у будівництві та виробництві меблів. Гігієнічні вимоги»». Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-13#Text>.
2. Державна служба України з питань безпеки та захисту прав споживачів (Держпродспоживслужба). Офіційний сайт. URL: <https://dpss.gov.ua/>
3. Токсиколого-гигиеническая значимость полимерных материалов как источника химического фактора малой интенсивности в среде жизнедеятельности человека / В.Ф. Шилина, Н.Е. Дышиневич, Е.Л. Перегуда, Т.С. Оборона // Сучасні проблеми токсикології. –2011. –№ 5 (55). –С. 165.
4. Проданчук М.Г., Дишиневич Н.Є., Баглій Є.А. Обґрунтування необхідності приведення у відповідність з міжнародними вимогами критеріїв оцінки безпечного для здоров'я людини застосування полімерних будівельних матеріалів / М.Г. Проданчук, Н.Є. Дишиневич, Є.А. Баглій // Сучасні проблеми токсикології. – 2003. – № 3. – С. 4–9.
5. Дишиневич Н.Є. Вплив полімерних матеріалів і критерії небезпеки / Н.Є. Дишиневич // СЕС профілактична медицина. –2006. –№ 3. –С. 54–59.
6. Руководство ВОЗ по качеству воздуха в помещениях: отдельные загрязнители. - Европейское региональное бюро ВОЗ. 2010 г. – 454 стр.
7. Development of WHO Guidelines for Indoor Air Quality. Report on Working Group Meeting, (Germany, 23-24 October 2006) /World Health Organization; Regional Office for Europe. – Copenhagen, 2006. – 27 p.
8. Директива 2004/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року про обмеження викидів летючих органічних сполук через використання органічних розчинників у певних фарбах і лаках і продуктах повторної обробки автомобілів та про внесення змін до Директиви 1999/13/ЄС (ОВ L 143, 30.4.2004, С. 87). Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b39#Text.

ОЦІНКА РІВНЮ ВІТАМІНУ D У ЖІНОК З ЛЕЙОМІОМОЮ МАТКИ

Пахаренко Людмила Володимирівна

Д.мед.н., професор кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Басюга Ірина Омелянівна

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Жураківський Віктор Миколайович

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Ласитчук Оксана Миколаївна

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Моцюк Юлія Богданівна

К.мед.н., асистент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

В останні роки особливе значення надається вивченню ролі вітаміна D в організмі людини та його значення в розвитку різних патологічних станів. Відомо, що вітамін D₃ виробляється під впливом ультрафіолетового опромінення або надходить до організму людини з їжею. В його метаболізмі приймають участь остеокальцитонін, паратгормон, генетичні фактори, кальцій та ін. [1].

Дефіцит вітаміну D часто сприяє виникненню захворювань в дитячому віці [2], стресу та психічних станів [3], аутоімунних захворювань, раку, патології кісткової системи [1] та ін. Порушення репродуктивної системи також можуть виникати внаслідок дефіциту даного гормону, зокрема, ускладнення вагітності [4], розлади менструального циклу в підлітковому віці [5], безпліддя та синдром полікістозних яєчників [6]. Останнім часом науковці досліджують роль вітаміну D при лейоміомі матки [7, 8].

Мета дослідження: дослідити концентрацію вітаміну D в крові жінок з лейоміомою матки.

Матеріали та методи. Проведено обстеження 38 жінок репродуктивного віку з лейоміомою матки (основна група). Контрольну групу становили 18 пацієнок без лейоміоми матки та іншої гінекологічної патології. Критерії включення: вік 18-45 років, лейоміома матки більше 8 тижнів вагітності. Критерії виключення: захворювання щитовидної залози, хронічні захворювання нирок та кишечника, виражена соматична патологія, індекс маси тіла більше 30 кг/м².

Концентрацію вітаміна D (25-гідроксикальциферолу (25(OH)D)) визначали в сироватці крові імуноферментним методом за допомогою набору реагентів DBS-

Diagnostics Biochem Canada Inc. в осінній період року. Достатнім рівнем вітаміну D вважали його концентрацію в межах 30-50 нг/мл, недостатнім рівнем – 21-29 нг/мл, дефіцит вітаміну D – менше 20 нг/мл [9]. Для статистичної обробки результатів використовували програму Statistica 10. З метою порівняння даних двох груп застосовували критерій χ^2 .

Результати дослідження. Середній вік жінок обох груп не відрізнявся та становив $34,09 \pm 2,14$ років в основній групі та $31,31 \pm 1,92$ – в контрольній. Встановлено, що дефіцит вітаміну D у жінок з лейоміомою матки відмічається в 1,97 рази частіше, ніж у жінок без лейоміоми матки (25 (65,79 %) та 6 (33,33 %) осіб, відповідно; $\chi^2=3,98$, $p=0,04$). Недостатній рівень вітаміну D виявлено у 9 (23,68 %) хворих основної групи та 7 (38,89 %) – контрольної. Достатня концентрація даного гормону констатована тільки майже у третини жінок контрольної групи (5 (27,78 %) та лише у 4 (10,53 %) – основної.

Висновок. У 65,79 % жінок репродуктивного віку з лейоміомою матки встановлено дефіцит вітаміну D сироватки крові.

Список літератури

1. Lips P. Vitamin D physiology. *Prog Biophys Mol Biol*. 2006 Sep;92(1):4-8.
2. Павлишин ГА, Шульгай А-МА. Вітамін D-статус в патогенезі розвитку захворювань дітей. *Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології*. 2018; 1: 25-31.
3. Chen L, Zhu H, Harshfield GA, Treiber FA, Pollock JS, Pollock D, Okereke OI, Su S, Dong Y. Serum 25-Hydroxyvitamin D Concentrations Are Associated with Mental Health and Psychosocial Stress in Young Adults. *Nutrients*. 2020 Jun 30;12(7):1938.
4. Manasova GS, Andrievsky AG, Didenkul NV, Shpak IV, Turchyn MI, Kuzmin NV. Role of the hormonal system “vitamin D/vitamin D receptors” in the formation of some pregnancy complications. *Reproductive Endocrinology*. 2020;1(51):65-68.
5. Диннік ВО, Диннік ОО, Дружиніна АЕ. Зв'язок між рівнем вітаміну D і гормональним статусом дівчаток-підлітків з олігоменореєю. *Репродуктивна ендокринологія*. 2021;6(62):59-62.
6. Хміль МС, Хміль СВ, Чудійович НЯ, Хміль-Досвальд АС, Маланчук ЛМ. Ефективність використання вітаміну D у комплексному лікуванні безпліддя у жінок із синдромом полікістозних яєчників. *Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології*. 2019; 2: 103-110.
7. Porcaro G, Santamaria A, Giordano D, Angelozzi P. Vitamin D plus epigallocatechin gallate: a novel promising approach for uterine myomas. *Eur Rev Med Pharmacol Sci*. 2020 Mar;24(6):3344-3351.
8. Ciebiera M, Włodarczyk M, Ciebiera M, Zaręba K, Łukaszuk K, Jakiel G. Vitamin D and Uterine Fibroids-Review of the Literature and Novel Concepts. *Int J Mol Sci*. 2018 Jul 14;19(7):2051.
9. Płudowski P, Karczmarewicz E, Bayer M, Carter G, Chlebna-Sokół D, Czech-Kowalska J, Dębski R et al. Practical guidelines for the supplementation of vitamin D and the treatment of deficits in Central Europe - recommended vitamin D intakes in the general population and groups at risk of vitamin D deficiency. *Endokrynol Pol*. 2013;64(4):319-27.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБИ ПРОМЕНЕВОЇ ДІАГНОСТИКИ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ ЛІКАРСЬКИМИ КАДРАМИ

Слабкий Геннадій Олексійович

д.мед.н., професор
завідувач кафедри наук про здоров'я
ДВНЗ “Ужгородський Національний університет”
м. Ужгород, Україна

Погоріляк Юлія Іванівна

Студент
ДВНЗ “Ужгородський Національний університет”
м. Ужгород, Україна

Вступ. Якісне надання медичної допомоги пацієнтам закладів охорони здоров'я може бути забезпеченим при наявності сучасної діагностичної бази [1,2]. При цьому необхідно відмітити, що важливе місце в діагностиці захворювань займають променеві методи обстежень [3,4]. Діагностика з використанням променевих методів в останні десятиріччя набула суттєвого розвитку як в розробці сучасних технологій [5,6] так і в розробці сучасного обладнання [7]. Важливим є те, що при певних захворюваннях сучасна візуалізація процесу з використанням променевих методів обстеження стала золотим стандартом в наданні медичної допомоги [8]. Своєчасна постановка клінічного діагнозу та проведене ефективне лікування дають не тільки значний соціальний ефект, а і високі економічні результати медичної допомоги [9].

Постійне зростання потреби в діагностиці з використанням променевих методів обстеження, впровадження сучасних високотехнічних технологій та складності променевих методів дослідження при зростанні їх вартості супроводжується в провідних країнах світу централізацією служб променевої діагностики [10].

Необхідно зазначити, що в кожному закладі охорони здоров'я України спеціалізованої та високоспеціалізованої медичної допомоги функціонують підрозділи променевої діагностики [11]. Висока якість та ефективність діяльності вказаних відділень забезпечується наявністю висококваліфікованого медичного персоналу [12]. Дане і визначило актуальність даного дослідження.

Мета. Дослідити та проаналізувати забезпечення служби променевої діагностики системи охорони здоров'я МОЗ України лікарськими кадрами в динаміці 2016-2020 років.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження стали дані галузевої статистичної звітності щодо кадрового забезпечення системи охорони здоров'я МОЗ України за 2016-2020 роки. В ході виконання даного дослідження було використано медико-статистичний метод та метод структурно-логічного аналізу.

Результати і обговорення. На першому етапі, відповідно до програми дослідження, було досліджено та проаналізовано наступні дані щодо забезпеченості закладів системи охорони здоров'я МОЗ України лікарями-радіологами, лікарями-рентгенологами, лікарями-ультразвукової діагностики (УЗД): штатні посади, зайняті посади, відсоток штатних посад в поліклініці, різниця між штатними і зайнятими посадами та різниця між штатними посадами і фізичними особами, а також рівень укомплектованості штатних посад фізичними особами вказаних лікарів та з урахуванням сумісництва. Отримані дані наведені в табл. 1.

Аналіз наведених в табл.1 даних вказує на наступне.

Лікарі-радіологи. За період дослідження кількість штатних посад скоротилася на 68,5, а кількість не зайнятих посад мала тенденцію до скорочення і в 2020 році склала 48,75. При цьому частка штатних посад лікарів-радіологів в поліклініках зросла на 0,04% і склала 5,02%. Необхідно відмітити, що рівень укомплектованості штатних посад з урахуванням сумісництва мав тенденцію до зростання і в 2020 році склав 89,01%, а фізичними особами укомплектовано 76,21% штатних посад.

Лікарі-рентгенологи. Кількість штатних посад скоротилася на 152,25, а кількість не зайнятих посад в 2020 році склала 660,25. При цьому частка штатних посад лікарів-рентгенологів в поліклініках мала тенденцію до скорочення і в 2020 році склала 32,9%. В ході дослідження було встановлено, що різниця між штатними і зайнятими посадами становить 660,25, а між штатними посадами і фізичними особами лікарів становить 1117,5. При цьому встановлено, що рівень укомплектованості штатних посад з урахуванням сумісництва мав тенденцію до скорочення і в 2020 році склав 83,36%%, а фізичними особами укомплектовано 71,83% штатних посад.

Лікарі ультразвукової діагностики (УЗД). Кількість штатних посад збільшилася на 119,00, а кількість зайнятих посад мала тенденцію до скорочення і в 2020 році склала 2590,25. При цьому частка штатних посад лікарів УЗД в поліклініках мала тенденцію до скорочення і в 2020 році склала 48,50%. В ході дослідження було встановлено, що різниця між штатними і зайнятими посадами в 2020 році становить 478,0, а між штатними посадами і фізичними особами лікарів становить 926,25. При цьому встановлено, що рівень укомплектованості штатних посад з урахуванням сумісництва мав тенденцію до скорочення і в 2020 році склав 84,43%%, а фізичними особами укомплектовано 69,82%.

Таблиця 1

**Забезпеченість закладів охорони здоров'я системи МОЗ України
лікарськими посадами із променевої діагностики, 2016-2020 рр**

Найменування	Рік	Штатні посади	Зайнят і посади	Відсоток штатних посад в поліклініці	Різниця між		Укомплектованість, %	
					штатними і зайнятими посадами	штатними посадами і фізичними особами	з урахуванням сумісництва	фізичними особами-лікарями
Лікарі-радіологи	2020	443,50	394,75	5,02	48,75	105,50	89,01	76,21
Лікарі-рентгенологи		3967,50	3307,25	32,90	660,25	1117,50	83,36	71,83
Лікарі УЗД		3069,25	2591,25	48,50	478,00	926,25	84,43	69,82
Лікарі-радіологи	2019	469,25	425,25	4,10	44,00	112,25	90,62	76,08
Лікарі-рентгенологи		4069,00	3485,50	32,83	583,50	1131,00	85,66	72,20
Лікарі УЗД		3100,00	2711,25	47,71	388,75	923,00	87,46	70,23
Лікарі-радіологи	2018	474,00	426,00	3,85	48,00	111,00	89,87	76,58
Лікарі-рентгенологи		4073,50	3538,75	33,96	534,75	1081,50	86,87	73,45
Лікарі УЗД		3057,75	2727,00	48,57	330,75	873,75	89,18	71,43
Лікарі-радіологи	2017	493,50	428,50	4,00	65,00	125,50	86,83	74,57
Лікарі-рентгенологи		4114,00	3551,00	34,50	563,00	1109,00	86,32	73,04
Лікарі УЗД		2995,50	2690,75	48,90	304,75	812,50	89,83	72,88
Лікарі-радіологи	2016	512,00	446,00	4,98	66,00	129,00	87,11	74,80
Лікарі-рентгенологи		4119,75	3591,75	34,61	538,00	1120,75	86,94	72,80
Лікарі УЗД		2950,25	2678,75	48,61	271,50	766,25	90,80	74,03

MEDICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Наступним кроком дослідження було вивчення та проведення аналізу даних про атестацію лікарів променевої діагностики системи МОЗ України за період 2016-2020 років. Отримані результати наведено в табл.2.

Аналіз наведених в табл.1 даних вказує на наступне.

Лікарі-радіологи. Кількість фізичних осіб лікарів в системі охорони здоров'я України за роки дослідження скоротилася на 45 і в 2020 році склала 390. При цьому загальна частка атестованих лікарів за період дослідження залишається практично на одному рівні і становить в межах 73,6-73,8%. Найбільшу частку із числа атестованих складають атестовані на вищу атестаційну категорію - 70,5%.

Таблиця 2

Атестація лікарів променевої діагностики системи МОЗ України, 2016-2020 рр

Найменування	Рік	Всього лікарів, фізичні особи	Атестовано всього		Вища категорія		Перша категорія		Друга категорія	
			абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Лікарі-радіологи	2020	390	288	73,8	203	70,5	44	15,3	41	14,2
Лікарі-рентгенологи		2982	2114	70,9	1207	57,1	538	25,4	369	17,5
Лікарі УЗД		2271	1774	78,1	1052	59,3	455	25,6	267	15,7
Лікарі-радіологи	2019	408	310	76,0	220	68,9	46	14,8	44	14,2
Лікарі-рентгенологи		3068	2198	72,0	1235	54,6	582	26,5	381	17,8
Лікарі УЗД		2277	1803	79,0	1026	53,4	490	27,2	287	17,3
Лікарі-радіологи	2018	426	318	74,6	219	70,9	54	16,9	45	14,2
Лікарі-рентгенологи		3103	2191	70,6	1197	56,2	604	30,5	390	17,3
Лікарі УЗД		2292	1813	79,1	968	56,9	533	29,4	312	15,9
Лікарі-радіологи	2017	431	318	73,8	217	68,2	53	16,72	48	15,1
Лікарі-рентгенологи		3133	2214	70,7	1175	53,1	631	28,50	408	18,4
Лікарі УЗД		2295	1831	79,8	959	52,4	512	27,9	360	19,7
Лікарі-радіологи	2016	435	320	73,6	216	67,5	55	17,2	49	15,3
Лікарі-рентгенологи		3135	2212	70,6	1170	52,9	613	27,7	429	19,4
Лікарі УЗД		2285	1832	80,2	912	49,8	519	28,3	401	25,2

Лікарі-рентгенологи. Кількість фізичних осіб лікарів в системі охорони здоров'я України за роки дослідження скоротилася на 153 і в 2020 році склала 2982. При цьому кількість атестованих лікарів скоротилася на 98 і склала в 2020 році 2114 – 70,9%.

Лікарі УЗД. Кількість фізичних осіб лікарів в закладах системи охорони здоров'я України за роки дослідження скоротилася на 14 і в 2020 році склала 2271 з часткою атестованих 78,1% проти 80,2% в 2016 році. Частка атестованих на вищу кваліфікаційну категорію склала 59,3%, на першу категорію – 25,6%, на другу категорію – 15,7%.

Висновки. В ході дослідження було встановлено, що кількість штатних посад лікарів-радіологів та лікарів-рентгенологів за період 2016-2020 роки в закладах системи охорони здоров'я МОЗ України мала тенденцію до скорочення, а кількість посад лікарів УЗД в цей період мала тенденцію до збільшення при цьому рівень укомплектованості штатних посад вказаних лікарів з урахуванням сумісництва статистично достовірно не змінився в був в межах 83,36 - 89,01%. В ході дослідження встановлено, що частка атестованих лікарів коливається в межах 70,0 - 78,0% при цьому більше половини із загальної кількості атестованих є атестованими на вищу кваліфікаційну категорію. Загальний дефіцит лікарів із променевої діагностики в системі охорони здоров'я МОЗ України в 2020 році склав 2150 фізичних осіб.

Список літератури

1. Качур О.Ю. Алгоритм обстеження пацієнтів із використанням променевих методів діагностики на рівні госпітального округу/ Качур О.Ю. //Україна. Здоров'я нації. – 2015. – №3. – С. 112-114
2. Толстанов О. К. Антропометрія та комп'ютерна органометрія за променевими методами візуалізації в діагностиці метаболічного синдрому / О. К. Толстанов // Лік. справа. Врач. дело. - 2009. - № 7–8. - С. 56–61.
3. Визир В.А. Ультразвуковая диагностика в практике врача-терапевта: руковод. / В.А. Визир, И.Б. Приходько. – Винница: Нова Книга, 2007. – 400 с.
4. Качур О.Ю. Потреба лікарні інтенсивного лікування в променевих методах діагностики/ Слабкий Г.О., Качур О.Ю. // Україна. Здоров'я нації. – 2015. – №2 . – С. 63-67
5. Діагностика променева. методи променевої діагностики// [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wikifr.xyz/zdorov-ja/medicina/15516-diagnostika-promeneva-metodi-promenevoi.html>. Назва з екрану.
6. Лучевая диагностика и терапия: учебное пособие/С.К.Терновой, В.Е. Синицин. – 2010. – 304 с.
7. Основи променевої діагностики// [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://mednews.in.ua/home/diagnostika-ta-analizi/21778-osnovi-promenevoi-diagnostiki>. Назва з екрану.
8. Рекомендации по ведению больных с ишемическим инсультом и транзиторными ишемическими атаками, 2008. Исполнительный комитет Европейской инсультной организации (ESO) и авторский комитет ESO //

[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://medical.atheo-club.ru/neuro/euro_guide_stroke_2008.html. Назва з екрану.

9. Suntoke T.R., Hardick A., Tobian A.A. et al. Evaluation of multiplex real-time PCR for detection of *Haemophilus ducreyi*, *Treponema pallidum*, herpes simplex virus type 1 and 2 in the diagnosis of genital ulcer disease in the Rakai District, Uganda. *Sex Transm Infect* 2009 (Apr); 85 (2): 97—101.

10. Щербо С.Н., Тогузов Р.Т. Тенденции развития современной лабораторной медицины. *Клин. лаб. диагн.*, 2009. - №3. - С.25—32.

11. Качур О.Ю. Основні показники діяльності рентгенологічної служби системи охорони здоров'я України/ О.Ю. Качур //“Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України”, 2013. - №4. – С. 9-12

12. Качур О.Ю. Рівень теоретичної та практичної підготовки лікарів – спеціалістів поліклінік другого рівня надання медичної допомоги до використання променевиx методів діагностики/ О.Ю. Качур // Україна. Здоров'я нації. 2014. №1 (29). – С. 39-44

ФІЗІОРЕАБІЛІТАЦІЯ ПІСЛЯ МАСТЕКТОПІЇ

Сушецька Аліна Сергіївна

к. мед., асистент

Харківський національний медичний університет

Рзаєва Айтадж Акіф кизи

Ахмаді Маліка

студенти

Харківський національний медичний університет

Введення. Постмастектомічний синдром — це клінічний синдром, який уявляє собою сукупність проявів на стороні вже проведеної операції у вигляді постмастектопічного дефекту (у тому числі косметичний), змін пахвової області у вигляді рубцевих модифікацій, що викликають контрактуру плечового приведення, набряк верхньої кінцівки, брахіоплексію або нейропатію.

У деяких жінок, проявляється у вигляді психоемоційних розладів, а саме: занепокоєння, неспокій, психічне виснаження і навіть важка депресія (у 25% жінок), що призводить до погіршення життєвого рівня.

Мета: Визначення доцільності проведення лікувальної фізкультури після проведеної мастектомії.

У післяопераційному періоді може бути відчуття дискомфорту протягом декількох днів або тижнів, але з часом він зникає. Пацієнти можуть мати колючі відчуття чи навіть стягнутість під пахвою чи в області уже рубця, а також підвищену вразливість. У випадку, коли в області рубця з'явилися печія чи почервоніння, слід розповісти про це лікарю. У плечовому суглобі з'являється дискомфорт та навіть скутість. Ці відчуття будуть більш виражені випадку, якщо були видалені лімфатичні вузли, в області пахви.

Перебуваючи в стаціонарі, слід почати тренування по відновленню руху верхніх кінцівок на прооперованому боці. Удома пацієнти продовжуватимуть виконувати вправи, щоб відновити повну рухливість рук.

Товариство проблем раку молочної залози та мастектомії (США) виділила сукупність вправ, необхідних для фізичної реабілітації.

Вправи для плеча і руки:

1. Напруження рук: стискайте або послабляйте гумові м'ячі або інші предмети руками.

2. Розчешіть волосся. Тримаючи руки прямо, покладіть лікті на край. Почніть розчісувати з одного боку голови і не поспішаючи переходьте на інший бік.

3. Розмах та обороти рук. Опустіть голову чи лоб та водночас здорову руку покладіть на спинку стільця, а іншу руку вільно повісьте, потім потрясіть нею вперед-назад, обертаючи по невеликому колу з боку в бік. Зі зменшенням напруги руки діапазон руху і діаметр кола збільшуються на однакову величину. Пацієнти повинні виконати вправи до тих пір, поки не буде досягнута повна активність.

4. Практикуйте «застібку на бюстгальтері». Спочатку, опускаючи кисті та передпліччя, розведіть руки, при цьому тримайте плечі на тому ж рівні. Потім повільно помістіть руки на рівень бюстгальтера.

5. Ковзання по стіні. Розставляють ноги на ширину плечей, щоб не втратити рівновагу, стають ближче до стінки та повертаються до неї обличчям. Знаходяться кисті на рівні плечей, потім руки поступово рухаються угору до стіни. Далі знову опускають руки до рівня плечей, при цьому ковзаючи по стіні.

6. Вправа з косметичкою або сумочкою. Може підійти будь-який дрібний елемент. Ліва рука за спиною, а права - біля правого плеча. Перекидаємо предмет з однієї руки на іншу. Повторюємо дану вправу 5 разів, потім змінюємо руку.

7. Вправа «витирання спини». За допомогою рушника чи чогось подібного робимо дуже легкі рухи, які копіюють процес витирання спини. Потім повторюємо вправу з іншого боку.

Прості дії, такі як розчісування волосся рукою, допоможуть вам повернути моторику руки, а також полегшать дискомфорт. Пацієнт повинен намагатися використовувати свою руку як зазвичай, але слід утримуватися від важкої роботи та підняття важких предметів протягом щонайменше шести тижнів опісля операції. Цей комплекс вправ можна виконувати в повільному темпі, не більше десяти разів, як сидячи, так і стоячи в повільному темпі. Фізіотерапія повинна бути регулярною.

Отже, можна зробити висновок, що правильно підібраний курс реабілітації є запорукою якнайшвидшого повернення пацієнта до повноцінного життя. Програма відновлення розробляється індивідуально залежно від фізичного та емоційного стану та витривалості пацієнта, проводиться під наглядом спеціалістів різних галузей. Це дуже важливий етап, який сприятливо впливає на загальний стан пацієнтів.

Список літератури:

1. Wood C., Geber L.H. Rehabilitation of the patient with breast cancer. In: Lippman M.E., Danforth D.N. eds. Diagnosis and management of breast cancer. Philadelphia: W.B. Saunders, 1988; p. 457–67.

2. Gerber L., Lampert M, Wood C. et al. Comparison of pain, motion, and edema after modified radical mastectomy vs. local excision with axillary dissection and irradiation. Breast Cancer Res Treat 1992;2:139–45.

3. Лазарев А.Ф., Лямина Н.В. Нарушения периферической иннервации верхних конечностей у больных раком молочной железы после комплексного лечения. Клини онкол 2003;(2):12–5.

4. Грушина Т.И. Физиотерапия у онкологических больных. М.: Медицина, 2001; с. 15–67. 5. Пронин В.И., Розанов Ю.Л., Вельшер Л.З. Мастэктомия и ее последствия. М.: Медицина, 1985.

6. Стаханов М.Л. Постмастэктомический синдром, классификация, диагностика, лечение, профилактика. Автореф. дис. ... д-ра мед. наук. М., 2001

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ У ПРОФЕСІЙНИЙ МЕДИЧНИЙ ПРОСТІР В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

Тереник Софія Анатоліївна

студентка 4 курсу

Харківський національний медичний університет

Троценко Олексій Володимирович

старший викладач кафедри суспільних наук

Харківський національний медичний університет

Актуальність. У процесі підготовки молодих фахівців-медиків важливу роль відіграє соціалізація у їх майбутній професійний простір. Відчуття своєї особистої приналежності до медичної спільноти може слугувати фактором підвищення відповідальності за свої дії і стати додатковим стимулом до навчання та оволодіння необхідними знаннями. Одним з елементів такої професійної соціалізації студентів є оволодіння ними, вже в перших роках навчання, хоча б мінімальним переліком тих професійних вмінь, які умовно можна віднести до стереотипних. У випадку зі студентами-медиками це, звичайно, здатність надавати першу медичну допомогу потерпілому. В очах своїх рідних, друзів та знайомих студент-медик сприймається як лікар, який повинен вміти лікувати людину. Якщо ж такий студент не зможе підтвердити стереотипні очікування людей зі свого оточення, він ризикує стати об'єктом насмішок чи навіть обурення. У таких випадках апеляція до особливостей побудови навчального процесу студентів медичних вишів, де в перші 2-3 роки студенти засвоюють лише теоретичний матеріал, не буде сприйнята його оточенням і студент-медик ризикує втратити повагу до себе, чи навіть засумніватися у своєму життєвому виборі.

Мета. У нашому дослідженні ми спробували визначити в якій мірі сучасні студенти-медики молодших курсів володіють навичками надання першої медичної допомоги і наскільки актуальним це є для їх самоствердження.

Методи і матеріали. Оскільки нам важливо було оперувати найновішими даними, для отримання потрібної інформації ми провели опитування студентів-медиків молодших курсів. У ролі респондентів виступили студенти 1, 2 і 3 курсів III медичного факультету ХНМУ за спеціальністю «Медицина», програма навчання яких є повністю ідентичною для всіх медичних факультетів ХНМУ. Результати опитування були піддані нашому аналізу і формуванню попередніх висновків.

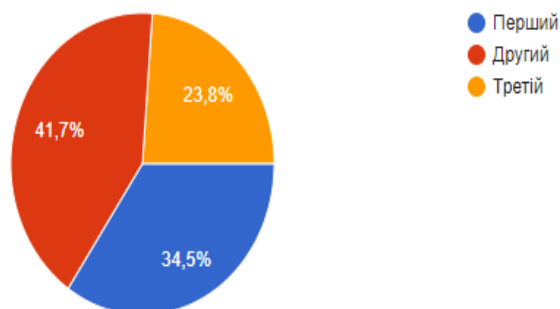
Результати. Соціокультурна модель підготовки фахівця будь-якої сфери суспільства включає в себе багато складових елементів, одним з яких є здатність виправдовувати відповідні соціальні очікування. Однією з причин посиленої

уваги до питань підготовки сучасних фахівців є необхідність в розвитку загальнокультурного рівня суспільства, в істотному підвищенні рівня соціокультурної компетентності як найважливішого компонента професійного становлення випускника вищого навчального закладу [1, с. 22]. У випадку з медичною сферою стереотипним очікуванням є здатність фахівця-лікаря надавати необхідну медичну допомогу. Саме до лікаря звертаються люди у різноманітних ситуаціях порушення стану свого здоров'я і очікують від нього отримати бажаний результат. Нездатність конкретного представника медичної сфери надати допомогу хворій людині викликає, як мінімум, сумніви у її компетентності і може призвести до численних негативних наслідків для даного фахівця. Діапазон таких наслідків може бути дуже широким, від втрати соціальної і професійної довіри до адміністративної чи кримінальної відповідальності. Якщо для досвідчених лікарів така ситуація малоімовірна, то для молодих фахівців і, тим більше, студентів-медиків вона може становити серйозну проблему. Адже звичайна людина у потерпілому стані буде очікувати на допомогу від представника медичної сфери не особливо розбираючись у специфіці і рівнях підготовки студентів-медиків і професійних лікарів. Тому, для студента-медика здатність виправдовувати соціальні очікування є дуже важливим фактором формування і успішного підтримування особистого іміджу, самоствердження як представника медичної професійної спільноти.

Розглядаючи це питання ми виявили, що програма підготовки студентів-медиків побудована таким чином. Спочатку вивчаються теоретичні дисципліни і лише з третього року навчання програма починає набувати практичного характеру. Наприклад, отримання навичок надання першої медичної допомоги навчальною програмою передбачаються лише на старших курсах, а саме ці навички найчастіше очікуються потерпілими від медичних працівників. Тобто, протягом майже трьох років студент-медик ризикує перебувати під потужним соціально-психологічним пресингом через свою приналежність до медичної спільноти і слабку здатність відповідати суспільним очікуванням. Ми вирішили провести опитування з метою визначити, в якій мірі студенти-медики володіють цими важливими навичками і наскільки вони самі оцінюють їх актуальність для своєї підготовки. Опитуванням було охоплено понад 84 студентів 1-3 курсів (мал. 1).

На якому курсі Ви навчаєтесь:

84 ответа

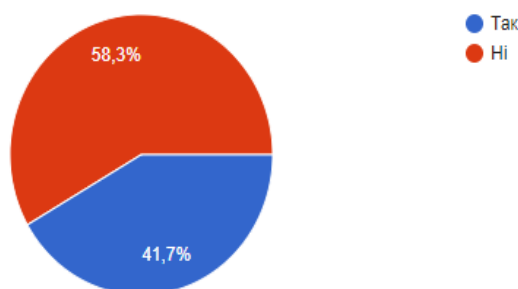

Мал. 1

В першу чергу нам необхідно було визначити наскільки часто у студентів-медиків молодших курсів трапляються ситуації, де від них вимагаються навички надання першої медичної допомоги (мал. 2).

Чи доводилося Вам у своєму житті бути в ситуації, коли Ви надавали постраждалому першу домедичну допомогу?

84 ответа

Мал. 2.

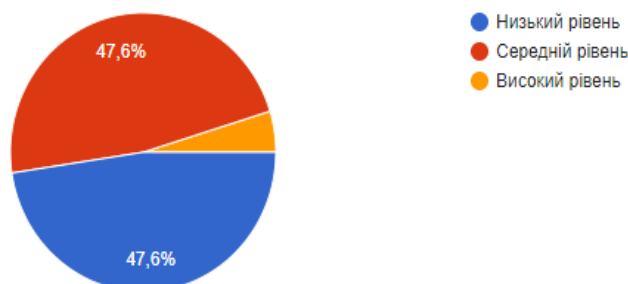
Як ми бачимо з результатів відповідей, майже 60% студентів молодших курсів стикалися з такими ситуаціями. А на питання, наскільки самі студенти-медики оцінюють свою здатність надавати першу допомогу 47,6% респондентів (майже половина!) зізналися, що мають низький рівень, така ж кількість респондентів оцінили свої вміння на середньому рівні, і лише 4,8% оцінили на високий рівень (мал. 3).

MEDICAL SCIENCES

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Наскільки Ви оцінюєте свою здатність надати першу домедичну допомогу потерпілому?

84 ответа

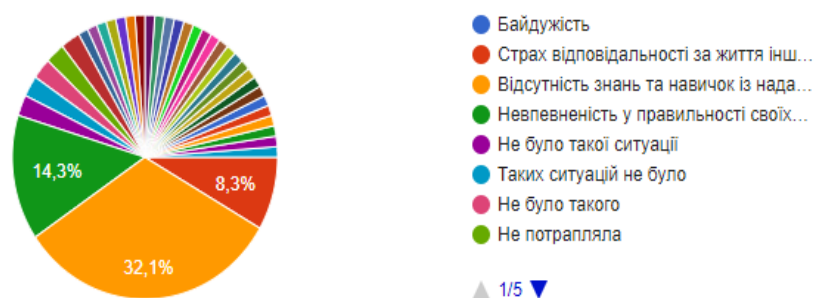

Мал. 3.

Таку невпевненість у своїй здатності допомогти потерпілій людині добре ілюструють показники наступного питання опитування, де наші респонденти вказали на чинники, які перешкоджали їм запропонувати свою допомогу потерпілим (мал. 4). Як ми бачимо, фактори відсутності знань та навичок із надання медичної допомоги і невпевненість у правильності своїх дій лідирують серед інших. Ми вважаємо, що подібна ситуація чітко показує в яке складне становище потрапляють студенти-медики молодших курсів у випадку їх перебування у ситуації необхідності надання першої медичної допомоги потерпілому. Уявіть, який психологічний та іміджевий пресинг вони відчують на собі у таких ситуаціях. На нашу думку, даний факт підтверджує важливість врахування даного питання при підготовці студентів медичних вишів.

Чи потрапляли Ви в ситуацію, коли людина потребувала надання першої домедичної допомоги, але Ви проходили повз? Що Вас зупиняло?

84 ответа

Мал. 4.

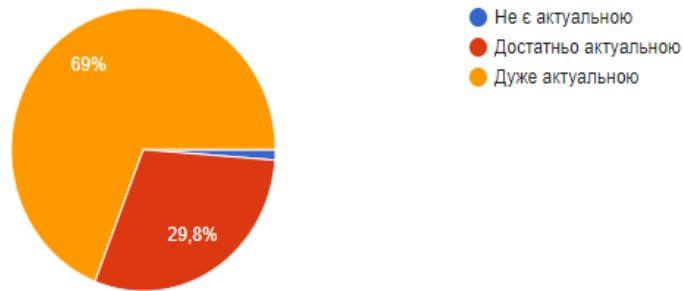
Необхідність коригування навчальної підготовки студентів-медиків демонструє наступне питання нашого опитування, де 98,8% студентів визнали актуальною проблемою свою здатність до надання першої медичної допомоги (мал. 5).

MEDICAL SCIENCES

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

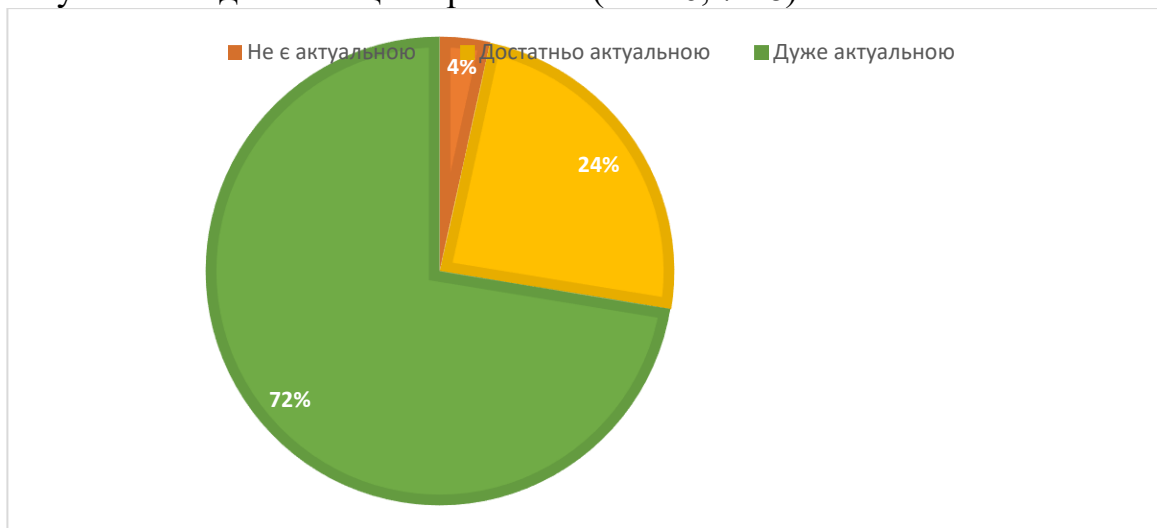
Як Ви вважаєте, наскільки актуальною проблемою для студентів Вашого курсу є їх рівень здатності надання першої домедичної допомоги?

84 ответа

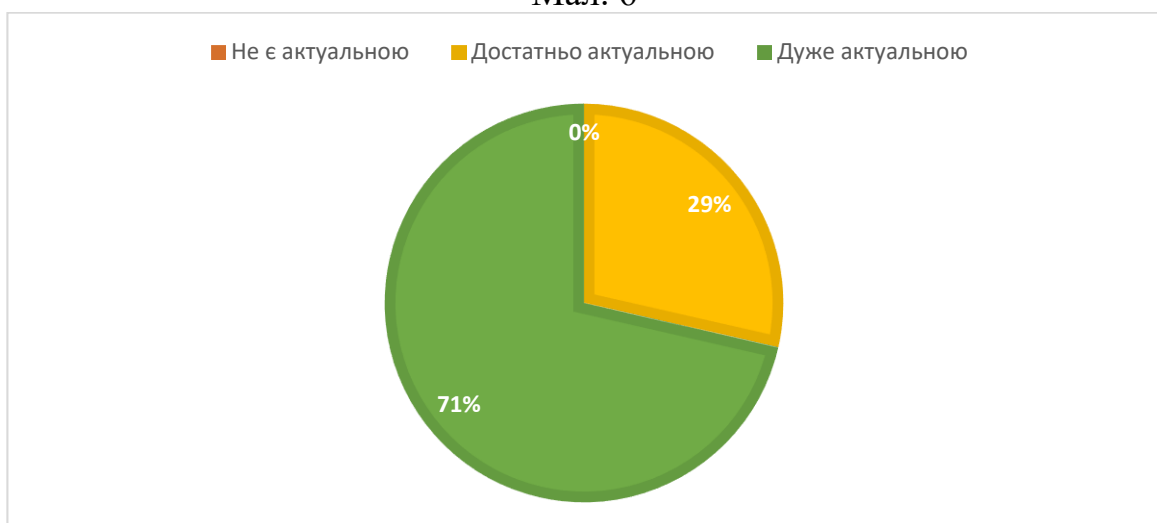

Мал. 5

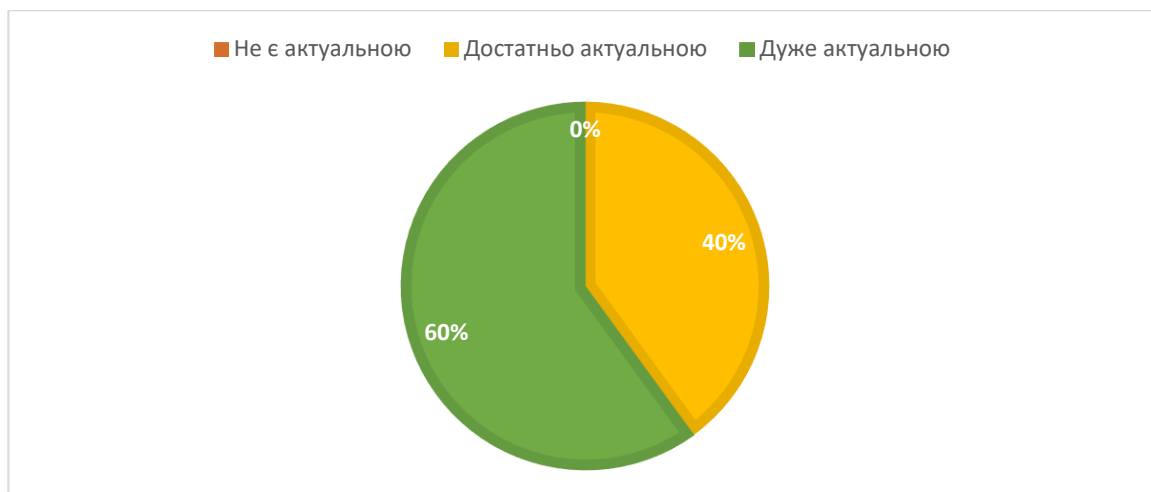
У даному випадку цікавим видається порівняння між курсами щодо визнання ними актуальності для себе цієї проблеми (мал. 6, 7 і 8).

Мал. 6

Мал.7

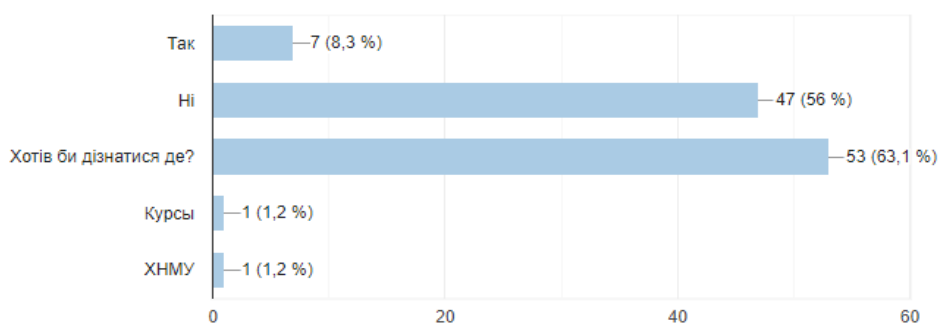

Мал. 8

Як ми бачимо, актуальність даної проблематики визнається респондентами усіх молодших курсів і, що цікаво, з кожним роком навчання все більший відсоток тих із них, хто вважає цю проблему актуальною. Вже на 3 курсі 100% респондентів вважають актуальною свою здатність надавати першу допомогу (мал. 8). В цьому контексті слухним виявилось таке питання нашого анкетування (мал. 9)

Чи знаєте Ви, де, на даний момент, студенти Вашого курсу можуть отримати навички надання першої домедичної допомоги? Якщо так, вкажіть назву установи.

84 ответа

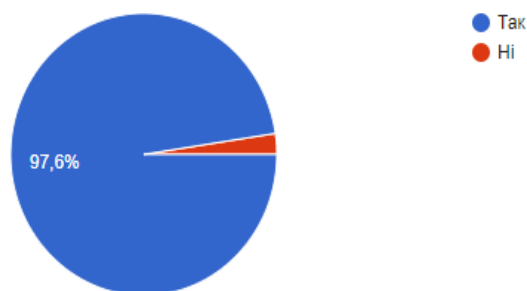

Мал. 9

Абсолютна більшість респондентів молодших курсів не знають, де б вони могли, протягом навчання на цих курсах, впевнено оволодіти навичками надання першої допомоги. Зауважимо, що це студенти медичного вишу. Цей аспект набуває особливої ваги на фоні результатів останнього запитання нашої анкети – «Чи є необхідність у проведенні для студентів вашого курсу циклу занять з отримання навичок надання першої домедичної допомоги?» (мал. 10).

Як Ви вважаєте, чи є необхідність у проведенні для студентів Вашого курсу циклу занять з отримання навичок надання першої домедичної допомоги?

84 ответа

Мал. 10

Майже 98% наших респондентів висловили свою підтримку організації такого циклу занять для студентів свого курсу. Звісно, що на молодших курсах об'єм необхідних знань студентів ще не дозволяє їм у повному об'ємі надавати весь спектр елементів першої допомоги потерпілому. Але проведення роботи у напрямку організації оволодіння студентами молодших курсів якомога більшою кількістю необхідних навичок надання такої допомоги може суттєво вплинути на самоствердження їх в якості частини професійної медичної спільноти, здобути повагу рідних та знайомих. Однією з форм подібної роботи в ХНМУ протягом 2014-2017 рр. була підготовка студентів - медичних волонтерів, якою було охоплено досить значну кількість студентів-медиків [2, с. 16]. Можливо, цей досвід необхідно використати для підготовки студентів саме молодших курсів. Фактор усвідомлення своєї потрібності суспільству, своєї реальної здатності відповідати суспільним очікуванням допоможе підтримати мотивацію цих молодих людей в оволодінні такою складною і не завжди вдячною справою – бути лікарем.

Висновки. У справі істотного підвищення рівня соціокультурної компетентності студентів молодших курсів, як найважливішого компоненту професійного становлення випускника вищого медичного навчального закладу, суттєву допомогу може надати практика внесення до програми підготовки, в аудиторному чи поза аудиторному форматі, циклу занять з оволодіння практичними навичками надання першої медичної допомоги. Отримання таких навичок вже на молодших курсах дозволить студенту-медику підняти самооцінку в очах свого найближчого оточення та підтримувати високий рівень мотивації в подальшому процесі оволодіння професією лікаря.

Список літератури

1. Дунець Л. Формування особистості студента в соціокультурному середовищі університету//Особистість студента та соціокультурне середовище університету в суспільному контексті. Збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. 18 травня 2020 р., м. Київ. – Київ, 2020. – с. 22-27

2. https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/19-20_16.pdf

МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ ВІТАМІНУ D НА СИНТЕЗ ДНК

Ціколія Ніка Зурабович

студент 2 курсу стоматологічного факультету

Ганжа Анна Олександрівна

студентка 2 курсу медичного факультету

Бачинський Руслан Орестович

кандидат біологічних наук, доцент
Харківський національний медичний університет

З моменту відкриття в 20-х роках, речовини D-вітамінної природи розглядалися як регулятори гомеостазу кальцію в організмі і у зв'язку з цим ця речовина не тільки необхідна для нормального розвитку та функціонування кісткової тканини, але і є гормоном, що опосередковує різноманітні ефекти в інших тканинах організму. Детальне вивчення фізіологічної ролі вітаміну D в організмі, вплив на функціонування органів і тканин, вплив на метаболізм і розвиток хронічних захворювань, протягом вагітності.

Вітамін D3(холекальциферол) утворюється у шкірі з 7-дегідрохолестерола, під впливом ультрафіолетового опромінення, і навіть вітамін D2 і D3 може бути отримані з їжі, D2 з рослинної, а D3 з тваринної.

В плазмі крові вітаміни D2 і D3 з'єднуються з вітаміном D-зв'язувальним білком

Під дією ферментів НАДФ*Н-залежної цитохром P450 монооксигенази утворюється 25-гідроксихолекальциферол(кальцидіол) за допомогою спеціального транспортного білка фракції глобулінів транспортується в мітохондрії проксимальних звивистих каналців нирок. Тут відбувається повторне гідросилування по C1 і за допомогою мікросомальних оксигеназ синтезується 1,25-дигідроксихолекальциферол.

Рецептор вітаміну D є ядерним фактором транскрипції. Він забезпечує вплив вітаміну D на транскрипцію генів. Зв'язування 6-s-транс ізомера 1,25(OH)₂D, призводить до змін трансформації VDR, що сприяє його гетеродимеризації з X-ретиноїдним рецептором та подальшим зв'язуванням з вітаміном D чутливим елементом ДНК та коактиваторами[1,2].

Цим геномним шляхом регулюється як мінімум 11 генів, які відповідають за гомеостаз мінерального обміну в кістковій тканині, крім цього близько 300 генів, що впливають на клітинний цикл, імунітет та метаболізм.

Існують докази того, що вітамін D має нейропротекторну дію на функції мозку. При його дефіциті характерні нервово-психічні розлади як аутизм, депресія, розсіяний склероз, хвороба Альцгеймера, хвороба Паркінсона. Він відіграє важливу роль у проліферації та диференціації клітин, імуномодуляції, регуляції нейротрансмісії та стероїдогенезу. Дослідження на тваринах показали,

що минуший пренатальний дефіцит вітаміну D пов'язаний із зміною розвитку мозку.

Каннелл (2008) першим припустив, що вітамін D знижує ризик розвитку аутизму. Він заснував це твердження частково на вищій поширеності аутизму в регіонах з меншою кількістю сонячного світла, чи то через широту чи хмарність. У пізнішій роботі повідомляється про більш високі показники аутизму в регіонах західного узбережжя США з вищим рівнем опадів. Діти з аутизмом зазвичай мають нижчий рівень вітаміну D. Недавнє екологічне дослідження поширеності аутизму серед людей віком 6-17 років виявило значну зворотну кореляцію із дозами сонячного ультрафіолету. Дослідження, проведене в Австралії, показало, що концентрація материнського 25-гідроксилованого вітаміну D (25(OH)D) < 49 нмоль/л на 18 тижні вагітності пов'язана зі значно підвищеним ризиком того, що у потомства буде діагностовано аутизм. У кількох роботах повідомляється, що можливе використання вітаміну D у лікуванні аутизму та ефект лікування більш виражений у дітей молодшого віку.

Симптоми аутизму та функціонування організму можуть покращуватися після прийому вітаміну D. Було проведено єдине подвійне сліпе рандомізоване клінічне дослідження, що довело ефективність вітаміну D₃ у дозі 300 МО вітаміну D₃/кг/день у 109 пацієнтів з ASD. Прийом вітаміну D добре переносився, а симптоми аутизму в дітей із розладами аутистического спектра значно поліпшилися після 4-місячного прийому вітаміну D₃, але з групі плацебо.[3] Навпаки, діти з синдромом Вільямса, у яких рівень кальцитріолу може бути значно підвищений у ранньому дитинстві, мають фенотипи, протилежні аутизму. Діти з рахітом із дефіцитом вітаміну D мають кілька аутистичних ознак, які, очевидно, зникають при лікуванні високими дозами вітаміну D.

Важливість вітаміну D під час аутизму підтверджується і генетичними дослідженнями. В одній з недавніх робіт повідомлялося, що батьківські та дитячі алелі рецептора вітаміну D значно корелюють із ризиком розвитку аутизму, як і аллель CYP2R1 у дітей. Цей ген кодує виробництво 25-гідроксилази, ферменту, який перетворює вітамін D на кальцидіол 25(OH)D. В одній із недавніх робіт аналізувалося, як вітамін D може впливати на ризик розвитку аутизму через його вплив на виробництво триптофану та серотоніну. Порушення серотонінергічної системи є одним із найпослідовніших спостережень у пацієнтів з аутизмом. Серотонін - це нейромедіатор, що сприяє просоціальній поведінці та оцінці емоцій. Його недостатній рівень спричиняв нейроанатомічні порушення з когнітивним дефіцитом у тваринних моделях.

Вітамін D, омега-3-ненасичені жирні кислоти та магній є необхідними компонентами ферментів, які беруть участь у відновленні ДНК, забезпечують здоров'я кровоносних судин та запобігають окисному стресу.[4]

Індуковане сонячним світлом пошкодження ДНК вважається основною причиною генетичних змін (фотони UVB (середні хвилі ультрафіолету) відповідальні за початок синтезу вітаміну D у шкірі через поглинання UVB випромінювання 7-дегідроголестерином), відповідальних за ураження шкіри та канцерогенез, включаючи злаякісну. Однак загальновизнано, що окремі окислені

основи ДНК (наприклад, 8-оксогуанін) ефективно і швидко (3-6 год) видаляються з геному шляхом ексцизійної репарації основ (BER - base excision repair). Тим не менш, окисні агенти можуть викликати інші типи пошкоджень ДНК, включаючи об'ємні пошкодження, які блокують транскрипцію ДНК. Таким чином, ці результати також порушують питання ролі білків ексцизійної репарації нуклеотидів (NER - nucleotide excision repair) у відновленні пошкоджень ДНК, які окислюються під дією сонячного світла. Аналогічно, механізми толерантності, що включають обхід цих пошкоджень, можуть брати участь у захисті клітин від згубних наслідків сонячного світла. Ці наслідки сонячного світла очевидні у пацієнтів з XP, у яких дефект NER. Таким чином, на даний момент ми маємо справу зі складним сценарієм, в якому механізми додаткових функцій білків NER ще повинні бути повністю зрозумілі, головним чином тому, що спектр пошкоджень ДНК, що індукуються сонячним світлом, що генеруються, великий. Необхідно провести подальші дослідження, щоб визначити механістичну основу участі NER у клітинних наслідках індукованого сонячним світлом окислення основ ДНК та вирішити, чи може цей процес бути значущим фактором у розвитку раку шкіри та фотостаріння.[5]

Дослідження проведене в 2019 показало, що прийом 2000 МО на день вітаміну D знижує рівень пошкодження ДНК, і цей ефект був особливо помітний у пацієнтів із цукровим діабетом 2 типу. Зниження рівня пошкодження ДНК вітаміном D дозволяє припустити, що цей вітамін може зменшувати окисний стрес, що виникає внаслідок гіперглікемії. Також було зазначено, що прийом вітаміну D асоціювався з підвищенням рівня ліпопротеїнів високої щільності, зниженням індексу інсулінорезистентності та співвідношення тригліцеридів та ліпопротеїнів високої щільності. Більш того, результати дозволяють припустити, що пацієнти з цукровим діабетом 2 типу можуть отримати більше користі від прийому вітаміну D, ніж населення в цілому, оскільки він знижує не тільки показники індексу резистентності, але і рівень HbA1c (глікованого гемоглобіну).[6]

Частина добової потреби вітаміну D підтримується завдяки його утворенню в епідермісі шкіри під час перебування під сонячним світлом. Це зумовлено впливом ультрафіолетових променів на процес утворення вітаміну D₃ з провітаміну D₃ (7-дегідрокolesterolinu). Ефективність даного процесу безпосередньо взаємопов'язана від того, яка пора року, часу, вмісту меланіну в шкірі та інших факторів.

Крім цього, вітамін D може надходити в організм із їжею.

одним із джерел є риба. Такі представники як лосось, сардини, скумбрія, оселедець, консервованій тунець, тріска. Найбільше вітаміну D міститься у печінці перерахованих вище видів риб.

Також значний вміст відзначається у риб'ячому жирі.

Вже менше містять такі продукти, як вершкове масло, сир, яєчний жовток, ікра.

Одним із природних джерел ергокальциферолу вважають лісові гриби (для тих, хто не любить рибу). Подібно до людського організму, гриби мають

здатність синтезувати ергокальциферол з ергостеролу під впливом ультрафіолетового опромінення.

Висновок: Вітамін D, як і решта вітамінів, є вкрай важливим для повноцінного функціонування та розвитку організму. Бере участь практично у всіх фізіологічних та біохімічних процесах в організмі людини. Плейотропна дія вітаміну D на тканині організму викликає значний інтерес у зв'язку з можливою роллю його метаболізму у розвитку патологічних станів та захворювань.

1. Bikle DD, Oda Y, Tu C-L, Jiang Y. Novel mechanisms for the vitamin D receptor (VDR) in the skin and in skin cancer. *The Journal of Steroid Biochemistry and Molecular Biology*. 2015;148:47-51.

2. Komuves L, Oda Y, Tu C-L, et al. Epidermal expression of the full-length extracellular calcium-sensing receptor is required for normal keratinocyte differentiation. *Journal of Cellular Physiology*. 2002;192(1):45-54.

3. Tu C-L, Crumrine DA, Man M-Q, et al. Ablation of the calcium-sensing receptor in keratinocytes impairs epidermal differentiation and barrier function. *Journal of Investigative Dermatology*. 2012;132(10):.

4. Oda Y, Uchida Y, Moradian S, et al. Vitamin D receptor and coactivators SRC2 and 3 regulate epidermis-specific sphingolipid production and permeability barrier formation. *Journal of Investigative Dermatology*. 2009;129(6):1367-1378.

5. Caini S, Boniol M, Tosti G, et al. Vitamin D and melanoma and non-melanoma skin cancer risk and prognosis: A comprehensive review and meta-analysis. *European Journal of Cancer*. 2014;50(15):.

6. Hu L, Bikle DD, Oda Y. Reciprocal role of vitamin D receptor on β -catenin regulated keratinocyte proliferation and differentiation. *The Journal of Steroid Biochemistry and Molecular Biology*. 2014;144:237-241.

INCLUSIVE LITERATURE AS A PART OF FORMATION OF INCLUSIVE CULTURE IN PRIMARY SCHOOL

Derkachova Olga

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

The world's inclusive practice has a remarkable literary experience: a variety of themes, characters, stories for both young readers and adults. Inclusive literature becomes more popular in Ukraine: literature for the little ones, teenagers, adults. “Today in Ukraine, inclusion is promoted at the highest state level, so the appearance of works of fiction where main characters are people with disabilities or special educational needs meets the demands of the time. As we know, inclusive literature has a clear and important purpose: it can help people become more tolerant of individual characteristics both in education and in other areas of life” [1].

N. Golovchenko is sure that inclusive literature can perform educational and educative functions on the formation of an atmosphere of tolerance in Ukrainian society [2]. O. Osmolovska believes that this literature helps to form a positive perception of disability and personal diversity: “the portrayal of characters with disabilities in literature is closely related to the attitude towards disability in this society. Misunderstanding of the nature of disability, its complete rejection in society often led to a certain demonization of literary characters with disabilities. Such heroes were supposed to evoke fear, rejection and, at least, pity and sadness. Often, disability was used to reinforce the character’s negative image. This was especially evident in children’s literature. A pirate or a thief with some injuries was more frightening. Disability has often been a true companion to poverty and social gaps” [3]. O. Derkachova, O. Titun, S. Ushnevych write about inclusive literature as an important component of the modern educational process, as well as the formation of readers' interests. [1; 4].

One of the brightest books for young readers are Oksana Drachkovska's ‘The Non-jumping Bunny and His Brave Mother’ (2019), and ‘The Non-jumping Bunny Travels’ (2021) [5; 6], written after the author became the mother of a child with a disability. In the center of events is a Non-jumping Bunny in a wheelchair. The author raises the problem of friendly space for people with disability: Bunny can’t get to school because he can’t get through the river in wheelchair, he can’t move free in the city, etc. The books have a happy end, but without magical or miraculous healing. “Both Bunny and his Mother overcome all obstacles and create a comfortable space not only for them but also for others” [1]. This is a fairy tale about the fact that we are all different, that we should not give up, even when it is very difficult or unbearable. It is a tale of indifference, understanding and empathy. The illustrations in the book are designed so that the child understands the environment in which a person with a disability can move freely. The writer, “using the form of a fairy tale, reproduces her own vision and perception of reality, raises current issues of our time. In her literary

tale, everything is based on the individual selection of living themes in the interpretation of reality” [1].

The main character of Oksana Lushchevska's book ‘Avia, Bird Dispatcher’ (2015) [7] describes a dove Avia, living near the airport, who always wanted to fly freely, but had weak wings. He can’t fly but he teaches other birds how to fly safely between the planes.

Another book by Oksana Lushchevska, ‘Guardians for Giraffe’ (2018) [8], combines the themes of environmental responsibility and inclusion. The writer tells about the origin of the story in this way: “The text was finally made up when I met a girl wearing an occluder to cure the lazy eye. If she does not wear it, then there is a risk that the girl will have a lazy eye. When I met a baby girl Marusia – a happy smiling baby! - who wears a variety of occluders, it became clear for me that it is my key to the text, which was left unwritten ... It is a pity that children wearing occluders are almost absent in children’s literature, if it were so, it would help understand and accept this problem by peers. I heard the same idea from Marusia’s mother” [8]. This is a story about the ability to listen to a friend and build harmonious relationships in the family.

As we can see, these books introduce young readers the different world, they are about that we are all different, but all of us are important to this world. Some of the authors choose the form of fairy tales and fairy tale characters which young readers know from folk tales, although endowing them with features not typical of traditional fairy tales about animals and their life, some depict children of primary school age, and reading about their peers is always interesting. Such books teach to respect other, to support, they help to understand better the problems and difficulties that people with disabilities have to overcome every day, not only because of the intolerance of the environment, but also often because of the lack of barrier-free space.

References:

1. Derkachova O., Ushnevych S., Tytun O. Inclusive Space in the Literature for Children (on the base of the tale “Non-jumping Bunny and his Brave Mother” by Oksana Drachkovska). *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2020. № 22. P. 182-188. DOI: <https://doi.org/10.15330/msuc.2020.22.182-188>
2. Головченко Н. Роль сучасної української літератури у формуванні толерантного суспільства. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/720057/1/>
3. Осмолівська О. Формування видавничого напрямку української інклюзивної літератури як новітнього тренду розвитку видавничої справи. *Інтегровані комунікації*. 2017. № 4. С. 27-32.
4. Derkachova O., Tytun O. Innovative Approaches to Literary Texts (Children Literature on Inclusion). *Jpnu*. 2020. № 7 (1), P. 102-111. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.7.1.102-111>
5. Драчківська О. Зайчик-нестрибайчик та його смілива мама, Чернівці 2019.
6. Драчківська О. Зайчик-нестрибачик подорожує. Чернівці, 2021.
7. Луцківська О. Авія, пташиний диспетчер. Київ 2015.
8. Луцківська О., Гайдамака Є. Опікуни для жирафа. Львів 2018.

ESP: DISTANCE LEARNING EXPERIENCE

Koval Svitlana,

Ph.D.(Pedagogy), Associate professor
Department of foreign languages and
international communication
Cherkasy State Technological University

Uskova Larysa,

Ph.D.(Economics), Associate professor,
Department of foreign languages and
international communication
Cherkasy State Technological University

Ihnatyeva Olha,

Ph.D.(Philosophy), Associate professor,
Department of foreign languages and
international communication
Cherkasy State Technological University

Dernova Tetiana,

Senior lecturer
Department of foreign languages and
international communication
Cherkasy State Technological University

Riabtseva Iryna

Lecturer
Department of foreign languages and
international communication
Cherkasy State Technological University
Cherkasy, Ukraine

In the 21st century, the concept of traditional education has changed radically. Society has entered a new era, the era of the online education revolution. Thanks to the Internet and new technologies, it is possible to get a quality education at any time and in any place. As the Internet blurs the line between "far" and "near," distance learning is beginning to destroy the existing model of education. Qualified teachers continue to be an integral part of every student's life, but technology can reduce the physical distance between participants of the educational process.

Nowadays, distance learning has become increasingly popular for a variety of reasons. The ability to combine work and study, the absence of the need to spend extra money on travel or business trips, makes this form of training cost-effective and more attractive to employers. Many higher education institutions are active in implementing

various distance learning programs, primarily training courses and additional education. At the same time, modern info-communication technologies provide the necessary technical support for the educational process.

Although ICT-based pedagogical technologies are widely used in the educational process, during the mass transition to distance learning, both the teaching staff and the students realized their lack of competence in the technical field. In addition, it is difficult to adapt from the classroom system to a new learning format in organizing and conducting classes for all participants in the educational process. Distance education has several undoubted advantages:

1. Flexible training schedule: if its time and duration, venue determine the full-time training for each lesson, then, in this case, everyone can choose the most appropriate pace of work and place of study. In case of any material causes difficulties, it is possible to carefully understand the topic before moving on to a new one. The flexibility of the learning process allows you to study without leaving work, family, does not require trips.

2. There is no fear of mistakes. Often students do not want to participate in any kind of work for fear of making a mistake, causing laughter or reproach from other participants in the educational process. Although it is impossible to learn a foreign language "silently," having mastered some level on their own (the most commonly used vocabulary, speech clichés, basic grammatical constructions), students find it easier to move on to group work.

3. The opportunity to use any volume of authentic sources: text materials, movies, video lectures, podcasts, and so on. Due to limited time and technical capabilities, the teacher cannot always use the available material on a particular topic in the classroom. There is no time frame for distance learning, and no additional technical equipment is required.

4. The decrease in financial costs. Distance learning does not imply the purchase of equipment, payment for the rental of premises, and related costs; the course composition in quantity can be any; a large teaching staff is not required, a few tutors are enough. The financial burden is also reduced for students: no need to buy literature, change their place of residence; as a result, the cost of distance learning is usually lower.

With all diversity of advantages, the distance work has a number of disadvantages:

1. The lack of feedback from the teacher, which leads to the lack of correction, timely clarification of the most difficult issues to understand.

2. The absence of the constant supervision done by a teacher.

3. Distance learning supposes individual work mostly, in connection with it there is no personal communication.

4. The high degree of self-organization and skills of time-management are demanded from learners.

5. When conducting control, there is a problem of student authentication.

6. In some cases, distance learning can be longer than full-time.

The findings of surveys and studies indicate that the teaching staff plans to continue using online courses. Students' opinions about distance learning differ

because of age, educational level and training courses are the determining factors. The forced transition of almost all educational organizations to distance learning revealed a number of problems of a different nature. Even with the necessary technical equipment of an educational organization, it is necessary to take into account that not all disciplines can be equally easily transferred to a distance format. Thus, education in higher educational institutions of Ukraine provides for a whole block of practice-oriented disciplines that are difficult, and sometimes simply impossible, to master independently or remotely.

According to the questionnaire results, it turned out that the most significant difficulties were caused by the process of performing practical tasks in isolation, in the absence of classmates, and parallel explanations of the teacher. The teacher's lack of live communication and direct control negates the ability to correct answers, correct mistakes in a timely manner, or prevent their occurrence in the future.

When teaching foreign languages, interpersonal communication plays an important role, therefore teachers are advised to:

1) to approach rationally the distribution of the teaching load for classroom studies and independent work;

2) to provide for a significant proportion of educational material for synchronous work (in chat or conference calls, since no independent work can replace communication without loss of quality);

3) to leave for independent work control and measuring materials, exercises to consolidate the topic, passed together with the teacher, additional information on the topic, preparation of various kinds of projects, presentations, written works;

4) to make significant the individual work of the teacher with the students, promptly eliminating the difficulties that arise and compensate for the shortcomings of distance education.

In general, distance learning of foreign languages in educational institutions of higher education can be considered quite effective, provided that the educational process is improved by expanding educational opportunities and using innovative pedagogical technologies.

References

1. *Adedoyin O.B., Soykan E.* Covid-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities // *Interactive Learning Environments*. 02 September 2020 URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10494820.2020.1813180>

2. *Bouchrika I.* 50 Online Education Statistics: 2020 Data on Higher Learning & Corporate Training URL: <https://www.guide2research.com/research/online-education-statistics>

3. *Dhawan S.* Online Learning: A Panacea in the Time of COVID-19 Crisis // *Journal of Educational Technology Systems*. 20 June 2020 URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0047239520934018>

4. *Jobanputra Khushboo.* Top 6 Educational Technology Trends Right Now / Khushboo Jobanputra. – URL : <https://elearningindustry.com/educational-technology-trends-top-right-now>

5. *Kauffmann K., Buschmeier M.* Ungeübt in der digitalen Lehre // *Frankfurter allgemeine Zeitung*. 03 April. 2020 URL: <https://www.faz.net/aktuell/karriere-hochschule/hoersaal/studium-zu-corona-zeiten-unis-sind-ungeuebt-in-digitaler-lehre-16707420.html>

6. *Korolkov A., Germanov G., Languева O., Shevyakova A., Poskrebysheva N.* Advantages and disadvantages of distance learning on students' and teachers' of the physical culture faculty opinion URL: https://www.bioconferences.org/articles/bioconf/full_html/2020/10/bioconf_pes2020_00058/bioconf_pes2020_00058.html

7. *Marinova I.* 20 Fascinating Online Education Statistics 2020 URL: <https://review42.com/resources/online-education-statistics/>).

8. Learning remotely when schools close: How well are students and schools prepared? Insights from PISA // Сайтorg. URL: https://read.oecdilibrary.org/view/?ref=127_127063-iiwm328658&title=Learning-remotely-when-schools-close)

TO THE METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING: IMPROVING COMMUNICATION SKILLS THROUGH DISCUSSION

Lehan Viktoriya,
Senior Lecturer
Uzhhorod National University

In the modern world of pedagogical innovations foreign language teaching is a debate because it is an important means of cognitive activity of students, it greatly contributes to the development of their thinking, gives the opportunity to determine their own positions, develops skills to state their opinions. Discussion (lat. discussio) means consideration, research. The encyclopedic dictionary defines a discussion as a public discussion of a controversial issue or problem.

The term "discussion" is used in different meanings, namely: as a simple discussion, the participants of which express opinions, supplementing and clarifying certain judgments or facts, or as a dispute, a clash of different points of view, positions, approaches, very often identified with polemics, purposeful, emotional, passionate defense of the already existing, formed and unchanging position. According to M. Klarin, a well-known specialist in pedagogical innovations, the main feature of the educational discussion is a purposeful exchange of ideas, judgments, opinions in the group. The purposefulness is clear to each student, a focus for new knowledge search (for future independent work) or knowledge-assessment (facts, events, phenomena). This indicator is clearly evident in the results of the discussion. Researcher M. Klarin emphasizes that a real discussion should not be a didactic illustration or a means of formulating a given thesis (although it often happens that it becomes a means of persuasion in one point or another), but a free exchange of ideas, no matter how unpopular or unexpected for others they seem.

Interaction in the educational discussion is based not on the statements of its participants expressing their own opinions in turns, but on their meaningful self-organization, including students' addressing each other and the teacher, to in-depth and comprehensive discussion of ideas, views, problems.

An essential feature of the educational discussion is the dialogic position of the teacher, which is realized in special organizational efforts and the atmosphere of communication, which is supported by all participants in the discussion [1, p. 82].

The impetus for discussion is the creation of a problematic situation with the help of discussion questions. If we talk about the development of communicative skills of high school students in a foreign language class, we must first pay attention to one of the most productive and effective methods of teaching - the method of creating a situation of cognitive controversy, educational discussions. This technique is used in order to provoke increasing interest in a deeper study of certain issues, to develop skills of monologue language, education of tolerance. The teacher's role is to remain neutral and guide the discussion according to the rules, not to interfere. You need to move away from the group's desire to make you an expert or a respondent. The teacher must

take care of creating an atmosphere in which all points of view, regardless of their source, have equal weight and attention. The educational effect of the educational discussion is determined by the opportunity given to the participant to obtain a variety of information from interlocutors, demonstrate and improve their communication skills and competence, test and refine their views and views on the issue, apply existing knowledge in solving learning problems. Thus, at this stage we note the developmental function of discussion and it is associated with stimulating students' creativity, developing their ability to analyze information and reasoned, logically constructed proof of their ideas and views, increasing students' communicative activity, their emotional involvement in learning process.

Such forms of discussion have become widespread in world pedagogy nowadays:

1). "Round table" discussion is a conversation in which a small group of students exchange views and ideas, both between them and with the rest of the audience.

2). "Expert group meeting" (panel discussion) is firstly a discussion of the problem between certain members of the group (four or six students with a pre-appointed chairman), and then giving a statement of their positions to the whole audience.

3). "Aquarium technology" is a special option for organizing a discussion, in which, after a short group exchange of views, one representative from the team participates in a public discussion. Team members can help their representative with advice given in notes or during timeouts.

4). "Brain storming" is one of the most well-known methods of finding original solutions to various problems and producing new ideas. It was suggested by the American psychologist A. Osborne. This is a group method of generating ideas. Today this form is highly used in language teaching.

The main stages of brainstorming are :

- problem definition
- selection of "idea generators"
- discussion of problems
- discussion of ideas and their ranking in order of importance
- prioritizing of collective choice of the most valuable idea

Among the advantages of brainstorming we include the equality of participants, the same productivity at each stage, the ability to capture the ideas put forward, the effect of the "Chain Reaction" of ideas.

The disadvantages of brainstorming include the dominance of one or two leaders, the probability of focusing on one idea, the required level of knowledge to master the material, limited time.

5). A "court hearing" - a discussion that imitates a trial - is also a type of discussion in the class.

Didactic scholars refer the discussion to both teaching methods and forms of teaching organization. Some experts see the discussion as a form of cooperation, when all participants in the joint activity comment on the issue under discussion. The method of discussion can be used at the stage of learning, in the process of their consolidation and systematization. In addition, discussion is used as a method of developing mental

functions, creative abilities and personal qualities of students, as well as a method of stimulating and motivating people involved in the learning process. In fact, in the process of using the discussion when learning a foreign language, you can formulate certain organizational and pedagogical foundations common to all types of discussion: the discussion should begin with asking a specific question for discussion (ie one that has no clear answer and offers different options solutions, especially opposite); all statements should not go beyond the given topic of discussion; each of the statements made must be accompanied by arguments. [5] The teacher can ask some leading questions such as: “What facts support this opinion?”, “How did you come to this conclusion? ”; the discussion can end with a consensus (agreed, joint decision) and the preservation of the differences between the participants in the discussion. When planning a discussion, the teacher takes into account several important points: the time needed to conduct it, the materials needed for the work and the visual presentation of its results. Throughout the work, the teacher keeps in mind the following points: the goal from which you should not deviate; the time to be adhered to; clarity of the organization of the introductory part of the discussion, because it creates the emotional and intellectual mood of the discussion. According to the logic of using discussion as a method of consolidating educational material and stimulating cognitive activity of students, you can identify several options for modeling educational topics based on the discussion: studying the topic as preparation for the discussion to take place in class; introduction of a discussion component in separate classes at the stages of homework check and consolidation of the newly studied material; training in the form of independent or group work of pupils / students with the subsequent discussion of the received results. This allows students to master additional lexical material of a foreign language, encourages speech intention, namely the process of forming an idea in a foreign language and selecting the right words. The main advantages of a discussion are :

- the student is forced to talk a lot, justifying his/her point of view;
- mixed exchange of questions and answers;
- the meaning of the question is important, not the student's specific knowledge of the answer to the question;
- no assessment of the correct / incorrect answer, which creates a friendly atmosphere in the classroom, because one of the common reasons why students are silent in foreign language classes – they are afraid to answer incorrectly;
- assessment of opinions on the principle of agreement / disagreement occurs by all participants in the discussion, both teachers and students.

Therefore, discussion is an important means of cognitive activity of pupils / students in the process of learning a foreign language. This method teaches us to hear and understand the interlocutors, helps to clarify their own beliefs, the formation of a personal view of the outside world.

References:

1. Klarin, M.V. Innovations in the world pedagogy: studying on the basis of investigation, game and discussion [text] / M.V. Klarin.- Ryga: NPC Experiment , 1995. - 176 p. (in Ukrainian)

PEDAGOGICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

2. Pasiv, Y.I. Communicative method of teaching foreign language speaking [text]/ Y.I. Pasiv.- M.: Drofa, 1985. - 208 p. (in Ukrainian)
3. Halskova, N.D. Theory of Foreign Language Learning. Linguodidactics and methodology : guide for students of linguistic universities and faculties... [text]/ N.D. Halskova, N.I. Hez.- 3rd edition., Ster.- M.: Publishing center Academia, 2006. - 336 p. (in Ukrainian)
4. Pometyn O. Encyclopedia of interactive learning. – K.,2007 (in Ukrainian)
5. Toptyhina Nataliia Mykhaylivna. Teaching discussion on the material of literary texts in the process of learning English as a second foreign language: dis... Candidate of Pedagogical Sciences: 13. 00. 02 / Kyiv National Linguistic University. – K., 2004. (in Ukrainian)

DEVELOPMENT OF WRITTEN EXPRESSION IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS

Melnyk Veronika

student undergraduate
Institute of Human Science
Borys Grinchenko Kyiv University

Koromysel Mykola

Prof.
senior lecturer of the chair of foreign languages,
Borys Grinchenko Kyiv University

Autism spectrum disorder is a neurodevelopmental disorder which characterized by social and communication difficulties. Generally people with ASD are linked with social cognitive impairments that described as difficulties in communication and social interaction in several contexts. Anyway, the most significant feature is the presence of restrictive and repetitive patterns of behavior, interests, or activities [1, 4]. Naturally, the negative consequence of such behavioral issues of a person with ASD is a difficult process of learning and education within society, as well as socialization in the future, starting from school.

Evidence of the benefits of inclusive education has led to increasing numbers of children with ASD in especially secondary school [5]. While for most other categories of children with various developmental disabilities developed methods of modification of educational materials and guidelines for teachers to organize an effective educational space, the group of students with autism spectrum disorders remains the least studied. Accordingly, there is now a common and very important problem: planning and implementation of successful schooling for students with ASD.

Probably one of the most relevant academic skills learned in the school age are writing and reading that are highly significant in their daily quality of life and job. In fact, writing skills with reading comprehension in the initial stages of schooling is a solid foundation of later academic success and even variables related to behavioral adjustment [4].

Pronouncing written words often be strengths for many individuals with ASD. Many students with autism spectrum disorders have an early interest in letters and numbers which may become obsessive passion in writing and reading. Some of them can even learn to read words without any direct instruction, but unfortunately with lack of understanding the meaning. On the one hand verbal children with autism can score good result on standardized vocabulary tests which shows rich knowledge of words. On the other hand they usually fail to use this knowledge in order to in spoken or written form perform school tasks [3].

Many scientist have proved that people with autism have difficulties with understanding texts, taking into account their reading decoding ability. For instance, they have a problem with understanding not even the most difficult metaphors, idioms,

jokes, ironies. Also impaired attention regulation may reduce the ability for more complex writing-task-related cognition and give common cause to the writing problems of children with ASD [5].

Regarding the writing skills researchers have revealed similar ontogenesis of language patterns by children with ASD with their typically-developing peers in a variety of language measures, including grammatical morphemes, vocabulary and sentence complexity. The variation in research result highlighted a language ability deficit in a group of children with autism that was due neither to low non-verbal skills nor to the severity of cognitive impairment as previously suggested [2]. It turns out that to some extent there is research to determine the state of development of reading skills and check their mastery after the application of corrective techniques. However, the state of writing is almost impossible to study clearly enough due to the large number of components that determine it. In addition, the success of writing skills in students with ASD will depend on the level of intellectual development, the presence of concomitant developmental disorders, the level of attention, fine motor skills, visual coordination, etc.

There are effective methods for learning for instance written scripts, social stories, graphic organizers, list with exercise for day or just for lesson. All of them are useful in increasing social and communicative behavior for human with autism, including remedial group classes for develop written expression. The results of some research showed that using computer provide effective support for improving reading comprehension in children with ASD. The strategies of group methodologies are useful for improving the reading comprehension of students with ASD. Specifically, peer tutoring shows benefits in reading comprehension, also in social and emotional development [1, 3].

Whatever the biological rationale of reasons causing ASD communication disorders are usually affected by deficits in the ability to process verbal information in different social situations [3]. In the case of students with autism, we are not just talking about the importance of understanding only oral or written information in the school process. The crucial role is played by how successful the pedagogical techniques will be, so that a child with ASD has the opportunity to study in an inclusive classroom, which is an extremely important foundation for its full socialization at this stage and for future quality of life.

References

1. McIntyre N. S., Oswald T. M., Solari E. J., Zajic M. C., Lerro L. E., Hughes C., Mundy P. C. Social cognition and reading comprehension in children and adolescents with autism spectrum disorders or typical development. *Research in Autism Spectrum Disorders*. 2018. Vol. 54. P. 9-20.
2. Peristeri E., Andreou, M., Tsimpli I. M. Syntactic and story structure complexity in the narratives of high-and low-language ability children with autism spectrum disorder. *Frontiers in psychology*. Vol. 2017. 8, 2027.
3. Tager-Flusberg H., Paul R., Lord C. Language and communication in autism. *Handbook of autism and pervasive developmental disorders*. 2005. Vol. 1. P. 335–364.

4. Tarraga-Minguez R., Gomez-Mari I., Sanz-Cervera P. Interventions for Improving Reading Comprehension in Children with ASD: A Systematic Review. *Behavioral Sciences*. 2021. Vol. 11, №3. P. 245–258.

5. Zajic M. C., McIntyre N., Swain-Lerro L., Novotny S., Oswald T., Mundy P. Attention and Written Expression in School-age, High-functioning Children with Autism Spectrum Disorders. *Autism*. 2016. Vol. 22, № 3. P. 335–364.

ON THE PROBLEM OF SHAPING THE VALUES OF YOUNG PEOPLE AT THE UNIVERSITY OF MODERN KAZAKHSTAN

Mukhambedyarova Altynai

Doctor of Political Sciences, Professor
Almaty University of Power Engineering and Telecommunications
named after Gumarbek Daukeyev

Smirnova Yulia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Almaty University of Power Engineering and Telecommunications
named after Gumarbek Daukeyev

The President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev in his Nation Address to the people of Kazakhstan "Kazakhstan in the new reality: time for action" noted the main goals of the country's development, economic and social issues [1]. Particular attention should be paid to the scale of the tasks set by the President, the solution of which is necessary for modernization and dynamic development of all spheres of life of the people of Kazakhstan. Work on the legislative support of a new model of public administration, support for reform of the quasi-sector, improvement of tax legislation and budgetary policy is ahead of us. A great deal of work is related to improving the social welfare of citizens, including healthcare, education, protection of children's rights. The President's message is a new stage of large-scale reforms. A great deal of attention has been paid to the development of rural and single-industry towns. In small towns and cities young people face a lack of information about measures to support youth initiatives. Today, youth policy is a necessary condition for social progress and development of society. However, any concept can remain on paper if there is no clearly thought-out mechanism for its implementation, no financial and economic basis for securing the set tasks, and no priorities for practical activities are not identified. The state's youth policy in the current conditions should be focused on achieving two interrelated goals: the successful socialization of the younger generations and the creation of a system of social work with them that is deployed in society. The Head of State said that new conditions must be created for the development of remote communities with the involvement of township-forming enterprises. This decision will make it possible to launch a mechanism for the development of regional educational centres, including universities and colleges located in small towns. New opportunities will also be created for the implementation of youth projects [1]. Young people are one of the main strategic, social and electoral resources of a state. The further progress, innovation and future of any state depend on them. Youth as a special social group is more energetic, dynamic and receptive to new ideas, especially if they are consonant with their aspirations and aimed at improving their situation. Therefore, it is difficult to overestimate the role and place of youth in the development of modern Kazakhstan [2].

At present, Kazakhstan is in the process of re-evaluating old values and developing new values, as well as developing new effective approaches to overcome emerging challenges. In these conditions, those social groups that have creative and innovative potential are of particular importance. Young people have such potential in modern conditions. According to the census of 2009, the number of young people from 14 to 29 years old is 4 044 660 [3].

Today's youth is a generation of great opportunities. Kazakhstan envisages social support and development of youth potential, increasing the level of patriotism among young people, and improving the effectiveness of youth state policy. This has always been one of the priorities in the activities of Almaty University of Power Engineering and Telecommunications named after Gumarbek Daukeev (hereinafter referred to as AUPET). There is a Student Service Centre and a Career and Employment Centre at AUPET. There is a library with 500 square meters of reading rooms and a collection of almost 600,000 items. The University campus consists of 3 academic buildings with canteens and a cafeteria with wireless Internet access, modernly equipped laboratories, lecture halls and an assembly hall. For students' convenience there are 3 dormitories with more than 1600 beds, sports halls and a football pitch. A student hostel council is created to organize educational, cultural and sporting activities, as well as to maintain order, discipline, improve living conditions. Classes in physical education are held in the mode of selection of sports: athletics, powerlifting, fitness, sports dance, volleyball, football, taekwondo, judo, jujitsu and table tennis. Combining studies with creativity, science, sports, volunteering promotes self-realisation, stimulates activity, teaches to plan one's time effectively, and broadens the outlook. There is "Gibrat" club at AUPET which aims not only to keep Kazakh language and traditions but also to develop it in a modern way. There is also a club called "Ulagat", the main task of which is to strengthen national identity, popularise the heritage of the people: language, traditions, national culture and values, and maintain the continuity of generations. In addition, there is a club for the funny and resourceful at AUPET, an open internal university league, which promotes the creative abilities of students and the development and support of young talents.

In the Address to the People of Kazakhstan "Kazakhstan in the New Reality: Time for Action", the President of Kazakhstan singles out a new quality of the nation as one of the main directions. According to Head of State K.-J. Tokayev, we are facing the task of forming a new development paradigm for our people and a new quality of the nation. "Life itself dictates us the necessity to adapt to the requirements of time, both for an individual and for society as a whole. Only a nation that does not stand still and looks forward to the future is able to show the world its achievements" [1]. It is necessary for our nation to acquire many new and exemplary qualities. For a qualitatively new development of our nation, our everyday attitudes must change.

All those contradictory influences that are present in our society today have a significant impact on the current image of the individual. These are elements of Western culture, its values and ideals; the revival of institutions, religion, elements of traditional culture that have previously lost their importance; global digitalization and informatization of life, carrying its values; a kind of "rebirth" of morality, criminalization of society, etc.; multiple, multi-variant possible choices to determine

the "general" lines of life, as well as uncertainty, unpredictability of the results of this choice [4]. New principles and new guidelines should be established in society.

First, the generation of the twenty-first century must be deeply educated.

Secondly, young people must be taught to work tirelessly.

Thirdly, it is right to have professionalism at the core of every endeavour.

Fourthly, iron discipline and high responsibility should be characteristic of all of us.

Fifthly, justice and meritocracy should not be diverted. Justice is an important condition for the development of society. Justice has a special meaning in the fate of the country and the people.

Sixth, we need to cultivate such qualities as honesty, frugality and thoroughness. This is the image we all want to see in Kazakhstan. This is the only way to build a competitive state and create an intellectual nation. The task of the national intelligentsia at the new stage is to root new principles of national character as well as to improve the quality of human capital. A renewed society should gradually get rid of habits hindering progress and development. Waste and pompousness are no credit to the society or the individual. Irresponsibility, indifference and carelessness can lead to tragedy for the whole country. And verbiage and bravado inhibit the development of society. The great Kazakh poet, thinker and humanist Abay Kunanbaev also spoke openly about this, pointing out that by slander and boasting, people try to hide the truth. This problem is still relevant today. We must inculcate in the public consciousness the ideals and values of work. A strong system of "responsible state, responsible society, responsible person" should be entrenched in our country. By social and political attitudes and value orientations, young people in general accept the ideas of a democratic society, freedom of opinion and freedom to choose their own path. Young people in Kazakhstan are in favour of continuing change towards social and economic prosperity, building civil society and the rule of law. Nevertheless, there has been a recent blurring of social identity, a situation of "permanence of uncertainty" and a "cultural supermarket". Such characteristics as independence and purposefulness, which are the key factors of self-actualization of the young generation, are at a very low level of development. The dominant values are money, education and profession, business career, hedonistic attitudes, the opportunity to live for pleasure, the desire for material well-being [5]. Among the personal problems experienced by young people, the problems of material well-being and health come to the fore. But the orientation towards a healthy lifestyle is not actively formed.

The most important role in the formation of students' values is played by student group supervisor. Long-term experience of AUPET shows that supervision is an effective system of student-teacher interaction, which has been repeatedly mentioned and written about by some researchers [6], [7], [8]. It allows solving many problems: assisting students in choosing a learning trajectory, developing emotional intelligence and critical thinking, influencing students' worldview and behaviour, developing creativity, social and cultural interaction and cooperation skills [9], [10]. The role of the supervisor in supporting the socialisation of girls in their chosen technical field and students with disabilities is important. In addition, it is the supervisors who have the greatest impact on the development of students' cognitive flexibility and adaptability,

their initiative and autonomy, skills related to leadership and responsibility. The supervisor's crucial role in developing information, multimedia and information and communication technology literacy for students is indisputable.

The problem of shaping the social identity of today's youth remains acute due to the weak effectiveness of mechanisms that promote the integration of youth into the social structure of society. All actors in youth policy should be involved in the process of shaping the systems of positive value orientations of youth: the state, religious denominations, political parties, public organizations and corporations. A special role in this process belongs to the state. The system of value orientations of youth should be formed on the basis of a unified system of values of modern youth within the framework of a clearly formulated and defined national idea and strategy of national development. State ideology should be aimed at the formation of traditional value systems of society, social consolidation, formation of civil society institutions, formation of identity of young citizens, civil and legal consciousness, gradual positive social changes, overcoming crisis of socialization institutions, common policy in culture and education, upbringing, etc. It should be supplemented by the promotion of traditional spiritual and moral values, supported by the media, carried out by religious confessions, as well as by various public and state associations and organizations [11].

In the process of socialization of youth, only state institutions influence the development of positive or negative value orientations and are actually involved in the process of educating youth. In order to overcome the generation gap and the disruption of continuity in the value-motivational sphere, measures need to be taken to overcome the crisis in the system of youth socialisation, oriented towards the fundamental traditions of family, social responsibility and cultural and moral foundations for personal development. It is possible to channel youth energy into positive directions only through a balanced, scientifically grounded juvenile strategy, by creating working mechanisms to support young citizens and their social initiatives (youth initiative centres, youth houses, youth leisure centres, etc.) and the cultural dimension of contemporary youth public practices against the background of the transformation of youth themselves and their cultural practices. At the same time, self-organisation (like any other form of organisation) is always a consequence of value orientations and a system of social attitudes. The formation of the system of value and cultural components in the consciousness of young people is closely linked to the dynamics of social development, the perception of permanent social reality [12].

References:

1. Ofitsialnyy sayt Prezidenta Respubliki Kazakhstan. Available at: <https://www.akorda.kz/>
2. Shoykin G.N. Politicheskoye povedeniye kazakhstanskoy molodezhi. – Almaty: Ulke. 2006. S.3.
3. Sotsiokulturnaya adaptatsiya gorodskoy molodezhi / pod redaktsiy Salykzhanova R.S. – Astana. 2013. S.4.
4. Mukhambetova K. A. Sotsialnaya anomiya i formirovaniye tselestnykh oriyentatsiy lichnosti v Kazakhstane. – 22.00.04: avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata sotsiologicheskikh nauk. – Almaty. 2004. S.12-13.

5. Kaliyeva Zh.A. Sistema tsennostey kazakhstanskoy molodezhi // Vestnik KazNU. Seriya psikhologii i sotsiologii. – №4 (51) – 2014. S. 165-172.
6. Nikishova A.V., Krivonosova E.V., Rybakova S.M. Curator Participation in a Student Group Formation. – Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta. – N2. – 2021. Pp. 39-45. Available at: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46530277>
7. Sartin S.R. The Correlation between the Predictive Relationship between Supervisor Commitment and Student Competence. – Grand Canyon University: ProQuest Dissertations Publishing, 2019. 189 p.
8. Sobirova D.U., Azimov A.T., Alimova D.K. The role of the curator in higher education university. – European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – Vol.7, N3. – 2019. Pp. 72-77. Available at: <http://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2019/04/Full-Paper-THE-ROLE-OF-THE-CURATOR-IN-HIGHER-EDUCATION-UNIVERSITY.pdf>
9. Elfer C.J. Becoming a University Supervisor. Troubles, Travails, and Opportunities // Supervising Student Teachers. – Luxembourg: Springer, 2012. Pp. 3-19.
10. Youngsoon K., Gumhee K. A Study on the Supervisor Role of the University Students' Mentoring for Multicultural Family Children. – Procedia – Social and Behavioural Sciences. – Vol. 159. – 2014. Pp. 329-333.
6. Kaliyeva Zh.A. Sistema tsennostey kazakhstanskoy molodezhi // Vestnik KazNU. Seriya psikhologii i sotsiologii. – №4 (51) – 2014. S. 165-172.
11. Mekebayeva M.A. Vestnik KazNU. Seriya filosofiya. Seriya kulturologiya. Seriya politologiya. – №1 (42). – 2013. – S. 84-87.
12. Teslenko A.N. Kulturnaya sotsializatsiya molodezhi v usloviyakh tranzitivnogo obshchestva (na primere Respubliki Kazakhstan). – 22.00.06: avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni doktora sotsiologicheskikh nauk. – Saratov. 2009. S. 14-15.

THE ROLE OF INCLUSIVE EDUCATION IN ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES TEACHING

Simkova Iryna,

Dr. Sc. (education), Professor
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Sydorko Natalia

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Grey Valentyna

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

English for Specific Purposes (ESP) is considered as a means of cognition in professional communication and career and culture development in foreign countries. At the University ESP is an academic discipline and at the same time a means of cooperation broadening, achieving mutual understanding, and a means of enriching the culture and profession of an individual. In the methodology of ESP teaching, the main emphasis is on the formation of communicative and professional competence, the development of professional and communication skills, based on the subject and intercultural knowledge.

The subject and intercultural approaches make it possible to consider the essence of ESP as one of the main instruments of professional activity and thinking, as well as means of personal development. They focus on the personality of a future skilled specialist and provide a closer link between the educational process, future professional activity, and English language culture. First, the teacher should involve students in the future professional activity, enrich their vocabulary, develop their critical thinking skills and awaken the imagination through engagement in creative tasks.

The phenomenon of inclusive education has spread not so long ago but has already strengthened its position in society. Teachers at University should remember that inclusive education is possible due to the achievement of an environment where students are treated fairly and respectfully, have equal access to opportunities and resources, and can contribute fully to their success in education [1].

One of the most fundamental documents in the field of inclusive education is the Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education that includes the following important provisions:

- every student has the right to receive knowledge;
- the need to create conditions and develop educational programs that could meet a wide variety of needs and characteristics of all students regardless of demographics;
- the need to provide opportunities for education to all students regardless of demographics and the satisfaction of students' needs with the help of pedagogical approaches [3].

Based on the above facts, we can conclude that inclusive education is based on the human right to education, proclaimed by a number of international documents. However, the necessity and importance of inclusive education can also be proven based on the following provisions.

As part of the educational process, inclusion primarily expands the professional knowledge of teachers. Moreover, the conditions of education give rise to the methods of teaching that would fully correspond to individual differences and, thus, benefit all students.

In terms of social rationale, inclusive education helps to eradicate discrimination, change attitudes towards difference, and stop being afraid of it, forming the basis for a just and non-discriminatory society in which individuals understand and accept the diversity of people, rather than trying to change them. Also, inclusive education offers equal opportunities for the socialization of all people in an atmosphere of cooperation and unity. In addition, inclusion encourages achievement at any level, demonstrating the fact that everyone, without exception, can be successful with the necessary assistance. This undoubtedly has a positive effect on the formation and development of the self-concept in students.

Bearing this in mind we can say that English for Specific Purposes provides favorable opportunities and conditions for the successful implementation of inclusive education since one of the main goals of studying during ESP is to bring students to mutual understanding and acceptance. During ESP students are involved in different cultural projects where everyone must be treated equally regardless of gender, race, or even physical or mental disabilities. ESP classes help students to understand that individuals may possess different demographic features (gender, race, age, professional background, sexual orientation, etc.) and to generate the idea that people are unique and at the same time provide students with the behaviours and social norms that help them to feel welcome regardless of demographics [2].

Currently, a few modern approaches to language learning support the ideas that inclusion is a vital part of education, however, there is a lack of practical recommendations for their implementation.

Thus, we can follow some of the following recommendations to promote inclusivity in the educational process:

- organize ESP classes in unconscious bias, active listening, and speaking atmosphere;
- during ESP class teachers can create spaces that highlight students' diversity. For example, students can prepare and deliver presentations based on their interest groups or professional interest groups. Teachers can ask students to exchange their opinions on the proposed topics or conduct discussions.
- during self-study, teachers can propose students create resource groups that give students safe spaces to get together and talk about common interests. These groups give students the chance to get together and share what they are going through in a safe, non-judgmental way. These groups can also provide peer teaching from student to student, where they can host company-wide talks on topics that are important to them [4].

Still, an equally important component on the way to the implementation of successful inclusion is the applied approach and methodology, which undoubtedly requires transformations in teaching ESP to students.

To sum up, the organization of successful inclusion is the result of the joint work at the state level, university authorities' level, and teaching staff level. Important factors are the organization of active learning and the creation of different interest groups for students. However, it is important to highlight that the presented recommendations are rather heterogeneous and do not represent a holistic approach to inclusive teaching in ESP.

References:

1. *Society for Human Resource Management*. (2021). [Online]. Available: <https://www.shrm.org/> [Accessible December 28, 2021]
2. Diversity and Inclusion. *Built-in Beta*. (2021). [Online]. Available: <https://builtin.com/diversity-inclusion> [Accessible December 28, 2021]
3. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. (2010). [Online]. Available: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427> [Accessible December 28, 2021]
4. Simkova, I., Sydorko, N. (2021). An inclusive view of English language teaching supported by digitalization. *IASR Journal of Advances in Education and Philosophy*. Vol. 1; Issue 1; Mar-Apr 2021. Available: <https://www.iasrpublication.com/ijaep/>

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ ФОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Войналович Людмила Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка

На сучасному етапі розвитку суспільства іноземна мова слугує засобом спілкування і залучення до культури іншого народу, що, у свою чергу, стає домінуючою стратегією викладання іноземної мови у початковій школі.

У працях відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників знайшли своє відображення питання формування іншомовної фонологічної компетентності з використанням ігрової діяльності (Д. Вілкінс, Д. Тейлор, Є. Пассов, Д. Ельконін та ін.), з використанням віршованого матеріалу (О. Карпиченкова, Т. Анікеєва, ЛО. Савченко та ін.).

Багато сучасних дослідників вважають, що фонетика (вивчення звукової сторони мови) є базовою характеристикою мови, основою для розвитку і вдосконалення всіх інших навичок іншомовного говоріння, так як порушення фонетичної правильності мовлення, неправильне інтонаційне оформлення її мовцем веде до непорозумінь і нерозуміння з боку слухача. Фонологічна компетентність є важливою складовою усіх мовленнєвих компетентностей, насамперед в аудіюванні і говорінні.

Проблема організації навчання іншомовній вимові завжди була актуальною. Тому початковий етап навчання у вивченні іноземної мови вважається дуже складним і відповідальним. Саме на цьому етапі відбувається розвиток не тільки фонетичної бази мови, але і всіх інших компетентностей, які тісно пов'язані з нею, в тому числі і навички говоріння. З огляду на це, ефективним засобом формування фонологічної компетентності учнів початкової школи виступають ігрові вправи.

Ігрова вправа – це вправа, метою якої є формування, вдосконалення та розвиток навичок і вмінь учнів у різних видах мовленнєвої діяльності шляхом багаторазового й різноманітного виконання мовленнєвих або мовних дій (операцій), які стають особистісно значущими для суб'єкта навчання, оскільки є вмотивованими участю в ігровій діяльності [1]. У порівнянні з традиційними вправами, ігрові вправи мають великий методичний потенціал, а саме вони:

- забезпечують мотивацію навчальної діяльності;
- створюють емоційну та позитивну атмосферу навчання;
- створюють сприятливі умови для колективної взаємодії під час виконання ігрових та навчальних завдань.

Ігрові вправи, що використовуються у формуванні іншомовної фонологічної компетентності повинні відповідати дидактичним і загальнометодичним

вимогам, що співвідносяться з методичними принципами навчання іноземної мови. Так, дидактичні вимоги повинні реалізовуватися на принципі свідомості у навчанні, принципі розвиваючого навчання, принципі позитивного емоційного фону та принципі посиленої важкості завдань. У свою чергу, загальнометодичні вимоги реалізуються через принципи особистісно-орієнтованого спілкування, особистісно-рольової організації навчального матеріалу та навчального процесу, колективної взаємодії, сконцентрованості процесу навчання.

З огляду на те, що при формуванні іншомовної фонологічної компетентності у початковій школі практично неможливо досягти стандартної вимови учнів, тому вимоги до їхньої вимови визначають, виходячи з принципу апроксимації, тобто наближення до стандартної вимови. З цією метою обмежується обсяг фонетичного матеріалу, що вивчається, і допускається деяке зниження якості вимови [2]. У зв'язку з цим, використання ігрових вправ для формування іншомовної фонологічної компетентності є доцільним так як відповідні вправи формують в учнів відчуття посиленості завдань, надають рівні можливості всім учням, полегшують можливість засвоєння мовного матеріалу, допомагають учням початкової школи подолати сором'язливість, що заважає вільно вживати в мові іноземні слова, а також відкривають широкий простір для дитячої творчості, самопізнання і самовираження.

Ігрові вправи також мають практичну, виховну, розвивальну та методичну цінність. Практична цінність використання ігрових вправ у формуванні іншомовної фонологічної компетентності на початковому етапі полягає у тому що вони:

- сприяють розвитку слухової пам'яті;
- дають можливість для багаторазового повторення мовного зразка в умовах, максимально наближених до реального мовного спілкування;
- забезпечують природну необхідність багаторазового повторення мовного матеріалу;
- тренують учнів у виборі потрібного мовного варіанту, що є підготовкою до ситуативної спонтанності мовлення взагалі.

Виховна цінність ігрових вправ реалізується через те, що вони:

- навчають учнів як поводити себе у різних життєвих ситуаціях;
- виховують самостійність, волю, співпрацю, колективізм, товарицькість і комунікативність;
- формують певні підходи і позиції, моральні, естетичні та світоглядні установки.

Розвивальна цінність ігрових вправ у формуванні іншомовної фонологічної компетентності полягає у тому, що вони:

- дають можливість розвитку слабшим учням;
- надають відчуття рівності та посиленості виконання завдань;
- створюють необхідне сприятливе середовище для психологічної готовності учнів до мовного спілкування.

Методична цінність ігрових вправ полягає у тому що вони:

- забезпечують мотивацію навчальної діяльності;
- створюють емоційну та позитивну атмосферу навчання;

– створюють сприятливі умови для колективної взаємодії під час виконання ігрових та навчальних завдань.

Отже, використання ігрової діяльності слугує потужним засобом у формуванні іншомовної фонологічної компетентності на початковому етапі вивчення іноземної мови.

Список літератури:

1. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. — 360 с.
2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.

СПЕЦИФІЧНІ УМОВИ ВЗАЄМВІДНОСИН АРБІТРА З УЧАСНИКАМИ ФУТБОЛЬНОГО МАТЧУ

Кисельов Максим Русланович

другий (магістерський) рівень вищої освіти
спеціальність 017 «Фізична культура і спорт»
Сумський державний університет

У наш час сучасний футбол неможливо уявити без людини, яка керує ходом гри, без якої неможлива справжня гра за правилами, проте так було не завжди, історія становлення спортивного арбітражу, який знаємо зараз, з усіма наділеними повноваженнями багата і складна [3; 4]. Вочевидь вимоги до сучасних арбітрів через зростання динаміки, популярності футболу, як спортивної гри, підвищуються, тому від футбольного арбітра потрібна фізична готовність, також володіння психологічними методами під час роботи з гравцями [1; 2; 3]. Існуюча практика професійної підготовки футбольних суддів, дозволила виділити суперечність соціального характеру, що виявляється у невідповідності більшості учасників суддівського арбітражу тим високим вимогам, що пред'являються до безпосередніх учасників матчу, у зв'язку з об'єктивним зростанням видовищності та динамічності сучасного футболу, що й визначило актуальність даної теми.

Арбітраж в ігрових видах спорту полягає у прямих контактах судді з гравцями, офіційними особами команди, ігрового матчу, вболівальниками. Будь-яке рішення арбітра призводить до зворотного зв'язку, що виходить не тільки від того, кому безпосередньо адресоване, наприклад, винесення попередження гравцеві викликає пряму зворотну реакцію від футболіста до судді, але й від офіційних осіб команди та вболівальників до арбітра футбольного поєдинку. Множинність таких зв'язків створює комплексні відносини суддів з усіма учасниками футбольного матчу, тому взаємини з учасниками матчу не зводяться лише до ухвалення рішень безпосередньо, а представляють сукупність різних дій (манери спілкування, погляди, вчинки, жести). У сучасному розумінні професіоналізм арбітра полягає в умінні поєднувати прийняття рішень із встановленням на належному рівні системи взаємовідносин і домагатися розуміння усіма учасниками футбольного поєдинку до правильності своїх дій [7].

Футбольний арбітр – особа, яка має низку обов'язків та прав, що покликані контролювати хід футбольного матчу. До обов'язків футбольного арбітра входить забезпечення дотримання правил гри з футболу, хронометраж матчу, облік подій, забезпечення належної екіпіровки гравців і відповідність використовуваних ним засобів правилам даної дисципліни, забезпечення відсутності сторонніх осіб на полі під час гри, складання рапорту минулого матчу. Натомість до прав футбольного арбітра відносяться право перервати, або повністю зупинити матч (у разі порушення правил, отримання серйозних травм гравцем чи іншими учасниками гри, у тому числі самим арбітром), продовжити

гру (в разі усунення проблем), застосовувати заходи дисциплінарного впливу на гравців (попередження, видалення) та офіційних осіб команд (видалення з поля та прилеглих зон). Контакти арбітра із гравцями мають також одну особливість, у якій статус судді делегований йому, вищий за статус гравців, тому їх взаємини не можуть бути рівними. В цьому важлива роль приділяється процесу завоювання авторитету арбітром, довіри до його рішення всіма учасниками матчу, в тому числі й вболівальників, що пов'язано з проявом суддею особливих імпульсів поведінки в реалізації адекватних дій. Відповідно арбітри, наділені особистісними характеристиками, які проявляються в умінні побудувати взаємовідносини з гравцями, офіційними особами команд, уболівальниками, залишати позитивне враження, незважаючи на будь-який результат матчу. Для цих суддів важливо допомогти гравцям повністю розкритися на футбольному полі, не забороняти, наприклад, гравцям вести жорстку атлетичну боротьбу, а допомагати продуманими діями виявити командний потенціал, також розуміти гравців, їх дії на полі, одночасно рішуче припиняти антифутбольні прийоми.

Важливу роль у футбольному арбітражі відіграє система дисциплінарних заохочень та стягнень, у якій яскравим прикладом є метод попередження за кольоровою ознакою (зелені, жовті та червоні картки) для гравців, що виникає у результаті непорозуміння деяких словесних сигналів у різних футбольних матчах. Зелена картка має заохочувальну роль, під час матчу картка не демонструється, але реєструється в протоколах матчу і дається гравцеві за дотримання принципів «fair play» чесної гри, що включає повагу до суперників, правил гри, рішень суддів. Жовта картка – знак попередження гравців у футболі демонструється арбітром за такі порушення як умисна гра рукою, затягування часу, зрив атаки, гра з грубощами та неспортивна поведінка, тощо. Отримані протягом одного матчу гри дві жовті картки виступає приводом для видалення з поля. Червона картка – знак видалення гравця з поля за особливі порушення, як образа або бійка з іншими учасниками матчу, позбавлення суперника явної можливості забити гол за допомогою порушення правил гри та ін. Дана система допомагає не лише регулювати хід матчу, але й дисциплінує гравців у футбольних поєдинках.

Відносини арбітрів з уболівальниками мають свої специфічні особливості. Судді практично не виконують таких дій, що дозволяють безпосередньо управляти аудиторією вболівальників, проте їх рішення тією чи іншою мірою можуть регулювати умови на трибунах. Спортивні вболівальники є невід'ємними учасниками спортивних змагань, а правові норми ще недостатньо фіксують їх правовий статус, хоча поступово прослідковується процес залучення цієї категорії осіб до спортивних правовідносин [6]. Досвід та професійна інтуїція підказує арбітру, в якій ситуації необхідно враховувати реакцію трибун, тобто через сигнали помічників підтверджувати правильність усіх попередніх своїх рішень під час «дрібних» порушень і тим самим регулювати атмосферу та напруження пристрастей вболівальників.

Для професійного арбітра важливі такі якості, як стресостійкість, адже великий тиск на суддю під час матчу надають уболівальники, гравці, тренери, і потрібно мати певну витримку, щоб справитися зі стресом. Під час гри

футбольний арбітр пробігає велику кількість кілометрів, щоб продовжити гру, необхідно досягти швидкості футболістів і вибрати правильну та зручну позицію з охоплення ігрового епізоду для прийняття вірного рішення, а без належної фізичної підготовки це складно зробити. Суддя зобов'язаний добре знати правила і свою роботу в цілому, завдяки цьому він матиме хорошу репутацію і повагу до себе, а чим краща його репутація, тим більше поваги та авторитету від учасників процесу футбольного матчу.

Аналіз проблеми взаємовідносин арбітра з усіма учасниками матчу під час проведення ігор з футболу засвідчує, що одним із шляхів виступає підвищення якості арбітражу з встановленням необхідних комунікаційних зв'язків. У зв'язку з цим виникає детальна розробка всього комплексу питань із побудови взаємовідносин арбітрів з учасниками своєї команди, гравцями, офіційними особами команд, представниками засобів масової інформації, вболівальниками для вдосконалення професійної підготовки суддів із футболу.

Список літератури:

1. Байрачний О. Обґрунтування технології індивідуалізації спеціальної фізичної підготовки арбітрів і асистентів арбітра високої кваліфікації у футболі / О. Байрачний, Т. Чопілко // Спортивна наука та здоров'я людини. – 2021. – № 2(6). – С. 55–70.
2. Віхров К. Дослідження професійно значущих психофізіологічних властивостей і якостей футбольного арбітра / К. Віхров // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2018. – № 1. – С. 67–71.
3. Иванов М. В. Судейство в спортивных играх / М. В. Иванов, И. Д. Михайлова // Научный журнал «Дискурс». – 2018. – № 4(18). – С. 49–56.
4. Ильясов Р.Э. История и практика футбольного судейства / Р.Э.Ильясов // Олимпийский спорт и спорт для всех : сб. науч. труд. – Казань: Поволжская ГАФКСиТ, 2020. – С. 508–511.
5. Кулик С. М. Глобалізація спорту: Ватикан підтримує футбол / С. М. Кулик, А. В. Веремчук // Соціально-політичні процеси в Україні та світі у контексті глобалізаційних перетворень : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. – С. 90–95.
6. Поляруш С. І. Правовий статус спортивних уболівальників в Україні / С. І. Поляруш // Наукові записки. Серія: Право. – 2020. – Вип. 9. – С. 38–43.
7. Effect of positioning on the accuracy of decision making of association football top-class referees and assistant referees during competitive matches / J. Mallo, P.G. Fruto, D. Juarez, E. Navarro // Journal of Sports Sciences. – 2012. – № 30 (13). – P. 1437–1445.

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Коваленко Вікторія Євгенівна

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди;
докторант
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Міщенко Оксана Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Основним завданням діяльності освітніх інституцій є забезпечення психолого-педагогічних умов для соціальної інтеграції осіб з особливими освітніми потребами, зокрема з інтелектуальними порушеннями. Т. Мартинюк розглядає соціальну інтегрованість особи з інвалідністю як результат оволодіння нею комплексом соціально значущих знань, умінь і навичок, що визначають міру її включеності в ті чи інші громадські структури (в професійну, політичну, сімейну та ін.) та види діяльності (навчальну, трудову, соціокультурну тощо), забезпечують її активне входження в соціум і повноправне позиціонування в ньому з урахуванням функціональних обмежень [1, с. 217]. Акцентуючи увагу на ролі позашкільної освіти у процесах соціальної інтеграції школярів, О. Биковська розглядає її як складову системи безперервної освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку й соціалізації особистості у вільний час у закладах позашкільної освіти та інших соціальних інституціях [2, с. 25]. Розуміючи те, що наявність інтелектуальних порушень призводить до конвергенції соціального та біологічного профілів розвитку, ускладнень процесів розвитку та соціалізації таких дітей, особливого значення набуває корекційне виховання школярів з інтелектуальними порушеннями в умовах позашкільної освіти. Зокрема В. Синьов наголошує, що саме корекційне виховання є цілеспрямованим, педагогічно доцільним управлінням соціалізацією осіб з інтелектуальними порушеннями, адже у випадку стихійного перебігу цей процес не завжди відповідає в індивідуально-особистісних варіантах бажаним соціальним ідеалам і стандартам [3].

Проблемі соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями присвячені праці Л. Аксьонової, Віт. Бондаря, Ю. Бистрової, І. Білозерської, Т. Вісковатової, А. Висоцької, І. Гладченко, В. Засенко, О. Глоби, Н. Лавриченко, Н. Макачук, О. Маллера, С. Максименко, О. Мамічевої, Т. Мартинюк, К. Островської, О. Позднякової, Л. Руденко, В. Синьова, Є. Синьової, М. Супруна, І. Тат'яничкової, С. Трикоз, Л. Фомічової, О. Хохліної, А. Шевцова, М. Шеремет та ін. Проте, теоретичний аналіз

спеціальної психолого-педагогічної літератури вказує на те, що наразі відсутні системні дослідження щодо впливу позашкільної освіти на процеси соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями. Означене обумовило вибір теми наукової розвідки.

Мета: вивчити вплив позашкільної освіти на процеси соціалізації та розвитку дітей шкільного віку з інтелектуальними порушеннями з урахуванням сфер соціалізації та факторів розвитку.

Г. Костюк визначає розвиток як «безперервний процес, що виявляється у кількісних змінах людської істоти, тобто збільшенні одних і зменшенні інших ознак (фізичних, фізіологічних, психічних тощо). Однак він не зводиться до кількісних змін, до зростання того, що вже є, а включає «перерви безперервності», тобто якісні зміни. Кількісні зміни зумовлюють виникнення нових якостей, тобто ознак, властивостей, які утворюються в ході самого розвитку і зникнення старих» [4]. Натомість соціалізація є процесом двостороннім: як цілеспрямованим (вихованням, яке набуває в умовах порушеного розвитку корекційного характеру), так і стихійним.

А. Гусева розглядає соціалізацію як процес, умову, прояв і результат соціального формування особистості [5]. Як процес вона означає соціальне становлення і розвиток особистості в залежності від характеру взаємодії людини з середовищем існування, адаптації до нього з урахуванням індивідуальних особливостей. Як умова – свідчить про наявність того соціуму, який необхідний людині для природного соціального розвитку як особистості. Як прояв – це соціальна реакція людини з урахуванням її віку і соціального розвитку в системі конкретних суспільних стосунків. Як результат вона є основною характеристикою людини і її особливостей як соціальної одиниці суспільства. В цьому випадку соціалізація як результат характеризує соціальний статус дитини відносно її однолітків.

Міждисциплінарний аналіз проблеми соціалізації дозволяє розглядати її як процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей, включення його до системи соціальних зв'язків і відносин, необхідних для становлення і життєдіяльності в даному суспільстві, а також перетворення та вибіркового відтворення цих знань, досвіду, норм і цінностей у процесі життєдіяльності.

Перейдемо до аналізу проблеми розвитку. За визначенням А. Реана розвиток – це процес незворотних, спрямованих та закономірних змін, що призводить до виникнення кількісних, якісних та структурних перетворень психіки та поведінки людини. Основними властивостями розвитку, що відрізняють його від інших змін, є незворотність, спрямованість, закономірність [6]. На думку В. Ягупова розвиток людини широке поняття, це процес кількісних і якісних змін в організмі під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів, керованих і некерованих [7]. Результат розвитку людини – її становлення як біологічного виду і соціальної істоти. Означене дозволяє виокремити біологічну, соціальну та психічну сфери розвитку. При цьому біологічна сфера розвитку характеризується фізичним розвитком і включає в себе морфологічні, біохімічні та фізіологічні зміни. Соціальна сфера розвитку характеризується ступенем засвоєння та відтворення індивідом соціального

досвіду, усвідомлену активну участь індивіда в соціально-значущій діяльності та виконання ним різних соціальних ролей. Психічна сфера розвитку характеризується особливостями свідомості, самосвідомості, провідних якостей і властивостей особистості, когнітивних, почуттєвих і вольових процесів тощо.

Аналізуючи процес розвитку С. Алкірі, С. Деневлін виділяють фізичний, когнітивний і психосоціальний профілі розвитку. Так, фізичний розвиток включає якісно-кількісні зміни тіла і мозку, органів відчуття, моторики, а також здоров'я і благополуччя. Когнітивний розвиток передбачає навчання дітей, розвиток їх уваги, пам'яті, мовлення, мислення та творчості. Психосоціальний розвиток включає зміни емоцій, особистості та соціальних стосунків у віковому аспекті [8].

А. Реан, аналізуючи процес індивідуального розвитку людини виділяє *психофізичну* (зовнішні та внутрішні зміни тіла людини: ріст і вага: кістки, м'язи, мозок, залози, органи чуття, конституція, нейро- і психодинаміка, психомоторика); *психосоціальну* (зміни в емоційній та особистісній сферах, міжособистісних стосунках тощо); *когнітивну* (пізнавальний розвиток, розвиток здібностей, у тому числі розумових) [6]. Отже, вивчаючи психофізичну сферу, ми розглядаємо динаміку розвитку людини як індивіда; вивчаючи психосоціальну – розвиток людини як особистості; вивчаючи когнітивну – розвиток людини як суб'єкта діяльності.

Аналізуючи взаємозв'язок процесів соціалізації та розвитку доречно звернути увагу на дуальну концепцію соціального розвитку Д. Фельдштейна, який розглядає розвиток з однієї сторони, як присвоєння індивідом соціального досвіду, соціальних цінностей; з іншої – як індивідуальне розкриття свого Я, що відбувається за внутрішніми законами становлення особистості [7]. Обидва аспекти – дві взаємозалежні сторони єдиного процесу становлення особистості.

Розрізняються ці два поняття за результатами: соціалізація передбачає придбання соціально значущих якостей, становлення соціальної сутності особистості, а розвиток – ще й анатомо-фізіологічні зміни в особистості. Сферами соціалізації слугують діяльність, спілкування та самосвідомість, а чинниками розвитку – спадковість, середовище та активність (діяльність). Вплив спадковості виявляється в індивідуальних властивостях людини і виступає передумовою розвитку, вплив середовища (суспільства) виявляється у соціальних властивостях особистості, а вплив активності – у взаємодії двох попередніх. Урахування зазначених чинників розвитку та сфер соціалізації дає підстави говорити про те, що позашкільна освіта має ресурси впливу на розвиток школярів з інтелектуальними порушеннями. Це зумовлено тим, що позашкільна освіта – це система організованої дозвіллевої діяльності школярів за інтересами та вподобаннями, яка включає сукупність елементів, що є напрямками позашкільної освіти, а саме: пластовий; художньо-естетичний; мистецький; туристсько-краєзнавчий; еколого-натуралістичний; науково-технічний; дослідницько-експериментальний; фізкультурно-спортивний або спортивний; військово-патріотичний; бібліотечно-бібліографічний; соціально-реабілітаційний; оздоровчий та гуманітарний.

Дотримуючись суб'єктного підходу, вважаємо, що саме суб'єктна активність індивіда є і головним чинником соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями. Процес розвитку дитини у позашкільній освіті відбувається внаслідок її включення до навчально-виховного процесу в ході якого здійснюється фізичний та/або психічний розвиток (залежно від напрямку позашкільної освіти), відбувається набуття позитивного досвіду взаємодії з дорослими та однолітками, формування навичок ефективного спілкування, а також взаємопідтримки (соціальний розвиток).

Включення дитини з інтелектуальними порушеннями в систему суспільних стосунків як шляхом засвоєння нею соціального досвіду, так і самостійного відтворення цих стосунків, сприяє процесу її соціалізації. Передумовами соціалізації дітей в закладах позашкільної освіти є задоволення потреби в нових сферах спілкування, розширенні неформального спілкування, самореалізації в позаурочних видах діяльності.

Отже, створюючи корекційно-спрямовані психолого-педагогічні умови середовища позашкільної освіти та організовуючи активність (діяльність) школярів з інтелектуальними порушеннями можна здійснювати корегуючий вплив на процеси їх соціалізації та розвитку.

Список літератури

1. Мартинюк Т. А. Теорія і практика соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації. Автореф. дис. докт. пед. наук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. 2021. 41 с.
2. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні аспекти. Директор школи, ліцею, гімназії. 2012. С. 24 – 29.
3. Синьов В. М. Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії. Київ: «МП Леся». 779 с.
4. Костюк Г. С. Движущие силы развития и воспитания. Хрестоматия по педагогике. Москва: Педагогика, 1976. С. 55–67
5. Гусева Н.В. Социальность человека и проблема адекватности отражения социального статуса человека в концепциях его социализации и образования
Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnost-cheloveka-i-problema-adekvatnosti-otrazheniya-sotsialnogo-statusa-cheloveka-v-kontseptsiyah-ego-sotsializatsii-i>
6. Реан А. А. Психология детства. Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРО-ЗНАК, 2003. 368 с.
7. Ягупов В. В. Педагогіка. Київ: Либідь, 2002. 560 с.
8. Alkire S., Deneulin S. Introducing the Human Development and Capability Approach. 2004. 377 pp.
9. Фельдштейн Д. И. Проблемы формирования личности растущего человека на новом историческом этапе развития общества. Образование и наука. 2013. 9 (108). С. 3 – 23.

ВОЗМОЖНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Ковязина Марина Геннадьевна,

к.п.н, доцент

Алексеев Геннадий Валентинович,

д.т.н., профессор

Государственный институт экономики,
финансов, права и технологий

Стабильность развития и отсутствие социальной напряженности в обществе в значительной мере зависит от ритмичности работы промышленных производств, обеспеченных необходимыми ресурсами. К числу наиболее важных из таких ресурсов, безусловно, относится рабочая сила. На обеспечение производственной сферы достаточным количеством рабочей силы влияет большое количество объективных и субъективных факторов. Одной из острейших проблем современной жизни некоторых стран является не всегда физиологически обоснованная структура питания, что влияет на демографическую ситуацию, увеличивая число нетрудоспособного населения уже в юношеском возрасте. Современное высшее образование в качестве неперемного условия формирования компетенций выпускников предполагает широкое использование информационных технологий. Сегодня работники образовательных учреждений многих стран столкнулись с новым вызовом – постепенно стареющим населением, вследствие чего борьба за работоспособные кадры обусловила новый виток развития сферы инклюзивного образования. Этот тип образования и ранее решал важные проблемы в социализации членов общества с ограниченными физическими возможностями. Промышленно развитые страны, уже давно озадаченные решением этой проблемы, видят один из выходов привлечения самых широких кругов своего населения к посильным трудовым нагрузкам в широком внедрении инклюзивного обучения.

Совершенствование образования рассматривается многими социологами и политиками как основной инструмент достижения социальной интеграции и сплоченности общества, которое в большинстве стран становится все более многообразным в социальном и культурном отношении. Поиск путей решения связанных с этим проблем характерен не только для европейских, но и для, азиатских, африканских и латиноамериканских государств [1-2]. В развивающихся странах к числу приоритетных относят идею инклюзивного образования, как одного из принципов развития специальных образовательных систем. Она прорабатывается очень активно, во многом благодаря поддержке ООН, в частности проекту ЮНЕСКО «Образование для всех», открытому в 2000 году.

Как правило, инклюзивное образовательное учреждение представляется специалистам как организация с демократическими принципам, включающими сотрудничество при принятии решений и толерантное восприятие индивидуального многообразия (в том числе и способностей учеников). Предполагается, также, активное участие в жизни более широкий слоев общества, наличие образовательной программы, адекватной современным образовательным стандартам, гибкость общественных ожиданий, в которых происходит обучение и возможности самореализации личности обучаемого [3-4].

Рассматривая опыт, который имеется, в частности, в таких странах как Великобритания и США, можно выделить условия, необходимые для достижения успеха. Это поддержанная обществом первоначальная мотивация к построению инклюзивного образовательного сообщества, восприятие различий между персоналом и учащимися как ресурсов, а не препятствий. Предполагается сотрудничество и командный дух обучаемых и сотрудников образовательного учреждения, участие каждого в действиях по поддержанию поступательного развития и, наконец, понимание инклюзии как социальной программы действий.

Проведение в жизнь идеи инклюзии, а также развитие педагогики, способной ответить на потребности всех обучающихся, задача достаточно трудная. Специалисты ссылаются на результаты уже проведенных исследований, которые перечисляют многочисленные причины того, что движение к инклюзии в целом трудно назвать успешным. Среди этих причин особенно важными они считают отсутствие связи между школьным и вузовским образованием, что в настоящее время мешает усилиям, направленным на инклюзию, а также отсутствие у участников процесса создания инклюзивного сообщества общих ценностей, без которых невозможно сотрудничество и обеспечения самореализации обучаемых в дальнейшей самостоятельной работе.

Задача построения инклюзивного образовательного сообщества кажется почти невыполнимой в настоящее время, когда во многих странах политика в области образования ставит во главу угла отчеты об успеваемости, измеряемой в баллах стандартизированных тестов.

Мониторинг образовательного процесса наших образовательных учреждений и маркетинг образовательных услуг ряда родственных университетов позволил сделать вывод о том, что в настоящее время наиболее востребованы цифровые технологии в сфере дистанционных форм образования.

Методы и инструментарий, так же как и платформы, на котором этот инструментарий реализован в дистанционном образовании, достаточно разнообразны.

Вместе с тем, можно выделить две характерные тенденции, которым следуют процессы информатизации образовательного процесса.

Первую из этих тенденций можно условно назвать «информатизация широкого охвата». Суть ее состоит в том, что некая инициативная группа преподавателей–предметников используя одну из платформ, реализует в ней например определенный контрольно-измерительный материал, как средство тренировки студентов перед экзаменом или зачетом. Первоначально это делается для одной из конкретных образовательных программ. Убедившись в

педагогической эффективности выполненных разработок, эта же группа (по собственной инициативе, по просьбе коллег или на договорных условиях) продолжает свою деятельность для той же дисциплины, но для другой образовательной программы и, может быть, другого ВУЗа.

Достоинством такого подхода является сравнительное постоянство членов группы и их глубокое владение предметом, обеспечивающее высокое качество электронного контента.

Вместе с тем, с точки зрения дистанционного образования, которое, как и все остальные формы обучения, структурируется как совокупность образовательных программ, такой подход вряд ли приемлем, поскольку не позволяет ни одну из образовательных программ реализовать полностью дистанционно. Кроме того, при реализации различных дисциплин на разных платформах, студенту дополнительно приходится осваивать различные интерфейсы, что может и не входить в его профессиональную ориентированность в рамках выбранной образовательной программы.

В наших образовательных учреждениях сделана попытка опробования второй из тенденций информатизации образовательного процесса, которую можно условно назвать «глубинной информатизацией».

Инициативная группа одной из общепрофессиональных кафедр, в состав которой с самого начала вошел профессиональный программист, выбрала в качестве платформы для компьютерного моделирования пакет Adobe Flash CS5 и сделала попытку разработать серию виртуальных лабораторных работ по одному из курсов кафедры. В соответствии с учебным планом этой дисциплины направления было разработано 10 виртуальных лабораторных работ.

Успешная эксплуатация этих разработок в учебном процессе привлекла внимание коллег с других кафедр, реализующих ту же образовательную программу.

Как и ранее платформа для моделирования оставалась прежней, а интерактивность обеспечивалась программными средствами за счет управления студентом различными мерительными инструментами и смоделированным регулирующим оборудованием.

Привлечение к работе над электронным контентом широкого круга квалифицированных преподавателей-предметников позволило разработать целую «линейку» виртуальных лабораторных работ, связывающих образовательную программу «вглубь»: от второго до четвертого курса. Определенным достоинством такого подхода является постоянство программной платформы для реализации учебного материала, исключающее необходимость затрат дополнительного времени на разных курсах для освоения материала не являющегося предметом непосредственного изучения и широкое вовлечение преподавательских кадров в работу по информатизации образовательного процесса.

Накопленный опыт позволяет выделить два характерных направления, которым могут следовать процессы использования цифровых технологий в образовательном процессе в условиях инклюзии.

Первое из них сводится к использованию покадровой (Frame-by-frame) и автоматической (tweened) анимации для визуализации тех или иных механических, физических и химических процессов в процессе чтения скайп-лекций или самостоятельного изучения обучающимися при использовании ими электронных учебников. Элементы интерактивности при такой форме работы, а именно это является основным достоинством анимированного учебного материала, выражаются в возможности неоднократного «проигрывания» наиболее сложных разделов связанных с изучением принципиально новых для обучаемых разделов лекционного курса.

Второе направление связано с программированием анимации с помощью объектно-ориентированного языка Action Script. Это направление с нашей точки зрения наиболее эффективно при разработке таких фондов оценочных средств как тесты и виртуальные лабораторные работы [7].

Программирование анимации с помощью объектно-ориентированного языка Action Script, например, для виртуальных лабораторных работ по указанным дисциплинам имеет целый ряд достоинств.

К безусловному достоинству, особенно для освоения учебного материала дистанционно, относится малый объем контента. Для каждой лабораторной работы он занимает объем 20-30 Кб. Не требуется преодоление существенных вычислительных трудностей. Интерфейс знакомый по разным разделам курса не требует дополнительного освоения и не отвлекает студента от более глубокого предметного проникновения в изучаемый вопрос. При необходимости Flash – иллюстрации, используемые, например, в лекциях, могут быть трансформированы в принципиальные схемы действующих лабораторных установок путем дописывания во Flash – программе несложного объектного кода.

Приведенная выше иллюстрация экспериментальной установки в этом случае, например, может выглядеть следующим образом.

Добавление к указанной на иллюстрации установке соответствующим образом запрограммированных измерительных приборов: цифрового термометра и весов сразу же позволяет проводить определенные исследования, например, зависимости точности дозирования от температуры теста.

Если известны теоретические зависимости такого рода для разных сортов выпекаемого хлеба, например, такого типа как, то может быть поставлен вопрос об определении оптимальных температурных режимов дозирования (с точки зрения максимальной точности отмеривания доз).

Несмотря на простоту программы, она позволяет выполнять необходимые для данного вида исследования операции: остановку дозатора, взвешивание массы дозы и повторный запуск исследуемой установки. Доработка анимации вполне тривиальна, достаточно добавить на временную шкалу ролика верхний слой с измерительными приборами, и интерактивными кнопками управления и нижний слой с необходимыми переменными, вычислительными функциями и командами навигации «stop()» и «play()».

Список литературы

1. Малафий А.С. Роль информационных технологий в процессе обучения людей с ограниченными физическими возможностями // Электронное обучение: состояние, проблемы, перспективы: Материалы Международной научно-практической интернет-конференции. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2013. – С. 64–66
2. Алексеев Г.В., Башева Е.П., Бриденко И.И. Связь электронного контента виртуальной лабораторной работы с ее реальным аналогом. Ученые записки ИСГЗ. 2013. № 2 (11). С. 45-52
3. Алексеев Г.В., Егошина Е.В., Боровков М.И., Егорова Г.Н. Применение сегментного анализа для разработки стратегии развития образовательного учреждения. Вестник Воронежского государственного университета инженерных технологий. 2014. №3 (65). С. 224-227.
4. Zadeh, Lotfi. Fuzzy Sets / Information and Control, 8(3), June 1965, pp.338-53.
5. Zadeh, Lotfi. Outline of a New Approach to the Analysis of Complex Systems and Decision Processes / IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics, SMC-3(1), January 1973, pp.28-44.
6. McNeill, Daniel and Freiburger, Paul. Fuzzy Logic / Touchstone Rockefeller Center, 1993.
7. Kosko, Bart. Fuzzy thinking / Hyperion, 1993.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РОЗВ'ЯЗУВАННЮ АРИФМЕТИЧНИХ ЗАДАЧ

Міськова Наталія Миколаївна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

Гукливська Тетяна Василівна

студентка 2 курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Розв'язання задач дітьми старшого дошкільного віку є важливим етапом їх математичної підготовки, тому що арифметичні дії додавання і віднімання є засобом виконання практичних операцій об'єднання і роз'єднання сукупностей і дій опосередкованого рівня. Вміння розв'язувати арифметичні задачі є необхідною умовою підготовки дітей до школи, розвитку у них логічного та доказового мислення. Важливо ознайомити дитину з різними типами задач, надати допомогу у виявленні специфіки, особливостей кожного типу. Саме це озброює дитину узагальненими способами розумової діяльності, на що надалі можна спиратися при навчанні математики у школі.

Багатовекторне спрямування логіко-математичного розвитку інтегрується з усією дитячою життєдіяльністю (при розгляданні та описі предметів, підготовці форм для ліплення й аплікації, в малюванні та конструюванні, настільних конструкторських іграх, іграх – головоломках, при виготовленні схем, простих планів, моделей чи макетів, у творчих іграх тощо) [1].

Проблема формування елементарних математичних уявлень дошкільників знаходить відбиття в дослідженнях класиків педагогіки та сучасних науковців (Я.А.Каменський, М.Монтесорі, І.Г.Песталоцці, К.Д.Ушинський, Ф.Фребель, Г.М.Леушина та ін.). В працях вчених наголошується на важливості та необхідності цілеспрямованого математичного розвитку дошкільників.

Мета дослідження – розгляд особливостей теоретичних основ математичного формування у дошкільників уявлень про класифікацію та розв'язування арифметичних задач.

Математичний розвиток дитини складається з двох взаємопов'язаних основних ліній: логічної (тобто підготовки мислення до способів міркування) і математичної (тобто формування математичних уявлень)».

Логіко-математична компетентність передбачає здатність дитини самостійно здійснювати: класифікацію геометричних фігур, предметів та множин за якісними ознаками та чисельністю; серіацію, тобто впорядкування предметів за величиною, масою, об'ємом розташування у просторі; обчислення

та вимірювання кількості, відстані, розмірів, довжини, ширини, висоти, об'єму, маси, часу [2, с. 14-15].

Для того щоб навчати дошкільників розв'язувати задачі, вихователю насамперед необхідно самому з'ясувати суть поняття «задача», визначити її основні риси.

Арифметична задача — невеличке оповідання, що містить числові величини, які перебувають у певній залежності між собою, відносно чого поставлено завдання: знайти значення певної величини, якщо відоме значення інших величин. Це відображено у запитанні, що починається словами «скільки» або «на скільки». Отже, у структурі арифметичної задачі діти за допомогою вихователя виділяють лише дві частини: умову (відомі числові дані задачі та зв'язок між ними) і запитання (невідомо величина).

Ознайомившись із структурою арифметичної задачі, діти розв'язують її. З цього моменту на практиці часто починається повністю довільне складання задач і розв'язування їх без урахування особливостей, без виділення типів, ускладнення їх.

Проте принципово важливо ознайомити дитину з різними типами задач, подати допомогу у виявленні специфіки, особливостей кожного типу. Саме це озброює дитину узагальненими способами розумової діяльності, на що надалі можна спиратися при навчанні математики у школі.

У системі дальшої роботи можна виділити кілька етапів залежно від типів арифметичних задач. Слід зазначити, що термін «типи задач» у роботі з дітьми не використовується, а вживаються такі слова і вирази: «такі самі», «подібні», «нові», «зовсім інші», «порівняйте задачі, які ми розв'язували на минулих заняттях, з цими задачами».

У сучасній дошкільній педагогіці погляди дослідників на класифікацію типів задач збігаються. Так, прості задачі, тобто задачі, що розв'язуються однією дією, прийнято розподіляти на такі групи: задачі на знаходження суми та остачі — прості задачі, при розв'язуванні яких діти усвідомлюють конкретний зміст кожної з арифметичних дій, тобто те, яка арифметична дія відповідає тій чи тій операції з множинами — об'єднання та поділ; на знаходження невідомих компонентів; на різницеve порівняння чисел; непрямих задач

Навчання розв'язування арифметичних задач можна умовно поділити на кілька етапів, кожен з яких має свої завдання [3, с. 52-54].

Перший етап навчання розв'язування арифметичних задач — підготовчий. Він передбачає організацію системи вправ з виконання операцій над множинами, спрямованих на розвиток елементів логічного мислення дошкільників. Мета цього етапу — ознайомлення дітей з операціями над множинами (утворення множин, встановлення відношення «частина — ціле» та дії зрівнювання, ділення множин на підмножини), формування у дітей інтересу до подальшого навчання.

Як метод реалізації завдань першого етапу використовуються ігри: дидактичні; сюжетно-рольові; театралізовані.

Другий етап навчання розв'язування арифметичних задач — змістовий, він передбачає роботу над простими задачами. Мета етапу — формування у дітей

знань про арифметичну задачу та її типи, усвідомлення дітьми суті арифметичних дій додавання і віднімання, ознайомлення зі знаками + (плюс), — (мінус) та = (дорівнює).

Методи, які використовуються для реалізації завдань етапу: моделювання; сюжетно-рольові ігри; розв'язування завдань та задач.

У процесі роботи вихователь підводить дітей до розуміння суті поняття «задача» та обов'язкової наявності у ній запитання і умови з достатніми для розв'язання числовими даними.

Разом із такими завданнями організовують моделювання задач з використанням різних малюнків та схем. Головною метою моделювання є складання задач, усвідомлення суті арифметичних дій додавання і віднімання, ознайомлення зі знаками + (плюс), — (мінус) та = (дорівнює) [4, с. 42-44].

Наприклад, під час навчання самостійного складання дітьми арифметичних задач, спочатку використовують різноманітні сюжетні малюнки, а вже потім — схеми та моделі. До них додають предметні малюнки, за якими діти самостійно складають задачі.

До змісту задач слід підходити дуже творчо. Як показує практика, цікаві задачі з новими фактами діти розв'язують з більшою зацікавленістю, бурхливо обговорюють їх після заняття.

Третій етап — дійовий. Він передбачає поєднання у собі двох взаємопов'язаних частин: безпосередньо навчання прийомів обчислення — прилічування і відлічування по одному та розв'язування задач різних типів: на знаходження суми та залишку; на знаходження невідомих компонентів; на різницеве порівняння чисел; непрямих задач [5, с. 34-35].

Активність розумової діяльності дитини багато в чому, залежить від уміння вихователя ставити запитання, спонукати дитину мислити. Так, вихователь запитує у дітей: «Про що треба дізнатися в задачі? Як можна відповісти на запитання? Чому ти вважаєш, що треба додавати? Як ти додаси до чотирьох одиницю?» Спочатку діти додавання чисел замінюють об'єднанням множин. Поступово вихователь пояснює, що при додаванні чисел ми не перелічуємо першу множину, а відразу до неї прилічуємо одиницю. При цьому вихователь ознайомлює дітей з прийомом додавання й віднімання одиниці: додати «одиницю» — це означає назвати наступне число, а відняти «одиницю» — назвати попереднє. У цей період вихователь формує у дітей уявлення про дії додавання й віднімання.

Отже, арифметична задача — це найпростіша суто математична форма відображення реальних ситуацій, які водночас близькі й зрозумілі дітям і з якими вони щодня стикаються. Є всі підстави вважати, що це певною мірою пояснює досить значний інтерес дітей до розв'язання арифметичних задач. Під змістом навчання розв'язуванню арифметичних задач розуміється обсяг і характер знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти діти в процесі організації різних видів діяльності при роботі над арифметичними задачами. У процесі навчання в дітей розвивається здатність точніше й повніше сприймати довкілля, виділяти ознаки предметів і явищ, розкривати їх зв'язки, помічати якості, інтерпретувати спостережене; формуються мислительні дії, прийоми розумової діяльності,

створюються внутрішні умови для переходу до нових форм пам'яті, мислення й уяви.

Зауважимо, що до змісту задач слід підходити дуже творчо. Як показує практика, цікаві задачі, з новими фактами діти розв'язують з більшою зацікавленістю, бурхливо обговорюють їх після заняття.

Список літератури:

1. Баглаєва Н. І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільнят . Дошкільнє виховання. 2009. № 7. С. 3-4.

2. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська, Якименко Л. Ю. К.: Видавництво, 2012. 26 с.

3. Сичова Г. Є. Формування елементарних математичних уявлень у дошкільників. М.: Книголюб , 2007. 120с.

4. Тарнавська Н. П. Теорія і методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку в таблицях. Житомир, 2013. 65с.

5. Щербакова К.Й. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників. Тернопіль, 1996. 219 с.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЖУРНАЛІСТА

Овсієнко Людмила Миколаївна

доктор педагогічних наук, доцент
професор кафедри української мови

Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка

Не варто наголошувати на тому, що однією з ключових компетентностей сучасного журналіста є комунікативна. Адже фахівець цієї сфери має вміти чітко формулювати думки, досконало і зрозуміло висвітлювати інформацію в усній та писемній формах, добирати відповідні лексичні засоби. Окрім того, журналіст повинен уміти керувати своїми станами й емоціями, діяти спокійно, урівноважено, миттєво ухвалювати рішення, урегульовувати конфліктні ситуації тощо. Ми переконані, що комунікативна компетентність у поєднанні зі здатністю керувати емоціями (емоційний інтелект) є основою успіху фахівця ЗМІ. Тому, щоб забезпечити високий рівень професійної підготовки сучасної медійної особистості, освітнім закладам не варто ігнорувати розвитком її емоційного інтелекту; освітні програми мають передбачати цей складних, а викладачі реалізовувати на практиці.

Досить часто у професійній діяльності емоції є своєрідним містком між мотивами і їхньою реалізацією. Тому вкрай важливо навчити майбутніх журналістів здатності керувати ними, бути емоційно зрілими особистостями. Справжній професіонал повинен захоплюватися своєю роботою, не зважаючи на невдачі та перепони, адже відданий фахівець завжди матиме мету і робитиме все можливе, аби її реалізувати.

Емоційний інтелект / емоційна компетентність фахівця має такі складники:

- виявлення й розуміння емоцій;
- застосування цих емоцій у правильному руслі;
- управління емоціями.

Навчити цієї здатності не можливо, якщо у здобувача немає прагнення, мотивації, натхнення й насолоди від діяльності.

Прагнення людини до саморозвитку, вдосконалення своїх здібностей і можливостей породжується на ґрунті емоцій, породжує відповідні емоції та формує здатність керувати ними. На жаль, сформувати емоційно компетентного фахівця без прагнення його до дій неможливо.

Спеціалісти з високим рівнем емоційного інтелекту зазвичай мотивовані; вони орієнтовані на перспективу і довготривалий успіх, продуктивні, творчі, креативні, натхненні.

Натхнення приходить тоді, коли для виконання завдання людині потрібно діяти на межі своїх можливостей. Тому розвиток фахової майстерності залежить від поставлених завдань і рівня їхньої складності. Якщо завдання надто просте,

воно викликає відчуття нудьги, якщо ж вкрай складне, то спричинює стурбованість за наслідки. Тому завдання мають бути цікавими, практичними і професійно орієнтованими.

Ми рекомендуємо використовувати проблемні ситуації, що вимагають прийняття певного рішення; обговорення різних комунікативних ситуацій, подій, поведінки медійних / публічних особистостей, власних відчуттів і станів тощо. Це сприятиме вдосконаленню навичок розпізнавання і розуміння здобувачами своїх емоцій, виявленню причин негативних явищ, формуванню умінь керувати власними емоціями.

Виконуючи завдання такого типу, майбутні журналісти набувають адаптивного емоційного досвіду, що в подальшому сприятиме становленню викваліфікованого спеціаліста, який швидко адаптується в ситуації, знаходить спільну мову, розуміє емоційний стан і потреби оточуючих, надає емоційну підтримку, адекватно реагує на негатив, зберігає рівновагу і спокій у конфліктних ситуаціях, здійснює ефективну комунікацію та має емоційно розумну й виважену поведінку.

Отже, ключовими чинниками професійного становлення майбутнього фахівця-медійника є розвиток комунікативної та емоційної компетентностей (емоційного інтелекту). Щоб розвинути емоційний інтелект потрібні прагнення, мотивація й натхнення до діяльності. Здобувачів слід навчити усвідомлювати свої емоції і стани, аналізувати їх, розуміти емоції інших, підвищувати свої комунікативні здібності. Цьому сприяють професійно орієнтовані завдання на основі життєвих ситуацій і з проєкцією на прийняття того чи того рішення.

Література

1. Гоулман Деніел. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2020. 512 с.
2. Зарицька В.В. Емоційний інтелект як складова готовності особистості до професійної діяльності. *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди*. 2014. № 49. С. 42–51.
3. Петько Л. Компетентнісний підхід у професійному становленні студентів-біологів (на прикладі вивчення троянд в іншомовних джерелах). *Українська полоністика*. 2020. Том 18 (20). С. 168–175.
4. Харченко І.І. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх юристів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2021. Випуск 1. С. 151–156.
5. Pet'ko L. V. Brainstorming and the formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university (for the specialties 023 "Fine Arts" and 022 "Design"). *Economics, management, law: challenges and prospects: Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education*. Discovery Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, India. 2016. P. 214–217.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Писклинець Уляна Михайлівна,

кандидат хімічних наук,
доцент кафедри медичної інформатики, медичної та біологічної фізики
Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

У вищих навчальних закладах здійснюється цілеспрямований процес орієнтації студентів на здоровий спосіб життя, культуру здоров'я. Концепція такого підходу базується на гуманістичних засадах, в основі яких лежить завдання захисту студента, надання йому допомоги у зміцненні здоров'я через різноманітні види предметно-перетворювальної діяльності.

Основним змістом діяльності з формування здорового способу життя є розробка і реалізація соціальних проєктів, які спираються на певні передумови, принципи, завдання, стратегії, механізми; метою формування здорового способу життя є сприяння досягненню, в широкому розумінні, благополуччя і здоров'я на всіх рівнях і для всіх. Основні механізми його формування – створення умов для окремих осіб, груп людей, громад позитивно впливати на проблеми здоров'я.

Здоров'я – важливий фактор працездатності і гармонійного розвитку організму студента. Вивчення проблем здоров'я молоді у наш час набуває особливої актуальності, тому необхідно спільними зусиллями батьків, викладачів, фахівців формувати у студента усвідомлення необхідності вести здоровий спосіб життя, виховувати відповідні навички і звички, що буде сприяти ефективності мір соціального захисту здоров'я студентів.

Основними методами формування здорового способу життя студентів вважають:

- посилення уваги до особистості студента з урахуванням його можливостей і потреб, допомога в захисті прав, шляхом використання здоров'язміцнюючих, здоров'яформуючих, здоров'язберігаючих технологій;
- розширення соціального досвіду та життєвих навичок студентів, що передбачає їх позитивну мотивацію щодо ведення здорового способу життя;
- створення традицій здорового способу життя на основі проведення оздоровчої роботи серед студентів, викладачів [1].

Низький рівень здоров'я студентів має низку конкретних причин: відсутність пріоритету здоров'я та мотивації щодо здорового способу життя, конфлікти в родині, ранній початок статевого життя, незадовільна організація харчування, санітарно-гігієнічні проблеми тощо.

У вищих навчальних закладах накопичено певний досвід роботи з попереджування шкідливих звичок. Із цією метою використовуються різні форми роз'яснювальної роботи: лекції, індивідуальні чи групові бесіди, диспути, консультації, тренінги, дійові ігри із запрошенням кваліфікованих спеціалістів –

лікарів, психологів, працівників правоохоронних органів для розкриття студентам шкідливості нікотину, алкоголю, наркотиків на конкретних прикладах, їх негативного впливу на здоров'я, життя наступних поколінь. Викладачі повинні акцентувати посилену увагу на цій проблемі під час вивчення всього навчального матеріалу.

Необхідною складовою роботи з профілактики питання паління тютюну, алкоголізму чи наркоманії є виявлення студентів «групи ризику» та надання їм психолого-педагогічної допомоги. Для цього фахівці, які працюють з студентами, повинні мати достатній рівень поінформованості про причини виникнення шкідливих звичок у студентів і володіти відповідними соціально-психологічними техніками та методами.

Здоров'я людини формується з раннього дитинства. Воно залежить від багатьох чинників – насамперед від способу життя, обсягу рухової активності та психофізіологічних особливостей особистості. Важливу роль у формуванні уявлення та вироблення способу життя відіграє сім'я. Вона має двосторонній вплив на спосіб життя молодшої людини. З одного боку, виступає як захисний чинник, що перешкоджає появі та розвитку шкідливих звичок, а з другого – як чинник, що проковує розвиток цих звичок. Виховання свідомого ставлення дитини до свого здоров'я, яке починається у сім'ї, закладає підґрунтя її ціннісних орієнтацій, які відтак виконують функції критеріїв. Саме батьки для своїх дітей є одним із основних джерел інформації з питань здоров'язбереження.

На сьогодні здоров'я підрастаючого покоління є проблемою глобального значення, що може розглядатися як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорії. Це вимагає створення таких умов розвитку студентів, які б сприяли утвердженню здорового способу життя, гармонізації їхніх взаємин з довкіллям.

Проблемою вищих навчальних закладів є те, що немає фахівця, який би працював у напрямі формування здорового способу життя студентів. На нашу думку, у вищому навчальному закладі доцільно ввести посаду соціального педагога, який був би ініціатором розробки та реалізації різноманітних проєктів даного спрямування, оцінки їх ефективності. Метою діяльності соціального педагога з формування здорового способу життя студентської молоді у навчальній установі є сприяння створенню умов для формування, збереження та зміцнення здоров'я як важливого фактора розвитку особистості через вдосконалення навчально-виховного процесу й організацію його відповідно до психофізіологічних особливостей студентів.

Для того, щоб соціальний педагог міг на належному рівні виконувати функції щодо формування здорового способу життя молоді він повинен:

- мати життєву позицію, яка визначається ціннісним ставленням до здоров'я і потребою його збереження та зміцнення;
- володіти якостями, що забезпечують професійну придатність: доброзичливістю, відкритістю, конкретністю, комунікабельністю, ініціативністю, почуттям постійності й ідентичності переживань в однотипних ситуаціях;

- мати здатність до саморегуляції відповідно прийнятим нормам, правилам, ситуаціям до планування свого життя і реалізації задуманого [2].

Показником рівня розвитку держави, її процвітання і добробуту є здоров'я її громадян. Одним з ефективних напрямів збереження і зміцнення здоров'я студентів є формування здорового способу життя через усвідомлення цінності здоров'я, засвоєння знань, умінь і навичок, що їх виробило людство. Тільки добре організована пропаганда здорового способу життя сприяє зниженню захворювань, допомагає виховувати здорове, фізично міцне покоління.

У формуванні здорового способу життя студентів у вищому навчальному закладі пріоритетною повинна стати роль соціального педагога, діяльність якого спрямована на збереження та зміцнення здоров'я студентів, формування активної мотивації піклування про власне здоров'я і здоров'я оточуючих.

Список літератури:

1. Ведмедюк А.Д. Соціально-педагогічні умови та орієнтації студентів ВНЗ на формування здорового способу життя // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – Випуск 5. – С. 91-94.

2. Петрович В.С. Готовність фахівців до соціально-педагогічної діяльності з формування відповідального ставлення до здоров'я у підлітків та молоді // Вісник університету. Серія “Педагогічні науки”. – Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2009. – Випуск 144. – С. 128-133.

АНАЛІЗ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ ПАРАЦЕТАМОЛУ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ГОСТРИХ РЕСПІРАТОРНИХ ІНФЕКЦІЙ В УКРАЇНІ

Баліцька О.П.

кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри фармації

Григорук Ю.М.

кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри фармації

Гайдай О.Д.

ст.викл. кафедри фармації

Злагода В.С.

асистент кафедри фармації

Вінницький національний медичний університет імені М.І.Пирогова
м. Вінниця, Україна

Гострі респіраторні інфекції (ГРІ) – найбільш поширені інфекційні хвороби, що вражають усі вікові групи населення. Експерти ВООЗ відзначають, що ця найпоширеніша в людській популяції група хвороб в останні роки має постійну тенденцію до збільшення. Соціальні причини, що пов'язані з глобальним процесом постійного зростання урбанізації, більш тісні контакти людей практично в будь-якій точці земної кулі та посилення міжконтинентальних міграційних процесів зумовлюють подальше поширення ГРІ [1–4].

На сьогодні існують декілька фармакологічних груп анальгетиків-антипіретиків, більшість з яких належать до класу нестероїдних протизапальних препаратів (НПЗП). Відомо, що найбільший жарознижувальний, знеболювальний та протизапальний ефект і низький спектр побічних дій має парацетамол [5-6].

Метою даного дослідження є проведення аналіз вітчизняного фармацевтичного ринку лікарських засобів (ЛЗ) із міжнародною непатентованою назвою (МНН) парацетамол для лікування ГРІ в Україні з урахуванням усіх форм випуску, виробників та цін.

Частотний аналіз виявив, що на фармацевтичному ринку України у 2021 р. МНН парацетамол була представлена 38 торговельними назвами (ТН).

Виявлено, що серед представлених препаратів 64% складають парацетамол та його комбінації. За даними задекларованих оптово-відпускних цін станом на березень 2021 р було встановлено різну форму випуску лікарських засобів, а саме дитячі форми - суспензії, сиропи, супозиторії та дорослі - таблетки, капсули, саше, ін'єкційні форми. Виявлено, що серед представлених препаратів 19% складають дитячі форми парацетамолу. Виявлено, що серед представлених

дитячих лікарських форм 88% складають лікарські засоби вітчизняного виробництва. Було встановлено, що парацетамол представлений на фармацевтичному ринку України 7ТН у вигляді розчину для інекцій, 10 ТН у вигляді таблеток та 2 ТН у вигляді супозиторіїв. Переважає країна-виробник Україна, що також становить 73% від усіх препаратів. Також на ринку України представлений парацетамол у складі комбінованих лікарських засобів у вигляді порошків та таблеток. Встановлено, що на ринку України переважають лікарські препарати у вигляді таблеток в комбінації парацетамол, кофеїн безводний, фенілефрину гідрохлорид, хлорфеніраміну малеат та становить 73%.

Отже, аналіз вітчизняного фармацевтичного ринку лікарських засобів із міжнародною непатентованою назвою (МНН) парацетамол для лікування гострих респіраторних інфекцій (ГРІ) в Україні з урахуванням усіх форм випуску та виробників показав їх різноманітність на фармацевтичному ринку України. Дані препарати представлені широким спектром торгівельних назв, форм випуску, виробників та широким діапазоном цін.

Список літератури

1. Про затвердження та впровадження медико технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при грипі та гострих респіраторних інфекціях: Наказ МОЗ України № 499 від 16.07.2014 р. URL: <http://www.dec.gov.ua/mtd/reestr.html>
2. Уніфікований клінічний протокол первинної медичної допомоги дорослим та дітям «Гострі респіраторні інфекції». URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_499ukpmd_gri.pdf
3. Про затвердження методичних рекомендацій «Принципи діагностики та лікування хворих на гострі респіраторні вірусні захворювання: Наказ МОЗ України № 590 від 12.08.2009 р. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20090812_590.html
4. Фесенко М., Зюзіна Л., Фастовець М. та ін. Гострі респіраторні рекурентні інфекції у дітей. Вісник Української медичної стоматологічної академії. 2019. Т. 19, вип. 4 (68). С. 34–38.
5. Овсепян В., Асатрян С. Сравнительная характеристика парацетамола и ибупрофена и влияние условий их хранения на микробиологическую чистоту. Sciences of Europe. 2018. С. 1-6.
6. Зайченко А., Мищенко О. Использование ибупрофена и парацетамола в педиатрии: фармакоэкономический анализ. Новости в медицине и фармации. 2016. № 4 (567). С. 10 – 13.

ФЕНОЛЬНІ СПОЛУКИ *SALIX REPENS* 'ARGENTEA'

Бородіна Наталія Валеріївна

доктор фармацевтичних наук, доцент кафедри фармакогнозії
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Толмаченко Ганна Юріївна

здобувач факультету медико-фармацевтичних технологій
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Горбач Богдана Олегівна

магістр факультету фармацевтичних технологій та менеджменту
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Лашгуер Нажа

здобувач вищої освіти 4 курсу факультету підготовки іноземних громадян
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Ель Якубі Анасс

здобувач вищої освіти 5 курсу факультету підготовки іноземних громадян
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Дослідженню біологічно активних речовин видів роду *Salix* L. родини *Salicaceae* Mirb. присвячено багато оригінальних робіт та оглядів [1,6,7,9]. В природній флорі України представлено 24 види роду *Salix*. [2,4,5]. Наукової інформації щодо хімічного складу *Salix repens* L. є недостатньо, а даних щодо *Salix repens* 'Argentea' у доступної наукової літературі не виявлено зовсім. Дослідження фенольних сполук має особливий практичний інтерес, оскільки відомо, що основну біологічну активність препаратів з рослин родини *Salicaceae* Mirb. обумовлюють саме фенольні сполуки. [3,8].

Salix repens 'Argentea' (ива ползучая, цінний сорт має багато синонімів *Salix repens* L. var. *argentea* (Sm.) Wimm. & Grab., *Salix repens* L. ssp. *argentea* (Sm.) E.G. & A. Camus, *Salix repens* L. ssp. *arenaria* (L.) Hiitonen, *Salix arenaria* L., Creeping willow, *Salicion arenariae*) родина Вербові (*Salicaceae*) росте практично по всій Європі (поширені на узбережжях Північної та Західної Європи) і до Північної Азії. Зустрічається на піщаних дюнах, у вологих місцях та заплавах річок. Низький карликовий чагарник з повзучим, підземним головним стеблом, тонкими пагонами, розпростертими до висхідних, зазвичай дуже відкритими і злегка асиметричним.. 0,3-0,5 м заввишки і до 1 м завширшки. Характерно повільне зростання. Пагони тонкі, дуже еластичні, сірувато-зелені, покриті шовковистими волосками, пізніше стають буро-чорними. Листя дрібне, овальної або еліптичної форми, при розпусканні вкрите біло-сріблястим шовковистим блискучим опушенням, пізніше стає сіруватим. Восени набувають блідо-жовтого кольору. Відрізняються багатосторонньою декоративністю. Найчастіше в

культурі зустрічаються чоловічі рослини. Рясне цвітіння чоловічих екземплярів, покритих золотисто-жовтими сережками, виглядає дуже ефектно та яскраво. Рослина невибаглива та дуже витривала, добре переносить міські умови.

Об'єктами дослідження були зразки пагонів культивованої рослини *Salix repens* 'Argentea', які були заготовлені в НБС ім. М.М. Гришка НАНУ м. Київ.

Дослідження вмісту фенольних сполук у сировині *Salix repens* 'Argentea' проводили методом ВЕРХ. 0,5 г подрібненої сировини (точна наважка) поміщали в мірну пробірку на 5 мл та доводили 90 % водним метанолом до мітки. Після 30 хв витримки в ультразвуковій бані зразок настоювали при кімнатній температурі 3 – 4 год, потім його знову поміщали до ультразвукової бані на 15 хв, далі розчин відфільтровували крізь мембранний тefлоновий фільтр із розміром пор 0,45 мкм у віалу для аналізу. Подальше визначення фенольних сполук проводили на хроматографі фірми Agilent Technologies, ідентифікували – за часом утримання стандартів і спектральними характеристиками досліджуваних зразків. Специфічність методики доведена співпаданням часу утримування піків ідентифікованих фенольних сполук із часом утримування відповідних піків стандартних зразків та можливістю розділення піків речовин на хроматограмі.(рис.1)

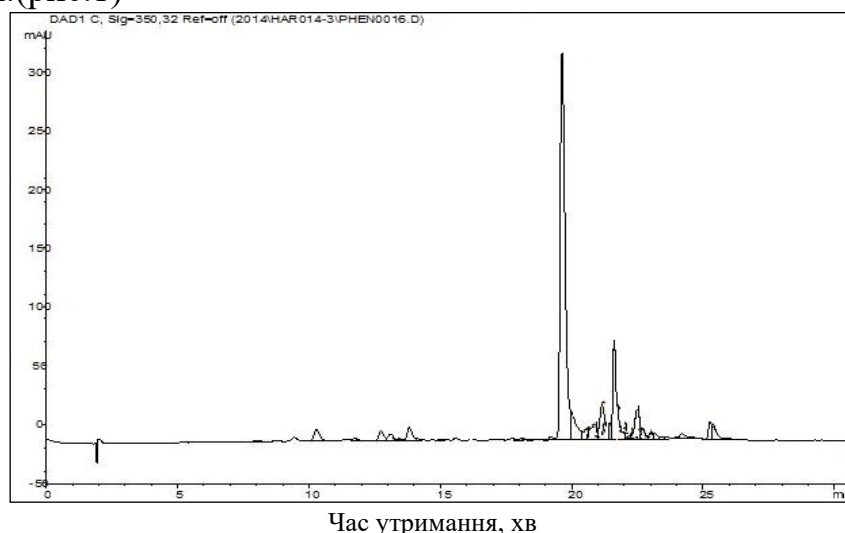

Рис. 1 Хроматограма фенольних сполук *Salix repens* 'Argentea'

Застосована методика дозволила ідентифікувати у пагонах *Salix repens* 'Argentea' 7 сполук фенольної природи які віднесли до флавоноїдів, фенологлікозидів, похідних бензойної та гідроксикоричної кислот.

Вміст суми флавоноїдів у зразках сировини визначали диференціальним спектрофотометричним методом при довжині хвилі 410 нм ,у перерахунку на рутин, обчислювали у відсотках за формулою:

$$X = \frac{A_1 \cdot a_0 \cdot 50 \cdot 1 \cdot 25 \cdot 100 \cdot 100}{A_0 \cdot a_1 \cdot 25 \cdot 2 \cdot 25 \cdot (100 - w)},$$

де A_1 – оптична густина розчину, який досліджується;

A_0 – оптична густина розчину комплексу ДСЗ рутину з алюмінію хлоридом;

a_1 – наважка сировини, у г;

a_0 – наважка ДСЗ рутину;

w – втрата в масі при висушуванні, у %.

Кількісний вміст флавоноїдів складає 1,94 %

Вміст похідних гідроксикоричних кислот у сировині було визначено спектрофотометричним методом у перерахунку на хлорогенову кислоту обчислювали за формулою:

$$X = \frac{A \cdot 1000}{188 \cdot m}$$

A - оптична густина випробовуваного розчину за довжини хвилі 525 нм;

m - маса наважки випробовуваної сировини, у грамах.

Використовували питомий показник поглинання кислоти хлорогенової, що дорівнює 188.

Кількісний вміст гідроксикоричних кислот складає 3,57 %.

Висновки.

Список використаних джерел:

1. Бородина Н.В., Ковалев В.Н. Мінеральний склад деяких видів родини Salicaceae. Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П.Л. Шупика. 2018. Вип. 29. С. 180-187
2. Горелов О.М. Родина Salicaceae Mirbel. // Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасинні. Частина I. Довідник / За ред. М.А. Кохна. - К.: Фітосоціоцентр, 2002. - С. 336-379.
3. Державна Фармакопея України : в 3 т. / ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів». – 2-е вид. – Х.: Державне підприємство «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів», 2014. – Т. 3. – С. 263-265.
4. Іщук Л.П. Рід Salix L. в Україні. / Л.П. Іщук // Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова", том 17, 2015. – С. 35-43.
5. Фучило Я.Д., Сбитная М.В., Фучило О.Я. Автохтонные ивы Украины. – Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.6, с. 68-72.
6. Macro- and Microelements in the Branches of some Salix Genus Species in the Flora of Ukraine. / N. Borodina, A. Raal, V. Kovalyov, O. Koshovyi, T. Ilina. International Journal of Pharmaceutical Research & Allied Sciences, 2020, 9(3): P. 71-80.
7. Borodina N. V., Kovalyov V. M., Ilina T. V., Koshovyi O. M. Volatile compounds of Salix triandra shoots of the Ukrainian flora. Actual problems of Chemistry, Biology and Technology of Natural Compounds : XIII international symposium, October 16–19, 2019, Shanghai, 2019. P. 77
8. European Pharmacopoeia: Vol. 1-2.-7th edition. - Strassbourg: European Directorate for the Quality of Medicines & Health Care (EDQM) - Council of Europe, 67075 Strasbourg Cedex, France, 2010. - 3536 p.
9. Phytochemical Research and Antimicrobial Properties of Lipophylic Extracts of Some Species of Salix L. Genus from Ukraine. Natalia Borodina, Ain Raal, Volodimir Kovalyov, Tetiana Osolodchenko, Oleh Koshovyi, Hoai Thi Nguyen, Andrey Komissarenko. The Open Agriculture Journal. Volume 14, 2020. 136-144.

RÔLE SPÉCIFIQUE DES INTERJECTIONS DANS UN TEXTE CRÉOLISÉ

Semenova Olena,

PhD, docteur ès sciences philologiques, maître de conférences,
chaire du français et de l'espagnol,
Institut des langues étrangères de Gorlivka
Établissement d'enseignement supérieur d'État
«Université pédagogique d'État du Donbass»

La culture de masse moderne s'appuie de plus en plus sur la perception visuelle de l'information en relation avec laquelle on observe la popularité des textes créolisés. La pertinence de l'étude des textes créolisés est déterminée par le fait qu'ils sont un phénomène de la culture de masse moderne et ont un impact puissant sur le lecteur. Il est à noter que l'intérêt pour les textes créolisés s'accroît et s'approfondit également en lien avec le processus d'intégration de la linguistique et de la sémiotique.

Une bande dessinée est une série de dessins comiques avec de courts textes d'accompagnement qui forment un récit cohérent. Les bandes dessinées appartiennent aux textes à créolisation totale. La relation d'interdépendance entre l'image, le texte et le ballon, chacun remplissant ses propres fonctions spécifiques, fait de la bande dessinée un texte créolisé.

M. Lerasle и S. Meyer-Dreux, didacticiens français, ont proposé deux termes en relation avec la bande dessinée: «pluricodique» et «multidimensionnel». Le premier est désigné comme un système de signes qui utilise de nombreux codes: iconique (structuration du motif, espace, couleur, détails d'apparence), graphique (structuration du texte, bulle de dialogue, police de texte), spatial et proximal (remplissage de l'espace cadre-graphique, répartition de l'espace entre les personnages). Le deuxième - un système de signes qui utilise différents espaces, le double espace de chaque plan et la séquence des différents plans portent des informations sur la cause, le mode d'action, l'effet; l'organisation de l'espace entre les plans crée la dynamique de l'espace et du temps. Tous ces types d'informations seront utilisés par les lecteurs lors du décodage de la bande dessinée [1, p.70].

Selon la plupart des scientifiques, les interjections sont une catégorie de mots qui sert à exprimer directement des émotions, des sentiments, des expressions de volonté et des appels, sans les nommer [2, p. 52]. Le langage de la bande dessinée peut être simplifié comme un mélange concentré de réactions émotionnelles qui suivent les lignes des personnages. Les interjections représentent l'élément le plus important et portent une charge stylistique importante, visualisant les réactions émotionnelles et rapprochant ainsi le texte de la bande dessinée de la forme orale de la communication. La traduction d'interjections n'est pas une tâche facile pour un traducteur de bande dessinée et révèle les mêmes problèmes que la traduction d'onomatopées: le manque de formation du système d'interjections des deux langues, des différences dans la fréquence d'utilisation des interjections en français et en ukrainien, ainsi que la présence des interjections réelles; des interjections modifiées; des occasionnelismes

non enregistrés dans les dictionnaires. Le système d'interjection en ukrainien ne diffère pas par une telle richesse et variété qu'en français. En ukrainien, les interjections sont beaucoup moins souvent utilisées, en particulier dans le discours écrit. Par conséquent, la traduction des types ci-dessus d'interjections non dérivées du français est souvent effectuée en sélectionnant un analogue polysémique en ukrainien:

Équivalent français	Émotion/Action	Équivalent ukrainien
«Ah»	la surprise, le plaisir, la perplexité, l'étonnement	Ах! Геї!
«Oh»	la surprise l'admiration, la douleur	Ой! Ох! Геї!
«Ben»	le doute, l'hésitation	Гаразд, що ж, е!
«Euh»	le doute, l'hésitation	Е!, Так? Гм! Хм!
«Chut!»	pour demander le silence	Тсс! Тихіше! Годі! Цить!
«Chic!»	être content/heureux	Шик! Шикарно! Здорово!
«Eh!»	sert à attirer l'attention	А!, Ах! Ой! Ну! Ей! Геї! Агов!
«Ouille!»	la douleur, la surprise et le mécontentement	Ой! Геї!
«Pssst!»	sifflement qui sert à attirer l'attention	Псс! Агов!
«Ha!»	la douleur, la surprise (agréable ou non), le rire (souvent répété	Ха-ха!
«DRING DRING DRING»	bruit d'une sonnette (électrique), d'une sonnette de téléphone	ДЗЕНЬ ДЗЕЛЕНЬ!
«Hein»	J'ai pas compris, tu peux répéter	Що? Як!
«DRRR-DRRR-DRRR»	звук телефона	ДЗІНЬ ДЗІНЬ!
«BOOM!»	bruit d'un objet tombé	Бум! Бах!
«OOUUPSS»	la surprise face à une bêtise	Вав! Упс!

Les interjections servent à créer une tension émotionnelle chez le destinataire, remplissant ainsi une fonction d'influence, et portent également une charge stylistique importante, étant un moyen des caractéristiques de la parole du personnage. La tâche principale du traducteur lors de la traduction d'unités et d'expressions d'interjection est de préserver l'effet pragmatique du français, dont la mise en œuvre n'est pas possible sans la sélection d'un analogue adéquat en ukrainien, ou en compensant le manque de traduction de l'interjection avec un moyen stylistique approprié.

Référence

1. Силантьева В. А., Топильский Д. Н. (2001). Комикс как полисемический носитель информации. *Вестник ТГУ*. № 3.
2. Barberis J.-M. (1992). Onomatopée, interjection: un défi pour la grammaire. *L'information grammaticale*, 53.

КОММУНИКАТИВТІ ӘДІСТЕМЕ НЕГІЗІНДЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРДЫҢ ҚОЛДАНЫСЫ

Бекмамбетова Занипа

педагогика ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор
Сулейман Демирель атындағы университеті

Есмағамбетова Сатанат

2 курс магистранты
Қорқыт ата атындағы
Қызылорда университеті

Аннотация. Бұл мақалада тіл үйренушілердің шет тілін үйренудегі басты төрт дағдыға негізделген оқыту әдістемесіне жан-жақты тоқталған. Коммуникативті әдістеменің тіл үйренудегі оқыту әдістемесіндегі тиімділігі мен нәтижелігін атап көрсеткен.

Кілт сөздер: әдістеме, тіл үйренуші, коммуникативті тәсіл, тілдік бірліктер, әдістеме, сөйлеу.

Кез-келген білім мен ғылымды үйрену үшін белгілі бір әдістеме қажет. Әдістеме дегеніміз – ғылыми негізделген теориясы бар, педагогикалық шеберлік жиынтық. Ол оқытудың мақсат, мазмұнына және негізгі қағидаттарына негізделген жүйе бірлігінен құралады. Әдістеме педагогика, психология және лингвистика ғылымдарымен тығыз байланыста. Әдістеменің негізгі мәселелеріне: шет тілін оқытудың мақсат- мазмұны, әдіс- тәсілдер мен оқыту құралдары, оқыту қағидаларымен басқа ғылымдармен байланысы жатады [1]. Шет тілінің оқыту әдістемесіне белгілі дағдылар жиынтығын үйретіп қалыптастыру. Сөйлеу, оқу, айту, жазу, тыңдау дағдылары тілі үйренгеннен бастап тіл үйренушінің бойына қалыптасып, жасына қарай дами береді. Ерте жаста тіл үйренуші тек қана тілдік бірліктерді атаса, жыл өте келе сөздерді құрастарып жай сөйлем, жай сөйлемнен құрмалас сөйлемге ауысып отырады. Ағылшын тілін оқытудың негізгі компоненттері:

1. Лингвистикалық
2. Әдістемелік
3. Психологиялық

Лингвистикалық компонент: Оқушыларды тіл үйренуге, сөйлеу бірліктері мен тілдік бірліктерді түсіну қағидаттарын қамтыса;

Әдістемелік компонент: Тіл үйренушілердің оқытудың тиімді әдістері мен тәсілдеріне үйрету жолдарын қарастырады.

Психологиялық компонент: Тілдік дағды, тілдік бірліктерді қалаптастыру үдерістерін қамтиды [2].

Коммуникативті әдістемесі сөйлеу әрекетінің оқыту түрлерін қарастрады. Әдістеме тіл ғылымының басты үш салаларымен өрбиді.

1. Фонетика
2. Лексика
3. Грамматика

Осы үш салада тыңдау, оқу, жазу, сөйлеу дағдыларының жүзеге асуымен көрініс табады. Осы дағдылар орын алғанда тілдік қарым-қатынас жасалынады. Тілдік қарым-қатынастар ауызша және жазбаша формада болады. Алдымен сөйлеу дағдысына тоқталатын болсақ, бұл екі жақты үдеріс. Алдымен тыңдап түсінуден, сосын сөйлеуден тұрады.

Speaking / сөйлеу – оқытудың мақсаты. Ол күрделі үдеріс, қарым-қатынас жасау құралы. Адам қызметінің бір түрі, қызметтің нәтижесінде әркім өз пікірін жеткізе алады. Сөйлеудің диалог, монолог деген екі түрі бар. Екеуіде сөйлеудің түрі болғаныменде өзіндік ерекшеліктері бар. Монолог барысында сөйлеуші тек біреу ғана болса, диалогта екі не одан да көп сөйлеуші қатыса алады. Жалпы диалог репликалардан тұрады. Репликаның өзін екіге бөлуге болады. Біріншісі түрткі реплика деп аталады, бұнда сөйлеуші өзінің көршісін сөйлеуге итермелейді, әңгімеге тартады, яғни тілдік тұтқа болады. Екіншісінде қозғаушы репликаға жауап беретіндіктен жауап реплика деп талады. Репликаның екі түріде диалогтық қарым-қатынас туғызады. Сұрақ –жауап диалогтың ең басты көрінісі болса, пікір білдіру монологтың көрінісі болып табылады [3].

Келесі дағдының ауқымдысы – жазылым/writing. Жазылым шет тілін үйренудегі қиын әрі ауқымды, маңызды іскерлік дағды. Жазылым арқылы тіл үйренуші үйреніп жатқан тілінің әріп пен дыбыстарынан бастап, тілдік тіркестерді қоса отырып, белгілі ойды білдеретін сөздер жиынтығын жазады. Жазылым дағдысы қиын қалыптасатындықтан төменгі сатыдан бастап күрделі сатыға жеткізу тіл үйретушінің басты міндеті. Ол сатылар :

1. Шет тілі әріптерін жаза білу біліктілігі;
2. Дыбыстарды әріптерге, әріптер қосындыларын өзгерте білі біліктілігі;
3. Сөздердің, белгілі бір фразалардың, сөйлемдердің орфографиясын түзете білу ;
4. Тіл үйренуші өз ойын жеткізе алу үшін белгілі бір тақырып аясында ой жеткізу мәтіндері мен эссенің түрлерін қолдану дағдыларын атуға болады.

Шет тілін үйрену әдістемесіндегі ауқымды үдерісті қажет ететін дағды-оқылым. Оқылым /Reading - сөйлеу әрекетінің негізгі түрі. Ол оның рецептивті түрі боп саналады. Өйткені ол графикалық белгілерді қабылдаудан, түсінуден тұрады. Оқылым дағдысы тыңдалым мен жазылым әрекеттерімен тығыз байланыста. Оқылымның дауыстап оқу және іштей оқу түрлері бар. Іштей оқу визуалды қабылдайтын тіл үйренушілерге өте қолайлы, негізі орын мен басты қажеттіліктерді көруге ықпалын тигізеді.

Оқылым барысында тіл үйренушілердің лексикалық, грамматикалық және атылым дағдылары жақсы дамиды. Оқылымның басты үш қызметі бар:

1. Жүйелеу, жинақтау

2. Танымдық

3. Қарым-қатынас

Бұл қызметтер тіл үйренушілердің белгілі бір тақырып аясында сөздік қорларын көбейтіп, сол тақырып аясында өз ойын білдіруге жол ашады.

Тіл үйретуші өзінің тіл үйренушілеріне оқылымды:

А. Мәтінді ұсынудың бірлігін ұлғайту;

Ә. Мәтінді бір оқығаннан ұғынуға;

Б. Оқудың жылдамдығын арттыру;

В. Белгісіз сөздердің мағынасын түсінуге тырысу үшін ұйымдастырады. Оқылым арқылы тіл үйренушілердің ойлау мен сөйлеу қабілеттері арттып, таным көкжиегі ұлғайтылады.

Сөйлесім мен оқылым дағдыларының қалыптасып арттуына әсер ететін дағды – тыңдалым. Тыңдалым барысында тіл үйренуші ақпаратты шет тілінде тыңдап, есте сақтап, ой елегінен өткізіп, сөйлесімге түседі. Коммуникативті қарым-қатынас туындайды. Шет тіліндегі ақпаратты шет елдік айтылымнан тыңдап, оны түсіне білуге үйрену – жүйелі, үздіксіз жұмыс қана нәтижелі болмақ [4].

Тыңдалым – сөйлеу әрекетінің ауызша баяндау түрі. Тыңдай отырып, өзіміздің серіктесімізден қажетті мәліметті аламыз және оның ойын, мақсатын білеміз.

«Тыңдалым» – «аудирование» деген терминнің білдіретін мағынасы – «есту арқылы түсіну». Бұл термин айтылған не техникалық аппараттарға жазылған аудиомәтіндегі сөздерді, сөйлемдерді тыңдай білудің нәтижесінд еқабылдау және түсіну дегенді білдіреді. Бұл атаудың ең басты мәні адамдар арасындағы қарым-қатынасты жүзеге асыратын тілдік бірліктерді тыңдау, есту арқылы қабылдау және ұғу [5].

Тыңдалымды меңгертуде «Қазақ тілі» пәні бойынша әр деңгейде тіл үйренушілердің дайындығына қойылатын талаптарды негізге алу керек :

Тіл үйренуші шет тіл үйренудің алғашқы сатысында қарапайым деңгейден яғни

- Қысқа мәтіндерді тыңдау арқылы түсіну, таныс сөздер мен қысқа фразаларды ұғу;

- Күнделікті өмірде жиі қолданылатын сұхбаттарды (өзі туралы, отбасы жайында т.б.) түсіну;

Есейе келе таныс тақырыптар бойынша сұрақтарға жауап беру сатысына көтеріледі.

Негізгі деңгей барысында тіл үйренуші

- Сөйлесу кезінде жеке сөз тіркестерін және өзіне қатысты жиі қолданылған сөздерді түсіну (өзі және отбасы туралы, сатып алған заттары туралы, мекенжайы, жұмыс орны жайлы т.б.); түсініп, жауап бере алады.

Ал орта деңгей келген тіл үйренуші

- Нақты айтылған ойды, әдеби нормаға сай сөйлемдерді түсіну;

- Мектепте, жұмыста, демалыста т.б. белгілі тақырыптар бойынша берілген сөйлемдерді түсіну және қолдана алу;

- Сөйлеушілер өз ойларын анық және асықпай айтса, толық түсіну.

Ортадан жоғары деңгейге көтерілген тыңдаушы;

- Өзіне таныс нақты, анық айтылған мәтіндерді; жұмыста, қоғамдық орындарда ауызекі тілде айтылған ақпаратты; радио, телехабарларда берілетін жаналықтарды түсіну;

- Өзіне және кәсібіне қатысты нақты, анық айтылған хабарды, ақпаратты түсіну.

Жоғары деңгейдегі тіл үйренушілер студенттер қатары;

- Өзіне таныс баяндамалар мен лекцияларды түсіну;

- Радиодан және теледидардан берілетін күнделікті өмірде қайталанатын ақпараттарды түсіну және бағалай білу;

- Көркем фильмдердің мазмұнын түсіну;

- Әртістердің сөзін түсініп, өзіндік пікір білдіру.

Соңғы жетік деңгейге көтерілген тыңдаушы:

- Логикалық жағынан дұрыс ұғылмаған, ой нақты берілмеген хабарламаларды өз бетінше түсіну;

- Радио және теледидардан берілген хабарларды еркін түсіну;

- Өңгіменің не жөнінде екенін білу;

- Тыңдаған мәтін бойынша қойылған сұрақтарға еркін жауап беру;

- Мәтінде белгісіз сөздер кездесе де, оның жалпы мазмұнын мен мағынасын ұғу.

Жоғарыда деңгей сатыларында көрсетілгендей, тыңдалымға қажетті ақпарат тіл үйренушінің күнделікті өміріне қатысты әрі тапсырмаларда соған сәйкес құрымдалып берілуі керек [6].

Тыңдалымды дамытатын дағдылар мен амалдар.

Дағдылар мен амалдар бір-бірін толықтырып тұрады.

Білім дағдысында сөздің фонетикалық, грамматикалық құрылысын ести отырып, қабылдай білу болса - түсіну мен жаттау амалы іске асады.

Сөздік дағдысы : Естіген сөзді мағынасымен сәйкестендіру нәтижесінде мәтіндерді түсіну үшін тыңдау амалы үдеріске енеді.

Қарым-қатынастық дағдысында: тыңдау кезінде алдына мақсат қоя білу және оны айтушы көзқарасымен бірлікте жүзеге асыруға тырысу амалында - жағдаяттарды шешу үшін мақсат қоя тыңдау амалы нәтижелі болмақ

Тіл үйренушінің бойында тыңдалымды меңгертуге байланысты білім, білік, дағдыларын дамыту келесі әрекеттермен байланысты:

1 Тыңдалым – шет тілі сабақтарының ажырамас бөлігі болу керек.

2 Тіл үйренушілердің тыңдалыммен жұмыс істеу ережелерімен таныс болып, тапсырмаларды белгілі бір тәртіппен орындауын міндеттеу керек.

3 Аптасына бір рет болса да тіл үйренуші тыңдаған мәтіні бойынша тапсырма орындауы тиіс.

4 Оқытушы сабақты жоспарлаған кезде тыңдалым тапсырмалар оқытудың әр деңгейіне қарай іріктеліп берілуге тиіс.

5 Тіл үйренушілердің деңгейіне қарай тыңдалым әрекетіне аутентикалық мәтіндерді міндетті түрде кіргізу керек. Бұларға теле-радио хабарларын, бейнежазбалардан үзінділерді тыңдатуды жатқызуға болады.

6 Оқытушы ұсынып отырған мәтіннің тіл үйренушінің тілді білу деңгейіне қарай тақырыбын, мазмұнын дұрыс таңдап, тапсырмалардың жеңілден қиынға құрастырылуын қадағалау керек.

7 Аудиомәтінді ұсынғанда оларға арналған мақсат та бірге ұсынылады:

Мазмұнды толық түсіну, ең басты ойды түсіну, ақпаратты өз қажетіне қарай нақтылап түсіну, болжам жасай білу және т.б.

8 Тыңдалымды меңгертуге (аудиодискілер, бейнесюжеттер, ғаламтор мүмкіндіктерін және т.б.) мен оны өткізетін орынды, мезгілді таңдау қажет

9 Тыңдалымды жаңа материалды меңгертуде және тіл үйренушінің білімін бақылау, бағалауда да қолдану керек.

10 Тыңдалым бойынша емтихан аралық бақылау, қорытынды емтихан жұмыстарын жүйелі жүргізу қажет.

Тіл үйрену екі жақты үдеріс болғандықтан тіл үйренуші де мәтінді тыңдар алдында өзіне міндеттер белгілеп алуы қажет:

- Өзіне қойылатын талапты білу – мәтінді не үшін, қандай мақсатта тыңдайтынын анықтау.

- Мәтінді тыңдап отырғанын көрсету – айтушыға назар аудару.

- Қайталап сұрау, нақтылау – айтушыны ынталандыру.

- Сұхбаттасымен келісу, келіспеу мақсатында өз пікірін білдіру – өзінің түсініп отырғанын айтушысына сендіру.

Тіл үйренушінің тыңдалған ақпаратты қабылдауы, есте сақтауы мәтін мазмұнының ақпараттылығы мен композициялық құрылымына, сондай-ақ мәтін көлемі мен айтылу уақытына байланысты. Аудиомәтіннің бірінші сөйлемінен бастап, негізгі ойды білдіретін, фактілер мен дәлелдемелерден тұратын ақпараттың болуы, айтылған ойдың логикалық жүйелілігі және соңында мәтіннің мазмұнын ашатын қорытындының берілуі – тыңдалымды меңгертуге немесе бақылауға арналған әдістемелік талапқа сай мәтін деп атауға болады.

Тыңдалым әрекетін меңгертуге арналған жаттығулардың түрлері тіл үйренушінің

тілді білу деңгейіне, жас ерекшелігіне мақсатына, өмірдегі қажеттілігіне қарай құрастырылады. Сонымен қатар тыңдалатын мәтіндердің тақырыпқа сай, тіл үйренушінің қызығушылығын арттыратындай белгілі бір мәселесі және сөйлеудің әр түрінің (монолог, диалог, полилог) қамтылуы – мәтін мазмұнына қойылатын негізгі талаптардың бірі. Тыңдалған ақпарат қарым- қатынас жасауға негіз болу керек.

Тыңдалым үш кезеңнен тұрады:

1. Тыңдалым алдындағы жұмыс /Pre- listening- белгілі бір жағдаят туғызу, тыңдалым барысындағы қиын сөздер мен бірліктерге назар аударту және тыңдалым тақырыбына болжам жасау әрееттері жатады.

2. Тыңдалым барысы / While listening – тыңдау арқылы түсіну мен қабылдауға арналған фонетикалық, лексика- грамматикалық және басқада түрлі тапсырмалар орындалу кезеңі.

3. Тыңдалымнан соң / Post listening – тыңдалым мәтінінің толық түсінгенін тексеру мен қорытындылау мезгілі.

Жазылым - төрт дағдының бірі және ол өнімді дағдылар қатарына жатады. Яғни өнімді дағды дегеніміз – тіл құбылыстары туралы ережелерге, модельдерге сүйене отырып сөйлеу немесе жазу. Жазылым түрлері: тізім жасау, құттықтау қағазы, электрондық хат, күнделік, хабарлама, әңгімелер, эссе және т.б. Жазылым түрлерінің әрқайсысының өздеріне сай ерекшелігі болады. Ол жазылым түрлерінің құрылымына және мақсаты мен шешуі тиіс міндеттеріне байланысты болып келеді. Мысалы, жазу стилінің деңгейлері: ресми (ғылыми, іс қағаздар стилі) және бейресми (ауызекі сөйлеу сөздері); жазуда мәтінді немесе ақпаратты жазудың өзіндік тәртіптері ақпараттарды орналастыру реті; мәтіннің ұйымдастырылуы.

Жазылым дағдысы - тақырыпты аша білу, грамматикалық сауаттылық, өз ойын сын тұрғысынан дәлелдеу, қорытынды шешім шығарып, өз көзқарасын білдіру деңгейіне бағытталады. Жазылым дағдыларын бағалау: шығармашылық бағыттағы сипаттау, баяндау (шағын әңгіме, эссе, қойылым сценарийі) және белгілі бір аудиторияға бағытталған дәлелді мәтіндер (үндеу хат, пікір, мақала, жарнама) жазу, (әңгіме, шығарма, эссе жазу, хат жазу, қорытынды шешім шығару, өз көзқарасын білдіру, цитатамен жұмыс. Тіл үйренуе грамматиканың алар орны ерекше. Осы грамматиканы меңгетудің оңтайлы тәсілі жазылым барысында көрініс табады [7].

Коммуникативті қатынас жасау басты төрт дағдыға негізделген. Әр дағдының өзіндік ерекшеліктері мен қолдану нұсқаулықтары әр түрлі. Сол дағдыға сай тапсырмалар құрастыру - тіл үйренушілердің шет тілін үйренудің оңтайлы жолы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Амандықова Г., Мұхтарова Ш., Баймұқанова Б., Бисенғалиева А. Шет тілін оқыту әдістемесі: оқу құралы - 2- ші басылым, Астана: Фолиант 2010 ж.
2. Оразбаева Ф.Ш. Тіл әлемі: мақалалар, зерттеулер.-Алматы: Ан-Арыс, 2009 – 368 б.
3. Әлметова Ә. “Сөйлеу әрекет әрекеттері түрлеріне оқыту (әдістемелік құрал). – Алматы: “Арыс” баспасы, 2007.-114 б.
4. Оразбаева Ф.Ш., Рахметова Р.С., Көпбаева Ж.С., Мазмбаева Ж.О. «Қазақ тілі» пәні бойынша қазақ тілін деңгейлік оқытудың білім беру стандарты мен бағдарламасы.-Алматы:Абай атындағы ҚазҰПУ, 2010. - 122б.
5. Пассов И. Е. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению - Москва, 1989 г.
6. Федотова Н.Л. Методика преподавания русского языка как иностранного (практический курс). – СПб.: Златоуст, 2013 – 192с.
7. Рогова Г.В. Методика обучения английскому языку - Москва, 1975г. - 205с.

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ ЯК ЖАНРУ

Білякович Людмила Григорівна,

кандидат філологічних наук, доцент

Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Незважаючи на численні студії Ю. Андреева, С. Андрусів, Н. Бернадської, А. Гуляка, Б. Мельничука, В. Оскоцького, А. Пауткіна, В. Поліщука, Л. Ромащенко, М. Сиротюка, М. Слабошпицького та інших науковців, теорія історичного жанру в романістиці на сьогоднішній день потребує подальших розробок. Про це свідчить і невисокий теоретичний, літературно-естетичний рівень багатьох рецензій на художні твори історичної тематики, і неточність, а інколи й довільність літературознавчої термінології, і наявність різних, часом діаметрально протилежних, поглядів на певні проблеми, пов'язані зі специфікою історичної прози.

Сучасний стан літературознавчих досліджень свідчить, що однією з найбільш дискусійних є проблема визначення історичного роману як жанру.

Л. Ромащенко у монографії «Жанрово-стильовий розвиток сучасної української історичної прози: Основні напрями художнього руху» (2003) серед найбільш дискусійних питань, що стосуються цього літературного феномену, називає «проблему визначення жанру історичного роману» [1].

Спроби теоретичного осмислення історичного роману виникли, ймовірно, одночасно з його появою. Основоположником жанру дослідники вважають шотландського письменника Вальтера Скотта. Зокрема, Оноре де Бальзак, який називав себе «учнем шотландського чародія» [2], одним з перших звернув увагу на те, що Вальтер Скотт завжди називав свої твори іменами не історичних осіб, а вигаданих героїв. У його романах історичні постаті є епізодичними, змальовуються лише побіжно.

Цим принципом користувалися й інші європейські письменники: В. Гюго, П. Меріме, Г. Флобер, М. Гоголь, Л. Толстой. В українській літературі досвід В. Скотта розвинули П. Куліш, І. Франко та інші. У творах усіх названих письменників втілено художній принцип, започаткований основоположником жанру, – на перший план виводяться вигадані герої, а історичні особи більшою мірою сприяють історичній конкретизації зображуваних подій.

Головними героями хроніки П. Куліша «Чорна рада», яка стала першим українським історичним романом, були не гетьмани Іван Брюховецький, Павло Тетеря, Яким Сомко, а запорозький козак Кирило Тур, молодий Шраменко та інші вигадані особи. А в «Тарасі Бульбі» М. Гоголя та в деяких творах О. Стороженка не йдеться про конкретні історичні події, однак добра обізнаність письменників з реаліями зображуваної епохи дає їм змогу створити ефект достовірності.

Теоретичне обґрунтування жанрової специфіки історичного роману та художня практика О. Дюма-батька, що називав історію цвяхом, на який він вішає свої картини, ідентифікували одну з тенденцій розвитку цього гатунку художньої прози в європейській літературі XIX століття, однак «не основну, не провідну» [3].

Головну тенденцію розвитку даного жанру в означену добу М. Сиротюк вбачав у «послідовному прямуванні, в неухильному наближенні історичного роману до справжньої історії, до органічного поєднання в ньому історичної науки та словесного мистецтва» [4]. Важко не погодитися з дослідником, оскільки ця тенденція відбивала зростання історичної свідомості народу, розвиток наукових підходів до осмислення його минувшини, а в царині письменства – утвердження історичної романістики на засадах реалізму.

Проблемами розвитку історичної белетристики цікавився Іван Франко. Особливо показовою є його стаття «Южнорусская литература», написана до знаменитого «Енциклопедичного словника» Ф. Брокгауза та І. Єфрона. Український письменник і вчений використовує поняття «просторий історичний роман» або «перший великий український роман» на означення «Чорної ради» П. Куліша і поряд – «простора історична повість» («Богдан Хмельницький», «Облога Буші» М. Старицького). Щоправда, І. Франко чітко не виокремлює жанри роману, повісті та оповідання. Згадані терміни часто використовуються ним як синоніми.

Н. Бернадська вважає, що це зумовлено, очевидно, впливом на І. Франка польської жанрової системи, в якій роман не розмежовується з повістю [5]. Втім український учений ігнорує і досвід тогочасного російського літературознавства, у якому розрізнялися терміни «роман» і «повість». Ймовірно, це можна пояснити загальною нерозробленістю теорії роману в українській науці про літературу і в літературознавстві загалом, оскільки термінологічно жанр ще не було окреслено.

Безперечно, постать І. Франка є знакова – і для розвитку західноєвропейської науки про історичну романістику, і для еволюції української історичної белетристики як цілісної художньої системи. Спираючись на досвід своїх попередників-прозаїків, «письменник осмислює людину, її внутрішні потенції під кутом зору психологічного реалізму» [5]. На першому плані в нього – психологічний статус історичної особистості, людини як такої, котра перебуває не лише в найрізноманітніших і неоднозначних взаєминах із своїм часом, навколишнім світом, а й веде «діалог» з власним «Я», ретельно аналізуючи його суперечності, вагання, комплекси. Не можна не погодитися з висновком, що «у Франковій етико-антропологічній концепції постають відповідальність людини перед світом, перейнятість обов'язком, мірилом яких є сумління» [6].

Письменник найчастіше зображує не історію життя, а випадок, вихоплений з біографії героя або низку епізодів, яким надається особлива роль у його долі. Епічна широта досягається ущільненням подієвого ланцюга, асоціативними рядами, дискретним способом відтворення художнього часу, численними екскурсами в минуле, з яких легко «прочитується» життя героя.

Художнє освоєння реальної історії постає і в прозових творах М. Старицького і насамперед його романах «Молодость Мазепы» та «Руина». В

основі сюжету – історичні події доби Руїни й міжусобна боротьба за владу в умовах політичного розколу України. Головними героями тут виступають Мазепа, Кочубей, Дорошенко, Ханенко, Суховієнко, Многогрішний, Самойлович, Іван Сірко, Іван Богун та інші історичні постаті. У названих творах письменник підтверджує думку Івана Франка, що була сформульована у передмові до повісті «Захар Беркут»: «Праця історична має вартість, коли факти в ній представлені докладно і в причиновім зв'язку; повість історична має вартість, коли її основна ідея зможе зайняти сучасних живих людей, то значить, коли сама вона жива й сучасна» [7].

У сучасному літературному процесі жанрова структура історичного роману помітно розширюється, урізноманітнюється нарація: історія все частіше обсервується крізь призму філософської притчі, параболи, алегорії, легенди, казки, міфу, які увиразнюють художній образ, допомагають поглибити його зміст.

Вивчення історичної романістики в художньому письменстві дозволяє здійснити наукові узагальнення, цінні для розробки теорії історичного роману в сучасній літературознавчій науці.

Література:

1. Ромащенко Л.І. Жанрово-стильовий розвиток сучасної української прози: основні напрями художнього руху. Монографія / Л.І. Ромащенко. – Черкаси: Вид-во Черкаського держ. ун-ту ім. Б. Хмельницького, 2003. – 388 с.
2. Бальзак Оноре. Собр. соч.: В 24-х т. /Оноре Бальзак. – М.: Правда, 1964. – Т. 24. – 312 с.
3. Сиротюк М. Деякі питання теорії історичного роману / М. Сиротюк // Рад. літературознавство. – 1961. – №10. – С. 25–42.
4. Сиротюк М. Український радянський історичний роман. Проблема історичної та художньої правди / М. Сиротюк. – К.: Вид-во Акад. наук СРСР, 1962. – 396 с.
5. Бернадська Н.І. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція: Монографія / Н.І. Бернадська. – К.: Академвидав, 2004. – 368 с.
6. Каневська Л.В. Психологізм романів Івана Франка середини 80–90-х років /Л.В. Каневська: Автореф. дис. ... канд.. філол. наук: 10.01.01 /НАН України, Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка. – К., 2004. – 20 с.
7. Франко І.Я. Передмова до повісті “Захар Беркут” // Франко І.Я. Зібрання творів: У 50 т. / І.Я. Франко. – К.: Наук. думка, 1978. – Т. 16. – С.7–8.

ДЕЯКІ ПРИЙОМИ СЕМАНТИЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ СЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Киселевич Ірина Валентинівна

старший викладач
кафедри загальноправових та соціально-гуманітарних дисциплін
Херсонський факультет
Одеського державного університету внутрішніх справ
Україна

Оволодіння іншомовною лексикою професійного спрямування є однією з найголовніших завдань методики навчання іноземної мови у закладах вищої освіти юридичного профілю. Необхідність семантизації англійських слів виникає коли здобувачам вищої освіти важко засвоювати нові юридичні терміни або якщо вони їх неправильно використовують під час найменування предметів [1, с. 81].

Традиційним способом семантизації є переклад англійського слова відповідним словом рідної мови. Але бувають випадки, коли поняття, виражені словами двох мов, не співпадають. Наприклад, в юридичній лексиці англійської мови словосполучення *Metropolitan Police* або *Home Secretary* часто перекладаються з помилками, і викладач змушений звертати увагу на такі факти, що у першому випадку мова йде про *столичну поліцію*, а не про поліцію метрополітену, а в іншому – про *Міністра внутрішніх справ Великої Британії*, але ніяк про домашнього секретаря. Зважаючи на такі випадки, не слід uważати переклад головним способом розкриття змісту іноземних (англійських) слів, хоча спосіб перекладу слів з іноземної мови на рідну домінує при порівнянні двомовних словників, які надають кілька варіантів перекладу слова або словосполучення, з яких здобувачам вищої освіти слід добрати той варіант, який відповідає даній ситуації. Часто вживане англійське слово *jurisdiction* має, згідно з англійсько-українським юридичним словником Карабана В. І., кілька значень [2, с.450], а саме: *юрисдикція; судочинство; здійснення правосуддя; підсудність; підвідомчість; компетенція; перебування під слідством; судова практика; орган влади; території у компетенції органу влади*. Щоб правильно перекласти речення: *According to the area within their jurisdiction, police forces of Great Britain form: county forces, city and borough forces, Metropolitan Police Force, and the City of London Police Force*, курсантам та студентам необхідно добрати відповідний варіант перекладу слова з запропонованих. У нашому реченні це «*юрисдикція*», тому, перекладаємо: «*Юрисдикцію поліції Великої Британії формують підрозділи великих і маленьких міст, графств, столичної поліції й поліції Лондонського Сіті* [1, с. 82]. У випадках, коли жодне з запропонованих словником значень не підходить, його можна знайти, виходячи з поняття, вираженого цим словом, як, наприклад, у ситуації, коли слово *jurisdiction* означає «*рівень поліцейських повноважень*»: «*Three major jurisdictions exist in the USA –*

*federal, state, and local» – У США існують три рівня поліцейських повноважень: федеральний, штату й місцевий. У реченні: «By the majority of western jurisdictions, a crime is an act or omission prohibited and punishable by law», перекладаємо *jurisdiction* як законодавство: «Відповідно до законодавства більшості західних держав, злочин – це заборонена дія або бездіяльність, яка переслідується законом».*

Розглянемо ще одне поширене в поліцейській та юридичній практиці слово, значення якого дає англійсько-український юридичний словник Карабана В. І. [2, с. 112], як *authority*: влада; органи управління, відділок, підрозділ; повноваження; авторитет, вплив; авторитетне джерело; провідний фахівець; обґрунтування. Речення: «*There are fifty-two British authorities altogether. One authority is responsible for iz to three counties* перекладаємо так – Існує п'ятдесят два поліцейські підрозділи у Великій Британії. Юрисдикція кожного охоплює три графства».

Отже, у випадках, коли ми не знаходимо переклад необхідного нам слова у словнику, але здогадуємося про його значення у тексті, ми маємо справу з самостійною здогадкою за контекстом, що також є одним із засобів семантизації лексичних одиниць. Помилка семантиків, на думку дослідника О. О. Кузнєцова [3, с. 25], полягає у тому, що вони роз'єднують мову й мислення. Об'єктивна ж реальність відображається не в самій мові, а у свідомості людини. Формами такого відображення є поняття й судження, які виражаються і в мові. При цьому, поняття об'єднуються зі словом, а судження – з реченням. Щоб пояснити курсантам і студентам поняття, виражене іншомовним словом, використовують інші методи.

Щоб уникнути багаторазового використання термінологічної одиниці, є необхідним формування активного словника синонімів, основне значення яких полягає у найточнішому вираженню думок завдяки їх функціям уточнення й роз'яснення, коли кожний наступний синонім доповнює значення попереднього й характеризує предмети та дії [4, с. 13]. У правовій лексиці це вважається основною функцією синонімів, оскільки, наприклад, слідчому під час виконання службових обов'язків належить бути максимально точним у характеристиці звинуваченого, його дій та обставин справи. Також слід зважати на експресивно-стилістичну функцію синонімів, додаючи до логіко-предметного значення слова ще й емоційно-експресивне.

Під час засвоєння лексичних одиниць перспективною є робота з ключовим словом та його синонімами. Робота зі словником допомагає курсантам і студентам отримати повну інформацію про термін за такими аспектами: 1) правопис: UK = offence – US = offense; 2) опис значення: a crime is an illegal action or inaction; 3) синоніми: crime – offence – sin; 4) ідіоматичні вирази to take an offence [5, с. 279]. Безперечно, перший етап роботи є пов'язаний із сприйняттям слова як носія інформації. Далі робота триває в засвоєнні сталих словосполучень з цим словом. Тріада «слово → словосполучення → речення» усвідомлено сприймається й запам'ятовується курсантами й студентами. Дуже поширеними на заняттях з дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» є завдання для самостійного утворення речень із засвоєними термінами і

словосполученнями з урахуванням ситуативного змісту: a crime (to prevent a crime; to commit a crime; to detect a crime; to punish for a crime); an offence (to be charged with an offence; to take offence; to be offended) [6, с. 36-37]. Формуючи професійну лексику за допомогою одномовного словника, викладач допомагає збільшити словниковий запас курсантів і студентів й розвивати їх навички використання словника під час спілкування за професійною тематикою [7, с. 186].

Вивчення антонімів систематизує наукові юридичні поняття й позитивно впливає на засвоєння англійської юридичної термінології у цілому, оскільки сприяє її опануванню засобами лінгвістичних протиставлень, які можуть фіксуватися як у коренях слів, так й у численних словотворчих афіксах, що додаються до основи слова [8, с. 6-7]: *guilty* винний – *innocent* невинний, *criminal* правопорушник – *judge* суддя, *to sentence* засудити – *to acquit* виправдати; *unconvicted* неосуджений, *injustice* несправедливість, *illegality* незаконність, *impartial* неупереджений, *irrepressible* що не підлягає переслідуванню, *non-custodial* що не підлягає ув'язненню, *disprove* спростовувати докази, *denaturalized* позбавлений громадянства, *defenseless* беззахисний, *profitless* безприбутковий; наявність антонімії всередині самого терміну: *to bail* брати на поруки й *to bail* передавати на поруки.

Використання дефініції під час навчання юридичної термінологічної лексики, на нашу думку, є також перспективним. Велику кількість визначень юридичних термінів можна знайти у поліцейській практиці [9, с. 187]:

Terrorism is use of violence and intimidation especially for political purpose.
Тероризм – це використання насильства або залякування, особливо через політичні мотиви.

Theft is an act of stealing especially secretly and without violence.
Крадіжка – це вилучення чужого майна таємно, без насильства.

Hooligan is a disorderly and noisy young person who often behaves in a violent and destructive way.
Хуліган – це молода особа, чия галаслива поведінка призводить до безладу, насильства або руйнації майна.

Victim is a person or animal injured, killed or destroyed as the result of carelessness, crime or misfortune.
Жертва – це особа або тварина, поранена або вбита в результаті недбалості або злочину.

Mug means to attack and rob somebody violently out-of-doors.
Англійське слово «mug» означає нападати й пограбувати когось на вулиці.

Якщо курсантам і студентам іноді нелегко самим визначити певні юридичні поняття, тлумачні профільні словники завжди стають їм на заваді. Постійний пошук у тлумачних юридичних словниках допомагає не лише зрозуміти значення терміна, але й сприяє розвиткові аналітичних навичок.

Етимологічний аналіз слова також, на нашу думку, є перспективним і особливо доречним, коли слово є похідним або запозиченим: *lawlessness* беззаконня, *ungovernable* некерований, *pickpocketing* кишенькова крадіжка, *petit jury* дванадцять присяжних, які виносять вердикт по цивільних і кримінальних справах, *voir dire* казати правду [10, с. 24].

Отже, переклад англійського слова відповідним словом рідної мови, самостійна здогадка за контекстом, формування активного словника синонімів, засвоєння юридичними термінами в поступовому переході від слова до словосполучень й речень з ними, вивчення антонімів засобами лінгвістичних протиставлень, зафіксованих як у коренях слів, так й у численних словотворчих афіксах, є найважливішими прийомами семантизації англійських слів у процесі вивчення юридичної лексики.

Список літератури

1. Максма А. Г. Прийоми семантизації іноземних слів у процесі вивчення юридичної лексики у вищому навчальному закладі. Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія та практика. Матеріали IV міжвузівської науково-методичної конференції. – Донецьк: Вид-во Донецьк. юридичного інституту при ДонНУ, 2004. – С.81-85.
2. Пивовар А. Г. Большой англо-русский словарь юридической терминологии по всем отраслям права. – М.: Экзамен, 2003. – 863 с.
3. Кузнєцова О. О. Психологічні особливості словесно-понятійного мислення студентів іноземною мовою. Нові технології навчання. Вип. – К.: Наукова думка, 2001. – С.23-35.
4. Болдырев Н. Н. Лингвистические основы коммуникативных методов обучения иностранному языку. Иностранные языки в школе, 1998. - №3. – С. 12-15.
5. Щеннікова Г. О. Термін як основа лексичного складу. Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія та практика. Матеріали VI міжвузівської науково-методичної конференції. – Донецьк: Вид-во Донецьк. юридичного інституту при ДонНУ, 2006. – С.278-283.
6. Латигіна А., Зоценко Л. Професійна іноземна лексика як фактор підвищення ефективності навчального процесу. Рідна школа, 2001. - №12. – С.36-37.
7. Карабанова Л. М. Навчання професійного вокабуляра юриста. Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія та практика. Матеріали VI міжвузівської науково-методичної конференції. – Донецьк: Вид-во Донецьк. юридичного інституту при ДонНУ, 2006. – С.185-187.
8. Комиссаров В. Н. Словарь антонимов современного английского языка. – М.: Международные отношения, 1964. – 288 с.
9. Юськів Б. М. Міжкультурна взаємодія юристів: проблеми семантики та диференціації термінів. Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія та практика. Матеріали VIII міжвузівської науково-методичної конференції. – Донецьк: Вид-во Донецьк. юридичного інституту при ДонНУ, 2008. – С.185-188.
10. Труханова Т. І. Формування навчальної компетенції студентів немовних вищих закладів освіти. Іноземні мови, 2002. - №3. – С. 21-24.

ПОТЕНЦІАЛ СИНГРАФЕМІКИ В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Ковальчук Ірина Валеріївна,

кандидат філологічних наук, асистент
Навчально-науковий інститут філології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

В умовах безперервної вербальної атаки людина перестає реагувати на мовний знак – слово, тому виникає потреба в його поєднанні зі знаками інших семіотичних систем і, таким чином, конденсації кількох смислів в одному мовному знаку. Ці завдання можуть вирішити паралінгвістичні елементи, які в сучасній рекламній практиці знаходять широке використання. Рекламні тексти привертають увагу різноманітними шрифтами, кольорами, а також піктограмами, «вербальні елементи рекламування стають другорядними, поступаючись малюнку, фотомонтажу, кольоровій аплікації» [1, с. 104].

Г. Г. Почепцов на початку ХХІ ст. звернув увагу, на те, що рекламний текст віддає перевагу саме візуальним зображенням, тому що «вони обробляються іншою півкулею головного мозку, не допускаючи тієї міри раціоналізації при сприйнятті вербального тексту [2, с. 296], що суттєво полегшує сприйняття. Нелітерні елементи, які створюють «впливовий потенціал будь-якого рекламного тексту» [3, с. 141], О. В. Дзякович називає елементами параграфеміки. Термін «параграфеміка» був введений у науковий обіг Е. Хемпом, який визначав її як це систему графічних елементів, які існують поруч з графемною системою, але не входять в набір власне диференційних графічних протиставлень (літер алфавіту) [4]. А. Н. Баранов і П. Б. Паршин, аналізуючи потенціал варіювання у сфері параграфеміки, виділяють: механізм пунктуаційного варіювання (синграфеміка); механізм шрифтового варіювання (супраграфеміка); механізм варіювання площинної синтагматики тексту (топографеміка) [5, с. 43].

Синграфеміку визначають як виразні можливості пунктуаційних знаків і комплексів. Використання пунктуаційних можливостей у рекламних текстах має ряд функціональних особливостей. О. В. Дзякович зазначає, що пунктуаційні знаки утворюють вторинний шар втілення семантики тексту, пунктуаційне варіювання має дві сфери функціонування [3, с. 140].

Елементи синграфеміки, що використовуються в текстах реклами, можна поділити на дві групи. До першої належать нормативне (закріплене пунктуаційною нормою) вживання знаків пунктуації. Другу групу елементів синграфеміки можна назвати особливим «пунктуаційним стилем» виробників чи рекламодавців, завдяки якому і здійснюється вплив на свідомість адресата. О. В. Дзякович визначає ці сфери функціонування пунктуаційних знаків як нормативне і художньо-стилістичне пунктуаційне варіювання [3, с. 141].

Пунктуаційне варіювання спостерігаємо в тих випадках, коли в текстах за допомогою знака оклику чи питання створюється ефект окличності чи

питальності. Підвищення рівня емоційності доречно в спонукальних реченнях. Наприклад, на зворотному боці упаковки Coco Pops виробництва Kellogg's використано знак оклику, який додає емоційності заклику до дії: *Also, we've teamed up with the fabulous Eden project to bring you all the answers you need. Come on – get your head started now, by visiting the website. Plus, WIN tickets to Eden Project too!* (Coco Pops від Kellogg's). Окличність з'являється в останньому реченні, оскільки емоційність висловлювання підвищується, завдяки додатковій можливості виграти квитки. У самому низу упаковки розміщується напис:

Give them a head start that's more than just a great breakfast! (Coco Pops від Kellogg's). Цей емоційний заклик до дій вже адресований батькам, і нагадує про те, що сніданки від Kellogg's – більше ніж чудові сніданки. Спонукальна сила висловлювання створюється завдяки використанню знака оклику. Для посилення ефекту впливу іноді використовують подвоєння і навіть потроєння знаків оклику.

Знак оклику трапляється з написом «*NEW!*», і може фігурувати в блоці, що дає характеристику і опис переваг продукту, наприклад: *Non-chalky! Great Taste! Calcium Rich!* (Alka-Mints від Bayer Co.).

В рекламних текстах на упаковці поширеним типом художньо-стилістичного варіювання є варіювання крапки. Відповідно до норм пунктуації крапка ставиться в кінці закінченого розповідного речення, але у маркуванні часто зустрічаються речення, в кінці яких крапка не стоїть. Актуалізація змісту окремих компонентів тексту відбувається завдяки варіаціям при розташуванні та написанні цих компонентів на упаковці, наприклад, на фронтальній поверхні упаковки Organic Sesame Pitta виробництва Newbury Philips зроблено такі написи:

Baked using the finest Organic ingredients

Flour from organic farms produced under organic standards

Serve with your choice of fillings or dips

Packed in a protective atmosphere

SUITABLE FOR VEGETARIANS (Organic Sesame Pitta від Newbury Philips)

Як видно з прикладів, жодне речення не закінчується крапкою. Відсутність конвенційного маркера кінця речення вимагає використання інших засобів членування тексту на речення. В цьому випадку використано такі супраграфемні засоби як варіювання шрифтів, кеглів шрифтів, виділення жирним шрифтом та курсивом.

Наступний приклад демонструє наявність крапки, проте вона визначає місце пробілу і здійснює просторову сегментацію, що покращує сприйняття повідомлення:

ALCOHOL FREE • SUGAR FREE • ASPIRIN FREE (Sore Throat від CeraCol)

Варіювання крапки в текстах може мати актуалізаційну функцію, тобто завдяки такому типу варіювання змінюється значення окремих компонентів тексту, актуалізується той чи інший смисл. Приклад демонструє використання повтору як риторичного, стилістичного та аргументативного прийому.

Семантизований знак пунктуації три крапки виконує декілька функцій у рекламному тексті, а саме: традиційну функцію маркування незавершеності чи

перерваності висловлювання та рекламну функцію ефекту несподіванки, який виникає в тому випадку, коли три крапки стоять у середині речення. О.В. Дзякович зазначає, що «експресивний ефект базується на опозиції: знаки пунктуації кінця речення / знаки пунктуації середини речення. Використання знака в непритаманній йому позиції і створює в тексті експресивну напругу» [3, с. 144], наприклад: *Just close your eyes and breathe deeply... the colors are richer, the sun brighter, the whole world, warmer...* (Sachet of Scents від McAuley's).

Таким чином, бачимо, що пунктуаційна варіативність є характерною для рекламних текстів. Засоби синграфеміки забезпечують компактність, змістову ємність та експресивність рекламного повідомлення.

Список літератури:

1. Ученова В. В. История отечественной рекламы: 1917-1990: Учебн. пособие. 2004. 248 с.
2. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. 2001. 656 с.
3. Дзякович Е. В. Особенности использования средств параграфеміки в современной печатной рекламе. Вопросы стилистики. 1998. № 27. С. 140–145.
4. Хэмп Э. Словарь американской лингвистической терминологии. 1964. 264 с.
5. Баранов А. Н., Паршин П. Б. Воздействующий потенциал варьирования в сфере метаграфеміки. Проблемы эффективности речевой коммуникации. 1989. С. 41–115.

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ ЕМФАЗИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Пилипенко Інна Олександрівна

асистент

Білоцерківський національний аграрний університет, Україна

Категорія експресивності має у мові тривалу традицію. У теоретичних дослідженнях із часів античності фігурує поняття «експресія», яка позначається у перекладі з латинської (*expressio*) "вираз". Поняття «виразність» означає особливо виділений спосіб вираження думок і почуттів і найчастіше ототожнюється з поняттям "експресивність". Точний переклад самого слова "експресія" – «вираз» викликає думку про експресивність мовних засобів як їх виразних можливостях, тобто спеціально стилістичний прийом [1].

Мета нашої роботи – отримати досить повне уявлення про способи передачі експресивності при перекладі з англійської мови на українську.

Одним із явищ, що викликають труднощі при перекладі з англійської мови на українську є емфаза. В англійській вона створюється як граматичними, так і лексичними засобами, а іноді обома. Велике розмаїття засобів вираження емфаз та його своєрідний характер часто ускладнюють розуміння тексту, отже, і його переклад [2]. Способи вираження емфаз в англійській та українській мовах не збігаються або збігаються лише частково. Якість перекладу залежить насамперед від його адекватності. Значимість коректного перекладу визначається тим, що необхідно враховувати факт передачі автором своїх почуттів та емоцій, його суб'єктивного ставлення до того, що відбувається. Автор намагається привернути увагу читача, пробудити емоції і впливати на почуття читача. Письменники посилюють висловлювання, порушують мовні норми та стандарти, наділяючи речення емоційним забарвленням з метою досягнення образності. Крім того, це створюється, використовуючи певні емфатичні моделі та конструкції.

За допомогою емфатичних конструкцій виділяються, підкреслюються окремі члени речення, що надає експресивного забарвлення реченню в цілому. Переклад здійснюється, переважно, лексичними засобами [3].

Емфатичні конструкції можна розділити на лексичні, які використовують для надання висловлюванню емоційного забарвлення певні лексичні засоби, тобто слова та словосполучення; граматичні, які використовують у цих цілях граматичні засоби та лексико-граматичні, тобто одночасно використовують лексичні та граматичні засоби [4].

В результаті проведеного аналізу було виявлено, що в перекладі з англійської на українську були використані такі способи передачі експресивності:

- Виділення присудка (емфатичне do): "But I do say that educated and scholarly men, if they're brilliant and creative tend to leave infinitely more valuable records behind them". «Але я стверджую, що освічені та вчені люди за умови, що

вони разом з тим люди талановиті та творчі, залишають по собі набагато цінніші речі». У цьому випадку перекладач компенсує відсутність допоміжних дієслів в українській мові тим, що робить заміну нейтрального дієслова 'to say' на дієслово «стверджувати» для посилення емпізи.

- Лексичний повтор: "I'll be very, very, very – You won't even notice". – «Я буду дуже, дуже, дуже» – ти навіть не помітиш». Перекладач повністю зберігає емпізу, передану за допомогою лексичного повтору.

- Інверсія "All I knew about him was that his name was always right ahead of me at roll call". «Я про нього взагалі знав лише одне – що в класному журналі він стояв якраз переді мною». У цьому випадку перекладач не переносить інверсію в україномовний варіант, використовуючи лексичну заміну, що не позбавляє речення сенсу.

У нашому дослідженні ми розглянули способи передачі емпізи у художньому тексті та провели дослідження емпітичних конструкцій. Експресивність художнього тексту досягається такими засобами: інверсією, лексичним повтором та виділенням присудка. Велика різноманітність засобів вираження емпізи в англійській мові та їх своєрідний характер дозволяють говорити про національну специфіку емпітичних моделей. Емпітичні моделі в українській та англійській мовах іноді збігаються, але частіше спостерігається розбіжність. Вміння бачити та розуміти емпітичне забарвлення висловлювання англійською мовою, використовувати як лексичні, так і граматичні експресивні засоби відповідно до норм української мови – ось необхідні умови адекватного перекладу емпітичних конструкцій у текстах будь-якої стилістичної спрямованості.

Список літератури

1. Масьяков А.Е. Стилистическое функционирование фразеологизмов (на материале общественно-политической лит-ры). Автореферат канд. филол. Наук, М., 1971. 25 с.
2. Левицкая Т., Фитерман А., Тетради переводчика (Вып. 9), М.: Международные отношения. 1972. 115 с.
3. Соколова Л.А., Трофимова Е.П., Калевич Н.А., Грамматические трудности перевода с английского языка на русс. М.: Высшая школа, 2008. 204 с.
4. Сербиновская, А.М. Английский язык для турбизнеса и сервиса: учебник. А.М. Сербиновская. 3-е изд. М.: Дашков и К, 2009. 428 с.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПАРЕМІЙ З КОМПОНЕНТОМ *WOMAN*)

Хмара Вікторія Володимирівна

канд. філ. наук, ст. викладач
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Лінгвістичні дослідження гендерних стереотипів через паремійний фонд мов є зараз на часі, бо вони відображають стереотипи мислення та особливості культури того чи іншого народу.

Стереотипи, як найпростіші елементи суспільної психіки [4, с.17], реалізуються в мові [2, с. 39]. У свою чергу гендер, компонент як колективної, так і індивідуальної свідомості, проявляється в стереотипах мовленнєвої поведінки [3, с. 87].

Гендерними стереотипами називають стійкі уявлення про риси, якості, можливості, відносини і поведінку людей. Стереотипи тісно пов'язані з гендерними ролями, закріпленими через систему соціально-культурних норм, функціональним статусом чоловіка і жінки у суспільстві [5, с.154]. У певному сенсі поняття гендерних стереотипів обґрунтовує саму концепцію гендеру, що відкрито чи імпліцитно оперта на конструктивістську логіку [1, с. 97].

Паремійний фонд будь-якої мови віддзеркалює національно-мовну картину світу, оскільки в ньому зафіксовано досвід народу, що передається від покоління до покоління, його традиції, звичаї, культуру, моральні й естетичні цінності, риси життєвої філософії етносу, оскільки паремії несуть в собі відбиток духовної і матеріальної культури народу [8, с. 394].

Аналіз паремійного фонду англійської мови свідчить про те, що значна увага приділяється опису жіночої зовнішності: *the good-looking woman needs no paint*. Якщо жінка красива, їй не потрібна косметика, фарби.

В англійській культурі є уявлення, що рум'янець свідчить про красу і здоров'я: *a woman and a cherry are painted for their own harm*. Ця паремія несе негативне значення, бо жіноча краса порівнюється зі стиглою вишнею, яка своєю привабливістю сама собі шкодить, приносить нещастя.

Християнська релігія сформувала стереотип, що краса жінки гріховна, через що вона більше піддається спокусі: *tell a woman she is a beauty, and the devil will tell her so ten times; tell a woman she is handsome but once, and the devil will tell her so fifty times*.

Коли жінка гарна в неї є шанс вдало вийти заміж: *she who is born beautiful is born married*. Напротивагу, неприваблива жінка позбавлена уваги залицяльників: *plain women are as safe as churches; ugliness is the guardian of women*. Хоча в англійській картині світу потворність – це не вада, і може набувати позитивного значення: *the ugliest girl makes the best housewife*, де потворність дівчини змушує її стати найкращою домогосподаркою.

Наступна паремія засвідчує, що в англійській культурі чоловіків більше цікавлять гроші, ніж краса жінки: *beauties without fortune have sweethearts plenty but husbands none at all*. Також існує стереотип, де бідна красуня в подвійній небезпеці через відсутність грошей і надмірну увагу: *a poor beauty is in double jeopardy: her beauty tempts others, her poverty herself*.

Вікові стереотипи в пареміях англійської мови показують, що жінки більш переймаються своїм віком, ніж чоловіки: *a woman is as old as she looks, a man is old when he quits looking; a woman is no older than she looks; that woman is young that does not look a day older than she says she is; a woman need not always recall her age, but she should never forget it*.

Найбільший секрет для жінки, який вона нікому не відкриє – це її вік, про який ніколи не скаже: *the only secret a woman can keep is her age; a woman over thirty who will tell her exact age will tell anything; the woman who tells her age is either too young to have anything to lose or too old to have anything to gain; no woman should ever be quite accurate about her age: it looks so calculating; the hell of women is old age*. Саме тому для англійки самі довгі 5 років між 29 і 30 роками: *the longest five years in a woman's life is between twenty-nine and thirty*.

Women who feel naked without their lipstick are well over thirty – жінка у будь-якому віці залишається гарною і привабливою, але все ж після тридцяти років косметика значно додає впевненості.

Терпіння – це найважливіша риса характеру, яка робить привабливою жінку середнього віку: *patience makes a woman beautiful in middle age*.

В англійській лінгвокультурі вважають, що коли жінка старіє, то вона набуває певних негативних якостей: *a woman is an angel at ten a saint at fifteen, a devil at forty and a witch at fourscore*.

Розумові стереотипи в англійській мові описують жінку з негативної сторони, як обмежену людину, основними завданнями якої є приготування їжі та виховування дітей: *nature has given women so much power that the law has very wisely given them little*.

Також, для жінки важливіше бути красивою ніж розумною: *women are wacky, women are vain; they'd rather be pretty than have a good brain*.

В наступній паремії засвідчується повна неможливість існування розумних жінок: *a wise woman is twice a fool*. Паремія *a wise woman never outsmarts her husband* показує стереотипне ставлення чоловіків до розумних жінок, які на їх думку, не можуть надихати на звершення.

Англійські паремії з компонентом *woman* мають негативні, позитивні, нейтральні стереотипи, що показують місце жінки в англійському соціумі.

Список літератури

1. Агеев В. С. Психологическое исследование социальных стереотипов / В.С. Агеев // Вопросы психологии. – 1986. – № 1. – с. 95–101.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования. Изд. 2-ое, испр. и доп. – М.: Academia, 2004. – 788 с.
3. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики. / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2009. – 376 с.

PHILOLOGICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

4. Липпман У. Общественное мнение. М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. – 384 с.
5. Суходольская Н.П. Социальный стереотип в жизнедеятельности людей. // Философия и общество. 2007. № 3. С. 152–160.
6. American Heritage Dictionary of the English Language. – Boston: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2011. – 2112 p.
7. Kerschen L. American Proverbs about women : [a reference guide] / L. Kerschen. – Westport : Greenwood Press, 1998. – 212 p.
8. Mieder W. Proverbs as cultural units or items of folklore / W. Mieder // Phraseologie / Phraseology : Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / An International Handbook of Contemporary Research. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2007. – Vol. 1. – P. 394-413.
9. Stone J.R. The Routledge Book of World Proverbs / J.R. Stone. – UK : Routledge, 2006. – 495 p.

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА УМОТИВОВАНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

Ясинецька Олена Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Серед пріоритетних напрямів лінгвокультурології та перекладознавства актуальним залишається зіставне вивчення комбінаторики словосполучень, зокрема фразеологічних одиниць, як експонентів національної культури та менталітету. Такі дослідження сприяють розумінню лексико-семантичного підґрунтя фразем, а також максимальній об'єктивності інтерпретації лінгвокультурних фактів та власне якості перекладу.

Культурно-національна конотація містить у своїй семантиці певне етимологічно умотивоване уявлення про життєві ситуації, які виражаються словосполученнями, зокрема стійкими, і відображає різні екстралінгвальні передумови, які співвідносяться з концептуальною картиною світу та свідчать про інтертекстуальний зв'язок фраземи з певним кодом культури, хоча ступінь насиченості фразем екстралінгвальними семами та, відповідно, вміння використовувати культурну референцію різні [2, с. 13]. Концептуальна картина світу має абстрактний характер, оскільки вона є сукупністю ідей і знань про навколишнє середовище і принципи його організації. Мовна картина є конкретним продуктом реалізації цих знань за допомогою певних мовних засобів [3, с. 16]. Загалом мовна картина світу відображає уявлення, вірування, стереотипи, концепти й поняття, які складають концептуальну картину світу [4, с. 4]. Компоненти концептуальності активно виявляються в лексичному значенні, є реальними елементами мовної свідомості та мовної компетенції, актуалізуються в мовленні, зумовлюють семантичні варіювання змісту мовних засобів у синхронії та семантичний розвиток у діахронії, а також значною мірою впливають на сполучуваність і асоціативні зв'язки мовних одиниць. Так, усі прикметники українських словосполучень перекладаються однаково словом *strong* в англійських словосполученнях такого типу: *міцний чай* – *strong tea*; *гострий сир* – *strong cheese*; *різкий присмак* – *strong flavor*; *богатырське здоров'я* – *strong health*; *переконливі аргументи* – *strong arguments*.

Лінгвістичні дослідження з позицій когнітивізму й конекціонізму як підходів до наукового обґрунтування взаємозв'язку концептуальної системи людини з ментальним лексиконом виводять аналіз номінативних процесів на якісно новий рівень. Так, очевидно, що при перекладі свідомість продукує не самі еквіваленти слів, а їхні поняттєві розуміння, уявлення й асоціації, які допомагають найбільш конкретно окреслити ситуативне вживання окремих значень. Відповідно, перед тим як реалізувати думку в мовленні, перекладач підсвідомо аналізує концепт,

що існує в ментальному світі людини не у вигляді чітких понять, а як сукупність уявлень, знань, асоціацій і вражень, які супроводжують слово в певній мові. Так, у далі наведених прикладах спільним компонентом усіх англомовних словосполучень є дієслово *meet*: *nimiti nazustrich – to meet halfway*; *vidpovidatui vimoгам – to meet the requirements*; *vinpravdatui spodivannya – to meet the expectations*; *vikonatui vчасно – to meet the deadline*; *zadovolyntui potreбу – to meet the needs*.

Сприйняття, переклад і відтворення тексту пов'язуються зі складною розумовою діяльністю людини. Будь-яке поняття людина сприймає по-різному в залежності від рівня культури, її світогляду, психологічного ставлення до предметів. Причому знакова специфіка усталених словосполучень полягає в тому, що вони не тільки називають позначуване, але й характеризують його, доповнюючи й збагачуючи номінативні елементи мови емоційно-експресивними засобами, а також компонентами, здатними описати такі подробиці позначуваного, які не обмежуються лексичною номінацією. Так, наприклад, у всіх англомовних словосполученнях спільною фразеологічно умотивованою складовою є слово *top*: *надзвичайно секретне повідомлення – top secret message*; *високопосадовець – top official*; *першочерговий – top priority*; *на вищому рівні (першокласний) – top notch*; *надзвичайно щасливий – on top of the world*. Умотивованість фразем має образну природу на базі внутрішньої форми, яка є своєрідним посередником між вторинними значеннями мовних одиниць і вираженням у знаках первинного найменування сценаріїв досвіду народу [1, с. 5]; мова й культура не можуть розглядатися окремо, оскільки вони спільно є когнітивними інструментами пізнання дійсності.

Конотація у фразеології відрізняється від конотації в лексиці, оскільки конотація лексичної одиниці нашаровується на денотативного значення, тоді як фразеологічні одиниці повністю створюються на основі непрямой номінації або глобальної семантичної трансформації, а їхня комунікативна значимість одразу ж є оцінною і характеристичною. Тому з моменту створення фразеологічної одиниці релевантною ознакою її семантики є наявність конотативного компонента, а структура фразеологізмів у різних мовах навіть за умови повного збігу семантики може настільки відрізнитися, що становити інтерференційну проблему. Так, наприклад, прислів'я *He все те золото, що блищить* було б неправильно перекласти як *Not all that glitters is gold*; усталеним англомовним відповідником є структурно відмінний фразеологізм *All that glitters is not gold*.

Ядром конотативного компонента є внутрішня форма фразеологізму, що включає, крім умотивованості, комплекс ситуативно-предметних і власне мовних асоціацій [7]. Критерієм цінності вираженого фразеологізмом поняття є соціальна оцінка явища, яка сформувалася в певному мовному колективі й виражається фразеомою. Така оцінка запрограмована на рівні фразеологічного прототипу й повинна бути прийнятною для всіх носіїв мови [5, с. 5–6]. Мовні чинники навіть зумовлюють вживання означеного або неозначеного артикля. Так, фразеологізм *Опiкся на молоці – дуєш і на воду* доречно перекладати як *A burnt child dreads the fire*, а не як *The burnt child dreads a fire*.

У процесі взаємодії людини з навколишньою дійсністю формується комплекс стереотипів, які відображають досвід етносу в знаковій формі. Для успішного досягнення мети в міжкультурній комунікації важливо враховувати національно-специфічні особливості ментальності адресанта й адресата, а також культурно зумовлену специфіку вербального й невербального кодів певного етносу. Наприклад, в англійській мові іменники й займенники саме чоловічого роду передбачені в таких традиційних ідіоматичних відповідниках: *Кожен сам за себе – Every man for himself*; *Кожна людина коваль свого щастя – Every man is the architect of his own fortune*.

Загалом в англійській мові чоловік перебуває в центрі ідіоматичних узагальнень (на 90% перевищуючи згадку про жінку), зокрема щодо характеристик професійних здібностей: *A bad workman always blames his tools*; *A Jack of all trades* та результату праці (вигоди, досвіду, наслідку): *He that labours and thrives spins gold*; *He that never climbed, never fell*; *He who makes no mistakes, makes nothing*; *He that would eat the fruit must climb the tree*; *Let him that earns the bread eat it*; *The cobbler must (should) stick to his last*; *The labourer is worthy of his hire*; *All work and no play makes Jack a dull boy*.

Еталонні стереотипи у сприйнятті й осмисленні дійсності – це національні інтелектуально-оцінні концепти, які визначають риси національної ментальності й реалізуються в мовній системі у вигляді певних образів та символів, які властиві фразеологічним одиницям. Культурно-мовна компетенція уможливорює інтерпретацію мовних знаків у категоріях культурного коду [6, с. 227]. Вона передбачає здатність розпізнавати в мовних одиницях культурно значимі установки й норми, ціннісні орієнтири, культурні коди, а також можливість їх переінтерпретації. Так, попри усталеність фразеологізмів, перекладачеві варто враховувати сучасну тенденцію до гендерної ввічливості, толерантності, так званої політичної коректності, а тому краще перефразувати за допомогою гендерно нейтральних відповідників, як-от: *Кожен сам за себе – Everyone for oneself*; *Кожна людина коваль свого щастя – Everyone is the architect of one's own fortune*.

Отже, розпізнання й розуміння концептуальних і мовних еквівалентів у різних культурах і мовах сприяють поглибленню знань про загальну й національну картини світу та допомагають забезпечити якість перекладу. Компетентний і уважний перекладач зважає на комбінаторику слів, смислову й структурну еквівалентність, традиційність відповідників, а також мовні зміни й мовленнєві тенденції.

Перспективою дослідження вважаємо аналіз способів передачі значень ідіом в аудіовізуальному перекладі, при якому мовне вираження повинно узгоджуватися з візуальним планом і часовими параметрами відтворення реплік персонажів.

Список літератури

1. Нагорна О. О. Етнокультурні особливості семантики англійських фразеологізмів (на матеріалі британського варіанту англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2008. 21 с.

2. Мельник Л. В. Культурно-національна конотація українських фразеологізмів: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 2001. 18 с.
3. Карпова К. С. Вербалізація національно-специфічних концептів американського суспільства ХХ – початку ХХІ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2008. 21 с.
4. Савицька Л. В. Реалізація концепту «хитрість» у російській мові і народній казці: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Харків, 2007. 20 с.
5. Олійник С. В. Оцінні фразеологічні одиниці в англійській та українській мовах: лінгвокогнітивний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Донецьк, 2008. 22 с.
6. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Языки рус. культуры, 1996. 288 с.
7. Тропіна Н. П. Паралельне семантичне оновлення національно-мовних картин світу. *Проблеми зіставної семантики*: зб. наук. статей. Вип. 5 / відп. ред. М. П. Кочерган. Київ: КДЛУ, 2001. С. 26–29.

СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРІВ В КИЄВОРУСЬКУ ДОБУ

Ужва Віктор Олександрович,

аспірант,

Київський університет імені Бориса Грінченка

Вступ. З поширенням християнства в Києворуській державі Х-ХІІ століть відбувається зміна парадигми (моделі) допомоги і підтримки нужденних. З цього часу починає формуватися християнська концепція взаємодопомоги, що оснований на любові до ближнього (як до самого себе) і доброму, співчутливому ставленні до людей, які потрапили в нещастя. За такого підходу допомога нужденним стала справою окремих християн, чи християнських громад, а соціальна допомога, що уособлювалась з благодійністю, стає необхідною передумовою піднесення власної духовності. Мета дослідження: визначення основних напрямів соціальної діяльності православних монастирів в Києворуську добу. Мета зумовлює наступні завдання: визначення основних засад православної чернечої благодійності; характеристика особливостей соціальної діяльності православних монастирів в Києворуську добу. Методи дослідження: історичний, порівняльний, аналіз, синтез, узагальнення. У висновках окреслюються основні соціальні функції православних монастирів, сформовані християнською ідеологією взаємодопомоги та любові до ближнього.

Ключові слова: соціальна діяльність, соціальна допомога, благодійність, чернецтво, православний монастир

У східнохристиянській патристиці багатство не є гріхом, якщо спрямовується на благодійність, тому православна ідеологія визнає за благо значні пожертви на благо Церкви та убогих, адже людині нічого не належить у її земному житті, все є власністю Бога і до нього має повернутися. У Григорія Нісського найбільшим багатством є багатство духовне, яке людині подароване Богом, все інше багатство не має вартості; тому та людина, яка здійснює милостиню, роздає свої матеріальні скарби убогим, знаходить духовну відплату: «благодійність не збиткова. Не бійся, рясно зростають плоди милостині. Посівай роздаючи, і наповниш дім добрими подарунками» [1, с. 76].

Середньовічна концепція бідності є носієм протиріч: з однієї сторони пропагується потреба відмови від багатства; з іншої – необхідність подавати милостиню. Програма церкви у стосунках із бідними фактично зводилась до вимоги милостині; при цьому не ставилось питання про знищення соціальної нерівності. Церква не обмежувалась лише проповідями про необхідність милостині, вона прагнула практичними діями допомогти знедоленим. Так, до чверті церковних прибутків використовувалось з культовою та благодійницькою метою. Зміцнення церковної системи призвело до того, що роздавання хліба і складання списків убогих стали прерогативою церкви [2, с.24]. Протягом

багатьох століть церква і монастирі залишались основними центрами соціальної допомоги вбогим, хворим.

Ідея християнського чернецтва – це своєрідне розпинання своїх пристрастей як наслідування Христа, що розіп'яв себе на хресті задля блага та спасіння людства. Серед найбільш поширених форм чернецтвування - анахоретства, келіотства та кіновії, саме кіновійні монастирі, започатковані Пахомієм Великим, і ідеологічно обґрунтовані Теодором Студитом, стали втіленням аскетичної практики трудової діяльності [3, с.26].

Аскетика праці в чернечих спільнотах мала в собі етичну складову, адже, як зазначав С.Булгаков, господарська діяльність може виконуватись тільки під тиском необхідності, як праця в «поті лиця» для прохарчування; але тільки цим рідко вичерпується відношення людини до своєї праці. Праця є не тільки підневільним обов'язком, але включає в себе в більшості випадків етичний елемент: вона може розглядатись як виконання релігійних чи моральних обов'язків [4. с. 184].

Милостиве ставлення до убогих стало одним з головних засобів морального виховання на Русі. У церковних статутах Володимира Великого та Ярослава Мудрого окреслені основні напрямки соціальної допомоги: княжа, церковно-монастирська, парафіяльна благодійність, милостиня. Моральною основою такої благодійності стають релігійні переконання, адже відповідно до тогочасних ідеологічних установок зцілення хворих, роздавання багатств, щедрі подання милостині - основні докази святості.

Всі монастирі були звільнені від податків, а ченці звільнялись від громадських повинностей. В общинному монастирі чернець мав від обителі все необхідне для безбідного, але нерозкішного життя: житло, одяг, їжу - словом все, окрім грошей, і, таким чином, в усьому забезпечений, і сам стає набутком обителі, тому що свій час має витратити на виконання покладеного на нього послуху і знаходитись в повній залежності від настоятеля; тобто чернець є сином обителі. За ідеалом всякий, хто вступає до монастиря, має залишити все «в мирі», в тому числі і майно. Як стверджувалось в статуті Теодора Студита, для ченця вже багато, якщо він матиме більше трьох монет дрібних. Чернець той, хто стоїть вище світу ницістю своєю, хто не має ні одного срібника. Зокрема, як стверджувалося в тому ж Студійському статуті, того, хто приходить до монастиря та приносить з собою пожертву, приймати, але не надавати за це ніяких переваг; всі браття рівні, і перевага віддається тільки добродійності. Але так як монастирі незабаром перетворились на великі господарські об'єднання, то для них стали бажаними членами багаті постриженники, що вкладали своє багатство в монастирську казну [5].

Зміцнівши економічно, монастирі стали центрами благодійної соціальної діяльності, виконуючи чотири основні функції: забезпечення незаможних (милостиня), лікування, навчання, соціальний контроль. Відповідно до кожної з функцій при монастирях створюються особливі форми підтримки. Зокрема, біля Києво-Печерського завжди жило багато злидарів, сліпих, кульгавих, прокажених, які харчувалися від монастиря. Окрім того, з монастиря возили хліб ув'язненим. Прикладом соціальної підтримки нужденних може слугувати

постать преподобного Феодосія Печерського, який прославився смиренням, послухом працелюбством та подвижництвом [6, с.244-245]

В киеворуську добу монастирські спільноти, маючи більш високу культуру життєдіяльності, виявляли багатофункціональну систему самопідтримки, де створювався особливий тип самодопомоги людині, пов'язаний з основними найважливішими сферами її життя: спілкуванням, навчанням, спільним проживанням у товаристві, лікуванням, веденням господарства. Тому традиційні функції монастирського життя сприймаються населенням Київської Русі як відкриття [7, с.47].

В монгольській період особливо поширилась традиція постригу перед смертю, особливо серед князівських та боярських родин. З однієї сторони, це було спробою отримати не тільки прощення гріхів, але й ритуальне місце для себе та своєї родини в межах монастиря.

За законом, чернець не має права мати особисту власність, але має право користуватися власністю монастирською. Починаючи з XIV століття, на Русі різко скорочується число ктиторських келіотських монастирів, на зміну яким приходять монастирі кіновійні. Пожертви, що вносились на користь монастирів, виявлялись загальною спільністю громади загалом, а не кожного ченця зокрема, тобто кожен чернець мав право користуватися власністю обителі, але не бути її власником. Практика келіотських монастирів, що існували тільки за рахунок князівських пожертв, була поступово наслідувана і общинними монастирями. З перетворенням монастирів у самостійні господарські вотчини формується інститут удів як практика проживати вдовам в монастирях з гарантованим соціальним забезпеченням. В означений період багато заможних жінок (княгині, боярині) або їхні чоловіки спеціально будують монастирі для проведення решти життя в їх стінах. Постриги (у черниці) стали поширеним явищем серед жіноцтва, шлях до монастиря був відкритий для жінок усіх суспільних станів.

З монголо-татарською навалою відбулося розширення соціальних функцій монастиря, він стає місцем духовного і фізичного прихистку не лише для знедолених, але і місцем оборони, захисту для всіх верств населення. Монастирська система соціальної допомоги стає самостійним суб'єктом соціального впливу на знедолених, поступово витісняючи княже благодійництво, Спустошення південних руських земель змушувало населення мігрувати на незаселені території, де будівництво розпочиналося зі зведення храму, навколо якого виникало поселення. Так створювалася парафія, яка в подальшому виконує і соціальні функції соціально-реабілітаційної допомоги для незахищених верств населення.

Висновки. У епоху Київської Русі в православному чернечому середовищі формується ідея соціальної взаємодопомоги, основана на християнських цінностях любові до ближнього. Аскетика праці, поширена в монастирях, разом зі щедрими жертвами, створювала економічні передумови для соціальної діяльності, а активна благодійність слугувала передумовою святості. В період Київської русі формуються основні соціальні функції православних монастирів - милостиня, утримання та лікування убогих, освіта, соціальний контроль за

дотриманням моралі, що значною мірою знаходили свій прояв на різних етапах християнської історії.

Список літератури

1. Григорий Нисский. Избранные творения / [А.Гумеров (сост.)]. Москва: Изд. Сретенского монастыря, 2007. 384 с.
2. Історія соціальної роботи : навч. посібн. Умань : РВЦ «Візаві», 2017. 117 с.
3. Ломачинська, І.М. Ідейні засади економічної діяльності православних монастирів в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Сер. 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія.* 2018. 39. С. 24-32
4. Булгаков С. Два града: исследования о природе общественных идеалов. – М.:тип. А.Мамонтова, 1911. 304с.
5. Ломачинська, І.М. Монастирі України Київ: Балтія-Друк, 2015. 208 с.
6. Ломачинська І.М. Релігійне лідерство в духовному вимірі християнської традиції. Київ: Університет «Україна» , 2008. 328 с.
7. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи. Навч. посібн. Тернопіль: Видавництво Астон, 2004. 174 с.

CALCULATION AND ANALYTICAL EVALUATION OF THE KINETICS OF THE MOTION OF THE INTERFACE BOUNDARIES DURING NON-ISOTHERMAL DIFFUSION

Nesterenko Alexander

Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor;
Professor of the Department of Energetics
Ukrainian State Chemical-Technological University

Nesterenko Nikolay

Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Associate
Professor of the Department of Software for Information and Measuring Technology,
Ukrainian State Chemical-Technological University

Sakhno Vyacheslav

Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Higher Mathematics and Physics,
Dnipro State Agrarian and Economic University

One of the promising ways to improve the performance properties of structural materials is the application of protective diffusion layers on the metal surface. The combination of high hardness of protective layers with a viscous, soft core of the base metal makes it possible to achieve high performance characteristics of such composite materials. To obtain materials with predetermined properties, it is necessary to effectively control the mass transfer processes occurring both on the surface and in the bulk of the base metal during the process of chemical-thermal treatment or during the operation of this structural material.

The evolution of the structure and phase composition of diffusion protective layers in most cases is determined by the diffusion transfer of the components that make up these layers. A number of works by Soviet and foreign scientists are devoted to the study of the kinetics of diffusion processes, the study of the structure and phase composition of multiphase diffusion systems: Gurov K.P., Shcherbedinsky G.V., Mokrov A.P., Lobov B.Ya., Larikov L. N., Raichenko A.I., Khusid B.M., Bokshtein S.Z., Isakov M.G., Krishtal M.A., Zayt B., Darken L.S. etc.

However, diffusion in multiphase systems, proceeding under non-isothermal conditions when local concentrated energy sources act on the metal surface, has not been sufficiently studied both experimentally and theoretically [1, 2]. This is primarily due to the complexity of the non-isothermal saturation mechanism and its experimental observation. Diffusion under non-isothermal conditions occurs against the background of such processes as refinement of the grain structure, change in the density of crystal lattice defects, the occurrence of significant stresses and temperature gradients. Therefore, the problem of modeling the behavior of a diffusion system under non-isothermal conditions, a quantitative description of the evolution of interphase

boundaries and concentration field at each stage of non-isothermal treatment is actual.

As shown in the article [3], the nature of the motion of the interface boundary in the section of non-isothermal heating or cooling has a complex form. The law of motion of the interface boundary differs significantly from the classical parabolic growth of phases. During thermal cycling, this movement has a reciprocating (oscillatory) character.

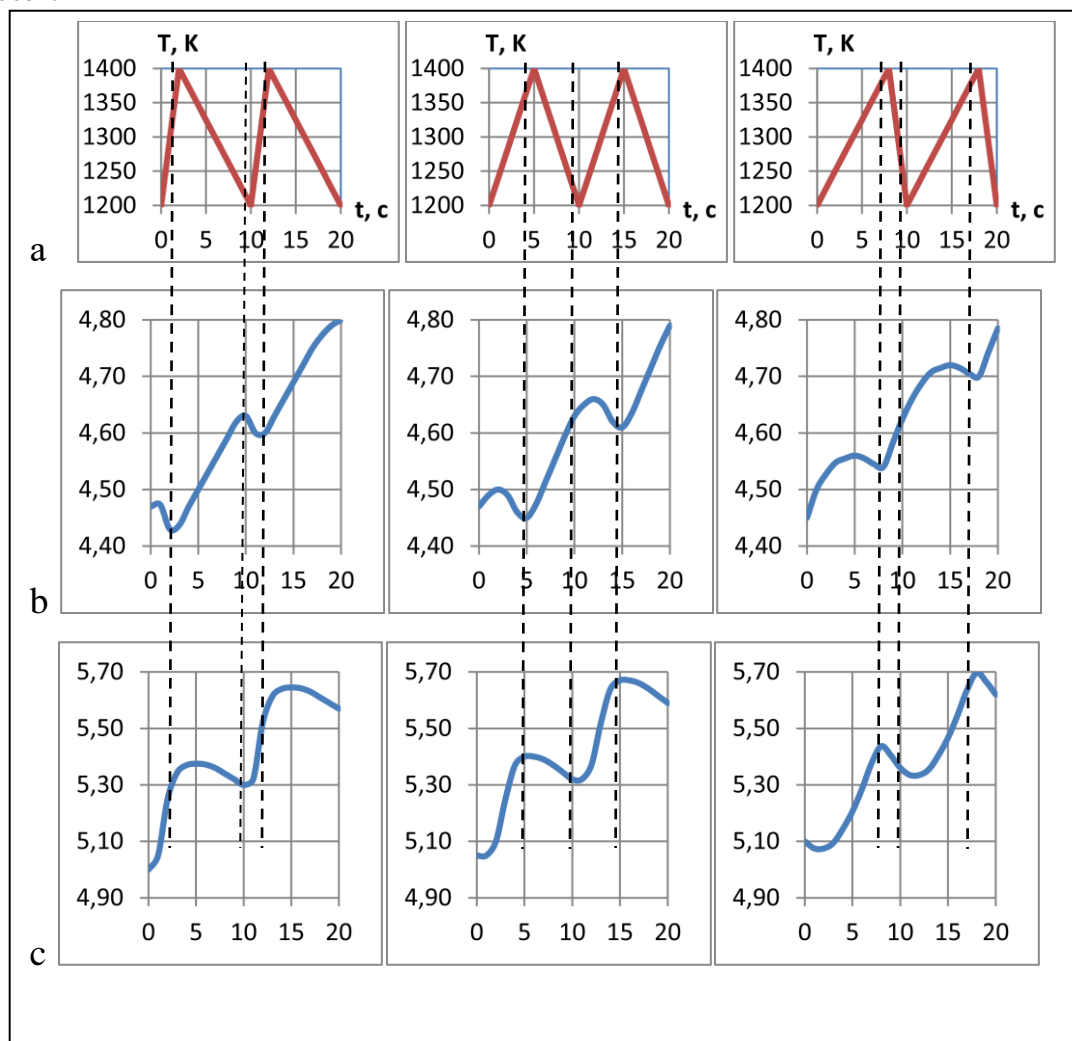

Fig.1. The nature of the motion of the interface depending on the shape of the thermal cycle (a) and the values of the activation energy in the phases (b, c).

The moments of the beginning and the end of heating correspond to the inflection points on the graph of the dependence of the coordinates of the interface boundary on time (Fig. 1).

Moreover, they shift in accordance with the change in the temperature maxima and minima of the thermal cycle (Fig. 1.a). In addition, if the activation energy of diffusion in the first phase is less than in the second, $Q_1 < Q_2$ (this corresponds to diffusion coefficients converging with increasing temperature), then at the end of heating the second derivative of the time dependence of the coordinate of the interface boundary $d^2\Gamma(t)/dt^2$ changes sign from negative to positive i.e. the graph of

the motion of the interface boundary is a convex curve during the heating period and a concave one during the cooling period (Fig. 1b). For $Q_1 < Q_2$ (diffusion coefficients "diverging" with increasing temperature), the opposite is observed - a convex curve upon heating and a concave curve - upon cooling (Fig. 1c). From this, it was concluded that the values of the activation energies in the phases determine the nature of the motion of the interface boundary within the segments of monotonic temperature change.

Non-isothermal diffusion in a two-phase binary system with a thermocyclic change in the temperature of the diffusion zone is described by a system of second-order partial differential equations based on Fick's second law:

$$\frac{\partial C_q(x,t)}{\partial t} = \frac{\partial}{\partial x} \left(D_q(T(t)) \frac{\partial C_q(x,t)}{\partial x} \right) \quad (1)$$

where $q = 1, 2, \dots, Q$ – the phase number;
 x, t – current coordinate and time;
 $C_q(x, t)$ – concentration profile in the q -th phase;
 $D_q(T(t))$ – diffusion coefficient in the q -th phase.

The Arrhenius dependence of the diffusion coefficient on temperature can be written as follows:

$$D_q(T) = D_{q0} \exp\left(-\frac{Q_q}{RT(t)}\right) \quad (2)$$

where D_{q0} , Q_q , R – preexponential factor, activation energy and gas constant, respectively.

The temperature dependence $T(t)$ on time during thermal cycling can be represented by a periodic piecewise linear function [1]:

$$T = \{ T_1 + v_1(t - n\tau) \} \beta + \{ T_2 - v_2(t - n\tau - \tau_1) \} (1 - \beta) \quad (3)$$

$$v_i = \frac{T_2 - T_1}{\tau_i}, \text{ where } i=1 \text{ -- «heating», } i=2 \text{ -- "cooling"}$$

$\tau = \tau_1 + \tau_2$, $n = [t/\tau]$, где $[\]$ – the integer part of the number;

$$\beta = \begin{cases} 1, & n\tau < t \leq n\tau - \tau_1 \\ 0, & n\tau + \tau_1 < t \leq (n+1)\tau \end{cases}$$

where T_1, T_2 – minimum and maximum temperature of thermal cycling;
 τ_1, v_1, τ_2, v_2 – the periods and rates of heating (1) and cooling (2), respectively;
 n – the number of thermal cycles;
 t – the current time.

In practice, there are three modes of thermal cycling (Fig. 1a);

a) fast heating and slow cooling (high-speed heating with self-tempering vacation, for example, with high-frequency heating);

b) heating and cooling at approximately equal rates (non-isothermal annealing followed by self-tempering vacation);

c) slow heating and rapid cooling (non-isothermal annealing followed by hardening metal).

The system of equations (1) - (3) must be supplemented with boundary conditions and the mass balance equation on the inner moving interphase boundary:

$$C_q(x,t)|_{x=\Gamma_q(t)-0} = C_q^{q+1}(t) \quad (4)$$

$$C_{q+1}(x,t)|_{x=\Gamma_q(t)+0} = C_{q+1}^q(t) \quad (5)$$

$$-D_q(T, C_q) \frac{\partial C_q}{\partial X} \Big|_{x=\Gamma_q} = -D_{q+1}(T, C_{q+1}) \frac{\partial C_{q+1}}{\partial X} \Big|_{x=\Gamma_q} + (C_q^{q+1}(t) - C_{q+1}^q(t)) \frac{d\Gamma_q}{dt} \quad (6)$$

where $\Gamma_q(t)$ – interphase boundary between the q -th and $(q + 1)$ -th phases;

$C_q^{q+1}(t)$ - concentration in the q -th phase at the boundary with the $(q + 1)$ -th phase.

The solution of this problem was carried out numerically using the "auxiliary mesh" method [4, 5], adapted for the conditions of non-isothermal diffusion.

Analytically, the behavior of the motion of the interphase boundary can be estimated by analyzing the second time derivative of the coordinate of the interphase boundary $(\frac{d^2\Gamma(t)}{dt^2})$.

To calculate the second time derivative of $\Gamma(t)$, we use the mass balance equation at the moving interphase boundary in the following form:

$$\frac{d\Gamma}{dt} = -D_1(t) \cdot \text{grad}(C_1)|_{x=\Gamma} + D_2(t) \cdot \text{grad}(C_2)|_{x=\Gamma} \quad (7)$$

where $\Delta C = C_1^2 - C_2^1$; $D_{1(2)}(T) = D_{01(2)} \exp(-\frac{Q_{1(2)}}{RT(t)})$; $T(t) = T_0 + \alpha \cdot t$,

$\alpha > 0$ – heating,

$\alpha < 0$ – cooling.

We take the derivative with respect to t of the right and left sides of equation (7):

$$\Delta C \cdot \frac{d^2\Gamma}{dt^2} = \left\{ -\frac{d(D_1(t))}{dt} \cdot \text{grad}(C_1)|_{x=\Gamma} + \frac{d(D_2(t))}{dt} \cdot \text{grad}(C_2)|_{x=\Gamma} \right\} + \left\{ -D_1(t) \cdot \frac{d(\text{grad}(C_1))}{dt} \Big|_{x=\Gamma} + D_2(t) \cdot \frac{d(\text{grad}(C_2))}{dt} \Big|_{x=\Gamma} \right\} \quad (8)$$

The first term on the right-hand side in (8) is associated with the time variation of the diffusion coefficients, and the second, with the change in gradients at the moving interphase boundary.

Since the diffusion coefficients depend exponentially on temperature (Arrhenius dependence), it is logical to assume that at high heating (or cooling) rates, the change in concentration gradients near the moving boundary is much less than the change in the diffusion coefficients in the phases. Then the nature of the curvature of the dependence $\Gamma(t)$ will be determined by the first term in equation (8), which we write in the form:

$$\Delta C \cdot \frac{d^2\Gamma}{dt^2} = \left\{ -\frac{d(D_1(t))}{dt} \cdot \text{grad}(C_1)|_{x=\Gamma} + \frac{d(D_2(t))}{dt} \cdot \text{grad}(C_2)|_{x=\Gamma} \right\} \quad (9)$$

For small domain of phase homogeneity and small thicknesses of diffusion layers, the following assumptions can be made:

$$\text{grad}(C_2)|_{x=\Gamma} = \text{grad}(C_1)|_{x=\Gamma} = \frac{\Delta C_1}{\Gamma(t)} \quad (10)$$

$$\text{where } \Delta C_1 = C_1^0 - C_1^2$$

Then equation (9), taking into account (10), can be written:

$$\Delta C \cdot \frac{d^2\Gamma}{dt^2} = \left\{ -\frac{d(D_1(t))}{dt} + \frac{d(D_2(t))}{dt} \right\} \cdot \frac{\Delta C_1}{\Gamma(t)} \quad (11)$$

Substituting in (11) the dependence of the diffusion coefficients on the temperature (2) time ($T(t) = T_0 + \alpha \cdot t$), we get :

$$\Delta C \cdot \frac{d^2\Gamma}{dt^2} = \left\{ -\frac{d(D_{10} \exp(-\frac{Q_1}{R(T_0 + \alpha \cdot t)}))}{dt} + \frac{d(D_{20} \exp(-\frac{Q_2}{R(T_0 + \alpha \cdot t)}))}{dt} \right\} \cdot \frac{\Delta C_1}{\Gamma(t)} \quad (12)$$

We finally get:

$$\Delta C \cdot \frac{d^2\Gamma}{dt^2} = \{D_1 Q_1 - D_2 Q_2\} \cdot \frac{\alpha \cdot \Delta C_1}{R \cdot T^2 \cdot \Gamma(t)} \quad (13)$$

Analyzing equations (13), the following conclusions can be drawn:

1) when the sign of α changes, the character of the curvature of the dependence $\Gamma(t)$ changes to the opposite, i.e. during heating and cooling, the curve $\Gamma(t)$ should have the opposite curvature;

2) if $D_1 \cdot Q_1 > D_2 \cdot Q_2$, then the curve of the change in the coordinates of the interphase boundary $\Gamma(t)$ is concave when heated and convex when cooled, since the second derivative will be positive when heated and negative when cooled;

3) if $D_1 \cdot Q_1 < D_2 \cdot Q_2$, then the curve $\Gamma(t)$ is convex when heated and concave when cooled, respectively;

4) the inflection point on the curve $\Gamma(t)$ must correspond to the moment in time when α changes sign to the opposite, i.e. the moment of switching on and off the heating of the diffusion zone. This is observed in the calculations (Fig. 1).

It should be emphasized that this estimate is only qualitative and cannot be applied in a quantitative analysis due to rather significant assumptions that significantly limit the class of problems under consideration. A quantitative estimate of the kinetics of diffusion saturation under non-isothermal conditions can only be obtained using numerical methods similar to those given in [6 - 8].

The performed analytical assessment of the kinetics of the motion of the interphase boundary, probably, can be of significant importance in the optimization of one- and two-cycle non-isothermal heat treatment for systems with small domain of phase homogeneity, and requires additional research.

As noted by the authors in [3], the integral displacement of the interphase boundary during multicycle heat treatment practically does not depend on the shape of the thermal cycle and obeys a law close to parabolic. This fact makes it possible to approximate this dependence of the integral thickness of the protective layer on time by an analytical solution. Namely, if in the diffusion equation, instead of time-varying diffusion coefficients, we use "effective" diffusion coefficients averaged over the duration of the thermal cycle:

$$D_{\text{э}\phi\phi i} = \frac{1}{\tau} \int_0^{\tau} D_i(t) \cdot dt \quad (14)$$

where τ - the duration of the thermal cycle.

Then the solution to the boundary value problem (1) - (6) taking into account (14) will have the form:

$$C_1(x, t) = \frac{C_1^2}{\text{erfc}\left(\frac{\beta}{\sqrt{D_{\text{э}\phi\phi 1}}}\right)} \text{erfc}\left(\frac{x}{2\sqrt{D_{\text{э}\phi\phi 1} \cdot t}}\right) \quad (15)$$

$$C_2(x, t) = C_2^0 - \frac{(C_2^0 - C_2^1)}{\text{erf}\left(\frac{\beta}{\sqrt{D_{\text{э}\phi\phi 2}}}\right)} \text{erf}\left(\frac{x}{2\sqrt{D_{\text{э}\phi\phi 2} \cdot t}}\right) \quad (16)$$

where β - phase growth constant.

The transcendental equation for determining β is:

$$(C_2^1 - C_1^2) \cdot \beta = \sqrt{\frac{D_{\text{э}\phi\phi 2}}{\pi}} \frac{(C_2^0 - C_2^1)}{\text{erf}\left(\frac{\beta}{\sqrt{D_{\text{э}\phi\phi 2}}}\right)} \exp\left(-\frac{\beta^2}{D_{\text{э}\phi\phi 2}}\right) - \sqrt{\frac{D_{\text{э}\phi\phi 1}}{\pi}} \frac{C_1^2}{\text{erf}\left(\frac{\beta}{\sqrt{D_{\text{э}\phi\phi 1}}}\right)} \exp\left(-\frac{\beta^2}{D_{\text{э}\phi\phi 1}}\right)$$

Similar estimates were given in [9, 10]. On the basis of these estimates and comparison with experimental data, it was asserted that thermal cycling leads to an acceleration of diffusion processes. Since the thickness of the phase of the diffusion layer was higher than according to the calculations using the "effective" diffusion coefficients in the system under study.

Figure 2 shows a comparison of the analytical solution obtained using the "effective" diffusion coefficients, and the numerical solution obtained using the above methodology. As can be seen from Fig. 2, the analytical and calculated curves are not identical (the straight lines have different slopes, and at the initial moment (2-3 thermal cycles) their kinetics differ significantly).

The performed calculations showed that there is a significant difference between the analytical and numerical description of the diffusion saturation of the base metal. Namely, the graph describing the change in the coordinate of the interphase boundary, obtained using the "effective" diffusion coefficients, in all cases lies below the calculated curve of the numerical solution. Moreover, this does not depend on the ratios of the activation energies in the phases (both for "approaching" and "diverging" diffusion coefficients with an increase in the temperature of the diffusion zone).

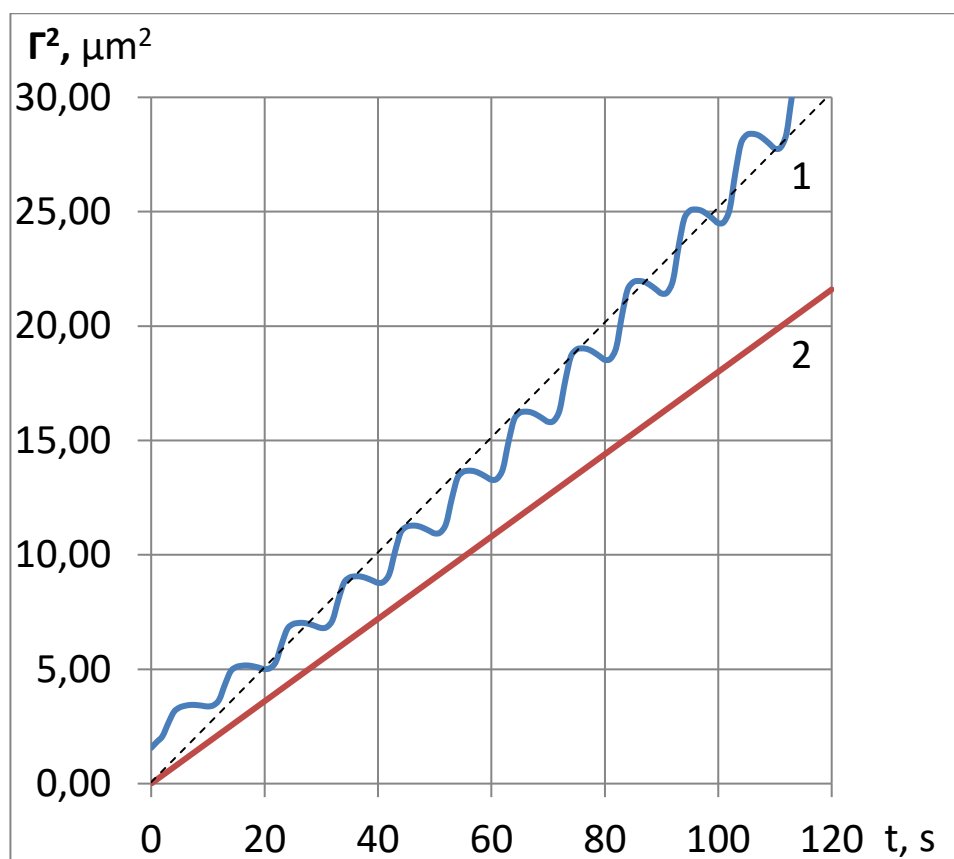

Fig. 2. Calculation of the motion of the interphase boundary during thermocyclic heating (graph 1) and analytical estimate (graph 2) based on the "effective" diffusion coefficients.

Summarizing the above, on the basis of numerical modeling, it can be argued that the estimates carried out using the effective diffusion coefficients for most diffusion systems will give underestimated values of the thicknesses of the protective diffusion layer at thermocyclic saturation in comparison with the experimental data. Therefore, the statements given in [9 ,10] about the acceleration of diffusion during thermal cycling is at least problematic

Conclusions:

In summary, the following conclusions can be drawn:

1. The evolution of phases during thermal cycling is of an extraordinary nature - the coordinate of the interphase boundary oscillate relative to the integral displacement of the phase boundary, which, under the chosen model conditions, is described by the parabolic law of phase growth. Moreover, the amplitude of the oscillations increases with an increase in the duration of the thermal cycle.
2. The values of the activation energies of diffusion in the phases of the system determine the form of the function $\Gamma(t)$ - the dependence of the coordinates of the interphase boundary on time. Namely, if the activation energy of diffusion in the first phase is less than in the second, then the curve is convex during heating and concave during cooling. If the activation energy of diffusion in the first phase is

greater than in the second, then the dependence curve is concave during heating and convex during cooling.

3. The moments of the beginning and the end of heating correspond to the inflection points of the dependence of the coordinates of the interphase boundary on time.
4. The shape of the thermal cycle and its duration significantly affect the intensity and duration of the growth of the phase and can play a significant role in the optimization of single-cycle heat treatm.
5. On the basis of the theory of bulk diffusion in a solid, an explanation of the observed evolution of phases is given.

Refrence

1. Букрина Н. В., Князева А. Г. Алгоритм численного решения задач неизотермической диффузии, встречающихся в процессах поверхностной обработки // Физическая мезомеханика. – 2006. – Т. 9. – № 2. – С. 55–62.
2. Суминов И.В., Белкин П.Н., Эпельфельд А.В., Людин В.В., Крит Б.Л., Борисов А.М. Плазменно-электролитическое модифицирование поверхности металлов и сплавов. Под общей редакцией И.В. Суминова В 2-х томах. Том I. - Москва: Техносфера, 2011. — 464 с.
3. Nesterenko A., Nesterenko N., Sakhno V. Analysis of the influence of diffusion activation energies and parameters of thermal cycling treatment on the evolution of the structure and composition of multiphase metallic systems. - XIV International Scientific and Practical Conference. Bilbao, Spain. 2021. Pp. 497-504.
4. AI Nesterenko, VN Sakhno, VF Shatinskii Computer Simulation of the Deposition of a Two-Phase Chromium Coating on Steel Under Conditions of Thermal Cycling With HF Heating - Fiz. Khim. Mekh. Mater., 1988
5. AI Nesterenko, VN Sakhno, VF Shatinskii Computer modeling of the process of deposition of the two-phase chrome coating on steel in thermal cycling conditions with high-frequency heatin Soviet materials science: a transl. of Fiziko-khimicheskaya mekhanika materialov/Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, 1989, 24, # 4, p. 341-345
6. Sasaki A., Aiba S., Fukusako S. Numerical study freezing heat transfer in water-saturated porous media. Numer Heat Transfer, Pt A, 1990, v.18, № 1. pp. 17-32.
7. Сафронов Д.И., Панов А.И., Самодолов А.В. Решение уравнения теплопроводности на неструктурированных сетках Дирихле с использованием экономичной схемы. ВАНТ, сер. Математическое моделирование физических процессов, 2009, вып. 4, с. 3-11.
8. Окулов Н.А. Об одном численном методе решения одномерных задач типа Стефана. Вычислительные методы и программирование, 2011, т. 12, с. 238-246.
9. Федюкин В.К., Смагоринский М.Е. Термоциклическая обработка металлов и деталей машин. – Л.:Машиностроение,1989. – 255с.
10. Кидин И.Н., Андрюшечкин В.И., Волков В.А., Холин А.С. электрохимико-термическая обработка метал лов и сплавов. – М.: Металлургия, 1978. – 320с.

DIPLOMATIC NEGOTIATIONS AS A MEANS OF COMMUNICATION BETWEEN COUNTRIES

Bondarchuk Oksana

Doctor of Philosophy, Lecturer of the Department of Political Psychology and
International Relations,
National Pedagogical Drahomanov University

Khvorostianko Nataliia

Lecturer of the Department of Political Psychology
and International Relations,
National Pedagogical Drahomanov University

The development of the states of the world is not possible without constant communication of its representatives – heads of state, government, foreign ministers, diplomats and others. This political communication is usually in the form of negotiations, which historically are the main peaceful way to resolve misunderstandings and conflicts between states, a means of developing, agreeing or coordinating international and regional political, economic, cultural, humanitarian activities that affect the interests of many countries around the world.

Today, diplomatic negotiations are one of the most common methods of international law in the development and deepening of interstate relations, the practical component of which is enshrined in paragraph 1 of Article 33 of the UN Charter: “The parties to any dispute, the continuance of which is likely to endanger the maintenance of international peace and security, shall, first of all, seek a solution by negotiation, enquiry, mediation, conciliation, arbitration, judicial settlement, resort to regional agencies or arrangements, or other peaceful means of their own choice”. [1]

At the same time, diplomatic negotiations involve the exchange of information, compromises, wishes, requirements, etc. between the participants in the negotiation process, which is part of communicative activities in the field of international relations.

Having analyzed different views on the stages of negotiations, we believe that the most appropriate for diplomatic negotiations are: the preparatory stage; the stage of negotiations; the final stage [3].

The preparatory stage of diplomatic negotiations (often separate) includes the study of problematic issues, anticipation of possible difficulties, personalities of negotiators (professional achievements, psychological characteristics of the individual, etc.), choosing the strategy and tactics of the negotiation process.

The second stage – the stage of negotiations – involves the discourse of problematic topics by the participants of the meeting, the establishment of dialogue between the parties, the joint search for solutions to foreign or domestic problems, and so on. The statements of the parties at this stage are reasoned, clear, concise, ready to respond to the arguments of the other party.

Important in the second stage is also the personal style of the diplomat in diplomatic negotiations, which is determined by: historical (individual reaction of the individual

POLITICAL SCIENCE
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

to a particular political situation), social (the influence of socio-economic factors on attitudes, worldviews, patterns of personal behavior) and psychological (communicativeness, emotional and volitional sphere, cognition, reaction to a stressful situation, etc.) determinants; ethnic and national identity, appearance, gestures, facial expressions, etc. [2]

At the final stage of negotiations, mutually beneficial decisions are being made with the entry of the results of discussions in the relevant diplomatic document (agreement, contract, etc.), coverage of agreements during the press conference and informing the media about the results of the meeting.

Thus, diplomatic negotiations are not only the most effective method in overcoming conflict situations, but also communicative dialogue between representatives of countries which helps people with different views, requirements to find understanding and coexist in the complex conditions of the modern world.

References:

1. Charter of the United Nations (2008). <https://treaties.un.org/doc/source/docs/charter-all-lang.pdf>
2. Dodel'tseva, R. (2011). *Prakticheskaya psikhologiya dlya diplomatov* [Practical psychology for diplomats]. Moskva : MGIMO.
3. Vasilenko, I. (2010). *Politicheskiye peregovory* [Political negotiations]. Moskva :INFRA.

CYBERBULLYING AS A FORM OF PSYCHOLOGICAL VIOLENCE

Berezhna Dariia,
student undergraduate
Institute of Human Science
Borys Grinchenko Kyiv University

Mykola Koromysel
Prof.
senior lecturer of the chair of foreign languages,
Borys Grinchenko Kyiv University

Throughout millennia of human relationships, aggression and violence against each other have always played an important role in relationships. Violence was used to assert oneself at the expense of the weak and to maintain one's status in society. Violence was seen more as the direct infliction of physical harm on another person or group of people. There are currently several types of violence, including psychological violence.

Psychological violence is a form of violence that includes verbal abuse, threats, including against third parties, humiliation, harassment, intimidation, other acts aimed at restricting a person's will, control in the reproductive sphere, if such actions or omissions have caused fears for the victim. their safety or the safety of third parties, caused emotional insecurity, inability to protect themselves or harmed a person's mental health [1]. The peculiarity of psychological violence is that it is almost impossible to notice because it is almost always associated with manipulation, and it is difficult to prove its use.

Psychological violence, in turn, also has its varieties, among which bullying is the most common. Bullying is the systematic aggressive persecution and harassment, intimidation with the use of physical force for the purpose of coercion or domination. Researchers view bullying as intimidation, physical and / or psychological terror of others. It is a form of abuse in which a physically or mentally strong individual or group takes pleasure in inflicting physical or psychological pain on the weaker [3]. Most often, when talking about bullying, teenagers and schools are mentioned, because school bullying is talked about much more often than its manifestations in other environments, such as offices of organizations, public places and so on.

Bullying, however, in other words, was talked about in the 20th century, but time does not stand still. With the advent of new technologies and the creation of the Internet, the negative aspects of human communication have seeped into cyberspace and undergone significant changes in their manifestations. It is impossible to inflict physical injuries through social networks, but you can use psychological violence, from which it is much more difficult to protect yourself than in real life. As a result, bullying became cyberbullying.

Cyberbullying is a derivative of traditional, "living" bullying one of its subforms. It is necessary to agree with it, but it is necessary to understand that, following the idea

of usual harassment, the phenomenon acquires qualitatively other form which is characterized by differential signs as occupies other plane. Unlike traditional, e-bullying is not limited to the interaction of bully and victim during school breaks, before or after school, on the way to school or home. It reaches the victim at any time of the day or night, leaving her no space where she can feel safe, as cyberbullying can be carried out through the use of communication channels such as mobile communications, instant messaging services, chats and forums, electronic mail, social networks, gaming sites, video hosting services, etc. [2].

Cyberbullying is one of the most common types of psychological violence. None of Internet users is safe from its manifestations. The purpose of this psychological violence is both the humiliation of others in order to assert themselves (trolling, happyslepping, harassment, etc.) and the desire to profit from the suffering of others (fraud, grooming, sexting, etc.).

Many scientists are now developing means to prevent and counter such a cyber threat, however, cyberbullying is finding new and new ways for their malicious intent.

References

1. Bilovol O. Psychological violence as a form of domestic violence. Criminal Law. Entrepreneurship, economy and law. 2021. P. 215 - 221. P. 216
2. Chumak V.V., Tsebinoga V.Yu. Legal regulation of cyberbullying in Ukraine. Modern problems of legal, economic and social development of the state. Kharkiv. 2018. pp. 202 - 204. pp. 203
3. Sorochan D.A. Bullying: concept, history of existence, characteristics. Scientific Bulletin of Public and Private Law. Issue 6. 2019. pp. 12-19. P. 14

NETWORK TRAFFIC ANALYSIS USING CLUSTERING ALGORITHMS

Filat Oleksandr

Master's degree student, Faculty of Applied Mathematics
Oles Honchar Dnipro National University

Tonkoshkur Illia

Ph.D. in Physico-mathematical sciences, Associate Professor
Oles Honchar Dnipro National University

Today, network traffic analysis is a very broad issue. We refer to network traffic analysis as the collective name for technologies and implementations that allow for the real-time accumulation, processing, category, control, and modification of network packets based on their content. The duality of the development of network traffic analysis tools, on the one hand, is the development of algorithms and approaches to analysis, and on the other hand, the development of software and hardware tools for effectively solving this problem is one of the complicating factors when considering this issue. As a result, the terminology is muddled, and facts and figures are purposefully manipulated for marketing objectives.

The main objective of this research is to develop and implement methods and algorithms for the network traffic that may contain different types of network attacks accurately and proactively. And recent studies show that data analysis methods make it possible to distinguish between normal and abnormal traffic efficiently and with a high level of accuracy using the entropy concept to measure the abnormal change in traffic. In this research, to detect attacks, the use of clustering methods is proposed, as follows: Hierarchical clustering, DBSCAN, OPTICS, and K-MEANS. And in this thesis work, the best results that were achieved by using DBSCAN and Hierarchical clustering will be described.

The dataset that is used during research has a total of 4898431 rows and 42 columns. 1 column contains a target value that describes the type of traffic, so this column is not taking part during the clustering process. Within the remaining 41 columns: 15 columns are a float data type, 23 columns are an integer data type, 3 columns are an object data contains.

As we can see during the data pre-processing that most of the people are using private and http services, so we only took into consideration http and private services for our analysis. The same is for flag column, so we can extract only SO, SF, and REJ flags for our analysis.

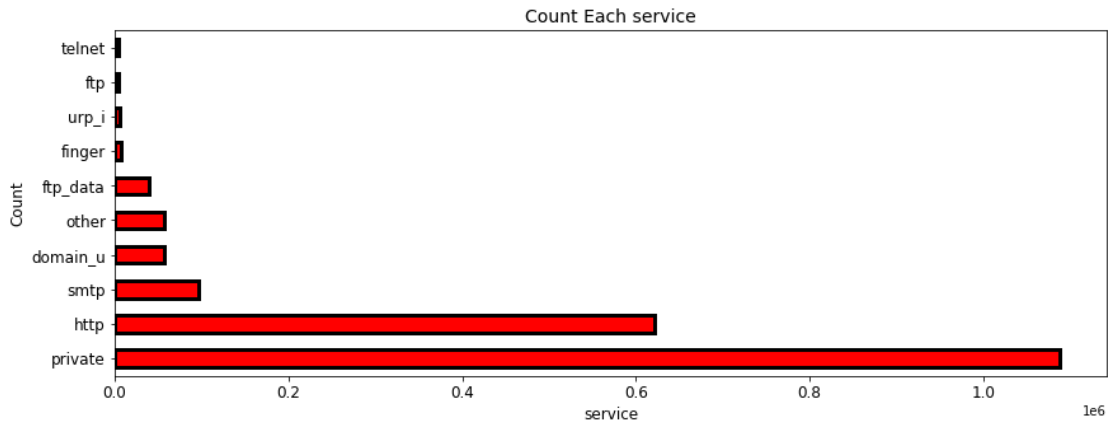

Figure 1: Count of the service feature

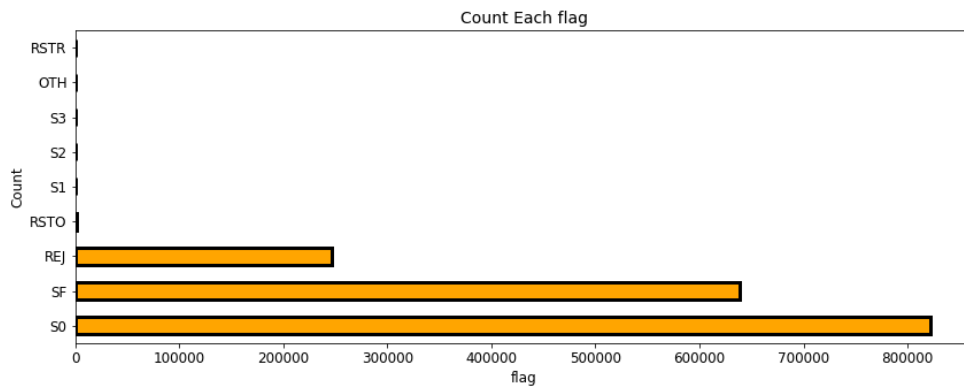

Figure 2: Count of the flag feature

Also, after analyzing boxplot, distplot, and violin plots for each of the features we dropped some features from the dataset such as su_attempted, num_file_creations.

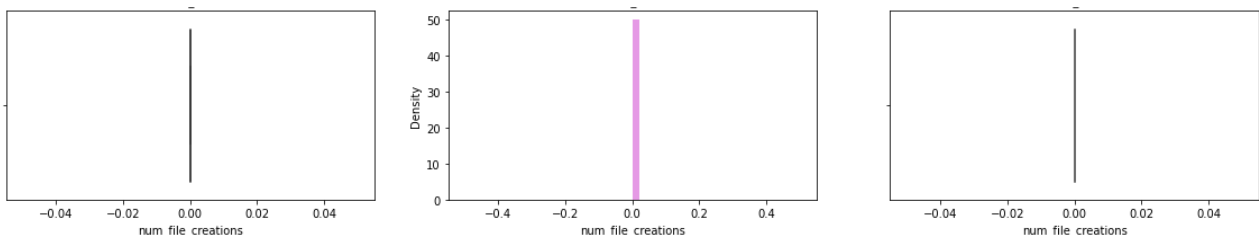

Figure 3: boxplot, distplot, and violin plot for num_file_creations feature

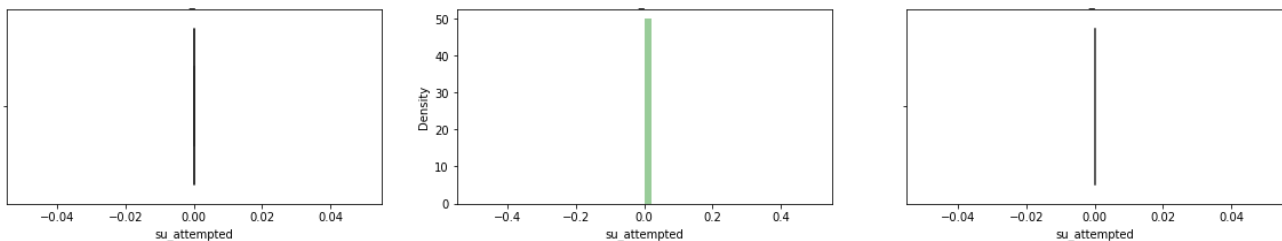

Figure 4: boxplot, distplot, and violin plot for su_attempted feature

Hierarchical clustering with average, complete, and total linkage was the first clustering method used in the study. The distances between the points were measured using Euclidean, Manhattan and Canberra distances. Principal component analysis was also used to reduce the data's dimension. A confusion matrix was used to evaluate clusters that contained attacks, and the silhouette score was used to identify an

appropriate number of clusters. DBSCAN algorithm was implemented in the same way.

Below will be described the best clustering results using chosen algorithms.

1. Hierarchical clustering (complete linkage method)

Results of the clustering using PCA(Principal Component Analysis) where number features are equal to 2. The number of the cluster as might to be seen from the screenshots below is 5 and the distance is Euclidean.

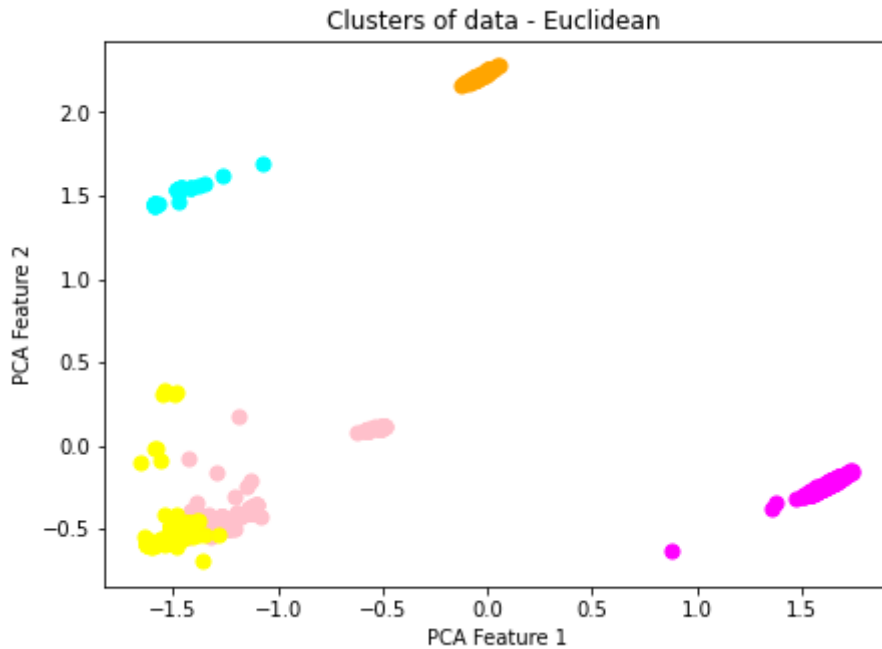

Figure 5: Clustered data using Principal Component Analysis (Hierarchical clustering with complete linkage method)

Results of the clustering using original data (Canberra distance). As the original data has 32 features there were 32 graphics built in parallel coordinates for each feature. As an example, below 2 graphics are shown for certain features.

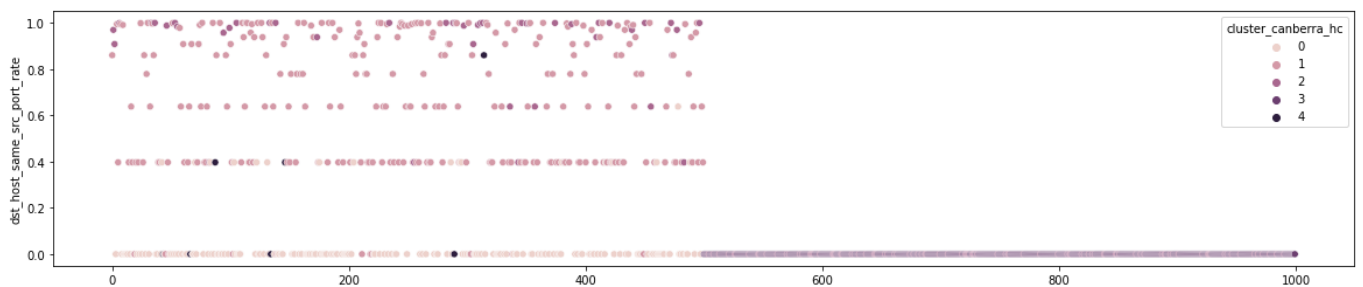

Figure 6: Graphic of clustered data built in *parallel coordinates* for *dst_host_same_src_port_rate* feature

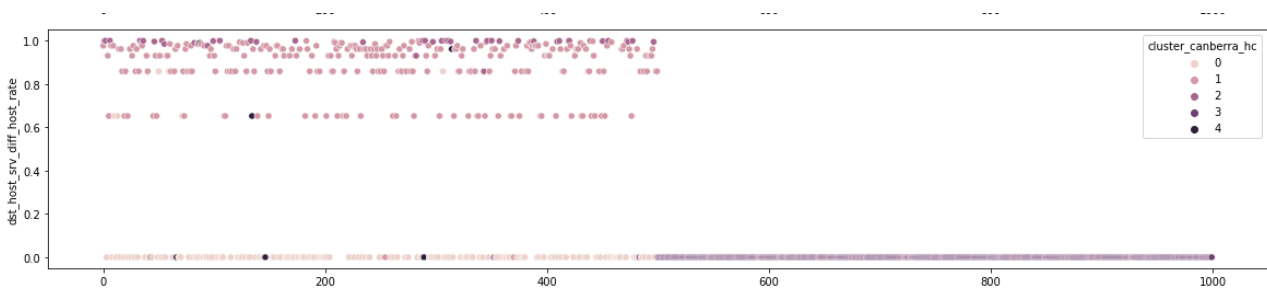

Figure 7: Graphic of clustered data built in parallel coordinates for `dst_host_srv_diff_host_rate` feature

2. DBSCAN algorithm.

The best results during DBSCAN implementation were seen using the original data via Canberra distance. The ϵ value was taken as 0.3 and the minimum number of points was 10 and as a result of it, 6 clusters were formed (including -1 clusters that detect outliers). Same as for hierarchic clustering as the original data has 32 clustered there were 32 graphics built in parallel coordinates for each feature and as an example, below 2 graphics are shown for the certain features.

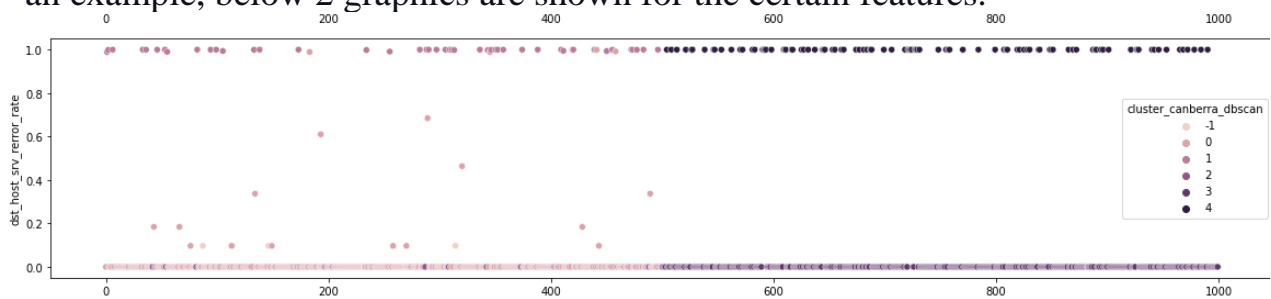

Figure 8: Graphic of clustered data built in parallel coordinates for `dst_host_srv_error_rate` feature

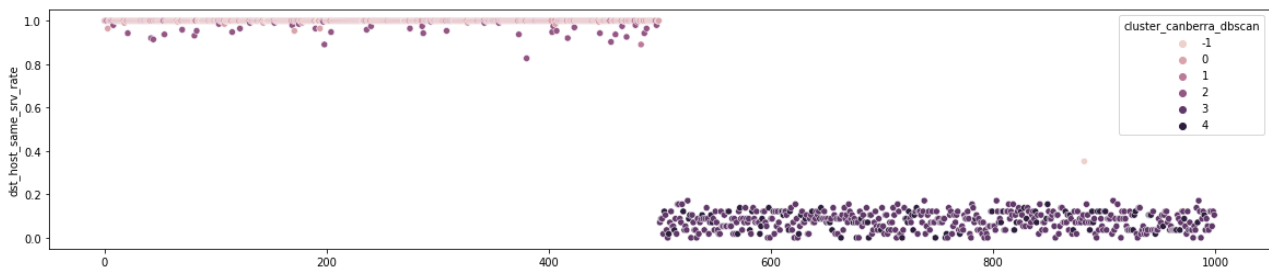

Figure 9: Graphic of clustered data built in parallel coordinates for `dst_host_same_srv_rate` feature

Data with a column that corresponds to the cluster number of the objects shown below.

dst_host_srv_diff_host_rate	dst_host_serror_rate	dst_host_srv_serror_rate	dst_host_rerror_rate	dst_host_srv_rerror_rate	cluster_canberra_dbscan
0.976423	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.999244	0.0	0.0	0.982638	0.989049	1
0.999826	0.0	0.0	1.000000	0.998426	1
0.000000	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.930261	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.652246	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
1.000000	0.0	0.0	1.000000	1.000000	1
0.976423	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.000000	0.0	0.0	0.000000	0.000000	2
0.976423	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.652246	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.000000	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0

Figure 10: Data with a cluster column

dst_host_srv_diff_host_rate	dst_host_serror_rate	dst_host_srv_serror_rate	dst_host_rerror_rate	dst_host_srv_rerror_rate	cluster_canberra_dbscan
0.976423	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.999244	0.0	0.0	0.982638	0.989049	1
0.999826	0.0	0.0	1.000000	0.998426	1
0.000000	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.930261	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
...
0.976423	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.000000	0.0	0.0	0.096022	0.096609	-1
0.976423	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.858417	0.0	0.0	0.000000	0.000000	0
0.652246	0.0	0.0	0.183716	0.096609	0

Figure 11: Data with a cluster column (that contains outliers)

To sum up, clustering approaches can detect changes in network traffic and are appropriate for detecting assaults. When you want to find out what traffic might correlate to assaults, the density-based method that detects outliers (DBSCAN) is a preferable solution while hierarchical clustering requires an additional interpretation of the generated clusters.

References

1. CLUSTER ANALYSIS OF TRAFFIC FLOWS ON A CAMPUS NETWORK / A.Karim, I. Ahmad, S. I. Jami, M. Sarwar. // IASTED International Conference on Artificial Intelligence and Applications, part of the 24th Multi-Conference on Applied Informatics, Innsbruck, Austria. – 2006.
2. Ванюшина А. В. Классификация IP-трафика в компьютерной сети с использованием алгоритмов машинного обучения : дис. канд. техн. наук : 05.13.15 / Ванюшина Анна Вячеславовна, 2019. – 201 с.
3. Rahmah N. Determination of Optimal Epsilon (Eps) Value on DBSCAN Algorithm to Clustering Data on Peatland Hotspots in Sumatra / N. Rahmah, I. S. Sitanggang. // IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science. – 2016. – №31.

ANALYSIS AND SYNTHESIS OF HIGH-CLASS PLANAR AND SPATIAL (SPHERICAL) LEVER MECHANISM BY AUTODESK SOFTWARE

Gocha Chitaishvili

Ph.D., Associate Professor
Georgian Technical University

Nana Nozadze

Professor
Georgian Technical University

1. INTRODUCTION

At the present stage of technological expansion sufficiently are studied planar and spatial lever single-contour mechanisms, for those were developed dedicated to the issues of structural as well as kinematic and dynamic analysis and synthesis methods. For spatial movable mechanical systems, at the end of twentieth century, yet were created software using the computer machinery. According of developed by world-renowned scientists structural classifications are accepted having different classes and structure mechanisms. As for the high-class mechanisms, they actually are not fully studied. Due of classification of academician I.I. Artobolevski they include the third, fourth and fifth class multi-link mechanisms.

For the solution of variety tasks of kinematic analysis and synthesis of planar and spatial (spherical) lever mechanism by us is proposed Autodesk computer programs AutoCAD and Inventor Professional's latest versions that gives the possibility to implement the obtained results in the learning process as well as to use them by structural engineers for a realization of these mechanisms in practice.

2. BASIC PART

The task of construction of trajectories described by various points of mechanism is reduced to a task of construction of different consecutive positions of mechanism. Indeed, if the for various positions of input link we construct according positions of driven links of mechanism (i.e., we construct a mechanism in different positions), it will be possible to determine the coordinates and trajectories of arbitrary point of mechanism. It relates for planar as well as spatial mechanisms. The expression of position function of the mechanisms in most cases is possible only in the implicit form

$$F_n(\omega_1, \dots, \omega_s, \omega_n) = 0$$

where

n – is the subscribe of output link of mechanism;

$\omega_1 \dots \omega_s$ – are the generalized coordinates of mechanism.

For mechanism with one degree of freedom for determination of positions of all links is enough to assume the values of generalized coordinate ω_1 and constant kinematic parameters of lever mechanism.

To determine the position function of mechanism is not necessary the knowledge of laws of motion of initial positions of links or the time dependences of generalized coordinates. To assume one of the values of each of the generalized coordinates for the determination of position function of the mechanism is sufficient. In other words, the positions function of mechanism is the geometric characteristics of the mechanism that does not depend on time.

For the high-class planar lever mechanism, the scheme of that is represented in Fig. 1, as input link is considered AB (1) crank, as output link is assumed DG (5) rocker. The generalized coordinate is the angle of rotation ω_1 of crank, the dependency of that on time will be expressed by $\omega_1 = f(t)$ function.

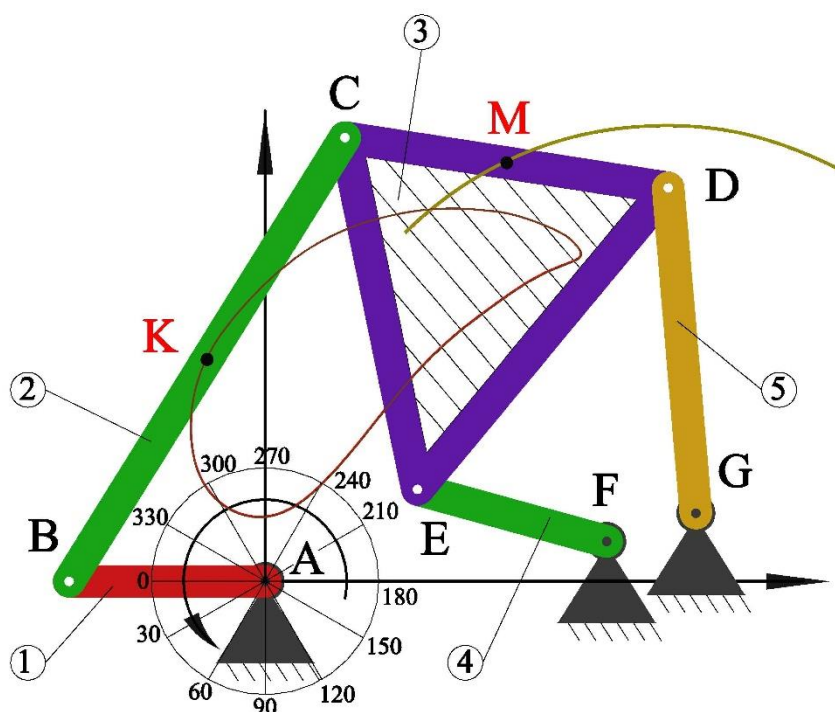

Fig. 1. The high-class planar lever mechanism

Are constructed trajectories of coupler points M and K of this mechanism. In the first table are listed the coordinates of point K, and the second table contains the coordinates of point M. Also is studied the third class, spatial (spherical) six-bar lever mechanism (Fig. 2).

K				M			
#	ω_1°	X_m	Y_m	#	ω_1°	X_m	Y_m
0	0	-17.78	67.95	0	0	73.84	128.21
1	30	-22.47	44.66	1	30	57.02	118.25
2	60	-16.38	26.87	2	60	47.04	110.14
3	90	-3.21	19.94	3	90	43.14	106.41
4	120	13.21	26.26	4	120	46.19	109.36
5	150	32.39	47.57	5	150	62.72	122.08
6	180	63.36	79.93	6	180	112.02	138.7
7	210	93.96	98.09	7	210	169.22	128.85
8	240	86.73	108.37	8	240	175	125.99
9	270	59.08	113.93	9	270	155.15	134.21
10	300	26.78	108.32	10	300	126.51	139.07
11	330	-0.75	91.46	11	330	97.68	136.46
12	360	-17.78	67.95	12	360	73.84	128.21

Table 1

Table 2

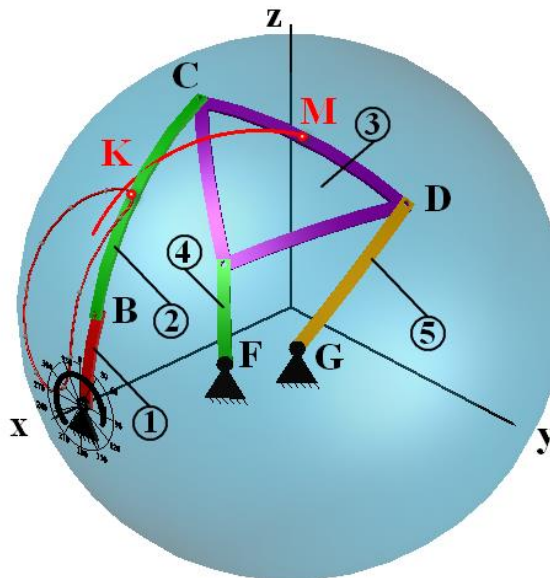

Fig. 2. The third class, spatial (spherical) six-bar lever mechanism

K				
#	ω_1°	X_m	Y_m	Z_m
0	0	-11.8	148.5	149.6
1	30	-9.1	162.1	135
2	60	-18.5	194	81.2
3	90	-13.5	208	33.9
4	120	-18	210.2	8.6
5	150	-33.1	208.5	1.5
6	180	-538	204.1	3.3
7	210	-72.9	196.8	22.7
8	240	-83.2	186.5	53.6
9	270	-79.7	174	89.3
10	300	-61.9	161.4	121.3
11	330	-35.5	151.5	142.7
12	360	-11.8	148.5	149.6

Table 3

Also are studied high class planar and spatial (spherical) six-bar and eight-bar lever mechanisms by application of Autodesk software's AutoCAD and Inventor Professional.

Is carried out kinematic analysis of fourth class, planar and spatial (spherical) six-bar lever mechanisms (Fig. 3).

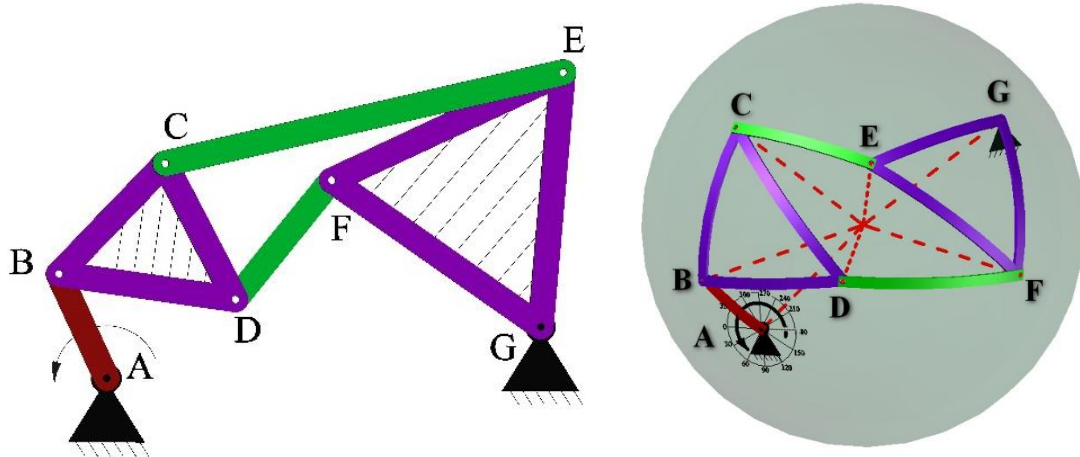

Fig. 3. The fourth class, planar and spatial (spherical) six-bar lever mechanism

The kinematic research of presented in Fig. 4 the fifth class eight-bar planar mechanism is carried out and are constructed the trajectories of coupler points K and M (Fig. 4). In the third table are stated the coordinates of the K point, and the fourth table includes coordinates of point M.

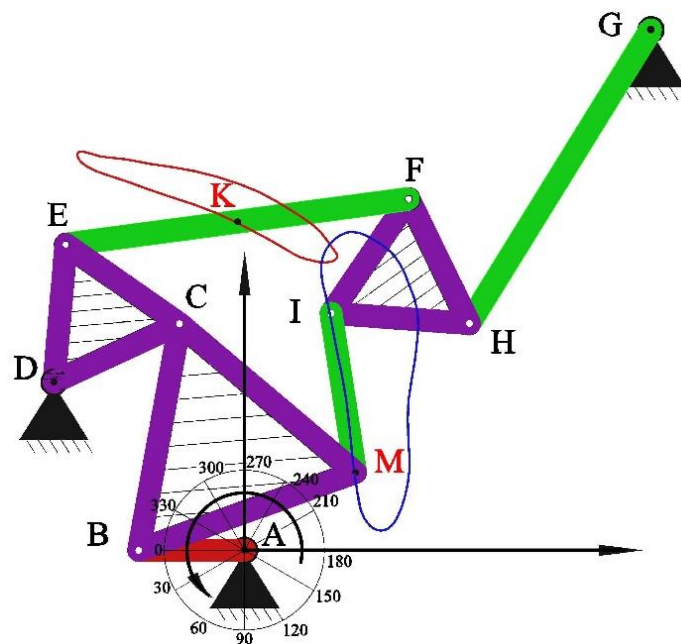

Fig. 4. The fifth class eight-bar planar mechanism

K			
#	ω_1^0	X_m	Y_m
0	0	-3.06	142.66
1	30	20.1	129.94
2	60	33.8	124.35
3	90	38.43	127.75
4	120	39.58	127.35
5	150	34.84	134.56
6	180	18.85	147.62
7	210	-5.93	159.3
8	240	-33.74	165.96
9	270	960.48	170.22
10	300	-69.76	168.74
11	330	-39.72	156.67

Table 4

M			
#	ω_1^0	X_m	Y_m
0	0	48.1	33.79
1	30	54.08	11.4
2	60	63.23	10.38
3	90	69.85	25.32
4	120	71	48.93
5	150	71.46	71.97
6	180	74.66	95.83
7	210	70.06	118.29
8	240	57.17	133.76
9	270	41.74	136.83
10	300	34.31	121.75
11	330	41.92	80.48

Table 5

3. CONCLUSION

1. The application of proposed method gives the possibility to carry out by similar approach the solution of tasks of kinematic analysis and synthesis of all modifications of planar and spherical mechanisms, in addition is simplified the solution of each task. The obtained as result of research of mechanisms functional dependencies gives the possibility to raise the issue on optimization of the whole process.

2. The application of proposed method is possible in any field of science and engineering. The obtained in our study results are particularly important in the deepening of learning process and mastering the material, because it is based on modern, simple, clear and practical methods. In addition the solution of stated tasks will be carried out by application of known for structural engineer basic provisions of analytic geometry.

3. Is developed the mathematical model for solution of kinematic analysis and synthesis tasks of having planar and spatial structure mechanical systems.

References

[1] Davitashvili N., Tavkheldze D. The kinematic analysis of spherical four-bar mechanism//Proceedings of Academy of Sciences of GSSR “Moambe”, 70 №2, 1973, pp. 421-424. (In Russian).

[2] Natsvlishvili Z., Tsertsvadze G., Namgaladze G. Analysis and synthesis of spherical five-bar mechanism with adjustment of output link and long dwells// Theses of Scientific-technical Conference of professors of Georgian Technical University, 16-19. 11.1993. (In Russian).

[3] Natsvlishvili Z., Namgaladze G., Machavariani N. Determination of located of coordinates of located on coupler of spherical mechanism points by method of sphere rotation//Scientific-technical Journal “Transport and Machine Building”, Tbilisi, № 2(14), 2009, pp. (In Georgian).

TECHNICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

[4] Natsvlishvili Z., Batsikadze I., Chitaishvili G. Solution of lever mechanisms analysis and synthesis tasks by application of computer machinery//Scientific-technical and Analytical-informational Journal of Georgian Technical University “Transport”. 2015, № 1-2, pp. 20-24. (In Georgian) pp 30-34 (In Georgian).

RESEARCH OF THE INFLUENCE OF THE DOSE OF PREBIOTIC SUBSTANCES ON THE QUALITY OF SOUR MILK PRODUCTS

Stukalska Nataliia

Ph.D., Associate Professor
National University of Food Technologies

Berladyn Pavlina

applicant for higher education
National University of Food Technologies

Fermented milk products (yogurt, kefir, acidophilic products) are especially beneficial. They contain live microorganisms that contribute to the normal functioning of the intestines, inhibit the activity of putrefactive microorganisms, enrich the body with B vitamins and natural antibiotics. These products are absorbed faster than milk. They are used for various diseases of the gastrointestinal tract (dysbiosis, gastritis with reduced secretion, colitis, etc.).

As for yoghurts, it is worth emphasizing that real "live" yoghurts are useful, having a shelf life of no more than seven days at a temperature of no higher than 8 degrees Celsius. These products are widely used in the nutrition of various segments of the population, including children under one year of age for the prevention and treatment of dysbacteriosis.

Consequently, the study of the effect of starter culture on functional products is an urgent task in the development and improvement of lactic acid products intended for consumption by the population.

From the analysis of literary sources, it was determined that bifidobacteria in milk develop poorly. The growth of bifidobacteria in milk can be stimulated by substances of a different nature: plant and microbial extracts (carrot, corn yeast, etc.), vitamins, trace elements, mono-oligo- and polysaccharides, etc.

Currently, it is promising to use galactooligosaccharides, a class of indigestible oligosaccharides, derivatives of lactose, as a bifidogenic factor.

They do not break down in the human gastrointestinal tract and reach the large intestine, where they are fermented by the microflora present in it, mainly bifidobacteria and lactobacilli. In addition, they help to improve the absorption of minerals, especially calcium, galactooligosaccharides (GOS) get from lactose.

Therefore, we set the task to investigate the effect of the dose of lactose on the physicochemical, rheological, microbiological and organoleptic characteristics of fermented milk products.

During the experiment, 3 samples of skim milk were used with the addition of lactose in an amount of 0.4 to 2.0% of the milk weight in increments of 0.4. Skim milk without the addition of GOS was used as a control. For fermentation of the samples, 2 versions of starter cultures were used, consisting of: 1) *Streptococcus thermophilus*, *Lactobacillus acidophilus*, *Bifidobacterium bifidum*, in a ratio of 4: 1: 1; 2)

TECHNICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Streptococcus thermophilus, *Lactobacillus casei* subsp. *casei*, *Bifidobacterium bifidum*, in a ratio of 4: 1: 1. The starter culture was added in an amount of 3% by weight of milk and a fermented sample at a temperature of $(36 \pm 2)^\circ \text{C}$ until a dense curd was formed.

In the finished samples, titrated acidity, microbiological and organoleptic indicators were determined.

With an increase in the dose of the prebiotic (GOS), the titratable acidity increases somewhat more intensively, which may be associated with the stimulating effect of lactose on the microflora of the starter culture, in particular, on the strongest one.

We also studied the effect of the prebiotic dose with different types of starter cultures on the properties of the clots.

Analyzing the data obtained, we can say about a decrease in the capacity of clots in both versions of starter cultures with an increase in the prebiotic dose. This may be due to the water-holding capacity of galactooligosaccharides. Moreover, when using the second version of the starter culture, the clots with a stronger structure retained moisture well.

We also studied the effect of lactose on the growth and development of lactic acid bacteria and bifidobacteria in the studied samples of fermented milk products.

The following was used as a nutrient medium: to determine the quantitative count of bifidobacteria - hydrolyzed milk base (TU 10-02-02-789-192-95), to determine the total number of lactic acid bacteria - sterile skim milk.

The dynamics of the total number of lactic acid microorganisms in the fermentation process using 1 and 2 starter cultures is shown in Table 1 and 2.

Table 1.
Change in the number of lactic acid microorganisms in the process of fermentation of fermented milk drinks (1 version of the starter culture)

Dose of lactose, %	The number of lactic acid microorganisms, CFU / cm ³			
	Duration of fermentation, hours			
	1	2	3	4
0,4	$5 \cdot 10^3$	$6 \cdot 10^3$	$2 \cdot 10^7$	$8 \cdot 10^7$
1,6	$5 \cdot 10^3$	$9 \cdot 10^7$	$6 \cdot 10^8$	$6 \cdot 10^9$
2,0	$7 \cdot 10^5$	$2 \cdot 10^5$	$5 \cdot 10^7$	$5 \cdot 10^9$
0 (control 1)	$2 \cdot 10^3$	$5 \cdot 10^4$	$3 \cdot 10^6$	$2 \cdot 10^7$

Table 2.
Change in the number of lactic acid microorganisms in the process of fermentation of fermented milk drinks (option 2 of the starter culture)

Dose of lactose, %	The number of lactic acid microorganisms, CFU / cm ³			
	Duration of fermentation, hours			
	1	2	3	4
0,4	$2 \cdot 10^3$	$5 \cdot 10^4$	$6 \cdot 10^6$	$3 \cdot 10^7$
1,6	$9 \cdot 10^4$	$3 \cdot 10^7$	$2 \cdot 10^8$	$4 \cdot 10^9$
2,0	$3 \cdot 10^5$	$7 \cdot 10^7$	$5 \cdot 10^8$	$7 \cdot 10^9$
0 (control 2)	$3 \cdot 10^3$	$8 \cdot 10^3$	$3 \cdot 10^5$	$5 \cdot 10^7$

Analysis of the data given in tables 1 and 2 shows that with an increase in the dose of lactose in the product, a more intensive growth of lactic acid microflora is observed. Increasing the dose of lactose to 1.6% leads to a significant increase in microorganisms compared to the control sample. The subsequent increase in the dose of lactose to 2.0% does not have a significant effect on the growth of lactic acid microflora, which is associated with an increase in the acidity of the environment and the accumulation of metabolic products.

Growth curves of bifidobacteria during fermentation with starter cultures of both variants are shown in Figures 1 and 2.

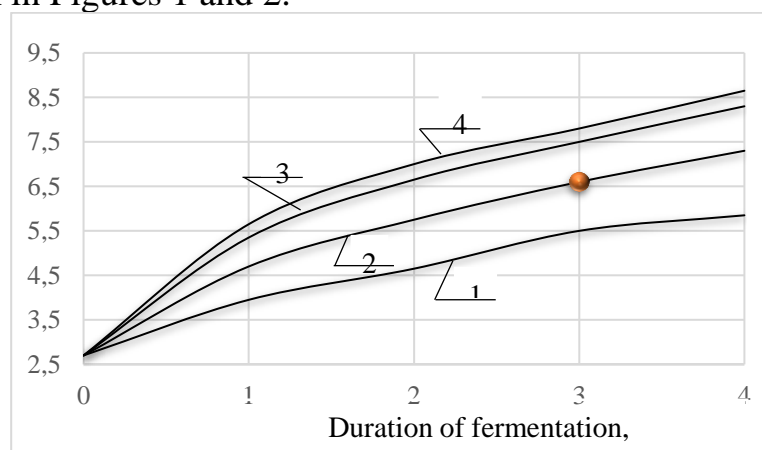

Figure 1. Growth curve of bifidobacteria in the process of fermentation (1 variant of the starter culture) depending on the dose of lactose: 1-0 (control); 2 - 0.4; 3 - 1.6; 4 - 2.0% by weight of milk.

As can be seen from Figures 1 and 2, with an increase in the dose of lactose from 0.4 to 1.6%, there is a noticeable increase in the cells of bifidobacteria in the initial phase of growth, covering the time interval between the achievement of the maximum rate of cell division in comparison with the control sample. A subsequent increase in the dose of lactose does not have a noticeable effect on the growth of bifidoflora, since in these samples there is a significant accumulation of lactic acid and other metabolic products, as well as as a result of a high density of the bacterial population.

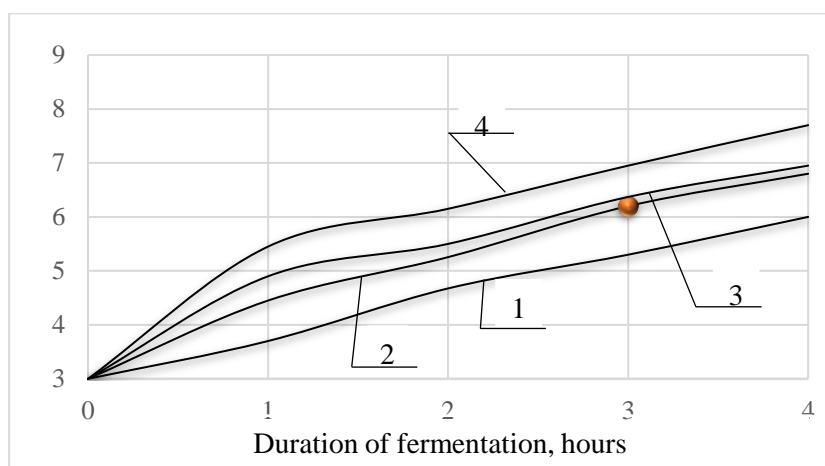

Figure 1. Growth curve of bifidobacteria during fermentation (fermentation option 2) depending on the dose of lactose: 1-0 (control); 2 - 0.4; 3 - 1.6; 4 - 2.0% by weight of milk.

To have a beneficial effect on the human body, a fermented milk product must during the entire shelf life contain at least 10^7 CFU/cm³ of the total number of lactic acid microorganisms and at least 10^7 CFU/cm³ of viable cells of bifidobacteria. In this regard, studies were carried out to establish the total number of lactic acid microorganisms and the number of bifidobacteria during storage. The finished samples were stored at a temperature of (4 ± 2) °C. The total amount of lactic acid microflora and bifidobacteria was determined on the 1st, 3rd, 5th, 7th, and 10th days of storage. The research results are presented in table 3.

Table 3.

Change in the number of lactic acid microorganisms during storage of fermented milk products

Dose of lactose, %	The number of lactic acid microorganisms, CFU/cm ³ per day of storage:				
	1	3	5	7	10
1 sourdough option					
0,4	$8 \cdot 10^7$	$2 \cdot 10^7$	$9 \cdot 10^6$	$5 \cdot 10^6$	$3 \cdot 10^6$
1,6	$6 \cdot 10^9$	$4 \cdot 10^9$	$9 \cdot 10^8$	$5 \cdot 10^8$	$9 \cdot 10^7$
2,0	$5 \cdot 10^9$	$4 \cdot 10^9$	$1 \cdot 10^9$	$7 \cdot 10^8$	$1 \cdot 10^8$
(control)	$2 \cdot 10^7$	$1 \cdot 10^7$	$7 \cdot 10^6$	$4 \cdot 10^6$	$2 \cdot 10^6$
2 sourdough option					
0,4	$3 \cdot 10^7$	$8 \cdot 10^6$	$3 \cdot 10^6$	$7 \cdot 10^5$	$2 \cdot 10^5$
1,6	$4 \cdot 10^9$	$2 \cdot 10^8$	$8 \cdot 10^7$	$4 \cdot 10^7$	$2 \cdot 10^7$
2,0	$7 \cdot 10^9$	$4 \cdot 10^8$	$1 \cdot 10^8$	$3 \cdot 10^7$	$1 \cdot 10^7$
(control)	$5 \cdot 10^6$	$1 \cdot 10^6$	$6 \cdot 10^5$	$2 \cdot 10^5$	$1 \cdot 10^5$

Analysis of the data obtained showed that in all samples with the addition of lactose during storage, the number of lactic acid microorganisms and the number of bifidobacterial cells remained at the required level. In the control sample without the addition of GOS, already on the 5th day of storage, the amount of lactic acid microorganisms of bifidobacteria was lower than the required indicator.

Taking into account the data obtained, it can be concluded that GOS have a stimulating effect in relation to bifidobacteria, in particular to the *Bifidobacterium bifidum* strain, while the required level of viable cells of bifidobacteria will remain during storage of the product at a dose of 0.8% GOS. It is advisable to use this component as a bifidogenic factor in the production of fermented milk products.

References:

1. Бахнова Н.В., Анищенко И.П. Бактериальные концентраты для продуктов функционального назначения. *Молочная промышленность*. 2008. № 3. С. 60-61.
2. Гончарова Г.И., Семенова Л.Л., Ляная А.М., Козлова Э.П. Бифидофлора человека, её нормализующие и защитные функции. *Антибиотики и медицинская биотехнология*. 2014. Т. 32. № 3. С. 17 - 25.
3. Наукові основи використання синбіотичних комплексів з чистими культурами *Bifidobacterium longum* у виробництві ферментованих функціональних молочних продуктів. *Молочное Дело*. 2008. № 3. С. 21 – 23.

ВПЛИВ КУТА ВІДХИЛЕННЯ ПЕРФОРАЦІЙНОГО КАНАЛУ ВІД ВЕРТИКАЛЬНОЇ ОСІ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ГАЗОВИХ СВЕРДЛОВИН

Матківський Сергій Васильович,
Ph.D., начальник відділу поглибленого аналізу родовищ
Акціонерне товариство «Укргазвидобування»,
м. Київ, Україна

Хайдарова Лілія Ігорівна,
Ph.D., доцент, доцент кафедри
видобування нафти і газу, (ІФНТУНГ)
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introduction. Видобуток залишкового газу з виснажених газових покладів ускладнюється значним зниженням пластового тиску порівняно з початковим значенням, погіршенням стану привибійної зони пласта у результаті скупчення рідини і твердої фази, низькодебітністю та обводненням свердловин [1-5]. Продуктивність видобувних свердловини значно залежить від стану привибійної зони пласта (ПЗП), який в процесі розробки продуктивних покладів погіршується в часі через об'ємну перебудову структури пористого простору (ділатансії), набухання глин, що містяться у породі, тощо [5-6]. Також при розробці продуктивних покладів має місце забруднення (кольматація) пласта, яка відбувається на стадії первинного розкриття і надалі поглиблюється під час вторинного розкриття та в процесі експлуатації свердловин [7].

Одним із методів зниження впливу забруднення привибійної зони пласта на продуктивну характеристику газових свердловин є створення перфораційних каналів, які би проходили через забруднену зону і покращували гідродинамічний зв'язок газоносного пласта із свердловиною. Питанню впливу якості перфораційних каналів на продуктивну характеристику свердловин присвячена значна кількість робіт [1-7]. Однак, у відомих дослідженнях відсутні дані про вплив кута відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі на продуктивність видобувних свердловин.

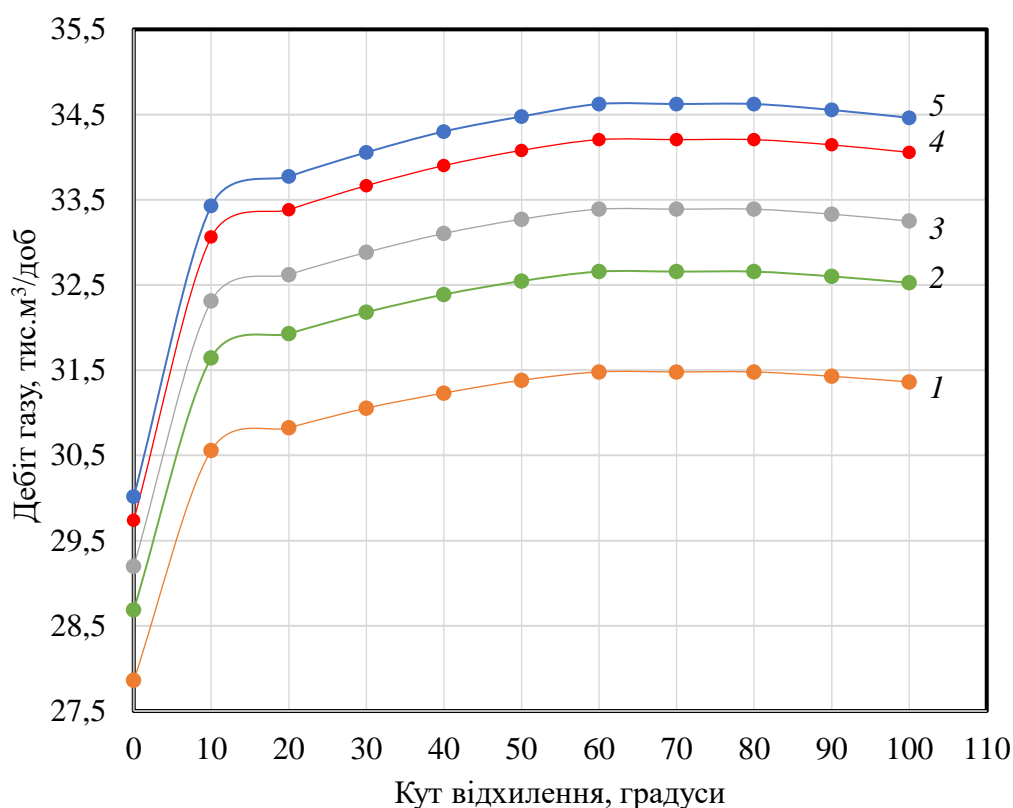
Мета роботи./Aim. Метою досліджень є визначення впливу вплив кута відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі на продуктивність газових свердловин.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Для дослідження особливостей розкриття продуктивних покладів у видобувних свердловинах проведено дослідження з використанням програмного середовища PipeSim для гіпотетичної свердловини з наступними параметрами: глибина спуску насосно-компресорних труб (НКТ) до середини інтервалу перфорації – 2900 м; внутрішній діаметр НКТ – 6,2 см; ефективна товщина газоносного пласта – 20 м; початковий пластовий тиск – 20 МПа; гирловий тиск

– 11,4 МПа; пластова температура – 335 К; температура на гирлі – 290 К; коефіцієнт проникності - 25 мД. Дослідження виконані за довжини перфораційного каналу 0,2 м та для різних значень розкриття продуктивного пласта (40; 60; 80 та 100 %) і різних кутів відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі (0; 10; 20; 30; 40; 50; 60; 70; 80; 90; 100⁰).

Результати досліджень показано на рисунку 1 у вигляді залежностей дебіту газу від кута відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі для різних значень ступеня розкриття пласта.

1 – 40⁰; 2 – 50⁰; 3 – 60⁰; 4 – 80⁰; 5 – 100⁰

Рисунок 1 – Залежності дебіту газу від кута відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі для різних значень ступеня розкриття пласта

Аналіз результатів досліджень свідчить про те, що дебіт газу зростає із збільшенням відносного ступеня розкриття продуктивного пласта. Так, наприклад, за відносного розкриття 40 % дебіт газу дорівнює 30,56 тис.м³/доб за кута відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі 10⁰, а за відносного розкриття 100 % - 33,43 тис.м³/доб за того ж самого кута відхилення.

Із збільшенням кута відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі дебіт газу спочатку зростає, досягає максимального значення, а потім поступово зменшується. Так, за відносного розкриття продуктивного пласта 100 % дебіт газу змінюється з 30,02 тис.м³/доб за кута відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі 0⁰ до 34,62 тис.м³/доб за максимального кута відхилення 65⁰.

Залежності рисунка 1 описуються квадратичними рівняннями з коефіцієнтами кореляції 0,985-0,999. Розв'язок рівнянь дає можливість

визначити максимальне значення кута відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі, за яких досягаються максимальні значення дебіту газу. Так, для вищенаведених досліджень раціональне значення кута відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі змінюється в межах 63-69°.

Висновки

Таким чином, при дослідженні впливу перфораційних каналів на продуктивність газових свердловин, значний вплив на дебіт газу має значення кута відхилення перфораційного каналу від вертикальної осі. Правильно розрахований кут відхилення перфораційного каналу від вертикалі дозволить більш якісно розкрити продуктивний поклад та забезпечити більш надійніший гідродинамічний зв'язок свердловини із пластом.

Література

1. Матківський С.В. 2021. Удосконалення технологій розробки родовищ природних газів за водонапірного режиму: *Дисертація* : Івано-Франківськ. 156 с.
2. Matkivskyi S., Kondrat O., Burachok O. (2020). Investigation of the influence of the carbon dioxide (CO₂) injection rate on the activity of the water pressure system during gas condensate fields development. *Global Trends, Challenges and Horizons*. November. 2020. Dnipro. Ukraine. P. 1-10. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202123001011>
3. Матківський С.В. Напрями підвищення продуктивності видобувних свердловин в умовах вибіркового обводнення газоконденсатних покладів. *Матеріали міжнародної науково-технічної конференції*. “Нафтогазова галузь: Перспективи нарощування ресурсної бази”, 8-9 грудня 2020 р., Івано-Франківськ, Україна. С. 125-127.
4. Kryvulya S., Matkivskyi S., Kondrat O., Bikman Y. (2020). Approval of the technology of carbon dioxide injection into the V-16 water driven reservoir of the Hadiach field (Ukraine) under the conditions of the water pressure mode. *Technology and system of power supply*. №6/1 (56). С. 13-18. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2020.217780>
5. Кондрат Р.М., Щепанський М.І., Хайдарова Л.І. Дослідження впливу забруднення привибійної зони пласта і параметрів перфораційних каналів на продуктивність газових свердловин. *Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ*. 2020. №3(76). С. 23-32.
6. Khaidarova L., Matkivskyi S. Research of the influence of contamination parameters of the bottomhole formation zone on the productivity of gas wells. *I Міжнародна науково-теоретична КОНФЕРЕНЦІЯ “The driving force of science and trends in its development”* August 20, 2021. Coventry, United Kingdom. P. 78-81. <https://DOI.10.36074/scientia-20.09.2021>
7. Подгорнов В.М., Сулейменов Н.С., Ширдавлетов Н.Т. Фильтрационные барьеры вокруг горизонтальных стволов в гранулярных коллекторах Арыскупского месторождения, *НТЖ // Вестник Ассоциации буровых подрядчиков*. – 2012, №2. с. 45-48.

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВАНТАЖІВ В КОНТЕЙНЕРАХ

Онищенко Світлана Петрівна

д.е.н., професор,
професор кафедри експлуатації флоту і технології морських перевезень
Одеський національний морський університет

Марков Валерій Вадимович

к.т.н., доцент,
професор кафедри експлуатації флоту і технології морських
Одеський національний морський університет

Павлова Наталія Леонідівна

к.т.н.,
доцент кафедри експлуатації портів і технології вантажних робіт
Одеський національний морський університет

У сучасних умовах одним з найбільш затребуваних видів транспортного бізнесу є організація контейнерних перевезень, при цьому спостерігається не знижувальна тенденція підвищення рівня конкуренції в транспортній сфері, що обумовлює необхідність пошуку підвищення ефективності організації бізнес-процесів.

Процес доставки зовнішньоторговельних вантажів в контейнерах складається з безлічі операцій, які виконуються цілим комплексом учасників. При цьому унікальність характерна кожній послугі з організації доставки, оскільки вимоги та умови здійснення доставки специфічні для кожного конкретного клієнта і доставки, що дає можливим розгляд її в якості проєкту [1].

Планування і управління комплексом робіт по проєкту являє собою складне і, як правило, суперечливе завдання. Оцінка параметрів, що здійснюється в рамках цього завдання, проводиться різними методами. Серед існуючих можна виділити метод сіткового планування, оскільки сіткові моделі дають можливість прогнозувати хід виконання проєкту і оптимізувати бізнес-процес.

У даній роботі під терміном «транспортна компанія» будемо мати на увазі компанію – організатора доставки, яким може виступати як лінійний агент, так і експедиторська компанія, так і логістичний оператор.

Бізнес-процес визначається як логічно завершений набір взаємозв'язаних і взаємодіючих видів діяльності, що підтримує діяльність організації і реалізує її політику, спрямовану на досягнення поставлених цілей [2].

Типова схема організації доставки зовнішньоторговельних вантажів в контейнерах за системою «від дверей до дверей» представлена на рис.1.

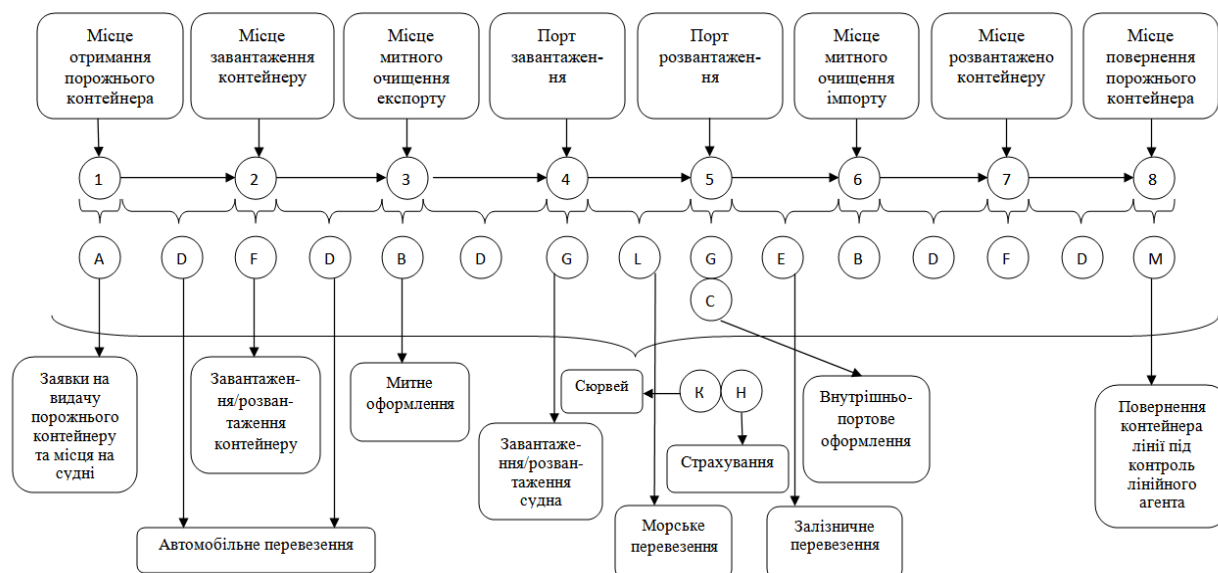

Рис. 1. Типова схема доставки вантажів в контейнерах

Слід зазначити, що процес організації перевезення є одним з процесів, який протікає паралельно з іншими процесами компанії, наприклад, робота з нарощенням бази клієнтів, робота з якістю та ін.

Для моделювання процесу доставки вантажів систематизуємо бізнес-процеси, що протікають в транспортній компанії при організації доставки вантажів в контейнерах (табл. 1). При цьому всіх їх можна додатково розділити на чотири умовні групи: продажі, операції, фінанси і обслуговуючі [3].

Таблиця 1

Систематизація бізнес процесів, що протікають в транспортній компанії при організації доставки зовнішньоторговельних вантажів в контейнерах

№ зп	Назва завдання	Група процесів	№ зп	Назва завдання	Група процесів
1	2	3	4	5	6
1	Початок угоди		22	Видання коносаментів на вантаж	Операції
2	Пошук Клієнта – замовника перевезення вантажів в контейнері	Продажі	23	Морське перевезення завантаженого контейнера в порт розвантаження	Операції
3	Отримання запиту від потенційного Клієнту	Продажі	24	Розвантаження с судна контейнера, завантаженим імпортом вантажем	Операції
4	Пропозиція Клієнту схеми та розрахунку вартості послуг	Продажі	25	Портове оформлення імпорту вантажу в контейнері	Операції
5	Узгодження з юридичною службою проформи договору на надання послуг Клієнту	Продажі, Обслуговуючі	26	Митне очищення імпорту вантажу	Операції

TECHNICAL SCIENCES
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
6	Підписання договору з Клієнтом про надання послуг з організації доставки вантажів в контейнерах (транспортно-експедиторське обслуговування)	Продажі, Обслуговуючі	27	Наземне перевезення – доставка вантажу Вантажовласнику	Операції
7	Підписання заявки з Клієнтом на перевезення конкретної партії товару	Продажі	28	Розвантаження вантажу з контейнера на склад клієнта або інший вид транспорту	Операції
8	Оцінка власних ризиків та ризиків Клієнта на всіх етапах перевезення	Продажі	29	Повернення порожнього контейнера під контроль лінії	Операції
9	Пошук субагентів для здійснення перевезення	Продажі	30	Робота сюрвейєра	Операції
10	Узгодження з юридичним відділом договорів з субагентами, заявок та т.і.	Продажі	31	Архівування документації за угодою	Операції
11	Підписання договірних відносин з субагентами (агенти судноплавних контейнерних ліній термінали, компанії авто перевізники, брокерські компанії на ін..)	Продажі, Операції, Обслуговуючі	32	Отримання звітів субагентів, перевірка та підтвердження або акцептування	Фінанси
12	Підписання заявок з субагентами на надання послуги на конкретній ділянці схеми доставки	Операції	33	Виставлення рахунку Клієнту	Фінанси
13	Укладання договору зі страховою компанією на страхування вантажу, відповідальності та ін.	Продажі	34	Облік дебіторської заборгованості	Продажі
14	Отримання порожнього контейнера під завантаження експортним вантажем	Операції	35	Облік кредиторської заборгованості	Фінанси
15	Наземна доставка порожнього контейнера під завантаження відправнику (авто або залізничним транспортом)	Операції	36	Оплата за рахунками субагента	Фінанси
16	Складські операції з пакування вантажу та завантаження контейнеру	Операції	37	Отримання оплати від клієнта	Фінанси
17	Митне очищення експортного вантажу	Операції	38	Закриття угоди з Клієнтом (акти виконаних робіт)	Фінанси
18	Доставка контейнера, завантаженого експортним вантажем в порт завантаження	Операції	39	Закриття угоди з субагентом (акти виконаних робіт)	Фінанси
19	Портове оформлення експортного вантажу в контейнері	Операції	40	Позовно-претензійна робота	Супровід

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
20	Зберігання контейнера, завантаженого експортним вантажем порту	Операції		Закриття угоди	
21	Завантаження контейнера на судно	Операції			

Наступним етапом моделювання процесу доставки буде побудова мережевого графіка, в якості інструментарію використовувалось програмне забезпечення Microsoft Project.

Якість сервісу, що надається транспортною компанією, для Замовника транспортування є одним з основоположних критеріїв на момент прийняття рішення про вибір компанії, яка є організатором перевезень. У більшості випадків організацією доставки займається транспортно-експедиторські компанії, які не володіють яким-небудь матеріальними активами. Для такої компанії якість роботи і послуг, що надаються це фактично єдине, що необхідно вдосконалювати, щоб забезпечити належний рівень конкурентоспроможності. В основі такого вдосконалення лежатиме розвиток технології і організації всередині компанії.

Таким чином, в основі розвитку технології транспортної компанії буде лежати безпосереднє моделювання бізнес-процесів компанії, контроль актуальності посадових обов'язків співробітників і їх своєчасне оновлення, формування регламентів взаємодії співробітників. Моделювання – це функція, яка повинна забезпечуватися як на момент створення компанії, так і в процесі всієї її життєдіяльності.

Формалізація, що лежить в основі моделювання, дозволяє управляти якістю проєкту «доставки вантажів» за рахунок можливості розуміння і наочності всіх процесів, своєчасним виявленням збоїв роботи системи.

Література:

1. Павлова Н.Л., , Онищенко С.П. Організація проєктно-орієнтованого управління транспортною компанією (на прикладі транспортно-експедиторської компанії). *Управління розвитком складних систем*. 2020. №42. С. 23–29.

2. Y.H.V. Lun, K.-H. Lai, T.C.E. Cheng *Shipping and Logistics Management: учеб. пособие*. Москва: Springer, 2010. 233 с.

3. Павлова Н.Л. Сіткова модель процесу організації доставки вантажів у контейнерах. *Розвиток транспорту*. 2020. № 2 (7). С. 94-106.

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ БІТУМНИХ В'ЯЖУЧИХ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В УКРАЇНІ

Пиріг Ян

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник кафедри
технології дорожньо-будівельних матеріалів,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Галкін Андрій

кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник кафедри
технології дорожньо-будівельних матеріалів,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Роман Павло

завідувач сектору органічних в'язучих ДП "Дорцентр"

Дорожній нафтовий бітум є основним в'язучим матеріалом, що застосовується під час виготовлення асфальтобетонних сумішей, які, в свою чергу, використовуються для влаштування асфальтобетонних покриттів автомобільних доріг. Крім цього бітум є вихідним матеріалом для приготування бітумних в'язучих, модифікованими різноманітними добавками (адгезійними добавками, полімерами, структуруючими добавками та комплексами різноманітних добавок). Таким чином від якості нафтових бітумів залежать як якість модифікованих в'язучих, так і технічні та експлуатаційні характеристики асфальтобетонних покриттів та їх довговічність.

В Україні тривалий час використовувався лише вітчизняний бітум, що вироблявся на 6 нафтопереробних заводах. З початку 90-х років минулого століття через політико-економічні чинники кількість вітчизняних заводів, що виготовляли нафтовий бітум, зменшилась до одного (Кременчуцький НПЗ). При цьому показники якості бітуму, що виготовляються на цьому заводі, не відповідають низці вимог національних норм, а обсяг виготовлення бітуму не задовольняє потреби дорожньої галузі України. Виходячи з цього в Україну було розпочато імпорт бітуму з країн ближнього зарубіжжя – Білорусі, Росії, Польщі та країн Прибалтики. Основні поставки відбувалися за допомогою автомобільного та залізничного транспорту, а основний обсяг в'язучого припадав на Республіку Білорусь (ВАТ «Мозирський нафтопереробний завод» та ВАТ «Нафтан»).

В 2020 р. з початком активного будівництва доріг в рамках державної програми «Велике будівництво» суттєво зросла потреба в дорожньому нафтовому бітумі. Необхідні обсяги бітумного в'язучого були забезпечені за рахунок збільшення імпорту та розширення географії поставок. Вперше в Україну почали поступати морським шляхом нафтові дорожні бітуми з Італії,

Греції, Іспанії, Азербайджану, Туреччини, Туркменістану [1]. За результатами 2020 р. потреба бітумів в дорожній галузі України склала 1,2 млн. т [2], а за даними [3] на кінець листопада 2022 р. в Україні було вже спожито 1,01 млн. т в'язучого.

Виходячи з того, що імпортований з країн Європи бітум за сировиною, технологією виготовлення та показниками якості значно відрізняється від вітчизняного та імпортованого з країн близького зарубіжжя, актуальними є питання контролю якості в'язучих та оцінювання відповідності їх вимогам діючих національних стандартів.

В Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті виконувалась робота по оцінюванню якості бітумних в'язучих, що застосовувалися в дорожній галузі України впродовж дорожньо-будівельних сезонів 2020-2021 р.р. Було оцінено якість більше 100 бітумних в'язучих, як виготовлених в Україні, так і імпортованих з різних країн світу. Номенклатура бітумних в'язучих наведена на рис. 1.

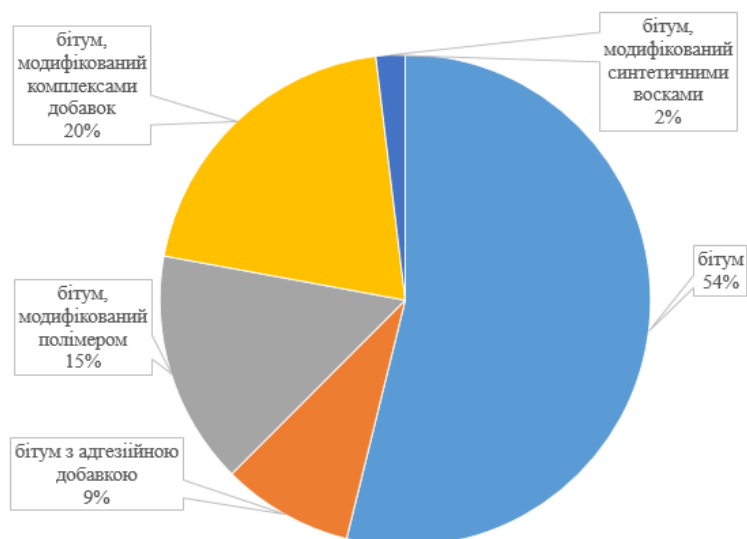

Рисунок 1. Номенклатура бітумних в'язучих

Якість в'язучих оцінювалась на відповідність діючим національним стандартам: дорожніх в'язких бітумів – ДСТУ 4044 [4], бітумів, модифікованих полімерами – ДСТУ Б В.2.7-135 [5], бітумів, модифікованих комплексами добавок – ДСТУ Б В.2.7-313 [6], бітумів, модифікованих восками – СОУ 45.2-00018112-068 [7] та бітумів, модифікованих адгезійними добавками – СОУ 45.2-00018112-067 [8]. Отримані результати наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз показників якості бітумних в'язучих на відповідність вимогам діючих нормативних документів

Показники якості	Процент показників, що не відповідають вимогам для				
	бітумів	бітумів, модифікованих			
		адгезійними добавками	полімерами	комплексами добавок	синтетичними восками
П ₂₅	0	22,2	33,3	14,3	0
T _p	7,1	33,3	0	28,6	50
T _{кр}	7,1	11,1	68,8	76,2	0
Д ₂₅	8,9	0	21,5	0	0
IP _{Tp}	3,6	0	0	0	0
C	42,9	0	31,3	38,1	0
T ₈₀₀	8,9	11,1	37,5	33,3	50
IP _{T800}	7,1	0	0	0	0
E ₂₅	-	-	25	57,1	-

Примітка: П₂₅ – пенетрація за температури 25 °С; T_p – температура розм'якшеності; T_{кр} – температура крихкості; Д₂₅ – розтяжність (дуктильність) за температури 25 °С; IP_{Tp} – індекс пенетрації, визначений за температурою розм'якшеності; C – зчеплюваність з поверхнею скла; T₈₀₀ – температура, за якої пенетрація дорівнює 800 × 0,1 мм; IP_{T800} – індекс пенетрації, визначений за температурою T₈₀₀; E₂₅ – еластичність за температури 25 °С.

Згідно наведених в табл. 1 даних 41,1 % в'язких дорожніх бітумів, 66,7 % бітумів з адгезійними добавками, 87,5 % бітумів, модифікованих полімерами та 90,5 % бітумів, модифікованих комплексами хоча б за одним показником не відповідають вимогам відповідних національних стандартів.

Для не модифікованих бітумів найбільш проблемним є показник зчеплюваності – майже 43 % випробуваних бітумів не відповідають мінімальним вимогам, наведеним в ДСТУ 4044 до цього показника. Для виправлення цієї ситуації на асфальтобетонних заводах під час приготування асфальтобетонних сумішей необхідно вводити адгезійні добавки в бітум, інакше через низьку водостійкість асфальтобетонів дорожні покриття будуть мати малу довговічність.

Для бітумів, модифікованих полімерами та комплексами добавок найбільш проблематичною є температура крихкості – майже 69 % бітумополімерів та 76 % бітумів, модифікованих комплексами добавок не задовольняють нормативним вимогам. Причиною цього є низька кількість полімеру в складі модифікованих в'язучих, через що не відбувається перехід від бітумополімеру до полімербітуму [9]. Ще однією причиною цього є використання вихідних бітумів, що мають високі значення температури крихкості (зазвичай це характерно для дистильованих бітумів, виготовлених в країнах Європи) [1]. Для запобігання цієї ситуації потрібно для модифікації використовувати високоякісні бітуми, що характеризуються низькими значеннями температури крихкості або, у випадку використання в якості вихідних дистильованих бітумів, підвищувати кількість полімеру до 5 – 7 %, що забезпечить інверсію фаз та значне зниження

температури крихкості модифікованого в'язучого [9].

Підтвердженням недостатньої кількості полімерів в складі модифікованих в'язучих є низькі значення еластичності, визначної за температури 25 °С. У чверті бітумів, модифікованих полімерами, та у 57,1 % бітумів, модифікованих комплексними в'язучими, цей показник не відповідає вимогам відповідних норм. Ймовірною причиною цього є бажання дорожників заощадити на собівартості асфальтополімербетонних сумішей, через що при приготуванні модифікованих в'язучих використовується мала кількість дорогого полімеру.

У бітумів, модифікованих полімерами та комплексними в'язучими, також низькими є значення зчеплюваності – майже третина бітумів, модифікованих полімерами, та 38 % бітумів, модифікованих комплексними в'язучими, не відповідають вимогам норм за цим показником.

На основі отриманих даних можливо зробити висновок, що всі бітумні в'язучі, які використовуються для приготування асфальтобетонних та асфальтополімербетонних сумішей на асфальтобетонних заводах, повинні ретельно перевірятися на відповідність вимогам національних стандартів, оскільки невідповідна якість бітумних в'язучих негативно буде позначатися на якості та довговічності дорожніх покриттів.

Список літератури:

1. Галкін А. В., Пиріг Я. І. Огляд бітумних в'язучих, що використовуються в Україні. *Дороги і мости*. 2021. Вип. 23. С. 60–75.
2. Украинский рынок битума вырос до 1,2 млн т в 2020 г. - «А-95». URL: <https://thepage.ua/news/kolomojskij-uvlichil-postavki-bituma-dlya-bolshoj-strojki-dorog-v-poltora-raza> (дата звернення: 03.01.2022).
3. Импорт битума превысил 1 млн. т. URL: <http://www.nefterynok.info/novosti/import-bituma-v-noyabre-vpervye-prevysil-1-mln-t> (дата звернення: 03.01.2022).
4. ДСТУ 4044:2019. Бітуми нафтові дорожні в'язкі. Технічні умови. [Чинний з 2020-05-01]. Вид. офіц. Київ, ДП «УкрНДНЦ». 2020. 12 с.
5. ДСТУ Б В.2.7-135:2014. Бітуми дорожні, модифіковані полімерами. Технічні умови. [Чинний з 2015-01-04]. Вид. офіц. Київ, Мінрегіон України. 2014. 20 с.
6. ДСТУ Б В.2.7-313:2016. Бітуми дорожні, модифіковані комплексами добавок. Технічні умови. [Чинний з 2017-01-04]. Вид. офіц. Київ, Мінрегіон України. 2017. 14 с.
7. СОУ 45.2-00018112-068:2017 Бітуми дорожні в'язкі, модифіковані добавками на основі синтетичних восків. Технічні умови. [Чинний з 2017-01-09]. Київ: ДП ДерждорНДІ. 2017. 24 с.
8. СОУ 45.2-00018112-067:2011. Бітуми дорожні в'язкі, модифіковані добавками адгезійними. Технічні умови. [Чинний з 2011-09-01]. Київ: ДП ДерждорНДІ. 2011. 17 с.
9. Золотарев В.А. Битумы, модифицированные полимерами, и асфальтополимербетоны. *Дорожная техника*. 2009. С. 16-23.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОПРИВОДУ ПОДРІБНЮВАЧА-ЗМІШУВАЧА БІОГАЗОВИХ УСТАНОВОК

Рамш Василь Юрійович

к.т.н., доцент, завідувач кафедри енергетики і автоматики
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
м.Бережани, Україна

Потапенко Микола Валентинович

к.т.н., старший викладач кафедри енергетики і автоматики
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
м.Бережани, Україна

Процик Юрій Володимирович

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
м.Бережани, Україна

Перспективним шляхом доповнення і часткової заміни традиційних видів енергії є отримання і використання біогазу.

Біогазові установки представляють собою виробничі об'єкти, що складаються з біореакторів, оснащених комплексом технологічних систем підготовки і подачі сировини, підігріву, подрібнення і перемішування, зберігання і використання біогазу, вивантаження і транспортування шламу тощо [1].

Основним елементом технологічного обладнання, який забезпечує кількісний і якісний склад живильних речовин в бункерах накопичувачах біогазових установок є подрібнювачі-змішувачі [2].

На сьогодні існує ряд питань, що пов'язані із забезпеченням енергоефективності технологічних процесів та надійністю подрібнювачів-змішувачів біогазових установок, оскільки їх режими роботи супроводжуються значними динамічними навантаженнями.

Особливістю розробленої конструкції подрібнювача-змішувача є те, що він дає можливість руйнувати тіло стебла комбінованим методом (різання, перетирання, плющення, змішування). Поєднання цих методів дозволяє значно інтенсифікувати процес деградації біомаси в біореакторі при виробництві біогазу.

Розроблений подрібнювач-змішувач складається з ротора 1 (рис.1, а), на робочій поверхні якого розміщені подрібнюючі сегменти, причому останні встановлені зустрічно під кутом до осі ротора. Таке розміщення забезпечує зосередження подрібнюваної біомаси в робочій зоні агрегату. На краях ротора розміщені реборди б, по яких в момент запуску ковзають протирізальні пластини

2. Протирізальні пластини (рис.1, б) на бічній поверхні мають канавки для відведення подрібненої маси. Підбарабання набирається з протирізальних пластин, які нанизуються на трос і таким чином утворюється еластична конструкція, яка облягає поверхню ротора та зводить до мінімуму зазор між робочими органами подрібнювача-змішувача. Для забезпечення робочого натягу підбарабання в конструкцію введено пружини 3.

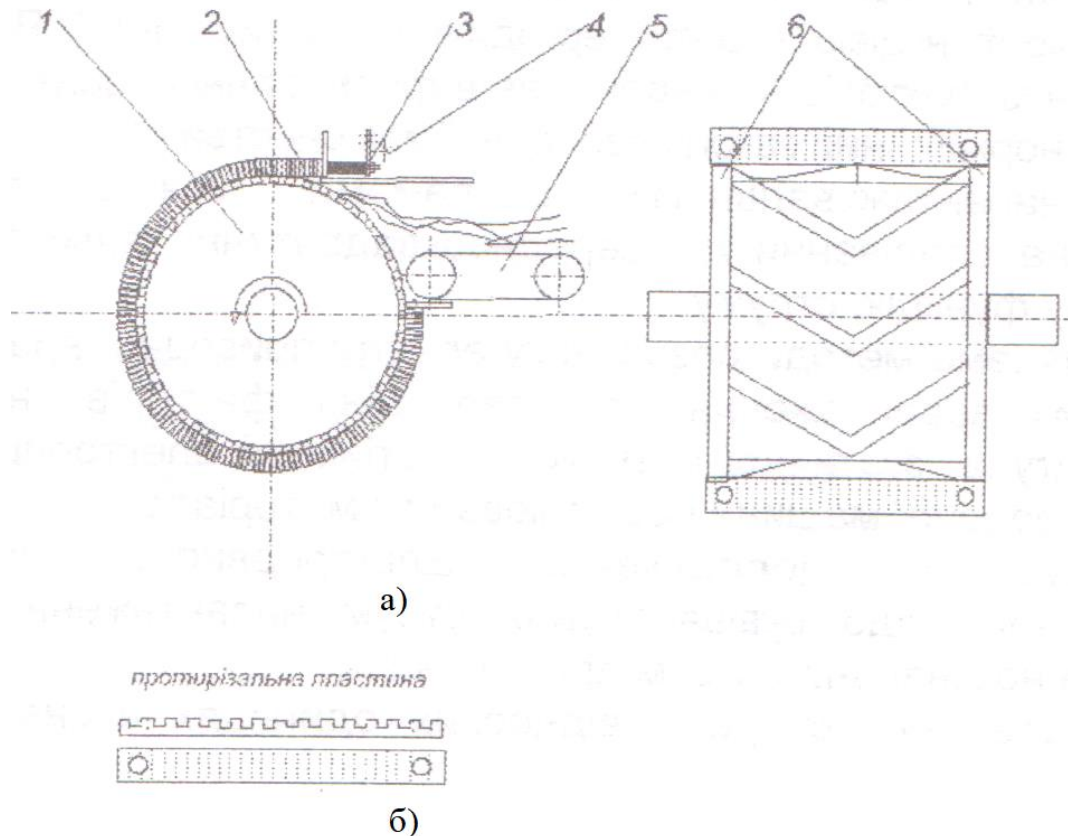

Рисунок 1. Конструкція подрібнювача-змішувача (а), протирізальні пластини (б)

Подрібнювана біомаса подається транспортером 5. Останній працює в старто-стопному режимі і керується контактором 4 розміщеним на робочій пружині 3.

При подачі біомаси транспортером, остання захоплюється робочими органами ротора, що обертається за ходом руху маси та потрапляє в зону подрібнення, з якої подрібнена маса виходить через пази в протирізальних пластинах. При захопленні надмірної порції біомаси відбувається стиск пружини 3 та спрацювання контактора 4, який відключає привод транспортера до моменту подрібнення цієї порції біомаси. Така конструкція робочих дозволяє забезпечити процес саморегулювання технологічних параметрів подрібнювача-змішувача в цілому.

Розробка систем електроприводу подрібнювачів-змішувачів біогазових установок з врахуванням фізико-хімічних властивостей подрібнюваних матеріалів є актуальною задачею, оскільки переробка різноманітних відходів дозволяє заощадити кошти та підвищити екологічність виробництв.

Для керування електроприводом даного подрібнювача-змішувача запропоновано удосконалену структурну схему, яка представлена на рис. 1.

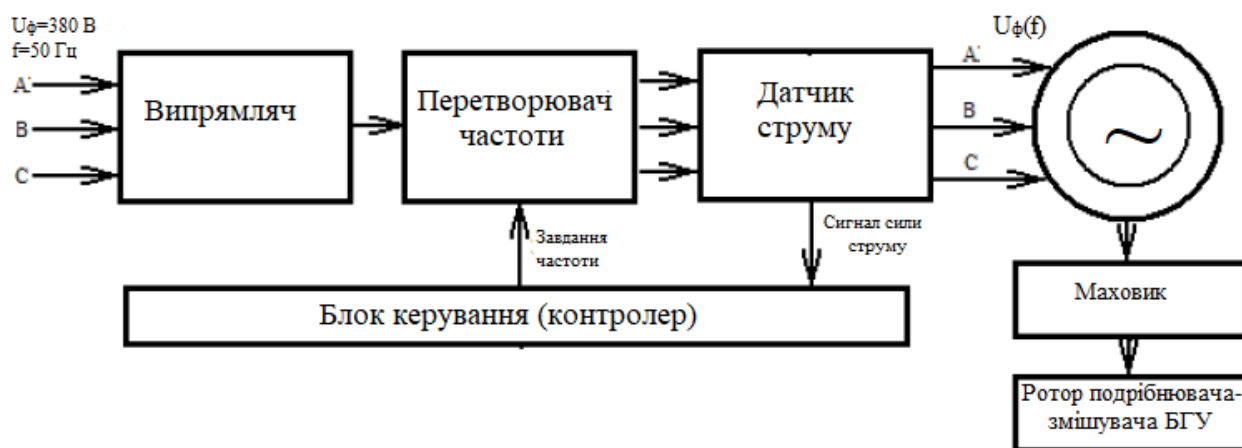

Рисунок 2. Структурна схеми автоматизованого електроприводу подрібнювача змішувача

У відповідності до структурної схеми (рис. 1), система керування електроприводом подрібнювача-змішувача живиться від трифазної мережі з фазною напругою 380 В, частотою 50 Гц. Живлення подається на випрямляч, який формує постійний струм, що необхідний для інверторного перетворювача частоти, який формує трифазний струм, що може мати різні значення фазної напруги U_ϕ і частоти f . На вході живлення електродвигуна встановлено датчик струму, що формує на своєму виході сигнал, рівень якого залежить від моменту опору на валу електродвигуна. Сигнал датчика струму є основним керуючим показником для визначення частоти живлення і фазної напруги.

Керуючими пристроями приводів є програмовані мікроконтролери та промислові комп'ютери, а алгоритми управління реалізуються у вигляді програм [3].

Основним керуючим елементом даної системи є блок керування (контролер), який програмно визначає необхідний режим живлення електродвигуна і керує роботою частотного перетворювача.

Для запобігання аварійним режимам роботи системи, а саме, коли для ротора момент опору перевищує момент інерції, доцільним є використання масивного маховика ротора, що значно збільшує його момент інерції та пружної муфти, яка завдяки пружності елементів, а саме набору циліндричних пружин розтягу, дозволяє електродвигуну набрати необхідну кількість обертів та унеможливує перевищення критичного значення моменту опору для електродвигуна.

При завантаженні відходів в подрібнювач-змішувач момент опору зростає і якщо він почне перевищувати максимальне значення для режиму роботи з номінальною швидкістю, то блок керування повинен зменшити частоту живлення. Якщо ж момент зменшується, то необхідно збільшувати частоту.

Використання частотного керування електроприводом подрібнювача-змішувача біогазових установок призведе до підвищення надійності його роботи.

Список літератури:

1. Семененко И. В. Проектирование биогазовых установок. Суми: П «МакДон», ИПП «Мрия-1» ЛТД, 1996. 347 с.
2. Рамш В.Ю., Потапенко М.В., Шаршонь В.Л. Вибір критерію оптимізації подрібнювачів-змішувачів біогазових установок. *Енергетика і автоматика*. 2018. №1. С.135-144. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Energiya/article/view/energiya2018.01.135/9330> (дата звернення 30.12.2021).
3. Белов М. П., Новиков А.Д. Автоматизированный электропривод типовых производственных механизмов и технологических комплексов. 3-е изд, доп. и перераб. М.: Академия, 2007. 576 с.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КОНСТРУКТИВНИХ РІШЕНЬ ПРОМІЖНИХ МОСТОВИХ ОПОР

Синьковская Елена Васильевна

кандидат технических наук, доцент

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Те, що міст – це одна з найперших інженерних споруд людства, говорить о його важливості та незамінності. Слід також відмітити, що це складна інженерна споруда яка складеться з багатьох несучих елементів, таких як прольотна будова, берегові та проміжні опори, фундамент, ригелі і т.д. Кожен з цих елементів має свої особливості та виконує свою функцію в інженерній споруді в цілому. Зупинимось на проміжних опорах та коротко розглянемо історію його розвитку.

Так з найдавніших часів і до середини ХІХ століття в мостобудуванні в основному застосовувалися дерев'яні та кам'яні опори. Дерев'яні опори використовувалися для мостів з дерев'яними та металевими прольотними будовами. Їх переваги це простота конструкції, можливість використання місцевих матеріалів при відносно малій витраті. Але недовговічність, підвищена деформативність, пожежонебезпека це суттєві недоліки, тому в даний час сфера застосування дерев'яних опор обмежена тимчасовими мостами. Кам'яні опори характеризується надзвичайно високою довговічністю, так вік найдавніших зі збережених до наших днів опор перевищує тисячоліття, але їх розміри могли досягати 1/3 прольоту [1].

У другій половині ХІХ віку з'явилися і набули широкого застосування бетонні і бутобетонні опори. Таким опорам притаманна істотно менша трудоемність зведення, в порівнянні з кам'яними. Застосування замість тесаного каменю - щебеню і гравію в поєднанні з хорошими експлуатаційними якостями призвели до того, що такі опори не тільки швидко витіснили кам'яні конструкції, а й застосовуються до теперішнього часу.

Принципово важливим для вдосконалення конструкцій опор стало використання залізобетону. Армування опор дозволило різко скоротити розміри їх поперечного перерізу. Прогрес в конструктивних і технологічних рішеннях фундаментів, призвели до створення в середині ХХ століття пальових опор з залізобетонних паль. Такі опори складаються з декількох рядів паль, об'єднаних зверху насадкою, і відрізняються від усіх інших тим, що виконують роль і фундаменту, і тіла опори одночасно. До пальових опор також відносяться стовпчасті опори в яких використовуються буроопускні палі-стійки суцільного перерізу та безростверкові опори.

Успішний досвід застосування пальових опор (пальові, стовпчасті, безростверкові) підтвердив їх високу економічну ефективність у порівнянні з масивними опорами. При влаштуванні стовпчастих опор потрібно в 2-4 рази менше бетону, витрати праці скорочуються в 2-3 рази, терміни робіт - в 1,5-2 рази, обсяг земляних робіт зменшується в 10-15 разів.

Таким чином на протязі значного часу конструктивні рішення проміжних мостових опор постійно розвивалися. Широкого застосування набуло монолітне будівництво, що поширило будівництво проміжних опор різноманітних конструктивних та архітектурних рішень. При цьому розширювався перелік матеріалів, які використовуються для виготовлення несучих елементів мостових споруд.

Починаючи з кінця ХХ століття початку ХХІ широке застосування як альтернатива бетонним, металевим та залізобетонним опорам отримують сталобетонні опори. Одне з перших застосувань у вітчизняному будівництві сталобетон отримав ще в 1919 році при відновленні опор моста через річку Дон, де Н.М. Абрамовим було запропоновано реалізувати ідеї А. Консідера і В.П. Некрасова, тобто використовувати заповнені бетоном сталеві труби великого діаметра в якості опор. У 1936р. під керівництвом академіка Г.П. Передерія був зведений міст прольотом 101м через річку Неву, із застосуванням великогабаритних пакетів з 40 труб [2,3]. Однак, початком широкого розвитку сталобетонних конструкцій прийнято вважати появу у 40-х роках так званої, монотрубної системи, запропонованої В.О. Росновським, тобто застосовувати як конструктивний елемент мостів, одну тонкостінну сталеву трубу заповнену бетоном.

Використання сталобетонних конструкцій дозволяє: ефективно задіяти низькоміцний бетон; в 1,5-2 рази знизити витрату бетону, що в 1,8-3 рази знижує масу конструкції; а також удвічі економити витрати праці, в зв'язку з відсутністю арматурних, зварювальних робіт і робіт з демонтажу опалубки. Слід відмітити, що сталобетонні конструкції поєднують в собі багато позитивних характеристик як залізобетонних, так і сталевих конструкцій: вони досить міцні, малогабаритні, володіють всіма перевагами металевих конструкцій в плані монтажу, відрізняючись при цьому, більш високою вогнестійкістю; такі конструкції витримують значно більші навантаження, в порівнянні зі звичайно армованими опорами [4-6].

Сталобетонні конструкції можуть використовуватися у всіх галузях будівництва, найбільш поширені варіанти поперечних перерізів круглих сталобетонних (трубобетонних) елементів [4, 6-9], які використовуються та досліджуються в будівництві, як в Україні, так і за її межами приведено на рисунку 1. Так ефективними є сталобетонні колони промислових і цивільних споруд, стиснуті елементи багатопрольотних арок і ферм, опори і прогонові будови мостів, стійки в будівлях рамної конструкції, в житлових та цивільних будівлях і т.д.

До недоліків сталобетонних конструкцій слід віднести відносну дефіцитність металевих труб і дещо підвищені, порівняно з залізобетонними, експлуатаційні витрати по захисту поверхні від корозії.

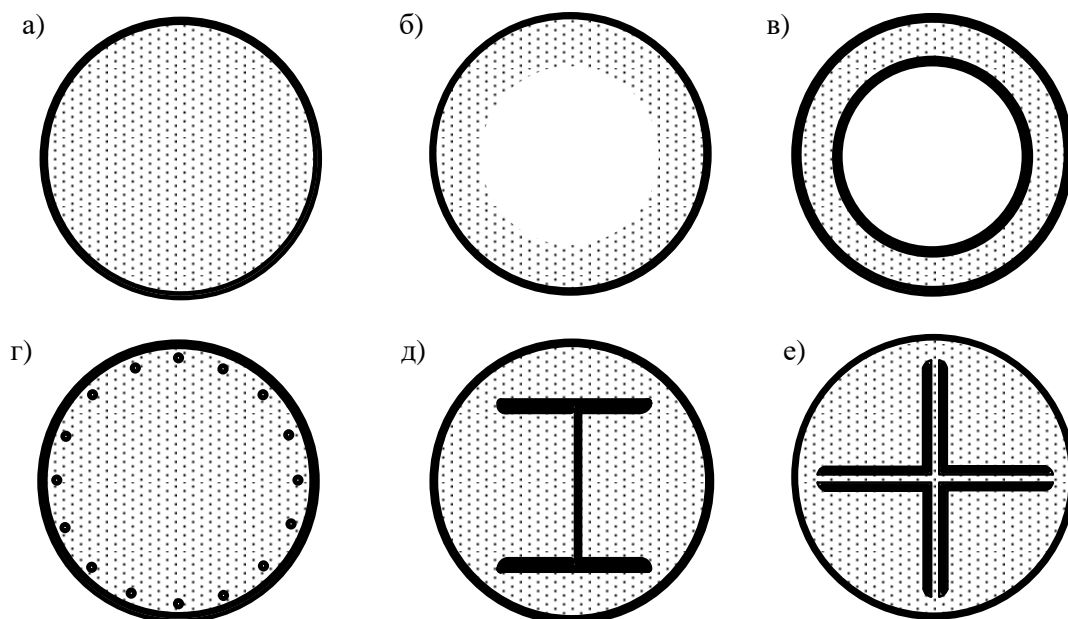

Рисунок 1. – Перерізи круглих трубобетонних елементів: а - бетонне ядро суцільного перетину; б - елемент з ядром з центрифугірованного бетону; в - елемент «труба в трубі»; г - елемент з ядром, армованим стрижневий поздовжньою арматурою; д, е - елемент з ядром, армованим прокатними профілями.

Ще одним з раціональних шляхів економії бетону і металу є непряме армування. Область застосування непрямої арматури досить широка і охоплює стовпчасті опори мостів, палі і палі-оболонки, каркаси промислових і цивільних будівель; арки; елементи наскрізних ферм; опори станцій метрополітенів; гідротехнічні споруди і ін.

Перші конструктиви виконані із застосуванням непрямого армування представлені ще на початку минулого століття (рис 2). Так в 1900р. М.Консідер запропонував конструктив з непрямым армуванням у вигляді спіральної обмотки, з метою створення бічного тиску; Н.М. Абрамов зигзагоподібну арматуру між поздовжніми стрижнями; в 1907 р. В.П. Некрасов рекомендував застосовувати арматурні сітки, а Р.Залігер - кільця-хомути [2,3]. Відмітимо, що дослідження використання непрямого армування в мостобудуванні активно ведуться за кордоном і тепер [10].

Перевага непрямого армування полягає в підвищенні несучої здатності, економії металу і бетону, що дозволяє збільшити навантаження на центрально-стиснутий залізобетонний елемент приблизно на 50% в порівнянні з навантаженням на армований тільки поздовжньою арматурою. Це в свою чергу дозволяє зменшити розміри поперечного перерізу. Однак даний тип опор також має ряд недоліків - високу трудомісткість виготовлення конструкцій, а також велику деформативність конструкцій в поздовжньому напрямку.

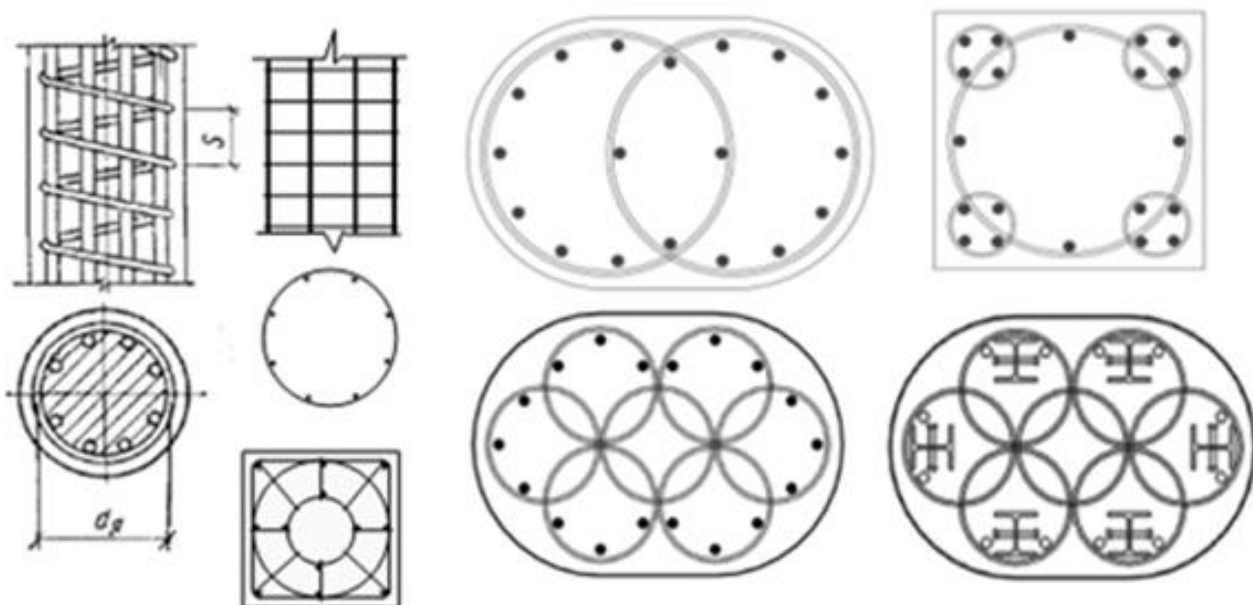

Рисунок 2 – Деякі поперечні перерізи непрямого армування

Дана обставина направила вчених до пошуку нових рішень, які увібрали в себе кращі якості непрямого армування, вели б до зменшення трудомісткості і деформативності. Одне з таких рішень було запропоновано Шмуклером В.С. [11] і отримало подальший розвиток в його науковій школі (рис. 3). А саме використання в якості непрямого армування обойми із просічено-витяжного листа [12].

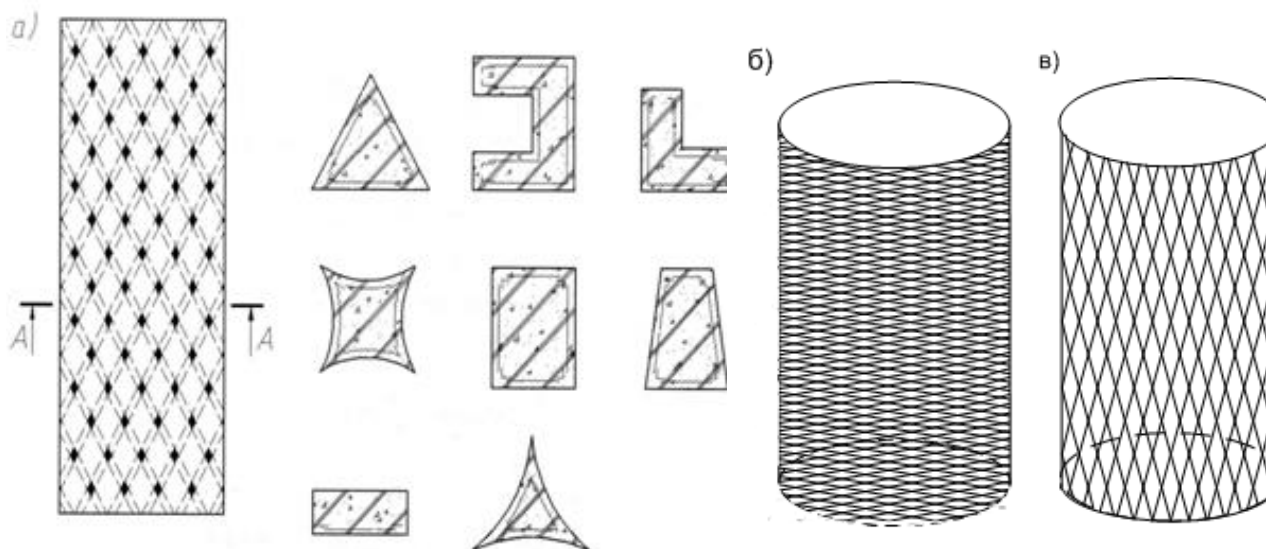

Рисунок 3 – Використання в якості непрямого армування обойми з просічено-витяжного листа: а) обойма нового типу що запропонована Шмуклером В.С. різноманітних поперечних перерізів; б), в) обойма нового типу круглого поперечного перерізу, відповідно з повздовжнім та поперечним розташуванням чарунок відносно твірної

Враховуючи новизну та недостатню вивченість, циліндричних конструктивних елементів з обоймою із просічено-втяжного листа, розглянемо особливості його виготовлення (рис.4).

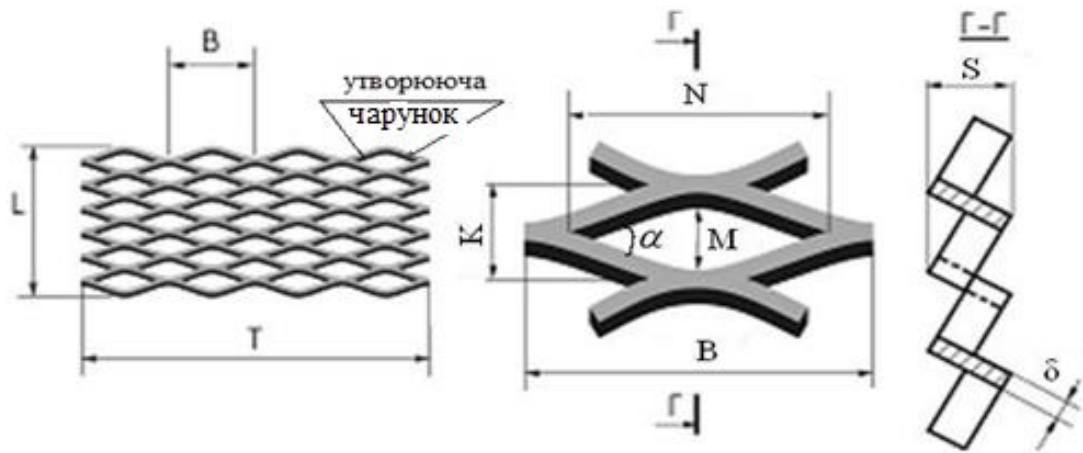

Рисунок 4 Основні геометричні характеристики просіченого-втяжного листа.

Такий лист має цілу низку переваг [5, 11, 13]. Це: безвідходна технологія виготовлення, що реалізується шляхом просікання та витягування суцільного сталевих листа-заготовки на спеціальному обладнанні; знижена в порівнянні з суцільним листом витрата матеріалів (в середньому просічено-втяжний лист до 60% легше, по відношенню до суцільного листа метала аналогічних розмірів та товщини, при збереженні необхідних показників його міцності; поліпшене зчеплення листа з бетонним ядром, без створення спеціальних анкерів; підвищена корозійна та вогнева стійкість конструктиву за рахунок наявності захисного бетонного шару; можливість варіювання розмірами чарунок листа, кутом нахилу її твірних, а також товщиною листа, що дає можливість надати необхідні характеристики.

Для більш наочного розгляду особливостей виготовлення конструктивного елементу нового типу (циліндричного конструктиву з сітчастою обоймою), паралельно розглянемо виготовлення сталобетонного конструктивного елементу з суцільною обоймою. Відмітимо, що суцільний лист заготовка, з якого виготовлено просічено-втяжне (сітчасте) полотно, мав товщину аналогічну суцільній обоймі $S = 12,7 \text{ мм}$. В результаті просічення та витяжки листа заготовки було отримано сітчасте полотно з отриманою габаритною товщиною $S = 12,7 \text{ мм}$. Наприклад товщина суцільної обойми $t = 4 \text{ мм}$, при цьому габаритна товщина просічено-втяжної обойми, отриманої з листа заготовки $t = 4 \text{ мм}$, дорівнює $S = 12,7 \text{ мм}$ (рис. 4, рис. 5). Потім шляхом вальцювання та сваркою в стик чи за допомогою накладної пластини, отримана сталобетонна необхідного типу, а саме: суцільна обойма, сітчаста обойма з чарунками розташованими вздовж чи поперек твірної [14].

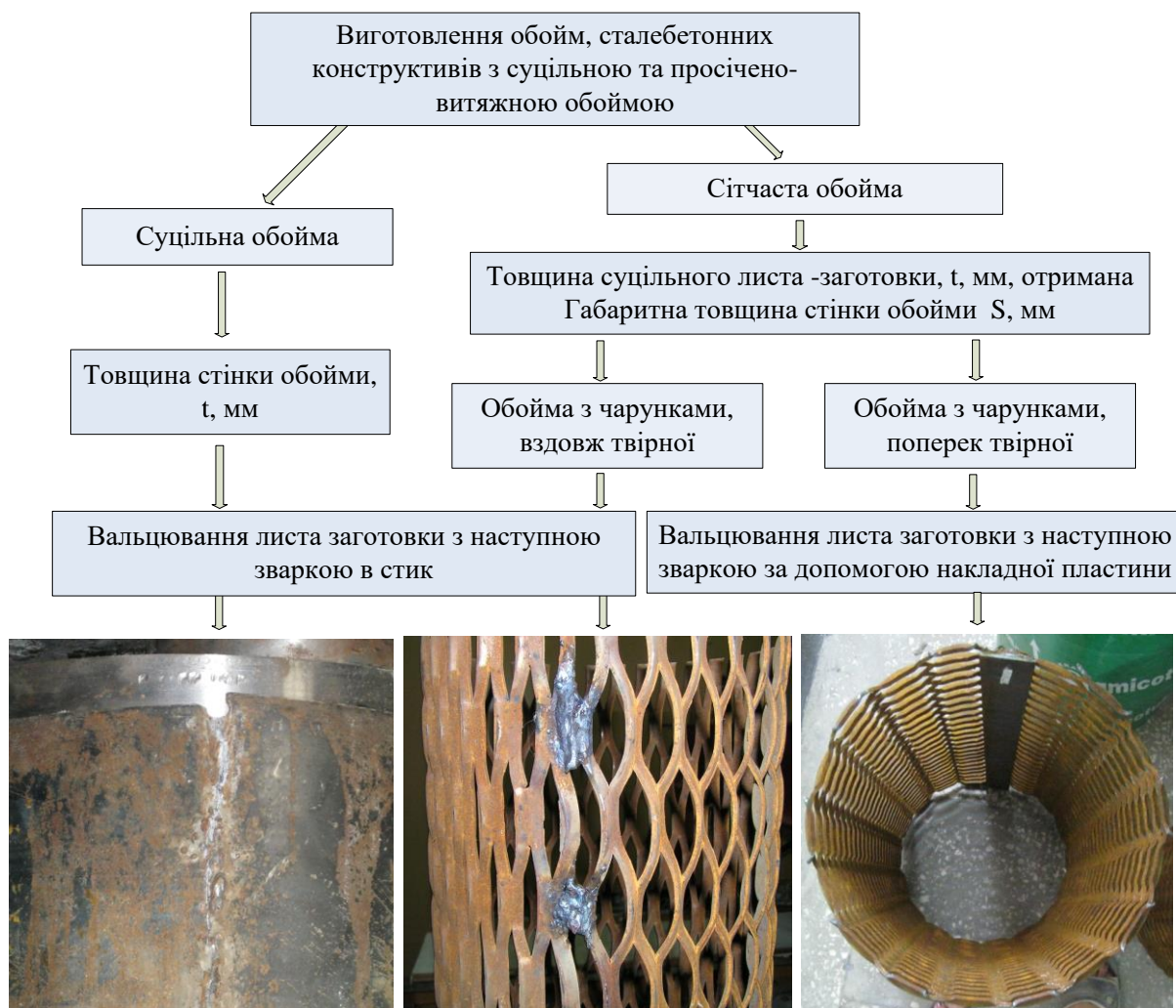

Рисунок 5.Схема з'єднання зваркою сталевих листів – обійм різного типу

Таким чином проаналізувавши вищесказане бачимо, що з часу виникнення проміжних мостових опор, вони набули значних перетворень, і за матеріалами і за технологією, і за конструктивними рішеннями. При цьому у всьому світі і сьогодні активно ведуться теоретичні та експериментальні дослідження нових конструктивних рішень проміжних опор мостових споруд.

Література:

1. Мосты и сооружения на дорогах Ч.І.: [Учеб. для вузов: в 2-х ч.] / П.М. Саламахин, О.В. Воля, Н.П. Лукин и др.; Под ред. П.М.Саламахина. – М.:Транспорт, 1991. – 344с.
2. Росновский В.А. Трубобетон в мостостроении / В.А. Росновский. – М.: Трансжелдориздат, 1963. – 110с.
3. Скворцов Н.Ф. Применение сталетрубобетона в мостостроении / Н.Ф.Скворцов. – М.: Научно-техническое издательство автотранспортной литературы, 1955. – 87с.
4. Стороженко Л.И. Железобетонные конструкции с косвенным армированием//Л.И. Стороженко. – К.: УМКО ВО, 1989. – 99с.
5. Синьковская Е.В. Применение новых типов армирования в мостовых

- опорах / Е.В. Синьковская // Проблеми розвитку міського середовища: Наук.-техн. збірник: тези докл. – К.: НАУ, 2011. – Вип.5-6. – С.328-329.
6. Стороженко Л.И. Сталежелезобетонные конструкции / Л.И. Стороженко, А.В. Семко, В.И. Ефименко. – К.: «Четверта хвиля», 1997. – 160с.
 7. Стороженко Л.И. Труبوبетон / Л.И. Стороженко, Д.А. Єрмоленко, О.І Лапенко. – Полтава: Тов. «АСМІ», 2010. – 306с.
 8. Кришан А. Л. Труبوبетонные колонны для многоэтажных зданий / А.Л. Кришан // Строительная механика инженерных конструкций и сооружений. – 2008 – №4. – С.75-80.
 9. Цай Шаохуай Новейший опыт применения труبوبетона в КНР / Цай Шаохуай // Бетон и железобетон. – 2001. – №03 – С.20-24.
 10. Navapol Krishnamra Spiral post-Tensioning System for Concrete Memders / Navapol Krishnamra, Ekasit Limsuwan, and John Dawe ACI Structural Journal/ September-October 2010 – p.p. 563-571.
 11. Шмуклер В.С. Каркасные системы облегченного типа / В.С. Шмуклер, Ю.А. Климов, Н.П. Бурак. – Х: Золотые страницы, 2008. – 336с.
 12. Листы стальные просечно-вытяжные. Технические условия: ГОСТ 8706-78. – [Действует с 1980-01-01]. – М.: Государственный комитет СССР по стандартам, 1981. – 5с.
 13. Синьковская Е.В. Опора моста облегченного типа / Е.В. Синьковская // Науковий вісник будівництва. – Х.: ХДТБА, 2012. – № 68. – С. 96 – 100.
 14. Пат. на кор. модель № 93491 Україна, Е04С 3/30 (2006.01) Сталебетонна колона. / Шмуклер В.С., Синьковська О.В., Петрова О.О., Шуткін М.Б., Шуткін Б.М. – u2014 01260, заявка 10.10.2014, Бюл. №19.

ПОДІЄВИЙ ТУРИЗМ В СИСТЕМІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ ТА КУРОРТІВ УКРАЇНИ

Громоздова Лариса Василівна

кандидат економічних наук, професор,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

Ілляшенко Інна Олегівна

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

Шевчук Оксана Василівна

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

Медвідь Ганна Сергіївна

аспірант,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

Царук Володимир Васильович

аспірант,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Подієвий туризм - напрям туризму порівняно молодий і надзвичайно цікавий. Основна мета поїздки приурочена до якогось події. Унікальні тури, поєднують в собі традиційний відпочинок та участь в самих видовищних заходах України поступово завойовують все більшу популярність.

Подієвий туризм - це неперевершена атмосфера свята, індивідуальні умови відпочинку і незабутні враження. Головна особливість подієвого туризму - безліч яскравих неповторних моментів. Це перспективний і динамічно розвивається вид туризму [9].

Цільова аудиторія подієвого туризму - це забезпечені туристи з доходом вище середнього, а також компанії, що складаються з декількох пар [9].

Розвиток на міжнародному ринку туристичних послуг такого виду туризму, як подієвий туризм, зумовили підвищення попиту серед туристів. Подієвий туризм передбачає залучення значних потоків туристів, які відвідають місцевість у зв'язку з проведенням будь-якого масового заходу. Це можуть бути культурні, музичні, театральні, спортивні, розважальні та інші події, які цікаві не тільки місцевому населенню, але і багатьом жителям інших регіонів і навіть країн. Ось саме такі заходи зможуть, з одного боку, забезпечувати імпульсні точки зростання в'їзного туризму, а з іншого боку, навіть бути каталізатором для розвитку інших видів туризму в регіоні.

Подієвий туризм пов'язаний, як правило, з унікальними подіями, присвяченими тільки до даної території - найбільшими ярмарками, фестивалями, народними святами, ювілеями будь-яких подій та інші.

Результати дослідження різних аспектів подієвого туризму досить широко представлені у вітчизняних та зарубіжних наукових працях Дж. Річі та Д. Беліво [5], Д. Гетц [4], І. Дейнега [7], О. Бейдика [6], І. Смаля [8], Л. Громоздова [7], Н. Писаренко [7], П. Тищенка [9], та інших. Численні праці відомих фахівців і методистів свідчать, що досліджувана проблема належить до пріоритетних у вітчизняній науці. Проте невирішеними залишається низка питань, зокрема, розгляд подієвого туризму як потенціалу підвищення ефективності роботи рекреаційних та курортно-оздоровчих комплексів.

Як окремих вид туризму, подієвий заслуговує на особливу увагу, оскільки розвивається досить швидкими темпами. На необхідність використання подієвих ресурсів в організації туристичної діяльності та їх соціальну важливість, знаковість вказує у свої працях О.О. Бейдик: «Подієві рекреаційно-туристські ресурси - найсуттєвіші прояви соціального та природного руху, знакові події в історії певної території (держава, регіон, місто)...» [6, с.74].

І.В. Смаль також відзначає, що: «Можна говорити лише про міру впливу подієвих ресурсів на створення туристичної інфраструктури, формування туристичних потоків, яка у нинішньому світі, насамперед, залежить від реклами події та піар-акцій навколо неї. Це вказує на те, що "подія", яка використовується у туризмі, величезною мірою залежить від суспільних вподобань, від моди й уяви про престижність заходу. Велике значення має постійність і періодичність проведення заходів» [8, с.62].

У переважній більшості останніх публікацій подієвий туризм розглядається з точки зору його економічної ефективності, водночас, представлення цілісної системи та теоретичне обґрунтування сутності подієвого туризму зумовлює потребу його аналізу з позицій культурології.

Сучасним туристам вже замало традиційних подорожей, де поєднується, як правило, відпочинок та оздоровлення з невеликою кількістю екскурсій. Подієвий туризм значно розширив коло туристичних послуг. Практикуючи його, туристи мають змогу стати свідками самих визначних подій в світі спорту, культури та мистецтва, розширити світогляд, здійснити заповітні мрії [1].

Визначення подієвого туризму можна представити так: подорож з метою участі або споглядання певної події (карнавалу, фестивалю, свята, церемонії, спортивного змагання або природного явища тощо), що передбачає наявність

відповідних туристичних ресурсів та спеціальної підготовки.

Безперечною є економічна ефективність від розвитку подієвого туризму, що дозволяє оптимально вирівнювати коливання туристичної сезонності. Для багатьох туристичних регіонів, курортів, міст та містечок проведення відповідних заходів є додатковим джерелом грошових надходжень, а якщо захід відвідують ще й іноземні туристи, то і валютних. Тому у розвитку подієвого туризму, як правило, зацікавлені місцеві громади та власники рекреаційних комплексів та курортів України.

Оптимальним можна вважати підхід до формування регіональної політики розвитку подієвого туризму, який дозволяє об'єднати в єдиний комплекс туристичні об'єкти, що знаходяться в зручній транспортній доступності від місць розташування рекреаційних комплексів та курортів України, забезпечити раціональне використання туристичних ресурсів і привабливість територій через комплексне управління і маркетинг, а також дати імпульс до розвитку етнотериторіальних регіонів країни, що історично склалися, і допоможе подолати ряд негативних тенденцій, які виникають у туризмі.

Однією із спонукальних причин подієвого туризму є культурно-розважальні заходи. За даними ВТО, розваги як основний мотив подорожей перевершують по значущості туристично-екскурсійні програми. Ця тенденція наголошується в багатьох країнах світу. Наприклад, у Франції на першому місці по відвідуваності стоїть Діснейленд, і тільки тоді Лувр [2].

Тому дуже важливо формувати календар привабливих для туристів заходів, що проводяться в даному регіоні, роблячи основний акцент на місцевих традиціях та поєднувати подієвий туризм із функціонуванням рекреаційних комплексів та курортів України.

Культурно-масові заходи можуть бути серйозним мотивом збільшення кількості туристів [3]. Деякі заходи можна зробити традиційними (наприклад, фестиваль старовинної музики, конкурси народних умільців тощо. Місцем проведення видовищних заходів (костюмованих вистав, концертів, майстер-класів, турнірів і тому подібного) може стати як приміщення, так і майданчик просто неба. Не повинна залишитися без уваги жодна історична подія, що мала місце в даній місцевості. Слід зауважити, що туроператори іноді активно використовують різноманітні події для формування туристичного продукту і залучення туристів саме до них. Але якщо події немає історично як традиції, її планують заздалегідь. Тому можна провести кампанію по просуванню туристичного продукту, орієнтованого на конкретний захід, і привернути маси відвідувачів. Адже в період планової події різко активізується діяльність об'єктів туристичної індустрії.

Лікувально-оздоровчий туризм здійснюється у рекреаційних комплексах та курортах з метою зміцнення здоров'я і передбачає перебування в санаторно-курортних установах. Метою лікувально-оздоровчого туризму є профілактика захворювань і відпочинок. Він характеризується тривалістю подорожі, відвідуванням меншої кількості міст і більшою тривалістю перебування в одному місці, тобто поряд із проведенням дозвілля передбачає відпочинок, релаксацію, оздоровлення. Такий вид відпочинку краще характеризується

формулою: «renew, revive, relax, refresh». Концептуальною системою для лікувально-оздоровчого туризму стали виокремлення потреб туристів та розвиток туристичної інфраструктури на цій основі [3].

В даний час на українському ринку туризму спостерігається значне збільшення числа мандрівників, які вибирають подієвий туризм як засіб розваги, відпочинку і оздоровлення. Це обумовлено тим, що він існує впродовж декількох десятиліть і приносить значний прибуток багатьом турфірмам світу [10].

Україна є привабливою рекреаційними комплексами та курортами: з кожним роком цей вид туристичної діяльності все більше розвивається у різних містах та регіонах. Популярність лікувально-оздоровчого туризму для України буде ще більшою якщо його поєднати із подієвим туризмом.

Список використаних джерел:

1. Bowdin, G., Allen, J., O'Toole, W., Harris, R. & McDonnell, I. Events Management 3rd Edition. Routledge, 2012. 740 p.
2. EuroHealth Consumer Index 2016 // Health Consume Powerhouse (HCP). – 2017. URL: <http://www.healthpowerhouse.com/>.
3. Evolving medical tourism in Canada Exploring a new frontier. URL: <https://bit.ly/3gHZrO>
4. Getz, D. Event management and event tourism. New York: Cognizant Communication Corp., 1997. 386 p.
5. Ritchie, J.R.B., & Beliveau D. Hallmark Events: An Evaluation of a Strategic Response to Seasonality in the Travel Market. *Journal of Travel Research* 14, 1974. pp.14-20. URL: <https://doi.org/10.1177/004728757401300202>
6. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2010. 404 с.
7. Дейнега І.І., Громоздова Л.В., Н.В. Писаренко Н.В. Удосконалення системи туристичного страхування в Україні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. Київ. № 23/2020, 2020. С. 113 – 127. URL: <https://www.nonproblem.net/wp-content/uploads/2021/02/BOOK-Innovation-23-site.pdf#page=113>
8. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: навчальний посібник. Ніжин: Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя., 2010. 336 с.
9. Тищенко П.В. Теоретичні аспекти та розвиток подієвого туризму регіону // Науковий вісник Ужгородського університету. 2011. Серія Економіка. Спецвипуск 33. Ч.4. С.124-128.
10. Устименко Л.М., Афанасьєв Ю.Л. Історія туризму: навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2008. 354 с.

«CONVENTION БЮРО» ЯК ФОРМА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РИНКОМ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ

Журавльова Світлана Миколаївна

к.е.н., доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»

Дрьоміна Яна Євгенівна

студентка
Національний університет «Запорізька політехніка»

Діловий туризм дуже прибутковий, оскільки людина, що поїхала в ділову поїздку, може витратити не лише свої фінанси, але і гроші компанії, яка його відрядила. Завдяки цьому бізнесурист має можливість витратити більше грошей, ніж звичайний турист.

Дуже часто відомі люди, чия думка може вплинути на формування іміджу туристського центру на їхній батьківщині, що відвідують туристичний центр для участі у конференціях або виставках, а також ті, що здійснюють інсентив-подорожі, являються доброю рекламою для цього центра та просувають його абсолютно безкорисливо. Саме цим пояснюється зацікавленість місцевої влади у залученні як можна більшої кількості ділових гостей у своє місто або район. Здійснюючі такі заходи, місцева влада сподівається на те, що ділові гості будуть розповідати про їх місто, район або країну своїм родичам, друзям, колегам по роботі, а також на те, що вони приїдуть ще раз у якості відпочиваючих або з метою відкрити тут філіал свого бізнесу [1].

Запоріжжя є одним з найбільших адміністративних, індустріальних і культурних центрів півдня України. Місто має значний туристичний потенціал, зумовлений географічним розташуванням, особливостями історичного розвитку, національно-культурним різноманіттям, специфічною архітектурою міста, природними об'єктами, наявністю потенційно брендових туристичних продуктів, унікальним поєднанням у межах міста урбанізованих та індустріалізованих майданчиків із заповідними територіями.

Об'єктів для розвитку промислового (індустріального) туризму у Запоріжжі налічується більше 100 (у т.ч. металургія – 36, машинобудування – 60, харчова та легка промисловість – 48).

Найбільші металургійні та інші підприємства міста мають власні музеї, які можуть бути об'єднані в єдиний музейний та екскурсійний комплекс з виразною назвою («Дніпро-комбінат ХХІ», «Парк індустріального періоду», «Музей техніки Богуслаєва» тощо).

З метою популяризації місцевих брендів «Запоріжжя туристичне», «Запоріжжя курортне» та «Запоріжжя фестивалне» туристично-рекреаційний потенціал Запорізької області було представлено на міжнародних, всеукраїнських та регіональних туристичних виставках, фестивалях, семінарах,

конференціях тощо.

У Запоріжжі щорічно відбувається Туристичний Бізнес Форум, завдяки якому було створено єдиний майданчик для спілкування і обміну досвідом професіоналів туристичної індустрії. Для обговорення актуальних напрямів і тенденцій розвитку туризму та бізнесу запрошувалися кращі спікери: міністри, народні депутати, мери міст України, представники Асоціації індустрії гостинності України, відомі телеведучі та актори, кращі ресторатори і готельєри, представники найбільших авіакомпаній, всеукраїнських і міжнародних засобів масової інформації та інших впливових гравців туристичного ринку країни. За результатами Форумів було видано тренд-буки на у яких зібрано тренди індустрії гостинності.

У ході засідання внесено пропозиції щодо пріоритетних напрямів стратегії регіонального розвитку Запорізької області, на їх основі затверджено стратегічну та операційні цілі Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року. Основним пріоритетом розвитку визначено туризм.

До того ж діловий туризм є одним з пріоритетних напрямків розвитку туристичної галузі Запоріжжя згідно зі «Програма розвитку туризму у Запоріжжі на 2020 – 2022 рр».

Паралельно з діловим туризмом у Запорізькій області необхідно розвивати такий, достатньо новий і перспективний напрямок туристичної галузі, як промисловий або індустріальний туризм.

Адже об'єкти промисловості відвідують потенційні інвестори, бізнесмени, керівники інших підприємств, інженери та менеджери з метою обміну досвідом, укладання договорів та іншими цілями відвідувати промислові підприємства, а потім переходити у площу різноманітних конференцій, зустрічей або проводити виставки, щоб популяризувати продукцію своїх підприємств [2].

Зважаючи на потужний потенціал, Туристичним інформаційним центром було запроваджено ексклюзивну екскурсію на ПАТ «Запоріжсталь» – металургійний комбінат з 85-річною історією, який входить у топ 80 кращих підприємств світу. Екскурсія «Steel'ne misto Z» дає можливість ознайомитись з основними виробничими процесами «Запоріжсталь», унікальними технологіями, масштабними цехами, а також дізнатись про історію та сьогодення підприємства. Кожен турист може побачити абсолютно інший світ потужних процесів роботи з металом.

У період 2017 – 2019 років у місті збільшилася кількість невеликих цікавих та автентичних підприємств і виробництв. Користується попитом у місцевих мешканців та жителів регіону можливість побачити виробництво пива, вина, солодощів тощо. Недостатньо розкритим залишається потенціал підприємств міста, які мають власні музеї, що можуть бути об'єднані в єдиний музейний та екскурсійний комплекс.

Заслужують на увагу колишні промислові території та об'єкти, що виведені з експлуатації. Частина таких об'єктів розташована у зручних і доступних для відвідування місцях. Вони можуть бути використані безпосередньо як індустріальна спадщина для проведення екскурсій, організації різних креативних заходів, фестивалів і змагань з екстремальних видів спорту тощо або

ревіталізовані та пристосовані під інші громадські (зокрема туристичні) потреби [2].

Виставковий центр «Козак-Палац» Запорізької торгово-промислової палати (ЗТПП) відкрився 11 березня 2009 року. Загальна площа центру – 8600 м². Це один найбільших виставкових павільйонів такого класу в Україні. «Козак-Палац» – місце проведення щорічних інвестиційних форумів, галузевих виставок, конференцій та інших ділових заходів. Виставковий центр є перспективним і базовим об'єктом для розвитку ділового туризму у Запоріжжі.

ЗТПП – найбільший в регіоні організатор галузевих виставок, серед яких: Міжнародна виставка «Машинобудування. Металургія», спеціалізовані виставки: «Домострой», «Ювелірний світ», «Агротехсервіс» та інші. Система управління якістю Запорізької торгово-промислової палати сертифікована на відповідність стандарту ISO9001:2000 в системах TUV CERT та УкрСЕПРО.

В умовах, що склалася актуальним стає питання концептуалізації заходів та дій зі створення регіональної структури, що забезпечує регулювання організаційних, економічних, правових та соціальних проблем, пов'язаних з діловим туризмом. Основна мета подібних організацій – створення максимально зручних та вигідних умов для численних підприємств, зайнятих у сфері ділового туризму, робота у їхніх інтересах. Саморегулююча організація являє собою бізнес-спільноту осіб, які займаються діловим туризмом, заснована на професіоналізмі, відповідальності учасників, та взаємовигідному співробітництві.

Основна мета бюро – створення ділової інфраструктури, яке стимулює підприємницьку активність у регіоні і сприятливу інтеграцію бізнесу Запорізької області в єдиний національний та світовий економічний простір.

Конвеншн-бюро буде організовано за принципом партнерства між адміністрацією та представниками комерційних компаній, що передбачає спільну участь в управлінні та фінансуванні структури.

Некомерційний характер діяльності та пайова участь адміністрації та бізнесу забезпечують можливість конструктивного діалогу з приводу розвитку ділового туризму за участю всіх зацікавлених сторін.

«Convention бюро ZAPORIZHZHIAregion» буде представлено у формі некомерційної організації, яка офіційно представляє область, в тому числі на ринку міжнародних зустрічей.

Членство гарантує кожному з партнерів певні рекламні можливості: розміщення інформації про компанію на сайті бюро та у щорічному путівнику для планувальників зустрічей, знижки на участь у міжнародних виставках на стенді регіону та т.д.

Як напрями діяльності «Convention бюро ZAPORIZHZHIAregion» слід виділити:

- збирання та подання зацікавленій стороні інформації про можливості регіону – при цьому суб'єкти ринку ділового туризму отримують можливість отримати інформацію без витрат на її пошук;
- поширення інформації про інвестиційні та виробничі можливості;
- організація ознайомлювальних візитів потенційних замовників;

TOURISM
THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

– проведення ділових заходів для залучення бізнесу та інвесторів у регіон з метою реалізації наступних інвестиційних проектів та інтеграції регіону у світовий економічний простір;

– просування регіону (виставки, симпозиуми, конференції, ділові зустрічі, створення мультимовного порталу міста в мережі Інтернет, бізнес-процеси регіону, можливості інвестування, інфраструктурна база ділового туризму);

– сприяння планувальникам міжнародних зустрічей (International Meetings planner) при виборі місця проведення заходів [3].

У таблиці 1 представлені існуючі конгрес-бюро на Україні.

Таблиця 1.
Діючі конгрес-бюро на Україні

Найменування конгрес-бюро	Місто	Характеристика діяльності
Львівське конференц-бюро Lviv Convention Bureau	Львів	Підготовка пакетних пропозицій щодо підбору конференц-залів, готелів, сервіс-провайдерів, професійних організаторів подій. Збір та аналіз інформації про конференц-події, що відбуваються у Львові.
Association Kyiv Convention Bureau	Київ	Основним видом діяльності є Діяльність організацій промисловців і підприємців. Форма власності: Асоціація. Бюро створено у рамках реалізації завдань Стратегії розвитку Києва до 2025 року з метою активізації розвитку столиці України як конгресно-виставкового центру та формування у місті ринку ділового туризму. Серед завдань конвеншн-бюро – координація участі у тендерах, організація надання послуг, а також надання професійного майданчика для проведення заходів.

Розвиток даного напрямку забезпечить відчутний дохід у поєднанні з виставковою діяльністю, участю в конференціях, семінарах та інших заходах, що організовуються для обговорення тих чи інших питань та обміну досвідом.

Зниження впливу існуючого конфлікту інтересів учасників конвеншн-бюро можливе при організації діяльності на основі принципів кооперації.

1. Забезпечення економічної зацікавленості для членів «Convention бюро ZAPORIZHZHIAregion», що у його діяльності наведено у таблиці 2.

2. Розподіл доходів «Convention бюро ZAPORIZHZHIAregion» між його членами пропорційне їх участі у діяльності об'єднання.

3. Економічна участь членів – члени «Convention бюро ZAPORIZHZHIAregion», керуючись принципами справедливості, роблять внесок у його капітал і здійснюють контроль над ним у демократичному порядку. Причому розмір членських внесків варіюється в залежності від величини

компанії та доходу, який вона отримує.

Таблиця 2
Економічна зацікавленість членства в «Convention бюро
ZAPORIZHZHIAregion»

Члени	Економічна вигода
Колективні засоби розміщення туристів	Підвищення рівня завантаження, особливо у міжсезоння; додаткові доходи за рахунок надання супутніх послуг платоспроможним діловим туристам; можливість дострокового бронювання у зв'язку з прогнозованістю ділових поїздок.
Підприємства громадського харчування	Збільшення прохідності; додаткові доходи за рахунок організації виїзного обслуговування, кавабрейк, урочистих вечерь (бенкети, фуршети, гала-вечері).
Транспортні компанії	Забезпечення більш повного та рівномірного завантаження у зв'язку з прогнозованістю та масовістю ділових зустрічей; додаткові доходи за рахунок організації трансферу.
Виставкові центри	Оптимальне завантаження; розвиток партнерських відносин.
Медіа-компанії	Збільшення рекламодавців; розширення потенційної аудиторії.
Органи виконавчої влади	Додаткові податкові надходження, надходження приватних інвестицій у регіон; розвитку ширшої інфраструктури супутнього сервісу; забезпечення зайнятості місцевого населення.

Вступний внесок сплачується один раз знову прийнятим членом конвеншн-бюро.

В цілому створення «Convention бюро ZAPORIZHZHIAregion» сприятиме процесу вирівнювання рівнів розвитку ділового туризму в регіоні, що, у свою чергу, забезпечить сталий розвиток туризму. Як наочний результат ефективної діяльності стане оптимізація завантаження засобів розміщення туристів, виставкових центрів та інших інфраструктурних ресурсів у сфері ділового туризму. Створення спеціалізованого суб'єкта просування ділового туризму в регіоні – конвеншн-бюро за принципами, що відповідають світовим стандартам, та з повним набором функцій та завдань, які виконують подібні структури за кордоном, передбачає проведення певної роботи, що складається з низки етапів. Створення конвеншн-бюро має стати одним з основних завдань Торгово-промислової палати з метою розвитку ринку ділового туризму регіону.

Список літератури:

1. Деловой (конгресный, научный) туризм [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: http://tourlib.net/books_tourism/lojko4-3.htm (посилання дійсне на 23.11.2021).

2. Міська програма "Програма розвитку туризму в місті Запоріжжі на 2020-2022 роки" [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: https://zr.gov.ua/upload/content/o_1dq4kgd4cph3170433ghi4111p11j.pdf (посилання дійсне на 03.12.2021).

3. Максимюк М.Н. Оцінка стану та перспективи розвитку ділового туризму / Максимюк М.Н. // *Культура народів Причорномор'я*. 2012. №234. С. 67–70.

ЕФЕКТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ - ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Підгірна Валентина Никифорівна,

Доцент, кандидат економічних наук
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Хникіна Марина Володимирівна,

Здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня IV року денної форми навчання
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Ефективний менеджмент і усвідомлення ОТГ того, що індустрія туризму має всі шанси стати однією з найприбутковіших галузей економіки регіону, дає можливість подолати негативні тенденції на ринку туристичних послуг, шляхом формування конкретного плану дій через реалізацію державної та регіональної програм у сфері туризму, а також завдяки продуманому інформаційно-маркетинговому супроводу можливо сформуванню якісний конкурентоспроможний туристичний продукт на світовому ринку. Цілі сталого розвитку України є орієнтиром для розробки проектів, прогнозів та нормативно-правових актів задля ефективного економічного, екологічного та соціального напрямів сталого розвитку кожної новоствореної об'єднаної територіальної громади [1].

В Україні сьогодні відбувається процес децентралізації влади – реформа, яка передбачає передачу більших повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад і має визначальний вплив на політичну, адміністративну, фінансову, економічну та інші сфери, в тому числі і сферу туризму. Внаслідок децентралізації в Україні новостворені територіальні громади отримали можливість розвиватися і піднімати рівень життя населення, адже тепер вони можуть розпоряджатись бюджетом на свій розсуд. Сьогодні деякі українські міста використовують можливості, що відкриває туризм, а словосполучення «бренд міста» набуває більшого розуміння з боку влади й жителів. Туризм - це інструмент, що може стати початком комплексного розвитку кожного регіону й громади. Спершу історичні споруди чи унікальні об'єкти приваблюють туристів, далі попит випереджує пропозицію й виникає глобальна потреба у розвитку інфраструктури - що в результаті збільшує зацікавленість у розвитку місцевості, залучає інвестицій і покращує імідж міста.

Успіх кожної громади полягає в усвідомленні того, що влада перебуває в їх руках, в руках кожного зокрема. В умовах децентралізації влади не хтось за когось вирішує, а кожна окрема громада визначає пріоритети свого розвитку, тобто куди і як витратити бюджетні кошти. Рушійною силою прогресу у цьому напрямі є креативність і творчий підхід ОТГ, грамотне позиціонування себе країні і світу, що більшою мірою залежить від мотивації та пошуку нових

інноваційних ідей та напрямів свого розвитку. Реалізація таких ідей змінює громаду, створює її унікальний образ, сприяє впровадженню конкурентоспроможних проектів, нових стратегій, започатковує партнерські стосунки [2].

Станом на 1 січня 2020 року туристичні послуги в межах Чернівецької територіальної громади фактично надавали 116 суб'єктів туристичної діяльності, з них 44 туроператори, 70 – турагенти та 2 – суб'єкти, що займались екскурсійною діяльністю (за офіційною статистикою). При цьому, кількість туристів, які відвідали регіон складала 354,8 тис. осіб, у тому числі внутрішніх – 294,1 тис. та іноземних понад 60 тис [3].

Пріоритетним напрямом екологічно збалансованого туризму на Буковині є розвиток сільського зеленого туризму. Свої послуги туристам пропонують 99 приватних садиб сільського, екологічного (зеленого) туризму. В межах територіальних громад Чернівецької області налічується 90 діючих туристичних маршрутів різної класифікації, такі як: пішохідні, кінні, велосипедні, мотоциклетні, автомобільні, уїкендові (1-2 доби), короткотермінові (тиждень), середньотермінові (2-3 тижні), шкільні, молодіжні, сімейні, для дорослих, осіб зрілого віку, професійно-орієнтовані, комбіновані («До джерела Лужки», «До печери Довбуша», «Кам'яне кільце парку» та інші).

Раніше Чернівецька область, наразі територіальні громади що сформувались на цій території, завжди була та є тим регіоном, який постійно вабив туристів не тільки з різних куточків України, але й із багатьох інших країн. Адже складно віднайти подібний регіон, де можна було б побачити стільки цікавих і привабливих географічних, архітектурних, сакральних об'єктів.

Найголовнішим фактором у розв'язанні проблеми удосконалення управління туристичними дестинаціями регіонального рівня в умовах децентралізації влади в Україні, на наш погляд, є відсутність об'єднаного органу управління туризмом на регіональному рівні та державних коштів на утримання органів управління туризмом, а тому розвиток туристичної сфери потребує, передусім, залучення бізнесу та громади до прийняття рішень та залучення позабюджетних коштів [4]. Лише за умови вдалого поєднання фінансових та організаційних зусиль владних, суспільних і бізнесових структур з'явиться можливість зробити необхідний поштовх у розвиток туризму, що дозволить не лише зрушити туристичну галузь з місця, а й упевнено крокувати вперед, здійснивши інноваційний прорив з урахуванням єднання інтересів держави, приватного бізнесу та громади.

Створення та успішна робота організацій менеджменту дестинацій (далі – ОМД) доволі поширений досвід у країнах Європи. За кілька останніх десятиліть значно зросла та розширилась їх роль в розвитку туризму. Як показує досвід розвинених країн, вдале функціонування ОМД на засадах державно-приватного партнерства (ДПП) на регіональному та місцевих рівнях дозволяє державі ефективно координувати діяльність всіх зацікавлених сторін та збільшити бюджет на фінансування розвитку туризму на 30-50%, порівняно з тим, коли б держава сама забезпечувала фінансування запланованих заходів.

Список літератури:

1. Шекета Є.Ю., Казюка Н.П. Ефективний менеджмент сфери туризму як запорука сталого економічного розвитку об'єднаних територіальних громад Прикарпаття. The actual problems of regional economy development. Vol. 2 No. 17 (2021). URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/5604>
2. Підгірна В., Ємчук Т. Перспективи розвитку ринку туристичних послуг України в умовах трансформаційних змін. Електронний науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». Одеса: Видавничий дім "Гельветика". №49, 2020. С. 46 - 51. http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/49_2020_ukr/11.pdf.
3. Рішення про затвердження Комплексної програми розвитку туризму в Чернівецькій області на 2021-2023 роки від 25 вересня 2020 року. URL: <https://bukoda.gov.ua/storage/app/sites/23/Prohramy/Dep-reg/kompleksna-prohrama-rozvytku-turyzmu-v-chernivetskiy-oblasti-na-2021-2023-roky.pdf>
4. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навчальний посібник для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. Київ: ПРООН / МПВСР. - 2007. – 269 с. 3. Івашина Л. П. Роль об'єднаних територіальних громад у розвитку сільського зеленого туризму/ Л. П. Івашина // Public Administration. – 2017. – №. 3(34). – С. 143-148

ПОРІВНЯЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ЗА ЕЙМЕРІОЗУ ТЕЛЯТ

**Антіпов Анатолій Анатолійович,
Гончаренко Володимир Петрович,**

кандидати ветеринарних наук, доценти,
доценти кафедри паразитології та фармакології
Білоцерківський національний аграрний університет

Селих Інна Павлівна,

викладач спеціальних дисциплін
ВСП „Технолого-економічний фаховий коледж
Білоцерківського національного аграрного університету”

Ткаченко Сергій Миколайович,

Ткаченко Інна Сергіївна,

викладачі вищої категорії
ВСП „Компаніївський фаховий коледж ветеринарної медицини
Білоцерківського національного аграрного університету”

Актуальність теми. Серед вагомих причин, що стримують розвиток молодняка тварин та новонароджених телят є паразитарні хвороби, до яких належать і кишкові протозоози, а саме еймеріоз.

Еймеріоз – це широко поширена протозозна хвороба багатьох видів тварин. Збудниками є найпростіші типу Sporozoa, класу Coccidia, родини Eimeriidae. В даний час, за літературними даними, описано 22 види роду Eimeria [1–3].

Захворювання характеризується загальним пригніченням, діареєю (нерідко з домішками крові), виснаженням і часто ускладнюється в разі одночасного ураження тварин еймеріями, нематодами чи збудниками шлунково-кишкових інфекцій. Еймерії паразитують переважно в клітинах слизової оболонки кишок. Тварини заражаються аліментарно, споживаючи корми і воду, що інвазовані ооцистами еймерій [4, 5]. Еймеріоз тварин надзвичайно поширений на всіх континентах світу. Вони призводять до значних економічних збитків у тваринництві й вивчені передусім у великої рогатої худоби, овець, свиней, кролів і птиці [3].

Для лікування телят за цієї інвазії, використовують чимало специфічних засобів, які зареєстровані на ринку ветеринарних препаратів. Проте, їх застосування не завжди дає бажаний ефект [5, 6].

Практикуючі лікарі ветеринарної медицини віддають перевагу тим протипаразитарним препаратам, які окрім лікувальних властивостей, мають ще й імуностимулюючу дію на організм тварин [7].

Таким чином, не зважаючи на проведені певні наукові дослідження, еймеріоз телят і нині не втрачає своєї актуальності. Тому все це й обумовлює необхідність

подальших наукових досліджень з пошуку нових, більш ефективних лікувальних препаратів і засобів.

Мета роботи – в умовах господарства ТОВ „Племінний завод Красносілля” Чигиринського району визначити ефективність лікувальних засобів.

Матеріал і методи досліджень. Лабораторне дослідження проб фекалій проводили в лабораторії кафедри паразитології та фармакології Білоцерківського національного аграрного університету та на базі господарства „Племінний завод Красносілля” Чигиринського району Черкаської області. Виробничі дослідження проводили з жовтня місяця 2020 року по березень місяць 2021 року на телятах абердин-ангуської породи 60–75-добового віку, спонтанно інвазованих еймеріями. Відібрані проби фекалій були досліджені в лабораторії кафедри паразитології та фармакології Білоцерківського національного аграрного університету комбінованим методом стандартизованим Г.О. Котельниковим та В.М. Хреновим з використанням насиченого розчину гранульованої аміачної селітри з щільністю 1,3.

З цією метою відібрали для досліду 20 телят, спонтанно інвазованих еймеріозною інвазією і сформували 4 групи тварин (по 5 голів у кожній) на основі дотримання принципу аналогів і розділили на три дослідні і одну контрольну групи. В період проведення досліду (який тривав 60 днів) дослідні і контрольні групи тварини знаходились в однакових умовах годівлі та утримання.

Схема використання протозойних засобів, а саме: турилу 5 %-ної суспензії, деккоксу порошку та стоп-кокциду суспензії при спонтанній еймеріозній інвазії великої рогатої худоби в „Племінном заводі Красносілля” Чигиринського району Черкаської області наведена у таблиці 1.

Таблиця 1.

Схема використання еймеріостатиків за криптоспоридіозній інвазії

Групи тварин	Назва препарату	Форма препарату	Спосіб введення	Доза і кратність
Дослідні: перша	Турил 5 %	суспензія	Індивідуально, перорально	3 мл/10 кг маси тіла, одноразово
друга	Деккокс	порошок	Індивідуально, з кормом	1,67 кг препарату на 1 т корму, або 1 мг декоквінату на кг м.т. на добу
третя	Стоп-кокцид	суспензія	Індивідуально, перорально	0,3 мл на 1 кг маси тіла на добу за допомогою шприца-дозатора
Контрольна	–	–	–	–

Телятам першої групи задавали турил 5 % суспензію (ТОВ „Ветсинтез”, місто Харків) перорально у дозі 3,0 мл/10 кг маси тіла одноразово (рис. 1).

Рисунок 1. Зовнішній вигляд упаковки „Турил 5 %”

Телятам другої групи ми задавали деккокс порошок для перорального застосування у дозі 1,67 кг препарату на 1 т корму, або 1 мг декоквінату на кг маси тіла на добу (рис. 2).

Рисунок 2. Зовнішній вигляд упаковки препарату „Деккоккс”

Телятам третьої групи ми задавали стоп-кокцид суспензію для перорального застосування у дозі 0,3 мл на 1 кг маси тіла на добу одноразово за допомогою шприца-дозатора (рис. 3).

Телята четвертої групи слугували контролем (клінічно здорові), їм випоювали фізіологічний розчин по 20 мл.

Рисунок 3. Зовнішній вигляд упаковки препарату „Стоп-кокцид”

Після задавання препаратів щоденно оглядали телят та визначали екстенсефективність (ЕЕ) та інтенсефективність (ІЕ) препаратів.

Отриманий цифровий матеріал обробили статистично з використанням табличного процесора Microsoft Excel for Windows, з визначенням середнього арифметичного (M), його похибки (m) та рівня достовірності з використанням критеріїв достовірності Стьюдента-Фішера (t) [7].

Економічне обґрунтування отриманих результатів досліджень здійснювали користуючись „Методичними рекомендаціями до проведення розрахунків з визначення економічної ефективності ветеринарних заходів для підготовки ОКР – бакалавр, спеціаліст і магістр факультету ветеринарної медицини та слухачів ППКСВМ та практичних лікарів ветеринарної медицини” [8].

Власні дослідження. До проведення лікування ураженість телят еймеріями усіх чотирьох груп була в межах $32,8 \pm 1,6$ – $28,1 \pm 0,9$ ооцист в 10 полях зору мікроскопа (табл. 2).

Таблиця 2

**Інтенсивність інвазії при лікуванні телят, уражених еймеріями
($n=5$, $M \pm m$)**

Ураженість, ооцист в 10 полях зору мікроскопа	Групи тварин, яким застосовували			Контрольна група
	Турил 5 %	Дек-коккс	Стоп-кокцид	
до лікування	$32,7 \pm 1,6$	$28,1 \pm 0,9$	$30,1 \pm 1,4$	$28,8 \pm 0,6$
після лікування	0	$1,2 \pm 0,3$	$0,6 \pm 0,1$	$30,2 \pm 0,9$

Після лікування телят турилом 5 % суспензією від еймерій на 12 день після останнього застосування звільнились всі тварини. В другій дослідній групі телят, яким задавали деккоккс порошок інтенсивність ураження еймеріями знизилась до $1,2 \pm 0,3$ ооцисти. При застосуванні препарату стоп-кокцид суспензії у телят

третьої дослідної групи середня інвазованість еймеріями склала $0,6 \pm 0,1$ ооцист в 10 полях зору мікроскопа. В контрольній групі телят інвазованість еймеріями була на рівні $30,2 \pm 0,3$ ооцист в 10 полях зору мікроскопа.

Таким чином, після проведеної схеми лікування найкращі показники щодо зменшення інвазування телят еймеріями отримали при застосуванні турилу 5 %-ної суспензії.

За результатами досліджень екстенсефективність (ЕЕ) турилу 5 % суспензії, яку задавали перорально у дозі 3,0 мл/10 кг маси тіла одноразово після курсу лікування склала 100 % (табл. 3).

Таблиця 3

Терапевтична ефективність препаратів за еймеріозної інвазії телят

Групи тварин	До дегельмінтизації		Через 12 діб після лікування		ЕЕ, %
	Всього уражено тварин, гол	ЕІ, %	Всього уражено тварин, гол	ЕІ, %	
перша	5	100	0	0	100
друга	5	100	1	20,0	80,0
третья	5	100	1	20,0	80,0
Контрольна	5	100	5	100	–

Після курсу лікування телят деккоксом порошком для перорального застосування, який задавали у дозі 1,67 кг препарату на 1 т корму, або 1 мг декоквінату на кг маси тіла на добу та стоп-кокциду суспензією для перорального застосування, яку задавали у дозі 0,3 мл на 1 кг маси тіла на добу одноразово за допомогою шприца-дозатора екстенсефективність за еймеріозу склала 80 %.

При визначенні інтенсефективності (ІЕ) препаратів встановлено, що в групі телят, яким застосовували турил 5 % суспензію, яку задавали перорально у дозі 3,0 мл/10 кг маси тіла одноразово показник ІЕ після лікування за еймеріозу склав 100 % (табл. 4).

Таблиця 4

Екстенсефективність та інтенсефективність при лікуванні телят, уражених еймеріями (n=5, M±m)

Показники	Групи тварин, яким застосовували			Контрольна група
	Турил 5 %	Деккокс	Стоп-кокцид	
ІЕ, %	100	95,73	98,0	–
ЕЕ, %	100	80,0	80,0	–

Інтенсефективність дек коксу порошку для перорального застосування, який задавали у дозі 1,67 кг препарату на 1 т корму, або 1 мг декоквінату на кг маси

тіла на добу після курсу лікування за еймеріозу склала 95,73 %. У третій групі телят, після застосування препарату стоп-кокциду суспензією для перорального застосування, яку задавали у дозі 0,3 мл на 1 кг маси тіла на добу одноразово за допомогою шприца-дозатора інтенсивність за еймеріозу склала 98,0 %.

Таким чином, за еймеріозу телят найбільш ефективним препаратом показав турил 5 % суспензія. ЕЕ та ІЕ за еймеріозу становить 100 %.

За результатами проведених розрахунків необхідно відмітити, що найбільший економічний збиток від зниження приросту живої маси був у тварин другої дослідної групи, яким задавали деккоккс у вигляді порошку для перорального застосування у дозі 1,67 кг препарату на 1 т корму, або 1 мг декоквінату на кг маси тіла на добу і він склав 2310,0 грн.

Найбільшу додаткову вартість, яка була одержана за рахунок збільшення приросту живої маси була у першій дослідній групі, а найбільший економічний ефект на 1 гривню витрат становив також у тварин першої дослідної групи, яким задавали турил 5 % суспензію і він склав 3,20 гривні.

Список літератури

1. Семененко О.Г. Еймеріоз телят та лікування їх за цієї інвазії / О.Г. Семененко, А.А. Антіпов // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. "Наукові пошуки молоді у ХХІ столітті. Актуальні проблеми ветеринарної медицини" (БНАУ, 18 листопада 2021 р.). - Біла Церква, 2021 – С.62-64.

2. Слободян Р.О. Заходи профілактики та засоби лікування еймеріозу великої рогатої худоби / Р.О. Слободян, Н.М. Сорока, О.П. Литвиненко // Методичні вказівки. К.: «Компринт», 2015. 26 с.

3. Дахно І.С. Паразитози великої рогатої худоби / І.С. Дахно, О.С. Клименко // Науковий Вісник Національного аграрного університету. К., 2006. Вип. 98. С. 49–52.

4. Слободян Р.О. Особливості розповсюдження еймеріозу телят у різних зонах України / Р.О. Слободян // Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2007. № 1. С. 160–161.

5. Слободян Р.О. Еймеріоз телят / Р.О. Слободян, Н.М. Сорока // Тваринництво України. 2015. № 8. С. 36–40.

6. Бородай А.Б. Розповсюдження паразитозів у телят молочного періоду / А.Б. Бородай, І.С. Дахно, Д.О. Шабатура та ін. // Наук. вісн. Львівської держ. академії вет. мед. ім. С.З. Гжицького. Львів, 2001. Т. 3 (2). С. 8 – 11.

7. Слободян Р.О. Еймеріоз телят (поширення, діагностика та лікування): автореф. дис. ... канд. вет. наук. 16.00.11. Київ, 2016. 23 с.

8. Методичні рекомендації до проведення розрахунків з визначення економічної ефективності ветеринарних заходів для підготовки ОКР – бака-лавр, спеціаліст і магістр факультету ветеринарної медицини та слухачів ПНКСВМ та практичних лікарів ветеринарної медицини / Уклад. Л.М. Корнієнко, Л.Є. Корнієнко.– Біла Церква, 2016. – 43 с.

The authors of the I International Scientific and Practical Conference «The latest problems of modern science and practice» were representatives of the following educational institutions:

Lviv National Agrarian University, Uman National University of Horticulture, Uman State Pedagogical University, National University of Water Management and Nature Management, Institute of Soil Protection of Ukraine, Odessa National Maritime University, Bendery Polytechnic Branch of the TSU named after T.G. Shevchenko, Kiev National University of Construction and Architecture, Kyiv National University of Culture and Arts, Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, Dniprovsk Polytechnic National Technical University, Kharkiv National University of Urban Economy, Kharkiv State Academy of Culture, Institute of Radiation Problems, Georgian State University of Physical Culture and Sports, Zhytomyr Polytechnic State University, State Ecological Academy of Postgraduate Education and Management, Institute of Natural Resources of Nakhchivan Branch of ANAS, Rivne State Humanitarian University, Qorqut Ata University, Al-Farabi Kazakh National University, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture, Sumy State Pedagogical University, National Research Center "Institute of Agrarian Economics", National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, Private Higher Education Establishment "European University", Vinnitsky National Medical University E. Pirogov, Kyiv National University of Trade and Economics, Kharkiv National Automobile and Road University, State Tax University, Lutsk National Technical University, Polissya National University, Odessa National University of Economics, Lviv University of Business and Law, Lviv Polytechnic National University, Volyn National University Lesya Ukrainka, Rivne State University for the Humanities, Lviv National Academy of Arts, Odessa State University of Internal Affairs, Kyiv University named after B. Hrinchenko, National Academy of Internal Affairs, Belarusian State Economic University, Alfred Nobel University, Lutsk National Technical University, Podolsk State University, State Biotechnological University, Robert Elworthy Institute of Economics and Technology, Bukovinian State Medical University, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Kharkiv National Medical University, Poltava State Medical University, Bogomolets National Medical University, Institute of Dentistry and Maxillofacial Surgery, Odessa National Medical University, Donetsk National Medical University, Research Center for Preventive Toxicology, Food and Chemical Safety named after Academician L.I. Medved, National University of Health of Ukraine named after P.L. Shupyka, Kyiv Medical University, Ivano-Frankivsk National Medical University, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Cherkasy State Technological University, Uzhhorod National University, Almaty University of Power Engineering and Telecommunications named after Gumarbek Daukeev, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Zhytomyr State University Ivan Franko, G.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, M.P. Drahomanov National Pedagogical University, State Institute of Economics, Finance, Law and Technology, Academician Stepan Demyanchuk International University of Economics and Humanities, National University of Pharmacy, Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky, Kyiv National Taras Shevchenko University, Bila Tserkva National Agrarian University, Zhytomyr State University named after Ivan Franko, Donbas State Pedagogical University, Ukrainian State Chemical-Technological University, Dnipro State Agrarian and Economic University, National Pedagogical Drahomanov University, Oles Honchar Dnipro National University, Georgian Technical University, National University of Food Technologies, Brzezany Agrotechnical Institute, Vadym Hetman Kyiv National Economic University, National University Zaporizhzhya Polytechnic University, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Kompaniiv Vocational College of Veterinary Medicine, Technological and Economic Vocational College.

THE LATEST PROBLEMS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Scientific publications

Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference «The latest problems of modern science and practice», Boston, USA. 487 p.
(January 11 – 14, 2022)

UDC 01.1

ISBN – 978-1-68564-515-1

DOI – 10.46299/ISG.2022.I.I

Text Copyright © 2022 by the International Science Group (isg-konf.com).

Illustrations © 2022 by the International Science Group.

Cover design: International Science Group (isg-konf.com)©

Cover art: International Science Group (isg-konf.com)©

All rights reserved. Printed in the United States of America.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Dudar I., Ohorodnyk N., Pavkovych S., Bahay T., Korpita H. Yield of spring rape depending on the variety // The latest problems of modern science and practice. Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference. Boston, USA. 2022. Pp. 16-18.

URL: <https://isg-konf.com>.